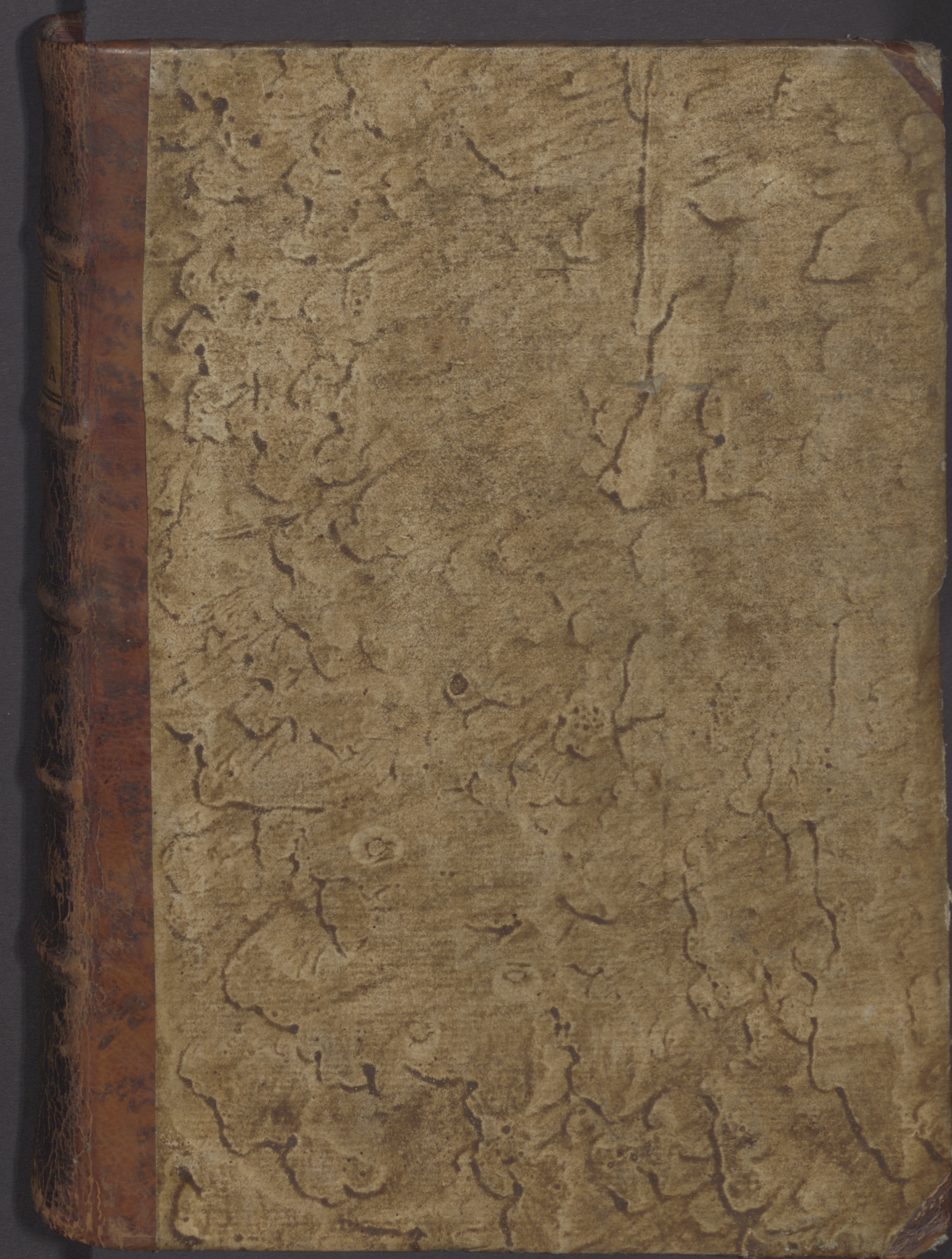

IVSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBRI QVINQVE,

COMMENTARIVS AD POLYBIVM.

Editio noua, aucta variè & castigata.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
M. D. XCVIII.

Cum Priuilegiis Cæsareo & Regio.

PHILIPPO III. HISPANIARVM ET INDIARVM PRINCIPI.

VAE de MILITIA ſcripſi, magne Princeps, etiam tunc cùm ſcripſi, animo tibi deſtinaui & inſcripſi, & ſuſpendi, vt ſic dicam, ad tuam aram. Multa me incitabant. ſed præcipua: quòd tuus eſſem, in ſolo & vetuſtiſſimo patrimonio tuo natus: quòd res militaris, & ideò magnitudine & fortunâ tuâ non indigna. Enimuerò quem magis tractare aut ſcire hæc deceat, quàm Principem? & veriſſimè prudens ille noſter Cornelius: *Cetera vtcumque diſsimulari, ſed ducis boni Imperatoriam eſſe virtutem.* Quid verò talem Principem? Nihil blandimur tibi, nec publicè locus ſit, aut gratia: ſed ab orbe condito non fuit, qui maior in re aut ſpe fuerit, quàm te fata videntur deſtinaſſe. Præeſt iamdiu maximus Regum pater tuus tot regnis; in vtroque orbe iura reddit, veteri & nouo; atque

ecce nouam ad potentiam viam fortuna nuper aperuit, adiectâ Lusitaniâ: quæ sola adhuc lacinia deerat pulcherrimæ & solidæ Hispaniarum vesti. Adsuta est, & vnà cum eâ Africæ & Asiæ portus aut insulæ: id est, claustra atque aditus, quibus ipsas illas inuadatis, & totas subiiciatis in leges & iura vestra. Pietas iamdiu huc vocat & religio: sed recenter etiam iniuria, quam immanis ille hostis Austriacis tuis infert, factus & solens violare, rapere, & regna regnis adiicere, nullo nisi armorum iure. O expergiscere tu aliquando, adolescens & vegete, & magno PHILIPPO tuo esto magnus ALEXANDER. Omnes isti Asiatici Darij se contrahent, & ad motum tuum timebunt quantum nunc timentur. Exempla tibi adsunt fortiter & feliciter capiendi imperij à maioribus illis tuis, quos immensâ serie è Cæsaribus & Regibus nectis. Sed eminent inter istos FERDINANDVS & ISABELLA proaui (fæminam nihil me pudet addere; non fæminam, sed vero verbo heroinam) eminent, inquam, primi auctores magnitudinis & claritudinis Hispanæ. Ij in Italiam arma intulerunt, ij in Galliam: ij nouum orbem tibi aperuerunt, arcanum depositum, & quid nisi limitem ad nouum imperium à Prouidentiâ diuinâ? Sed & CAROLVS inter istos luce suâ fulget, auus tuus, vir bello maximus,

ximus, & idem moderati bonique exemplar imperij. Quid PHILIPPVS pater? cuius vt ceteræ virtutes sileantur (viuit enim, & posteritas magis hæc dicet,) at certè LENITAS & CONSTANTIA non omittentur, illustria sidera in illo virtutum choro. Non fuit à natis regibus (te Fides & Veritas appello) qui magis propriè hæc sibi vindicauerit: & addo ab illis fontibus scaturiginem, Sedatum regimen & quietum. Vt gubernator in magnâ naui, flectit & regit omnia, paruo motu. quid ad minuta eo? vt summus ille mundi rector Deus, machinam hanc quatit & mouet, ipse inconcussus: talis tuus ille genitor, vetus regnandi & securus. Tu succede, sed serò (pietas tua hoc postulat:) & illum atque illos nobis redde, quorum sanguinem & partem præfers. Rapitur ad similitudinem suorum excellens quæque natura, & simulacrum cælestium animorum refert decerpta ab iis aura. En orbem Christianum turbatum bellis aut dissidiis: in te oculos coniicit, & aliorum aperta inclinatio est, aliorum occultus metus. Quid hæc nisi maxima, iam magno tibi, præsagiunt? tu vtere aduocante fortunâ; sed ita vt nihil ei debeas, & fecisse eam virtus tua videatur. Absque hac, Princeps, magnam famam habere potes, non potes bonam: sed nec firmam aut diuturnam potes, nisi nixa sit

eo fulcro. Nam viuos & ſuperſtites premere in rectè factis etiam Liuor aut Inuidia poteſt, & plebeij ſermones: at mortuos, & cùm tractu Veritas inualeſcit, ſplendor ille Famæ & Virtutis irradiat, & ſeria ſcripta ad memoriam tradunt poſterorum. Hæc ad te: de me & meo munere, exiguum hoc vtrumque fateor, etſi in re magnâ. Quid enim maius Militiâ? quæ ſola orbem temperat, nec regna ſolùm dat aut adimit, ſed ipſam vitam. Nulla reſpublica aut ſtatus ſine eâ floruit, nulla perennauit: & vt quæque melioribus legibus aut moribus fuit, ita hanc habuit meliorem. Talem ROMANAM apud te audacter profitemur: quâ nihil cultius, ſanctius, amplius, moribus, diſciplinâ, imperio fuit. Igitur nec Militiâ. & hæc eſt illud telum, quo, Virtute comite, terras ſibi ſub vtroque Sole ſubiecerunt, & ſubiectas in ſæcula aliquot tenuerũt. O ſi mens tibi ſit Princeps (facultas adeſt, & probæ inſtitutioni hoc debes, vt intellegas) ſi mens, dico, ſit vagandi per eorum Annales & geſta: quos flores virtutum colligas? quæ præcepta paci & bello? Sed huic maximè, in quo excelluiſſe eos ſuper omnes gentes, dicere poſſumus cum gentium conſenſu. Tuam illam conſule, & ipſos Hiſpanos. qui etſi robore & bello ſemper validi, tamen ab arte deſtituti ſunt: & ea fecit vt caderent,

quam-

quamuis ægrè & ſerò, ſub Romanas leges. In laudem eorum hoc dixerim. nulla natio vetuſtiorem hanc gloriam ſibi vindicat, nulla diuturniorem: non ipſi illi, quos laudatum imus, Romani. Ecce ab antiquo, & priuſquàm Romana virtus ſe exſereret, bello Peloponneſiaco fama eorum ad Græcos ipſos venerat: & Alcibiades in oratione quapiam apud Thucydidem, *fortiſsimos* teſtatur *& pugnaciſsimos omniũ* barbarorum.* Quid Liuius? *gentem natam inſtaurandis reparandiſq; bellis:* & alibi, *qui nullã vitam rentur ſine armis eſſe.* Annæus Florus, ipſam Hiſpaniam indigetat *bellatricẽ, viris armiſque nobilem, Annibalis eruditricem.* Velleius Paterculus, ita fortem, vt duce Sertorio, *per quinquennium diiudicari non potuerit, Hiſpanis Romaníſne in armis plus eſſet roboris, & vter populus alteri imperaturus eſſet.* Quid plus dici poteſt, idque à Romanis: id eſt, & hoſtibus & ſuperbis? Nec verba ſunt: res docuit bello Annibalico, qui præcipuas ſuas victorias Hiſpano militi non inuitus referet acceptas. Sed & Romani, cùm primam prouinciarum Hiſpaniam inierint, poſtremam domuerunt: ducentos per annos in eâ, & de eâ, pugnantes, variè victi aut victores. Sed victores tamen ad extremum, idq; ab hac militari arte quam adferimus: quam vel nunc ſi adſumitis, quis ambiget quin cum æternâ laude fructuque veſtro?

* *Sic Græci appellant omnes non Græcos.*

vestro? In parte tamen adsumitis: nam vt vniuersam, non suadeo aut probo. Multa diuersa à moribus armisque nostris, quædam & aduersa: iudicio opus est, quod tu & tui Duces facilè interponent. Mihi quidem animus fuit, in tui gratiam è tenebris hæc eruere, & res mortuas sepultasque protrahere: faxit Deus vt haud in vanum, & sedandis hæc in Europa turbis sint, & extra eam imperio tuo propagando. Vires si pro animo non fuerunt, ignosci postulo: & hunc laborem studio potiùs mei cultus, quàm sui pretio æstimari. Ego quidem in te, ô Principum maxime, vel veterum Gallorum more adficior, & lege illâ priscâ me tibi sacro DEVOTIONIS.

LE-

LECTORI MEO.

VM opus aliquod iamdiu meditarer & solicitè quærerem, quod compendio esset tot scriptionibus, & lucem præferret ad historias: repperi cuius specimen & primitias nunc præbeo, quod FACEM HISTORICAM non ex superbiâ, sed ex proposito, appellaui. Id est, vt mores Romanos publicos priuatosque proferam (alibi & Græcos:) atque eos ita illustrem, vt simul loca scriptorum veterum, qui alludunt vel tangunt. Hoc cùm diffusum, imò & confusum sit (negare non possum:) placuit excerpere primùm ex omni cumulo quidquid ad MILITIAM facit, & id iunctim proponere, & serie aliquâ ac cohæsione rerum. Ideò quæ ad Militiam: quia ea non creberrimè, sed adsiduè, in historiâ occurrit, & omnem in eâ paginam, vt sic dicam, facit. Vt enim vita nostra publica est, sic scriptio: illa ab æuo in æuum, turbæ & bella: ergo & Annales, qui æuum repræsentant. Atque ego sciens & gnarus dico, nihil esse quod magis sistat aut remoretur iuuentutem, quàm militiæ priscæ ignorantia: cui malo ante omnia medemur, & hanc caliginem nostrâ FACE (pro copiâ quidem ingenij) imus depulsum. In tres partes totum hoc DE MILITIA diuisi: prima est, quam vides, AD POLYBIVM: in quâ generalis eius notificatio, & siquid ad ordinem, arma, leges facit, aperimus & reuelamus. Sunt libri quinque, quos habes. Altera, POLIORCETICΩN, siue De machinis, tormentis, telis, libri totidem: qui parati, & subsequentur. Tertia, DE TRIVMPHO, lætissima pars, & clausula felicis belli. Tum ad reliqua FACIS ordine ibimus, si auctor ille vitæ nostræ dabit vitam, sed & vires. Nam voluntas quidem & materies adest: sed valetudo sæpe intercedit, plures hos annos hostilis & aduersa. Ah, quàm in hoc ipso scripto sæpe me ligauit, & ad scamma deductum retinuit? Scio, & apud me magis quàm publicitùs queror. Tamen & publicitùs tango, vt venia & miseratio aliqua sit, sicubi quod voluimus non fecimus, & euênit nobis in isto cursu quod dicitur, Caballus in Cliuo. Tamen vt Flauiorum ille primus dicere solitus, Imperatorem stantem mori oportere: sic nobis sensus, Hominem in opere deficere: nec desinere potiùs, quod suadebat olim priscus aliquis Censor. Certè vel in istis alibi languidis, fructus & vsus suus erit iuuentuti; & nostro labore quæsitum aliquid aut erutum, in quo nonnemo in-

mo inueniendo sudasset. Totum enim hoc Polybij scriptum perplexum & caligine obsitum: nec industriâ solùm, sed acritate ingenij opus ad peruadendum. Speramus, imò profitemur, in parte fecisse: ídque non adiutos à prioribus, nisi fortè à Franc. Patricio Italo, quem solum vestigia pressisse in hac semitâ equidem scio. Quid nos præter eum, lector viderit: quid alius præter nos, sequens item ætas. Nec enim nescio, vbi semel opus cœptum est, & velut fragmina aut sentes amotæ, concursum fieri, & postremos quosque priorum etiam laudem in se deriuare. Aliquid nempe reperient, & vnus sæpe locus aut remotior lectio est quæ rem conficit: quod non tam doctrinæ dixeris, quàm fortunæ. Ego verò & hoc excuso, quòd antè publica iudicia subire nobis opus, quàm priuata experiri: nec vllæ recitationes aut inter amicos lectiones sunt, sapientissimo consilio vsurpatæ antiquis. Typographia ista nos statim protrahit, & irreuocabiliter protrahit: nec fas, etiam cùm resipueris, resipuisse. Alia tamen editio relinquitur, & mederi potest: sub eam vos æqui & iniqui aduoco, iuuate. Siue laudi nostræ fauetis, suggerite: siue carpere gaudetis, corrigite. ego vtroque affectu vtar in vnum finem, emendandi & discendi. Erunt ex verbo veteri, δεύτεραι φροντίδες. Iam, quod ad Polybij ipsum hoc opusculum spectat, re non mole magnum, haud ambigendum arbitror quin Polybij sit, & ipse agnoscit, vt * alibi notamus. Sed tamen ab alienâ manu contractum aut recisum aliquid videri, non nego: & est cetera Polybiana scriptio vber magis & diffusa. Titulus etiam qui* librum Sextum Historiarum *præfert, mihi est falsus: cùm nec ista sic continua, vllo modo aut veniâ historiæ sint, & ipse fateatur è libro an libris* De rebuspublicis *esse. Fuit videlicet introductio in Historias, & grande adiumentum, nosse quid Romani, Carthaginienses, Spartani, pace aut bello vsitarint: & tum, cùm breuiter inter narrandum tangitur, habere vnde doctior sis, & petas. Satis de meo & Polybij instituto: vtile vtrumque sit voueo; & hoc quoque, vt istis absolutis pedem mihi porrigere & promouere fas ad serium illum Sapientiæ callem, quò adspiro. Da hoc Deus, & in omni vitâ non mihi solùm vixisse.*

* Curæ secundæ.

* Lib. v. Dialog. xv.

IVSTI

IVSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBER I.

DIALOGISMVS I.

Præfatiuncula & occasio dicendi, tum laus aliqua militiæ Romanæ.

A MERIDIE, vt ferè mos meus est, inambulabam, cupidis honestarum artium me præbens, & velut domesticas quasdam scholas habens, respondendo aut disserendo. Venit ad me honestæ frontis & mentis adolescens, AVDITOR meus (nec aliter nunc appellem) qui salute dictâ, Illud de Militiâ promissum Lipsi, inquit, quando expungis? Tardum nomen es, ne dicam malum. Ego, Cùm otium erit, inquam. Longa res est, nec paucarum aliquot horarum. Ille iterum, De otio ne obtende, feriæ sunt, & tam vacui nos nunc, quàm ipsa Vacuna. Quando etiam aptiùs? Feruent omnia bellis, nec alij magis in mensis aut in circulis sermones. Quàm volupe sit, inter ista veterem illam seriò intellegere, & decerpere ex eâ aliquid quod sit in hodiernum vsum? Ego risi, & Quid ais, inquam, decerpere? sæculum hoc ignoras, aut dissimulas. Nam contemnunt nostri Martes hæc talia, & nænias & ludos ea habent puerorum. Fortassis, inquit ille, vel ideò quòd parùm norunt. Nam plerisque horum iure illud occinas: *Πρὶν γὰρ φρονεῖν εὖ, καταφρονεῖν ἐπίστασαι. Et quid de illis mirer? pauci nostrûm, qui libelliones habemur, scitè hæc scimus, & in nos quoque conuenit senis Coï dictum:

*Πολλοὶ θαυμάζουσι, ὀλίγοι γινώσκουσι.

Ne inter eos diutiùs ego sim, tu effice & adiuta. Nam pleraq. video, non video, & vt in confinio lucis ac noctis positus, parùm certo oculo discerno. Iam facis? Volo, inquam: sed, nisi vt tibi gratificer, quâ spe fructus? Imò verò duplicis, inquit ille, Certi & Incerti. Certi quidē, quòd vera ea fax ad historias: quarum quæ alia ferè materies, quàm bella & pugnæ? Incerti autem, quòd & hodierni Duces aliquid ex iis fortasse haurient, ad suum & præsentem vsum. Moui caput, &, De hoc quidem diffido, inquam, illud prius spero. Subiecit, Non ego: & meo animo ac vaticinio, aut iam est aut erit Princeps aliquis magnus, qui prauam & laxam hanc militiam corrigat, & ad veterem illam ordinet atque adstringat. O si ille dies! quas laureas & victorias videam? quàm longè lateque sparsa Christiana signa? Iniice hanc mentem Deus, & ad priscam illam ac Roma-

Initium sermonis.

Opportunitas.

* *Priusquā sapere, didicisti cōtemnere.* Chæremō.

* *Multi admirantur, pauci intellegunt.*

Vtilitas.

Ad historiam.

Ad vsum.

nam maximè militiam flecte: cum cuius Dilectu, Disciplinâ, Ordine, si nostra hæc nouitia arma iungantur, quæ vis aut acies resistat? Ego hîc manum sustuli, Euge, inquam, me quoque hac commemoratione incendis. Et vt scintilla in aridam materiem incidens facilè comprehendit: sic ego inflammor in nomine & virtute Romanâ. Et bonâ fide, quæ gens in militiâ fortior aut felicior? Dilectum vide; nihil accuratius. Ordinem; nihil aptius. Disciplinam; nihil seuerius sanctiusque. Itaque per annos septingentos, tot triumphos pæne quot annos numerant, & imperio suo subiecerunt quidquid validum aut bonum in orbe terrarum. Nam alios quosdam latiùs imperasse fortasse dixeris, aut nunc imperare (certè magnum nostrum Regem:) sed in tam selectis gentibus aut terris, non dices. Pœnos, Macedonas, Assyrios vicerunt, & imperium in eos vsurparunt qui antè imperarant. Quid Hispanos, aut Gallos? quos vincere non gloriæ fortassis maioris, sed operæ fuit. Ita paullatim molem illam *maximi secundum deorum opes imperij* (Liuij verba agnoscis) constituerunt, idque in optimâ Europæ, Asiæ, Africæ parte. Quâ autem aliâ re, nisi militiâ hac, quam laudamus? Nam ingenia, numerum, robora hominum si vides, singulis, aut omnibus, sæpe vincebantur: superabat Ordo & Disciplina. Ergo haud vanè olim vaticinatus apud Liuium Romulus: *Nullas opes humanas armis Romanis posse resistere.* Quid Romulum loquor? ipse Romanorum hostis Taxiles, ille à sinu & latere Mithridatis, libero ore apud Tigranem fassus: ἄμαχον πρᾶγμα, τὰ ῥωμαίων ὅπλα. *Rem inuictam, Romana arma.* Atque hæc ita olim fuerunt, quamdiu disciplina & sanctitas quædam, vt ita dicam, armorum viguit: postquàm sanguine ciuili infecta ea & corrupta sunt, postquàm rapere & lancinare, atque etiam lasciuire, in morem vertit; resedit illa virtus, & quod sequitur, fortuna, nec aliud quàm vmbra & nomen fuit militiæ Romanæ. Ideò si vis me illustrare hanc & explicare; de Veteri modò promitto, nec inferiorem istam, nisi parcè, tangam. Ille alacer, Ergo promittis? ô me beatum! Et sedeo, an porrò ambulo? Imò tu sede, inquam: ego vtrumuis fecero, vt animus hîc aut valetudo suadebũt. Atque vtinam ista sit quæ solet; & cum eâ vigor & alacritas etiam, quæ solent! Nunc vereor vt ipsa & ætas, sed ipsa maximè, libauerint in me lætum illud aut lepidum etiam siquid olim fuit. Quid tamen est? vt in Vere anni flores scilicet plures gignuntur, Autumnus tamen est qui dat fructus: sic in priori illâ ætate amœniora fortasse quædam dedimus, nunc vtiliora, si Deus & Tempora volent. De istis quidem non frustrà ambigo. quæ apud nos malarum ferè aut turbidarum artium, nostras istas honestas & pacis oppressum eunt aut expulsum. Sed Deus videbit: quem, priusquam ordiar, veneror atque inuoco. & tu Lux æterna, Sol sine ortu aut occasu, per has antiqui æui tenebras euntem dirige,

—— clara meæ præpandens lumina menti,
Res quibus occultas penitus conuisere possim.

Romana militia laus. — Lib. I. — Lib. I. — Plut. in Lucul. — *Deprauatio eiusdẽ.* — *Accessio ad explicandũ.* — *Cum excusatione.* — *Cum inuocatione.* — Lucret.

DIA-

DIALOG. II.

Modus & Ordo dicendorum, tum de Dilectu, de Tribunis, de Stipendiis.

AT tu iam sedisti. AVD. Animo & corpore compositus ad audiendum. LIPS. Audi igitur, sed Modum atque Ordinem priùs, quem tenebo in disserendo. *Modus* hic erit, vt Polybij verba eligam & insistam, qui vnus superest eorum qui de veteri militiâ scripserunt. Nam Vegetius quidem nihil habet meri, ac sui & superioris æui instituta aut mores miscet ac confundit. Polybium adhærebimus igitur. & vt ij qui iter ignotum suscipiunt, limitem aut aggerem aliquem comprehendunt, quem insistant: sic nos illum, tuti ab errore aut lapsu. Sed *Ordo* tamen eius quia haud aptus vbique ad docendum, aut etiam plenus: suggeram alium, atque eum quem definitio hæc nostra dabit. Ab eâ enim apposite Militiam exorsuri videmur: quæ est, MVLTITVDO APTA ET COMPOSITA IN ARMIS, AD VIM FACIENDAM AVT ARCENDAM, SVB CERTA LEGE. Quinque in definitionem istam partes inclusi, DILECTVM, ORDINEM, ARMA, ACIEM, DISCIPLINAM: quas singulas ordine, & totidem Sermonibus, educam: Polybij ipsa verba secundum has partes aptabo, vbi ea quidem erunt: quà deficient, velut laciniam huic vesti à me aut ab aliis adtexam. Omnia deinde explanabo & illustrabo, sed breuiter: quia iamdiu nobis illud sedit, *Οὐ τὸ μέγα εὖ, ἀλλὰ τὸ εὖ μέγα.* Ita olim Demosthenes, valdè pro meo sensu. Sed Polybium ipsum iam audiamus, qui sic de Dilectu. Vin' tu legere? cape. AVD. Et vtrâque manu quidem: sed Græcis adscripta quæ hæc versio? LIPS. Nostra est. nam etsi Ianus Lascaris, homo Græcus, aptè & doctè pleraque iam verterat: tamen reuera alibi aliter, & quod caput est, non semper pressè & adstrictè. Id autem adprimè mihi placet in scriptoribus qui stilo tales, maximè cùm de re agitur: in quâ verbum additum, aut omissum, aut laxiùs etiam redditum, magnas facit vel mutationes vel errationes. At tu lege.

Modus tractandi, Polybianus.

Ordo noster.

Definitio Militia.

Partes eius.

**Non quod magnũ, benè; sed quod benè, magnum.*

Caussa versionis nostræ.

Et qualis ea.

Ἐπεὶ δ' ἂν ἀποδείξωσι τοὺς ὑπάτους, μετὰ ταῦτα χιλιάρχους καθιστᾶσι, τέσσαρας καὶ δέκα μὲν ἐκ τῶν πέντε ἐνιαυσίους ἐχόντων ἤδη στρατείας, δέκα δ' ἄλλους σὺν τούτοις ἐκ τῶν δέκα τῶν λοιπῶν, τοὺς μὲν ἱππεῖς δέκα, τοὺς δὲ πεζοὺς ἓξ οὓς δεῖ στρατείας τελεῖν κατ' ἀνά-

Cùm verò Consules designauerint, tum Tribunos militum constituunt, quattuordecim quidem ex iis qui iam quina stipendia annua confecerint; decem alios prætereà ex iis qui dena. At reliquorum, equites quidem dena, pedites vicena stipendia explere oportet

POLYB.

γκην, ἐν τοῖς τετταράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ἀπὸ γενεᾶς, πλὴν τῶν ὑπὸ τὰς τετρακοσίας δραχμὰς τετιμημένων. τούτους δὲ παριᾶσι πάντας, εἰς τὴν ναυτικὴν χρείαν. ἐὰν δέ ποτε κατεπείγῃ τὰ τῆς περιστάσεως, ὀφείλουσιν οἱ πεζοὶ στρατεύειν εἴκοσι στρατείας ἐνιαυσίους. πολιτικὴν δὲ λαβεῖν ἀρχὴν οὐκ ἔξεστιν οὐδενὶ πρότερον, ἐὰν μὴ δέκα στρατείας ἐνιαυσίους ᾖ τετελεκώς.

tet necessariò in annis quadragintasex à natiuitate. Excipio eos qui infra drachmas quadringenas cēsi sunt, quos omittunt, & reseruant omnes ad nauticum vsum. Quod siquando res & circumstans necessitas eò adigunt, debent pedites facere annua vicena stipendia. Urbanum verò magistratum non antè capere cuiquam fas, quàm decem stipendia militiæ adimplerit.

Satis: insiste. Orditur Polybius à Dilectu, quem in Definitionis meæ verbis primis incluseram, MVLTITVDO APTA. Quomodo enim talis sine isto? quin nisi eligis & excerpis, non militem sed turbam habes. De eo tria dicit: *Qui elegerint*, *Quos*, *Quomodo*. Duo prima sunt in verbis, quæ legisti: & quia Tribuni sunt qui eligunt, de ipsis, & numero eorum nunc præmittit.

In Dilectu tria spectanda.

,, *Cùm Consules designauerint, tum Tribunos militum constituunt.*] Quod fit scilicet principio cuiusque anni. Et meritò Consules priùs designantur, quia ij sunt qui in parte Tribunos faciunt, in aliâ parte ipse populus,* posteà dicendum.

* Lib. II. Dialog. IX.

,, *Quatuordecim quidem ex iis.*] Diuisio hæc est & numerus Tribunorum, qui scripti in quattuor legiones. Nam ad tot istas accommodat sua Polybius: quia quotannis ferè ita scriptæ, singulis nempe Consulibus binæ. Ergo ait quattuordecim Tribunos factos ex iis

Diuisio Tribunorū.

,, *Qui iam quina stipendia annua confecerint.*] Qui sunt isti? Tribuni equestres, id est ex equitum corpore lecti. Nam semel mihi hoc nota. Duo genera Tribunorum Polybius facit, *Iuniores* & *Seniores:* quos à stipendiorum numero sic appellat. Iuniores sunt, Equites. quibus hoc datum, vt priùs citiusque Tribuni fiant, quàm plebeij. Quid ita? tum quia reip. interesse videtur, vt isti ex optimis statim ad eam accedant: tum etiam, quia stipendiorum ratio & æqualitas sic poposcit. Moris enim erat, post dimidiata stipendia confecta, Tribunum capi, nec antè: ecce Equites dena conficiebant, Pedites vicena: ergo proportione illi post quina stipendia lecti, hi post dena. Hæc vera Polybij mens & sententia, & caussa diuisionis. Sunt autem quattuordecim iuniores siue ex equite,

Iuniores Tribuni.

equite, decem tantùm è plebe: quia plures nimirum habere voluerunt honestiores.

„ *Decem alios prætereà ex iis qui dena.*] Ego ita reddidi, pro sententiâ iam dictâ: at vulgò legunt & vertunt implicatè. Lascaris quidem sic: *Decem autem alios, præter hos, ex iis qui decem reliqua fecerint.* Quæ ergo hæc *decem reliqua?* an quinque illis prioribus addenda, vt fiant quindecim annorum stipendia? nugatoria, aut falsa. Quin Græca leuiter corrigenda sunt. δέκα δὲ ἄλλους σὺν τούτοις ἐκ τῶν δέκα. τῶν λοιπῶν τοὺς μὲν ἱππεῖς δέκα: sententiâ à me versâ. Nam hoc ait. Tribuni quidem fieri possunt ex equite, qui quina stipendia fecerint; ex plebe, qui dena: at reliqui iam milites in vniuersum stipendia conficiunt, equites dena, pedites vicena. Non etiam displiceat: τὸ λοιπὸν, τοὺς μὲν ἱππεῖς: quod esset, *Ceterùm, equites quidem.* formulâ & modo sermonis deflectendi.

Seniores Tribuni.

Correctio Textus.

„ *Pedites vicena stipendia explere oportet.*] Iterùm à meâ correctione, vulgatam non est vt expedias: certè qui adnisi, hactenus non fecerunt. Lascaris ita reddidit: *pedites verò ex iis qui sextum & quadragesimum ætatis attigerunt annum.* Quam lectionem secutus sit, nescio: vulgatam non expressit. atque amplius, sententiam bonæ mentis nullam expressit. Sigonius & Grucchius, viri talium curiosi & docti, ita hæc citant: *Quattuordecim ex iis qui quinque stipendia annua habeant, decem verò ad hos ex iis qui decem: equites quidem qui decem, pedites verò qui sex.* Et explicant, *Neminem qui equo meruisset* (sunt ipsa Grucchij) *Tribunum fieri potuisse nisi decem stipendia haberet, cùm interim satis esset peditibus vel sex annos meruisse.* Nego quidquam magis aut à Polybio, aut à ratione abire. Istud quidem de *sex* annis vbi lectum aut scriptum? quin disertè de *quinque* & *decem* in Polybio est. Quæ etiam ratio, vt equites tardiùs ad honores quàm plebeij perueniant? idque tot annis? Omnia contrà sunt, vt dixi: & profectò Græcanica hæc emendanda: τοὺς δὲ πεζοὺς εἴκοσι δεῖ στρατείας τελεῖν: *pedites viginti oportet stipendia implere.* Nihil verius. Quòd equites dena, ecce Liuius docuerit: *Addiderunt acerbitati & tempus, ne præterita stipendia procederent iis qui equo publico meruerant, sed dena stipendia equis priuatis facerent.* Loquitur de iis qui ad Cannas fugerant, & hac ignominiâ affectos à Censoribus, vt ne in numerum venirēt stipendia præterita, vtque iterùm à nouo stipendia sua dena facerent, & quidem equis suis ac priuatis. Idem ex Plutarcho clarius. apud quem Gracchus in Oratione quâdam iactat, Ἐστρατεῦσθαι δώδεκα ἔτη, τῶν ἄλλων δέκα στρατευομένων ἐν ἀνάγκαις: *Militasse se annos duodecim, cùm alij non nisi decem necessariò militent.* Quis ambigit quin Gracchus hic inter equites? & in gloriâ suâ ponit & studio in patriam, quòd duodecim stipendia confecerit, præter morem & legem dena exigentem. Iam verò pedites vicena dicimus meruisse. Qui auctores? Ipse Polybius palàm, qui mox subiungit: ὀφείλουσιν οἱ πεζοὶ στρατεύειν εἴκοσι στρατείας ἐνιαυσίους: *Pedites debent conficere annua stipendia viginti* Idem ex Liuio est colligere. apud quem Sp. Ligustinus quidam detractat militiam Macedonicam, & sic se

Praua sententia, cùm Lascaris,

Tum Sigonij & Grucchij.

Iterū scriptura correcta.

Lib. XXVII.

Equitum quot stipendia.

Quot peditum.

Liuius explicatus.

Lib. XLII. excusat: *Viginti duo stipendia in exercitu emerita habeo, & maior sum annis quinquaginta.* Duplex caussa. quòd & stipendia largiter confecerit (duo supra numerum, vti & Gracchus:) & quod ætatis iam beneficio debeat vacare. Rescribere & mutare eum numerum* alibi volui: malè, & Seruius mihi dux in errorem. Nam apud eum legas, *eos qui sacramento rogantur & plenam militiam habent, viginti quinque annis teneri.* Quod nec veteri nec sequenti æuo vniuersè verum fuit, & corrigere humanius Seruium sit quàm corripere: *viginti quoque annis teneri.* Res quidem ita fuit. atque apud Tacitum, cùm milites per seditionem expressissent, vt *sextusdecimus stipendij annus finem adferret*; displicuit Patribus & Principi, & eo abrogato, mos priscus repositus, decretumque *vt vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur.* Atque ita deinceps factum. Suidas: Βετερανὸς παρὰ ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατείας. ἐπὶ εἰκοσαέτειαν δὲ ἐδού-λευον: *Veteranus Romanis dicitur militiâ dimissus. in viginti autem annos merebant.* In Codice Iustinianæo consimiliter Veterani definiuntur, qui *post vicesima stipendia honestam, vel caussariam missionem sunt consecuti*: quod ita interpositâ distinctione legendum est: quia certè caussaria missio post expleta stipendia non datur. Idem numerus in Codice Theodosij aliquoties. etsi in eodem etiam de *viginti quinque aut quattuor* stipendiis leges: sed in certo genere militum, & conditionis deterioris. Hæc mihi ita videntur. quid erudito viro, qui in Polybio hîc corrigi voluit: τοὺς δὲ πεζοὺς ἓξ οὗ δεῖ στρατείας τελεῖν: non equidem scio, nec scintillam lucis in iis verbis video.

** Ad I. Ann. Tac.*

3. Annal.

Ibid.

Qui Veterani.

L. IX. Quãdo prouoc. non est nec.

Anni militia vtiles. ,, *In annis quadragintasex.*] Est hæc Seruij regis definitio, qui annos eos vtiles militiæ fecit. Nam distinxit Classes in Centurias Iuniorum & Seniorum: illos qui militarent, hos qui vacarent, nisi in magnâ necessitate. *Iuniores, ad annum quadragesimumsextum* (ita Tubero apud Agellium) *supráque eum Seniores appellauit.* Censorinus anno vno minùs numerare videtur: *Vsque quinque & quadraginta annos Iuuenes appellatos, quòd remp. in re militari possent iuuare.* Hoc ergo Polybius nunc dicit, vicena illa stipendia complenda fuisse in orbe tot annorum. Sed cur non principium etiam militiæ ponit, cùm dixerit finem? Licet ex eodem Tuberone apud Agellium addas: *Seruius ab anno decimoseptimo, quòd idoneos iam esse reip. arbitrabatur, milites scripsit.* Atque istud mansit. & in Punico secundo bello, cùm necessitas violasset, tum decretum *vt Tribuni plebis* (Liuij verba) *ad populum ferrent, vt qui minores annis septem & decem sacramento dixissent, iis proinde stipendia procederent, ac si septem & decem annorum, aut maiores, milites facti essent.* Ecce, in iuuentutis inopiâ, quidam tunc etiam prætextati milites capti: id ne fraudi iis esset, & quia præter Seruij ac vetus institutum, lege subuentum fuit, & anni illi in stipendia venerunt, haud secùs quàm si à decimoseptimo cœpissent. Atqui ambitio etiam interuenisse videtur, & quidam, vt citò ad honores & Tribunatus venirent, ante id tempus militiæ asscripti, quod Gracchi lex posteà cauit, & interdixit νεώτερον ἑπτὰ καὶ δέκα ἐτῶν μὴ καταλέγεσθαι

Lib. X. cap. XXVIII.

De die Natali.

Initium militiæ.

Lib. XXV.

λέγεσθαι στρατιώτην: *iuniorem annis septem & decem militem non legi.* Plutarchus id ita in Gracchis. Vegetium ergo miror scribere: *Si antiqua* Lib. I cap. *consuetudo seruanda sit, incipientem pubertatem ad dilectum vocari.* Quod IIII. districtè verum non est, nec decimusseptimus certè annus *incipiens pubertas.* At Silius magis etiam intendit: Lib. II.

Pubescit miles castris, galeáque teruntur
Nondum signatæ flauâ lanugine malæ:

quasi impuberes ad ea venirent. Habes carceres, habes metam militiæ. Sed an non igitur plura vicenis stipendiis? imò triginta erunt, si totum *Nodi solu-* id tempus militarunt, ab anno XVII. ad XLVI. Caue erres. Continua *tio.* olim militia non fuit (sicuti cùm legiones perpetuæ institutæ:) sed per *Interpella-* annos ferè, aut certè singula bella, inibant militiam, & desinebant. Lex *ta olim mi-* igitur volebat, vt in annis illis triginta vtilibus, quisque necessariò im- *litia.* pleret stipendia sua viginti. Poterat quidem priùs: & exempli caussâ, qui continuò militabat, implebat ea trigesimoseptimo anno: sed poterat, non debebat. Hi sunt anni triginta illi, de quibus lex Tullia capienda, *Quo sensu* cùm *Iuniorum ætatem annis triginta definiuit.* Item Sallustius ad Cæsa- *triginta anni militares* rem, cùm monet illum *vt videat ne militia iniusta sit, cùm alij triginta,* Orat. de *pars nullum stipendium faciat.* Itemque in Tacito, veterani queruntur rep. const. *tricena aut supra stipendia se numerare.* Nec virum doctum audiemus I. Annal. hinc colligentem (Carolus Sigonius is est) legitima stipendia fuisse triginta annorum. Sed iterùm hîc aliqua hæsitatio ad annum *quadragesi-* *Nodus al-* *mumsextum:* quem finem militiæ dicti scriptores faciunt: at alij disertè *ter in metâ* *quinquagesimum.* Seneca De breu. vit. cap. vlt. *Lex à quinquagesimo anno militia.* *militem non cogit.* Fabius: *Vt militiâ vacaret ex lege, quòd quinquagena-* Lib. IX In- *rius esset.* Legem vterque nominat: an posterioribus temporibus latam? stit. an potiùs iam olim illa lex, siue mos? Nam & in Liuio, bello Macedoni- Lib. XLII. co decretum, *nulli qui non maior annis quinquaginta esset, vacationem militiæ esse.* Quî igitur conciliamus ista cum instituto Seruij? bellè. Nam *Is solutus.* existimo mansisse quidem illud de annis quadragintasex communiter: sed pone aliquem, casu aut morbo, stipendia sua intrà id tempus non implesse, dico cogi potuisse vsque ad annum quinquagesimum. Iste igitur quinquagesimus plenè liberabat, siue facta stipendia siue infecta. Ex verbis Ligustini suprà colligas, qui in clausulâ, velut decretorium, id ponit, *Et maior sum annis quinquaginta.* Hi anni in militiâ Romanâ: nec *Græcorum* dissimiles admodum in Græcâ. In Demosthene lego, *iussos omnes con-* *par ratio.* III. Olynth. *scendere triremes, vsque ad eos qui quadragintaquinque annorum essent.* In quem tamen locum Vlpianus Scholiastes notat, *Nouum hoc fuisse. quia Lex apud Athenienses ad annum quadragesimum duntaxat iubet militare, exorsos à decimooctauo. Idq́ue his gradibus, vt ad vigesimum circà vrbem militent & castella custodiant, tutiori scilicet militiâ: à vigesimo autem ad longinqua bella & extra limites etiam eant.* Ita ferè Vlpianus. & dixeris Macrobium, Atticum hoc institutum adspicere, cùm de vi Septenarij numeri scribit: *Nonnullarum rerum publicarum is mos est, vt post* Lib. I. in Sôn. Scip.

 sextam

sextam hebdomadem ad militiam nemo cogatur, in pluribus detur remissio post septimam. Sexta hebdomas, quadragesimussecundus annus est, & tangere Athenienses videtur: septima quadragesimusnonus, & ad Romanos pertinet. cùm dicat *post septimam:* qui est quinquagesimus annus. Plato in suâ republicâ, paullo seriùs quàm alij, & admittit & dimittit. Nam legem fert, statuitque ἀνδρὶ μὲν εἴκοσι μεχρὶ τῶν ἑξήκοντα ἐτῶν· γυναικὶ δὲ ἐπειδὰν παῖδας γεννήσῃ μεχρὶ τῶν πεντήκοντα: *viro quidem annos viginti, usque ad sexaginta; faeminae verò cùm pepererit, usque ad quinquaginta.* Quae ille de Militiâ, in quam & faeminas scilicet adscribit.

Platonis proprium scitum. vi. de Leg.

„ *Excipio eos, qui infra drachmas quadringenas censi.*] Prima nota legendorum, fuit *Aetas:* altera nunc *Census.* Tangit eam magis, quàm explicat, quia tunc nota. Nam Ser. Tullius rex cùm censum instituisset, in classes populum diuisit, idque pro opibus: ex quibus dilectus atque alia reip. munia administrarentur. Non enim profectò viliores quosdam in militiam legebant, nec erat hoc inopiae asylum, sed diuites, honestos, & quos res priuata rei quoque publicae alligaret. Nabis tyrannus apud Liuium, cùm diuersa ostendit Spartana instituta à Romanis: *Vos,* inquit, *à censu equitem, à censu peditem legitis.* Et exstant ipsa discrimina & modus opum in classibus Seruianis, quas Liuius & Dionysius descripsêre. Sed enim hîc nodus in Polybij verbis. Ait, *qui infra drachmas quadringentas:* quae sunt Romano more & eloquio, *quaterna millia aeris.* An ergo talis aliqua finitio census in classibus? nusquam. Vide & examina. Imò illa infima *Quinta* classis *vndecim millia* habuit, vt Liuius; siue *duodecim quingenta,* vt veriùs à Dionysio scriptum. Infra hanc autem qui essent, *immunes fuère militiâ,* vt Liuius ait. Quid dicendum igitur? quid, nisi mutationem aliquam, vt solet, interuenisse? Nam cùm olim tota *Sexta* classis vacua feriataque esset, Polybij & suprà aeuo, aliter: nec placuit tantam multitudinem munerum omnium esse expertem. Itaque instituta noua aliqua diuisio (quando, nescio: crediderim sub bella Punica) & *Sexta* illa numerosa classis distributa quasi in tres iterùm classiculas, pro ratione census. Prima fuit, de quâ hîc Polybius, eorum qui à *mille ducentis drachmis* (siue *duodecim millibus aeris*) pertingerent ad *quadringentas.* Altera, qui ab istis ad *centum quinquaginta.* Tertia denique, qui ad *trigintatres,* paullo suprà. Haec non à coniecturâ merâ ponimus, sed Iulij Paulli verbis apud Agellium firmamus. Quaerebatur qui essent *Proletarij* in versu Ennij: atque ille sic explicat: *Qui in plebe Romanâ tenuissimi pauperrimique erant, neque amplius quàm mille quingenûm aeris in censum deferebant, Proletarij appellabantur: qui verò nullo aut perquàm exiguo aere censebantur, Capitecensi vocabantur. Extremus autem Capitecensorum census aeris fuit trecenta sexagintaquinque.* Haec si attentè cum Polybianis istis confers, necessariò infers & elicis diuisionem à me dictam. Sunt enim certè aliqui supra istum Proletariorum censum *mille quingenûm aeris:* qui autem nisi illi *Quatermillenarij* à Polybio dicti? Atque est etiam proportio aliqua in his gradibus, quòd primus ille à duodenis millibus

sic

A cēsu miles captus.

Lib. xxxvii

Huic rei classes.

Obscuritas in Polybio.

Ea depulsa.

Sextae classis diuisio eruta.

Ex Agellio adstructa. Lib. xvi. cap. ix.

ſic deſcendit, vt ſit eius quaſi triens; alter, trientis huius iterùm triens cum leui exceſſu; tertius, non iam triens, ſed iuſtus quadrans, ſi tamen legas in Agellio *trecenta ſeptuagintaquinque.* quod faciundum arbitror, & video libros quoque variare.

„ *Quos omittunt.*] Clarè habes, tenuiores iſtos ad militiam non vocari. Nunquam igitur? imò verò, ſed in neceſſitate aut tumultu. Idem loco dicto Iulius Paullus: *Quoniam res pecuniáque familiaris obſidis vicem pignoríſque apud remp. eſſe videbatur, amoríſque in patriam fides quædam in eâ & firmamentum; neque Proletarij, neque Capitecenſi, milites, niſi in tumultu maximo, ſcribebantur.* Itaque Ennij verſus huc ducit, & explicat: *Pauperes non niſi in neceſſitate ſcripti.*

Proletarius publicitus ſcutiſque feróque
Ornatur ferro, muros, vrbémque, forúmque
Excubiis curant.

Duo ibi notes, & quòd arma iis data è publico Ennius dicit; & quòd muros dumtaxat cuſtodierint & vrbem. Nam etiam cùm neceſſitas adigeret, non tamen in aciem hoc genus educebant, aut legionibus miſcebant, ſed in vrbe habebant ſub oculis & curâ ſeniorum: qui & ipſi in armis ſolent adiungi. Paullatim tamen & eò ventum (ſed poſt Polybij) vt Proletarij atque etiam Capitecenſi in militiam vulgò ſcriberentur. Salluſtius de Mario: *Ipſe milites ſcribere non more maiorum, neque ex claſſibus, ſed vti libido cuiuſque erat, Capitecenſos pleroſque.* Ecce, humiles eos ipſe iam Conſul legit, per eos ex humili talis factus. Plutarchus de eâdem re: Ἀναγορευθεὶς δὲ λαμπρῶς, εὐθὺς ἐστρατολόγει παρὰ τὸν νόμον καὶ τὴν συνήθειαν, πολὺν τὸν ἄπορον καὶ δοῦλον καταγράφων, τῶν πρόσθεν ἡγεμόνων οὐ προσδεχομένων τοὺς τοιούτους, ἀλλ' ὥσπερ ἄλλο τι τῶν καλῶν, τὰ ὅπλα μετὰ τιμῆς τοῖς ἀξίοις νεμόντων, ἐνέχυρον τὴν οὐσίαν ἑκάστου τιθέναι δοκοῦντος: *Conſul declaratus ſplendidè, ſtatim Dilectum habuit præter legem & morem, plurimos è pauperibus & ſeruili genere conſcribens: cùm antea Duces hos tales non ſuſciperent, ſed arma quoque, vt aliud aliquid honeſtorum, non niſi honeſtis digníſque darent, cùm quiſque velut pignus rem familiarem opponere videretur.* In cuius verbis *ſeruile genus* verti, quod alij *ſeruos* fecerunt: parùm verè, neque vnquam ipſos ſeruos Marius legit, ſed libertinos & tales qui nati è ſeruis. Quo ſenſu tamen clariùs ſcribatur, πολὺ τὸ ἄπορον καὶ δουλικὸν: ſiue vt Ioſ. Scaligero placet, καὶ ἄδηλον. Sed à Mario, vt dixi, principium; mox progreſſus. Nam bello Sociali cœpêre iam in militiam ſcribi, & manſère. Eâ mente Liuij epitomen exaudio: *Libertinos tunc primùm militare cœpiſſe.* Quid? non etiam anteà? non ſub Mario? Ita, ſed pauci, nec ita vulgò. Nam quod in Liuio eſt iam olim, *Nec ingenui modò aut iuniores ſacramento adacti ſunt, ſed ſeniorum etiam cohortes factæ, libertiníque centuriati:* id ſcilicet excuſes, quòd in tumultu, nec niſi ad tutelam vrbis. Sed propriè etiam Liuius *Libertinos* intellegit, τοὺς ἐξελευθέρους, id eſt qui nati ex libertis: at Epitoma fortaſſe capienda de *libertis* ipſis. Ego ſuſpicor, nec vocem eam notione priſcâ ibi vſurpatam. vti nec in Macrobio, eâipsâ re: *Bello ſociali cohortium duodecim è liberti-*

In Iug.
Capitecenſi ſcripti.
In Mario.
Incauta verſio in Plutarcho.
Lib. LXXIIII. Libertini in militiâ.
Lib. X.
Et liberti.
I. Saturn. cap. XI.

* Vt illa ætas passim. *nus conscriptarum opera memorabilis virtutis apparuit.* Puto*libertos intellegi: & Appianus 1. Ciuil. in hac historiâ ἀπελευθέρους nominat, qui sunt profectò isti. Ita vides paullatim, quod dixi, tenuiores etiam ciues admissos: tamen ciues. quid ni? cùm etiam socij paullo pòst ciuitate donati, & ex iis milites in legiones scripti.

Naualis militia vilis. „ *Reseruant ad nauticum vsum.*] Quæ militia scilicet vilior, & talis habita semper. An quia periculorum ibi plus, & metus etiam ignauæ mortis? an quia parùm loci virtuti & robori militari? ars & nautæ pleraque administrant. An quia paullatim animos quoque dehonestat & corrumpit? Tale aliquid Plato indicat, & optat ciues suos Athenienses (etsi militiâ eâ solâ claros) res maritimas numquam attigisse. Sed Romanis quidem perpetuum hoc iudicium: & pro eo Liuius: *Nauales socij*, inquit, *relictis nuper classibus ad spem honoratioris militiæ transgressi*: id est, terrestris. Sic Tacitus: *Facta & reliquis* (classicis) *spes in posterum honoratioris militiæ.* Ergo isti Sextani & viles, ait Polybius, ad mare sepositi & asseruati. Exempla in Liuio: *Magna vis hominum conscripta Romæ, libertini etiam, quibus liberi essent & ætas militaris, in verba iurauerant. Ex hoc vrbano exercitu, qui minores quinque & triginta annis essent, in naues impositi; alij vt vrbi præsiderent relicti.* Vbi silentio non transeo, quod addit, *quibus liberi essent*: vt scilicet quos opes reip. non astringerent, caritas ista liberorum & alterum pignus vinciret. Et an non isti, quos *Proletarios* Ennius dixit? Sed nefas fortasse à Paullo & Grammaticis dissentire. Exemplum aliud in eodem Liuio: *M. Iunio Prætori datum negotium, vt in classem socios nauales libertinos legeret.* Et alibi: *Naues ciuibus Romanis qui seruitutem seruissent completæ, ingenui tantùm præfecti.*

IIII. de Legib. — Lib. XXXII. — I. Hist. — Lib. XXII. *E libertinis ferè lecti.* — Lib. XXXVI.

„ *Vrbanum magistratum non antè capere cuiquam fas.*] Mira & ad militiam bona lex, nescio an alibi legenda. Obseruetur. Ab honoribus exclusi, qui tot stipendia non fecissent: & miramur frequentem & volentem militiam illam fuisse? Sed ait, *vrbanum magistratum*: non ergo *militarem*: & certè Equites, Tribuni in legionibus facti, post stipendia quina Definit etiam *decem* stipendia. cur illa? quia hic modus & finis militiæ equestris, è quo genere plerique ad magistratus. An rigidè autem seruata hæc lex, non lubet nunc inquirere, & vereor vt perruptæ eius (quid non ausit & possit Ambitio?) sint exempla.

DIALOG. III.

Ratio & modus legendi. Signa proposita, dies edictus. Tribuni per legiones distributi. Sortitio tribuum, & alia.

QVI legerint, & *Quos*, è Polybio vidimus: nunc ex eodem, *Quomodo.* An aliquid habes, aut interpellas? AVD Ego verò nihil, & vt ij qui valdè sitiunt, silentio adhuc bibo. Sed didici etiam à viro *Ter maximo*: Συννοεῖν δεῖν τὸν ἀκούοντα τῷ λέγοντι καὶ συμπνέειν καὶ ὀξυτέραν ἔχειν τὴν ἀκοὴν τῆς τοῦ λέγοντος φωνῆς: *Consentire dicenti discentem & conspirare debere,*

Trismeg. cap. x.

debere, ac celeriorem acutiorémque auditum habere eius linguâ. LIPS. Hoc verè, & in philosophicis maximè, vbi instructio aut cura est animorum: hîc, vbi delectatio aut doctrina exterior, cur obnoxium te præbeas aut silentem? Nolo, veto, & interloqui te cupio atque etiam obloqui, siquid visum. Fræna tibi laxo, & do plenum ius. AVD. In tempore igitur vtar, nunc perge. LIPS. Imò tu perge, & Polybiana hæc consequenter lege. Intereà quieuero.

POLYB.

Ἐπειδὰν δὲ μέλλωσι ποιεῖσθαι τὴν καταγραφὴν τῶν στρατιωτῶν, οἱ τὰς ὑπάτους ἔχοντες ἀρχάς, προλέγουσιν ἐν τῷ δήμῳ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ δεήσει παραγενέσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις ῥωμαίοις ἅπαντας. ποιοῦσι δὲ τοῦτο, καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν. τῆς δ' ἡμέρας ἐπελθούσης, καὶ τῶν στρατευσίμων παραγινομένων εἰς τὴν ῥώμην, καὶ μετὰ ταῦτα συναθροισθέντων εἰς τὸ καπετώλιον, διεῖλον σφᾶς αὐτοὺς οἱ νεώτεροι τῶν χιλιάρχων, καθάπερ ἂν ὑπὸ τοῦ δήμου κατασταθῶσιν, ἢ τῶν στρατηγῶν εἰς τέτταρα μέρη, διὰ τὸ τέτταρα παρ' αὐτοῖς στρατόπεδα τὴν ὁλοσχερῆ καὶ πρώτην διαίρεσιν τῶν δυνάμεων ποιεῖσθαι. καὶ τοὺς μὲν πρώτους κατασταθέντας τέτταρας, εἰς τὸ πρῶτον καλούμενον στρατόπεδον ἔνειμαν· τοὺς δ' ἑξῆς τρεῖς, εἰς τὸ δεύτερον· τοὺς δ' ἑπομένους τούτοις τέτταρας, εἰς τὸ τρίτον· τρεῖς δὲ τοὺς τελευταίους, εἰς τὸ τέταρτον· τῶν δὲ πρεσβυτέρων, δύο μὲν τοὺς πρώτους, εἰς τὸ πρῶτον·

Cùm verò Dilectum habituri sunt, Cõsules publicè diem prodicunt, quâ die Romanos omnes adesse oporteat, quibus ætas sit militaris. Faciunt hoc penè quotannis. Cùm igitur dies adest, & militaris omnis iuuentus in vrbe, & mox in Capitolio congregata; tum diuidunt se Iuniores Tribuni eo ordine quo à populo siue ab Imperatoribus sunt facti, in quattuor partes. Quia nimirũ quattuor apud eos legiones totam & præcipuam copiarum diuisionẽ faciũt. Et primos quidẽ designatos quattuor Primæ legioni dictæ adtribuunt; tres proximos Secundæ; quattuor alios Tertiæ; denique tres vltimos Quartæ. Seniorum verò Tribunorum, duos quidem primos Pri-

τρεῖς δὲ τοὺς δευτέρους, εἰς τὸ δεύτερον τιθέασι στρατόπεδον· δύο δὲ τοὺς ἑξῆς, εἰς τὸ τρίτον· τρεῖς δὲ τοὺς τελευταίους, εἰς τὸ τέταρτον, τῶν δὲ πρεσβυτέρων. γινομένης δὲ τῆς διαιρέσεως καὶ καταστάσεως τῶν χιλιάρχων τοιαύτης, ὥστε πάντα τὰ στρατόπεδα τοὺς ἴσους ἔχειν ἄρχοντας, μετὰ ταῦτα καθίσαντες χωρὶς ἀλλήλων κατὰ στρατόπεδον, κληροῦσι τὰς φυλὰς κατὰ μίαν, καὶ προσκαλοῦνται τὴν ἀεὶ λαχοῦσαν. ἐκ δὲ ταύτης ἐκλέγουσι τῶν νεανίσκων τέτταρας ἐπιεικῶς τοὺς παραπλησίους ταῖς ἡλικίαις καὶ ταῖς ἕξεσιν. προσαχθέντων δὲ τούτων, λαμβάνουσι πρῶτοι τὴν ἐκλογὴν οἱ τοῦ πρώτου στρατοπέδου, δεύτεροι δ' οἱ τοῦ δευτέρου, τρίτοι δ' οἱ τοῦ τρίτου, τελευταῖοι δ' οἱ τοῦ τετάρτου. πάλιν δ' ἄλλων τεττάρων προσαχθέντων, λαμβάνουσι πρῶτοι τὴν αἵρεσιν οἱ τοῦ δευτέρου στρατοπέδου, καὶ ἑξῆς, οὕτως. τελευταῖοι δ' οἱ τοῦ πρώτου. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἄλλων τεττάρων προσαχθέντων, πρῶτοι λαμβάνουσιν οἱ τοῦ τρίτου στρατοπέδου, τελευταῖοι δ' οἱ τοῦ δευτέρου. καὶ ἀεὶ κατὰ λόγον οὕτως ἐκ περιόδου τῆς ἐκλογῆς γινομένης, παραπλησίους συμβαίνει λαμβάνεσθαι τοὺς ἄνδρας εἰς ἕκαστον τῶν στρατοπέδων.

mæ; tres alios Secundæ; duos sequentes Tertiæ; denique tres vltimos Quartæ. Factâ autem diuisione Tribunorum eiusmodi, vt omnes legiones iam pari numero habeãt duces, tum sedentes seiũcti & seorsim Tribuni cuiusque legionis, tribus sortiuntur singillatim, & euocant vt in quamq; sors cecidit. Ex eâ eligunt quattuor iuuenes ætate & habitudine propemodum æquales. Quibus productis, primi electionem faciũt Primæ legionis Tribuni; secundi Secundæ; tertij Tertiæ; vltimi Quartæ. Iterumq; quattuor productis, primi electionem habent Secundæ legionis Tribuni; & sic deinceps; vltimi verò Primæ. Post hæc denuò quattuor productis, primi capiunt Tertiæ legionis Tribuni, vltimi verò Secundæ. Atque ita semper electione alternante & in orbem eunte, fit vt pares admodũ capiãtur in quamq; legionem.

Iam sustine,& audi. Tribunos creauit,numerauit, de ætate & censu adiunxit:nunc denique Modum & formam exponit Dilectus.

„ *Consules diem publicè prodicunt.*] Etsi enim Tribuni electi, tamen præcipua dilectuum Consules ipsi obeunt, & summæ rei præsident, Tribuni administrant & exsequuntur per partes. Polybius de rep Romanâ, inter munia consularia hoc recenset, καταγράφειν στρατιώτας καὶ τοὺς ἐπιτηδείους καταλέγειν: *Conscribere milites, & idoneos diligere.* Liuius non semel narrat.vt: *Consules positis sellis dilectum habebant.* Vbi & aliquid de formâ.nam in curulibus suis sedebant,specie magistratus. Dionysius lib. VIII: *Consules in subiecto campo curules sellas*(τοὺς στρατηγικοὺς δίφρους)*posuerunt,vbi & dilectum habuerunt.* Vt nouum notat, quòd in campo. nam solent in Capitolio, vt iam dicemus: sed eò factum,quò Tribunitiæ intercessiones vitarentur, quibus non ibi locus.

Consules Dilectui præsunt, Tribuni eligunt.

Lib.III. *Sedent in curulibus.*

„ *Diem prodicunt.*]Voce præconis,an scripto, an vtroque? De scripto credo, cùm ordinaria res fuit: de voce etiam, cùm aliquid subitum,& scriptum videbatur tardum. Scriptum Dionysius ingerit: προέγραψαν ἡμέραν: *diem proscripserunt*, in hac re. & Liuius,qui *Edictum* nominat: *Iuniores Romam ad edictum sine detractione conuenerunt.* Sic etiam alibi: *Silentio patrum edicitur dilectus.* Nunquid & aliud huic rei signum? ita, sed non nisi sub ipsum conuentus diem,aut dies Nam signum tunc ex arce tollebant, seruabantque donec is solutus. Arnobius inter ea,quæ olim vsitata, postea aboleuerant: *Cùm paratis bella,signum monstratis ex arce?* Virgilius allusit:

Diei prodictio.

Lib.VIII. *Aut proscriptio.* Lib. VI.

Item signi sublatio.

Lib.VIII.

> *Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce*
> *Extulit:*

nec est vt aliud capias.Dionysius apertissimè: προὔθεσαν τὰ τοῦ πολέμου σημεῖα, καὶ τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως κατέγραφον: *Proposuerũt belli signa* (Consules) *& copias vrbanas conscripserunt.* Ex quo suspicère, hæc signa sola aliquando proposita, & fortasse præcones circummissos, cùm res non ferret moram. Sanè Seruius in Virgilianum illum locum vult non nisi in Tumultu id factum:& agnoscit non signum,sed signa (quo numero & Dionysius) *duplex scilicet vexillum,russeum & cæruleum, illud ad pedites,hoc ad equites conuocandos.* Non ausim subsignare,cùm Liuius vnius tantùm meminerit: *Cùm*, inquit, *vexillo in arce posito,comitiorum caussâ, exercitus indictus esset.* Festus in voce Iusti: *Iusti dies dicebantur triginta, cùm exercitus imperatus,& vexillum in arce positum esset.* Dio Cassius diffusè satis super hoc ritu scribit, idemque notat in comitiis centuriatis solere seruari,etiam Tulliano æuo:at centuriata quædam comitia fuêre hæc nostra ad Dilectum. Quòd autem idem *arcem Ianiculi* definiat, ambigo: cùm sic *Arx* sine definitione posita Capitolinam magis designet, ἐξόχως: & Seruius disertè de eâ adfirmet. Quid quòd ipse Dilectus in Capitolio? id enim iam sequitur.

Lib.VIII.

Lib.XXXIX.

Lib.XXXVII

„ *In Capitolio.*]Siue in eius areâ,vti opinor. Sed in loco tamen augusto,sa-

In Capitolio dilectus.

sto, ſacro: & quare? niſi vt ante oculos religio & Iupiter opt. max. obnoxios magis omnes fractioresque redderet ad parendum. Nam ſæpe hîc controuerſiæ & turbæ. Pertinet ad hunc ritum, quod Liuius de Marcello Conſule: *Ipſe dimiſſis Siculis, in Capitolium ad dilectus diſceſſit.* Nec Dilectus ſolùm, ſed alia quæ ad bellum, illîc agitata, ſi credis Appiano: *ἡ δὲ βουλὴ ἐς τὸ καπιτώλιον, οὗπερ εἰώθασι περὶ πολέμου σκοπεῖν, συνῆλθε: Senatus in Capitolium, vbi ſuper bello deliberare ſolent, conuênit.*

Lib. XXVI. *Et bellica.* In Lybic.

„ *Iuniores Tribuni.*] id eſt, equites: ab ætate tales, aut ſtipendiis.

„ *Eo ordine quo à populo aut Impp. ſunt facti.*] Ne æmulatio ſcilicet exiſtat aut ambitus de locis. Nam in primis, aliquis honos. Ita in Liuio: *L. Atius Tribunus primus legionis ſecundæ*, quaſi per laudem dicitur. Hoc igitur cauerunt, inquit, & locarunt eos vti deſignati. Atqui miſcella iſta deſignatio: * pars à populo, pars à Conſulibus: ergo & plures loci primi, aut ſecundi. Quæ hîc deciſio? Ego pro meo ſenſu dabo. Primùm vnius generis omnes vno loco ſunto, id eſt Equeſtres aut Plebeij. Iam in Equeſtribus ſi duo primi (vnus videlicet à populo, alius à Conſule:) me arbitro præeat ille Popularis. Nam publica illa ſuffragia ſemper honeſtiſſima habita, & viri clari ferè à populo hunc ipſum Tribunatum petierunt. Hiſtoriæ docebunt, cùm obſeruabis. Idem in Plebeiis cenſeo, præiſſe inquam Populares vbi idem gradus.

Primi Tribuni honeſtiſſimi. Lib. XLI. * Vide lib. II. Dial. X.

„ *Quattuor apud eos legiones.*] Ita plerunque ſub id æui factum: & cuique Conſuli adtributæ duæ legiones. Polybius ita ferè numerat, & metationem caſtrorum, aliaque, ad hunc modum aptat. Sed & Liuius: *Volumnius in Etruriam cum iuſto conſulari exercitu profectus.* Et alibi: *Duo Conſulares exercitus ſcripti.* Vtrobique hos intellegit duarum legionum. At poſteà creſcente imperio, & Prætoribus creatis qui in prouincias mitterentur, & ſæpe ad bella: notum teſtatumque eſt plures legiones ſcriptas. Quid poſtea? imò iam ante Polybij æuum, quoties magnum aliquod aut dignum diſcrimen eſſet. Ita ſub initium ſtatim liberatæ vrbis M. Valerio Dictatore, *quantus numquam exercitus* (ſunt verba Liuij,) *decem legiones effectæ.* Quin idem generatim prodidit Lib. IX. *in omni ſociorum defectione, vrbano prope dilectu, decem ſcriptas legiones.* Sunt profectò magnæ copiæ, & præſertim capitum ſic electorum: idque ex vnâ Romanâ vrbe. Quid tamen admirationem hîc defigam? cùm bellis Punicis, atque adeò poſt cladem Cannenſem, ciuibus tam multis illîc & alibi amiſſis, ſociis paſſim deficientibus, legam *duodeuiginti legionibus rem geſtam.* Et ſtatim pòſt, *Summam trium & viginti legionum effectam.* Hæc ita ſuis locis Liuius. At illud iam pænè ſupra fidem, cùm in exſpectatione & metu bellum Gallicum eſſet, Romanos & ſocios armaſſe numerum quem Plinij verbis magis eſt vt dicam. Ille ſic: *Italia L. Aemilio Paulo (Papo* legendum) *C. Atilio Regulo Conſulibus, nuntiato Gallico tumultu, ſola ſine externis vllis auxiliis, atque etiam tunc ſine Tranſpadanis, equitum octoginta millia, peditum ſeptingenta millia armauit.* Quid adſtupeſcis?

Lib X. *Conſularis exercitus.* Lib. III. *Plures ſæpe legiones.* Lib. II. *Potentia & frequentia Romanorū.* Lib. XXIII Lib. XXIIII *Vigintitres legiones.* *Italiæ olim vires.* Lib. III, cap. XX.

pescis? Orosius auget etiam hunc numerum, & quidem Fabio auctore. *In vtriusque Consulis exercitu octingenta millia armatorum fuêre, sicut Fabius Historicus, qui eidem bello interfuit, scripsit. Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta quadragintaocto millia ducenti, equitum verò vigintisex millia sexcenti. Cetera multitudo sociorum fuit.* Sed Polybius (fidelissimus in talibus scriptor) ad Plinianum calculum accedit, summâ etiam per singulas gentes conceptâ. Si voles, vide. Iam verò per bella ciuilia Romana, quæ copiæ? Vnus Cornelius Cinna, vt Velleius ait, *ex nouorum ciuium dilectu trecentas amplius cohortes scripsit, & triginta legionum instar effecit.* Pompeij & Cæsaris bello, sparsas in variis locis plusquam quadraginta legiones memini adnotare. Quid in Mutinensi & Philippensi? (bonâ fide numero) supra quinquaginta, Imò malâ fide numero & deminuo. Appianus enim auctor, soli Octauiano Cæsari fuisse *quadraginta legiones, cùm bellum pararet in Antonium, Domitium Aenobarbum, & Sextum.* Et quid censes de tribus illis aliis, copias pares aut maiores non habuisse? Verè stupenda ista: sicut & hoc eiusdem Appiani, in vnâ Siciliâ, vno tempore, *legiones fuisse quadragintaquinque, equitum vigintiquinque millia, leuis armaturæ tantundem & plus dimidio, naues longas & militares sexcentas, onerarias sine numero.* Hæc scriptor ille narrat & adfirmat, cùm Sextus Siciliâ pulsus fuit, & Lepidus ab Octauiano exarmatus. Et quid ais de potentiâ Romanâ? nónne hoc specimen? & nónne ille verè, qui scripsit, *Romanis viros & sobolem militarem, tanquam è perenni fonte, domi affluxisse?* Nónne & Pyrrhus haud iniuriâ questus, *videri sibi pugnam cum Lernæâ quadam hydrâ susceptam, cui capite vno resecto, aliud aliudq́ue duplicetur & accrescat?* Atqui hæc à pulcherrimo isto Dilectu fuerunt, in quo pergamus.

Lib. IIII, cap. XIII. | Lib. II. | Lib. II. | *Legiones triginta.* | V. Ciuil. | *Quadraginta.* | *Vtilitas boni dilectus.* | Plut. in Pyrrho. | Ibid.

" *Primos designatos quattuor primæ legioni attribuunt.*] Ingeniosa diuisio, vt omnia in hac militiâ, nec prudentiæ tantùm, sed acuminis plena. Miscuerunt plebeios cum equestribus: sed ita vt hi, alternante numero, aut pares essent aut superiores. Ita primorum ciuium par aut maius semper imperium. Quid autem si plures legiones? eadem ratio. Pone sex: erunt Tribuni Iuniores viginti & vnus: Seniores quindecim. Mixtio eadem. Quid si vna legio tantùm? credo Iuniores numero præstitisse, & quaternos fuisse.

Mixtio Tribunorũ.

" *Seniorum verò Tribunorum.*] Caussam nominis intellegis, quia annis aut certè stipendiis maiores. Vir benè doctus Grucchius censet hos eosdem *Veteres* à Cicerone appellatos: *Hi tres homines, veteres Tribuni militares sunt designati.* At Asconius aliter, qui explicat, *Veteres, graues & seueri.* Distinctiuncula igitur mutanda, scribendumque *Homines veteres.*

Seniores Tribuni. | II. in Verr. | *Cicero aliter interpunctus.*

" *Sedentes seiuncti.* Hoc vult, senos & senos discretos fuisse & interuallis diuisos: eo fine, vt quique ad se vocarent & seponerent suos.

" *Tribus sortiuntur.*] Itáne Tribus? at ego classes & centurias exspe-

Quomodo è tribubus lectio.
Et è classibus.
Lib.IIII.

ctabam, quia secundùm eas, imò ex eis milites lecti. Verum est: sed & hoc quoque, in omnibus comitiis centuriatis populum diuisum fuisse per Tribus: at in ipsis deinde tribubus, centuriæ & discrimen classis. Crede hoc (ne longiùs à re abeam) facilè & prolixè aliter docturo. Sed ecce in ipsâ nostrâ re quòd iam olim tribus, Liuius satis auctor: *Dilectum haberi non ex toto populo placuit, decem tribus sorte ductæ, ex his scriptos Iuniores duo Tribuni ad bellum duxère.* Hoc ille non longè post Decemuiros exactos. Et nota inibi, non omnes semper tribus vocatas ad Dilectum, si exigua aliqua manus scribenda. Quid opus, cùm tam multæ (XXXV. erant) & tam frequentes? quod ex censibus posterioris æui satis liquet. At quæras, Cur hîc sors adhibita? cur non hanc illámue vocabant, arbitrio Consulum? Caussâ duplici, vel vt æmulatio tolleretur, ne hæc posthabita illi videretur: aut querela, ne ista aut alia onerari, si fortè dilectus non iret per omnes.

,, *Singillatim.*] Ita capio, vt non solùm alia post aliam sorte ducta sit, sed etiam Capitolium ingressa. Nam iunctim plures aut omnes non ceperit locus. Et opus laxitate aliquâ, vt Consules præsiderent, Tribuni sederent, milites seiungerentur componerenturque.

Ratio & modus eligendi.
Sorte aliquãdo capti In Iberic.

,, *Ex eâ verò eligunt.*] En iam electio, nec sortis vltrà mentio. Tribus sic vocata in centurias suas iuit. omissis tamen senioribus: quos aduocari in superuacuum, nihil opus. Ex singulis tum centuriis, & pro censu ac classe, milites citati nominatim. Dico *nominatim*: & aliquoties in hac re leges. Itaque Tabulas ad manum fuisse opus est, in quibus nomina, ætates, & opes. Ista igitur electio: nec aliter potuit, aut debuit. Appianus tamen immutatum id ostendit bello Hispanico L. Lucullo Consule, qui fuit annus vrbis DCII. Ait: καὶ στρατιὰν εὐθὺς ἐκλήρουν ἐς Ἰβηρίαν, τότε πρῶτον ἀντὶ καταλέξεως: *Et exercitum sorte scripserunt in Hispaniam, tunc primùm loco dilectus.* Obserua, atque etiam quam edit caussam. *Cùm enim multi*, inquit, *accusarent Consules quod iniustè & iniquè dilectus haberent, & quosdam ad leniores aut minùs periculosas expeditiones caperent, visum tunc Senatui sorte milites scribere.* Caussa speciosa, nec ambigo quin sæpe vera. Sicui enim factum vellent Consules, non in longinquam eum aut asperam militiam scribebant, sed reseruabant in mitiorem, vt *per opida militiam expleret* (vtar Taciti verbis in re simili) *nitidus & quæstuosus.* Cùm id sæpiculè fieret, animaduersum, & publicè culpatum. Sed enim duo hîc quæro. Prius, an tunc primùm milites sorte capti? Negat

Valerij locus excussus.
Lib. VI. cap. III.

Valerius, qui adhibet in dilectu M'. Curij, ætatibus aliquot antè. *M'. Curius*, inquit, *Consul cùm dilectum subitò edicere coactus esset, & Iuniorum nemo respondisset, coniectis in sortem omnibus tribubus, Polliæ quæ proxima exierat, primum nomen vrnâ extractum citari iussit.* Vides sortitionem tribuum fieri, nec id tantùm, sed ipsum nomen extrahi vrnâ. Respondeo, id hîc præter morem paullò, atque ex occasione factum. Res enim subita fuit, & scripti velut in tumultu, non curioso dilectu, sed sorte. Itaque vocauit, & sortitus est tribus, ex tribu quæ prima, hunc aut illum

lum iuuenem. Siluerunt & detractarunt. Quid ipse? exemplo & seueritate esse opus vidit. Ergo iterùm (ne in primam illam tribum aut citatos videretur destinatò sæuire: siue etiam vt locus pœnitentiæ esset) iterùm inquam tribus coniecit in sortem. Tum proxima (nota *proxima*, id est secunda: alioqui certè hæc *prima* esset, atque ita scribenda) exiit Pollia. Ex hac ipsâ, vt omnia sorti permitteret, & nequis diceret se in plurium culpâ eximiè electum ad pœnam, iterùm militem sortitus est: & quem sors dedit, vocauit. Renuentem, vendidit. Ergo rarum hoc exemplum, nec nisi in re tumultus. Alterum, super quo ambigo, An posteà sortitio ista semel vsurpata manserit? Minimè. ipse Appianus admonet, quinquennio circiter pòst rediisse eos ad morem solitum: & *Fabio Aemiliano permissum, vti militum dilectus iterùm haberet*: verè dico dilectus. Sub hoc tempus Polybius vixit: ideoque nec sortem iam agnoscit. *Sors statim desita.*

„ *Quattuor iuuenes, ætate & habitudine propemodum æquales.*] An id ex aspectu, an è tabulis? Imò verò è tabulis. Nam vt ætatem ex aspectu diiudicare potuerint; non certè censum, cuius habita maximè ratio. Et ait, *iuuenes*: significans, quòd ab infimo genere militum orsi, id est, Velitari. In hac autem citatione seruatum per religionem, vt primus miles boni nominis esset. Captabant enim ex eo omen. Cicero: *In dilectu Consules obseruant, vt primus miles fiat bono nomine.* Festus: *Lacus Lucrinus in vectigalibus publicis primus locatur eruendus* (puto, *fruendus.* nec terram aut rudera quotannis, sed pisces ex eo fructumque capiebant) *ominis boni gratiâ, vt in dilectu censúue primi nominantur Valerius, Saluius, Statorius.* *E tabulis lecti.* *Miles bono nomine.* 1. de Diuinat.

„ *Primi electionem faciunt Primæ legionis Tribuni.*] Negari non potest, quin hæc commoda & ingeniosa electio, & vt viri ac vires æqualiter in legiones distribuantur, sine querelâ.

DIALOG. IIII.

Quædam Polybio non dicta. Subitarij milites. Pœna & coercitio non parentium. Item de Vacationibus.

ABSOLVI Polybiana hæc & illustraui: éstne quod requiras? AVD. O te benignum! vtar hac comitate, & subiiciam quod animo voluo. Vtrum semper curiosus hic Dilectus? & in omni bello? LIPS. Minimè. Pone in vicino hostem: pone repens alibi periculum, & auxilium subitò ferendum: omittebant tribus, centurias, sortes, & militem confusè ac raptim capiebant, educebant. Id genus *Subitarios* vocabant. Liuius: *Senatum Consules vocant, iubentur subitarium scribere exercitum, atque in Algidum ducere.* Idem: *Hernici & Colonia Antium dare Quinctio subitarios milites (ita tum repentina auxilia vocabant) iussi.* Ac solent istos scribere in tumultu. Liuius: *Senatum censere subitarios milites tumultus caussâ conscriptos primo quoque tempore dimitti.* Atque ita scribere, vt sine discrimine aut excusatione sæpe cogerentur, iuuenes senes- *Neglectus interdum dilectus.* *Et subitò scripti.* Lib. III. Ibid. Lib. XL.

Lib. x. que. Liuius: *Iustitium indici, Dilectum omnis generis hominum haberi*
Lib. v. *Senatus iussit.* Iterùm: *Nec Iuniores modò conscripti, sed Seniores etiam coacti nomina dare, vt vrbis custodiam agerent.* Et alibi: *Dictator omnes Iuniores nullo detractante militiam, sacramento adegit.* Tale fuisse dico in M'. Curij dilectu, de quo suprà: & ideò sortem adhibitam, non electionem, quia res festina. Satis tibi factum? AVD. Hîc satis: posco aliud. Dixisti citatos nominatim singulos: quid si non prodirent? & quæ coactio? LIPS. Iure hoc quæris, & miror Polybio omissum: sed ego reponam.

De citatis, qui.

Interdum volentes.

Inuenio igitur pronos interdum & spontaneos valdè in militiam fuisse, interdum contrà. Pronos, cùm aut dux gratiosus. vt de Q. Fabio Liuius:
Lib. x. *Concursus inde ad Consulem factus omnium fermè Iuniorum, & pro se quisque nomina dabant. Tanta cupido erat sub eo duce stipendia faciendi.*
Lib. XLII. Aut bellum aliquod in spe lucri. vt de bello Persico idem Liuius: *Licinius veteres quosque scribebat milites, & multi voluntate nomina dabant, quia locupletes eos videbant qui priore bello Macedonico, aut aduersus Antiochum in Asiâ, stipendia fecerant.* In his talibus igitur vix citatione opus. At contrà in aliis, & sæpe citati ad nomen nec respondebant. Propria ea hîc locutio. Liuius: *Iuniores cùm sine prouocatione imperium esset, ad nomina responderunt.* Et sæpe in eodem. Dionysius alibi vertit, προσιέναι τῇ καταγραφῇ, *accedere ad dilectum*: quia non voce solùm & responso, sed corpore & progressu se sistebant Tribunis. Sicut contrà, non respondebant, qui silebant & se subtrahebant. Sed nunquid pœna his talibus? fuit. Polybius nec id dixit: ego breuiter, siquid lêgi alibi aut collêgi. Ac video esse qui de *Mulctâ* hîc suspicentur, quia Varro ita apud Agellium: *M. Terentius Varro, quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei vnum ouem mulctam dico.* Sed profectò pro reliquâ seueritate in militiâ, leue istud & lene sit: ac potiùs Varroniana ceperim de citatione iudiciariâ & ad magistratuum tribunal. In Dilectu quidem reperio coërctionem magis arctam, & pœnam non mulctam. Primùm *Vincla*, vt in Dionysio: Πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἐκέλευσαν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπάγειν: *Multos ciuium iusserunt* (ipsi Consules) *in vincla & carcerem duci.* Itaque prehendi eos iubebant, & sic in Liuio: *Quemcunque lictor iussu Consulis prehendisset, Tribunus mitti iubebat.* Nam Tribuni etiam, prauo certamine, sæpe interueniebant, & vim Consularem frangebant. Legas & collum iis tortum, vt scilicet ducerentur. In eodem Liuio: *Hoc decreto Consul armatus, cùm paucis appellantibus Tribunum collum torsisset, metu ceteri sacramento dixêre.* Sed & interdum *Virgæ* adhibitæ in contumaces. Liuius: *Acerbitas in dilectu, non damno modò ciuium, sed laceratione corporum, partim virgis cæsis qui ad nomina non respondissent, partim in vincla ductis, inuisa erat.* Sed interdum, nec nisi à Consulibus immodicè seueris. Magis illud, quod ibidem tangitur, *Damno* affectos ciues: id est, direpta aut vendita eorum bona. Dionysius hoc diducit, & copiosè narrat de Valerio & Fabio Consulibus, qui dilectum extra vrbem habebant (nouo more) ne potestas eorum à Tribunis interpellaretur.

Interdum refractarij. *Respondere ad nomen.* Lib. III. Lib. VIII. *Pœna detractantiũ.* *An Mulcta fuerit?* Lib. XI. c. I. *Potiùs vincla.* Lib. x. Lib. III. Lib. III. *Et verbera.* Lib. VII. *Bonorum ablatio.*

tur. Atque illi, inquit, *eos qui non parebant, si ipsos ducere non poterant* (absentes scilicet) *in bonis damno afficiebant. Qui prædia agrósque habebant, excidebant, deijciebant; qui in conducto habitabant, eorum agebant ferebántque supellectilem, boues, pecora, iumenta, & instrumentum omne rusticum.* Imò verò interdum *extremâ pœnâ* affecti, & morte ciuili, id est venundati in seruitutem. Valerius: *Tunc M'. Curius, præfatus non esse opus reip. eo ciue qui parêre nesciret, & bona eius & ipsum vendidit.* Varro in hoc ipso facto: *Curius Consul, in Capitolio cùm dilectum haberet, nec citatus in tribu ciuis respondisset, vendidit tenebrionem.* Vterque, vt vides, clarè de venditione eius. Eò miror in Liuij epitomâ scriptum: *Curius Dentatus cùm dilectum haberet, eius qui citatus non respondebat, bona vendidit.* Bona tantùm? mutilum arbitror, & iuuat lectio scripta: *bona primus vendidit.* Imò verò, *bona primùm, mox eum vendidit.* Sic aut fuit, aut esse debuit: & adfirmat hunc ordinem Valerius, qui multa sua è Liuio hausit. Sed hæc quidem pœna acris, & rara: ab Augusto tamen etiam vsurpata in eo, qui *duobus filiis adolescentibus, caussa detrectandi sacramenti, pollices amputasset, ipsum* (ait Suetonius) *& bona subiecit hastæ.* Sed idem Augustus detractantes militiam, & bonis & famâ mulctauit, apud Dionem, sortitione tamen factâ. Καὶ ἐπεὶ, inquit, μηδεὶς τῶν τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν ἐχόντων καταλεχθῆναι ἠθέλησεν, ἐκλήρωσεν αὐτοὺς, καὶ τῶν μὲν μηδέπω πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονότων τὸν πέμπτον, τῶν δὲ πρεσβυτέρων τὸν δέκατον ἀεὶ λαχόντα, τήν τε οὐσίαν ἀφείλετο καὶ ἠτίμησε: *Et quoniam Iuniorum nemo in militiam allegi vellet, sortitus est eos: & eorum qui nondum quinque & triginta annos explessent, quintum quemque; eorum qui maiores, decimum sorte ductos, & bonis priuauit, & infamiâ notauit.* Vbi discrimen pœnæ factum in iis qui minores trigintaquinque annis, quia hęc ætas pauciorum stipendiorum, & vegeta maximè, & gestire ad militiam debebant. Ista olim. & agnoscit Menander I. C[tus]. illam seruitutis pœnam, etsi æuo suo mutatam. *Qui ad dilectum olim,* inquit, *non respondebant, vt proditores libertatis, in seruitutem redigebantur: sed mutato statu militiæ, recessum à capitis pœnâ est, quia plerumque voluntario milite numeri supplentur.* Habes pœnas, quas tamen sæpe Tribuni tardabant, aut tollebant. Illi enim intercedebant, & de caussis etiam cognoscebant. Itaque hac arte dilectus sæpe impediebant, cùm aliquid à Patribus vellent expressum. Liuius: *Tribuni, suo more, impedire dilectus.* Dionysius: *Et cùm nomina,* inquit, *non darent, impotentes erant Consules eos iuxta leges punire.* Προεισήκεισαν γὰρ τοῦ πλήθους οἱ δήμαρχοι, καὶ κωλύσειν ἔμελλον εἴτις ἐπιχειρήσειεν ἢ τὰ σώματα τῶν ἐκλιπόντων τὴν στρατιὰν ἄγειν, ἢ τὰ χρήματα φέρειν: *Stabant enim pro plebe Tribuni, & impedituri erant siquis tentasset aut corpora eorum ducere qui militiam detrectabant, aut bona auferre.* Atque obiter istîc nota duplicem illam pœnam. Sed & cognitio ipsa sæpe ad Tribunos tracta, vt in Liuio: *Cùm milites Tribunos plebeios adissent, vti caussas cognoscerent eorum quibus aut emerita stipendia, aut morbus caussæ essent, quò minùs militarent.* Etsi prima & propria hæc cognitio Con-

Lib. VIII. | *Libertatis ademptio.* | Lib. VI. cap. III. | Apud Non. in Teneb. | Liu. XIIII | *Expleta Liuij Epitome.* | In August. cap. XXIIII | *Ignominiosi facti refractarij.* | Lib. LVI. | Lib. IIII. De re mil. | *Tribunicia intercessio.* | Lib. III. | Lib. VIII. | *Cognitio caussarum.* | Lib. XXIIII | *Propria Cõsulum.*

Lib. XLII. Consularis. Ipse Liuius: *Centuriones citati Tribunos plebis appellarunt. duo ex collegio ad Consules reijciebant, eorum cognitionem esse debere quibus dilectus quibúsque bellum mandatum esset. Ceteri cognituros se de quo appellati essent, aiebant. &, si iniuria fieret, auxilium ciuibus laturos.* Et statim addit: *Ad subsellia Tribunorum res agebatur.* Coercita tamen interdum

Lib. XXXIV. hæc Tribunorum licentia, præeunte decreto Patrum. In Liuio: *Tribunos plebis non placere caussas militares cognoscere, quò minùs ad edictum*

Caussæ detrectandi. *conueniretur.* At enim haud iniuriâ quæres, Quæ caussæ igitur iustæ ad detrectandum? Triplices. nam & hoc huic notitiæ addam. Prima, *Vaca-*

Vacatio. *tio.* atque ea triplex, ab *Aetate*, ab *Honore*, à *Beneficio*. Ab ætate, vt cùm

Senes immunes. aliquis supra quinquagesimum annum, siue impleuit stipendia sua seu non impleuit (puta non scriptum semper, aut aliâs ægrotasse) is talis va-

Magistratus & Sacerdotes. cat. Suprà dictum. Ab honore, vt siquis in magistratu, aut sacerdos. Nec enim aut illi à rep. aut isti abducti à sacris. De illis ratio & exempla di-

In Camillo. ctant; de istis & auctoritas: Nam Plutarchus clarè, θέσθαι νόμον ἀφεῖσθαι τοὺς ἱερεῖς τῆς στρατιᾶς, χωρὶς ἂν μὴ γαλατικὸς ᾖ πόλεμος: *legem positam, quâ soluebantur militiâ sacerdotes, nisi si Gallicum bellum esset.* Iam à Benefi-

Et quibus indultum. cio, vt sicui Senatus populúsve dedisset. Factum id sæpe pro meritis, aliâs

Lib. XXIII. in annos, aliâs in æuum. In annos, vt apud Liuium, *Prænestinis militibus Senatus duplex stipendium, & quinquennij militiæ vacationem decreuit.* In quinque ecce annos decreuit, qui de legitimo stipendiorum nu-

Lib. II. de Nat. deor. mero deducerentur. Aliâs tamen largiùs, & in æuum. vt apud Ciceronem indefinitè, *P. Vatienus & agro à Senatu, & vacatione donatus est.*

Philip. V. Apud eundem: *Militibus veteranis, qui libertatem populi R. defendissent, his liberísque eorum vacationem militiæ esse.* Ista Senatus, sed dedit & po-

Lib. XXXIX. pulus. vt apud Liuium: *Consul cum Tribunis plebis ageret, vt P. Aebutio emerita stipendia essent, neu inuitus militaret.* Atque hæc de primâ caus-

Item Emeriti. sâ, quæ est Vacatio. Altera, *Emeritum*. Qui enim stipendia sua viginti finisset, tutò non dabat nomen. Suprà dictum. Caussa tertia, *Morbus aut*

Itē morbidi vel defecti. *Vitium*, quæ latè patet. Nam & manci aut debiles, non habiles ad militiam iudicati: & nominatim ij, quibus pollices aut digiti non essent. Ex

Lib. VI. cap. III. Suetonio suprà adduxi de patre miti & immiti: & simile in Valerio, *C. Vettienum sinistræ manus digitos, ne bello Italico militaret, sibi abscidisse.* Nota, *sinistræ* etiam. quid ita? quia ea manus inepta tunc ad scutum

Lib. XV. tenendum, sicut dextra ad gladium. Ammianus de Gallorum moribus: *Nec illorum quisquam, vt in Italiâ, munus Martium extimescens pollicem*

L. III. De re milit. *sibi præcîdit, quos ioculariter Murcos appellant.* Sed & Menander I.C^tus. *Eum qui filium debilitauit, dilectu per bellum indicto, vt inhabilis militiæ sit, præceptum D. Traiani deportauit.* Dixi hoc genus latè patuisse: addo & fraudes interuenisse. Ideò non statim accepta quæcunque caussa, sed

Lib. IIII. discussa. sæpe & plurimùm ante bellum, interdum post illud. Liuius: *Cognitio vacantium militiæ munere post bellum differtur. ita dubij quoque*

Lib. III. *inclinant ad nomina danda.* Idem alibi: *Consules in concione pronunciant, tempus non esse caussas cognoscendi. omnes Iuniores posterâ die, primâ luce,*

in

in Campo Martio adessent. cognoscendis caussis eorum qui nomina non dedissent, bello perfecto, se daturos tempus. pro desertore futurum, cuius caussam non probassent. His talibus volentes reddebant etiam non volentes. Nec verò dilatæ solùm caussæ, sed & sublatæ. Hoc in magno tumultu, & cùm publicum discrimen. Liuius: *Cùm, quod per magnos tumultus fieri solitum erat, iustitio indicto, dilectus sine vacationibus habitus esset.* Eidem rei Cicero: *Grauius esse Tumultum quàm Bellum vel hinc intellegi potest, quòd bello vacationes valent, tumultu non valent.* Quidam ibi libri *bello Gallico* edunt, non rectè. Nam id profectò olim eximium, & habitum ferè pro tumultu. Liuius: *Mamercinus Consul, cui bellum Gallicum euenisset, scribere exercitum sine vllâ vacationis veniâ iussus.* Ipse Cicero, iam suo æuo: *Consules duas Gallias sortirentur, dilectus haberetur, vacationes ne valerent.* Atque etiam aliâs in metu id factum, & caussæ pro non caussis. Liuius: *Exercitus ex Caussariis Senioribúsque à L. Quinctio scribitur, qui vrbi mœnibúsque præsidio sit.* Caussarios istîc dicit, quibus morbus aut talis caussa, & à Senioribus distinguit. Seneca in hanc mentem scripsit, *In animo nostro esse caussarias partes, quibus adhibenda curatio sit.* nempe morbidas & vitiosas. Nec aliter Sex. Empiricus *Caussarium dentem, Caussarium oculum*, qui afficitur & dolet. Ipsa *Caussaria* missio nomen habet istinc.

Sublata caussa in tumultu. Lib. VII. — Lib. VIII. — Lib. I. ad Attic. — Lib. VI. *Caussarij pro morbidis.* — Epist. LXIX.

DIALOG. V.

Equitum dilectus. genera & discrimen. De equo publico accuratè dissertum, & transuectione.

HÆC de Dilectu peditum Polybius: Equitum adiungit.

POLYB.

Μετὰ ταῦτα τοὺς ἱππεῖς, τὸ μὲν παλαιὸν ὑστέρους εἰώθεσαν δοκιμάζειν ἐπὶ τοῖς τετρακισχιλίοις διακοσίοις. νῦν δὲ προτέρους, πλουτίνδην αὐτῶν γεγενημένης ὑπὸ τοῦ τιμητοῦ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ποιοῦσι τριακοσίους εἰς ἕκαστον στρατόπεδον.

Olim quidem equites solent legere post pedites quatermillenos ducenos, nunc verò priores capiunt, iuxta opes secretione eorum à Censore factâ. & constituunt in quamque legionem trecentos.

Pauca verba, sed nobis ad lucem totius rei diffundenda. Primùm de tempore lectionis notat, id variasse. &

„ *Olim*, inquit, *solent legere post pedites.*] Credo ideò, quòd facilis ista lectio, nec ita vt peditum operosa. Seruabant igitur in finem. Mutatum tamen sub Polybij æuum, vt indicat: quâ caussâ? an non ambitione? & quia vt dignitate præibant, sic ipsâ lectione voluerunt. *Tēpus huic dilectui.*

„ *Iuxta*

„ *Iuxta opes secretione eorum à Censore factâ.*] Ostendit quomodo lecti, & facile id fuisse, quippe è corpore vno. Nam Censores iamantè, equites à reliquis separarant,& in tabulis habebant hoc genus. Separarant,inquit,ab opibus: id est,quicunque *quadringenta* habebant, & vita non improbabatur,in equites referebant. Sed tamen hîc sciendum,ipsorum equitum duplex etiam corpus fuisse: alios Equo publico,alios sine eo. Illi vetustissimi,& propriè ac soli equites olim dicti. Plinius: *Anuli planè medium ordinem tertiúmque plebi & patribus inseruere,& quod antè militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt.* Significat, solos equites dictos olim ab ipsâ re, & quibus militares siue publici equi: sed posteà ac suo æuo, omnes quibus anuli aurei, pecuniæ indices ac testes. *Indices*,inquam: & hoc legi quàm *iudices* malim. Pro eâdem sententiâ idem Plinius: *Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum.* Et Festus: *Equitare antiqui dicebant,equo publico merere.* Certum igitur hoc genus, & mansit ad inferiora tempora distinctum. Cicero in Antonium: *Altera statua est equitum Romanorum equo publico.* Et in lapidibus Principum æuo, sæpe occurrit inter dignitates. Asconius cos *Militares* dixit: *His decem annis,victore Sullâ,spoliatus est populus Romanus iudicandi iure quod habuit per equites Romanos militares.* Non quia soli tunc isti, sed quia necessariò & plurimùm militabant: & quibus equus publicus non esset,poterant etiam inter pedites merere. Sed olim isti soli videntur in equis militasse: quod tamen mutatum, & bello Veienti etiam alij in eam militiam admissi. Liuius originem rei sic aperit: *Cùm repentè quibus census equestris erat,equi publici nondum erant assignati, Senatum adeunt, factâ dicendi potestate, equis se suis stipendia facturos promittunt.* Atque addit,gratum id Senatui fuisse, & *equis certum numerum æris assignatum: túmque primùm equis merere equites cœpisse.* Quid vult in eâ clausulâ,nisi tunc primùm institutum vt etiam alij quibus census equestris esset,etiamsi equos publicos non haberent, tamen militarent & æra mererent? Sed æra,non vt illi Equo publico, sed,ad exemplum peditum,annua stipendia,nec nisi cùm militarent. Hanc equidem mentem puto,& conditionem priorum illorum meliorem,aut certè digniorem. Nam accipiebant è publico pecuniam & ad emendum equum,& ad alendum: illam semel,hanc annuam. estque vtraque summa à Liuio in censu Seruiano (tam vetus res est) sic expressa: *Ad equos emendos dena millia æris ex publico data; & quibus equos alerent viduæ attributæ,quæ bina millia æris in annos singulos penderent.* Habes *dena millia* ad emendum,id est Philippicos nostros circiter centum: *bina millia* ad alendum,id est Philippicos viginti. Satis grandis,pro illo æuo & opibus, vtraque summa: sed cogitandum,quòd prior illa non nisi semel data,& onera etiam huic militiæ plura adiuncta, calones, alij equi aut muli ad onera,tentoria,& cibatum ferendum. Sed in summâ priore abire à nobis Varro videtur,qui clarè definit, *Equum publicum mille assariûm esse.* Atqui *decem millium* è Liuio verum esset, & puto notâ numerali immissa

Duplices equites.
Prioresequo publico.
Lib. XXXIII cap. 1.
Leuis emẽdatio in Plinio.
Ibid.
Philip. VI.
Militares equi.
Lib. V.
Quando equo suo merere cœperint.
Summa ad equum publicum.
Lib. 1.
VII. de LL.
Varronis locus aduersarius.

missâ sic legendum: *Equum publicum* x.*mille*. At in alterâ summâ concors testimonium Catonis reperio apud Charisium, ex Oratione *quâ suasit vti plura æra equestria fierent*. Ex câ adfert: *Nunc ego arbitror oportere restitui, quo minus duobus millibus ducentis sit ærum equestrium*. Credo & hîc immissâ negatione scribendum: *oportere institui ne quo minus*. Augeri enim vult & suadet (titulus indicat) æra equestria, atque ita *ducenta* illa addit. Ipsa autem vetus summa in eodem Catone, ibidem: *De æribus equestribus, de duobus millibus actum est*. Atque hæc de præmio: nisi quis malit Catoniana illa ad numerum ipsum referri equitum, & vt suaserit tot æra institui, totidemque capita quæ haberent. Non absurdum sit: nec longè ab hoc numero fuisse arbitror illo æuo. Seruius quidem rex *octodecim centurias* instituit, ex Liuio: & quanquam intrà numerum illum manserint, tamen ipsæ Centuriæ largiter & valdè auctæ. Adeò vt Dionysius suo æuo (id est Augusti, & circâ) ad *quinque millia* numeret eorum quibus equus publicus esset. Magnæ vires. nec frustrà iis fisi Romani, quod apud Liuium Perses indicat, qui leui equestri prœlio victor suos excitat: *Præiudicatum euentum belli habetis. meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo inuictos se esse gloriabantur, fudistis*. Nec tamen temerè aut omnes ad equum publicum rescripti, sed cum dilectu & examine etiam morum. In Excerptis Glossarij veteris lêgi: *Dicente quodam esse sibi substantiam equestris dignitatis, sed cùm equum publicum peteret, prætermissum se esse; securum crimine quod ipsi concitauerunt: Hadrianus dixit, Qui equum publicum petit, emendatus esse debet, cetera autem vitæ tuæ ipse probabis*. Itaque non Consul aut Imperator, sed Censor olim eum dabat: iudex scilicet morum. In Liuio, de Sex. Ebutio, cui præmij loco Vacatio data: *Ne inuitus militaret, néue Censor ei equum publicum assignaret*. Atque ille ipse Censor, cùm iam haberent, recognoscebat, & siquid vitij in iis, adimebat. Liuius: *His superioribúsque illis equi adempti, qui publicum equum habebant*: quod de Censoriis notis narrat. Aspexitque eò Persius:

Censorémue tuum vel quod trabeate salutas.

Obiter ad Transuectionem etiam alludens, quam trabeati solent obire. Sed ibi Commentator vetus: *Cognitio equitum Romanorum Censoribus erat subiecta, quæ nunc Consulum est officij*. Miror de Consulibus, nec exemplum lêgi: sed Principes ipsos id vsurpasse inferioribus temporibus, satis clarum. Suetonius in Caligulâ: *Equites Romanos seuerè curiosèque recognouit, palàm adempto equo quibus aut probri aut ignominiæ aliquid inesset*. Et in eodem scriptore alibi exempla. Faciebat ad hoc examen ipsa Transuectio, propria equitum istorum pompa: de quâ operæ pretium audire Dionysium loquentem: *Pugnæ, inquit, ad Regillum plura monumenta sunt, sed antè omnia insigne, pompa & transuectio equitum Romanorum qui equum publicum habent. Ij per centurias & turmas diuisi, ordine equis insidentes vehuntur omnes quasi è pugnâ venientes, ramis oleæ coronati, & purpureas palmatas togas induti, quas Trabeas dicunt. Incipiunt*

Fortè corrigendus.

Quot fuerint equo publico.

Præstantia Romanorũ equitum.

Lib. XLII.

Vita spectata in istis.

Censor assignabat.

Lib. XXXIX.

Idem recognoscebat.

Lib. XXIIII

Postea Princeps.

Cap. XVI.

Trãsuectio eorum.

Lib. VI.

piunt autem ab æde quadam Martis extra vrbem sitâ, transeuntésque cùm alia loca vrbis, tum forum, & ædem Castorum prætereunt, interdum ad quinque virorum millia, gerentes præmia & dona militaria quæcumque à Ducibus in bello acceperint. Egregium sanè dignúmque magnitudine imperij spectaculum. Clarè & liquidò omnia habes: quæ apud alios breuiùs.

Lib. II. cap II. vt apud Valerium: *Trabeatos equites, Idibus Iulijs Q. Fabius transuehi*

Lib. IX. *instituit.* Apud Liuium: *Ab eodem* (Fabio) *institutum dicitur, vt equites Idibus Quinctilibus transueherentur.* Sed & Plinium in viris illustribus: *Fabius Rullianus primus instituit, vt equites Romani Idibus Quinctilibus ab æde Honoris, albis equis insidentes in Capitolium transirent.* Qui tamen ab æde *Honoris* eos deducit; at Dionysius à *Martis*: concilies, quòd Honoris ædes extra portam Collinam fuerit, nec longè ab eâ Martis. Idem in *albis equis* omnes collocat: & quis credat tot vnius coloris fuisse? quáue caussâ? Rescripserim: *alti equis insidentes.* nec aliud vult quàm sublimes & conspicuos fuisse in equis. Quod etiam in Dionysio est de *oleaginis coronis*, idem in Plinio: *Oleæ honorem Romana maiestas magnum tribuit, equitum turmas Idibus Iulijs ex eâ coronando.* Ait *Turmas.* incessisse igitur apparet turmatim, idque sub vexillis. E Tacito est colligere, qui inter honores mortuo Germanico decretos refert: *Vti turmæ Idibus Iulijs imaginem eius sequerentur.* De hac ipsâ Transuectione Valerius capiendus: *Equestris verò ordinis iuuentus, omnibus annis bis vrbem spectaculo sui sub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & Equitum probatione.* Et qui hîc *magni auctores?* puto vel ipsi qui præibant & ducebant, è primoribus ciuium: vel potiùs qui instituerunt, vt Romulus Lupercalia, Fabius Transuectionem. Quam nunc *Probationem* Valerius dixit, quia, vt tetigi, in eâ examen & discussio vitæ. Suetonius clarè: *Augustus equitum turmas frequenter recognouit, post longam intercapedinem reducto more Transuectionis. Sed neque detrahi quemquam in transuehendo ab accusatore passus est, & senio vel aliquâ corporis labe insignibus permisit, præmisso in ordine equo, ad respondendum, quoties citarentur, pedibus venire.* Vides in ipsâ Transuectione accusatos, citatos, imò & detractos ignominiosè, quod tamen Augustus fieri vltrà interdixit. Spectat eò Ouidij carmen excusantis se apud Augustum:

Plinij à Dionysio dissensus. — *Ille & correctus.* — *Oleâ coronabantur.* Lib. XV. cap. IIII. — *Per Turmas & vexilla diuisi.* II. Annal. — Lib. II. c. II — *Probatio eadē Trāsuectioni.* — Cap. XXXVII — *Ouidius explicatur.*

Lib. II. Trist. Eleg. I

At memini, vitámque meam moréśque probabas
Illo, quem dederas, prætereuntis equo.

Et tu, inquit, sæpe in Transuectione tacitus me probasti, cùm transirem & præteruehérer, nemine accusante: transirem illo ipso equo, quem tu assignaras. Iterùm idem:

Ibid.

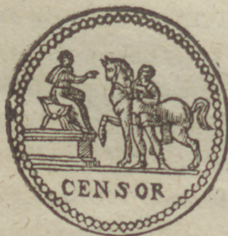
Carmináque edideram, cùm te delicta notantem
Præterij toties irrequietus eques.

Eodem *Prætereundi* verbo vtitur, & palàm indicat neminem se stitisse. Hærebant enim & quiescebant accusati: quo sensu fortasse illud *irrequietus* adiunctum. Etsi quidem malim, & verius arbitror, *ille quietus*: nempe ingenio & vitâ talis, in otio, ac nemini molestus. Quòd si igitur

Fortasse correctus.

sine

sine culpâ; abibant, & *equum traducebant*: si aliter, sistebant & iubebantur *vendere equum*. Sollenne in vtrauis re vtrumque verbum. Valerius: *Traduc equum*, inquit, *Sacerdos, & lucrifac censoriam notam*. Lib. IIII. cap. I. Liuius: *Claudius Liuium vendere equum iussit*. Lib. XLII. Et plura exempla, & in re censoriâ tibi prompta. Hæc igitur Transuectio, quæ ad ima etiam tempora mansit, etsi Neronis æuo aliquid in eâ mutatum. Dionis epitome ita narrat: καὶ γὰρ ἐν τούτοις ἤδη παρηνόμει, ὥστε καὶ ἀζώστους χιτῶνας ἐν τῷ δημοσίῳ ἐνδύεσθαι. λέγεται δὲ ὅτι καὶ οἱ ἱππεῖς οἱ ἐκ τοῦ τέλους ἐπὶ αὐτοῦ πρῶτον ἐφ᾽ ἵπποις ἐν τῇ ἐτησίᾳ σφῶν ἐξετάσει ἐχρήσαντο. In Nerone. *Xiphilini locus & sententia enoluta.* Quæ verba, vt scriptio quidem ista est, sic reddidero: *Iam & in istis ita à moribus patriis abibat Nero, vt & discinctas tunicas indueret in publico. Feruntur & equites equo publico, sub illo primùm equis insidentes in recognitione annuâ, iis esse vsi*. Sic inquam reddo, in nouam inopinatamque sententiam: cùm hactenus verterint: *Feruntur equites sub illo ephippiis primùm vsi*: quasi in Græco esset ἐφιππίοις. Atquin de ephippiis quis id credet? cùm constet sæculis aliquot *antè Romanos, & vulgò, iis vsos. * Vide lib. III. Dial. VII. Nostra sententia magis pro hac re. & vult equites depositâ sollenni trabeâ, tunicis solutis vsos, & Neronis exemplo in iis transuectos. Atque hæc de equo publico. quem confectis stipendiis restituebant, & reducebant ad Censorem. *Redditio equi.* Eius mentis Varronianum hoc fragmentum arbitror: *In castris permansi, inde caballum reduxi ad Censorem*. Non. in Caball. Et optimè de eo ritu Plutarchus, in Pompeio: *Mos est*, inquit, *Romanis equitibus, vbi legitima stipendia impleuerint, ducere in forum equum suum ad Duumuiros, quos Censores appellant, & commemorantes Imperatores quosque sub quibus meruerint, militiâ solui*. Quod inibi factum etiam à Pompeio narrat: & Nummi in hanc rem hodieque exstant. vt iste Claudij, in recognitione equitum:

Satis de hoc equo, quem lapides etiam memorant. vt: CN. POMPEIO: POMPEIANO. EQVO. PVBLICO. TRIBVNO. LEGIONIS. Iterùm: CVRATORI. REIP. MANT. EQVO. PVBL. PRÆF. FABR.

„ *In quamque legionem trecentos.*] De hoc numero commodiùs * infrà dicam. * Lib. II. Dialog. VII.

DIALOG. VI.

Sacramentum militiæ. Qui exegerint: quomodo datum aut dictum: quibus verbis.

DILECTVI ciuium consequens est & adhæret Sacramentum. Itaque de eo Polybius sic adiungit: Tu verò lege.

Ἐπιτελεσθείσης δὲ τῆς καταγραφῆς τὸν προειρημένον τρόπον,	*Finitâ iam conscriptione ad modum dictum, Tribu-*	POLYB.

*Scal. ἐπιλελεγμένους.

ἀθροίσαντες τοὺς * ἐπιλεγομένους οἱ προεστήκοντες τῶν χιλιάρχων καθ᾽ ἕκαστον στρατόπεδον, καὶ λαβόντες ἐκ πάντων ἕνα τὸν ἐπιτηδειότατον, ἐξορκίζουσιν ἦ μὴν πειθαρχήσειν καὶ ποιήσειν τὸ προσταττόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κατὰ δύναμιν. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὀμνύουσι καθ᾽ ἕνα προπορευόμενοι, τοῦτ᾽ αὐτὸ δηλοῦντες, ὅτι ποιήσουσι πάντα, καθάπερ ὁ πρῶτος.

nimilitum suæ cuiusque legionis, eos congregantes & vnum ex omnibus maximè idoneum eligentes, Sacramento adigunt, Obtemperaturum se & facturum quidquid mandabitur ab Imperatoribus, iuxta vires. Reliqui autem omnes adiurãt singillatim prodeuntes, hoc ipsum affirmantes se facturos vt ille primus.

Tribuni exigebant.

,, *Suæ cuiusque legionis.*] Obserua legiones singulas iurasse, & apud suos quamque Tribunos. An non Consules ipsi exigebant? non appâret. tamen in verba eorum iurasse ipsos certum est, & iis obtemperaturos se, ad formulam mox dicendam. Sed Tribuni, vt alia vice Consulum, sic hoc quoque administrarunt.

Vnus è legione iurabat.

,, *Vnum ex omnibus maximè idoneum eligentes.*] Palàm & signanter hoc dicit, vnum ex totâ legione electum qui singula iuramenti verba conceperit præiueritque: alios deinde secutos, hoc saltem dixisse, *Iurare se idem*. Hoc est quod Festus notauerat: *Præiurationes facere dicuntur, qui ante alios conceptis verbis iurant, post quos in eadem verba iurantes tantummodò dicant, Idem in me.* Ita Polybius: sed in Liuio an non aliter?

Liuij locus expensus.

Nam ille, post seditionem Hispaniensem ad Sucronem: *Citati*, inquit, *milites nominatim apud Tribunos militum in verba P. Scipionis iurant.* De Tribunis, idem est quod in Polybio: sed de militibus *nominatim citatos* facit, & iurasse. Potest tamen flecti ad hanc sententiam, vt singuli citati & progressi, iurauerint in ea quæ vnus aliquis præisset. Si hîc aliter, factum nouiter esto, & maiori vinculo ob priorem fidem in seditione violatam.

Et Appiani. *InMithrid.*

Tale aliquid in Appiano lego à Fimbriâ tentatum, cuius milites cùm ad Sullam spectarent, ipse, subornatis quibusdam, nouâ religione sacramenti adstringere voluit: ἐκβοησάντων δὲ τῶν Ενετῶν, ὅτι δέοι καλεῖν ἐπὶ τὸν ὅρκον ἐξ ὀνόματος, ὁ μὲν ἐκήρυττε τοὺς εὖ τι παθόντας ὑπ᾽ αὐτοῦ: *clamantibus autem Venetis, oportere nominatim citare ad Sacramentum, ipse quosdam ex beneficiariis suis citabat.* Ecce & hîc nominatim vocandi erant, eodem illo fine.

Correctus Appianus.

Sed enim in Appiani verbis qui isti Veneti? falsi, nec in suo loco: & rescribendum τῶν ὠνητῶν. quod est, *clamantibus corruptis illis & vænalibus.* Rem & narratiunculam totam vide, agnosces: & pretio quosdam iamantè huc induxerat Fimbria, vt id vellent. Ergo viritim iurarunt

rarunt plurimùm: neſcio an ſemper. Dixeris quòd per centurias etiam, ex Cæſare: *Petreius princeps in hæc verba iurat, ipſe idem Sacramentum adigit Afranium, ſubſequuntur Tribuni militum Centurionéſque: centuriatim producti milites idem iurant.* Sed potuit & in Centuriis præiuratio eſſe, & mox viritim coniuratio.

II. Ciuil.
Centuriatim iurare.

„ *Obtemperaturum ſe & facturum.*] Formulam tangit Sacramenti militaris, vellem vt religioſè verba. Nam ea, quidquid quæſiuerim, parùm mihi certa ſunt. Dionyſius aliquoties commemorat, ſed verbis non iiſdem. Alibi ad Polybij hoc ſcriptum ferè accedit: Ο ϛρατιωτικὸς ὅρκος, ὃν ἁπάντων μάλιϛα ἐμπεδῶσι ῥωμαῖοι, τοῖς ϛρατηγοῖς ἀκολουθεῖν κελεύει ὅποι ποτ᾽ ἂν ἄγωσι: *Sacramentum militiæ, quod omnium maximè Romani ſeruant, iubet ſequi Duces quocunque duxerint.* Alibi diſcedit, aut certè plura adiungit: Ακολουθήσειν τοῖς ὑπάτοις, ἐφ᾽ οὓς ἂν καλῶνται πολέμους, καὶ μήτε ἀπολήψειν τὰ σημεῖα, μήτε ἄλλο πρᾶξαι μηδὲν ἐναντίον τῷ δήμῳ: *Secuturos ſe Conſules ad quæcumque bella vocauerint, neque ſigna deſerturos, neque aliquid aduerſum populum facturos.* Tria ibi complectitur. & poſtremum illud de Populo, nuſquam temerè legas: de Signis alterum, ſæpius. vt in eodem Dionyſio: τῶν γὰρ ἱερῶν ἔτι ταγμάτων κύριος ἦν τοῖς ϛρατιωτικοῖς ὅρκοις κατειργμένων, καὶ οὐδεὶς ἀπολείπεσθαι τῶν σημείων ἠξίου: *Sacrarum enim legionum dominus etiam erat, quæ ſacramento militari adſtrictæ, nec quiſquam ſigna relinquere auſit.* Vbi *ſacras legiones* nec intellego, nec retineo: tranſpono magis Græcam voce, & lego: τῶν ἱερῶν σημείων: & *Signis* addo, quæ dicta & habita ſacra. Ad hoc ipſum autem, de Signis in Sacramento, Seneca aſpexit: *Primùm militiæ vinculum eſt religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas.* Hæc ita in Dionyſio: at in Liuio diuerſam etiam formulam reperio, & breuem iſtam: *Conuenturos ſe iuſſu Conſulum, neque iniuſſu abituros.* Hoc ille ſtatim à regibus pulſis ita prodidit, vbi P. Valerius Capitolium recuperat. Iterat & reponit ipſa verba in bello Punico ſecundo: *Milites tum primùm, quod numquam antè factum erat, iureiurando adacti à Tribunis militum, iuſſu Conſulum conuenturos, neque iniuſſu abituros.* Quid ais Liui? numquam antè id factum? Tu aliter docuiſti, & dedi iam totidem verba. Sed diſcriminat ipſe, etſi non ſine ambage & nodo. Nam ſubdit: *Ad eum diem nil præter Sacramentum fuerat, & vbi decuriatum aut centuriatum conueniſſent, ſuâ voluntate ipſi inter ſe equites decuriati, pedites centuriati coniurabant, Seſe fugæ atque formidinis ergò non abituros, neque ex ordine receſſuros, niſi teli ſumendi aut petendi, aut hoſtis feriendi, aut ciuis ſeruandi cauſſâ. Id ex voluntario inter ipſos fœdere à Tribunis ad legitimam iuriſiurandi adactionem tranſlatum.* Dicit hîc duo. nec vinclum æquè validum fuiſſe, nec eadem verba. Non vinclum, quia Sacramentum & velut fœdus ſpontaneum quoddam inter ipſos erat, nec Tribuni adigebant. Non verba, quia formula tota diuerſa, nec quidquam ibi de ſequelâ Ducum aut Signorum. Ita hîc quidem Liuius: ſed quis cum Dionyſio conciliet, qui palàm de ducibus & ſignis habet? Quin habet etiam ipſe Liuius, vt dedi ſuprà. At inquies, non tamen iurarunt.

Incerta ipſa verba Sacramenti.
Dionyſius vt cōcipiat.
Lib. XI.
Lib. X.
Lib. VI.
Correctus obiter.
Epiſt. XCVI.
Vti Liuius concipiat.
Lib. III.
Lib. XXII.
Implicata Liuij ſcriptio.

rarunt. Cur igitur idem Liuius sic locutus? *Omnes qui in verba iurastis.* Item: *In verba sua iuratos centuriauit.* Atque hæc olim, & diu ante Punica. Præfatus sum intricatè hæc scripta, nec ego plenè & ad meum votum extrîco. Implicat & aliquid L. Cincius apud Agellium, qui iuramentum aliud suggerit: *Cùm dilectus antiquitus fieret, & milites scriberentur, in iusiurandum eos Tribunus militum adigebat hoc modo. In magistratu C. Lælij C. F. Consulis L. Cornelij P. F. Consulis, in exercitu decemq́ millia prope furtum non facies:* & alia quæ addit aliena à iam dictis. Sed moneo, alterum hoc, & posterius priore iuramentum esse. Hoc enim præstabant iam milites, & educendi: imò, si *Polybium audimus, in ipsis iam castris: at illud prius, statim à conscriptione. Istud ad Disciplinam modò pertinuit; illud ad militiam ipsam. Alia etiam verba sub Impp. vt *alibi scripsi.

Lib. vi.

Lib. xvi. cap. IIII.

* In castrorum metatione.

* Ad Annal. Taciti.

DIALOG. VII.

Sociorum electio. Discrimen inter Auxilia. Præfectus eorum, & Quæstor.

DE ciuibus finiuit, & iam ad socios se confert. Vide, & lege:

POLYB.

Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς οἱ τὰς ὑπάτους ἀρχὰς ἔχοντες, παραγγέλλουσι τοῖς ἄρχουσι τοῖς ἀπὸ τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας. ἐξ ὧν ἂν βούλωνται συστρατεύειν τοὺς συμμάχους, διασαφοῦντες τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τόπον, εἰς ὃν δεήσει παρεῖναι τοὺς κεκριμένους. αἱ δὲ πόλεις παραπλησίαν ποιησάμεναι τῇ προειρημένῃ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν ὅρκον, ἐκπέμπουσιν, ἄρχοντα συστήσασαι, καὶ μισθοδότην.

Sub hoc ipsum tempus Consules denunciant magistratibus sociarum in Italiâ ciuitatum, è quibus auxilia & commilitium habere volunt, significántque iis & numerum, & diem, & locum in quem conuenire debeant quos legent. At verò ciuitates similem facientes iam dicto dilectum, itémque iuramentum adigentes, mittunt eos, Præfectum constituentes & Quæstorem.

Pars altera Romanarum virium, socij, qui pari numero legionibus iuncti, aut & maiori. De horum igitur Dilectu quoque tangit, sed breuiter, quia multa paria iam dictis.

» *Sub hoc ipsum tempus.*] Nouorum Consulum.

» *Denunciant magistratibus.*] Aut coram ipsis, aut eorum legatis, qui

ferè tunc Romæ. Veniebant enim sponte aut aduocabantur, ob has ta- *Latini in*
les caussas. Liuius: *Consul sociis & Latini nominis magistratibus, legatísque* *vrbe, nono*
eorum qui milites dare debebant, edixit vt in Capitolio se adirent. *anno, aut antè.*

„ *Sociarum ciuitatum in Italiâ.*] Tota Italia sub hoc Polybij tempus subiecta Romanis, sed ita vt in prouinciam nulla pars redigeretur: liberi manebant, suis legibus plerique & magistratibus (excipio paucas Præfecturas:) & *Socij* appellabantur, quasi confœderati, & consortes armorum. Discrimen autem inter *Socios & Auxilia*, apud eos qui signatè & cautè sunt locuti: quòd Socij, semper Italici; Auxiliares, externi. Varro: *Socij &* *Auxilium ab auctu, cùm accesserant qui adiumento essent alienigenæ.* Discer- *Auxiliares discreti.* tim addit, *alienigenæ.* Festus: *Auxiliares dicuntur, in bello socij Romanorum, exterarum nationum.* Etiam ipse ad *exteros* refert. Et socij quidem semper gratis militarunt, id est sine impendio Romanorum (frumentum *Isti mercenarij.* excipio:) Auxiliares aliter, & quanquam sæpe à regibus missi suopte sumptu, tamen & pecuniâ etiam scripti. Primi in Hispaniâ, si Liuio cre- *Qui primi* dimus: *Id in Hispaniâ ad memoriam insigne est, quod mercenarium militem* *Romanis.* *in castris neminem, antequam tum Celtiberos, Romani habuerunt.* Lib. XXIIII. Ambiguè hoc refero, haud frustrà: & euertit sanè Zonaras, qui diu antè ini- *Dissensus* tium huic rei facit. Nam illa Liuij incidunt in Annibalicum bellum, *Zonaræ.* cùm duo Scipiones in Hispaniâ: at iste in Siciliâ, bello Punico primo, originem assignat. Μεταςάντας δὲ, inquit, ἀπὸ καρχηδονίων γαλάτας, καὶ ἄλ- Tom. II. λοις τῶν σφῶν συμμάχων τινὰς, οἱ ῥωμαῖοι ἐπὶ μισθοφορᾷ προσελάβοντο, μήπω πρότερον τρέφοντες ξενικόν: *Deficientes à Carthaginiensibus Gallos, & alios quosdam sociorum, Romani stipendio conduxerunt, non antè peregrinum militem soliti alere.* Iuuat aliquid Liuium, quòd isti per occasionem ad- *Tentata* sumpti, & reperti magis quàm quæsiti: at primi consilio & ex destinato, *conciliatio.* illi Celtiberi. Noto etiam *Socios* propriè dictos, post Italiam ciuitate do- *Desinũt so-* natam, defecisse: & eorum vicem Auxilia fuisse, quæ variis gentibus so- *cij, post So-* lent imperare. *ciale bellũ.*

„ *Significántque iis & numerum.*] Cùm multæ Italorum gentes essent, non credo omni anno per omnes itum: maximè si paucæ legiones *Ratio indi-* scribendæ: sed in orbem iuisse, & vicissitudine quâdam ex his illisque ce- *cendi.* pisse. In eâ tamen ipsâ re non graues erant aut iniurij, cùm sic numerum præscribebant? Non, quia vires propemodum sciebant, & pro iis indice- *Idq; pro nu-* bant. Liuius: *Ex coloniis quindecim millia peditum & quingentos equites,* *mero & opi-* *pro numero cuiusque Iuniorum, Consul scripsit.* Sed vnde sciuit numerum? *bus.* *Census ha-* è tabulis Censoriis, quas probabile est Romæ quoque fuisse. Imò verò *bebant.* tandem ipsi Romani Censores censum illìc egerunt, eidem Liuio narra- *Aut ipsi* tum, in Liuio & Claudio Nerone Censoribus: *Duodecim deinde colo-* *capiebant.* *niarum, quod nunquam anteà factum erat, deferentibus Censoribus ipsarum* Lib. XXIX. *coloniarum, censum receperunt. vt quantum numero militum, quantum pecuniâ valerent, in publicis tabulis monumenta exstarent.* Itaque pro impe- *Imperari so-* rio rem hìc gerebant, & tot aut tot milites imperabant. Imperabant, in- *ciis dicitur.* quam. & sic Liuius distinctè: *Præter eum numerum militũ, quos L. Quin-* Lib. XXXVI.

ctius

ctius in eam prouinciam ſcripſiſſet, imperaſſétue. Scripſiſſet, ad ciues refertur; imperaſſet, ad ſocios. Idem ſtatim: *Quos L. Quinctius milites conſcripſiſſet, & quos ſocius nominique Latino imperaſſet.*

„ *Diem & locum.*] Illa ipſa quæ ciuibus.

„ *Itémque iuramentum adigentes.*] Quale illud? in Romanos Conſules, an in præfectos ſuos tantùm? puto in Conſules & rem Romanam. *Iurant in ducem & rẽ Romanam.* Opus enim fuit vinculo hoc & alio, vt cùm pares viribus eſſent, nequid nouarent aut mouerent in Romanos. Denique oportuit ſubiectos omnes pariter eſſe vni Duci: ergo & in eum probabile iuraſſe. *Auxilia nõ iurant.* Socij itaque iurabant, non tamen Auxilia. & hac mente ſcriptum à Dione accipio in bello Actiaco: (Lib. I.) Τοσαύτῃ γε προθυμίᾳ ἀμφότεροι ὁμοίως ἐχρήσαντο, ὥστε καὶ ἐνόρκους τὰς συμμαχίας σφῶν ἑκατέρους ποιήσασθαι: *Tanto autem ſtudio & promptitudine vtrique agebant* (Octauianus & Antonius) *vt etiam auxiliares ſuas copias Sacramento adegerint.* Narrat vt nouum, nec antè receptum.

„ *Præfectum conſtituentes.*] Quem verò illum? an ex eo genere *Præfectos*, qui cum Tribunis comparantur? non opinor: & contrà Polybius * mox dicet, à Conſulibus eos non à ſociis conſtitutos. In Græco eſt ἄρχοντα. (* Lib. II. Dialog. x. *Dubius Polybij locus.*) An *Prætorem* verti melius? quos interdum nominatos hîc reperio. *Prætores in Latio.* Vt in Liuio, de obſeſſis Caſilini: (Lib. XXIII.) *Prænestini maxima pars fuêre. ex quingentis ſeptuaginta minus dimidium ferrum faméſque abſumpſit: ceteri incolumes cum Prætore ſuo Manitio (ſcriba is antè fuerat) redierunt.* Et alibi Prætoris in hac militiâ mentio. An ergo ſingula opida ſic Prætores ſuos dabant, qui ius aliquod in ſuos haberent, eoſque obſeruarent: ex omnibus tamen iunctim ſociis duodecim alij, Præfecti in quodque Cornu creabantur? idque à Conſulibus? dicendum videtur. Aut certè *Præfectus cohortis* intellegendus, non ille Tribunicio iure.

„ *Et Quæſtorem.*] In Græco eſt, μισθοδότην: Romano ego more verti, quocunque * nomine dixerint Latini. (*Quæſtor ſociis.* * Fortaſſe & *Scribam*, ex Liuio.) Res ita eſt, habuiſſe eos proprios ſuos Tribunos ærarios, ſiue mercedis exhibitores. Itaque ſuâ pecuniâ & omni ſumptu Socij militarunt, frumentum excipio tantùm, quod habuere à Romanis. *Suo ſumptu militant.* Magna hæc res, & grande imperij inſtrumentum, fidas volenteſque tot manus habere, nec ſuam aperire ad largiendum. Prædæ dumtaxat participes fuêre, & ſiquid donorum aut aduentitij lucelli. De ſtipendiis igitur, queruntur ipſi Socij graui illo bello Annibalis: (Lib. XXVII.) *Decimum annum dilectibus & ſtipendiis exhauſtos eſſe.* Iterumque: (Ibid.) *Nec militem qui legeretur, nec pecuniam quæ daretur in ſtipendium ſibi eſſe.* Video ad hanc rem pacta fœderis cum Æquis initi, quod Dionyſius ſic recitat: (Lib. X.) Αἰκανοὺς εἶναι Ῥωμαίων ὑπηκόους, πόλεις τε καὶ χώρας τὰς ἑαυτῶν ἔχοντας, ἀποστέλλειν δὲ Ῥωμαίοις μηδὲν, ὅτι μὴ στρατιὰς, ὅτε ἂν αὐτοῖς παρηγγελθῇ, τέλεσι τοῖς ἰδίοις ἐκπέμποντας αὐτάς: *Aequos Romanis ſubditos eſſe, vrbes agróſque ſuos retinentes, Romanis nihil dantes præter copias quoties imperabuntur, atque eas ipſorum ſumptu ſtipendióque.*

DIALOG. VIII.

Additum de Euocatis. Cur ita dicti, & quid, & quàm multi fuerint. Dignitas eorum, & paritas cum Centurionibus.

NEc plura de omni Dilectu Polybius: pluráne etiam sunt? quædam, nec mihi omittenda. Neglegit de *Euocatis* verbo admonere, qui sæpe tamen exercituum robur. Ij ex ciuibus, è sociis; ex equite, ex pedite sumebantur; sed rogatione & precibus, atque ideo Euocati dicti. Veterani enim fuerunt, gnari prudentesque militiæ, qui expletis stipendiis sponte in gratiam Consulum aut Ducum militiam sumebant. Et quia sæpe litteris aut nunciis nominatim euocabantur, inde habuere nomen. Dio optimè: Τῶν ἠουκάτων σύστημα, οὓς ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας ἐπ᾽ αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν: *Euocatorum manus, quos aliquis Anacletos Græcè, quasi Reuocatos, quòd defuncti militiâ iterùm ad eam reuocentur, dixerit.* Agrætius nescio quid subtilius, & pro Grammatico: *Aduocatus, daturus patrocinium: Inuocatus, præstaturus auxilium: Euocatus præbiturus obsequium.* Parùm ad nostros istos: magis hoc Donati in Terentium, ad verba: *Simalio, Donax, Syrisce sequimini.*] *Huiusmodi militia*, ait, *per tumultum repente suscipitur, & dicitur Euocatio, vbi dux alloquitur ciues, Qui remp. saluam esse vultis, me sequimini.* Vnde Virgilius ait,

Euocati crebri in copiis. — *Vnde dicti.* — Lib. XLV. — In Eunuch.

—— desuetáque bello
Agmina in arma vocat subitò, ferrúmque retractat.

VII. Aen.

Et similia Seruius ad hosce versus. Nec dubium est, quin Virgilius huc respexerit: etsi nescio an hoc aptè vterque Grammaticus, quod id factum velint non nisi in tumultu. Non hoc dedero, imò ordinariò & vulgò in omni ferè bello. Quòd tamen origo prima à Tumultu, libens concedam: etsi desunt mihi exempla, sed ratio satis suadet. Noto autem vetus hoc genus, & Liuio indicatum bello in Volscos & Æquos, vbi T. Quinctium Consulem duxisse memorat *cohortes veteres voluntate sequentes.* *Voluntate*, inquit, *& veteres:* quæ duæ Euocatorum notæ. De voluntate Polybius infrà, vbi castra disponit, ponit apud Prætorium τοὺς ἐθελοντηδὸν στρατευομένους τῇ τῶν ὑπάτων χάριτι: *eos qui voluntate militant, in gratiam Consulum.* Et cur non voluntate, cùm *veteres*, id est militiâ legitimâ defuncti? Vtramque notam signatè exprimit Dionysius de L. Siccio, iam veteri rep. & sub annum vrbis trecentesimum. *Erat in istis*, inquit, *L. Siccius, qui cohortem ducebat virorum octingentorum, qui iam supra ætatem militarem erant, nec in militiæ leges cadebant (vti nec ipse Siccius:) honorantes tamen virum, & beneficiis pluribus ab eo affecti, euntem ad bellum noluerunt deserere. Atque erat hæc manus exercitus totius, siue præliorum peritiâ siue in periculis constantiâ, longè princeps.* Omnia descripta habes; multos fuisse, voluntarios, veteres & bellorum peritos: denique in gratiam etiam vnius Ducis iuisse. Quid Sallustius? breuiter, sed plenè, vti eius mos est: *Marius ex Latio fortissimum quemque, plerosque militiâ,*

Errat Seruius cum Donato. — *Iam olim Euocati.* — Lib. III. — *Duplex eorum indicatio.* — In Iug.

militiâ, paucos famâ cognitos, accire, & ambiendo cogere homines emeritis stipendiis secum proficisci. Et obserua, non è ciuibus solùm, sed ex Latio etiam euocatos: siue & è coloniis aut prouinciis, vt de se ipse Cæsar: *Multis præterea viris fortibus Tolosâ & Narbone nominatim euocatis.* Vides *nominatim euocari*, id est nunciis aut litteris missis. Et fuit ea manus sæpe grandis. In Plutarcho de T. Quinctio ituro in Macedoniam lego, collegisse veteranos, Scipionis antè milites, ἀκμάζοντας ἔτι καὶ προθύμους ὥσπερ στόμωμα, τρισχιλίους: *validos adhuc, & voluntarios, velut mucronem aciei, ad ter mille.* Cæsar Pompeio adiungit, *Euocatorum circiter duo millia, quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant.* Id est, ex iis qui beneficia & promotiones ab ipso habebant. Nam tales scilicet magis obstricti. atque ita Cæsar Octauianus ex colonis Campanis, patris sui beneficiariis, collegit *ad decem millia* Euocatorum, vt in Appiano leges. Quid autem isti sic collecti, in legiones sparsi & descripti? non opinor: sed propria quædam & seorsim manus fuit per cohortes quidem aut centurias disposita: sed sub vno tamen aliquo vexillo. Iuuat Appianus, qui illos Octauiani decem mille ait, ὡς ἐς μόνην τοῦ σώματος φυλακὴν, ὑφ᾽ ἑνὶ σημείῳ, *tanquam ad solam corporis custodiam, sub vno vexillo,* habitos fuisse. Dionysij etiam octingenti illi, vna cohors dicuntur. Et ab hoc exemplo passim in Tacito, *Vexillum veteranorum: vexillarij legionum*, & talia leguntur. quia scilicet exauctorati tunc milites, & nondum tamen plenè missi (dum præmia & agros exspectant) velut veterani & Euocati quidam, secreti à legionibus *ad vexillum retinebantur* (verba & hæc Taciti) *ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* Vbi & hoc notes in rem nostram, Euocatos immunes ab excubiis, operibus valli & castrorum fuisse. Quidni, quasi quosdam Centuriones & Principales milites, vt mox dicam? Ergo sub Vexillo erant, & seorsim. Quanquam non negem, interdum etiam aliis militibus mixtos & insertos, sed sic vt præessent. Indicare Cæsar videtur, de Pompeij bellico apparatu: *Multi vndique ex veteribus Pompeij exercitibus, spe præmiorum atque ordinum euocantur.* Nam & ordinum spes iis proponitur, quos scilicet essent ducturi. An tamen & inter ipsos, Centuriones non habuerint, quæri potest. Cicero *Præfectum* modò attribuere videtur, ad Appium: *Antonium Præfectum Euocatorum ad te misi.* Cæsar Centuriones etiam: & de Crastino. *Erat*, inquit, *in exercitu Crastinus Euocatus, qui superiore anno primum pilum in legione decimâ duxerat. Hic signo dato, Sequimini me, inquit, manipulares mei qui fuistis.* Manipulo præfuisse videtur: sed tamen ait, *qui* * *fuistis*, quasi iam non essent sic vocandi, non vltrà scilicet gregarij, sed veterani & insignes. Tamen in Liuio clariùs lego de Scipione traiiciente in Africam: *Voluntarios septem fermè millia, postquam in Siciliam venit, ordinauit centuriauítque.* Ita Liuius fine libri vigesimioctaui & initio sequentis: etsi ambigo an veri isti Euocati, an non extra ordinem sponte sequentes, sed ætate adhuc militari. Nam video & *iuuenes florentes ætate* inter eos poni. Sed siue reuera Centuriones etiam suos habue-

E Latinis etiam sumpti.

Grandi numero interdum.

In Quinctio.

Lib. III. Ciuil.

Plerique beneficiis adstricti.

III. Ciuil.

Ordinatio eorum.

Sub vexillo habiti.

Immunes operum & munium.

I. Annal.

I. Ciuil.

Ordines sæpe ducebant.

III. Ciuil.

* Aut quia ipse iam non iis præerat.

habuerint, siue modò Præfectum: singuli tamen profectò velut Centuriones fuêre, & hoc honore atque insignibus affecti. Glossæ illæ bonæ: *Euocatus*, ταξίαρχος, id est *Ordinum ductor*. Et Cæsar passim iungit & æquiparat vtrosque istos. vt: *Pollicetur quaterna in singulos iugera, & pro ratâ parte Centurionibus Euocatísque*. Iterùm: *Ex Pompeianis cecidisse reperiebamus Centuriones & Euocatos complures*. Atque à Dione vites etiam iis (proprium Centurionum gestamen) tribuuntur. Vbi de Euocatis in satellitio Augusti: καὶ εἰσὶ καὶ τῶν σύστημα ἴδιον, ῥάβδους φέροντες ὥσπερ οἱ ἑκατόνταρχοι: *Ac sunt etiamnunc manus propria & discreta, vites ferentes vti Centuriones*. Interpres reddidit, *Legionem*, & *Fasces*, neutrum rectè. Quia igitur Centurionibus comparati, interdum & miscentur. vt qui Valerio Maximo *Titinius Centurio* est in parte Cassianâ, is Velleio Paterculo dicitur *C. Cassij Euocatus*. Inde Suetonij illa dubitatio, in origine gentis Flauiæ: *T. Flauius Petro municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarum partium Centurio, incertum sponte an euocatus, profugit ex acie Pharsalicâ, domúmque se contulit*. Quæ verò hæc dictio, *incertum sponte an euocatus*? & nónne omnes Euocati (in militiâ quidem) spontanei sunt? Habeo excerpta prisci libri, quo Turnebus olim vsus: in eo nulla hæc verba, *incertum sponte*. Et profectò ab imperito addita, qui nec Euocatos nouerat, nec breue hoc dicendi genus digerebat, *Centurio an Euocatus*. Quod Suetonius omnino scripsit: estque in dubitando phrasis, Ciceroni, Plinio, Tacito, aliisque frequentata. Quin & cum Legatis iunguntur, quasi honestissimi, in Hirtij De bello Africo: *Legati Euocatíque obsecrare Cæsarem, ne dubitaret signum dare*. Ibidem & opidis præsunt. *Cæsar ad opidum Sarsuram venit, & capit, fortiter repugnante P. Cornelio Scipione Euocato, qui ibi præerat*. Honestum igitur omnino genus. & iam vides, quid fuerint: pedites plerique haud dubiè; sed etiam Equites, quod Cæsar docet. *Germanorum aduentu*, inquit, *quòd minùs idoneis equis vtebantur, à Tribunis reliquísque equitibus Romanis, atque Euocatis equos sumit, Germanísque distribuit*. Galba etiam apud Suetonium: *dilegit equestris ordinis iuuenes, qui, manente aureorum anulorum vsu, Euocati appellarentur, excubiásque vice militum circa cubiculum suum agerent*. Qui tamen non verè Euocati, sed honestiore hoc nomine affecti, & exemplo illo Augusti, in custodiam allecti.

Euocati, pro Centurionibus. — *Ciuil. I.* — *Ciuil. III.* — *Vitem gestant.* — *Confunduntur cũ Centurionibus.* — Lib. IX. cap. IX. — In Vesp. cap. I. — *Maculosus Suetonij locus.* — *Is emaculatus.* — *Equites etiam euocati.* — VII. Gallic. — cap. X.

DIALOG. IX.

Conquisitores ad Dilectum. Tirones possessoribus indicti. In cute puncti.

CIRCVMSPICIO siquid etiam in hanc rem non dictum. & occurrunt *Conquisitores*, qui adhibiti ad dilectus. Ij fuerunt, qui in agros & extra vrbem missi ad indagandam & conquirendam iuuentutem: atque ab eâ re dicti. Multi enim sæpe aut suo metu, aut parentum timido amore, militiam fugiebant, latitabant, nec dabant nomen. Ad eruendos eos & conducendos, isti. Liuius ostendit Triumuiros interdum huic rei creatos, vt aspero illo bello Punico secundo: *Creati Triumuiri*

Cõquisitorũ munus. — *Triũuiri ad cõquirendũ.* — Lib. XXIII.

 bini

Exteri vsi. *bini conquisitionem ingenuorum per agros habuerunt.* Vsurparunt & exteri. atque idem Liuius de Annibale: *Magone fratre ad conquisitionem militum misso.* Idem in eiusdem rebus: *Duo populi dilectus acerbitate consternati, retentis conquisitoribus, cùm metum defectionis fecissent.* Sed iterùm de Romanis Cicero: *Si Italiæ dilectus, vt nonnulli conquisitores tui dictitant, contra Milonem parati sunt.* Idem: *Nec enim conquisitores φαινοπροσωπεῖν audent, cùm ille adsit.* Quibus locis simpliciter ij sunt, qui militem cogunt & ad militiam porrò adducunt. Crebrum munus inferiore æuo, & post bellum Sociale. Nam cùm ij iam ciuibus æquati, & ex totâ Italiâ scriberentur legiones, valdè vereor vt mutata sit tota Dilectuum forma; nec Romæ iam habiti, sed in opidis coloniisque passim. Ratio suadet. quomodo enim omnes illi, & tam dissiti, vno tempore Romam venirent? Quin reuera legiones in regionibus, vt Piceno, Samnio, Etruriâ, scribebant: & exempla addicunt. Cæsar: *Attius dilectum toto Piceno, circummissis Senatoribus, habebat.* Et vides honestiores quosdam, atque è Senatu conquisisse: imò ipsos Legatos. Cæsar idem: *Cato hæc magno studio agebat, in Lucanis Brutiisque per Legatos suos ciuium Rom. dilectus habebat.* Sed & extra bellum ciuile, idem de se: *Cæsar maiorem Galliæ motum exspectans, per M. Silanum, C. Antistium, T. Sextium Legatos, dilectum habere instituit.* Ita paullatim alia atque alia in moribus mutant aut succedunt. sicut sub Principibus illud valdè diuersum, vt iam nec Dilectus esset, sed indictio militum pro opibus cuiusque & agris. Exempla huic rei permulta sunt, & in Codice Theodosiano solo tota res explicata. Res improba, & ad perniciem militiæ germanæ inuenta. Partim enim ignauos aut ineptos tirones dabant, partim pro iis aurum inferebant, & mille hîc prædandi sinus & artes. Vegetius haud falsò queritur & declamat, caussam hanc Romani exitij. & *Hinc*, inquit, *tot vbique ab hostibus illatæ sunt clades, dum longa pax militem incuriosiùs legit, dum possessoribus indicti tirones per gratiam aut dissimulationem probantur, talésque sociantur armis quales domini habere fastidiunt.* Itaque eò ventum, vt etiam seruitia & vilia capita darentur: etsi leges reprimere conarentur, sed conarentur. Gratiani, Valentiniani, Theodosij lex fuit: *Quotiescunque se aliqui militiæ crediderit offerendum, statim de natalibus ipsius ac de omni vitæ conditione examen habeatur: & ad militiam nullus adspiret, nisi quem penitus liberum aut genere aut vitæ conditione inquisitio tam cauta deprehẽderit.* Eorumdem alia: *Inter optimas lectissimorum militum turmas, neminem è numero seruorum dandum esse decernimus, néue ex caupona ductum, vel ex famosarum ministris tabernarum, aut ex cocorum aut pistorum numero, vel etiam eo quem obsequij deformitas militiâ secernit, nec tracta de ergastulis nomina.* Heu rem iam hoc ipso non Romanam, quòd hæc vetentur! Olim quis fraudibus istis locus? cùm ex ingenuis milites scripti, atque iis non crimine, non infamiâ aspersis. Nam hi tales aut vrbe, aut tribu mouebantur: è tribubus autem, atque iis honestioribus, miles ferè lectus. Itaque Liuius hoc vno probat, Atellanos *censoriâ notâ*

Marginal notes: Lib. XXI. — Ibid. — Pro Mil. — Ad Att. lib. VII. ep. X. — *Dilectus ratio alia.* — *Milites in regionibus scripti.* — I. Ciuil. — *Idque per Senatores aut Legatos* — Ibid. — VI. Gallic. — *Tirones indicti.* — *Malo exẽplo & exitu.* — Lib. I. cap. VII. — *Serui in militiam.* — Lib. VII. Cod. Th. Tit. II. — Lib. VII. Tit. XIII. — *Olim ingenui, & pòst libertini.* — Lib. VII.

notâ vacuos fuisse, quòd neque tribu mouerentur, neque à militaribus stipendiis repellerentur. At sub Principibus etiam ergastula intrudere cœperunt: & quid mirer? ipsi eos habuere quasi seruos. Ecce enim tirones iam captos compungebant, & in cute signabant. Vegetius: *Victuris in cute punctis milites scripti & matriculis inserti iurare solent.* Vera hæc stigmata fuêre, & quidem manibus impressa. Aëtius medicus: Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί: *Stigmata vocant quæ in facie aut aliâ parte corporis inscribuntur, qualia sunt militum in manibus.* Quid autem ibi scriptum, solidè nescio, suspicor tamen nomen Imperaroris. Diuus Augustinus inducit: *Sic error corrigendus est ouis, vt non corrumpatur in eâ signaculum redemptoris. Neque enim si quisquam regio charactere à signato desertore signetur, & accipiat indulgentiam: atque ille redeat ad militiam, ille autem esse in militiâ in quâ nondum erat incipiat; in aliquo eorum character ille rescinditur, an non potiùs in ambobus agnoscitur, & honore debito, quoniam regius est, approbatur.* Appellat enim *regium characterem,* vti & Chrysostomus Homil. III. in II. ad Corinth. σφραγῖδα: Καθάπερ γὰρ στρατιώταις σφραγὶς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπιτίθεται. κἂν λειποτακτήσῃς, κατάδηλος γίνῃ πᾶσιν: *Sicut militibus signaculum, ita fidelibus spiritus imponitur. & si ordinem deserueris, notus omnibus fias.* Enimuerò & in Codice De Aquæductu, Impp. sic edicunt: *Aquarios singulis manibus nomine Pietatis nostræ impresso signari decernimus, vt huiusmodi annotatione manifesti sint omnibus.* Quid, quod & olim nomen Imperatoris in scutis, hastis, vexillis solent inscribere, atque eo exemplo nunc in cute? An & à sacris hoc petitum? dici possit. Nam quos deo alicui consecrabant & initiabant, hos stigmatibus inurebant. Prudentius apertè:

Tirones stigmatis. Lib. II. cap. V.

Nomine Principis inscripti. Epist. I.

Augustinus explicatus.

Initiandi stigmate puncti.

περὶ στεφ. Hym. X.

Quid, cùm sacrandus accipit sphragitidas?
Acus minutas ingerunt fornacibus,
His membra pergunt vrere; vtq; igniuerint,
Quamcumque partem corporis feruens nota
Stigmarit, hanc sic consecratam prædicant.

Potuit igitur exemplo quodam prauæ religionis primò hoc induci, vt talis quasi consecratus militiæ ostenderetur: tum etiam ab hac caussâ, vt agnosci posset, nec latitaret. Eam Imperatores Arcadius & Honorius præferunt: *Stigmata, hoc est notæ publicæ, fabricensium brachiis, ad imitationem tironum infligantur, vt hoc saltem modo possint latitantes agnosci.* Adfatim hæc puto ad clarandum Dilectum totum: non quin aliquid desit, sed tenue, obuium, & per te videndum ac capiendum. Subtexo Tabulam memoriæ tuæ & intelligentiæ iuuandæ.

C. de Fabric.

TABVLA seu BREVIARIVM LIBRI PRIMI.

Dilectus est duplex.

- **Civium**
  - **Peditum qui lecti**
    - *E tribubus honestissimis: & per classes:*
    - *Fit in Capitolio:*
    - *Præsident Consules,*
    - *Administrant Tribuni.*
    - *Cogunt nolentes*
      - *Vinclis*
      - *Direptione aut venditione bonorum,*
      - *Venditione ipsorum.*
    - *Excusantur quibus* — *Vacatio*
      - *Aetatis, vt quinquagenarij;*
      - *Honoris, vt magistratus & sacerdotes.*
      - *Beneficij, quibus præmium Senatus aut populus dedit.*
  - **Equitum** *qui duplices*
    - *Equo publico,*
    - *Equo suo.*
- **Sociorum** *qui sunt,*
  - *Propriè socij, qui capti*
    - *Ex Italiâ, per gentes imperatis:*
    - *Militant suo sumptu.*
  - *Auxiliares qui sunt*
    - *Exteri:*
    - *Militant ferè mercede.*

Hi omnes sacramento dicunt in Consulum verba, post Dilectum.

Sunt & Euocati, veterani qui sponte militiam sumunt.

Vulgò & olim ista: postea Conquisitores sæpe adhibiti, qui in agris aut coloniis indagarent iuniores, cogerentque.

Imò sub Principibus inferioribus tirones indicti possessionibus: sæpe viles, & non pro robore aut splēdore prisco. Iidem in cute signati, seruilem in modum.

IVSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBER II.

DIALOGISMVS I.

De Ordine, & is quotuplex. tum de quattuor generibus militum, Velitibus, Hastatis, Principibus, Triariis.

DIES alter erat, & is iam medius atque *ad vmbilicum mortuus*, vt iocatur pater leporum Plautus: venit ad me Auditor, & vultu alacri, Quid velim scis, inquit, & quid etiam debeas. LIPS. Scio. sed heus tu, an hodie tam bona nomina? Leges & Prætor ius suum vix obtinent: tu vnâ admonitiunculâ censes habere te rem factam? AVD. Nam fidem tuam noui. LIPS. Blandiris. sed tamen mei, non æui huius, memor, reddam. Nolo reliquator esse tibi, qui alia probus, hîc ore ferreo sis ad petendum. AVD. Scis quomodo? nisi totum & ad assem mihi reddis, nec mortuus per me quiesces. LIPS. Heu negotium! & quàm non semel benignitas mea mihi noxæ! sed sum eo fato. Tu sede, atque audi. Hesternò de *Dilectu* satis diximus: *Ordo* excipit, qui in his definitionis nostræ verbis inclusus, MVLTITVDO COMPOSITA. Nam vt *apta* ea fit per Dilectum; sic *composita* per Ordinem, qui digerit, & facit vnius corporis velut habilia quædam membra. Is Ordo varius est, & in *Militibus*, atque in *Ducibus* ipsis. In Militibus dupliciter considerandus; secundùm *Genera*, & per *partes*. Genera appello, *discrimina ipsa militum, diffusa per plerasque partes*. At Partes, *ipsas diuisiones, & sub certis signis ac ducibus distributiones*. Intelleges ex sermone sequenti. Genera igitur sunt quattuor, *Velites, Hastati, Principes, Triary*: quod tamen de Peditibus accipio tantùm, & Polybius noster sic reuelat. Lege:

Ordo dupliciter consideratus. Iterum dupliciter. Genera militum.

POLYB.

Οἱ δ' ἐν τῇ ῥώμῃ χιλίαρχοι, μετὰ τὸν ἐξορκισμὸν, παραγγείλαντες ἡμέραν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ, καὶ τόπον, εἰς ὃν δεήσει παρεῖναι χωρὶς τῶν ὅπλων, τότε μὲν ἀφῆκαν.

Tribuni verò Romæ cùm Sacramento milites dixerint, diem & locum cuique legioni denunciantes in quem conueniant, idque sine armis, tunc quidem dimit-

παραγενομένων δ' εἰς τὴν ταχθεῖσαν ἡμέραν, διαλέγουσι τῶν ἀνδρῶν τοὺς μὲν νεωτάτους καὶ πενιχροτάτους εἰς τοὺς γροσφομάχους· τοὺς δ' ἑξῆς τούτοις, εἰς τοὺς ἀστάτους καλουμένους· τοὺς δ' ἀκμαιοτάτους ταῖς ἡλικίαις, εἰς τοὺς πρίγκιπας· τοὺς δὲ πρεσβυτάτους εἰς τοὺς τριαρίους. αὗται γάρ εἰσι καὶ τοσαῦται διαφοραὶ παρὰ ῥωμαίοις, καὶ τῶν ὀνομασιῶν, καὶ τῶν ἡλικιῶν, ἔτι δὲ τῶν καθοπλισμῶν, ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ. διαιροῦσι δ' αὐτοὺς τὸν τρόπον τοῦτον ὥς εἶναι τοὺς μὲν πρεσβυτάτους, καὶ τριαρίους προσαγορευομένους ἑξακοσίους, τοὺς δὲ πρίγκιπας χιλίους καὶ διακοσίους, ἴσους δὲ τούτοις τοὺς ἀστάτους. τοὺς δὲ λοιπούς, καὶ νεωτάτους, γροσφοφόρους. ἐὰν δὲ πλείους τῶν τετρακισχιλίων ὦσιν, κατὰ λόγον ποιοῦνται τὴν διαίρεσιν, πλὴν τῶν τριαρίων· τούτους ἀεὶ τοὺς ἴσους.

mittunt. At ij cùm adfuerint die dictâ, horum iuuenes & pauperes maximè Tribuni ſeligunt in Velites; iſtis proximos, in Haſtatos; ætate florentiſſimos, in Principes; ætate maximos, in Triarios. Tot enim & talia diſcrimina apud eos ſunt & appellationum, & ætatum, & armorum, in quaque legione. Diuidunt autem in hunc modum, vt maximi ætate, quos Triarios dicunt, ſint ſexcenti; Principes mille ducenti; totidem Haſtati; reliqui & ætate minimi Velites. Quòd ſi plures quattuor millibus ſint, pro ratâ diuidunt, exceptis Triariis, quos habent ſemper numero eodem.

Poſt Dilectum ſtatim Ordo: ſed quâ ſerie atque ordine ipſe dicit.

„ *Cùm Sacramento milites dixerint.*] Ergo omnes iam milites & coniurati (ſic quoque appellabant) ſed nondum gnari in quo genere aut loco, niſi quod ex ætate & cenſu de ſe quiſque opinabatur. Tum igitur, addit,

„ *Diem & locum cuique legioni denunciant.*] E Polybio colliges triplicem in hac totâ re diem fuiſſe. Primum, ad dilectum: ſecundum, ad Ordinationem: tertium ad iter & expeditionem. Vno quidem tempore non potuerunt hæc omnia commodè peragi. Dicit etiam *locum*. quem illum? extra vrbem, opinor, & in aliquo campo. Nam pluribus opus fuit, cùm quæque legio euocata ſit ſeorſim, ne miſcerentur aut ſe impedirent.

Triplex diei edictio.

Locus ordinationi.

„ *Id-*

„ *Idque sine armis.*] Meritò. nam hæc pro assignatione ordinum & genere militum capienda.

„ *Horum iuuenes & pauperes maximè Tribuni seligunt.*] A Velitibus incipiunt,& attende. A duplici eos notâ excernunt, Ætatis & Opum. Qui vtraque ea parua habuit, in minimo isto genere militauit. Quid, qui alterum tantùm? Da pauperem, sed æuo & vsu veterem: credo in Triarios translatum. Da diuitem, sed annis modicum: credo in Hastatos transscriptum. Sanè illud dignum notâ est, hîc vtriusque rei mentionem fieri: mox in quoque aliorum generum, Aetatis tantùm. Quod argumentum est, nisi valdè pauperes & infimarum classium inter Velites non militasse. Hoc ideò, quia non solùm parùm honorata hæc militia (quippe leues, & eminus ferè pugnant) sed etiam quia parùm tuta, & in fronte plurimùm exponuntur hosti & in ore, vt sic dicam, belli: idque pænè inermes. *Velites è quibus lecti.* *Vilissimi Velites.*

„ *In Velites.*] Ita vertendum fuit, quod in Polybio est γροσφομάχους. At Lascaris *Pilanos* fecerat; quàm diuersos ab istis, & ipse à vero! Nam *Pilani*, Triarij sunt, vt mox videbis. Polybius autem, pro sui æui moribus, solos Velites agnoscit in leui armaturâ, & Accensi ac Rorarij, quos Liuius, iam desierant,* militiâ in hac parte leuiter mutatâ. *Lascaris error.* * Vide infrà Dialog. III.

„ *In Hastatos.*] Quos Varro vult dictos, *quòd primi pugnabant hastis.* Nec malè si *primò* legas. Olim enim ita factum adsignificat, posteà mutatum, etsi nomine manente. Nam Polybij æuo, atque etiam antè, Hastati pilis & gladiis pugnabant: hastæ iaculatoriæ apud Velites remanserant solos. Olim tamen, vt Varro, aliter, & cum eo Ennius: IIII. de L.L. *Hastati olim hastis vsi.*

*Hastati * spargunt hastas, fit ferreus imber.* * Quod verbum ad emissionē.

Quinetiam Liuius, bello in Latinos, cuique Hastatorum manipulo admiscet *vicenos leues, qui hastam tantùm gesáque gererent:* reliquias, vt appâret, veterum Hastatorum. Sunt & alij nouitij in Ammiano ac Vegetio, sed qui stabilibus hastis pugnant siue contis. Itaque in Glossis, *Hastatus* explicatur Κοντοφόρος. Lib. VIII. *Hastati alio sensu.*

„ *Aetate florentissimos.*] In Liuio est, *Robustior inde ætas, quibus Principibus est nomen.* Sicut in eodem de Hastatis, *Flos iuuenum pubescentium.* Ex quo facilè colligas, Hastatos adolescentes aut iuuenes fuisse; Principes, viros aut viris proximos, Triarios grandes & maturos. Lib. VIII. *Principes maturi.*

„ *In Principes.*] Varro deriuat, *qui à principio gladiis pugnabant, & pòst commutatâ re militari minùs illustres sumuntur.* Verba obscuriuscula, sed credo sensum: Olim Principes à principio pugnabant, vnde & nomen: posteà alij minùs illustres sumpti in eum locum. qui? nempe Hastati. Tale aliquid fuisse sub Seruio, & in acie stetisse ordine classium, *alibi edisseretur. *Vnde dicti. Varronis mens quæsita.* *Lib. IIII Dialog. II.

„ *Aetate maximos.*] In Liuio, *Veteranum militem & spectatæ virtutis.*

„ *In Triarios.*] Sic dictos, ait idem Varro, *quòd in acie tertio ordine extremis subsidio deponuntur.* Ergo ab ordine dicti, quia tertij. Est & in *Triarij vnde.*

Tertiarij Glossis, *Tertiarius*, ἔφεδρος: quasi dicas subsessorem, & in vicem locumque paratum. Ipsi etiam Triarij subsidebant, presso altero genu. Sed vetustam magis vocem credo Pilanos fuisse: ideò, inquit, Varro, *quòd pugnabant pilis*. Et ipse totus ille ordo *Pilus* dictus. An & *Armites*? Glossæ suggerunt: *Armites*, ὁπλῖται οἱ ἐν ἐσχάτῃ τάξει.

Pilani.

Armites.

„ *Diuidunt autem in hunc modum, vt maximi ætate sint sexcenti.*] Addit numerum cuiusque generis, & primùm Triarios facit sexcentos: idque semper, & legionibus etiam auctis non augent ipsi. Quæ ratio ista est? & cur tam dispar ab aliis partibus ista pars? Plures dari possunt. Prima, quòd robora hæc & flos ipse virorum: atque ideò, si non numero, tamen virtute æquarent. Altera, quod raro aut nunquam hæc pars pugnabat sola, sed in extremo demum integrabat aciem aliis admixta. Tertia, quòd ob adiunctas etiam copias fuit acies iusta. Nam cogita Imperatorem in hac parte (posteà docendum) cum eo Selectos & sæpè Extraordinarios, item plerosque Euocatorum: hi iuncti numero priores superent, nedum æquent. Quarta, à nobis recenter excogitata, quòd olim ita fuit in Pilanis: nec id mutatum, etsi in totâ re, institutione nouâ Velitum, mutatum. Ad Liuium * mox diducam: tu memento.

Quot Triarij.

Cur pauciores aliis.

* Dial. III.

„ *Principes mille ducenti.*] Quo ipso numero reliquæ duæ partes, Velitum dico & Hastatorum. Collige & consumma, reperies legionem Polybianam *quater mille virorum & ducentorum*. Ad numerum autem hunc ipsum vnius partis haud dubiè Liuij locus facit de Petilio Consule: qui auxilium laturus, *ad cornu suum tendit cum mille ducentis viris*. Est ipsa vna pars siue Principum, siue Hastatorum. Vnde enim aliter tam iustus numerus? nec diuisio alia in exercitu ad hanc summam.

Quot Principes.

Lib. VII.

„ *Quòd si plures quattuor millibus sint, pro ratâ diuidunt.*] Genera tali illo numero definiuit: sed quid si legio igitur maior, & quinque aut circiter millium? nam & id fiebat. Tunc, inquit, augebant partes proportione, Triariis modò exceptis. Facilè est. Pone legionem *quinque millium ducentorum*: habebunt genera milites *mille quingentos trigintaquattuor*: Triariis tamen exceptis. Sic in sexmillenariâ, aut tali.

Partes cum legione augentur.

DIALOG. II.

De Manipulis militum. Eorum numerus, & Græca nomina.

HABES *Genera* militum: eo ad *Partes*. Parùm enim sit sic distinctos, nisi & diuisio fiat vtilis ad imperia, & ad pugnas. Erant igitur in quattuor his generibus *Manipuli*, ex iis *Cohortes*, ex his *Legio* tota. De Manipulis, doctorem nostrorum audiamus: & fac quod soles.

POLYB.

Ἑξῆς δὲ τούτοις μετὰ τῶν ταξιαρχῶν διεῖλον τὰς ἡλι-	*Post hæc, vnà cum Ordinum ductoribus diuidunt ætates singu-*

κίας, ἑκάστην εἰς δέκα μέρη, πλὴν τῶν γροσφομάχων. καὶ προσένειμαν ἑκάστῳ μέρει τῶν ἐκλεχθέντων ἀνδρῶν, δύο ἡγεμόνας, καὶ δύο οὐραγούς. τῶν δὲ γροσφομάχων τοὺς ἐπιβάλλοντας κατὰ τὸ πλῆθος, ἴσους ἐπὶ πάντα τὰ μέρη διένειμαν, καὶ τὸ μὲν μέρος ἕκαστον ἐκάλεσαν καὶ τάγμα, καὶ σπεῖραν, καὶ σημαίαν.

singulas siue Genera, quamque in decem partes, exceptis Velitibus. Et adtribuunt cuique parti duos Duces, & duos Vragos. Ipsos Velites, vti multitudo est, æquabiliter distribuunt in omnes partes. Atque vnamquamque harum partium appellant Ordinem, & Manipulum, & Signum.

Pauca verba, sed grauida & plena sunt, dilatemus & reseremus. Ait:

„ *Vnà cum Ordinum ductoribus diuidunt.*] Qui diuidunt? Tribuni, de quibus anterior sermo. Sed id, inquit, cum *Ordinum ductoribus*, id est Centurionibus, quos in consilium & auxilium hîc assumunt. Nam etsi de iis posteà dicam, vt confusio vitetur; tamen scito creatos iam esse, atque id statim post Genera diuisa. *Tribuni & Cēturiones diuidunt.*

„ *Aetates singulas siue Genera, quamque in decem partes.*] Ætates appellat, quia pro ætate diuisi, vt dictum. Leue est: hoc in magno, quod tam disertè ait *quamque ætatem diuisam in decem partes*, Velitibus tamen exceptis. Ergo triginta istæ fuerunt, & tot Manipuli in legione: quos hîc dicit Partes. Consentit L. Cincius apud Agellium: *In legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Et est vetustissima hæc diuisio, imò à Romulo ipso, si Ouidio accredo. Is cùm de anno decem mensium dissereret, & quæreret huic rei argumenta, hæc quoque protulit: *Quot manipuli in legione.* Lib. XVI. cap. IIII. *Manipulorũ vetus res & diuisio.*

Inde Patres centum denos secreuit in orbes
Romulus, Hastatos instituitque decem.
Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora, legitimo quique merebat equo. III. Fast.

Et de *Patribus* ambigo an rectè scriptum, etsi probè scio centum eos à Romulo institutos. Sed quis me docet in decem partes, siue orbes, vt loquitur, diuisos vnquam fuisse? Quàm etiam non aptè, copulâ insertâ, curiæ milites statim miscet? Ego verò censeo litterulâ detractâ rescribendum: *Inde pares centum.* Pares ætate & habitudine, vt ferè in quoque genere seruabant. Mens igitur poëtæ, Inde factum vt Romulus decies centum pares eligeret, faceretque decem Hastatos: idem in Principibus, idem in Pilanis. Hastatos dico decem, ipsos Manipulos siue *corpora*, vt benè poëta appellat. Quàm verè etiam *centum*? Nam eo numero primi illi Manipuli fuerunt. Plutarchus aliique asserunt: & consensu traditur *Dubitatũ de lectione in Ouidio.* *Coniectura meo.* *Hastatus ipse ordo.*

primam legionem Romuli non nisi *trium millium* fuisse. Ergo quodque dictorum generum mille habuit: etiam Pilani, nec accurata alia diuisio adhuc reperta. AVD. Pulchra & vera (aut fallor) correctio, & in litterulâ quod momentum? LIPS. Sæpe in nostrâ Criticâ, vtilissimâ & saluberrimâ, si modicè adhibetur & modestè.

Velites extra Signa. Subsignanus miles ab Auxiliis diuersus.

„ *Ipsos Velites, vti multitudo est, æquabiliter distribuunt in omnes partes.*] Valdè hoc notandum, Velitum nec Manipulos vllos fuisse proprios, & quod sequitur, nec Signa. Itaque *Subsignanus miles* diuiditur & secernitur ab isto leui. Tacitus I. Hist. *Penino subsignanum militem itinere & graue legionum agmen traduxit.* Idemque III. Hist. *Monuit subsignano milite media firmare, auxilia passim circumfusa sunt.* Opponit Auxiliis, quæ in locum Velitum venêre. Sed ipsi igitur Velites, si propria nulla corpora, quos Duces habuêre? Credo Centuriones aliorum manipulorum, quo fine in eos sparsi. Nam hoc est quod hîc Polybius dicit, *æquabiliter distributos in omnes partes*; id est, vt quodque genus *quadringentos* habuerit, quisque manipulus *quadraginta*. Etsi rarò tamen in agmine aut acie sic incessêre, & seorsim ferè positi, aut intermixti. Imperia tamen, & siquid opus, à Centurionibus illis quisque habebant, & ad hos se applicabant.

Velites sparsi per manipulos.

Ordo, quid.

„ *Appellant Ordinem.*] Etsi propriè, ex Liuio, Ordo manipuli pars est dimidiata. Nam cùm duo Centuriones sint in Manipulo, cuique suam partem assignarunt quam duceret, vocaruntque *Centuriam* aut *Ordinem*. Ea fuit *sexaginta militum* in legione veteri & Polybianâ: atque ita Liuius *Ordinem* definit. Mox plura. nam hæc connexa inter se sunt, & alibi repetenda.

Spira, quid.

Pro manipulo capta.

Lib. x.

„ *Et Manipulum.*] Dixit Græcè σπεῖραν: sed aliter hîc reddi non potest, non debet. Scio equidem *Cohortem* eâ voce Græcis vulgò notari: hîc res abnuit, & Polybius ipse non semel eâ voce pro Manipulo palàm est vsus. Idem Dionysius. cuius locum operæ est recitem atque illustrem. Gloriatur apud eum L. Siccius (Sicinium alij vocant) vir Romanus, & à robore notus, *triginta se annis in militiâ & in imperiis fuisse*, τοτὲ μὲν σπείρας ἡγέμενον, τοτὲ δὲ ὅλου τάγματος: *aliâs manipuli ductorem, aliâs legionis totius.* Ita vertẽdum aio, & mecum, quibus notæ res Romanæ. Nam quod faciunt *Cohortis Præfectum*, non potest pro istâ re militari. Inter ciues enim & in legionibus nemo fuit; sociorum Præfecti tantùm, inter quos constat hunc Siccium non meruisse. Ergo ait, aliâs se Centurionem fuisse & manipuli ducem, aliâs Primipilum & caput legionis totius. Atque hæc prima igitur diuisio est in Manipulos, quæ diutissimè in militiâ mansit. Nam & Principum æuo, Tacitus: *Concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet.* Idem de Prætoriis quoque cohortibus: *Manipulatim allocuti sunt Licinius Plotius & Proculus Firmus.* Etsi paullò post (an sub Hadriano aut Antoninis?) mutauit, & Centurias pro Manipulis habere cœperunt, istos pro Contuberniis aut Decuriis ipsis. Vegetius: *Contubernium Manipulus vocabatur, ab eo quòd iunctis manibus pariter*

Dionysij vera sentẽtia & versio.

Manipuli diu in militiâ.

I. Annal.

I. Hist.

Aliâ significatione labẽti imperio

Lib. II. cap. XIII.

pariter dimicabant. Appellat iunctas manus, cùm ad manus ventum esset. Ait etiam *vocabatur*, quasi de æuo prisco: ne te hîc aut alibi fallat, paullò superius æuum, vt Traiani aut talium, ille habet pro prisco. Iam in Ammiano Manipulus non alio sensu. *Conuocatis*, inquit, *cohortibus, & centuriis, & manipulis*. Postponit enim Centuriis, & vsurpat vt illud æuum. Quid, quod vnus miles alibi *Manipulus*? In Glossis est: πελταστής, *manipulus*, de leui & viliore. Nec longè ab eâ mente Statius: Lib. XVII.

—— arma manipli

Penè ferunt.

de armigeris Adrasti aut ministris. At in iisdem Glossis est, *Manipularius*, ἀρχηγὸς ὄχλου: putarem λόχου, & *Ductorem manipuli* notari, etsi profectò in eum sensum apud veteres quidem non legas. Imò Manipularius, est gregalis.

DIALOG. III.

Inuoluta quædam Liuij super Ordine euoluta, partim emendata.

HÆC ita edisserui, & clara, firma videntur: nisi quod ventus à Liuio, qui turbat. Ille vbi bellum inter Romanos & Latinos narrat, & digressiunculâ ordines (qui in vtroque populo eidem) recenset: Deus bone, quàm à nobis abit? Dixeris de aliâ prorsus militiâ, quàm Romanâ, aut certè Polybianâ, eum loqui. Operæ tibi videtur vt verbatim legamus, & euoluamus? AVD. Vnicè aueo. nam in memoriam loci, te monente, redeo: quem quoties lego & insisto, apud Cimmerios agere me censeo & in nigrâ nocte. LIPS. Vide igitur, &, seposito paullùm Polybio, hæc lege:

Fuit ciuili maximè bello pugna similis, adeò nihil apud Latinos dissonum ab Romanâ republicâ, præter animos, erat. Clypeis anteà Romani vsi sunt, deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecère. Et quod anteà Phalanges similes Macedonicis, hoc posteà Manipulatim structa acies cœpit esse: postremò in plures Ordines instruebantur. Ordo sexagenos milites, duos Centuriones, vexillarium vnum habebat. Prima acies Hastati erant, Manipuli quindecim, distantes inter se modicum spatium. Manipulus leues vicenos milites, aliam turbam scutatorum habebat. Leues autem, qui hastam tantùm gesáque gererent, vocabantur. Hæc prima frons in acie Florem iuuenum pubescentium ad militiam habebat. Robustior inde ætas toti- Lib. VIII.

 dem

,, *dem Manipulorum, quibus Principibus nomen est, hos se-*
,, *quebantur, scutati omnes, insignibus maximè armis. Hoc*
,, *triginta Manipulorum agmen Antepilanos appellabant,*
,, *quia sub signis iam alij quindecim Ordines locabantur, ex*
,, *quibus Ordo vnusquisque tres partes habebat: earum*
,, *vnamquamque Primumpilum vocabant: tribus ex vexillis*
,, *constabat: vexillum centum octogintasex homines erant.*
,, *Primum vexillum Triarios ducebat, veteranum militem,*
,, *& spectatæ virtutis: secundum Rorarios, minus roboris*
,, *ætate factisque: tertium Accensos, minimæ fiduciæ manum,*
,, *eò & in postremam aciem reijciebantur.*

Ne vltrà. affatim turbarum aut tricarum in his verbis. Ait primò:

,, *Adeò nihil apud Latinos dissonum ab Romanâ republicâ, præter animos, erat.*] Communiter dicit, arma, ordines, manipulos, omnia eadem fuisse Latinis. Sed quod est, *ab Romanâ republicâ*: in scripto optimo libro saltem erat: *ab Romanâ re.* & malim.

,, *Clypeis anteà Romani vsi.*] Ab capite petit & ab alto. Sed quod tamen ait de clypeis, non sic capiendum quasi solis iis anteà vsi: imò verò & scutis (ipse in censu docuit:) sed quòd post stipendia instituta solùm vsi sint scutis, anteà etiam clypeis. * Posteà docebo.

Cautio in Liuio.

*Lib. III. Dialog. II.

,, *Quod anteà phalanges similes Macedonicis.*] Quando *anteà*? Nam sub Romulo iam Legio, atq; etiam Manipuli, vt videbo. Quid ergo vis? credo hoc. Manipulos quidem fuisse, sed non in acie diuisim & distinctè stetisse: concurrisse per totas legiones, siue, vt ipse appellat, phalanges. Nam & in ipsâ illâ Macedonum phalange discrimina sua & sectiones erant vsque ad Centurias, Decurias: sed in acie iuncta omnia & deuincta. Tale igitur fuisse vult olim. In Athenæo lego: Ἔλαβον δὲ καὶ παρὰ Τυρρηνῶν τὴν μάχην φαλαγγηδὸν ἐπιόντων: *Acceperunt & à Tyrrhenis pugnam per phalanges incedentibus.* Agit de iis, quæ Romani à variis gentibus ad se traxerint. Sed hoc *per phalanges ingredi*, siue φαλαγγηδὸν, aliter equidem acceperim quàm primò sonat. Nec enim vult, credo, legiones ipsas ab Etruscis sumptas: sed magis, manipulos aut sectionem potiùs diuisionemque per manipulos in pugnâ. Nec aliter ego interpretor τὸ φαλαγγηδὸν, quàm *manipulatim.* De eâ re sequitur:

Phalanges olim Romanis.

Quo sensu?

Lib. VI. *Athenæus explicatus.*

,, *Hoc posteà manipulatim structa acies cœpit esse.*] Iterùm rogo, Quando *postea?* incuria tua est (audeo dicere) Liui, quòd non explicasti. Quin tu natare mihi in totâ istâ re videris, nec vel cum aliis scriptoribus, vel tecum, satis consentire. Age, de Manipulis hoc quale est? Enimuerò Manipuli

nipuli statim ab vrbe conditâ fuerunt, imò ante ipsam. Romuli primum tirocinium belli, & cùm eripiendo fratri Remulo pastorum manum collegit, Manipulos habuit, vt fatentur prisci omnes qui hæc exsecuti. Illi ipsi Manipuli, centenûm hominum fuerunt. In Collectaneis de origine Romanâ: *Romulus coactâ pastorum manu, eáque in centenos homines distributâ, perticas manipulis fæni variè vinctas dedit. Vnde institutum, vt posteà milites qui eiusdem signi essent, Manipulares vocarentur.* Plutarchus eadem; & disertè illam totam manum facit συλλελοχισμένην εἰς ἑκατοσείας: *diuisam ordinatámque in centurias.* Ouidius: *Manipulorum vetustas.*

Pertica suspensos portabat longa maniplos, III. Fast.
Vnde maniplaris nomina miles habet.

At enim desierunt posteà fortasse Manipuli. Imò tu ipse Liui renouas, & iam sub rege Tarquinio agnoscis: *Miscuit manipulos ex Latinis Romanísque.* Quæ tamen mixtio non diuturna fuit, etsi habuit suas caussas. Quin & sub primis statim consulibus ponis, atque etiam numerosè, & discretos: *Consulum alter T. Lucretius portâ Næuiâ cum aliquot manipulis militum est egressus.* Atque adeò vniuersè alibi, nec falsò, affirmas: *Disciplinam militarem, iaminde ab initiis vrbis, in artis perpetuis præceptis ordinatæ modum venisse.* Ita sanè, ab ipsis initiis, & Romulus decem Manipulos in classe quaque instituit; & Tullus Hostilius fortasse digessit magis & perpoliuit. de quo Florus: *Hic omnem militarem disciplinam artémque bellandi condidit.* Sed quid tamen hic pro te? quod antè dictum, non negare te de Manipulis, sed de eorum secretione in pugnâ, deque interuallis inter singulos, quæ posteà (Etruscorum fortasse exemplo, ex Athenæo) sunt instituta.

Ex ipso Liuio asserta. Lib. I. — Lib. II. — Lib. IX. — Lib. I. cap. III. — *Excusatus Liuius.*

„ *Postremò in plures ordines instruebantur.*] Ergo Ordo aliud Liuio quàm Manipulus est, quod nexus sermonis poscit, aut potiùs cogit. Primò in phalanges, inquit, diuisa acies, posteà in manipulos, postremò & in plures ordines. Quis gradationem hanc non videt, & cum temporibus res distinctas? Nec enim vult sectionem ibi stetisse: sed ipsius Manipuli factas duas partes, quos Ordines appellarunt. Itaque adiungit quid sit Ordo: *Ordo à Manipulo diuersus.*

„ *Ordo sexagenos milites.*] Si ordo hîc ipse Manipulus, quod vulgò volunt: cedò, quis Manipulum tam exiguum (nisi fortè in Triariis, de quibus non hic sermo) legit? Imò iam à Romulo centenarij illi, vt dictum, posteà etiam auctiores. Nec tamen nego Ordinem interdum pro Manipulo sumi: quod in hac ipsâ narratione alibi Liuius: sed non hîc, vbi palàm distinguit. Quid ergo hîc? idem, quod *Centuriam* idem Liuius appellat, Polybius *Partem.* Ille *Priorem* & *Posteriorem* in Manipulo agnoscit; iste *Dextram* & *Læuam*. Nec alio sensu *Ordines petere*, & *Impetrare*: item *Ordinis ductor*, pro Centurione ipso. Sequitur nodus, *Quid ordo.*

„ *Duos Centuriones.*] Itáne? hoc conuenit & æquum est, vt in vno ordine duo sint Centuriones? vt Sexageni milites bis diuisi, quæque pars suum habeat? nunquam factum, nec nisi hîc lectum. Age, pergamus. *Absurda lectio.*

Addit

Addit quindecim Manipulos Hastatorum fuisse: ergo triginta Ordines. Totidem Principum: quid consequitur? In solis duabus classibus *centum viginti* Centuriones fuisse. Hæc talia sunt, vt color iis allini nullus possit ad fallendum. Equidem lectionem & distinctionem muto leuiter: *Ordo sexagenos milites & duos, Centurionem & vexillarium vnum habebat.* Ipsa hæc res fuit. Primùm, vetus ille & Liuij hic Ordo non *Sexagenos* milites habuit, vt Polybij; sed duobus plures, *sexagenos* inquam *duos.* Palàm id euincit Liuij numerus infrà, qui in tribus vexillis (siue Ordinibus. tot enim Vexilla, quot ordines) *centum octogintasex* milites ponit. Vnde illi sex super rotundum numerum, nisi à duobus istis qui redundant? Attende, clarum & firmum est. Secundò, feci *Centurionem & Vexillarium vnum.* Nec hîc aliquid ambigui. vbi dux cumque, ibi Vexillum: & Polybius disertè, *In quemque Manipulum duos signiferos* capit, scilicet in Ordine vnum.

Correctio.

Confirmatio.

„ *Hastati erant Manipuli quindecim.*] Turbidus hic Auster, qui inuoluit, & euertit dicta omnia in militiâ, aut dicenda. Ergóne XV. manipuli Hastatorum? totidem Principum? totidem Pilanorũ? Sũt igitur in legione non *triginta*, vt prisci cõsensu volunt, sed manipuli *quadraginta quinque.* Si sequimur; ecce & Centurionum nũmerus atque ordo mutandus, & erunt in vniuersum *nonaginta.* Id quoque contra scripta veteribus. At enim Liuius apertè, & iteratò. nam & mox sequitur, *Hoc triginta manipulorum agmen*, de duabus classibus: & deinde *quindecim* iterùm adduntur. Quid dicam, aut expediam? Ades Critica, tu illa proba cùm necessaria: & hîc puto esse. Legam: *Manipuli decem*: aut copulâ insertâ, quæ errorem genuerit, *Manipulíque decem.* Etsi quid de caussâ erroris quæro? nusquam magis aut crebrius, quàm in numeris, peccatum.

De numeris manipulorum.

Correctio.

„ *Hoc triginta Manipulorum agmen.*] Meâ voluntate *viginti.*

„ *Antepilanos appellabant, quia sub signis iam alij quindecim ordines locabantur.*] Mirè hæc postrema inuoluta aut fœdata. Si sana sunt; aliâ mente & ingenio opus (ego cedo) ad eliciendum aliquid sani. Transilit ecce à Manipulis ad Ordines: & *alij*, inquit, *quindecim ordines.* Quid alij? quasi & Manipuli Ordines. Vide seriem, hoc euincit. Quid refutem, aut te teneam? sine fraude sententiæ dictio mihi esto. Corrigo: quia *sub signis iam alij decem ordine locabantur.* Qui alij *decem*? nempe manipuli. Quomodo locabantur? *ordine* (ita lego) *& sub signis.* Cur hoc monet? nónne & alij sub signis? Ita. sed quia hoc posteà immutatum, & Rorarij & Accensi (id est leuis armatura) sub nullis signis: ideò expreßè addit *ordine* stetisse (non sparsim in fronte, ad latera, aut per interualla) idque sub signis. Qui veteris militiæ firmiter sciens est, hæc non refutabit. Quòd siquis totam vocem *Ordines* eiicit, per me licebit.

Iterùm correctio.

„ *Ex quibus Ordo vnusquisque tres partes habebat.*] Nec id admitto. tollò *Ordinem*, ex repetitione prauè insertum, & lego: *Ex quibus vnusquisque.*

Glossema sublatum.

quisque. Quis vnusquisque? manipulus, de quo præiuit. Sententiam totam clarè mox videbis: sunt enim nexa.

,, *Earum vnamquamque Primumpilum vocabant.*] Falsò, falsò. quid stultius, quàm singulas partes *Primas* dicere? Vbi ordo & positio est, etiam numerus variat pro situ. Lego: *Earum vnamquamque primam, Pilum vocabant.* Tres, inquit, sunt Manipuli cuiusque partes, non duæ, vt in prioribus. Primam quamque harum partium (sunt enim decem ita primæ) appellant *Pilum.* Nónne id clarum est? Tres fuêre classes, *Hastati, Principes, Pilani.* Sunt isti vltimi, quibus subiuncti & adiuncti *Rorarij & Accensi.* Ergo in vno Manipulo tres partes, singulæ nominibus suis distinctæ. Ecce iam complexione sententiam totius loci: *Hoc viginti Manipulorum agmen Antepilanos vocabant. quare? quia iam sub signis & ordine alij decem Manipuli sequebantur; qui tres partes singuli habebant; & earum vnaquaque prima, Pilus dicebatur. Quia igitur ante Pilum positi illi, Antepilani dicti.* Cur Antepilani dicti.

,, *Tribus ex vexillis constabat.*] Ipse Manipulus (ἀπὸ κοινοῦ) constabat tribus vexillis. Quid mirum? ratio exigit, & antè dicta. Nam quisque ordo suum vexillum habuit: tres hîc ordines siue partes: ergo tria vexilla.

,, *Vexillum centum octoginta sex homines erant.*] Iterùm hîc vro & seco: Diodore vbi es? Nam age. decem manipuli in extremâ acie: cuiusque tres partes, & totidem vexilla: sunt igitur hæc triginta. Si autem in quoque vexillo homines *centum octoginta sex*; erunt in solâ hac acie *quinque millia quingenti octoginta.* Adde reliquas duas, quæ & quanta ista legio? Atque hæc ex nostrâ primâ correctione: si *quindecim ordines* retines, partes & vexilla magis etiam auges. Ergo iterùm necessariò seco, & vocem reiicio *Vexilli.* Lego: *Tribus ex vexillis constabat, centum octoginta sex homines erant.* Id iustissimè & verissimè. Quisque ordo, vt antè dictum, sexaginta duo homines erant: tres sunt in Manipulo: ergo in totum homines *centum octoginta sex.* Atque est hæc ipsa Polybiana militia & ordo, cum vnico saltem discrimine, quod est à Leui armaturâ. Nam Polybij, vt dixi, seorsim est, & extra ordines: hîc in Ordinibus & Pilanis cõiuncta: Sed numerum si vides, nihil discriminis prorsus. Nam sunt Rorarij *sexcenti viginti*, totidem Accensi: ergo simul *mille ducenti quadraginta.* Nónne totidem Velites in Polybio? excipio, quòd quadraginta isti redundent, ex supernumerariis illis duobus. Idem est in Triariis siue Pilanis. ibi sunt *sexcenti*, hîc *sexcenti quadraginta*: & nunc vides ac discis caussam (suprà tetigi) cur & vnde illi tam pauci respectu priorum. Ab antiquo scilicet instituto est, & cùm in vno Manipulo Leues habuerunt: ij posteà diuulsi sunt & dirempti: manserunt igitur illi eodem numero, nec aucti. Dic sodes, quæ diuinatio hæc sic attigerit, & vndique pariauerit, nisi quia res fuit? Vt igitur consummem, habes triginta manipulos in Liuio: priores viginti, faciunt homines *bis mille quadringentos octoginta*: posteriores decem, *mille octingentos sexaginta.* Ergo est hæc legio *quattuor millium trecentorum quadraginta.* Superat Polybia-

Amens lectio.

Vox eiecta.

Paria hæc cum Polybio

Situs leuis armaturæ alius.

Consummatio tota & digestio.

nam *centum quadraginta*: qui nati sunt ex *duobus* supra sexaginta toties dictis. At in Liuio mox sequitur, *Legiones tunc scriptas ferè quinis millibus peditum*: non ergo ad nostrum numerum. Aio id quoque falsò, & in Liuio rescribendum, *quaternis*. Bonâ fide, inuitus toties rescribo: sed quę mea culpa, si res, si Liuius ipse poscit? *posteà docebo. Turbinem hunc vitaui, & quanquam colligere paullùm vela nos iussit & inhibere, non tamen ea scidit, nec eiecit de recto cursu. AVD. Per fidem, multa acutè, & me mirante. Vnum tamen quæro, de vltimo agmine. si tria illic vexilla, an etiam totidem Centuriones? nam id appâret. Si ita est, non ergo sexaginta Centuriones, pro tuo & Polybij sensu. LIPS. Benè infers. Sed hac de re mihi non liquet, nisi quod suspicor iamtunc Pilanos solos habuisse suos Centuriones, iisque leuem illam manum paruisse. Itaque nec diuulsa posteà, habuit vllos duces. Quod autem de Vexillo ais, id hîc fefellerit, nec semper dux vbi illud. Hîc autem fuit, ad discrimen, non ad imperium: & quia armis ordines isti inter se distincti. Habes ad Liuianum locum quæ nobis visa: ad quem si viros primores in doctrinâ adhæsisse dicam, quid faciam magnum? ego ad plures alios. & in isto ipso interdum Aristophanæum illud occurrit,

Obiectio.

Correctio.

* Dialog. v. infrà.

ἤ τῆς ὁδοῦ τὸ παράπαν ἡμαρτήκαμεν;

*An à via non prorsus exerrauimus?

Vix tamen opinor nisi si diuersissima illa Militia ab eâ quæ secuta, imò quæ præcessit. Tamen habe summatim & id quod colligitur ex lectione vulgatâ. Hastati Manipuli quindecim, totidem Principes: singuli *sexagenûm* militum, idemque quod Ordines. Sunt in quaque classe homines *nongenti*. Adde Pilanos, Rorarios, Accensos, in quaque istarum classium *nongentos triginta*: erit tota legio *quattuor millium quingentorum nonaginta*. Sic tamen, vt postrema à nobis emendes, quæ nimis alioqui exorbitant.

DIALOG. IIII.

Cohors, Numeri, Spira. Cohors prima, Cohors Prætoria.

SED in viam redeamus, Liuio iam dimisso. AVD. Non hercules cum bonâ gratiâ. LIPS. Quid ita? AVD. Nimis secuisti & vssisti, nec iniuriâ timebas alium Diodorum. Nam tuus ille fuit, & ad plures abiit: homicida, occidisti. LIPS. Rides me? sed seriò. Lusi siue pugnaui semel in Diodorum; sed semel, sed in re seriâ. In his minutis & litterariis, impugnet qui volet, non repugno. Nosti ingenium meum? pacis est: & cum Theognide, —— τὸν γ' ἐχθρὸν ἀλεῦμαι

Ὥστε κυβερνήτης χοιράδας εἰναλίας:

—— *hostem ego vito,*

Nauta velut scopulos vel vada naufraga.

Sed ad rem nostram. Dictum de Manipulis, è quibus conficitur deinde *Cohors*. Ea vox origine Græcanicâ est, & χόρτος illis, περιορισμὸς καὶ περιχώρημα: siue vt Hesychius; περίβολος τῆς αὐλῆς: Vno verbo, quod clausum & septum in anteriore domo vel villâ, χόρτον illi dixerunt, & Latini

Cohors Græcum.

Cohor-

Cohortem, vel *Chortem*. Nam & sic scribebant, & vetusta marmora docent. Sic in Martiali, *Raucæ chortis aues*. Varro: *In plano cohors, in quâ pascebantur gallinæ.* (III. de R. R.) Vopiscus in Aureliano: *Rosas in eiusdem mulieris cohorte exisse purpureas.* Hodie quoque Galli, Hispani, Itali retinent, & superioris paullò æui scripta appellant *Curtes*. Græca vox igitur, etsi Varro tamen deriuat etiam à coercendo: *quòd circa eum locum pecus coerceretur.* Nostram ille idem ab hac rusticâ deducit. *quòd vt in villâ ex pluribus tectis coniungitur & quiddam fit vnum, sic hæc ex manipulis copulatur cohors.* (IIII. de L. L.) E quot autem manipulis? tribus. Nam certum est, & prædocui, decem modò cohortes in legione fuisse. Sed quomodo è manipulis? an tribus eiusdem generis? exempli caussâ Hastatorum, aut Principum? Minimè nec commodè id potuit: superasset enim manipulus vnus in quoque genere post tres cohortes. Verius est mixtam è triplici genere fuisse, sic quasi paruam aliquam legionem. Habuit Hastatos, Principes, Triarios, è singulis manipulum vnum: & adde Velites, qui manipulos solent comitari. Ita fuit iusta plenaque legionaria cohors, homines *quadringenti & viginti*. Quòd si pleniores manipuli aut legiones, plenior scilicet etiam ipsa: atque ita *Quingenarias* & *Sexcenarias* etiam leges. Græci Historici eas vulgò vocant & reddunt Σπείρας: quod & Ennius vsurpauit Græcissans *spiras legionibus nexunt*: puto de Socialibus, quæ legionibus adnexæ. Nazarius etiam vsus in Panegyrico: *Cum spiris tenebrisque congressus.* Suidas interpretatur Spiras, etiam *Numeros*. Σπεῖραι, inquit, πλήθη στρατευμάτων, φάλαγγες, νούμερα. Et scis *Numeros* inferiore æuo crebrò legi, siue de cohortibus siue de Legionibus ipsis. Cohortes autem istæ omnes in legionibus numero æquales, quia & manipuli erant. Hoc miraris? fortasse quia dignitas aliqua *Primæ* tribuitur. vt apud Ciceronem: qui vt magnum refert, *Bibulum amisisse totam cohortem primam.* (Ad Att. lib. V. epist. XX.) Cæsar pariter attollit: *Duabus missis subsidio cohortibus, atque his primis legionum duarum.* (Gallic. V.) Sed moneo, non à numero hoc, sed à splendore & primatu fuisse. Eminebat ceteris ideò, quòd primi in eâ Centuriones generis cuiusque: fortasse & flos aliquis & electio virorum. Vegetius non te abducet. AVD. Iam rem tangis: is mihi in mente, & commouebat. LIPS. Non inquam te abducet dum scribit, in Primâ cohorte *mille centum quinque pedites* fuisse, in aliis non nisi *quingentos quinquaginta quinque.* (Lib. II. cap. VI.) Hæc nouitiæ militiæ sunt, procul à nostrâ priscâ. Illud modò obseruo, *Prætorias* fuisse quasdam, velut extra ordinem, edecumatas & grandes. Earum origo à P. Scipione, vt adfirmat Festus: *Prætoria cohors, quòd à Prætore non discederet. Scipio enim Africanus primus fortissimum quemque delegit, qui ab eo in bello non discederent, & cetero militiæ munere vacarent, & sesquiplex stipendium acciperent.* Non ergo anteà? inquies. Non ordinaria, nec in istas stipendij aut vacationis leges. Alioqui & olim tale aliquid. vt in Liuio, de A. Posthumio Dictatore: *Cohortem suam delectâ manu, præsidij caussâ, circa se habuisse.* (Lib. II.) & appellat statim, *Cohortem Dictatoris.* Sed & rarò factum leges, & fuit è voluntariis fortassis, aut

Tres manipuli in cohorte. — *Atque ij è diuerso Genere.* — *Spira.* — *Numeri pro Cohortibus.* — *Prima cohors dignissima.* — *Vegetius abit à priscis.* — *Prætoria Cohors.* — *A quo instituta.*

ſis,aut in vnius pugnæ euentum captis,illa manus. Imò nec Scipionem priorem Africanum puto instituiſſe. Quo argumento? quia Polybius ſuper eâ ſilet, non facturus ſi in vſu iamtunc fuiſſet. Atque adeò eius loco *Selecti* è ſociis videntur fuiſſe, vt ex eodem diſces. Igitur ipſo Polybij æuo inſtitutam verius eſt, ab Scipione Numantino. Indicat Appianus, qui de iſto Numantiam ituro: Ἐθέλοντάς τινας ἐπηγάγετο καὶ πελάτας ἐκ ῥώμης καὶ φίλους πεντακοσίους, οὓς εἰς ἴλην καταλέξας ἐκάλει φίλων ἴλην: *Voluntarios quoſdam & clientes amicóſque ſuos Româ eduxit ad quingentos, quos in cohortem conſcribens appellauit Cohortem amicorum.* Nec mirare ſi ἴλην *Cohortem* verto (ſcio Alam aut Turmam plurimùm eſſe:) ſed res hîc ſuadet, & Appianus ipſe atque alij Græci, qui vſi pro peditum etiam manu. Neque neſcio Prætorianos etiam equites fuiſſe: ſed cùm *quingentorum* hîc numerus ſit qui cohorti reſpondet; itemque Feſtus originem rei ad Scipionem referat: bellius viſum ſic interpretari. De Turmâ ſanè Prętoriâ, in Salluſtio eſt, de Mario: *Cum turmâ ſuâ, quam ex fortiſſimis magis quàm familiariſſimis parauerat.* Vides in hoc genus adoptatos fere & tranſcriptos amicos: etſi alij fortibus potiùs viris implebant. Plutarchus de Octauiâ, quæ ad Antonium vênit, adduxitque ſecum à fratre ἐπιλέκτους στρατιώτας δισχιλίους, εἰς στρατηγικὰς σπείρας, κεκοσμημένοις εὐπρεπέσι πανοπλίαις: *Dilectos milites ad bis mille, in cohortes Prætorias digerendos, ornatos inſignibus maximè armis.* Arma hæc fuêre, thoraces ſquamei, & ſcuta imbricata. Dio ingerit in Macrino, quem ſcribit *Prætorianis ſuis abſtuliſſe* τοὺς θώρακας τοὺς λεπιδωτοὺς, καὶ τὰς ἀσπίδας τὰς σωληνοειδεῖς, *quò leuiores in prœlio eſſent.* Ac per bella ciuilia cohortes iſtæ auctæ, & vnus aliquis plures habebat: quo exemplo Auguſtus denique Romæ circa ſe habuit nouem Prætorias cohortes, firmamentum imperij, & poſteà peſtem. Veteres vt dixi non niſi vnam, nec ſcio an omnes. In Cæſare quidem, tot prœliis, nuſquam mentio (pro meâ nunc memoriâ) Prætoriæ ſuæ cohortis: niſi quod libro primo Gallicorum obiter ſcribit, *cum ſolâ decimâ legione ſe iturum, ſibíque eam Prætoriam cohortem futuram.* Salluſtius Petreio tribuit: *Petreius cohortem Prætoriam in medios hoſtes inducit.* Nec diſſimile, quòd Macedonibus fuit *Cohors regia*, de quâ in Liuio atque aliis legas. In Ammiano etiam Sapor Perſarum rex *portis obequitat cum cohorte regali.* Vbi tamen Cohors de equitibus eſt, præter vſum antiquum. ſicut alibi iterùm: *Reliquos ex eâ cohorte ad pedeſtrem compegit militiam.* Adeò non res ſolùm, ſed verba in militiâ iam confuſa: ſicut & *Turmam* in eodem de Peditibus obſerues.

Vter Scipio inſtituerit. — *Videri poſteriorem.* In Iberic. — *Turma Prætoria.* In Iug. — In Antonio. — *Arma Prætorianorũ.* — *Plures Cohortes facta.* — In Catil. — Lib. xix. — *Cohors pro equite.* Lib. xxiiii

DIALOG. V.

Legio, & paullatim eius augmenta.

Vnde dicta. EX Cohortibus *Legio* fit, atque iis denis. Dicta, ait Varro, *quòd leguntur milites in dilectu.* Simile Plutarchus: Ἐκλήθη λεγεὼν τῷ λογάδας εἶναι τοὺς μαχίμους ἐκ πάντων: *Vocata eſt Legio, quòd lecti ex omnibus eſſent milita-*

militares. Inuênit fecitque eam Romulus, sed quantam? *trium millium,* *Quanta primò.*
vt Varro, Dionysius, Plutarchus tradiderunt: cùm sumeret è singulis tribubus singula millia, atque eæ tres erant. Auxit idem Romulus, si Plutarchi verba sic capienda, post Tatium & Sabinos in ciuitatem acceptos. Nam tunc, vt inquit, *αἱ λεγεῶνες ἐγένοντο πεζῶν μὲν ἑξακισχιλίων, ἱππέων δὲ ἑξακοσίων: legiones factæ peditum sex millium, equitum sexcentorum.* Et vulgò erroris lati Plutarchum damnant, cùm certum sit diu pòst *Plutarchus excusatus.*
legiones tantas numquam fuisse. At non ego. & optimi scriptoris bonam hanc mentem malo, Romulum duplicasse legiones populo iam duplici, & binas fecisse tot millium. Sanè de sexcentis equitibus in vnam legionem, nullo æuo factum. Tamen aucta haud longè pòst, an à Romulo, an à Tullo Hostilio? de quo Flori hoc exstat: *Hic omnem militarem* Lib. I.
disciplinam, artémque bellandi condidit: vt appareat eum aliquid in mili- cap. III.
tiâ & legionum numero aut ordine innouasse. Sed coniectura est: ista ve- *Quattuor*
ritas, iam statim à regibus eiectis fuisse *quatermillenas.* Ita Dionysius à *millium facta.*
P. Valerio Poplicolâ scripta memorat *δέκα τάγματα ἐξ ἀνδρῶν τετρακισχι-* Lib. VI.
λίων ἕκαστον: decem legiones, è quater mille viris singulas. Sed & Liuius
haud longè posteriùs, bello Volsco *quattuor legiones quaternûm millium* Lib. VI.
scribit. Auget & adiicit *ducentos,* post triginta circiter annos: *Decem le-* Lib. VII.
giones scriptæ quaternûm millium & ducentorum peditum. Hic vulgatus
modus fuit, & diu mansit. Eò minùs trepidè correxi in Liuio suprà *qua-* *Firmata*
ternis millibus: quia hæc ille bello in Latinos scripsit, id est decennio post *Liuianæ correctio.*
iam dicta. Atqui si *quinque millia* scribebant vulgò: quid ita non antè, non pòst commemorauit? imò cur aliter commemorauit? Excute libros omnes sub hæc tempora, *quattuor millia* reperies, non *quinque.* Ecce de legione quæ Rhegium occuparat, bello Pyrrhi: *Tota legio, millia homi-* Lib.
num quattuor, in foro securi percussi sunt. Sed & diu infrà initio belli An- XXXVIII.
nibalici: *Sempronio datæ legiones duæ, eæ quaterna millia pedites erant, &* Lib. XXI.
treceni equites. Imò expressè tempus idem Liuius adnotat, quo modus Lib. XXII.
hic adauctus. Fuit eodem isto Annibalis bello. & *alij,* inquit, *quattuor le-* *Quinque millium*
giones nouas scriptas tradunt, numero quoque peditum equitúmque legiones *facta.*
auctas, millibus peditum & centenis equitibus in singulas adiectis. En, tunc demum ad *quina* millia ventum, nec satis firmiter: cùm pro re aut tempore ad *quaterna* sua redirent. Quod Polybius plus semel suggerit, & variatum in occasionibus ostendit. Denique facta etiam *sex millium,* id- *Sex milliũ.*
que à Scipione in Africam traiecturo. qui *suppleuit ita legiones* (ait Li- Lib. XXX.
uius) *vt singulæ sena millia & ducenos pedites, trecentos haberent equites.*
Iterarunt paullò pòst bello Macedonico. & idem Liuius: *Id præcipui* Lib. XLII.
prouinciæ Macedoniæ datum, quòd cùm alterius Consulis legionibus quina millia & duceni equites ex vetere instituto darentur in legiones singulas, in Macedoniam sena millia peditum scribi iussa, equites treceni æqualiter in singulas. Vbi obserua *vetus institutum* appellari *quina* illa millia: quia nouitium istud Scipionis, nondum habebat firmitatem. At enim ibidem (monendus omnino es) *equites duceni* adtribuuntur, quasi ex more.

Correctus Liuius. Falsò, vt pòst docebo: & iamnunc rescribe *pedites*. quod spondeo esse certum. Nam plerumque *ducenti* isti supra quattuor, quinque, sex millia addi solent: & malè exscriptor, qui in *equites* mutauit. Nam illi ecce sequuntur, *treceni æqualiter in singulas*. Variatum, inquit, in pedite fuit, nihil in equite, & treceni *æqualiter* (tam in quina millia, quàm in sena) adscripti. *Festus incautè scripsit.* Ex his vides Festum culpæ vix liberari, qui sic scripsit: *Sex millium & ducentorum hominum primus C. Marius conscripsit legionem, cùm anteà quattuor millium fuisset. vnde etiam Quadrata appellabatur.* Bis aut ter falsus. primò quòd C. Marium *primum* scripsisse ita tradit: secundò, quòd anteà non nisi *quattuor millium*: tertiò, quòd ideò *Quadratam* dictam. Ego magis arbitror à formâ & ordine, quem in acie tenebat. Sed *Item Eutropius.* peccat in hac re aliter Eutropius, qui iam sub annum Vrbis CCCXCII. legiones sex millium facit: *Ex Romanis tantùm tirones lecti sunt, factæq; legiones decem, qui modus sexaginta vel amplius armatorum millia efficiebat.* Erras ô bone Eutropi, aut quod mitius est, tuus exscriptor, & *quadraginta* verum esset. *Cæsaris legiones modicæ.* Cæsaris autem & circà æuo quid fuerit, quæro. an Marianus ille modus? non persuadeor: imò ex Commentariis Iulianis legiones haud reperio (sedulò inquisiui) supra Polybianum longè modum. *Lib. v.* Quinimò veteranas infra. Ipse bello Gallico, *in duabus legionibus suis vix hominum millia septem* fuisse disertè scripsit. Item Hirtius bello Alexandrino, *Legionem sextam veteranam adeò diminutam, vt minus mille hominum in eâ esset.* Nec est error in numeris. prœlia scilicet attriuerant aliíque casus, & tarda sæpe supplementa. Augusti etiam æuo ad Polybij modulum fuisse, euincit Taciti locus iste, in seditione & sæuitiâ legionum Germanicarum. Cùm enim Centuriones suos verberarent & *1. Annal.* occiderent, sumpsêre sibi, inquit, *sexageni singulos, vt numerum Centurionum adæquarent.* Sunt ipsi Ordines, siue dimidiati manipuli veteres, militum *sexaginta*.

DIALOG. VI.

Equitum diuisio, Turmæ, & eorum in legione numerus.

PEREGI de Ordine peditum qui in legione, vis vt Equites adiungam? ratio poscit. In iis *Genera* nulla quærenda, vniusmodi sunt: tantùm *partes*. Ea sipsas paucis verbis promit Magister:

Polyb. Παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς ἱππεῖς εἰς ἴλας δέκα διεῖλον.	*Consimiliter & equites in decem turmas diuidebant.*

Cùm dixisset Genera singula diuisa in decem partes, infert pari diuisione in equite vsos, & secuerunt, inquit,

Ἴλη pro Turmâ. „ *In decem turmas.*] Ita vertimus ἴλας, etsi primitus ea vox *Alas* insonat, & Lascaris ita scripsit. At quî id potest? vni legioni vna Ala est, in Alâ Turmæ deinde decem. Imò Legio propriè *Alas* non habuit: & est ea vox sociorum, quod curiosus Lector obseruet. Sunt igitur Turmæ. & satis

ſatis auctor ſic vertendi (ne ad alios eam) ipſe Liuius. qui in pugnâ Hiſpanienſi Scipionis cum Haſdrubale, è Polybio, vt ſolet, tranſſcribens, cùm ille *ſubductas ex acie* τρεῖς ἴλας ἱππέων dixiſſet: iſte vertit, *ternas equitum turmas*. Sed & Polybius in ipſo hoc ſcripto ſæpius ſic vſurpat. Quid eſt igitur Turma? ter deni equites ex Varrone, qui & nomen à ternario illo numero petit. *Turma*, inquit, *Terma eſt. E in V abiit, quod ter deni equites ex tribus tribubus Tatienſium, Ramnium, Lucerum fiebant.* Eadem, paribus verbis & ſententiâ, Feſtus. Quid Iſidorus? *Turma triginta equites ſunt.* Hoc verius eſt, quàm quod idem alibi: *Legio habet ſexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes duodecim, turmas ducentas.* Itáne *turmas ducentas*? imò *denas*, quod verum eſt; aut, *turmales ducentos*, quod haud longè à vero, & interdum ſic fuit. Corrige ibidem, *cohortes decem.* Vegetius Turmam paullò grandiorem facit: *Habet*, inquit, *vna Turma equites trigintaduos.* Virgilius longè minorem:

Lib. XI. Lib. XXVIII. *Quanta Turma.* IIII. de L. L. *Correctus Iſidorus.* Lib. II. cap. XIIII. Lib. V.

> *Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur*
> *Ductores, pueri biſſeni quemque ſecuti.*

Duodenos enim in quaque turmulâ ponit: ſed hoc in ludicro: in militiâ fuerunt dicto iam numero, idque ex veteri inſtituto. Nam iam olim ſub ipſo Romulo *treceuti* equites in legionem ſcripti, id eſt decem *tricenariæ* turmæ, ex Liuio, Dionyſio, Plutarcho. Manſit poſt reges exactos. & clarè idem Liuius: *Equites duarum legionum, ſexcenti ferè, ex equis deſiliunt.* ponit ſexcentos in duabus, ergo dimidiatos in ſingulis. Idem haud longè pòſt: *Decem legiones quaternûm millium & ducentorum peditum, equitum trecenorum.* Iterùm in bello Latino: *Scribebantur autem quattuor ferè legiones quaternis millibus peditum, equitibus in ſingulas tricenis.* Hæc liquida & clara ſunt, nubem inducit vnus Liuij locus in bello Punico ſecundo: *Alij quattuor nouas legiones ſcriptas tradunt, numero quoque peditum equitúmque legiones auctas, millibus peditum & centenis equitibus in ſingulas adiectis: vt quina millia peditum, treceni equites eſſent.* Nebula hæc eſt, aut fabula: & malo *alios*, quàm Liuium ſic ſenſiſſe. An verò tunc demum *treceni* facti? nego aliter anteà legi, & à ſæculis multis. Vereor vt tota ſcriptio interpolata ſit (quoties in Liuio, & præſertim his libris Punici belli?) & tantùm de peditibus fuerit. Si non placet, tum placeat *quadringeni equites* reſcribi. Id quoque enim factum reperio, etſi rarò, vt centenos adderent præter morem. Ipſe Liuius: *Nouam legionem quinque millium & ducentorum peditum, equitibus quadringenis Conſules ſcribere iuſsi.* AVD. Vtar iure quod dediſti, & interrumpam. Tu negas de *ducentis*? audi Polybium palàm adfirmantem. Ῥωμαῖοι, καθάπερ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, ἀεί ποτε τέτταρα στρατόπεδα προχειροῦσι. τὸ δὲ στρατόπεδον πεζοὺς μὲν λαμβάνει περὶ τετρακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ διακοσίους. Ἐπὰν δέ τις ὁλοσχερεστέρα προφαίνηται χρεία, τοὺς μὲν πεζοὺς ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ ποιοῦσι περὶ πεντακισχιλίους, τοὺς δὲ ἱππεῖς τριακοσίους: *Romani, ſicut anteà diximus, ſemper ferè quattuor legiones efficiunt. Accipit autem legio pedites quidem circiter quater mille, equites verò ducentos. Quòd ſiquando maior neceſsitas appareat,*

Equites in legione trecenti. Lib. III. Lib. VIII. Lib. XXII. *Liuij ambiguus locus.* *Ægrè & ambiguè expeditus.* Lib. XL. *Polybij falſa lectio.* Lib. III.

appareat, pedites faciunt in quamque legionem quinque millia, equites trecentos. En, definit quando ducenti, quando trecenti; & illos magis vulgò. Lips. Si improuisum mihi telum, percelleret: vidi antè, & animo remôui. Nam clarum Polybij locum fateor, nego rectum. Ne mihi hoc credas, volo Polybio ipsi. Nónne remittit nos ad ea quæ super hac re antè dixit? *sicut, inquit, & antè diximus.* Vbi igitur tale mi Polybi? Ecce verba libro primo: Ἔστι δὲ παρὰ ῥωμαίοις τὰ πάντα τέτταρα στρατόπεδα ῥωμαϊκά, χωρὶς τῶν συμμάχων, ἃ κατ᾽ ἐνιαυτὸν προχειρίζονται, τούτων ἕκαστον ἀνὰ τετρακισχιλίους πεζούς, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους: *Sunt apud Romanos in vniuersum quattuor legiones, præter Socios, quas in annos singulos parant. Harum quæque habet ad quater mille pedites, equites trecentos.* Quid tu iam mi Auditor? nónne hic locus ex diametro pugnat in alterum, atque etiam vincit? me iudice. & immutetur ille, ἱππεῖς τριακοσίους, *equites trecentos*: quos certum est semper & vulgò fuisse. Vniuersè Polybius in hoc nostro libello, vbi de Dilectu: ἱππεῖς ποιοῦσι τριακοσίους εἰς ἕκαστον στρατόπεδον: *equites faciunt trecentos in singulas legiones.* Atqui legiones hæ eius nō nisi quaternûm millium sunt. Virgilius ad sollennem hunc numerum respexit:

Correctus Polybius.

Lib. IX.

—— equites ex vrbe Latinâ
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.

Iustus equitatus. Lib. XXI.

Et *iustum* hunc Liuius appellauit: *Decretæ duæ legiones cum suo iusto equitatu:* Alibi simpliciter: *Binæ legiones cum suo equitatu*: quia de numero constabat, & nullà in re minùs variatum. In Cæsaris tamen Commentariis, bis, ter, lego de *equitibus ducentis*: an quia parùm plenus numerus, an sic tunc moris. Absolui, nisi quòd Ouidij versum addo, qui facit diuisioni dictæ:

Ouidius explicatus.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora, legitimo quique merebat equo.

Non solùm, inquit, peditum genera in decem quæque partes tributa, sed & eques. Nam & ille habuit decem Turmas. Hæc mens: & sunt igitur Turmæ in Alâ, quod Cohortes in legione: & Decuriæ, quod Manipuli. Ternæ enim in Turmâ. Quod autem scripsit *legitimo equo*, aspectare equum publicum videtur & legibus datum: etsi is profectò nondum sub Romulo.

DIALOG. VII.

Sociorum diuisio, & numerus, Extraordinarij, Ablecti, Alares, & Alæ.

ABSOLVI Ciues, Socios admitto: nisi quid tu me tenes. AVD. Ego te? tu me verò, vt suos à linguâ deuinctos Hercules ille Gallicanus. Quin perge, & tu Sol (si imperium mihi, quod olim Ioui, sit) siste. LIPS. Polybiana hæc igitur lege:

POLYB.

Οἱ πρῶτον μὲν τοῖς ὑπάτοις ἐπιτηδειοτάτους πρὸς τὴν ἀληθινὴν χρείαν ἐκ πάντων τῶν	*Præfecti primùm ex omnibus sociis aptissimos eligunt ad proprium vsum*

Con-

παραγεγονότων συμμάχων ἱππεῖς καὶ πεζοὺς ἐκλέγουσι, τούτους καλουμένους ἐκτραορδιναρίους. ὃ μεθερμηνευόμενον, ἐπιλέκτους δηλοῖ. τὸ δὲ πλῆθος γίνεται τὸ πᾶν τῶν συμμάχων, τὸ μὲν τῶν πεζῶν, πάρισον τοῖς ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις, ὡς τὸ πολύ· τὸ δὲ τῶν ἱππέων, διπλάσιον. ἐκ δὲ τούτων λαμβάνουσιν τῶν μὲν ἱππέων εἰς τοὺς ἐπιλέκτους ἐπιεικῶς τὸ τρίτον μέρος· τῶν δὲ πεζῶν τὸ πέμπτον. τοὺς δὲ λοιποὺς διεῖλον εἰς δύο μέρη καὶ καλοῦσι τὸ μὲν δεξιὸν, τὸ δ' εὐώνυμον κέρας.

Consulum, tã equites quàm pedites, quos vocant Extraordinarios. Id valet interpretatum, Electi. Multitudo autem omnis sociorum est, peditum quidem par Romanis legionibus, vt plurimùm; equitum dupla. Ex his accipiunt equitũ quidem in Extraordinarios partem admodum tertiam; peditum, quintam. Reliquos diuidunt in duas partes, appellántque alterum Dextrum, alterum Sinistrum cornu.

Hæc ille de Sociorum diuisione, numero, & ordine breuiter, & miscet equites peditesque. Sed res intellegitur, & ego explicatiùs dicam. Ait:

„ *Præfecti.*] Ita ij dicti qui socijs præerant, vice Tribunorum, de quibus posteà. Ij ergo nunc diuidunt & ordinant, sicut in legionibus Tribuni.

„ *Tam equites quàm pedites, quos vocant Extraordinarios.*] Obseruabis, pedites equitesque sociorum in duo velut corpora diuisos, nec habitos omnes vnà. Id ordinis caussâ factum vt non nego; ita suspicor etiam securitatis. Nam cùm equites dupli essent ad legionarios, pedites numero pari: viri prudentes Romani (profectò ita fuerunt) non pro bono suo censuerunt coire omnes in vnum, vbi visu & æstimatione sui fiduciam caperent, & animos fortasse nouandi. Occultum, sed verum dogma est, ad continendam militarem fidem, saluberrimum viribus non misceri. Itaque abiunxerunt, muneribus & nominibus, etiam distinctos. Pars *Alares* fuerunt; pars *Extraordinarij*, de quibus primò agit. Ea vox, inquit, notat electos & excerptos: quod verum est, & Ordinarij, qui sunt in vulgo. Suidas hunc Polybij locum adspexit: Ἐκτραορδιναρίους, ῥωμαϊκὴ λέξις. δηλοῖ δὲ ἐπιλέκτους: *Extraordinarios, Romanus sermo. significat autem electos.* Quanti isti fuerint, partitè dicit: Equites, inquit, *tertia pars:* id est, è sexcentis *ducenti.* Tot enim in cornu vno sociorum fuerunt. Horum equitum mentio certa in Liuio: *C. Scribonium Præfectum sociûm ad vallum hostium cum equitibus Extraordinariis sinistræ alæ mittit.*

Diuisi & distracti socij.

Extraordinarij.

Equites inter eos. Numerus.

Lib. XL.

Lib. xxvii. *tit.* Etiam ambigua alibi: *Cedere inde ab Romanis dextra ala & Extraordinarij cœpêre.* Iterumque: *Sinistra sociorum ala & Extraordinarij in primâ acie pugnabant.* Dico ambigua. quia etsi suspicetur quispiam ob *Alæ* nomen adiunctum de equitibus capiendum; fortasse falletur, & magis est vtrosque pedites hîc capi. Mox dicam. Certè & *Extraordinarij* pedites, vt Polybius palàm nunc asserit, & numerum etiam pandit. Fuêre, inquit, *pars quinta.* Nempe totius cornu. id autem legionem plurimùm æquabat: ergo è *quater mille ducentis* essent in Extraordinarios *octingenti quadraginta.* Quid si maior numerus sociorum, vt sæpè? crescebant & isti, sed ad modum dictum. Horum mentio item in Liuio: *Cohors Extraordinaria missa à Consule ad tuendum Quæstorium.* Et statim: *Quarta legio cum duabus Extraordinariis cohortibus portâ erupit.* Imò videtur & numerum alibi præire: *Quattuor Extraordinariis cohortibus duas adiunxit præposito M. Valerio.* Quattuor ecce facit, & duas adiungit siue Legionarias siue Alares. Sanè ille numerus *octingentorum quadraginta* aptissimè diuidatur in duas cohortes plenas, singulas *quadringentorum viginti.* Adde totidem è cornu altero, habes quattuor Liuianas. Sed tamen, ne te fallam, tam plenas eas fuisse non est censendum. Nam Polybius, etsi hîc nihil, tamen in castrorum positu suggerit, quod aliò nos vocet. Nam illîc disertè ex vtroque isto genere capit & detrahit τῶν ἐπιλέκτων (ita loquitur) ἀπολέκτους: *Extraordinariorum ablectos.* Atque ait certam manum secerni ex istis solitam, qui semper iuxta Consulem, in viâ, in castris, in pugnâ, velut satellites quidam aut custodes. Nunc nota, in loco magis videbimus. Quot ergo opinamur istos fuisse? Opinamur. nam ipse numerum expressit nusquam. Si è *ducentis* equitibus (tot dixi Extraordinarios fuisse) *quadraginta* detrahas in vnam Turmam *Ablectorum,* meo animo sit satis. Ita in Consulari exercitu duas habebit Consul. Reliquæ erunt Turmæ Extraordinariorum quattuor, & iterùm quattuor, ex vtrâque Alâ. Quid in peditibus? censeo cohortes quattuor vtriusque cornu fuisse, ex Liuio: sed quales reliquæ sociorum, minùs grandes, & hominum *trecentorum triginta sex.* Ita vna cohors iusta supersit in *Ablectos.* In quoque enim cornu diximus octingentos quadraginta fuisse: deduc *sexcentos septuaginta duos* in cohortes binas, dimidiata vna superest, homines *centum sexaginta octo.* Nectenda deinde & explenda alterius cornu dimidiatâ alterâ. Frontem ad ista contrahis? tristiora aut minutiora sunt: sed semel intellegenda ad seriam & plenam militiæ cognitionem. A v d. Non hercules mihi tristia. & si à se talia; tamen vt lupini affusâ aquâ macerantur & mitescunt: sic ista, dissertione tuâ & linguâ. L i p s. Mi auditor omitte. nam eloquentiæ quis hîc locus? quin verè hæc talia sunt, quæ *ornari negant, contenta doceri,* vt olim poëta. Sed habes Extraordinarios: pergo.

Lib. xxxiv. — Etiam pedites. — Eorum numerus. — Lib. xxxiv. — Quot istæ cohortes. — Lib. xl. — Ablecti Extraordinariorum. — Quàm multi.

„ *Multitudo peditum quidem par Romanis legionibus, equitum dupla.*] Vniuersè nunc definit de totis peditibus, totis equitibus sociorum. Et illi, inquit, vt plurimùm, æquant legiones; isti excedunt. Liuius in eâdem senten-

Numerus sociorum. — Par ferè Romanis.

ſententiâ: *Scribebantur quattuor ferè legiones, alterum tantum ex Latino dilectu aditciebatur.* Et alibi: *Socij duplicem numerum equitum darent, pedites æquarent.* Denique & poſteriori æuo plurimùm hoc ſeruatum. vt in Suetonij Tiberio: *Bellum per quindecim legiones, parémque auxiliorum copiam geßit.* Et teſtimonia plura, quæ tute notabis. At enim in hac re variatum ſæpe, idque iam olim: vt non fruſtrà adiectione ſibi cauerit Polybius, *vt plurimùm.* ſignificans vulgò id fieri, & niſi tempori aut Patribus aliter viſum fuiſſet. Nam hæc duo temperabant; & ſæpe neceſſitas aliqua maiorem numerum imperabat, ſępe arbitrium Patrum. Equidem reperio poſt bellum Punicum ſecundum plures Sociorum ferè lectos: quidni? totâ Italiâ iam domitâ, & in ſocietatem armorum adſcitâ. Liuij libros ſi vides (non onero te exemplis:) ferè inuenies tertiâ aut alterâ parte ſocios exceſſiſſe, ſed tertiâ creberrimè. Imò Liuius hoc quaſi certum & legitimum (aliter ac Polybius) refert: *Nouus totus exercitus Conſulibus decretus, binæ legiones cum ſuo equitatu, & ſociûm Latini nominis, quantus ſemper numerus, quindecim millia peditum, & octingenti equites.* Sed verba aut ſcriptio mihi incerta. Itáne *ſemper* is numerus? Tu me longè aliter doces (vt Polybium hîc omittam) libros tuos ſingillatim euoluentem. Iam addis etiam de *octingentis* modò equitibus: & hoc credam *ſemper* fuiſſe? Imò profectò *mille ducenti* eſſe debebant, ex more. Quid faciam huic loco? corrigam, quia ſententiam non dirigo, faciamque: *quantus tum ſemper,* voculâ iſtâ inſertâ, quæ adſtringit & alligat ad tempora illa & annos. Credo verum eſſe. & cùm percurro eos libros & res ſub bella Macedonum aut Antiochi geſtas, ſæpe reperio talem illum numerum, etiam in equitibus ipſis. Credes tu hoc nobis, aut quæres. Ita tum igitur: at paullò pòſt, Polybij iterùm æuo reditum ad priſcum morem, & pedites vulgò alteri tanti, equites dupli ſcripti. Lubet quærere, cur equites magis dupli? Quia, opinor, latè ſocij per opida & agros ſparſi: eoque facilius habere iis equos & tolerare. At Romani nec cenſu multi nimis equites tunc erant: & in vnâ vrbe haud tam commodè habebant.

Lib. VIII. Lib. XXII. Cap. XVI. *Interdum aliter, imò ſæpe.* *Parte tertiâ ſuperât.* Lib. XL. *Inuolutus Liuij locus.* *Correctiũculâ euolutus.* *Equites cur plures è ſociis.*

„ *Appellant alterum Dextrum, alterum Siniſtrum cornu.*] Numerum dedit, nunc diuidit. & eſt, inquit, diſtributio ſimplex, qualis legionum: faciuntque duas partes, etſi non legiones, ſed *Cornua* appellant. Ita vox Græca ſonat: an pro mente tamen Polybij reddita? an pro re & more? Dubito, imò non dubito. Cedò exemplum vnum, vbi *Cornu* hac ſignificatione, & peculiariter Socios notet, ego cedo. Scio & nimis memini, paſſim *Cornu dextrum* aut *ſiniſtrum* legi in acie: ſed tam de legionibus quàm de Sociis, nec de iſtis ſeorſim. Quid ergo ego? aliam vocem Latinam ſuggero, quæ ſit in hunc ſenſum. Ea eſt, *Ala.* Dico *Alam dextram* & *ſiniſtram* vocatas partes illas duas ſociorum. AVD. Ne calor te Lipſi auferat. & ſcin' de peditibus non de equitibus ſermonem hunc eſſe? LIPS. O tuam prouidentiam! abripiebar, niſi reuocaſſes. Quin ſile homo, ego de peditibus probè me ſcio loqui, & *Alas* iis adſigno, præter

Cornua ſociorum. *Ala in peditibus.*

vulgi ac tuam, vt video, mentem. Atqui res firma est: & Liuiana hæc audi. Primùm: *Dextera ala (in alas diuisum socialem exercitum habebat) in primâ acie locata est, in subsidiis duæ Romanæ legiones.* Totam narratiunculam vide, consenties statim de peditibus hæc palàm & altero illo cornu scripta. Atqui vt nouum refert, *diuisum in alas exercitum habuisse:* fallor ergo qui apto hoc ad morem. Imò litterula elapsa nos fallit, & omnino scribendum: *habebant*, numero multitudinis. Studiosè enim Liuius hoc ipsum, quod nunc ego, notat: & tunc, inquit, moris diuidi socios in duas Alas. Notat ideò, quia eius æuo & diu antè non iam socij: nec omnibus fortassè hoc gnarum. Iterùm: *Egregiè legiones, nec segniùs duæ alæ pugnabant.* Instructionem hîc pugnæ & ipsam totam vide, certum est pedites intellegi sociales. Tertiùm: *Prima legio & dextra ala prælium inibant.* Et ibidem: *Primæ legioni tertia, & dextræ alæ sinistra subiit.* Vtrobique cum legionibus iungit & pariat, & nihil in iis pugnis videbit qui hoc non videt. Sed & suprà in Extraordinariis exempla quæ adduxi, faciunt istuc. Iam clarissimè & ἀναντιῤῥήτως hoc euincunt, *Alares cohortes.* Quæ enim istæ sunt? non aliæ quàm sociales, & quæ in duabus istis alis. Ecce ista Liuij: *Sp. Nautius dux alaribus cohortibus erat.* Et ne de pauculis suspicêre aut cauillêre, numerum ipsum expressit qui in vtroque cornu. Nam mox ait: *D. Brutum Scæuam legatum cum legione primâ & viginti alaribus cohortibus ire aduersum hostem iubet.* Erant ibi duæ legiones, & duæ Sociorum alæ: ergo tot cohortes. Quin ibidem etiam clarè à Legionarijs seiungit. Sed & in Cæsare *Alarij* hoc sensu. De pugnâ cum Ariouisto: *Omnes alarios in conspectu hostium pro castris minoribus relinquit, quòd minus multitudine legionariorum militum pro hostium numero valebat, vt ad speciem alariis vteretur.* Mens ibi & consilium Cæsaris, non disiungere legionarios, sed vnà habere ad pugnam: alarios autem, id est auxiliares & socios, prò castris alteris *in speciem*, vt loquitur, relinquere, terrendo hosti aut distinendo. Reuera enim huic manui (è Gallis plerique erant) non nimis fidebat. Iterùm in Cæsare hæc vox: *Legionibus completis duabus Varro, cohortes circiter triginta alarias addidit.* nempe auxiliares ex Hispanis. Idem alibi: *Crebras stationes disponunt equitum, & cohortium alariarum.* Ita in Capitolino: *Albino ex familiâ Ceioniorum duas cohortes alares dedi regendas.* Et iámne de pedestribus alis tibi persuasi? AVD. Non, sed extorsisti: cedo, credo, & cum meo bono. Nam hæc talia legebam magis anteà quàm capiebam. LIPS. Ergo pergamus. quò? porrò diuidere pedites, quod Polybius omittit. Quare? quiáne similia omnia Romanis, exceptâ tamen cohortium frequentiâ? Nam cùm detracti sint *octingenti quadraginta* in Extraordinarios, palàm est remanere in Alam non nisi *ter mille trecentos sexaginta.* Diuide in cohortes decem: id quoque liquet, singulas *trecentorum trigintasex* esse. Cetera igitur similia. & hoc est quod Liuius asserit in bello cum Latinis: *Eodem ordine Latini instruxerant aciem, nec vexilla cum vexillis tantùm, Hastati cum Hastatis, Principes cum Principibus,*

[Margin notes: Lib. xxxi. — *Leuis correctio, sed cum momento rei.* — Lib. xl. — Lib. xxvii — *Alares cohortes.* — Lib. x. — *Cæsar explicatus.* i. Gallic. — ii. Ciuil. — In Clod. Alb. — *Decem cohortes sociorum.* — Lib. viii.]

bus, sed Centurio quoque cum Centurione, si ordines turbati non essent, concurrendum sibi esse sciebat. Necessum enim est & Manipulos, & Centurias siue Ordines, eadem cum Romanis habuisse. Nos tamen ambigimus leuiter, an Polybij æuo sic factum. Primùm, quia ipse tale nusquam: sed nec Liuius temerè (excipio libro primo, vbi *manipulos Latinorum* nominat) nisi *cohortes* ingerit sociorum. Secundò, quia in castris metandis Polybius ciues quidem per manipulos distinguit; in sociis nihil tale, sed locat saltem per decem corpora, velut cohortes. Tertiò, quia posteriore etiam æuo cohortes auxiliorum legis, nō manipulos, aut Hastatorum, Principum, Triariorumque distinctiones. Denique ex istis Polybij argumentum, quòd Extraordinarios tot decerpit. Si ita, flos ipse & robora abierunt; qui sunt reliqui in Triarios? Tamen haud temerè hoc decîdo, imò etiam in æquabili lance, & mediâ quod dicitur aginâ, adhuc nuto AVD. Quiescere te video: res de sociis facta? LIPS. Facta. AVD. Atqui Alæ peditum, ab illis equitum te abduxerunt, & de iis nec verbum. LIPS. Iure suggeris, redeo & iam dico. Equites, cùm duplos ita ponimus, fuêre in quamque pedestrem alam *sexcenti*: detractis autem Extraordinariis, non nisi *quadringenti*. Hic quoque numerus *Ala* dictus, & ipsi illi equites *Alares*. An non confusio in hac re? non, quia ferè *equites* addebant, aut *cohortes*: aut certè narratio indicium faciebat. De his in Sallustio: *Ipse Marius cum equitibus sinistræ alæ esse*. Non nisi sociales intellege, sicut & Vegetius distinguit. *Alæ dicuntur*, inquit, *equitum, quòd ad similitudinem alarum ab vtraque parte protegunt acies, quæ nunc vexillationes vocantur. Est & aliud genus equitum, qui Legionarij vocantur, propterea quòd connexi sint legioni.* Facit idem posteà: etsi haud negem *Alam* commune nomen esse, & interdum de Romanis etiam dici, sed (apud veteres quidem) perrarò. Liuius, de Scipione qui *trecentos iuuenes florentes ætate* ad Siculorum equos transscripserat: *Egregiam hanc alam equitum euasisse ferunt.* Ipsi viri & numerus sunt Romani. Sed exempla hæc, vt dixi, perrara. *Alarij* de sociis in Liuio: *Alarij equites, postquam tam memorabile facinus equitum Romanorum vidêre.* Distinguit planissimè. atque iterùm alibi: *C. Liuium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quàm concitatissimos equos immittere iubet, & legionarios equites in subsidiis esse.* Hoc illè in pugnâ quapiam L. Cornelij Consulis cum Gallis Boiis. in cuius principio errorem non tecelo, aut veriùs culpam. Nam scribitur: *Sinistra sociorum equitum ala & Extraordinarij, in primâ acie pugnabant.* At ego assero *equites* ibi nullos fuisse, & temerè per inscitiam insertos. Scripserat Liuius: *Sinistra sociorum ala*: & pedestrem intellexerat illam partem. Sciolus quispiam, qui Alas non nisi in equitibus norat, eos iniunxit. Malè. ni ita sit (totam narrationem vide) nunquam mihi apud te stet fides. Sed nec olim solùm *Alares* socij, sed etiam posteà Auxiliares dicti. Tacitus: *Alares Pannonij, robur equitatus.* Iterùm: *Alarios equites & leues cohortium mittit.* Sed satis hæc firmauimus, porrò imus. AVD. Reprehendo, & leuiter etiam sisto. Quanta hæc ala

An & Manipuli & Ordines.

Alæ equestres.

Quantæ fuerint.

In Iug.

Alæ propriè de Sociis.

Lib. II. cap. I. & seq. vide.

Lib. XXIX.

Lib. XL.

Lib. XXXV.

Glossema eiectum è Liuio.

III. Hist.

Annal. III.

fuerit, dictum à te non doctum. LIPS. Ergo semper testes? ad morem me vocas, video, qui obtinuit: non inutilis herclè, vt omnia exemplis firmentur, sed tamen cum ambitione coniunctus sæpe, & interim cum *Numerus in Alâ.* tædio lectoris. Audi. Quadringenariam hanc socialem fuisse verè dixi, & Polybius euincit. Posteà quoque tanta, ex Hirtio in elegantissimo libello (ita enim est) belli Africani: *Postquam equites quadringenti Iuliani vim hostium sustinere non poterant, Cæsar alteram alam mittit, quæ satagentibus celeriter accurreret.* Vides *Alam* dici quadringentos. Sed & grandiores tamen quædam fuere: vt in Liuio: *Campanorum ala, quingenti ferè* Lib. x. *equites.* In eodem alibi: *Numidarum ala equites quingenti.* Nam *milliarias* quoque in Iulio Hygino lego: & in lapide prisco; PRÆF. AL. BRITANNICÆ. MILIAR. Sed quanquam paullò grandiores, mansit ta- *Quot Turmæ in eâ.* men diuisio illa in decem Turmas, ipsas quoque scilicet paullò pleniores. Hoc in Sociis fuisse Polybij castrensis metatio liquidò ostendit. An posteà, & semper? negat Hyginus, & in manuscripto eius codice ita lêgi: *Ala habet turmas sedecim, decuriones & reliqua prout numerum turmarum.* Non de nostris & communibus eum credo loqui, & fuerint tunc II. Hist. maiores. Dat & Tacitus suspicari: *Quattuor equitum turmas, vniuersam Treuirorum alam cum Iulio Classico misit. ex quibus pars in coloniâ Forojuliensi retenta, duodecim equitum turmæ aduersus hostem iêre.* Si pro priscâ diuisione scriptum, duæ solæ turmæ remanserint: si pro Hygini, octo- Lib. XVIII næ. Sed & Turmas prægrandes Ammianus facit, numeratque, *Duarum turmarum equites circiter septingentos.* Sed aut *septuagenos* corrigendum est, aut voce eâ latè abusus, non nouum illi æuo.

DIALOG. VIII.

De Centurionum numero, ordine, prærogatiuâ, de Optionibus, Primopilis, omnia accuratè.

IAM denique bonâ fide pergimus, nec te moror si moraris. Absolui de *Ordine in militibus*: alter in *Ducibus* superest, vtilis atque etiam iu- *Diuisio ducum.* cundus. Duces sunt duorum generum, *Proprij* & *Communes.* Illi *qui certæ alicui & vni parti præsunt*: isti, *qui communiter omnibus.* In illo genere *Centuriones* sunt & *Tribuni*: in isto, *Legati* & *Imperator.* Videamus singulos, & *Centuriones* primùm: de quibus sic Polybius:

POLYB. Ἐξ ἑκάστου δὲ τῶν προειρημένων γενῶν, πλὴν τῶν νεωτάτων, ἐξέλεξαν ταξιάρχους ἀριστίνδην δέκα. μετὰ δὲ τούτους, ἑτέραν ἐκλογὴν ἄλλων δέκα ποιοῦνται. καὶ

Ex quoque autem dictorum Generum, exceptis natu minimis, eligunt Ordinum ductores, secundùm virtutem, decem. Post istos alterâ electione iterùm decem: atque hos

τούτους μὲν ἅπαντας προσηγόρευσαν ταξιάρχους. ὧν ὁ πρῶτος αἱρεθεὶς, καὶ συνεδρίου κοινωνεῖ. προσεκλέγονται δ᾽ οὗτοι πάλιν αὐτοὶ τοὺς ἴσους οὐραγούς. ἑξῆς δὲ τούτοις μετὰ τῶν ταξιαρχῶν διεῖλον τὰς ἡλικίας ἑκάστην εἰς δέκα μέρη, πλὴν τῶν γροσφομάχων· καὶ προσένειμαν ἑκάστῳ μέρει τῶν ἐκλεχθέντων ἀνδρῶν, δύο ἡγεμόνας, καὶ δύο οὐραγούς. τῶν δὲ γροσφομάχων τοὺς ἐπιβάλλοντας κατὰ τὸ πλῆθος, ἴσους ἐπὶ πάντα τὰ μέρη διένειμαν, καὶ τὸ μὲν μέρος ἕκαστον ἐκάλεσαν καὶ τάγμα, καὶ σπεῖραν, καὶ σημαίαν. τοὺς δὲ ἡγεμόνας κεντυρίωνας, καὶ ταξιάρχους. οὗτοι δὲ καθεκάστην σπεῖραν ἐκ τῶν καταλειπομένων ἐξέλεξαν αὐτοὶ δύο, τοὺς ἀκμαιοτάτους καὶ γενναιοτάτους ἄνδρας σημαιοφόρους. δύο δὲ καθέκαστον τάγμα ποιοῦσιν ἡγεμόνας, εἰκότως. ἀδήλου γὰρ ὄντος καὶ τοῦ ποιῆσαι, καὶ τοῦ παθεῖν τι τὸν ἡγεμόνα, τῆς πολεμικῆς χρείας οὐκ ἐπιδεχομένης πρόφασιν, οὐδέποτε βούλονται τὴν σπεῖραν χωρὶς ἡγεμό-

hos omnes appellãt Ordinum ductores. quorum is qui primus electus est, etiam consilij particeps sit. Isti autem rursus eligunt totidem Uragos quos dicunt, siue Tergi duces. Post hæc deinde vnà cum Ordinum ductoribus diuidunt ætates singulas siue Genera, quamque in decem partes, exceptis Velitibus: & adtribuunt cuique parti ex viris iam electis duos duces, & duos Vragos. Reliquos autem Velites, vti multitudo est, diuidunt æquabiliter in omnes partes. Atque harum quamque appellant Ordinem, & Manipulum, & Signum: ipsos autem duces, Centuriones & Ordinum ductores. Qui etiã in quemque Manipulum, ex reliquis eligunt duos, vigore corporis & animi præstantes, Signiferos. Duos autem in quemque manipulum duces faciũt, meritò. quia cùm incertum sit quid quisque facere aut pati possit, nec res bellica excusationem capiat, nunquam volũt

ma-

νος εἶναι καὶ προστάτου. παρόντων μὲν οὖν ἀμφοτέρων, ὁ μὲν πρῶτος αἱρεθεὶς ἡγεῖται τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς σπείρας· ὁ δὲ δεύτερος τῶν εὐωνύμων ἀνδρῶν τῆς σημαίας ἔχει τὴν ἡγεμονίαν. μὴ παρόντων δ' ὁ καταλειπόμενος ἡγεῖται πάντων.

manipulum ſine duce eſſe. Vtroque igitur præſente, qui prior electus eſt, præeſt Dextræ parti manipuli; qui ſecundus, Siniſtræ. Cùm autem alter non adeſt, is qui relinquitur præeſt omnibus.

Hæc ſunt quæ noſter doctor de numero & ordine inter ſe Centurionum, paucis benè intellecta etiam eruditiorum. Equidem in claram lucem dare enitar, tu animum & aures mihi. Ait:

Centuriones primi, è ſuo quiſque genere. „ *Ex quoque dictorum generum.*] Verba ſi examinas, efficiunt, non ſolùm in quoque genere creatos Centuriones, ſed ex quoque genere. Sic vt Haſtati ex Haſtatis, & deinceps. Quod in primâ iſtâ ordinatione ſeruatum fortaſſe, aliàs ſæpe neglectum aut calcatum: cùm è genere in genus ad honeſtiores ordines, virtutis alicuius cauſsâ, transferrent.

„ *Exceptis natu minimis.*] Ij ſunt Velites, qui nec ſigna propria habent nec duces.

Tribuni aſſignant ordines. „ *Eligunt.*] Ipſi Tribuni, ex ſermonis contextu: ſed ſic vt Conſulum iuſſu aut permiſſu. Nam iſti profectò ordines dabant, attollebant, pro

Lib. XL. arbitratu. Apud Liuium: *Conſul deprecatus eſt Tribunoſplebis, ne prohibeant ſe quem cuique ordinem aſsignari è republicâ ſit, eum aſsignare.* Attamen vſi ſub initium, & vbi tam multi aſſignandi, operâ Tribunorum.

Lib. XL. Itaque & de iis apud Liuium Sp. Liguſtinus: *Ordinem, quo me dignum iudicent Tribunimilitum, aſsignare ipſorum poteſtatis eſt.* Ibidem: Tribunimilitum *in legione primâ primum pilum ei virtutis cauſsâ aſsignarunt.* Nota, quòd ait ſollenniter *virtutis cauſsâ*: in formulâ id fuit, & iam ſequitur in noſtro:

Ob virtutem dati. „ *Secundùm virtutem.*] Quæ vtraque intellegenda, animi & corporis: ſed maximè iſta militaris. Lucanus de Scæuâ:

Lib. VI.

——— ibi ſanguine multo
Promotus, Latiam longo gerit ordine vitem.

Promoti & Promotiones. Significat ob ſtrenua facta multaſque cædes promotum. *Promotum* dico, quæ frequens & velut propria in hac re vox eſt: eoque ſenſu Suidas: προμῶτος, προκόπτων παρὰ ῥωμαίοις: *Promotus, qui prouehitur & aſcendit apud Romanos.* Exempla tibi vltrò obuia. A fortibus factis igitur pro-

Requiſita in centurione. motio: & hoc milites reddebat fortes. In Tacito pluſcula & ordine ex-

I. Annal. preſſa, quæ hîc ſpectabant; dabo verba. *Centurionatum*, inquit, *Germanicus inde egit. Citatus ab Imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum ſtipendiorum, quæ ſtrenuè in prœliis feciſſet, & cui erant donaria militaria, edebat.* Priora ad notitiam viri aut honeſtatem ſpectant, poſteriora ad

hanc

hanc rem propriè, & à strenuè factis aut donariis maximè promotio. De his Lucanus significat:

—— summi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens insignia doni,
Seruati ciuis referentem præmia quercum.

Significat, inquam, hunc Lælium ciuicâ insignem fuisse, & ob id quoque Primopilatu donatum. Non est dubium, quin ista res inter firmamenta fuerit militiæ Romanæ: & infractam eam, cùm hæc neglecta. Vegetius de suo æuo queritur, *Legionum robur infractum, cùm præmia virtutis occuparet ambitio, & per gratiam promouerentur milites, qui consueuerant per virtutem.* Benè Vegetius, & ita post Augustum paullatim factum. Nam & ipsi Principes inter beneficia cœperunt dare, & ab iis petebantur. Plinius de amico quodam: *Huic ego ordines impetraueram.* Capitolinus: *Per Lollianum Auitum consularem virum ordinis ducendi dignitatem petiit.* Nec aliâ mente Iuuenalis:

Lib. II. cap. III. *Per gratiã dati ordines.* Lib. VI. cap. XXV.

—— perlege rubras Sat. XIIII
Maiorum leges, aut vitem posce libello.

Quin & census rationem habitam video, & quosdam ditiores statim ab initio Centuriones factos, sine militiæ aliis rudimentis. Mihi hoc Dio Cassius dicit, apud quem Mæcenas suadet Augusto, *recipi in Senatum quosdam Centurionum, modò non eos qui aliquando inter gregarios meruissent, & corbes ac storeas portassent. id enim indignum & turpe.* ἐκ δὲ δὴ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἑκατονταρχησάντων οὐδὲν κωλύειν τοὺς ἐλλογιμωτάτους αὐτῶν μεταλαμβάνειν: *ex iis verò qui ab initio & semper Centuriones fuissent, nihil impedire prudentissimos eorum assumere.* Facit huc fortè illud Portij Latronis apud Senecam: *Census in castris ordinem promouet, census in foro iudices legit.* Quid, quòd etiam aliter facti per opes? emebant. Sed hoc apud turpes, & cuiusmodi Pisonem Cicero carpit: quem ait, *Centurionatus palàm vendidisse, ordinésque per seruulum assignasse.* Seruulum, non Tribunum, & interpretem nempe nundinationis.

Centuriones à censu. Lib. LII. Lib. II. Contr. I. Orat. in Pison.

» *Decem.*] Hæc est prior electio, & ita fiunt triginta.

» *Altera electione iterùm decem.*] Adnota. duplex electio: & quo fine? cur non vno labore atque operâ defuncti, & statim initiò legerunt *sexaginta?* Noluerunt, & est hæc caussa. Triginta manipuli sunt in legione, vt diximus: in quoque Centuriones duo. Vt igitur constaret vter ex iis prior & quodam genere dignior esset, duplex hæc electio facta, & in quoque suo manipulo prælati electi illi primi. Mox magis aperiemus. Nota & amplius, clarissimè ex his verbis elici & asseri *sexaginta* Centuriones: quos etiam Tacitus, in verbis quæ suprà de numero legionum dedi: *Sexageni singulos, vt numerum Centurionum adæquarent.* Sed & Dionysius vbi de Primipilo, verbis infrà reddendis. Liquidum hoc est, & omnis ordo sic poscit: vbi mentem viri docti & harum quoque rerum curiosi habent, cùm *triginta* modò statuunt ex Polybij mente? valde errant. Quid tamen insultem?

Caussa iterata electionis. *Sexaginta Cẽturiones.* I. Annal.

Ἁμαρτάνει τε καὶ σοφοῦ σοφώτερος.

Et labitur sapiente vel sapientior,

ait quispiam. Illi hîc, ego alibi: maximè ille, qui minimè se putat.

„ *Qui primus electus est.*] Primopilum intellegit. Ergo clarum, electionem istam factam primùm in Triariis, tum Principibus, tum Hastatis: ordine scilicet dignitatum.

„ *Etiam consilij particeps fit.*] Pluribus eminuit iste Primus; etiam eo, quòd more & iure ad Consilium venit. Militare accipi liquet. in quod primò omnium Legati veniendi ius habebant & Tribuni. Æquabatur igitur quadam parte istis. Liuius de prioribus lib. IX: *Ad Consules mæstos, nec aduocantes quidem in consilium, suâ sponte Legati ac Tribuni veniunt.* De isto Cæsar: *Labienus noctu Tribunis militum primísque ordinibus conuocatis.* Iterùm: *Ad Consilium rem deferunt. L. Cotta compluresque Tribuni militum & primorum ordinum Centuriones nihil temerè agendum censebant.* Istos Primopilos vtrobique intellegi probabile est, ac cum iis, primos Principes & Hastatos. Etsi interdum plerosque omnes Centuriones aduocatos legam: sed pro tempore, & arbitrio Ducis magis, quàm more. Cæsar instante pugnâ in Ariouistum: *Conuocato consilio, omniúmque ordinum ad id consilium adhibitis Centurionibus.* Interdum & Equites admixti, digniores scilicet militum, & Centurionibus æquandi. Cato Priscus apud Liuium, bello Hispaniensi, *Conuocari Tribunos Præfectósque, & equites omnes, & Centuriones iussit.* Et Præfectos inibi accipiam Sociorum, qui Tribunis pares. Miror tamen de *omnibus equitibus*: nam duas legiones Cato habuit, ergo equites sexcentos. Adde centum viginti Centuriones, duodecim Tribunos, totidem Præfectos sociales, concio ista non consilium. Dubitaui legere: *Præfectósque equitum omnes.* Atque ij sint Decuriones, meritò sanè vocati vbi omnes Centuriones. De equitibus aliquid indicasse Virgilius videtur:

Ductores Teucrûm primi, & delecta iuuentus,
Consilium summis regni de rebus habebant.

Vt quid enim *iuuenes* consilio tam arduo miscet, nisi consideratione Romani moris (ita poëta hic amat) quo equites admissi? qui ferè è iuuentute.

„ *Isti autem rursus eligunt totidem quos Vragos dicunt.*] Qui autem *isti?* Centuriones, vt videtur, iam lecti: illi inquam *Vragos* sibi legunt. Sed quos? & quo Latino nomine dictos? iamdiu equidem ambigo & quæro. Si Græcanicam vocem intueor, dixerim esse *Agminis coactores.* Horum cùm alibi, tum in Suetonio, mentio: *Renunciantes coactum agmen, sicut erant, loricatos ad discumbendum adhortatus est.* Atque hi profectò à fine & à tergo curant. Si tamen hos intellegit, & si ordinarium hoc munus; mirum non ab historiæ aut militiæ scriptore dictum aut tactum. An magis est *Optiones* hîc accipi? quos ipse cùm Græco verbo reddere non posset, simili notificauit? Credo hos esse. eò magis quòd à Centurionibus lectos dicat: & sunt sanè isti subsidia & velut vicarij Centurionum. In Festo:

Consilium militare.
E quibus?
Legatis ac Tribunis, VI. Gallic.
V. Gallic.
Et Primopilis:
Interdum & aliis Centurionibus, I. Gallic.
Et equitibus. Lib. XXXIIII.
Dubitatio in Liuij verbis.
Lib. IX.
Qui Vragi Polybio.
Anagminis coactores? Cap. XLV.
An Optiones?
Qui sint isti.

Festo: *Optio qui nunc dicitur, anteà dicebatur Accensus. Is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno militum: qui ex eo tempore, quem velint, Centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est.* Clariùs scribatur: *qui ex quo tempore.* Nam hoc sentit dicitque Festus, anteà *Accensum* dictum, cùm Tribunus eum daret: sed postquàm Centurioni optandi eligendique ius fuit, factum *Optionem.* Nonius similiter: *Optiones in cohortibus, qui sunt honesti gradus, vt optatos, quod est electos.* Et Vegetius: *Optiones ab optando appellati, quòd antecedentibus ægritudine impeditis, hi tanquam adoptati eorum atque vicarij solent curare.* Quod aliquid etiam pro Polybij verbo. nam significat ipsos Centuriones *antecessisse*, istos à tergo fuisse. Et an fortasse in acie sic positi? opinor, etsi testibus haud firmem. Horum & Varroni mentio: *Optiones in turmis, Decurionum; & cohortibus, Centurionum appellati.* Item prisco lapide: BENEFICIARIVS. TRIBVNI. DEINDE. OPTIO. IN. CENTVRIA. In Procopio Latino facto: *Gezon erat quidam inter pedites eius ordinis quos Optios Romani appellant.* Sed & Tacitus inter officia militaria nominat, *Proculum tesserarium speculatorum, & Veturium Optionem eorumdem*: paullò alio tamen, vt videtur, sensu. Sed in id æuum nunc non inquiro, & aliquid ad Tacitum dixi. An isti nostri sunt, quos *Succenturiones* Liuius? Ita enim bello Latino: *Centurioni primi pili permissum erat ab Consulibus, vt Succenturionem quem vellet legeret.* Credam; & hinc esse originem rei, à bello inquam Latino, occultè ab eo tactam. Nam anteà, inquit Festus, Tribuni dabant: nunc permissum, *legeret quem vellet.* Video & in Dione Cassio ἑκατοντάρχοις καὶ ὑπομείονας iungi: id est ad verbum, *Centuriones & Sub-minores:* quasi dicas *Vicarios aut Procenturiones.* Ita acceperim: & notat, eos à Cæsare in Senatum etiam lectos. Simile in Tribunis & Ducibus fuit imo æuo, quorum *Vicarios* in Cæsareis scriptoribus sæpe leges.

Rescriptus obiter Festus.

Lib. II. cap. VII.

IIII. de L.L.

Lib. II. Vandal.

I. Hist.

Succenturiones. *Lib. VIII.*

Lib. XLIII.

» *Adtribuunt cuique parti ex viris iam electis duos duces.*] Pars hîc manipulus est: tales in legione triginta: & in quâque duo duces siue Centuriones: quid ergo clarius quàm sexaginta eos esse? Mentem aut oculos alibi habuerunt, qui non viderunt. Sed & ij verbis his refutantur, qui vnum *Primopilum* fuisse volunt tantùm: vnde enim sexaginta erunt? vnde *cuique parti duo*? quod hîc dicitur. Liuij locus qui eos inducit, est: *Duo Primipili ex vtraque acie inter Triarios erant, Romanus corpore haud satis validus, Latinus viribus ingens, bellatórque primus.* Sed non ea sententia, duos tantùm fuisse, id est vnum in quâque acie (id verò non potest. nam quattuor ibi legiones Romanæ erant) sed duos tales, cum notis valetudinis & roboris adscriptis.

» *Appellant Ordinem & Manipulum & Signum.*] Ita verti, & videtur manifestò Polybius de Manipulo tantùm loqui. Alij tamen malunt, *Appellant Legionem, Cohortem, & Manipulum:* nempe, inquiunt, pro variâ inter se partium illarum compositione & iuncturâ.

» *Centuriones & Ordinum ductores.*] Ipsa Latina vox in Græco est,

Lib. I. χιντυϱίωνες: sed adspiratè sic scripta. Credo quia sic solet illa ętas. Fabius: *Chorona, Chēturiones, Prachones adhuc quibusdam inscriptionibus manet.*

Quot signa in manipulo. „ *Eligunt duos vigore animi & corporis præstantes Signiferos.*] Ex hac scriptione clarum videatur, duo signa in quoque manipulo fuisse. Nec *Du videri.* aliter è Liuio, qui in Ordine locat, id est dimidio manipulo, *Centurionem* Lib. VIII. *& Vexillarium vnum.* Videtur & Vegetius facere: *Antiqui cohortes in* Lib. II. cap XIII. *centurias diuiserunt, & singulis centuriis singula vexilla constituerunt.* Dat ecce singula singulis Centuriis: atqui in manipulo centuriæ duæ. Ipse *Vexilla* dicit, sicut & Liuius *Vexillarium*: non quia reuera vela aut panni fuerint (nummi certè aut lapides non ostendunt) sed quia confundunt, & cum *Signi* voce miscent. Nam *Vexilla* propriè olim non nisi *An fortè & vnicum.* equitum. Hæc ita dixerim, sed non sine retractatione & dubio assensu. Nam profectò nimia videtur Signorum illa pluralitas, vt fuerint in legione solâ, peditum sexaginta; equitum dena. Sociorum totidem in peditibus, in equitibus duplum. Nam singulis turmis signa sua fuisse, non videtur ambigendum. Hæc, inquam, tot signa an non confusioni fuerint? Accedit Varronis auctoritas, qui aliò ducit: *Manipulus, minima ex-* IIII. de L. L. *ercitus manus, quæ vnum sequitur signum.* De vno ait, non duobus. Ipse Polybius, Manipulum passim Σημαίαν, id est *Signum* vertit & appellat: sed Signum, non Signa. Quid quòd vna modò legionis Aquila, & ea Primopilo commissa? cur non hoc exemplo in ceteris? Denique Cæsar III. Ciuil. etiam fortasse nos huc incliner. qui prœlio Pharsalico *relata ad se scribit, centum octoginta signa militaria, aquilas nouem.* Atqui legiones Pompeianæ illic vndecim steterant: ergo signa manipulorum circiter *sexcenta sexaginta*, ex priore illâ sententiâ: quod minimè conuenit in numerum Iulianum. Si enim nouem aquilæ captæ: quæ ratio aut proportio, vt tantùm *centum octoginta* è reliquis? Magis autem ea, si vnum modò signum manipulis demus, & tot capta faciamus è trecentis triginta. Minutè hæc deduco: quid refert? non alij inquisiuerunt, & semel hæc scire cupi- * *argutari.* do est, non quia delectet * τειχολογεῖν. Quid ergo assero? nihil firmiter, sed propendeo vnicum vni manipulo fuisse. Ad Polybij & Liuij dico, duos quidem Vexillarios dari: sed non consequi necessariò de duobus Vexillis. Possunt enim ita dari, vt alter alterius vicem obeat in defatigatione (grauia enim hæc signa) aut etiam in morbo. Quæ ipsa caussa in Centurionibus duobus à Polybio expressa. Ad Vegetium, parùm is mouet. Nam eius æuo manipuli veri & veteres desierant, eorumque vicem Centuriæ iam erant. Sistit tamen iterùm Liuius, qui disertè tria Vexilla in tribus Ordinibus ponit, libro octauo, verbis suprà, vbi de Triariis, Rorariis, & Accensis. Itaque hærere me fateor, nec iurgium hoc discingere. Quidquid sit, illud arbitror, in postremo Genere, id est Triariis, non nisi singula signa stetisse. Argumento ab vnâ aquilâ; tum etiam quia exiguus ille manipulus, & numero non nisi vnus ordo: atque ita Liuius olim, cùm Rorarij & Accensi adiuncti, non nisi vnum Vexillum donat. Credo igitur mansisse.

„ Qui

„ *Qui prior electus est praeest dextrae parti.*] Alio sensu hîc *pars*, & significat *Centuriam* siue *Ordinem*, id est Manipulum dimidiatum. Valdè autem notanda hæc Polybij, sine quibus quomodo de ordine & dignitate Centurionum expediamus? numquam satis certò. At nunc mihi omnia clara, & efficiam vt etiam tibi, si lubet attendere. AVD. Lubet? Ardeo. nunquam magis hæreo, quàm cùm ista in Historiis lego, de promotionibus ad altiores ordines, de primo Principe, octauo Hastato, & talia. Plenè hæc semel tu & planè. LIPS. Faciam. sed vereor vt tenuia intercurrant, ad quæ non erigitur vulgus. Sed hoc seponam, tibi canam & paucis. Ordo Centurionum triplex, *A Numero, à Genere, à Situ. A Numero* est, qui in ipsis Manipulis aut cohortibus, & vt illi atque istæ non nisi Decimæ; sic Centuriones. A primo ad hunc numerum descenditur, nec itur infrà. Honestissimi autem semper, quod liquet, primi, & sic deinceps. *A Genere*, qui in ipsâ cohorte vnâ spectatur, & honestior Centurionum ille qui in eo honestiore. Exempli caussâ. Sex sunt Decimi in cohorte Decimâ: duo in Hastatorum manipulo, duo in Principum, totidem in Triariorum: qui honestissimi? Triariorum haud dubiè, tum Principum, vltimi Hastatorum. *A Situ* denique, quod eos qui eiusdem Numeri, Generis, imò manipuli sunt, spectat. Quod discrimen aut præitio inter duos *Primos pilos*, duos *Octauos Hastatos*? istud quod Polybius in verbis ad quæ commentamur promit, vt dignior sit qui *praeest parti siue ordini dextro*. Quis ille? certus, inquit, & sine controuersiâ semper qui primus electus est in electione priore. Vt totum me aperiam, & diffundam vel ex superuacuo, vide. Sunt duæ electiones (antè dictum:) & priore eligebant Centuriones triginta: nempe in quoque Genere & Manipulo decem: tum iterùm triginta, diuisione eâdem. Ergo omnes qui primi, secundi, tertij, in tali Genere, in tali manipulo, priore electione dicti; ij præerant dextræ centuriæ, & hoc aspectu in eodem Numero, Genere, Manipulo digniores. Hæc intellegi à te censeo: firmanda aut illustranda sunt exemplis, eò promptiùs quòd quædam ex iis in tenebris sunt aut lite: obscura dico, aut incerta. Ad Numeros & Genera spectant (iungi enim ferè solent) ista. Liuius de Sp. Ligustino, in concione ad populum, quæ tota sine hac notitiâ obtenebrat: *Virtutis caussâ mihi T. Quinctius Decumum ordinem Hastatum adsignauit*. Fuerunt rudimenta eius militiæ, & ideò pro magno narrat, ordinem sibi adsignatum, etsi ille vilis & imus. Cicero: *Nasennius Cretensi bello, Metello Imperatore, octauum Principem duxit*. Atque obiter, in his talibus, *Princeps* aut *Hastatus* est ipse ordo. Quo etiam modo Ouidius: —— *Hastatos instituitque decem*: & dictionis talis plurifariàm exempla. Nescio an hoc in Cæsare: *Q. Fulginius ex primo Hastato legionis duodecimae*. Quid enim aliud vult, quàm Centurionem fuisse (è sequentibus appâret) in primo ordine seu manipulo Hastati? Tamen nouitia & suspecta locutio, non nego, vt multa in hodierno Cæsare: & an non fuit, *Q. Fulginius Centurio primi Hastati?* malim, & puto: caussamque corruptioni dederit nota, quâ sculpi & scribi Cen-

Diuisio & discrimen Centurionum.

A Numero.

A Genere.

A Situ.

Duplicis electionis effectus.

Exempla priorũ discriminum.

Lib. XLII.

Epistol. ad Brut.

Hastatus pro Ordine.

II. Ciuil.

Diuinatio in Caesare.

bi Cen-

Nota Centurionum. bi Centuriones solent vulgo. Millies in lapidibus est, & curuatur in modum vitei flagelli. Nam vitis scilicet insigne Centurionum: eoque hac formâ illum notabant. Id in x. litteram aut *ex* præpositiunculam transisse, non nouum. Phrasis sanè vulgata noua, nec nunc mihi transmittenda. Video etiam nominari sine notâ Numeri, cum illâ Generis tantùm. vt in Floro: *C. Minucius quartæ legionis Hastatus.* Sed quis intellegitur ergo? κατ' ἐξοχὴν ipse primus. Orosius docet, qui de eâdem re & homine: *Minucius quartæ legionis primus Hastatus.* Simile in Liuio: *T. Pedanius Princeps tertiæ legionis:* accipe primum, & ipse antè sic dixit. An eo sensu Suidas: Πρίγκιψ, ὁ ἔξαρχος τῆς τάξεως παρὰ ῥωμαίοις: *Princeps, dux agminis apud Romanos?* an præstat simpliciter interpretari de quocumque Centurione Principe? & certè eò facit. Exempla aliquot vtriusque prioris discriminis habes: etiam vltimi ista. Liuius in eâdem oratione Ligustini: *Hic me Imperator dignum iudicauit, cui primum Hastatum prioris centuriæ assignaret.* Iterùm ibidem: *Mihi primus Princeps prioris centuriæ est assignatus.* Cur vtrobique hic de *priore centuriâ* tam disertim, nisi quia honestior, & est hæc ipsa quæ Polybio *dextra*? In eandem mentem Cæsar: *Omnibus primæ cohortis Centurionibus interfectis, præter Principem priorem.* Breuius dictum, sed æquiparat: *Princeps prior,* & *Centuriæ prioris.* Vereor vt in Liuio hîc corruptiuncula: *T. Pedanius Princeps primus Centurio.* Vtro modo vis distingui? *Princeps primus?* benè est, sed tum *Centurionis* vox nónne vacat? An *Princeps, primus Centurio?* non potes, & falsum sit: quia Primopilo hoc conuenit, esse *Centurionem primum.* In notæ fidei libro repperi: *primo Centurio:* parùm est, sed tamen vacillatio dat suspicari ne fuerit, *primæ* aut *prioris centuriæ.* Nam & *primæ* non malè, aspectu ad omnes inferiores viginti. En exempla huius discriminis quoque habes. Sed iam ad promotiones eamus, quas tangit Cæsar sed non explicat, in his verbis: *Erant in eâ legione fortissimi viri, qui iam primis ordinibus appropinquabant, T. Pulfio & L. Varenus. Ii perpetuas controuersias inter se habebant, omnibúsque annis de loco summis simultatibus certabant.* Obseruare potes diuturnas, & vt ipse ait, *perpetuas* has cõtentiones de loco fuisse, *omnibúsque annis* repetitas. Quid ita? quia non saltu, sed gradu promouebantur, & ab infimis ordinibus perueniebant lento pede ad primos. Id quî factũ, quæro. An per Genera ascendebant? exempli caussâ, vt à *Decimo* Hastato ad *Nonum,* & sic cõsequẽter ad *Primum?* tum retrogradi à *Decimo* Principe ad *Primũ?* denique à *Decimo* pilo ad *Summũ?* Hæc non opinor, nec admitto. Per cohortes & manipulos magis est promotionem istam factã: hoc modo. Erant decem cohortes; infima *Decima*; & in eâ tres manipuli; in quoque horum duo Centuriones. Isti omnes Numero pares, Genere impares: ideoque prima promotio in eodem Numero & Cohorte, à manipulo ad manipulũ, siue à Genere ad Genus fuit. puta, à *Decimo Hastato* ad *Decimum Principem,* ab isto ad *Decimũ Pilum.* Tum expletâ eâ cohorte, Numero ascendebãt, fiebantque *Noni,* mox *Octaui,* & denique *Primi.* Cùm iam illîc, à *Primo Hastato*

Margin notes: *Lib. I. cap. XVIII.* — *Hastatus, pro primo Hastato.* — *Lib. IV. c. I.* — *Lib. XXV.* — *Exempla de Situ.* — *Lib. XLII.* — *III. Ciuil.* — *Cæsar explicatus.* — *Lib. XXV.* — *Liuius ambiguè correctus.* — *Promotio Centurionum.* — *V. Gallic.* — *Quo ordine.* — *Partitè explicatum.*

Hastato ad *Primum Principem*; à *Primo Principe* ad *Primum pilum ibant*. Hæc cùm ratio & analogia consideranti ita suadent, tum & firma auctoritas Vegetij, ista: *Vetus consuetudo tenuit, vt ex primo Principe legionis promoueatur Centurio primi Pili*. Si ita est, & non ex *secundo Pilo*; conuenienter profectò de toto illo ordine digessi. Cùm igitur Cæsar ait, *primis illos ordinibus appropinquasse*: significat in *secundo Principe aut Pilo* fuisse, in cohorte inquam secundâ: & id certamen pluribus annis fuisse, quia pariter ascendebant, & in pari virtute adnixi præire, non præibant. Nam virtutis sæpe hîc aspectus, & ea eximia ad primos etiã locos saltu traducebat. O bona contentio! ô arcanum & vtile militiæ firmamentum! sic in Cæsare: *Centuriones, quorum nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum, caussâ virtutis, in superiores erant ordines huius legionis traducti, ne antè partam laudem amitterent, fortissimè pugnantes conciderunt*. Quod & indicat, traduci aliquando de legione in legionem solere. At de saltu promotionibus: exemplum in Sp. Ligustino, apud Liuium: qui à *Decimo Hastato* ad *Primum* traductus; ab isto ad *Primum Principem*; iterùm ab isto ad *Primum Pilum*. Hæc omnia virtutis caussâ: etsi tunc militia nondum continua, nec ita ordinariæ promotiones. At Cæsaris æuo iamdiu erant: ideoque magis insigni exemplo Scæua ille apud eum; qui cùm se facto probasset vix humanæ virtutis, & posteris quoque stupendo: statim hunc Imperator *ab octauis ordinibus ad primum pilum traduxit*. Ita ipse Cæsar scribit, nec distinguit quibus *octauis*, Hastatorum, Principum, an Pilanorum. Quid opus? inter imos ille ordo totus erat, & longè à primo: ideoque & *longum ordinem* Lucanus dixit. In eâdem enim re, de eodem Scæuâ: —*Latiam longo gerit ordine vitem*: id est qui longinquus, & tardæ promotionis, procul à metâ. Hoc sensu & Frontinus, de Vespasiano Principe: *Cùm adolescentem honestè natum, angustiarum rei familiaris caussâ ad longiorem ordinem deductum rescisset; censu constituto exauctorauit*. Laudatur humanitas eius Principis, qui cùm ordines tunc (suprà monui) à censu assignarentur, tenuem quendam, etsi stirpe honestum, ad infimos ordines detrusum videbat: è quibus cùm lentè debuisset ascendere & emergere, liberalitate potiùs illum iuuit, & militiâ soluit. Sunt iidem, *inferiores* aut *infimi ordines* vt Cæsari: *Q. Fulginius ex primo Hastato legionis duodecimæ, qui ob eximiam virtutem ex inferioribus ordinibus ad eum locum peruenerat*. Eidem: *Fabius Pelignus ex infimis ordinibus de exercitu Curionis*. At contrà, *primi ordines* sunt, illi in cohorte *primâ*: *Primus Hastatus* vterque, *Primus Princeps, Primus Pilus*. Non aliter acceperim, quoties *primorum ordinum Centuriones* lego. Vt in Liuio: *Legati Tribunique & primorum ordinum Centuriones approbauêre*. In Cæsare: *Legatos primorum ordinum Centuriones ad Cæsarem mittunt*. In Tacito: *Vrgebatur maximè septima legio nuper à Galbâ conscripta, occisi sex primorum ordinum Centuriones*. Nota & numerum: *sex*, inquit, ergo omnes interfecti in cohorte primâ. Idem est, cùm *primos ordines* pro ipsis Centurionibus talium ordinum, compendio

[Margin notes: Lib. II. cap. VIII. — *Virtus rumpebat ordinem.* — III. Ciuil. — *Lucanus illustratus.* — *Et Frontinus.* Lib. IIII. cap. VI. — *Inferiores ordines.* — II. Ciuil. — Eodem libro. — *Primi ordines.* — Lib. X. — II. Gallic. — III. Hist.]

v.Gallic. pendio quodam dicunt. Vti Cæsar: *Cùm à Cottâ primísque ordinibus acriter resisteretur.* Iterùm: *Labienus Tribunis militum primísque ordinibus conuocatis.* A pagete correctores. Hæc munda & bella sunt, & Liuio quoque scripta: *Ipse cum Tribunis primísque ordinibus vadit ad contemplandos transitus* Sed & Frontino imitata: *Imperauit Tribunis, & primis ordinibus, & centurionibus.* Vbi tamen quasi seiungit à Centurionibus: sed hoc sensu, quòd illi eximij super alios, non gregales: & valet, *ceterísque Centurionibus.* At enim *primum* etiam *ordinem* singularìè lego. In Tacito: *Iustus Catonius primi ordinis Centurio.* In Velleio: *Non incruentis Centurionibus, qui etiam primi ordinis cecidère.* Et quia de vno ordine, magis est primorum primum capi, id est ipsos Primopilos. Qui verò *Principes ordinum?* nam & hos in Liuio obseruo: *Tribunos Principésque ordinum nominatim ad pugnam secum iterandam vocare.* De Imperatore qui suos excitat: & puto eum istos cohortis primæ maximè affatum. Idem paullò aliter, *Centurionum Principes. Non iam sensim, vt anteà, per Centurionum Principes postulant:* Sunt isti quoque primorum ordinum, & postulata edita probabile est per cuiusque Generis primos. En peruenimus iam ad apicem, & de ipso Primopilo magnâ & inuidendâ militari dignitate, seorsim aliquid dicamus. Is appellabatur variè. *Centurio primi pili*, vt in Liuio: *Populus dedicationem ædis dat M. Lætorio Centurioni primi pili.* Quæ vetustissima eius mentio in Liuio, & statim à partâ libertate: vt appareat hunc ordinem, quod ad *intricata illa Liuij monuimus, vel hoc testimonio perpetuum Romæ fuisse. Nominatur deinde crebrò. vt Velleio: *Primi pili Centurionem, nomine Vibullium, fuste percussit.* Cæsari: *P. Sextius Baculus primi pili Centurio.* Dicebatur & simpliciter *Primipilus, Primopilus*, vocibus coalitis & iunctis. Cæsar: *Primipilo P. Sextio multis vulneribus confecto.* Liuius: *Duo Primipili in vtraque acie erant.* In lapidibus: PRIMOPILO. LEG. III. & locis sexcentis. Dicebatur & absolutè *Primus Centurio.* Liuius: *Primus Centurio, quem nunc Primipili appellant.* Nihil cum aliis muta: *Primipili*, nempe Centurionem, & repetenda in struendo ea vox est. Idem ἡγεμὼν τοῦ τάγματος, *dux legionis*, aliquoties Dionysio: & στρατοπεδάρχης τοῦ τάγματος, *Præfectus legionis*: itemque Primopilatus ipse στρατοπεδαρχία. Cur tam honestè? quia res ita fuit, & caput ipse omnium Centurionum, & ductor. Dionysius de Flauoleio Primopilo, Ἦν δὲ ἀνὴρ δημοτικὸς, ἀλλὰ τῶν ἐπαινουμένων δι᾽ ἀρετὴν, καὶ τὰ πολέμια ἄλκιμος, καὶ δι᾽ ἄμφω ταῦτα ἑνὸς τῶν ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος, ᾗ τὰς ἑξήκοντα ἑκατονταρχίας ἕπεσθαί τε καὶ τὸ κελευόμενον ὑπηρετεῖν κελεύει ὁ νόμος. τούτους Ῥωμαῖοι τοὺς ἡγεμόνας τῇ πατρίῳ γλώττῃ πριμοπίλους καλοῦσι: *Erat vir plebeius genere, sed virtute nobilis, & bello bonus, atque ab ea vtraque* (duplicem virtutem nota in Promotione) *splendidissimâ dignitate ornatus in vnâ legionum, cui sexaginta centurias subsequi & quod iusserit exsequi, lex iubet. Hos tales duces, Romani patrio suo sermone, Primopilos vocant.* Ait sequi eum *sexaginta centurias*: id est, omnes. Tot enim in legione: & ergo etiam in collegam

Margin notes: Lib. I. cap. XI. — *Primus ordo quis.* — III. Hist. — Lib. poster. — *Principes ordinum.* — Lib. VIII. — Lib. II. — *De Primopilo dictum.* — Lib. II. — * Suprà Dial. III. — Lib. poster. — II. Gallic. — Lib. VIII. — *Primus Centurio.* — Lib. VII. — *Dux legionis.* — Lib. IX. — *Omnes centurias ducit.*

legam suum, Sinistrum Primopilum, ius aliquod habet. Nam hæc de Dextro accipienda, & summo: nisi tamen imperium hoc inhibuere per vices. Ait & *iussa eius exsequi* debere. Ergóne aliis imperat? non iure profectò aut more: suæ duntaxat centuriæ: sed quia Imperatoris sæpe mandata aut Tribunorum per illum edebantur in vulgus. Nec dubitare fas erat aut retractare, parebant. Etiam in acie, in agmine, illum adspectabant, & ad eius nutum sistebant aut procedebant: ideò, quia Aquilam regebat, primum signum. *Aquila praest.* Dionysius hoc docuerit lectorem intentum, de L. Siccio: Ἑτέρου δὲ πάλιν ἀγῶνος ἐνστάντος, ἐν ᾧ τόν τε στρατοπεδάρχην τοῦ τάγματος ἡμῶν συνέβη πεσεῖν, καὶ τὸν ἀετὸν ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀγωνισάμενος, τόν τε ἀετὸν ἀνεσωσάμην, καὶ τὸν στρατοπεδάρχην ἔσωσα. ὅς ἐμοὶ τῆς τότε βοηθείας χάριν ἀποδιδοὺς, τῆς ἡγεμονίας τοῦ τάγματος ἀφίστατό μοι, καὶ τὸν ἀετὸν ἐδίδου: Lib. x. *Alio iterùm prælio, in quo Præfectum legionis nostræ contigit cadere, & aquilam venire in hostium potestatem, ego pariter pugnans & aquilam seruaui, & Præfectum eripui. qui gratiam mihi auxilij eius referens, ducatum legionis cessit, & aquilam dedit.* Hîc verti στρατοπεδάρχην τοῦ τάγματος, *Tribunum qui castris & legioni praeerat*, video: sed *Primopilum* intellegi verissimum est, nec aliud, quàm *Primopilatum*, ipsam στρατοπεδαρχίαν, de quâ infrà addit. *Vera sententia Dionysij expressa.* Argumentum certum, quòd nihil horum in Tribunum conuenit, omnia in Primopilum. quòd *Dux legionis*, quòd *Aquilam custodierit.* Nam cùm alij Centuriones sua signa quisque adsisterent & tuerentur, hic totius legionis aquilam: quod etiam in Vegetio clarè. *Centurio*, inquit, *Primipili non solùm aquilæ præerat, sed etiam quattuor centurias in primâ acie gubernabat.* Lib. II. cap. VIII. De aquilâ, benè & ad vetustum morem: de quatuor centuriis, ad nouitium. atque iste noster non nisi vni præfuit, & suæ. Ad eumdem morem Valerius: *Aquilarum altera vix conuelli à Primipilo potuit.* Indicat ita præfuisse, vt etiam sub iter ipse euelleret refixam, & Signifero suo in manum daret. Lib. I. cap. VI. Quin etiam in ipsâ acie adsistebat, & tuebatur. Dionysiana illa suprà hoc ostendunt, tum istud Taciti: *Ipsam aquilam Atilius Verus primi pili Centurio, multâ cum cæde hostium, & ad extremum moriens seruauerat.* III. Hist. Quia igitur aquila in Primopili tutelâ, & ei velut assignata; inde manauit, vt Aquila pro ipso illo munere & Primopilatu vsurparetur. *Aquila, de Primopilatu.* A Plinio: *Centurionum in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas.* Lib. XIIII. cap. I. Id verò est, vitis insigne Centurionatus, & ea per tardas promotiones & adscensus tandem perducit ad Primopili aquilam. Et velim inibi *lætas*, quàm *lentas aquilas*: *Plinius explicatus.* tum quia de lentis ordinibus iam dictum, tum etiam quia re lætæ ipsâ & lætificantes, ob *præmia*, vt loquitur, *opima*. Non enim dignitas solùm, sed opes adiunctæ: ideoque *locupletem aquilam* hoc sensu, mihi quidem, Iuuenalis dicit: Sat. XIIII.

> *Vt locupletem aquilam tibi sexagesimus annus*
> *Adferat.* ———

Ostendit, quod Plinius, tardum esse Primopilatum, & post gradatim ordines (si morem spectes, & nisi virtus perrumpat) decursos: sed tamen *Item Iuuenalis.*

præmiis insignem. Mihi, inquam, poëta & meis auribus hoc sonat: Scholiastæ veteri aliter, qui de Signifero hoc accepit. A tqui nec illa tanta dignitas, nec tam in quæstu. De istâ, etiam Martialis:

Lib. I. *Grata Pudens meriti tulerit cùm præmia pili.*

Pecunia Primopilis. Quæ præmia? in pecuniâ primum, quam certam iis definiuit Augustus; & quam Papinianus tetigit: *Pater filiam ex ratione commodorum primi pili trecentos aureos accipere voluit.* Ad quam & Suetonius adspexit, cùm scribit Caligulam, per improbam auaritiam, *plerisque Centurionum maturis iam, & intra paucißimos quàm consummaturi essent dies, primos pilos ademisse, caussatum senium cuiusque & imbecillitatem.* Scilicet præmia magna Primipilorum vel ex eo colligas, quòd gregariis etiam militibus satis ingens summa definita: de quâ * alibi dictum. Pecunia igitur primùm, fortasse pro censu equestri: certè adiunctus is honos, & pro equite erant, qui Primopilatu functi. Martialis:

Lib. XXIIII De adim. legat. Cap. XLIII

* Ad I. Annal. Taciti. *Dignitas equestris.*

Sospite me sospes Latias reueheris ad vrbes,
Et referes pili præmia clarus eques.

Ouidius de æmulo suo in amore:

III. Amor. eleg. VII. *Ecce recens diues parto per vulnera censu,*
Præfertur nobis sanguine factus eques.

Rem, ait, indignam, quòd mea puella præponit mihi stirpe equiti hunc nouitium à militiâ factum. Itaque de eodem:

Læua manus, cui nunc serum malè conuenit aurum,
Scuta tulit.

Ostendit equitem ab insigni & anulo aureo. Denique clarissimè ad primum pilum hæc refert, cum indignatiunculâ:

Discite, qui sapitis, non hæc quæ scimus inertes,
Sed trepidas acies & fera bella sequi.
Próque bono versu primum deducite pilum.

A V D. Interpello & bonâ fide, an non hodie, cum poëtâ, hoc liceat? quando nullus honos artibus, à quibus verus omnis honos. Nam sine iis quæ fama diuturna? L I P S. Omitte. —* Τί δάκρυον εὕδον ἐγείρεις; Tale æuum est, & memento Καιρῷ λατρεύειν, μήτ' ἀντιπνέειν ἀνέμοισιν: *Temporibus seruire, nec aduersarier Austris.* Deus est qui hæc dirigit, alibi alia excitat aut deprimit, bona, mala, vt ei visum. Quis legem dabit? tu querelæ tuæ, si sapis, & ego sermoni huic ne euagetur. Habes de Primopilatu, eiusque honore aut commodis: ad quæ Suidas etiam adspexit: Πριμοπιλάριος, τὸ μεῖζον ἀξίωμα τῶν στρατιωτῶν ἔχων παρὰ ῥωμαίοις: *Primopilarius, maximam inter milites dignitatem habens apud Romanos.* Cetera benè, sed non in ipsâ voce, confundit enim *Primopilarem*, cũ *Primopilo*: id est qui habuit dignitatem, & qui habet. Nam certum est Romano vsu dici Primopilares qui fuerunt, vt *Consulares*, & tales. Tacitus circumscribit: *P. Actium primi pili honore perfunctum.* Sunt & in vtroque legum Codice (Iustiniani & Theodosij) Primopili: sed, ne erres, diuersi ab istis. Illo æuo (sic pleraque mutant) ministerium magis fuit, quàm honor:

*quid excitas lacrimã dormientẽ? Phocyll.

Primopilaris quis.

XIII. Ann. *Ælij Primopili postea.*

nor: & sic dicti *qui ad pascendos milites sollenniter ad limitem destinantur*. Ita in Theodosiano leges, & ibidem *pastum primipili*. Facítne quod in lapide veteri: LEGIONEM. PAVIT? Sed quia olim quiddam eximium, petitum ambitiosè & repetitum. Atque adeò Tribuni ipsi, postquàm defuncti, capiebant. Liuius: *Additum legi, nequis vbi Tribunus militum fuisset, posteà ordinum ductor esset. id propter P. Salonium, qui alternis propè annis & Tribunus militum & primus Centurio erat, quem nunc Primi pili appellant*. Lex igitur iterare vetuit, sed post Tribunatum: aliter, nihil obstitit. Ita in Liuio *Sp. Ligustinus, quater primum pilum duxisse* gloriatur: atque inibi quintùm ducit. In Valerio: *Cornelius virtutis nomine quater honore primi pili ab Imperatoribus donatur*. Denique in Liuio: *Septimùm primum pilum iam Tullius ducit*. Septimùm, dico, vt iterationē tantùm, non numerum designet: etsi alij aliter, & volunt *secundum Primumpilum, Tertium*, & deinceps dici: qui totum scilicet ordinem non *Pilum*, sed *Primumpilum* appellant. Alius viderit. ego me credo liquidum hoc satis è turbido de Centurionibus reddidisse: siquid minùs tamen depuraui, posce. AVD. Tu verò non clarè solum omnia, sed præclarè. Quem te dicam? totum Memoriæ dolium exhausisse mihi videris. LIPS. Eâ bonâ fuisse me, ad audientium admirationem, non nego: sed anni & morbi hæc talia deprædantur. Tu de re, siquid voles, non de me. AVD. Approbè omnia, meo quidem sensu. Requisiui tamen inter exempla de Triarijs, *Secundum* aut *Tertium pilum*, aut tale: nec dedisti. LIPS. Vt rem tibi dicam, non repperi, & in eâ enunciatione hæsito. Probabile tamen est fuisse, sic vt dicis, *Primum, Secundum pilum*, ab exemplo ordinum aliorum. Est quidem in Vegetio *Triarius prior*, & vidi qui pariter vellet *Triarium secundum*, & *tertium*: ô quàm vanè! Nam Vegetius (ipsum vide) longè hoc in aliam mentem: & totus hic ordo tunc alius, vt aliâs docebo.

Lib. VIII. Tit. IIII. l. VI. & VIII *Qui militē pascunt.* *Olim iteratus hic honos.* Lib. VII. Lib. XIII. Lib. VI. cap. I. Lib. VII.

DIALOG. IX.

De Tribunis militum. eorum electio. item discrimina, munia, insignia.

PROXIMOS à Centurionibus Tribunos pono, quia vt illi Manipulis, sic isti legioni toti præfuerunt. Toti dico: nec enim certæ eius parti. Ne moueat, quod Græci χιλιάρχας, id est *Millenarios duces* passim vocant: à similitudine aliquâ est, non à veritate. Nam quia in Macedonum Græcorumque exercitu, supra Centuriones Millenarij isti erant: ideò traduxerunt ad Romanam militiam, etsi caussa nominis non respondet. Illi ipsi Chiliarchæ apud Macedonas quando cœperint, Q. Curtius exponit. Sub Alexandro id fuit. *Singulis millibus peditum*, ait, *præfuturi erant, Chiliarchas vocabant. tunc primùm in hunc numerum copiis distributis. Namque anteà quingenariæ cohortes fuerant, neque fortitudinis præmia cesserant*. Ita lego, *cesserant*, non *gesserant* vt vulgò: quoniam adsignificat Chiliarchias istas dari ex virtute cœptas, anteà non factum.

Tribunicur. Chiliarcha. *Isti in Macedonum exercitu.* Lib. V. *Curtius obiter correctus.*

Distributio autem talis in legione Romanâ nulla fuit, siue Genera videas, siue Cohortes. Illa quattuor tantùm, istæ decem: at Tribuni sex fuerunt: quomodo aptes? Sed enim legio posteà sex millia habuit. Scimus: sed hoc manet, per millenarios numquam distributam. Tamen ecce & Latini Græcos imitantur, & Varro Atacinus in pulcherrimo carmine præfatur:

At nos congeries obnubit turbida rerum,
Ferrataq; premunt milleno milite curæ.

Potuit aspectus tamen esse ad sex illa millia, non nego, cùm & Tribuni sex essent. Sed imperium tamen commune. & benè Horatius:

Quod mihi paruerit legio Romana Tribuno.

Tribuni vnde. Benè totam legionem sibi vindicat, quia bini & bini imperabant ei per vices. Apud Latinos nomen iis à tribu: *quòd, vt Varro ait, terni è tribus* IIII. de L. L. *tribubus Ramnium, Lucerum, Tatium olim ad exercitum mittebantur.* In Varr. Quod non valet (Turnebo visum) ternos è quaque tribu captos: non: sed è tribus. Nam initiò hic numerus, qui vnà cum legione posteà auxit. Creauit autem eos primò Romulus: eiusque exemplo reges & con-*A populo quando primùm.* sules, vt opinor, donec & populus in hunc honorem ius ac suffragium sibi sumpsit. Id factum ex Liuio colligimus circa annum vrbis *trecentesimum nonagesimum tertium.* Lib. VII. *Cùm placuisset*, ait Liuius, *eo anno Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam & anteà, sicut nunc quos Ruffulos vocant, Imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locum Manlius tenuit.* Quibus verbis vltimis non ille sensus, quasi duodecim tantùm Tribuni *Liuij sententia.* tunc creati in legiones quattuor, eorumque partem mediam populus creauerit: non assentior erudito Sigonio sic censenti: sed quòd è locis viginti quattuor sex tantùm, exigua quædam pars populo decisa. Ipse Liuius hoc addocet, cùm post annos paullò plus centum (hoc est, anno Lib. IX. CCCCXLIIII) iterùm mutatum narrat, atq; ait: *Duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraque ad rem militarem pertinentia. vnum, vt Tribuni senideni in quattuor legiones à populo crearentur, quæ anteà perquàm paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Consulum ferè fuerant beneficia.* Scribit populum anteà *perquàm paucos locos* habuisse: non ergo dimidios, vt voluit ille. Et absurdum etiam sit, legionem tunc quæ supra quattuor mille, non nisi tres Tribunos habuisse: aut si ita, Liuium de augmento pòst non tradidisse. Nam quòd idem ille hîc indicari augmentum censet, clarè aliud est: nec auctum Tribunos eunt, sed populi loca. Itaque anteà pars quarta relicta populo, id est seni: nunc pars tertia Consulibus, & senosdenos ipse sibi sumpsit. Multos annos ita mansit, *Exclusus populus.* donec minùs idonei paullatim creati à populo, per ambitum & gratiam, vt solet. Igitur bello Persei Macedonico, cùm id in metu, *Consules*, ait Li-Lib. XLII. uius, *ad populum ex SC. tulerunt, ne Tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed Consulum Prætorúmque in iis faciendis ius arbitriúmque* *Mox admissus.* *esset.* Sed non id diuturnum; populus ius repetiit, & illo ipso bello (idem Lib. XLIII. auctor) *Tribunos militum non permissum vt Consules facerent, populus creauit.*

creauit. Itaque variabant & alternabant, donec *Senatus decreuit* (Liuij etiam verba) *vt in octo legiones parem numerum Tribunorum Consules & populus crearent.* Æqualis hæc partitio, & nunquid in posterum firma? crediderim. Certè vtrumque genus Polybius noster suprà agnouit, cùm Tribunos in legiones diuidit *eo ordine quo à populo siue ab Imperatoribus sunt facti.* Præmittit *à populo*: & monui illos quoque habitos digniores. Festus etiam de his vtrisque: *Rufuli appellabantur Tribunimilitum à Consule facti, non à populo: de quorum iure quòd Rutilius Rufus legem tulerat, Rufuli ac pòst Rutili sunt appellati.* Contrà videatur verius: *Rutili, ac pòst Rufuli.* Nam Asconij etiam æuo Rufuli vulgò dicti. Ille in Verrino Commentario: *Tribunorum militarium duo sunt genera. primum eorum qui Rufuli dicuntur: hi in exercitu creari solent. Alij sunt Comitiati, qui Romæ comitiis designantur.* Itáne *in exercitu?* Atqui Romæ dilectum Consules habebant, & ante eum Tribunos oportuit fuisse designatos. Verè hoc ex Polybio: sed sciendum Asconij, imò Ciceronis æuo, aliter fuisse. Perpetuæ iam legiones, nec annuo dilectu vltrà opus, nisi fortè in supplementa: ita Prætores aut Consules, aut qui pro iis, creabant in prouinciis sæpe. Nam & isti in annos mutabantur. Sic à Cicerone, cùm in Ciliciâ Proconsul iam esset, *Scaptius Tribunatum accipit.* Ipse ad Cæsarem in Galliam scribens, *Trebatio neque Tribunatum neque Præfecturam, sed beniuolentiam petii.* Plura exempla: sicut & iisipsis temporibus creationis à populo, quæ semper honesta. Cato per illum, vt Plutarchus in eius vitâ: *Marius à populo petiit*, vt Sallustius: ipsi Cæsari *primus hic Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit*, vt Tranquillus scripsit. A quibus creati, vides: sed qui creati? Duplex genus, Equites & Plebeij. Plures ex Equitibus, vt in Polybio dictum. Atque ideò Cæsar, cùm *Præfectos Tribunósque militum ad se missos*, maritimæ ciuitates in custodiâ habuissent: mox inter caussas belli recenset, *iniurias retentorum equitum Romanorum.* Equites clarè appellat. Idem alibi: *Centuriones amplioríque ordinis equites Rom. in tribunitium restituit honorem*: de his qui ab Afranio ad se transissent. Vbi Torrentij Antistitis fidus liber sine copulâ habet, *amplioris ordinis.* Credo verius fore: *Centuriones ampliori ordini, equites R. in Trib.* vt pro conditione & genere velit quosque promotos: Centuriones ad altiores ordines, Equites ad Tribunatum. Ita autem isti ex Equitibus, vt etiam Senatores non rarò sint electi: præsertim grauiore bello. Liuius: *Duo Consulares Tribunimilitum cum eo missi.* Apud eundem Senatus decernit, *creari neminem Tribunum eo anno, nisi qui magistratum gessisset.* Scilicet vt experientiores bellorum essent, & æui iudiciique magis maturi. Sed id rarum: alioqui contrà, gradus hic ad Senatorium ordinem erat. Seneca hac mente: *Quàm multos splendidissimè natos, Senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit?* de Tribunis captis aut cæsis in clade Varianâ. Sic Dionis epitome in Domitiano: Ιέλιος Καλέαςερς κεχιλιαρχηκὼς ἐς βελείας ἐλπίδα: *Iulius Calvaster, qui Tribunus fuerat in spem Senatoriæ dignitatis.* Hoc fine Augustus,

Lib. XLIIII. | Duplex genus Tribunorum. | Lib. II. | Asconius illustratus. | Tribuni in prouinciis facti. | Ad Att. lib. VII. | Ad Famil. | Cap. V. | Tribuni ex equite. | III. Gallic. | II. Ciuil. | Diuinatiũcula in Cæsare. | Tribuni è Senatoriis. | Lib. XLII. | Epist. XLVII.

Suet. cap. XXXVIII. stus, *Senatorum liberis protinus à virili togâ latum clauum induere permisit, militiámque auspicantibus non Tribunatum modò legionum, sed & Præfecturas alarum dedit.* Atque hinc illo æuo aliud discrimen Tribunorum subortum, vt quidam *Laticlauij*, quidam *Angusticlauij* essent: illi qui ex Senatu, isti qui ex equite nati. Vbique in libris & lapidibus occurrent. TRIBVNI LATICLAVII: atque eos Statius intellexit,

Latiçlauij Tribuni:

In Silu. *Quem deceat clari præstantior ordo Tribuni.*

Cap. X. Præstantior ordo, est iste. At de Angusticlauio Suetonius Othone: *Interfuit huic bello Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis Tribunus Angusticlauius.* Vtrumque genus ambitiosè petitum & datum: & quò pluribus gratificari possent, factum Semestre. Plinius: *Hunc ego rogo Semestri Tribunatu splendidiorem & auunculo suo & sibi facias.* Iuuenalis:

Lib. IIII. Epist. *Semestres.*

Sat. VII. *Ille & militiæ multis largitur honorem,*
Semestri vatum digitos circumligat auro.

Iuuenali lux. De Paride sermo, qui gratiosus apud Domitianum tales hos Tribunatus impetrabat. Ipse explicat:

Præfectos Pelopeia facit, Philomela Tribunos.

Et appellat scitè *Semestre aurum*, quia anulo etiam aureo Tribuni vtebantur, quod Appianus in Punicis notauit. Ita ego hunc locum interpretor. quid ego? Scholiastes vetus in vitâ Iuuenalis scribit: *Satyram non absurdè composuit in Paridem Pantomimum poëtámque Claudij Neronis, eius Semestribus militiolis tumentem.* Sic appellat istas Præfecturas & Tribunatus, à temporis scilicet modo. Suetonij locus est, in quo ego nihil

Claud. cap. XXV. verear verbi hoc reponere: *Equestres militias ita ordinauit, vt post Cohortem, Alam; post Alam, Tribunatum legionis daret.* Quid? Præfectura Cohortis, & Tribunatus, *equestres militiæ* sunt? nemo dixerit. nisi fortè eo sensu, vt equitum tunc propria hæc promotio & militia, atque in curiam gradus. Quod haud reiecerim, & Cæsaris, Senecæ suprà, sed & Taciti loca sunt quæ eò ducant. Tamen coniecturæ etiam nostræ sua ratio est, & *Semestres militiæ* approbæ in hanc mentem. Reperio & *Tribunos cohortium* dici, vt in Cęsare: *Consensisse Gaditanos cum Tribunis cohortium*: an quia sic in præsidia missis aut sparsis Tribuni præerant? an mutatum aliquid post Polybium in numero Tribunorum? quod haud absonum sit, & Sociis iam admissis in legiones, aucti fortasse pro numero cohortium Tribuni. Sanè Scholiastes vetus illud Iuuenalis —*curam sperare cohortis*, explicat *Tribunatum militum*: & in Plinij Epistolis est, *Tribunus cohortis sub Classico fuerat.* Et in sacrâ Domini historiâ, apud Iohannem: *Cohors ergo, & Tribunus, & ministri.* Et in Principum actis crebrò leges, *Tribunos Maurorum, Assyriorum, Vocontiorum*, sociarumque gẽtium: etsi illi legionum semper honestiores. Ideò in epistolâ Valeriani, apud Vopiscũ: *Hospitia eidem vt Tribunis legionum præbebis.* Velleius Paterculus *functum se Tribunatu castrorum* cùm scribit, an non hunc Tribunatum militum intellegit? sed ideò sic agnominat, vt à Plebeio & Vrbis distinguat. Nisi quis accipit de *Præfecturâ castrorum*, quod munus scimus tunc

Suetonij forsè correctio.

Tribuni cohortium.

II. Ciuil.

Sat. I.

Lib. III.

Tribuni castrorum.

tunc fuisse. Sanè *Tribunatus* vox laxâ notione vsurpari cœpta, & in variam administrationem aut præfecturam. vt *Tribunus stabuli, fabricæ, voluptatum*, & plura in æuo inferiore lecta tibi aut legenda. At tu Tribunos iam pernosti, si Munia breuiter addam & Ornamenta. Munia sunt Ius dicere. *Munia & officia Tribunorum.* Liuius: *Tribunos & iura reddere in principiis sinebant, & signum ab eis petebant.* Lib. XXVIII. Isidorus: *Tribuni vocati, quòd militibus siue plebibus iura tribuunt.* Lib. IX. Complectitur vtrosque, & militum, & plebis. Tertullianus alludit, dum quærit an militia Christiano conueniat *etiam caligata vel inferior, cui non sit necessitas immolationum, vel capitalium iudiciorum.* De Idolol. cap. XIX. Ostendit Tribunos atque istos altiores gradus etiam de capite cognouisse: quod verum esse in Polybij de Castris cognosces. Secundò, Signum excubiis dant, Vigilias curant, munitiones, exercitia: atque alia in tempore dicenda. Ornamenta sunt, Anulus aureus, quo ceteros milites non fas vti. *Insigne eorum.* Appianus: χρυσοφοροῦσι τῶν στρατευομένων οἱ χιλίαρχοι, τῶν ἐλαττόνων σιδηροφορούντων: *Aureos ferunt anulos inter militantes Tribuni, cùm alij inferiores ferreos gestent.* In Punic. Quid ais Appiane? etiámne equites non gestant? Atqui notissima historia est de modiis anulorum à Magone in curiâ Carthaginensium excussis, quos nisi equiti etiam detraxerint, vnde ea copia? Imò verò illi gestarunt: nec negat Appianus, cuius dictio non nisi ad pedites producenda. Equites autem pari pænè loco & dignitate cum Tribunis. Hoc discrimen tamen sustulit diu pòst Seuerus Imp. qui inter alia militibus indulsit καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι, *etiam aureis anulis vti.* Herodianus in ipso. Fortasse & insigne alterum in veste, quam splendidiorem paullo gessisse vero assimile est. sicut & Centuriones ipsos. Liuius certè de Tribuno militum Decio: *Hæc omnia sagulo gregali amictus, Centurionibus item manipularium militum habitu ductis, ne ducem circumire hostes notarent, perlustrauit.* Lib. VII. In Appiano est, Octauianum Cæsarem *vestes prætextas, & Senatoriam dignitatem in patriâ suâ cuique, obtulisse Tribunis & Centurionibus*, præmiorum loco. v. Ciuil. Τοῖς, inquit, λοχαγοῖς καὶ χιλιάρχοις περιπορφύρους ἐσθῆτας καὶ βουλευτικὴν ἐν ταῖς πατρίσιν ἀξίωσιν. Sed hoc per bella ciuilia, cùm omnia immodica, & pleraque iniusta. De more, sub Augusto & deinceps, tunica laticlaui fuit Tribunis, iis qui Senatorij gradus aut stirpis essent. Nec aliud, nisi quod posteà *Apparitores* etiam reperio, sed ab Alexandro Principe sublatos. De quo Lampridius: *Apparitores nullos esse passus est. Tribunis aut Ducibus, nisi milites anteire noluit: iussítque vt ante Tribunum quattuor milites ambularent, ante Legatum decem.* Duces ibi Legati, quod ipse explicat: & ego iamnunc tangam. Ad hos enim eo.

DIALOG. X.

Sociorum Duces & Præfecti.

DEDI Proprios legioni duces, sed in Ciues, Peditesque tantùm: Equites & Socij supersunt, quos vnâ operâ nunc absoluam. Diuisi

per

per se, fateor: sed quia pauca de vtrisque dicenda, tractatione coniungam. De Equitibus, tu istæc in Polybio lege:

POLYB. Παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς ἱππεῖς εἰς ἴλας δέκα διεῖλον. ἐξ ἑκάστης δὲ τρεῖς προκρίνουσιν ἰλάρχας. οὗτοι δ' αὐτοὶ τρεῖς προσέλαβον οὐραγούς. ὁ μὲν οὖν πρῶτος αἱρεθεὶς ἰλάρχης ἡγεῖται τῆς ἴλης. οἱ δὲ δύο δεκαδάρχων ἔχουσι τάξιν. καλοῦνται δὲ πάντες δεκυρίωνες. μὴ παρόντος δὲ τοῦ πρώτου, πάλιν ὁ δεύτερος ἰλάρχου λαμβάνει τάξιν.

Equites similiter in turmas diuiserunt decem. Ex vnaquâque tres sumunt futuros duces. Istiipsi tres adsumunt Vragos, siue Tergiductores. Qui igitur primus electus est, imperat toti turmæ: reliqui duo Decurionũ locum tenent, atque adeò omnes Decuriones appellantur. Cùm primus autem non adest, secundus Præfecti turmæ locũ adsumit.

Pauca omnino hîc dicenda, & tota res clara. Ait:

„ *Tres sumunt duces.*] Sunt igitur triginta in decem Turmis: & dignum obseruatu est, quòd Turmas cum Cohortibus componunt & numero æquant: Decurias cum Manipulis. Duces igitur etiam totidem: nisi hoc discrimine, quòd vna turma vnum, non geminos, vt Manipulus habet. Quid autem opus geminare inter tam paucos? præsertim, cùm, vt addit, *Tot Turmæ quot cohortes: Decuriæ quot Manipuli.*

„ *Istiipsi tres adsumant Vragos.*] Vel hinc liquere potest, rectè nos de Optionibus suprà in Centurionibus affirmasse. Nam quos eâdem voce hîc vocat *Vragos*, non est alios accipere quàm *Optiones*. Varro: *Primi singularum decuriarum Decuriones dicti, qui ab eo in singulis turmis sunt etiamnunc terni. Quos hi primò administros sibi adoptabant, Optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionem Tribuni faciunt.* Attende & examina. *Terni*, inquit, *Decuriones in singulis Turmis*: idem hîc Polybius. *Ij*, addit, *primò administros sibi adoptabant, Optiones*: sunt palàm isti Vragi. Nam & Polybius ait, quòd ipsi sibi eos legebant. Sed Varro hoc amplius notat, immutatum posteà esse, & Tribunos militum Optionatus iam istos dedisse. Idque *propter ambitionem*, inquit: quia honos scilicet in eo & præmium. quod *M. Cato in eâ quam habuit apud equites* scripsit, apud Festum: *Maiores seorsum atque diuersum pretium parauere bonis atque strenuis, Decurionatus, Optionatus, Hastas donaticas, aliósque honores.* Titulus ipse Orationis ad equites est, & res tota.

Optiones in equitibus.

IIII. de L. L.

Optionatus, ipsum munus.

„ *Qui primus electus est, imperat toti turmæ.*] An igitur alio & Præfecti nomine

nomine dictus? negat statim Polybius, & omnes Decuriones ait appellatos. Etiam Vegetius: *Turmæ qui præest, Decurio nominatur. Vt enim centum pedites ab vno Centurione, sic triginta duo equites ab vno Decurione sub vno vexillo reguntur.* Vbi tamen notandum, mutatum iam in numero, nec tres sed vnum fuisse, nomine tamen prisco. Nam vt illa ætas Manipulos in pedite sustulit, sic etiam Decurias in equite neglexit. Amplius ait *sub vno vexillo.* Ergo quæque Turma vnum signum: non etiam quæque Decuria aut dux, vt in pedite factum. Nota, quia Polybius non dixit.

Decurio etiam Turmæ. Lib. II. cap. XIIII.

„ *Cùm primus autem non adest, secundus.*] Idem est, quod in Centurionibus. Sed hoc quæro & velim scire, an in ipsis Turmis non etiam ordo? vt alia prima fuerit, alia secunda, sic deinceps? necessum hoc est. Et si fuit, an non inter Decuriones ipsos? vt dignissimus sit, qui primæ, & sic reliquis, vt in Centurionum serie? id quoque opinor: non dictum tamen, quia à se videbatur notum.

Ordo in Turmis. Et Decurionibus.

„ *Præfecti turmæ.*] Ne te vox fallat, non existimo Latinis sic dictum. Reddidi quod in Græco est, *ἰλάρχης:* quâ voce aliquoties hîc vtitur, & reliquos etiam duos sic appellat. At Romani in suis Turmis non agnouerunt nisi Decuriones. Quid Socij? liquidò nescio: neque adfirmem an habuerint diuisiones istas tam varias in vnâ Turmâ. Præfectos habuisse, hoc nunc memini legere. vt in Floro: *Frentanæ Turmæ Præfectus Obsidius.* Si tamen & Decuriones suos; quia Turmæ maiores, plures scilicet in vnâ Decuriâ. Hæc de Ciuibus. in Sociis nihil inuenio distinctè, præter hoc in Polybio. Tu lege:

Præfecti Turmæ. Lib. I. cap. XVIII.

POLYB.

Ἀθροισθέντων δὲ καὶ τῶν συμμάχων ὁμοῦ τοῖς ῥωμαίοις, τὴν μὲν οἰκονομίαν καὶ τὸν χειρισμὸν ποιοῦνται, τούτων αὐτῶν οἱ καθεσταμένοι μὲν ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἄρχοντες, προσαγορευόμενοι δὲ πραιφέκτοι, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες.

Iunctis congregatísque sociis vnà cum Romanis, horum quidem ordinationem & gubernationem habent à Consulibus constituti duces, qui Præfecti appellantur, duodecim numero.

„ *Iunctis congregatísque sociis vnà cum Romanis.*] Iis videlicet sociis, qui iungi duabus legionibus & vni Consuli debebant.

„ *Horum quidem ordinationem.*] Spectat eò, vt velit dispositos per cohortes, centurias, discretosque esse nutu Præfectorum, sicut ciues Tribunorum. Sed & iidem minores duces, id est Centuriones & Turmarum Præfectos videntur designasse.

Præfecti ordinant socios.

„ *A Consulibus constituti.*] Hoc valde ad rem Romanam & securita-

A Cõsulibus Præfecti.

tem pertinet, vt arbitrio Consulum facti præcipui duces. Ideò non placet quod Lascaris vertit, *Constituti à sociis Principes*: inductus verbis, opinor, quæ * suprà aliter explicaui. Ego verò malo ipsos Consules, & mecum Polybius: ad Græca appello. Hoc, vt dixi, è re, contra omnem motum aut rebellionem; vt sociis duces Romani dederint, non altos scilicet aut animorum plenos, suspectos, aut parum fideliter Romanos.

*Lib. I. Dial. VII.

Varij Præfecti.

„ *Qui Præfecti appellantur.*] Passim leges, atque etiam Præfectos Alarum aut cohortium, sed qui diuersi ab istis. Nam hi nostri, vt numero, sic iure & potestate Tribunis pares, & qui eadem omnia in Socios vsurpabant, quæ isti in ciues. Ipsos Præfectos Cohortium puto inferioris æui esse, cùm sociis in ciues receptis Auxilia instituta. De Alis ambigo, an olim habuerint: sub Augusto quidem de quo Suetonius: *Militiam auspicantibus non Tribunatum modò legionum, sed & Præfecturas Alarum dedit, ac nequis expers castrorum esset, binos plerumque Laticlauios præposuit singulis Alis.*

Cap. XXXVIII.

DIALOG. XI.

De Legatis, qui Imperatoribus attributi.

Legati vnde dicti. Caussa & institutio.

COMMVNES nunc duces profero, qui non huic aut illi parti, sed omnibus copiis præfecti. Talium duo genera, Legati & Imperatores. De Legatis, vetus est: etsi non tam ad imperandum primò instituti aut missi, quàm ad consulendum. Missi dico. quia hinc videtur ipsum nomen, quod Senatus quosdam è primoribus in castra & ad Ducem legabat, militiæ gnaros, quorum operâ & consilio vteretur. Dionysius largiter explicat de L. Siccio, quem Decemuiri ex vrbe hoc prætextu & titulo miserunt in castra, fraude illîc, vt putabant, tollendum. Dederunt autem ei, vt inquit, ἐξουσίαν πρεσβευτικὴν, *potestatem Legati*. tum subiungit: Ἐστι δὲ πάντων τιμιώτατόν τε καὶ ἱερώτατον ὁ πρεσβευτὴς παρὰ ῥωμαίοις, ἐξουσίαν μὲν ἄρχοντος ἔχων καὶ δύναμιν, ἀσυλίαν δὲ καὶ σεβασμὸν ἱερέως: *Est autem omnium res honoratissima & sacerrima apud Romanos, Legatus. vim quidem ac potestatem Imperatoris habens, sanctitudinem verò & venerationem sacerdotis*. Vides nomen explicari: quod etiam Græci veteres ita seruant. Dionysius hîc πρεσβευτὰς: Polybius ante eum semper, & cum additione interdum πρεσβευτὰς καὶ συμβούλους, *Legatos & Consiliarios*, muneri scilicet eorum explicando. Iam olim in re Romanâ fuerunt, & quidem suprà Tribunos. Liuius: *Concurrunt ad eum* (Appium Consulem) *Legati Tribunique monentes*. Idem: *Dictator Mamercus Aemilius Legatos se sequi iussit Quinctium Capitolinum & Fabium Vibulanum*. Vbi de ratione constituendi etiam notes, & videntur ipsi Duces elegisse. Hîc de Dictatore, de Consulibus Sallustius: *Calpurnius Consul, parato exercitu, legat sibi homines nobiles*. Cicero ad Atticum: *Dolabella me sibi legauit*. & alibi exempla. Imò verò proprium hoc Consulum fuisse dixeris, & eos Prætoribus quoque Legatos nominasse. Polybij verba eò ducunt, in Fragmen-

Lib. XI. — *Vetus ea res.* — Lib. II. — Lib. IIII. — *Quis elegeris?* — *Côsules ipsi.* — In Iug.

Fragmento belli Hispaniensis. vbi narrat *tantum fuisse eius terrorem, ob* Περὶ
ferociam gentis & discrimina, ὥστε μήτε χιλιάρχοις προπορεύεσθαι πρὸς πρεσβ.
τὴν ἀρχὴν τοὺς ἱκανοὺς, μήτε τοὺς εἰσφερομένοις ὑπὸ τῶν ὑπάτων πρεσβευ- CXLI.
τὰς ὑπακούειν, οὓς ἔδει πορεύεσθαι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ: *Vt nec Tribuni satis multi prodirent ad magistratum capiendum, neque nominati à Consulibus Legati obedirent, quos oportebat cum Prætore ire.* Quod tamen ita verum censeo, vt consilium consensusque interuenerit Patrum. Liuius: *Senatus Cn. Seruilio Consuli negotium dedit, vt is in Macedoniam quos L. Aemilio videretur, legaret.* Et Cicero in Vatinium, hoc maximè ei obiicit, quod morem hunc violarit. *Audire de te cupio, quo tandem S.C. legatus sis. Ne hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo vnquam ademit, vt Legati ex eius ordinis auctoritate legarentur?* Etsi reuera alij quoque neglexerunt, & idem Cicero in Sextianâ: *Quos Legatos non modò nullo S.C. sed etiam repugnante Senatu, tute tibi legasti.* Magna autem hæc dignitas, vt Dionysius exposuit: & munus eorum consulere, administrare, præesse, & vno verbo, vicariam operam Imperatori dare. Varro: *Legati qui publicè lecti* (nota *publicè*: ergo à Patribus.) *quorum operâ consilioque vterentur peregrè magistratus, quiue nuncij Senatus ac populi essent.* Eosdem Cicero appellauit, *nuncios pacis ac belli, curatores, interpretes, bellici consilij auctores, ministros muneris prouincialis.* Larga ergo potestas, sed tamen Imperatori deuincta, eique obnoxia. Cæsar: *Aliæ sunt Legati partes atque Imperatoris. alter omnia agere ad præscriptum; alter liberè ad summam rerum consulere debet.* Atque eâ re idem alibi scripsit, *Fiduciariam operam obtinere Legatum*: scilicet quòd reuocetur, cùm vult is qui dedit; propriam, & à se non habet. Cùm tamen habet, imperat, & imperij insignia etiam sumit. Liuius de Pleminio Scipionis Legato: *Sine respectu non maiestatis modò, sed etiam humanitatis, in Legatum impetum, lictoribus priùs indignum in modum mulctatis, faciunt.* Vides lictores habuisse. Et Cicero de Verre Legato Dolabellæ Proconsulis: *In Achaiam sumptu publico & legationis nomine, cum imperio & securibus missus est.* Quod tamen obtinuisse modò censeo, cùm absens Consul aut Proconsul, atque ipse sustineret eius vicem. De Numero eorum, parùm certum est. plures paucioresque fuerunt. vt Senatui visum, & vt bellum aut res poscebat. Plerumque tamen pro numero legionum adtributi. atque ita Polybius mox in re castrensi, *duos eos* agnoscit in legionibus binis; & ferè sic obseruabis. Sub Principibus quidem duo genera Legatorum facta: *Consulares*, & *Prætorij*. Quorum ille toti exercitui præesset; isti legionibus singulis: idque Augusti inuento. Quasi enim vnus ille iam Imperator esset, rem administrabat per Legatos: nec aliter dicebantur: eoque nec triumphi ius habebant, cùm omnia gererent auspiciis alienis. In Tacito atque illis scriptoribus hoc perpetuum: in quibus crebrò legas *Legatos Consulares*, aut compendio *Consulares*: itemque *Legatos prætorios*, siue *Legionum*. A Dione tota res explicata oratione Mæcenatis, & alibi. vocatque hos posteriores ὑποστρατήγους καὶ ὑπάρχους, *Sub-prætores*

Sed scito aut consensu Patrum. Lib. XLIV. *Eorum munia.* In Vatin. *Potestas restricta.* III. Ciuil. II. Ciuil. *Interdum imperant.* *Cum insignibus.* Lib. XXIX. *Quot Legati.* *Singuli ferè singulis legionibus.* *Duplices, sub Imperatoribus.* Lib. LII. & LIII.

Duces pro Legatis. *tores aut Sub-præfectos*: qui ipſi poſteà *Duces* Latinis dicti. Apud Suidam aliquis ſcriptor: Ἐρρύετο τὴν πόλιν ἔνδον ἐξεταζόμενος Φορτωνίων ὑποστράτηγος τῶν ἐπὶ τῆς Μυσίας, οὓς δοῦκας καλοῦσι: *Liberauit vrbem intus quæſitus Fortunio, Legatus copiarum Myſiæ, quos Duces appellant.*

DIALOG. XII.

De Imperatore ipſo: Ductu & Auſpiciis. Lictores, Paludamenta, Equi eius.

Imperator. AT ſupremus & communiſſimus, vt ſic dicam, ducum, ipſe Imperator, à quo ciues, ſocij, equites, pedites; denique omnes & omnia pendent. *Ductus &* Ille eſt qui non ductum ſolùm, ſed auſpicia etiam habet. Diſtincta enim iſta, & Suetonius benè de Auguſto: *cap. XXI.* *Domuit autem partim ductu, partim auſpiciis ſuis.* *Auſpicia.* Ductu, cùm ipſe interfuit: auſpiciis, cùm illo mandante alius, & fortunam ac deos ſuos (loquamur cum priſcis) commodante. Horatius pulchrè ad Auguſtum, de priuignis:

Lib. IIII. od. XIIII.

> *Te copias, te conſilium, & tuos*
> *Præbente diuos.*

Significat ipſos duxiſſe, hunc direxiſſe & iuſſiſſe. Idem Ouidius clarè de Tiberio, ad eundem:

Lib. II. Triſt.

> *Per quem bella geris, cuius nunc corpore pugnas,*
> *Auſpicium cui das grande deóſque tuos.*

Sed & Curtius hoc loquendi genus ad res Græcanicas tranſtulit, & ſic apud eum Alexander: *Lib. VI.* *Quorum alia ductu meo, alia imperio auſpicióque perdomui.* *Veterum hic religio.* Sumptum autem à more veteri, quo omnia geſta auſpicatò, & præſertim in bellis. *I. De Diuinat.* Cicero: *Rem bellicam maiores noſtri adminiſtrari, niſi auſpicatò, noluerunt.* Et Liuius prœlio Allienſi, vt nouum, & triſte prodigium habet: quòd *nec auſpicato, nec litato inſtruunt aciem.* Denique ſæpe apud eum aliosque mentio, *Conſules auſpicio operam dediſſe.* Nec aliâ fini in caſtris ipſum *Augurale*, & iuxta Prætorium ſitum. *Augurale.* Hæc olim ita, & ſeriò ſeruata, poſteà non niſi imago & nomen manſit. *II. De Nat. deor.* Cicero: *Veritas auſpiciorum ſpreta eſt, ſpecies tantùm retenta. itaque maximæ reip. partes, in his bella, quibus reip. ſalus continetur, nullis auſpiciis adminiſtrantur.* *Poſtea hæc imaginaria.* Quid verò mirum, cùm pleraque iam à Proconſulibus aut Proprætoribus adminiſtrarentur, quibus ea nulla? *II. De diuinat.* Idem Orator: *Quàm multi anni ſunt, cùm bella à Proprætoribus & Proconſulibus adminiſtrantur, qui auſpicia non habent?* *Soli magiſtratus auſpicia habent.* Cauſſa, quia ſoli magiſtratus auſpicia habebant, atque ea *domo, Latinis feriis actis, ſacrificio in monte perfecto, votis ritè nuncupatis, ſecum ferebant, nec priuatum auſpicia ſequebantur.* *Lib. XXII.* Hoc ita Liuius de Flaminio, qui ante initum Conſulatum, malo nouoque exemplo, vrbe abierat. Etſi tamen res neglecta, nomen manſit: & P. Scipio quoque ea ſibi vindicat, qui ſine vllo magiſtratu, Proconſule in Hiſpaniam miſſus. *Lib. XXVIII.* Ita enim ad ſeditioſos milites: *Qui mihi nec hodie quidem ſcire videmini quò amentiæ progreſſi ſitis: quid facinoris in me, quid in deos ſacramenti teſtes, quid aduerſus auſpicia ſub quibus militatis, auſi ſitis.* *Dilatatio vocis.* Atque adeò auſpicium

cium ſimpliciter pro *imperio.* vt apud Tacitum: *Druſus vrbe egreſſus, repetendis auſpiciis, mox ouans introiit.* Reſumpſiſſe imperium Proconſulare ſignificat, quod ingreſſu amiſerat: nec ipſa auſpicia fas capere extra vrbem. Summus igitur Dux, cui auſpicium ſiue imperium: eiuſque inſignia lictores cum faſcibus, atque ij paludati. Ita enim ad bellum egredi ſolent. Silius de Varrone Conſule: III. Annal. *Inſignia Imperatoris.* *Lictores paludati.*

Iſque vt Varronem procul inter prœlia vidit, Lib. IX.
Et iuxta ſagulo circumuolitare rubenti
Lictorem, Noſco pompam atque inſignia, noſco:
Flaminius modò talis, ait.

Lictorem facit in rubenti ſagulo ire, id eſt paludamento. Quin ipſe Dux talis. Liuius iam olim de Fabio ad Cremeram ituro: *Conſul paludatus egrediens, in veſtibulo omnem gentem ſuam videt.* Varro: *Paludamenta ſunt ornamenta & inſignia militaria. Ideò ad bellum cùm exit Imperator, & lictores mutant veſtem, & ſigna incinuerunt, paludatus dicitur proficiſci: quæ propterea quòd conſpiciuntur qui ea habent, ac fiunt palàm, paludamenta dicta.* Obſerua inibi ritum (neſcio an alibi lectum) quòd etiam tubæ tunc incinuerunt, & ad eas facta profectio. Niſi fortaſſis huc referendum eiuſdem Varronis fragmentum in Nonio: *Toga tracta eſt, & abolla data eſt ad turbam, vbi ſera militiâ in munera belli vt præſtarem.* Legerem, *ad tubam,* pro hoc ritu; & mox *vrbi ſerâ:* eò pronior, quòd Nonius inibi explicat *Abollam, veſtem militarem.* Diceret igitur Varro, aut quicumque ille apud Varronem, togam ſibi extractam, & paludamentum datum, incinente tuba. Tale in Salluſtio: *Togam paludamento mutauit.* Et exempla plurima de hiſce paludatis: cur obuia ingeram? nec temporis huius eſt, nec mei moris. Vnum Senecæ non tranſeo, quem & viri docti ereptum nobis iuêre aut inuerſum. Scripſerat ille, in deteſtationem publicarum cædium: *Ex Senatuſconſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & publicè iubentur vetita priuatim. Quæ commiſſa capite luerent, eadem quia paludati fecère laudamus.* Nihil clarius ad hunc ritum. At quidam immutarant, *palàm fecere.* quos ſecutum te M. Antoni nollem, qui Senecam iudicio tuo reformaſti nuper: & (liberè dicam) ſæpe tuo. Libris & membranarum fidei plus aliquid datum oportuit. Quid autem propriè *Paludamentum?* Varro dixit, *inſignia & ornamenta militaria.* Militaria inquam, ne ſolorum Imperatorum cenſeas. Itaque & in Lucillij verſu legas: *Paludamentum ducis.* Lib. III. Lib. VI. de L.L. *Ad tubam exibat.* In Abolla. *Seneca ſua lectio aſſerta.* Epiſt. XCV. *Paludamẽtũ, ſagũ eſt.* *Vulgarium etiam militum.*

Ponè paludatus ſtabat rorarius velox.

Nempe ſagulo militari amictus. & *Saliæ paludatæ* in Feſto, ſic ornatæ. Liuius de Curiatio è trigeminis cæſo: *Cognito ſuper humero fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat.* Sagum eſt: & ſuprà Silius *Sagula* lictoribus dat, *paludatis.* Item Cicero: *Togulæ lictoribus ad portam præſto fuerunt, quibus illi acceptis ſagula reiecerunt.* In ipſo Imperatore *Sagum* aut *chlamydem* ſcriptores vtriuſque linguæ paſſim appellant. Scholiaſtes Iuuenalis, in illud: *Cúmque paludatis ducibus:*] *Euntibus ad militiam,* inquit, *chlamydatis ſcilicet.* Plinius Agrippinam Claudij, in emiſſione lacus Fu- In Saliæ. Lib. I. In Piſon. *Chlamys dicitur.* Sat. VI.

Lib. XII.

cini præsidentem, *paludamento auro textili* induit: Tacitus in eapse re, *chlamyde auratâ.* Plutarchus & Dio χλαμύδα στρατηγικὴν vel στρατιωτικὴν non semel vertunt: id est, *chlamydem Imperatoriam*, vel *militarem.* Quæ

Forma paludamenti. Lib. I.

eius forma? lapides dant, & mox effigiabo: sed & Strabo indicat, cùm scribit χλαμυδοειδὲς εἶναι σχῆμα τῆς γῆς τῆς οἰκουμένης: *Chlamydis figurâ terram habitatam esse*, id est, vt addit, extremis longitudinis vtrimque angustis, latioribus imis. Talis facies: at color in Imperatorio eximius, & qui-

Coccum ei proprium.

dem è cocco. Plinius: *Coccum imperatoriis dicatũ paludamentis.* Et Silius:

At contrà ardenti radiabat Scipio cocco.

Isidorus: *Paludamentum pallium fuit Imperatorium, cocco, purpurâ, & auro distinctum.* Non credimus illi de auro, pro veteri quidem more: atque hoc reseruatum triumphis. Ab hoc colore *Puniceum* dixerũt, siue *Punicum*, vt Horatius:

In Epod. *Horatius explicatus.*

Terrâ marique victus hostis Punico
Lugubre mutauit sagum.

De M. Antonio Imp. qui victus ab Augusto ad priuatum & tristem se habitum dedit. Græci φοινικίδα crebrò. Plutarchus de Crasso pugnaturo in Parthos: Λέγεται δὲ ἡμέρας ἐκείνης οὐχ ὥσπερ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἐν φοινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι: *Dicitur autem eo die, non vt mos est Romanorum Imperatoribus, in puniceâ veste progressus, sed atrâ.* Idem de

Lib. I. cap. VI.

eodem Valerius: *Ducturus erat à carris aduersus Parthos. ei pullum traditum est paludamentum, cùm in prœlium exeuntibus album aut purpureum dari soleat.* Atque habent hoc vterque inter tristia omina. Sed quod de

Albũ etiam paludamẽtum. Bello Afric.

albo etiam est in Valerio, nouum est: sed verum. Nam etsi puniceo creberrimè, tamen & illo interdum. Hirtius de Scipione Imp. in Africâ: *Cùm sagulo purpureo ante aduentum regis vti solitus esset, dicitur Iuba cum eo egisse, non oportere illum eodem vestitu vti atque ipse vteretur. Itaque factum est illicò, vti Scipio sese ad album vestitum transferret.* At de altero colore testimonia magis firmant. In Silio:

Lib. III.

—— humeróque refulget
Sanguinei patrium saguli decus.

De Sempronio Consule. Dio Cassius alibi de Cæsare, quem Alexandri-

Lib. XLII. Lib. XLVI.

ni natantem ex paludamento nouerant, ἁλουργὰ ἱμάτια, *purpureas vestes* dixit. & alibi de Vibio Pansâ exituro in Antonium, *hominem qui puniceam ei vestem adferebat, prolapsum in effuso sanguine cecidisse, & vestem maculasse.* Id quoque inter tristia omina. & quod de sanguine ait, scito sa-

Vota & sacra Imp. exeunte. Lib. XXXI.

crificiorum fuisse, quia inter vota & immolationes exibant, & tunc vestem hanc capiebant. Cicero in Verrem: *Cùm paludatus exisset, votáque pro imperio suo, communíque populi Romani nuncupasset.* Liuius: *P. Sulpicius secundùm vota in Capitolio nuncupata, paludatus, cum lictoribus ab vr-*

Deductio eorum. Lib. XLII.

be profectus. Quæ profectio etiam celebris esse solet frequentiâ deducentium prosequentiumque. Idem Liuius: *P. Licinius Consul, votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab vrbe est profectus. Semper quidem ea res cum magnâ dignitate ac maiestate geritur, præcipuè tamen conuertit oculos animósque, cùm ad magnum nobilémque aut virtute aut fortunâ hostem euntem*

tem Consulem prosequuntur. Contrahit enim nõ officij modò cura, sed etiam studium spectaculi, vt videant ducem suum, cuius imperio consilióque summam remp. tuendam permiserunt. Tangit hunc morem Cicero in Gabinium & Pisonem: *An cùm proficiscebamini in prouincias paludati, Consules vos quisquam putauit? Itaque, credo; si minus frequentiâ suâ vestrum egressum ornando atque celebrando, at ominibus saltem bonis, vt Consules, non tristissimis, vt hostes aut proditores, prosequebantur.* (Orat. in Pison.) Atque hæc paludamenta siue insignia lictorum & ipsius Imperatoris fuerunt: addo & in equis eius tale aliquid vsurpatum. (*Equi Imperatorij.*) Tacitus: *Turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retrò euasit.* (Lib. XV.) Quod ille inter omina aduersa refert Cęsennio Pæto facta, expedienti in Parthos. Nec alium sanè equum intellegit, quàm Imperatorium, quem vnum pluréue insignibus istis ornabant. Plutarchus de Crasso, item in Parthos: ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς κεκοσμημένος, βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον εἰς τὸ ῥεῖθρον, ὑποβρύχιος ἠφανίσθη: *Equus vnus ex Imperatoriis, splendidè ornatus, per vim abstracto rectore in ipsum flumen, statim demersus disparuit.* Nec scio an ad hunc ipsum hoc Cæsaris non referam: *Pompeius iam cùm intra vallum nostri versarētur, equum nactus, detractis insignibus Imperatoriis, decumanâ portâ se ex castris eiecit.* (III. Ciuil.) Ambiguum enim est, vtrum sibi detraxerit insignia, an equo, an potius vtrique. Et quæ hæc insignia? phaleræ & aurum, fortasse & coccineum stratum. (*Phaleræ in eis: Et coccum.*) Priora de eodem Pompeio lego, bello in Sertorium, cùm in manus pęnè hostium venisse Plutarchus narrat: nisi quod equum eius diripuerũt, χρυσῷ κεκοσμημένον καὶ φαλάρων ἀνάπλεων: *auro ornatum & faleris plenum.* Sed & Iulius Obsequens prodigium triste Vibio Pansæ factum scribit, quod *equus faleratus in ipsius conspectu festinans concidit.* Denique hunc talem inter imperij insignia Dionysius ponit, de L. Quinctio Dictatore ad aratrum capto: Ἵππους τε αὐτῷ φαλάροις κεκοσμημένοις εὐπρεπέσι προσῆγον, καὶ πελέκεις ἅμα ταῖς ῥάβδοις, ἐσθῆτάς τε ἁλουργὰς, καὶ τὰ ἄλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς: (Lib. X.) *Equos ipsi phaleris decoris ornatos admouerunt, & secures cum fascibus, vestésque purpuratas; & alia imperij insignia.* Ac vidi in columnâ illâ Traiani, cùm in Italiâ essem, hos tales exstare sculptos, & haud longè Principem à Stratoribus duci. An non apud Græcos simile? (*In regibus tale aliquid.*) De Alexandro quidem Curtius scripsit, Taxili inter alia dona misisse *triginta equos ex suis, cum iisdem insignibus, quîs assueuerant cùm ipsum veherent.* (Lib. VIII.)

Et iam decurri secundum hoc velut spatium *Ordinis* in meo missu: fessus sum, & interiungam. AVD. Non licebit etiam de *Armis?* LIPS. Non nunc, frustrà reuocas. Sol tua vota non audiit, inclinauit. & is cum Homero nos monet,

> Ὥρη μὲν πολέων μύθων, ὥρη δὲ καὶ ὕπνου:
>
> *Tempus sermonis varij, tempus quoque somni.*

Abi, cras redi. Quid etiam hæres? AVD. Saltem, quod in primo sermone, da summulam. LIPS. Benè mones, cape.

IMP. PALVDATVS
EQVI IMPERATORII.

TABVLA ORDINIS IN MILITIBVS.

- **MILITES DVPLICES sunt:**
  - **CIVES,** *quæ Legio dicitur: & habet*
    - EQVITES *trecentos, vnius omnes generis: diuisos in turmas decem: & has hominum triginta.*
    - PEDITES *quater mille ducentos. Atque hi sunt quatuor generum,*
      - VELITES, *mille ducenti: diuisi æqualiter per reliqua genera & manipulos, in quoque horum quadraginta.*
      - HASTATI, *totidem. diuisi in decem manipulos, singulos hominum* CXX. *Manipulus Ordines siue Centurias duas habet, hominum* LX.
      - PRINCIPES, *numero & diuisione pari.*
      - TRIARII, *numero dimidiato, id est sexcenti. Diuisio eadem, Manipuli & Ordines dimidiati.*
      - *Isti omnes rursus iuncti diuiduntur in Cohortes decem, quæque habet tres manipulos: Hastatorum, Principum, Triariorum singulos: & Velites Manipulis suis adiunctos. Ergo sunt hominum quadringentorum viginti.*
  - **SOCII,** *quæ Ala dicitur, aut Cornu: & habet*
    - EQVITES *numero duplo, id est sexcentos. Diuiduntur in*
      - EXTRAORDINARIOS, *qui sunt ducenti: ex his vna Turma, id est quadraginta* ABLECTI.
      - ALARES, *qui sunt quadringenti. Diuiduntur in decem Turmas, singulas hominum* XL. Nota, *Sociales Turmas decuriâ excedere Ciuiles.*
    - PEDITES, *quater mille ducentos, vt plurimùm.* Sunt duo genera.
      - EXTRAORDINARII, *numero octingenti & quadraginta. Sunt Cohortes duæ hominum trecentorum trigintasex: & vna dimidiata, hominum centum sexagintaocto in* ABLECTOS.
      - ALARES, *numero ter mille trecenti sexaginta. Diuiduntur vel in Manipulos fortasse & Genera, ritu Ciuium; vel dumtaxat in Centurias & Cohortes.*
      - Cohortes singulæ erunt, *trecentorum trigintasex; minores quàm Ciuiles.*

TABVLA ORDINIS
IN DVCIBVS.

DVCES sunt duplices:

- PROPRII vt sunt
  - CENTVRIONES, in Manipulis. *Ordo & diuisio eorum per Genera, Velitibus exceptis. Sunt*
    - HASTATORVM, *decem paria. duo primi, duo secundi, vsque ad Decimum: & pro numero, ordo est dignitatum. Honestior in eodem pari, ille qui priori Centuriæ præest, siue Dextra.*
    - PRINCIPVM, *numero & ordine iisdem.*
    - TRIARIORVM, *numero & ordine iisdem, nisi quòd hîc Primopilus, caput & dux Legionis. is Primus Centurio dicitur, & Aquilæ præest. Sunt ergo in vniuersum Centuriones sexaginta, & totidem Succenturiones siue Optiones.*
  - *Quod ad* EQVITES *ciuium aut sociorum, per Turmas singulas habent tres Decuriones: quorum primus, Præfectus etiam dicitur. Sunt ergo Decuriones in Alâ triginta, & totidem Optiones.*
  - TRIBVNI, in vnâquâque Legione, *sunt numero seni, & totidem Præfecti in quâque Alâ sociali siue Cornu.*
- COMMVNES, vt sunt
  - LEGATI, *consilij caussâ adiuncti, & auxilij ad imperandum. Sunt ferè bini apud Polybium, aliàs plures, & mox pro numero legionum.*
  - IMPERATOR *summus, cui ius in omnes.*

IVSTI

IVSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBER III.

DIALOGISMVS I.

Ad Arma ventum. De Velitibus prædictum, eorúmque origine. tum Hastis eorum, Parmâ, Galeâ.

DIE tertio conuenimus, & statim à cibo. Ego orsus sum, Benè maturè te sistis, nec es è fæminea stirpe. AVD. Quid iam? LIPS. Nam eas è morâ natas, dixit Plautus: at tu vidêris potiùs è Metellis. AVD. Iterùm hæreo. LIPS. Quia enim *Celeris* cognomentum scis adhæsisse istis. AVD. Velim tibi, & statim venias quò te voco! LIPS. Quò istuc? AVD. Rogas? ad Circum nostrum, ad peragendos Martiales illos ludos. LIPS. Hodie adfatim talium, nec aliud crebrius in hoc mundi theatro. Galliam triplicem vide. ardet, imò exstinguitur per pessima bella, & vetus illa gloria abit in fauillas. Europam totam. hostis barbarus imminet, & ille ab Asiâ tyrannus cathenas minatur perpetuæ seruitutis. Itaque bella si vis, habes. AVD. Apage talia. nec vera & acria illa volo; sed hæc imaginaria, & quæ sensum ab iis abducant. LIPS. Non nego hunc quoque fructum esse in hisce studiis. & vt grauiora illa firmant in malis animum, sic hæc auocant & in se figunt. Ergo ad *Arma* imus? AVD. Imus. *Arma, arma.* LIPS. Tu quoque canis bellicum? Multæ hodie eiusmodi faces, vtinam vel aquis Stygiis restinguendæ! Sed ARMA tertia pars facta nostri sermonis, & incluseram definitionis apertis verbis: MVLTITVDO IN ARMIS. Frustrà enim Dilectus & Ordo, nisi & hæc adsint, ac prompto iam pugnare militi, dent quo pugnet. Arma igitur duplicia: *Ad petendum, Ad tegendum.* Illa *Tela* propriè, & hæc *Arma.* Sed Polybius in exsequendo discrimen hoc non seruat: seiungit ipse & describit secundùm Genera militum, quæ dixi. Dat primò Velitibus arma sua, tum reliquis: & vtraque illa mixtim pandit. Videamus, lege.

Καὶ τοῖς μὲν νεωτάτοις παρήγγειλαν μάχαιραν φορεῖν, καὶ γέροφους καὶ πάρμην. ἡ δὲ πάρμη καὶ δύναμιν ἔχει τῇ

Et iunioribus quidem mandabãt gladium ferre, & hastas, & parmam. Parma autem & firmitatem habet à POLYB.

κατασκευῇ, καὶ μέγεθος ἀρκοῦν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. περιφερὴς γὰρ οὖσα τῷ σχήματι, τρίπεδον ἔχει τὴν διάμετρον. προσεπικοσμεῖται δὲ καὶ λιτῷ περικεφαλαίῳ, ποτὲ λυκείαν, ἤ τι τῶν τοιούτων ἐπιτίθεται, σκέπης ἅμα καὶ σημείου χάριν, ἵνα τοῖς κατὰ μέρος ἡγεμόσι παρακινδυνεύοντες ἐρρωμένως καὶ μὴ διάδηλοι γίνωνται. τὸ δὲ τῶν γρόσφων βέλος ἔχει τῷ μὲν μήκει τὸ ξύλον, ὡς ἐπίπαν δίπηχυ, τῷ δὲ πάχει δακτυλιαῖον· τὸ δὲ κέντρον, σπιθαμιαῖον, κατὰ τοσοῦτον ἐπιλεπτὸν ἐξεληλασμένον καὶ συνωξυμένον, ὥστε κατ' ἀνάγκην εὐθέως ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμβολῆς κάμπτεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι τοὺς πολεμίους ἀντιβάλλειν. εἰ δὲ μή, κοινὸν γίνεται τὸ βέλος.

structurâ, & magnitudinem quæ sit tegendo. Cùm enim formâ rotundâ sit, tripedalem habet dimensionem. Adornatur prætereà & simplici tegmine capitis. atque est cùm lupinam aut tale aliquid imponit, tutelæ simul & signi caussâ, vt ductoribus ordinum cùm strenuè aut aliter pugnauerint possint innotescere. Telum verò quod Grosphos vocamus habet in longitudine quidem plerumque duorum cubitorum, in crassitie verò vnius digiti. Ferrum est vnius spithamæ, atque adeò extenuatum & in aciem productum, vt necessariò statim à primo iactu inflectatur, nec possint hostes retorquere. Nisi id sit, commune fiat hoc telum.

Ad verba ipsa priusquam venio, est quod prædicam. Velitibus arma hîc assignantur, sed quibus? propriè dictis. Nam ecce commune nomen est *Leuis armatura*: sed eius plura genera siue partes, vt *Rorarij*, *Accensi*, & quos *Velites* nunc dico. Illi priores duo, in *Veteri* leui armaturâ fuerunt; isti postremi, in *Nouâ*. Hoc attende, & scito. nouum totum istud de Velitibus fuisse, & anteà *Funditores*, *Iaculatores*, *Sagittarios* & id genus in vsu habuisse, quos duobus illis nominibus dicebant. Credo me alibi explicaturum: nunc hoc imbibe, mansisse illos ad bellum Punicum secundum, quo Velites instituti. Anteà perrarò id nomen in Romanâ re aut historiâ leges: nec proprio isto nostro sensu. Sed tunc, inquam, instituti * obsidione Capuæ, & rem notabilem Liuius alijque notant. Cùm Romani,

Leuiũ militum plura genera. Veteres, Et Noui.

Velites quando primùm.

** Anno vrbis* DXLII.

mani, inquit ille, ab equitatu Campano (cui hodie quoque meritissima gloria) plerumque vincerentur, ægrè generosis animis fuit, & *quod viribus deerat, arte æquauerunt. Ex omnibus legionibus iuuenes electi sunt, maximè vigore & leuitate corporum veloces. Eis parmæ breuiores quàm equestres, & septena iacula quaternos longa pedes data, præfixa ferro quale hastis velitaribus inest. Eos singulos in equos suos accipientes equites assuefecerunt & vehi post sese, & desilire perniciter, vbi signum datum esset. Inde equitatu quoque superior Romana acies fuit. Institutum vt Velites in legionibus essent.* Habes institutionem, caussam, & armaturam. Nec scio an exemplum non sit à Germanis nostris aut Gallis, quibus iam olim & diu antè id factitatum. Ipse Liuius: *Galli inter equites raros sagittarios expeditósque leuis armaturæ interiecerant.* Idem posteà: *Veniebant decem millia Gallorum equitum, par numerus peditum, & ipsorum iungentium cursum equis, & in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos.* Cæsar quoque de Germanis, qui cum Ariouisto: *Erant equitum millia sex, totidem numero pedites velocissimi ac fortissimi; quos ex omni copiâ singuli singulos salutis suæ caussâ delegerant. Cum his in prœliis versabantur, ad eos se equites recipiebant. hi, siquid erat durius, concurrebant: siqui grauiore vulnere equo deciderant, circumsistebant: siquò erat longiùs prodeundum aut celeriùs recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, vt iubis equorum subleuati cursum adæquarent.* Denique suo etiam æuo in eâ gente Tacitus hoc obseruat: *Misti prœliantur, aptâ & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum.* Et quanquam istos equo vectos non legamus, quod de suis Velitibus Liuius: tamen certum est nec Velites posteà vsurpasse, & tunc quoque cùm fecerunt, celeriter ex equis delapsos. Video & Numidas hanc mistionem sic vsurpasse. Hirtius in bello Africo: *Impetum faciunt Numidæ, leuésque armaturæ mirabili velocitate prompti: qui inter equites pugnabant, & vnà paritérque cum equitibus accurrere, & refugere consueuerunt.* Sed ad nostros Velites, Valerius de hac ipsâ institutione primâ: *Q. Næuius Centurio è peditibus lectos expediti corporis, breuibus & incuruis septenis armatos hastis, paruo tegmine munitos, veloci saltu iungere se equitibus, & rursus celeri motu delabi instituit. quò faciliùs equestri prœlio subiecti pedites, viros pariter atque equos hostium telis incesserent.* Hæc origo. & mansit res diu posteà, & Iugurthæ bello Sallustius: *Auxiliarios equites Tribunis legionum & Præfectis cohortium dispertiuerat, vt cum his permisti Velites, quacumque inuaderent, equitatus hostium propulsarent.* An & Cæsaris atque illo æuo, nescio. certè in scriptis eius non est mentio: imò si fuissent, quid opus ex antesignanis legionum eligere quosdam in hunc vsum? Nam ita ipse bello in Pompeium: *Adolescentes atque expeditos ex antesignanis electos milites ad pernicitatem, armis inter equites prœliari iussit.* Ac mihi suspicio est (suspicio tantùm) post Socios receptos in ciues mixtosque legionibus, Velites desiisse, & eorum loco fuisse iuniores quosdam Antesignanos, atque ita reliquas classes auctas. Liuius tale indicare videtur,

Lib. XXVI.

Etiam alij populi sic vsi. Galli:

Lib. VII.

Lib. XLII.

Et Germani.

I. Gallic.

De mor. Germ.

Lib. II. cap. III.

Quamdiu Velites.

III. Ciuil.

Videri desisse cum Sociis.

Lib.xxx. cùm scribit, pugnâ Africanâ Scipionis in Annibalem: *Velitibus (ea tunc leuis armatura erat) vias compleuit.* Vt quid enim sollicitè monet, *tunc eam fuisse leuem armaturam*, si etiamnunc erat? Sed non opinor. & profectò posteà *Sagittarios* & *Funditores* leges inter leues, qui longè à nostris. A V D. Ego verò iamdiu post Cæsarem *Velitares*, & *Velitare auxilium*, reperio in Ammiano Marcellino. Ergo iterùm rediuiui? L I P S. Non ipsi, sed vox in quorumdam vsu, qui tamen eo verbo non nisi leuem militem signant. Nec absurdè. Nam primos ipsos Velites Liuius indicat à *velocitate* dictos. & Festus asserit: *Velites dicuntur expediti milites, quasi volites, id est volantes.* Isidorus aliter, & *vel à volitatione vel à ciuitate Etruriæ quæ Velites vocabatur*, deriuat. Quæ ista ciuitas, nescio: *Veliates* quidem in Italiâ, sed alibi lego. Heus tu, fugerat me pænè dicere, hos esse quos Γροσφομάχους Polybius toto isto libro & alibi appellat: nec Lascarim tibi audiendum, qui *Pilanos* constanter vertit. Quàm ille errat? quàm ij (nec è grege homines) qui secuti? Quibus iisdem *Hasta velitaris* est *Pilum*, eodem illo Lascari præeunte. Quis autem nescit, rei Romanæ non planè expers, *Pilanos* ipsos Triarios esse? & *Pilum* commune legionariis telum? Statim docebimus, nunc ad prima Polybij dicenus:

Vnde dicti Velites.

Lascaris hîc error.

„ *Denunciant ferre gladium, & hastas, & parmam.*] Vniuersè primùm arma eorum nominat, mox partitè describit. Sunt hæc quæ Sallustius intellegit: *Iêre sagittarij, & cohors Peligna cum Velitaribus armis, itineris properandi caussâ.*

Velitaria arma.

In Iug.

„ *Gladium.*] Non aliter describit, nec opus erat, quia fuit Hispaniensis. Idem inquam ille, qui aliis quoque militibus, & posteà ab eo exponendus. Liuius hoc mihi dicit, *Velitem* nostrum nominans: *Hic miles parmam tripedalem habet, & in dextrâ hastas quibus eminus vtitur, gladio Hispaniensi est cinctus. Quòd si pede collato pugnandum est, translatis in læuam hastis, stringit gladium.* Vides apertè quis gladius, & quo fine.

Gladius Hispaniẽsis.

Lib. xxxviii.

„ *Hastas.*] Benè multitudinis numero, habuit nam *septem*, vt statim videbimus. Cur autem γρόσφους (ita in Græco) *Hastas* vertimus? cur non cum Lascari *Pila*? Quia istud quidem ratio & Polybius ipse vetat, qui mox describit Pila: illud autem Liuius suggerit & exempla. *Hastæ* inquam propriæ sunt Velitum, & sic appellant. Liuius: *Velites, emissis hastis, cominus rem gerebant.* Ouidius:

Hastæ Velitum.

Lib.xxxi.

In Ibin.

Vtque petit primò plenum flauentis arenæ
Nondum calfacti velitis hasta solum.

Etsi Velites nostros tempore poëtæ eius fuisse non opinor, sed pro *Iaculatore* laxè sumit: vti contrà, istum pro Velite Vegetius: *Claudius pluribus iaculatoribus institutis atque perdoctis, hostem cui priùs impar fuerat, superauit.* Intellegit Appium Claudium Consulem, qui tunc ad Capuam imperabat, cùm Velites inuenti. Et primùm sanè præcipuumque eorum munus fuit, iaculari. Istæ hastæ quia suâ quâdam formâ & minores; discretim ab aliis dictæ, *Hastæ velitares*. Festus: *Aduelitatio, iactatio*

Ouidius cautè legendus.

Iaculator pro Velite.

Lib. i. cap. xv.

quadam verborum figurata ab hastis velitaribus. Liuius: *Consul ingentem vim pilorum, & velitarium hastarum, sagittarum, glandísque parauerat.* (Lib. XXXVIII.) Plinius etiam scribit *Thyrrenum inuenisse hastas velitares, pilúmque.* (Lib. VII. cap. LVI.) Ex quo aliquid in Isidori mentem, qui Velites ex Etruriâ deducit. Sed profectò Plinius vniuersè ibi pro hastâ missili: vt Liuius, cùm de ipsis nostris Velitibus: *Iacula*, inquit, *præfixa ferro quale hastis velitaribus inest.* (*Liuij verba excussa.*) Atqui nónne de iisipsis sermo? ineptum ergo videatur eadem per eadem illustrare. Sed quia propriè Velites tunc perierant, communiter loquitur, & habuêre, inquit, hastas ferro quale nunc quoque in iaculatoriis hastis: quas illa ætas *Velitares* dicebat. Hæc ad Latinam vocem. de Græcâ, ea & in Plutarcho occurrit, sed semel atque iterùm, apud alios rariùs: tamen proba est, & Polybius assiduè hac vsus. Γρόσφον ipsum telum, & ab eo Γροσφομάχους Velites dixit. (*Grosphi vox.*) Vulgata adhuc lexica aut *Pilum* cum Lascari explicant, aut, si Deo placet, *glandem*. Ridiculè. audiatur optimus Scholiastes poëtæ optimi, Eustathius, in istud —— αἰγανέῃσιν ἱέντες, *hastis iacientes.* (Odyss. δ. vers. 631.) Οἱ, inquit, παλαιοί φασιν καὶ ὅτι αἰγανέα γρόσχος, μικρὸν ἀκόντιον· καὶ ζητητέον μήποτε ἔσφαλται τὸ γρόσχος. γρόσφος γὰρ μάλιστα εὕρηται διὰ τοῦ. φ. εἰ μὴ ἄρα μηχανικὴ λέξις ὁ γρόσφος, ὁ δὲ γρόσχος ἀκόντιον: *Antiqui dicunt Aiganeam esse Groschum, paruum iaculum. Et quærendum an non error in isto, Groschus: crebrius enim reperitur Grospus per. ph. Nisi tamen mechanica dictio Grosphus, at Groschus iaculum.* Vides (etsi de scripturâ ambigit) tamen planè explicatum pro Polybij & nostrâ mente.

„ *Parma & firmitatem habet à structurâ.*] Atque ea firmitas etiam sit à materiâ. Vnde igitur? ex ære? nugæ: nec honestiores ipsi talia nunc scuta habuerunt, nedum vt isti minimi. (*Parmæ quâ materiâ. An è corio?*) E corio? video eruditos quosdam velle inductos à Suidâ: Πάρμαι, δερμάτινοι θυρεοὶ παρὰ καρχηδονίοις: *Parmæ, coriacea scuta apud Carthaginienses.* Sed temerè fortasse inductos. Si talia apud Romanos, cur ad Carthaginienses restringit Suidas? Cur Polybius verbo non tangit, & discriminat à legionariorum? Nam istorum è ligno fuerunt, corio saltem superducto. Censeo idem in istis. (*E ligno potiùs.*) Ipse Polybius alibi indicat, qui stabilitatem & * δύναμιν Romanæ parmæ tribuit: non habuisset è corio mero. (*Vide mox de Scutis, Dial. seq.) Quòd ad Suidæ, certum est Afrorum pleraque scuta sic fuisse: sed Afrorum, vt *aliâs deducam. (*In Analectis.)

„ *Formâ rotundâ.*] A quâ nomen petit Varro. Nam *Parma*, inquit, *quod à medio in omnes partes par.* (*Parma rotunda.*) Iustus orbis sit, ex iis verbis. Idem & *rotundas* in Fragmento quopiam facit: *Quem sequuntur cum rotundis Velites leues parmis.* (In Non.)

„ *Tripedalem habet dimensionem.*] Græcè διάμετρον: & scimus eo verbo venire normalem plerumque lineam, & rectam: Latini *dimetientem* dicunt. (*Quanta fuerit, addubitatum.*) Nec caussa videtur vel hîc ambigendi, nisi quia res inspecta sistit aliquid & moratur. Age, tripedalis est Diametrus? ergo Perimetrus siue ambitus nouempedalis. Id enim sequitur ex certissimo scito mensuratorum. Et tu talem parmam, *paruam* appelles, *breuem*, & denique *Parmulam?*

lam? His enim adiectiunculis aut nominibus Latini efferunt. vt Nonius: *Parma, breue scutum.* Isidorus: *Parma, leuia arma, quasi paruus clypeus.* Frontinus de ipsis nostris Velitibus: *Parmulis non amplis ornati.* Valerius: *Paruo tegmine muniti.* Si, inquam, omnes consensu breuitatem & leuitatem attribuunt; quî potest in isto modo? qui adfatim amplus, & nec maior ferè in grauiore armaturâ. Nam scutum legionarij militis etsi *quattuor pedes* habet in longitudine, tamen *duos & semis* tantùm in lato. Ergo eâ parte Parma vincat. Amplius. Liuius scribit, *Parmas ius fuisse breuiores, quàm equestres:* id est minores. Ego non credo vllum equitem commodè tractare posse hanc vndique tripedalem. Tamen & Liuius ita: *Hic miles tripedalem parmã habet.* Et Polybius: μέγεθος ἀρκοῦν πρὸς ἀσφάλειαν adtribuit: id est, *magnitudinem quæ sit tuendo.* Ergo satis magnæ: etsi inclinabam *tripedales* in longum facere, atque in eâ diametro tantùm; non etiam in latum. Consideretur. Festus quidem ostendit pariter exiguas fuisse: *Parmulis*, inquit (nota diminuentem vocem) *pugnare milites soliti sunt, quarum vsum C. Marius sustulit, datis in vicem earum Bruttianis.* De his Bruttianis, idem: *Bruttianæ parmæ, scuta quibus Brutty sunt vsi.* Nota scutorum vocem, & talia in equitum posteriorum armaturâ appârent: id est, oblonga.

Lib. IIII. cap. VII. | Lib. XXVI.

„ *Simplici tegmine capitis.*] Significat ex ære aut ferro nihil fuisse, dumtaxat è pelle aut lanâ aliquid, & *Galerum* aut *Galeam.* Nam sic discernit hanc à Casside Isidorus: quòd *Cassis de laminâ est, Galea de corio.* Ille hoc verè, & pro eo Tacitus: *Vix vni alteríue cassis aut galea,* de Germanis sic scribens, & manifestò abiungens. Ipsa vox quoque præfert. quia *Galea* est propriè ἀπὸ τῆς γαλέης, *à fele aut mustellâ:* etsi Varro maluit petere à *Galero.* Sanè prisci tegmina ferè petebant à feris. vnde in Homero aliisque, ἰκτιδέην, κυνέην, ταυρείην, αἰγείην: *mustellina, canina, taurina, caprilla.* Lego & in Suidâ: Ἀλωπεκέα, ἡ περικεφαλαία: *Vulpina, ipsa galea.* Sic igitur dictæ, quia à talibus animalibus captæ. Mos qui passim tangitur à poëtis. vt Statio: *Tela rudes trunci, galeæ vacua ora leonum.*

Galea à Casside differt. | *Galea etymon.* | *E pellibus olim.* | Lib. VII.

Ipsas leoninas exuuias sumebant, & sic aptabant vt caput capite velarent, ceteris humeros & dorsum. Homerus de Agamemnone:

Ἀμφὶ δ᾽ ἔπειτα δαφοινὸν ἑέσατο δέρμα λέοντος
Αἴθωνος, μεγάλοιο, ποδηνεκές. ———
Atque humeros circumiecit pellem inde leonis
Ardentis, magni, crurum tenus. ———

Iliad. κ. vers. 23.

Noster Virgilius de Auentino Italo:

Ipse pedes tegmen torquens immane leonis
Terribili impexum setâ, cum dentibus albis
Indutus capiti, sic regia tecta subibat.

Lib. VII.

Nec de nihilo hoc poëta Romanus. quoniam & Romani in suâ militiâ vulgò vsurparunt, & adnoto in Columnâ Traiani signiferos omnes semper in hoc habitu. cum pelle dico leonis, quæ caput, humeros, dorsum tegat, & caudâ pedes flagellet. Etiam in Tacito, Germanicus *contectus*

Signiferi Romani leoninam induti.

ctus humeros ferinâ pelle, adit castrorum vias. Non sic tamen in nostro Velite, cui galea tantùm è tali aliquo tegmine, & sæpe lupo, (Romanâ ferâ, & Romuli nutrice) quod apertè Polybius hîc signat. Alludit Propertius, de cascis illis Romanis: *Galea è lupinâ.*

Lib. IIII. eleg. I.

Et galea hirsutâ compta lupina iubâ.

Virgilius: ——— *spicula gestant*

Bina manu, fuluósque lupi de pelle galeros.

Aliâs ex vrso, aut tali ferâ habuerunt. Statius:

Ille Lycaoniæ rictu caput asperat vrsæ. *Lib. IIII.*

Quin Claudianus Afris dat è serpente:

Serpentum gestant patulos pro Casside rictus. *Lib. I. de Laud. Stil.*

Hæc talia *Galeros* appellat Virgilius suprà, & Frontinus Veliti nostro *Galericulos* adaptat. Silius *Cudones* dixit: *Galeri. Cudones.*

——— *caput hu cudone ferino*

Stat cautum.

Iterùm: ——— *cudone comantes*

Disiecit crines.

Sed & video Græcos iis vsos, aut finitimos. Xenophon de Thracibus: Ἐπὶ δὲ τῇ κεφαλῇ κράνη σκύτινα, οἷά περ τὰ παφλαγονικά: *In capite galeæ è corio, cuiusmodi Paphlagonum.* Sed & Macedones habuêre. Dio Cassius ait M. Antonium Caracallam, *legionem Macedonum instituisse, & prisco ritu ornasse. Arma autem erant*, inquit, Κράνος ὠμοβόειον, θώραξ λινοῦς, *galea è crudo boue, lorica lintea*; & quæ addit. Facit hoc poëtæ in *Causiam* Macedonum: *Lib. V. Paphlagonũ galea. In Caracalla. Macedonũ.*

Καυσίη, ἡ τὸ πάροιθε Μακέδοσιν εὔκολον ὅπλον,

Καὶ σκέπας ἐν νιφετῷ, καὶ κόρυς ἐν πολέμῳ.

Causia, quæ Macetum genti fuit vtile tegmen,

Pilleus in nimbis, inque acie galea.

AVD. Sed heus, Polybij verba cùm video: *atque est*, inquit, *cùm lupinam aut tale aliquid imponit, tutelæ simul & signi caussâ*: hærere incipio, vtrum nudo capiti, an galeæ alteri imponat? Eò magis, quòd in Vegetio memini legere: *galeas ipsas ad terrorem hirsutis* (alij libri *vrsinis*) *pellibus tectas.* *Lib. II.*

LIPS. Non ita hîc factum, cùm præmiserit de *simplici tegmine*: nec ratio est tam cautè & custoditè armare istos. Addo legere me *Galeam venatoriam*, pro hoc sensu, in Æmilio Probo, de Datami: *Ipse agresti duplicíque amiculo circumdatus, hirtáque tunicâ, gerens in capite galeam venatoriam, dextrâ manu clauam.* Ita enim veriùs distingui, quàm vt ad *clauam* referatur. Et quídni isti vsi, quibus è cæde ferarum copia? Sed pergo. *Galea venatoria. In Datami.*

›› *Habet lignum in longitudine duorum cubitorum.*] Sunt igitur in hastili *tres pedes.* Nam quod in Liuio est: *Septena iacula quaternos longa pedes data.* & in Frontino: *Septenis singulos hastis quaternorum circiter pedum armauit*: id ad telum totum referendum est, vnà cum ferri modo, qui fuit dodrantalis, id est haud longè à pede. *Concordia inter Polybiũ & alios.*

›› *Crassitie vnius digiti.*] Ergo tenue lignum, & vt hodiernæ sagittæ. Quídni tale cùm *septem* ea tulerint? suprà in Liuij & Frontini verbis ha- *Teneræ hastæ Velitum.*

Valerij locus tentatus. *Lib II. cap. III.* bes. Septena igitur illa implebant manum. Huc facit Valerij locus, sed cum nostrâ correctione, qui scribit eos *breuibus & incuruis septenis armatos hastis*. Breuibus, pedum quattuor: sed quomodo *incuruis*? an à ferro? non dicit Polybius. & pone hamatum fuisse, non tamen aptè hoc *incuruum*. Libri scripti quos consului habebant, *inturmis*. Putarem *infirmis* verum esse, & ad hanc tenuitatem referrem.

„ *Ferrum est vnius spithamæ.*] Ita Græcis dicitur, qui Latinis est *Palmus maior*, siue & *Dodrans*.

„ *Statim à primo iactu inflectatur.*] Tale aliquid in ipso Pilo machinatus C. Marius, vt pòst dicam. Sed & Liuius, etiam ante institutos hos Velites ad Capuam, libro XXIIII. *Sagittarij, funditorésque, & velites etiam, quorum inhabile telum ad remittendum imperitis est.* Qui tamen locus consideratione duplici eget. primùm, quòd *Velites* nominat (nescio an alibi) veteres illos *Iaculatores*: deinde quòd ait *imperitis inhabile*. Atqui & *peritis*, si tale & tam flexile est, quale hîc describitur: & Polybius apertè negat remitti. An redundat vox *imperitis*? an mutanda in *impeditis*? vt nisi quis otiosè mucronem refingat & erigat, neget remitti. An ideò etiam *imperitis* inhabile, quia amento emittebatur, & certo motu? Sed quidquid est, hæc arma Velitum: à quibus moneo haud longè *Peltastas* siue *Cetratos* abisse Græcorum. Vt alia loca omittam, Ælianus ita describit: Οἱ πελτασταὶ μέση πως κέχρηνται σκευῇ. ἡ γὰρ πέλτη μικρά τις ἐστὶν ἀσπιδίσκη, καὶ κούφη, καὶ τὰ δόρατα πολὺ τῶν ὁπλιτῶν λειπόμενα: *Peltastæ mediâ vtebantur armaturâ. nam Pelta paruus quidam clypeolus est, & leuis, & hastæ eorum longè infra modum Grauium.*

DIALOG. II.

De Scuto accuratè. Discrimen à Clypeo. Magnitudo eius, Circulus, Vmbo, Origo, & exemplum.

VELITIBVS arma sua dedit, dat nunc Hastatis; imò & aliis iunctim, quia armis isti leuiter inter se dissidebant: & siquid fuit, dicit. Lege:

POLYB. Τοῖς γε μὴν δευτέροις μετὰ κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἀστάτοις δὲ προσαγορευομένοις, παρήγγειλαν φέρειν πανοπλίαν. ἔστι δ' ἡ ῥωμαϊκὴ πανοπλία, πρῶτον μὲν θυρεός, οὗ τὸ μὲν πλάτος ἐστὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας πένθ' ἡμιποδίων. τὸ δὲ μῆκος, ποδῶν τεττάρων. ὁ δὲ μεί-

Secundis verò ætate, & quos Hastatos dicunt mandabant ferre omnia arma. Sunt ea more Romano Scutum primò. cuius latitudo est in gibbâ superficie duorũ pedum & semis: longitudo pedum quattuor. Maius verò

ζῶν ἔτι καὶ παλαιστιαῖος, ἐκ διπλοῦ σανιδώματος, ταυροκόλλῃ πεπηγὼς ὀθονίῳ, μετὰ δὲ ταῦτα μοσχείῳ δέρματι περιειλημμένος τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν. ἔχει δὲ περὶ τὴν ἴτυν ἐκ τῶν ἄνωθεν καὶ κάτωθεν μερῶν, σιδηροῦν σιάλωμα, δι᾽ οὗ τάς τε καταφορὰς τῶν μαχαιρῶν ἀσφαλίζεται, καὶ τὰς πρὸς τὴν γῆν ἐξερείσεις. προσήρμοσται δ᾽ αὐτῷ καὶ σιδηροῦς κόγχος, ὃ τὰς ὁλοσχερεῖς ἀποστέγει πληγὰς, λίθων καὶ σαρισσῶν, καὶ καθόλου βιαίων βελῶν.

verò etiam palmo prætereà excedit. Est ex duplici tabulatione, taurino glutino cum linteo compactum: dehinc vituli bouísue corio tegitur exteriorem superficiem. Habet in curuaturâ circa superam inferámque partem ferreum munimentum, quo & contra ictus ensium defenditur, & contra inclinationes aut depositiones in terram. Aptatur illi & ferreus vmbo, qui vehementiores ictus auertit lapidum & sarissarum, & vniuersè violenti cuiusq; teli.

Assignat igitur primò

„ *Scutum.*] Cui nomen παρὰ τὸ σκῦτος, id est à loro, è quo factum. Id verius, quàm aut *à secando, quasi secatum*, quod Varro comminiscitur; aut *ab excutiendo*, quod Isidorus, *quia excutiat tela.* Moneo differre à *Clypeo*, & separant quicumque signatè ac propriè locuti. Liuius: *Scuta pro clypeis fecère.* Et est discrimen à formâ. quæ enim rotunda & in orbem iustum relata, *Clypeos* dixère; quæ in longum exibant, *Scuta.* Virgilius: *Scuti etymon.* IIII. de L.L. *Discrimen à Clypeo.* Lib. VIII.

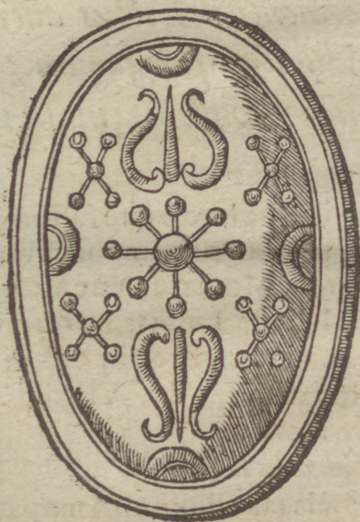
——— *clypeíque sub orbe teguntur.* II. Aen.

Idem: *Argolici clypei aut Phœbææ lampadis instar.*

Addit *Argolici*, quò magis orbem notet: quia talia illorum. Ammianus: *Iugum tereti ambitu, Argolici clypei specie.* In Dionysio: ἀργολικαὶ ἀσπίδες: *Argolici clypei*: in Seruiano censu, qui simpliciter sunt *Clypei* Liuio nostro. At de Scutis, contrà leges *Scuta longa*: & mox audiemus sic fuisse. Simile discrimen apud Græcos. & Homerus Ἀσπίδας εὐκύκλους agnomento dixit, *clypeos rotundos*: at θυρεοὺς Polybius semper nostra *Scuta*: nec aliter Dionysius & Plutarchus. Dio & inferior illa ætas confundũt. Lib. XXIIII

„ *Cuius latitudo in gibbâ superficie.*] Metitur exteriorem ambitum, sed vbi? Scutorum enim vnum & commune genus, inæquali latitudine: ac patet magis produciturque circa vmbilicum, extremis angustioribus. In tali, crediderim mensurari mediam partem. Alterum genus rarius, sed tamen in vsu etiam, quod vndique æquali latitudine, & ianuæ velut *Duplex scutum.* *Ouatum:* *Et Imbricatum.*

formam habet, ſed incuruæ: & vt apertè dicam, ſectum canalem aut imbricem refert. Dio Caſſius vtrumque genus copulat, cùm Teſtudinem
Lib. XLIX. militarem ſtruit, & in eius medio locat τοὺς τὰς πλατείας ἀσπίδας (confundit vocẽ, debuiſſet θυρεούς.) ἔχοντας: *eos qui lata ſcuta habebant*: in lateribus τοὺς ἀσπίσι ταῖς κοίλαις ταῖς σωληνοειδέσι χρωμένους: *eos qui ſcutis cauis in modũ canalium factis vtebantur*. Vtrumque in monumentis videmus: etſi
In Macrino. cum diſcrimine vſurpatum, vt oſtẽdit idem Dio. Nam notat Macrinum *Prætorianis militibus*, pugnâ in Antoninum, *abstuliſſe* τὰς σωληνοειδεῖς ἀσπίδας, *ſcuta imbricata: quo leuiores*, inquit, *eos redderet ad pugnam*. Ergo hæc grauiora & longiora etiam, quod Polybius indicare mox videtur,
Lib. IX. & palàm magis Apuleius: *Miles*, inquit, *è legione, habebat galeam nitore præmicantem, & ſcutum ceteris his longius*. Noſtrum intellegit, quod vulgaria anteibat, & digniores militum geſtabant. Neſcio an & Ammia-
Lib. XXIIII nus, de militibus quibuſdam Romanis: qui *veriti ne remanerent poſt ſignum erectum, ſcutis quæ patula ſunt & incurua, firmiùs adhærentes, eáque licet imperitè regendo, per voraginoſum amnem velocitatem comitati ſunt nauium*. Poteſt hæc ſignare, poteſt illa alia: quia omnia leuiter incurua. Forma & facies vtrorumque ſic in ſculpturis.

Scuta oblonga. „ *Longitudo pedum quattuor.*] Vides prominuiſſe igitur ſcuta, & ob-
Lib. III. Exc. longa magis quàm lata fuiſſe. Ioſephus ideò appellat Romanorum iſtos θυρεοὺς ἐπιμήκεις, *ſcuta longa*: & Plutarchus, ποδήρεις, *ad pedes demiſſos*. Nam
In Aemilio. reuera totum hominem tegebant, leuiter ſe inclinantem. Argumentum,
Lib. XLIIII quòd Liuius ſcribit milites in vigiliis *ſtantes, capite ſuper marginem ſcuti poſito, dormiiſſe*. Si ſtantes, debuit fuiſſe productius. Reperio & inferiore ac corruptâ iam militiâ hunc modum. Nam in Nicetâ Choniate, vbi *Euſtratius quidam è legione Macedonicâ ad ſingulare certamen in hoſtem producitur*: ἀσπὶς, inquit, αὐτῷ ἐς ἀνδρομήκης κατιοῦσα δίδοται: *ſcutum illi ad hominis longitudinem datur*.

„ *Maius*

„ *Maius verò scutum etiam palmo prætereà excedit.*] Hoc fortassis illud incuruum est, de quo dictum. Sed quis id gestauerit? Triarij, opinor, aut digniores Principum: nec vulgatam Liuij scripturam audiemus: *Spoliare cupientem Triarij obiectis clypeis arcuêre.* Illíne clypeis? nusquam iam ij Romanis, & *scutis* repone cum priscis libris. *Liuius correctus.* Lib. XXII.

„ *Ex duplici tabulatione.*] Quo id sensu? an duas tabulas fuisse, incuruas sic aptatas? an duplicatum totum textum? Ego hoc opinor, & è pluribus minutisque tabellis corpus hoc iunctum. Varro subiicit, cùm etymon scuti quærit: *A sectura, inquit, vt secatum, quòd minutè confectum sit tabellis.* Etiam Ammianus: *Cùm apud Parisios adhuc Cæsar Iulianus quatiens scutum variis motibus exerceretur in campo, axiculis quîs orbis erat compaginatus, in vanum excussis, ansa remanserat sola.* Ostendit pluribus lignis & axiculis constitisse. Atque hæc è certis arboribus, quas Plinius designat: *Frigidissima quæcumque aquatica; lentissima autem, & ideò scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditque suum vulnus, & ob id contumacius transmittunt ferrum. In quo genere sunt ficus, salix, tilia, betulla, sambucus, populus vtraque. Leuissimæ autem ex his ficus & salix, ideóque vtilissimæ.* Vides Salicem inter vtilissimas censeri, atque etiam vulgatissimas, vt aliunde disco. Adeò vt Græci poëtæ ἰτέαν siue *Salicem* dixerint pro ipso Scuto. Euripides: *Scuti ligna cuiusmodi.* De L. L. Lib. XXI. *E quâ arbore.* Lib. XVI. cap. XL. *E salice sæpe.*

Κρέων γε τ' ἄνθεν δ' ἰτέαν λαβὼν χερί:
Salicem Creon deinde suscipiens manu.

Hesychius: Ἰτέαι, αἱ ἀσπίδες. διὰ τὸ πρώτας ἐκ ταύτης τῆς ὕλης κατασκευασθῆναι: *Salices, scuta, quia primitus ex hac materie sunt facta.* In Theocrito etiam est:

Ἀχθόμενοι σακέεσι βραχίονας ἰτείνοισιν: Eidyll. XVI
Brachia vimineis scutis pressi atque grauati.

De Syracusis loquitur. & nescio an non aliud ibi scutorum etiam genus tangit, quod non è tabellis, sed è viminibus textum. Ideò etiam ita verti. Nam Siculi & Siracusij talibus vulgò vsi. Festus: *Cerrones leues, & inepti, à cratibus dicti. quod Siculi aduersus Athenienses cratibus pro scutis sint vsi, quas Græci γέρρας appellant.* Benè Festus. & cum eo Eustathius: Γέρραι, ἀσπίδες περσικαὶ ἐκ λύγων, καὶ οἰσυΐνοι: *Gerræ, scuta Persica, ex viminibus, & salignâ.* Persis adtribuit, quia creberrimè & recentissimè ij habuerunt. Glossæ item: Γέρρον, εἶδος ἀσπίδος περσικῆς: *Gerrum* (hoc etiam genere vulgò extulerunt) *genus scuti Persici.* In Xenophonte aliquoties ea vox: & Ammianus de Persis etiam sui æui: *Obtecti, inquit, scutis vimine firmissimo textis, & crudorum tergorum densitate vestitis.* Idem posteà: *Manipuli peditum contecti scutis oblongis & curuis, quæ texta vimine & crudis cortis gestant.* Ipsa descripta habes, & item formam. A quâ tamen aliquid Strabo abit. qui de Persis: ὁπλίζονται δὲ γέρρῳ ῥομβοειδεῖ: *Armantur scuto rhombi speciem.* Hæc figura non planè quadrat in Ammiani *oblongam & curuam.* Sed potuerunt à Strabone mutasse. In Eunapio lego Parthis quoque (gens eadem, aut in eodem solo) scuta hæc talia, imò & *Scuta è vimine.* *Gerræ.* *Persæ sunt vsi.* Lib. XXIIII. Ibid. *Quâ formâ fuerint.* Lib. XV.

galeas fuisse. Οἱ δὲ τῶν παρθῶν, inquit, οἰσυΐνας ἀσπίδας ἔχοντες καὶ κεράνη οἰσυΐνα, πλοκήν τινα πάτριον πεπλεγμένα: *Qui Parthorum scuta habebant viminea, & galeas vimineas, suo & patrio quodam modo intextas.* Nec verò

11. Annal. *Germanis hæc scuta. Et Gallis interdum.*

Persæ tantùm, sed Germani habuêre. Ex Tacito: *Nec scuta quidem ferro neruóue firmata, sed viminum textus, vel tenues & fucatas colore tabulas esse.* Galli quoque in Cæsare: *Scutis ex cortice factis, aut viminibus textis, quæ subitò vt temporis exiguitas postulabat, induxerant pellibus.* De aliâ aliquâ gente Sallustius, in fragmento: *Soliti nectere ex viminibus vasa agrestia, ibi tum quòd inopia scutorum fuerat, ab eâ arte se quisque in formam parmæ equestris armabat.*

Improba hæc scuta

Sed vterque ostendit non optima aut firmissima ea scuta fuisse, & adsumpta in egestate aliorum. Significat & Thucydides: Ναύτας ἐξώπλισεν ἀσπίσι φαύλαις καὶ οἰσυΐναις ταῖς πολλαῖς: *Nautas armauit scutis improbis, & plerisq; vimineis.*

Macedones olim vsi.

Tamen Macedones etiam olim vsi, sed quæ in ærea aut argentea Alexander mutauit: & hoc

Lib. x. *Et Itali.*

iis apud Curtium obiicit: *Lignea enim vasa desiderant, & ex cratibus scuta.* An non Itali & ipsi Romani? Dicas ex Virgilio, qui de Italis:

VII. Aen. *Fortasse plectunt.

——— * *flectúntque salignas*
Vmbonum crates alij.

Ex Lucano, de Romanis Arimini:

Lib. 1.

——— *nudâ iam crate fluentes*
Inuadunt clypeos.

Intellegit vetustos, & pelle scissâ & fluidâ iam destitutos. *Crates* vterque dicit: quæ vox tamen & in tabellarum textum conuenire potest. Scuta

*In fragm. suprà.

tamen rotunda & equestria, cùm * Sallustius, tum Dio, indicare videntur (leuitatis fortasse causâ) talia fuisse. Dio sic de Saluidieno, qui cym-

Lib. XLVIII

bas quasdam contra Sextum Pompeium ridiculè instruxit: Δερμάτινα πλοῖα, κατὰ τοὺς ἐν ὠκεανῷ πλέοντας, ἐκποιῆσαι ἐπεχείρησεν, ἔνδοθεν μὲν ῥάβδοις αὐτὰ κούφαις διαλαμβάνων, ἔξωθεν δὲ βοὸς δέρμα ὠμὸν, ἐς ἀσπίδος κυκλοτεροῦς τρόπον, περιτείνων: *Coriacea nauigia, vt solent ij qui Oceanum nauigãt, facere est aggressus, introrsus ea virgis leuibus intexens, extrorsus verò bouis crudum corium, in modum rotundioris clypei, circumponens.* Cum rotundo clypeo disertè comparat; qui equitum ferè fuit. Sed heus tu, cur non me reuocas euagantem? & nónne hæc extra Polybium? AVD. Non extra historiam aut militiam: & sint vtrique illustrandæ. Quin ad tales excursus liber esto, & iamnunc mappam tibi mitto. LIPS. Reduc & contrahe. non enim lubet extra viam: ipsa lõga affatim, & fatigat. Pergo.

Glutinum in scuto.

„ *Taurino glutino.*] Quod & linteum tabellis iunxit (de quo linteo hîc in Polybio:) & tabellas ipsas inter sese. Denique & corium firmauit. Ausonius:

In Monos.

Tergora dic clypeis accommoda quid faciat? glux.

Et Nerui. 11. Annal.

Videntur & neruo aut ferro vinxisse. ex Tacito: *Ne scuta quidem ferro neruóue firmata.* Sed *ferrum* referri ad orbem circumpositum potest, de quo Polybius tangit, vel ad Vmbonem: *nerui*, non nisi huic rei & tabulis vinciendis fuisse videntur.

„ *Vitu-*

„ *Vituli bouísue corio.*] Potiùs profectò *bouis*: & id robustius: tamen quia μοσχείῳ δέρματι in Græco est, de *vitulo* quoque expressi. Corij huius *Corium in* inducti apud Græcos Latinosque mentio, & creberrimè poëtas: qui co- *scutis.* ria etiam multiplicant & adaugent. Exempla illa omitto. propriè ad Polybium & ad verum, Statius:

Nec pudor emerito clypeum vestisse iuuenco. Lib. III.

Idem: ——— *graues clypeos cæsis vestire iuuencis.*

Sed & Liuius testimonium, in re miserabili, suggerit, de obsessis Casilini ab Annibale: *Postremò ad id ventum inopiæ est, vt lora detractásque scutis* Lib. XXIII. *pelles, vbi feruidâ mollissent aquâ, mandere conarentur.* Accusarem cupidinem vitæ, nisi quòd à constantiâ non ab ignauiâ fuit. Silius idem de Saguntinis: ——— *resolutáque nudos* Lib. II.

Linquentes clypeos armorum tegmina mandunt.

Hegesippus de Iudæis, qui in vrbe sacrâ à Vespasiano obsessi: *Et cùm alia famis solatia non reperirent, detrahebant coria scutis, vt cibo essent sibi quæ præsidio non essent.*

„ *Ferreum munimentum.*] In Polybio, σιδηροῦν σιάλωμα: quę vox *labrum* *Margo fer-* & extremitatem talem notat: propriè tamen *Sputi* instar tenuem bra- *reus in scu-* cteam aut lamellam. Martialis: *Hoc linitur sputo Iani caryota Kalendis.* *to.* Suidas ipsum hunc Polybij locum, opinor, respiciens: Σιάλωμα, σιδηρᾶ περιφέρεια τοῦ ῥωμαϊκοῦ θυρεοῦ: *Stalôma, ferreus ambitus Romani scuti.* Vult idem dictum Hesychius, sed obscuriùs: Σιάλωμα, μέρος τι τῶν ὅπλων τῶν καλουμένων θυρεῶν: *Stalôma, pars aliqua armaturæ, quam Scutum dicunt.* Plutarchus λεπίδα dixit, & auctorem huiusce rei Camillum fecit. Ille in pugnâ *Camilli in-* contra Gallos, quorum immanes gladios timebat, cùm alia machinatus *uentum.* est, tum istud. Τοῖς θυρεοῖς, inquit, κύκλῳ περιήρμωσε λεπίδα χαλκῆν, τοῦ ξύλου κατ' αὐτὸ τὰς πληγὰς μὴ στέγοντος: *Scutis laminam ferream in orbem ad-* In Camill. *aptauit, ligno solo ictus parùm sustinente.* Ergo hæc caussa vna & prima rei; altera quam Polybius adiungit, ad scuti tutelam & seruamen. Inclinabant enim sæpe in terram, & ferè sic ante tentoria aut in excubiis habebant, pilis etiam (quod marmora nos docent) acclinatis. Ne ergo putisceret lignum, munimen à ferro.

„ *Ferreus vmbo.*] Ita plurimùm & vulgò, è ferro. At poëtæ aureum *Vmbo è va-* etiam faciunt. vt Virgilius: *rio metallo.*

——— *vastos vmbo vomit aureus ignes.* x. Aeneid.

Sed & Sidonius posteriore æuo reipsâ sic fuisse ostendit. *Clypeorum lux* Lib. IIII. *in orbibus niuea, fulua in vmbonibus, ita censum prodebat vt studium.* Hoc Epist. xx. ille de Sigimere iuuene regio, eiusque comitatu selecto: & satis indicat ditiores argentum in ambitu, & aurum in vmbone gestasse. Non is luxus olim. Vmbonem autem certum est mediam illam partem scuti dictam, *Quid Vm-* quæ protuberat & exseritur cum rotundo tumore. Ideò Vmbo, quod *bo.* Græcis est ἄμβων. Montes & eminentias hac voce Statius poëta sæpe *Pro monte.* appellat, quod iure suo doctus Scaliger nos docuit in Varronem. Sed & Latini vestis positum qui ad pectus exibat in tumorem, sic dixerunt. *Pro vestis parte.*

Tertul-

De pall. cap. v. Tertullianus: *Totum contracti vmbonis figmentum.* Iterùm: *Recognito*
Ibid. *rursus vmbone, & siquid exorbitauit reformato.* Persius:
Sat v. *——— totâque impunè Saburrâ:*
Persio lux. *Permisit sparsisse oculos iam candidus vmbo.*

De tirone loquitur, qui in viros transscriptus, & depositâ prætextâ candidam togam sumpsit: vnà cum eâ etiam libertatem. Non aliter ego illa
Lib. xi. interpretor. Apuleius huc etiam ducendus: *Palla sub dextrum latus ad humerum læuum recurrens, vmbonis vice, deiectâ parte laciniæ, multiplici contabulatione dependula.* Et Glossæ priscæ: *Vmbilicus*, ὀμφαλὸς ἀσπίδος, τηβέννης: an non corrigendæ? *Vmbo*, ὀμφαλὸς, & cetera. Nec enim *Vmbilici* vocem profectò temerè in vtrâuis eâ notione leges.

Vmbone trudebant ,, *Ictus auertit lapidum.*] Atque vsus alter, quòd auertat etiam hostes.
Iul. cap. LXVIII. Nam in conflictu & pugnâ cominus vtebantur eo ad impulsum. Suetonius de Acilio animoso milite: qui *abscisâ dextrâ, transiliuit in nauem,*
Lib. III. *vmbone obuios agens.* Curtius: *Totam aciem pauore suo fluitantem vmbo-*
Lib. IX. *nibus posse propelli.* Liuius: *Vmbonibus incussâque alâ sternuntur hostes.*
Lib. XXX. Iterùm: *Alâ deinde & vmbonibus pulsantes.* Vbi Alam etiam dicit partem illam humeri brachiique adiutricem in hoc nisu. Quid, quòd ipsa
Vmbo pro humero. incurua illa pars, Vmbo? Fallor, aut sic Statius:
Lib. II. *——— clypeum non sustinet vmbo*
Mutatum spoliis.

De Tydeo ait, defesso à pugnâ & vix arma sustinente. Ibi Luctatius: *Hic vmbonem pro humero posuit, aut pro manu.* Martialis consimiliter, de valente suo liberto:

In turbam incideris, cunctos vmbone repellet.

Profectò ista pars brachij est, proiecta & incuruans. Satis de Scuto, pro Polybij quidem mente. A V D. Non etiam pro meâ. L I P S. Quid abest, aut aues igitur? A V D. Principium & inductionem scuti, ob Liuij ver-
Lib. II. ba (in mente habeo) quæ me torquent. Nam cùm illa de Ordine legeba-
Dial. III. mus, hæc quoque erant: *Clypeis anteà Romani vsi sunt, deinde postquam*
Lib. VII. *stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecère.* Ergóne tunc demum scuta
Quando Romanis scuta. introducta, cùm stipendia, id est obsidione Veienti? Atqui ipse Liuius aliter, & iam in armandis classibus Seruianis, dat primori dumtaxat *clypeos* (ἀσπίδας ἀργολικὰς Dionysius:) reliquis *scuta*, quos θυρεὺς idem ibi Græcus. Sed & sæpius anteà Scutorum mentio. L I P S. Me spectas? propè est vt negem respondere ad talia quæ abducunt extra Polybianum campum. Sed tamen quia in margine hæres, fiat. Tetigi suprà leuiter de
Liuij interior sententia. sensu verborum Liuij, qui non est (vt verba aspecta præferunt) quasi anteà clypeis tantùm Romani vsi, posteà scutis. Id verò falsum: sed quòd vtrumque genus in vsu anteà, postinde sola scuta. Breuiter hæc senten-
Romulus scuta induxit tia. Origo igitur Scutorum à regibus, imò à primo ipso rege, si fidem habes Plutarcho. Ille sic de Romulo: Θυρεοῖς τῶν Σαβίνων ὁ ῥωμύλος ἐχρήσατο, καὶ μετέβαλε τὸν ὁπλισμὸν ἑαυτῷ τε καὶ ῥωμαίων πρότερον ἀσπίδας ἀργολι-
In Romulo. κὰς φορούντων: *Scutis Sabinorũ Romulus est vsus, & mutauit sua ac Romanorum*

rum aliorum arma antea clypeos Argolicos ferentium. Id verò palàm contra Liuium, & isto auctore diu permutatio hæc ante Veiens bellum; tūc scilicet cùm accepti, vnà cum Tatio, in vrbem Sabini. Sed potest vterque verum dicere. & fuit ità sub Romulo, mutatum à Seruio; iterumque mutatum, obsidione Veiorum. Tamen ex Græco illo dixeris ortum & notitiam scuti esse à Sabinis. At negat alius Græcus, Athenæus: qui inter ea quæ Romani à variis gentibus hausêre: παρὰ Σαυνιτῶν, inquit, ἔμαθον θυρεοῦ χρῆσιν: *A Samnitibus didicère scuti vsum.* Cæsar apud Sallustium hinc stare videatur: *Arma atque tela militaria à Samnitibus sumpsimus.* Et Arma & Tela nominat: atque illa propriè scutum esse scimus, eaque quæ ab armo feruntur. Tamen ad Plutarchum magis ego eam, & à Samnitibus abiungam. Quid ita? caussâ duplici. Priore, quòd diu ante Samnitas notos, aut certè bello notos, in vsu Romanis scuta. Plutarchus, Dionysius, Liuius testes sunto. Nam isti bello non tentati ante annum vrbis CCCCX: diu antè promiscua iam scuta, si illis fides. Alterâ, quòd etiam forma scuti Samnitici dissedit à Romani. Ita enim de illo Liuius: *Forma erat scuti* (Samnitici) *summum latius, qua pectus atque humeri teguntur, fastigio æquali, ad imum cuneatior, mobilitatis caussâ.* Facilis intellectu hæc descriptio, & videmus etiam in maiorum nostrorum insignibus aut monumentis hæc talia scuta. Sed enim Romanum diuersiforme fuit, & quale dixi: Non ergo meâ sententiâ à Samnitibus. An non à Ligutibus potiùs? ita enim Liuius præire videtur, & viri docti nuper ex eo firmant: *Stabilior aut parmâ aut scuto Ligustino Romanus erat.* En apertè distinguit, Romanisque tribuit & *Parmam* (nempe leuibus) & *Scutum*, (grauibus) sed *Ligustinum*. Nolo imponant tibi verba, aut viri cetera curiosi & docti. Hîc glaucoma in eorum oculis, & remouebo. Liuius ibi de leui tantùm milite agit, nihil de graui: Cur igitur scutum à parmâ diuidit? diuidit, sed Ligustinum. Scito igitur, totam illam à Liuio memoratam ibi pugnam, solius leuis armaturæ vtrimque fuisse. Et à Perseo, inquam, & à Romanis, graues non concurrerunt. Liuius hîc defectus & mutilus, eoque minùs id ex eo statim liqueat; at purissimè è Plutarcho, qui pugnam eam describit. Is facit Romanos Velites pugnasse, & vnà cum iis *septingentos Ligures*: qui leuiùs scilicet armati, & ideò expressim hîc Liuius *Parmam* nominat, quæ Velitum; *Scutum Ligustinum*, quod eius gentis. Quale id fuit? è Diodoro discas, & totam hanc litem sopias: Ὁπλισμὸν ἔχουσιν οἱ Λίγυες ἐλαφρότερον τῶν Ῥωμαίων τῇ κατασκευῇ. σκεπάζει γὰρ αὐτοὺς παραμήκης θυρεὸς εἰς τὸν Γαλατικὸν ῥυθμὸν δεδημιουργημένος, καὶ χιτὼν συνειλημμένος ζωστῆρι. καὶ περιτίθενται θηρείων δορὰς καὶ ξίφος σύμμετρον: *Armaturam habent Ligures leuiorem Romanâ. Tegit enim eos scutum longum, ad Gallicum modulum factum, & tunica cingulo adstricta. Circumponunt etiam pelles ferarum & modicum gladium.* Ecce habes Scutum Ligustinum, & simul leuiter armatos Ligures fuisse. Fragmentum in Suidâ reperio, quod huc facit, si corrigas: Τῇ δυνάμει τῆς πάρμης καὶ τῶν Λιβυστικῶν θυρεῶν ἀντεῖχον ἐρρωμένως οἱ Ῥωμαῖοι: *Firmitate parmæ & Lybicorum*

An à Sabinis exemplum.

An à Samnitibus. In Catil.

Potiùs à Sabinis.

Lib. IX.

Iterùm à Liguribus. Lib. XLIV.

Fallax Liuij scriptū.

Id cōtra viros doctos explicatū.

Forma scuti Ligustini. Lib. VI.

Quod differt Romano.

Correctus Suidas aut Polybius.

corum

eorum scutorum fortiter resistebant Romani. Itáne Lybica scuta Romanis? nulla. Scribe λιγυστικῶν: & scito è Polybio fragmentum esse hanc ipsam velitarem cum Perseo pugnam denarrante. Ex eo deinde vertit, vt solet, pænè verbatim Patauinus. Hęc ita vera me dixisse ipse Liuius etiam suggeret, qui paullò pòst adiungit, *Pugnatum vtrimque leui armaturâ esse.* Facessite igitur scuta Ligustina à Romanis. AVD. Gaudeo quòd abduxerim; tu me reduxisti, atque alios fortassis, errantes. LIPS. Vtinam me quoque alius, cùm opus, sed clementer! Nam nostri plerique hodie Archilochi sunt, & gaudent ἰαμβίζειν.

DIALOG. III.

Gladius Hispaniensis. Origo, Vsus, Bonitas.

SED nos ad Polybium. Dat secundò grauiori militi Gladium, & eum sic depingit:

POLYB. Ἅμα δὲ τῷ θυρεῷ μάχαιραν, ταύτην δὲ περὶ τὸν δεξιὸν φέρει μηρόν. καλοῦσι δὲ αὐτὴν ἰβηρικήν. ἔχει δὲ αὕτη κέντημα διάφορον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν βίαιον, διὰ τὸ τὸν ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι.

Vnà cum scuto gladium imperant, quem fert ad dextrum femur. Appellant Hispaniensem, habétque mucronem eximium, & ictum vtrimque vehementem, quoniam lamina eius firma est & stabilis.

Vnus olim gladius. „ *Gladium imperant.*] Gladium, inquit, non ergo plures, etsi posteà ita fuit. Nam sequenti æuo minorem etiam alium ferebant, quem *Pugionem* Latinâ voce Tacitus dixit; alij Græcanicâ, *Paramerium*, aut *Parazonium*, quia ad femur scilicet aut zonam pendêret. De hoc quia nihil Polybius, omitto.

„ *Fert ad dextrum femur.*] Nouum est nostris moribus, & videntur *Gladius an ad dextrã?* esse quæ resistant. Primùm, quomodo facilis ea eductio? quomodo vagina inibi non impedimento ad pugnam? Sed & Iosephus contrà, de *Lib. III. Excid.* ipsis Romanis: Οἱ μὲν πεζοὶ, inquit, μαχαιροφοροῦσιν ἀμφοτέρωθεν. μακρότερον δὲ αὐτῶν τὸ λαιὸν ξίφος πολλῷ. τὸ γὰρ κατὰ δεξιὸν σπιθαμῆς οὐ πλέον ἔχει μῆκος: *Pedites vtrimque gladium gestant. Longiorem quidem illum ad sinistrum latus: nam qui ad dextrum est, palmi siue duodecim digitorum mensum non excedit.* Nónne clarè longiorem, id est Hispaniensem istum ad læuam ponit? Sed & cum eo Sidonius, vbi vrbem Romam armat:

Panegyr. ad Anthem.

——bullis hostilibus asper
Applicat à læuâ fulgentem balteus ensem.

Quis autem ambigit, quin Romam ornet pro Romano more? Amplius, sub

sub ipsum Polybij æuum nummos reperio, in quibus gladij sunt sinistri. Hæc cùm ita sint, olim dubitaui ecquid ista Polybij vera satis aut sana. Nunc minimè, & eò descendo vt mutasse hanc rem censeam, & aliter atque aliter gestasse. Certè quin Iosephi, id est Flauiorum, æuo ita fuerit vt scribit, gladij nempe sinistri, non est ambigendum: & fortasse id introductum, cùm Gladioli aut Parameria introducta. Etsi parùm etiam firmiter. nam ecce in columnâ Traiani plerosque militum cinctos iterùm pro prisco ritu dextros video, idemque in Antonini: etsi Imperator tamen ipse & Tribuni habent ferè sinistros. Omnino variauit ea res. & cur in Romanis ita miremur, quod non in Gallis? Nam ij quoque certò dextros gestarunt, quod Strabo & Diodorus clarè scribunt. Atqui incommoda eductio. Non in Romanis quidem; qui nec longi nimis erant, & ab humero non à medio cingulo pendebant. Denique credo eos spectasse scuti vsum, præcipui inter arma. Id impediri videbatur eiusque frequens motio, si gladius aut vagina sub brachio sinistro. Non ergo, inquies, in pugnâ idem, cùm vagina ad dextrum? Reciprocatio enim brachij ad ictus impedita. Fateor, nec habeo quod dicam, nisi reiici solere tunc ponè tergum. Vno verbo, arbitraria hæc res fuit, & vtrimq. caussæ.

Variatum in eâre.

„ *Appellant Hispaniensem.*] Passim quidem & crebrò: sed quid ita ante Hispanos etiam notos? Vt Liuius in pugnâ Manlij illâ veteri cum Gallo: *Manlius Hispano cingitur gladio.* In eadem re Quadrigarius: *Scuto pedestri & gladio Hispanico cinctus contra Gallum constitit.* Vterque disertè notat de Hispanico, me mirante. Vnde is tunc? quæ commercia? cùm Romani nec in Italiâ suâ domini etiam essent. At intellegunt formâ Hispanici fuisse. Nec id quidem dicet scriptor incertus apud Suidam (an non ipse Polybius?) qui hanc quoque refert ad tempora Annibalis & secundi Punici belli. Tunc scilicet, cùm Romani vires & constantiam experti militiæ Hispanicæ, adsumpsêre hunc ensem. Verba sunt: Οἱ δὲ κελτίβηρες τῇ κατασκευῇ τῶν μαχαιρῶν πολὺ διαφέρουσι τῶν ἄλλων. καὶ γὰρ κέντημα πρακτικὸν καὶ καταφορὰν ἔχουσι δυναμένην ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν. ἢ καὶ ῥωμαῖοι τὰς πατρίους ἀποθέμενοι μαχαίρας ἐκ τῶν κατ' ἀννίβαν μετέλαβον τὰς τῶν ἰβήρων. καὶ τὴν μὲν κατασκευὴν μετέλαβον, αὐτὴν δὲ τὴν χρηστότητα τοῦ σιδήρου καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν οὐδαμῶς δύνανται μιμεῖσθαι: *Celtiberi paraturâ gladiorum longè aliis antecellunt. nam & mucronem validum habent, & ictum potentem ex vtrâque parte. Quare & Romani vsitatos & patrios gladios deponentes, à temporibus Annibalis istos Hispanorum assumpserunt. Et formam quidem assumpserunt, ipsam verò bonitatem ferri & aliam accurationem nequaquam imitari potuerunt.* Hæc si vera (puto esse:) quid pro Liuio aut Claudio? vnum. appellasse eos gladium Hispanicum, ipsum pedestrem: non quia re ipsâ talis esset, sed quoniam Manlius eques, depositâ parmâ & longiore suo gladio (talis equitum, vt videbimus) sumpsit pedestre scutum, & gladium breuiorem, Hispanicum posteà dictum. Si tibi color melior, alline.

Gladius Hispaniensis quàm pridè notus.

Lib. VII.

Agell. lib. IX. c. XIII.

Videtur cùm Hannibale illatus.

„ *Habet mucronem eximium.*] Quo Romani etiam maximè vsi, & Hispani

Punctim gladio vsi.

ſpani hodie, etſi gladij eorum aliâ à priſcis formâ. Polybius: Οἱ δὲ ῥωμαῖοι οὐκ ἐκ καταφορᾶς, ἀλλ' ἐκ διαλήψεως ὀρθαῖς χρώμενοι ταῖς μαχαίραις, πρακτικῆς τῆς κεντήματος περὶ αὐτὰς ὑπάρχοντος, τύπτοντες ἐς τὰ στέρνα καὶ τὰ πρόσωπα διέφθειραν τοὺς πλείστους: *At Romani non cæſim ſed punctim rectis gladiis vtentes, mucrone ad hanc rem efficaci, ferientes in pectora & facies, pleroſque interfecerunt.* Scribit facies petiiſſe: ne primus Cæſar hoc iuſſerit

Lib. XXII. Pharſalicâ illâ pugnâ, *Miles faciem feri.* De Hiſpanis, Liuius: *Gallus prælongi gladij ac ſine mucronibus, Hiſpano punctim magis quàm cæſim aſſueto petere hoſtem breuitate habiles, & cum mucronibus.* Et vtilitatem huius rei

Puncta vtilitas. in Vegetio habes. *Non cæſim*, inquit, *ſed punctim tirones ferire diſcebant.*

Lib. I. cap. XII. *Nam cæſim pugnantes non ſolùm facilè vicere, ſed etiam deriſere Romani. Cæſa enim quouis impetu veniat, non frequenter interficit, cùm & armis vitalia defendantur & oſsibus: at contrà puncta duas vncias adacta mortalis eſt. Deinde dum cæſa infertur, brachium dextrum latúſque nudatur: puncta autem tecto corpore infertur, & aduerſarium ſauciat antequam videat.* Bonæ & veræ cauſſæ. & , quod ipſe quoque notat, hac re facilè vicêre eos qui pugnabant cæſim. Dio Caſſius tetigit pugnâ Iulianâ in Ario-

Lib. XXXVIII. uiſtum: Τά τε γὰρ ξιφίδια αὐτῶν (ῥωμαίων) καὶ σμικρότερα τῶν γαλατικῶν ὄντα, καὶ τὰς προσβολὰς χαλυβδικὰς ἔχοντα, χρησιμώτατα σφίσιν ἐγένετο: *Gladioli enim Romanorum & breniores Gallicis, & mucrones è chalybe habentes, vtiliſsimi iis fuerunt.* Appellat ξιφίδια, *gladiolos*, adſpectu ad Gallorum illos immanes: & re ipſâ fuerunt haud magni.

„ *Ictum vtrimque vehementem.*] Nota, *vtrimque*: & hinc facilè for-

Forma gladij Hiſpanici. mam faciemque Romani gladij colligas, qualis ferè hodie eſt noſter equeſter. Appâret ita in monumentis priſcis: etſi in iiſdem etiam acie ſimplici, & ſupernè leuiter pandus, ad Orientalem aut Turcicam for-

Is ad cæſam quoque vtilis. mam. Sed iſte rarior, & Polybio nunc ignotus. Ad cæſam igitur ſeruiit etiam hic gladius, & vt res erat, Romani vſi. Polybius, vbi Romanam

Lib. XVII. militiam & arma cum Macedonum comparat: Τῇ μαχαίρᾳ ἐκ μεταφορᾶς καὶ διαιρέσεως ποιοῦσι τὴν μάχην: quæ ſupinè interpres (vt pleraque alia) vertit. Ego ſic: *Gladio punctim & cæſim pugnant.* Nam illud ἐκ μεταφορᾶς, *è tranſlatione*; ad punctam refero: & huic ἐκ καταφορᾶς *ex delatione* aut *demiſsione*, oppono. quia gladius ſcilicet in pungendo reciprocatur & transfertur, in cædendo demittitur. Ἐκ διαιρέσεως autem, cæſa eſt: ad verbum, *ex diuiſione*. quia ictus ille diuidit ſcilicet abiungitque. Tamen vide an non verius ſit, ἐκ διαρ́σεως: *è ſublatione*: quod Polybius alibi vſur-

Lib. II. pat in hunc ſenſum. Scribit de Gallis: Ἴδιον τῆς γαλατικῆς χρείας, ἡ ἐκ διάρσεως μάχη: *Proprium Gallicani vſus, pugnare cæſim.* Fateor tamen in Sui-

Vis gladij Hiſpanici. dâ alibi & fragmentum hoc legi: μαχομένων ἐκ διαιρέσεως ταῖς μαχαίραις: ſed hoc quoque fortaſſe malè. De vehementiâ autem ictus, exempla in

Lib. V. De benef. Senecâ: *Galeam machærâ Hiſpanâ diuiſam*: in Liuio: *Poſtquam gladio Hi-*

Lib. XXXI. *ſpanienſi detruncata corpora brachiis abſciſis aut totâ ceruice deſectâ, & fœ-*

Lib. VI. *ditatem aliam vulnerum viderunt.* Auctoritas in Diodoro: Οὔτε θυρεὸς, οὔτε κράνος, οὔτε ὀστοῦν ὑπομένει τὴν πληγήν: *Neque ſcutum, neque galea, neque*

oſſum

ossum sustinet ictum. Plutarchus cum eo, pugnâ Æmilij in Persen: Μάχαιραι ἐκείνων ὑπὸ βάρους καὶ καταφορᾶς διὰ παντὸς ὅπλου χωροῦσαι ἐπὶ τὰ σώματα: *Gladij illorum* (Romanorum) *grauitate & ictu per omnia arma ad corpora peruadentes*. Ait, *grauitate*. ergóne tam magni? minimè, sed crassiusculi potiùs & firmi. Sculpturæ veteres sic ostendunt, & erutos è terrâ ipsi vidimus, qui duos pedes in laminâ non explebant. Haud frustrà ergo Liuius dixit, *breuitate habiles*; idemque *ad propiorem habiles pugnam*: Dio ξιφίδια, *gladiolos*: & Lucanus *exiguos* isto versu: In Aemil. Breues fuere.

Cantaber exiguis, & longis Teutonus armis. Lib. vi.

Nec enim de Scutis acceperim, quæ Hispanis Gallisque pænè eiusdem formæ: magis de hisce gladiis, qui sic diuersi.

DIALOG. IIII.

Pilum totum descriptum. magnitudo, forma, violentia: & siquid mutatum.

TERTIVM inter arma *Pilum*: quod Polybium licet audias describentem. Lege:

Πρὸς δὲ τούτοις ὑσσοὶ δύο, καὶ περικεφαλαία χαλκῆ, καὶ προκνημίς. τῶν δ' ὑσσῶν εἰσὶν οἱ μὲν παχεῖς, οἱ δὲ λεπτοί. τῶν δὲ στερεωτέρων, οἱ μὲν στρογγύλοι παλαιστιαίαν ἔχουσι τὴν διάμετρον. οἱ δὲ τετράγωνοι, τὴν πλευράν. οἱ γε μὴν λεπτοὶ σιβυνίοις ἐοίκασι συμμέτροις, οὓς φοροῦσι μετὰ τῶν προειρημένων. ἁπάντων δὲ τούτων τοῦ ξύλου τὸ μῆκός ἐστιν, ὡς τρεῖς πήχεις. προσήρμοσται δ' ἑκάστοις βέλος σιδηροῦν ἀγκιστρωτὸν, ἴσον ἔχον τὸ μῆκος τοῖς ξύλοις, οὗ τὴν ἔνδεσιν καὶ τὴν χρεῖαν οὕτως ἀσφαλίζονται βεβαίως, ἕως μέσων τῶν ξύλων ἐνδέοντες, καὶ πυκναῖς ταῖς λαβίσι καταπερονῶντες, ὥστε μὴ

Præter hæc pila duo, & galea ærea, & ocrea. Pilorum autem alia sunt crassa, alia tenuia. E crassis & firmioribus, iterùm alia rotunda, quæ palmarem habent diametrum; alia quadrangula, quæ latus. Tenuia autem sibynis modicis assimilantur, quæ ferunt vnà cum prædictis. Omnium verò istorum longitudo ligni, ferè tria cubita. Aptatur singulis telum ferreum, hamatum, longitudine par ipsi ligno; cuius nexum vsionémque ita validè firmant, ad mediũ vsque ligni inserentes, & crebris fibulis adstringentes, vt non Polyb.

πρότερον τὸν δεσμὸν ἐν ταῖς χρείαις ἀναχαλασθῆναι, ἢ τὸν σίδηρον θραύεσθαι, καίπερ ὄντα τὸ πάχος ἐν τῷ πυθμένι, καὶ τῇ πρὸς τὸ ξύλον συναφῇ τριῶν ἡμιδακτυλίων, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τοιαύτην πρόνοιαν ποιοῦνται τῆς ἐνδέσεως.

prius deuinctio illa inter vtendum soluatur, quàm ipsum ferrum defringatur. etsi id craßitiem habet in parte inferiore & quà ligno infigitur digiti & semis. Intantum & tam prouidè curant hanc connexionem.

Sustine, & iam me audi. Ait:

De voce ὑσσοῦ. „ *Præter hæc pila duo.*] Pila rectè verto, quod est in illo ὑσσοὺς. At Lascaris, & eum secuti alij, *Veruta.* Quis hoc dabit? quis non videt obnubilari aut eripi germanam *Pili* descriptionem, alienâ hac voce immissâ? Imò *Ea pilum in Latio. Peculiare Romanis.* ὑσσὸς Plutarcho, Dionysio, Appiano, nostro assiduè, est *Pilum.* Res ipsa vociferatur: &, nónne hîc legionarium militem armat, cuius proprium missile est Pilum? Inde Silius sanè quàm commodè Latinos sic adornat: *Lib. VIII.*

Non illis solitum crispare hastilia campo,
Nec mos pennigeris pharetram impleuisse sagittis;
Pila volunt, breuibúsque habiles mucronibus enses,
Aere caput tecti surgunt super agmina cristis.

Latini, inquit, non hastas spargunt, non sagittas; sed pila iis telum, & breues Hispanici gladij, tum galea & cristæ. Est ipse legionarius miles expressus. Sed & in Vegetio *pilatæ legiones veterum:* & in Festo, *Pilumnus populus* explicatur ipse Romanus, *velut pilis vti assuetus.* Et quis populus præter eos vsus? Glossæ hunc faciũt: *Pilum,* ὑπερῷον, ῥωμαϊκὸν δόρυ: *cænaculum, & Romanum telum.* Duplex interpretamentum dant; posterius clarè verum, prius vitio exscriptoris obscurum aut falsum. Nam *Corrupta Glossa.* quid hoc noui aut monstelli est, *Pilum* significare *cænaculum?* Græca tamen vox id sonat, sed leuiter mihi reformanda in ὕπερος: quod valet *pi-* *Emendata.* *stillum.* Ita sanè. Pilum, inquit Glossographus optimus, duo notat, & *pistillum & telum.* Nihil hîc dubium: atque adeò Varro Pilum pro telo *Varro illustratus. IIII. de L. L.* vsurpari cœptum vult ab illo. *Pilum enim dictum,* inquit, *ab omine quod hostes feriret vt pilum.* Ea lectio mihi proba & sicut instrumento illo rustico aut cibario teri frangique frumenta solent, sic isto hostes. Inde captum omen, & vox tralata in bellum. Alij tamen rescribunt, *quod hostis periret, vt perilum:* mihi quidem minùs probè.

Quot Pila militi. „ *Pila duo.*] Quem numerum poëtæ, vt solent, tangunt. Virgilius: *I. Aen.*

Bina manu lato crispans hastilia ferro.

II. Theb. Et Statius:

Quæ duo sola manu gestans, accliuia monti
Fixerat, intorquet iacula.

Duo videri. Lib. II. cap. XV. Sed & Vegetius apertè: *Habebant bina mißilia, vnum maius quod Pilum vocabant,*

vocabant, & aliud minus quod Verutum. Dissensu tamen aliquo cum Polybio, quòd is videatur duo maiora pila dare militi alterum rotundum, alterum quadrum. Si tamen is eius sensus. Cur non ambigam? pleraque hîc breuiter aut obscurè dicta: sicut hoc ipsum quod ait, *tenuia tulisse eos vnà cum prædictis.* Quid? an præter duo maiora, etiam tenuia? An ex Vegetij mente, cum vno maiorum, alterum minus? Hoc magis credam, ne nimis manum iis impleam aut onerem. Quod tamen Vegetius de Veruto addit & distinguit: vix scio an ita veteres. Imò ex Polybio & Liuio communiter hæc dicta Pila. *Discrimen Vegetij vanum.*

„ *Rotunda, quæ palmarem habent diametrum; quadrangula quæ latus.*] Fateor adhæsisse me in his verbis, nunc expedio. Dicit, Rotunda quidem palmarem diametrum habuisse; at quadrata, totum ambitum sine omne latus. Ita enim id accipiendum, etsi aliter videatur dictum. nam si quodque latus in his palmare; profectò sedecim digitorum ambitus fiat, nullâ manu commodè stringendus. Sed nec proportio vlla ferri tunc ad lignum: cùm adiungat illud fuisse digiti & semis: qui modus quid ad sedecim? Esto igitur pro re interpretatio, & fiant Pila χειροπληθῆ, *manum implentia*, vt Dionysius dixit; non hercules exeuntia & aperientia. Palmus hîc autem παλαιστὴ, digitorum quattuor: qui *quadrans* pedis est, vt mirer *Trientale latus* Lascari versum. *Pili crassities.*

„ *Quadrangula.*] Quæ crebra magis fuisse rotundis videntur. Liuius certè vulgarem hanc Pili formam agnoscit, vbi de Falaricâ: *Hastili cetera tereti, præterquàm ad extremum vnde ferrum exstabat. id sicut in pilo, quadratum.* Nisi fortè rotunda etiam, eâ parte sic formabantur. Sed Appianus quadrata sola agnoscit, aut quidem describit, in pugnâ C. Sulpicij cum Gallis: Τὰ δὲ δόρατα ἦν οὐκ ἐοικότα ἀκοντίοις, ἃ Ῥωμαῖοι ὑσσοὺς καλοῦσι, ξύλου τετραγώνου τὸ ἥμισυ, καὶ τὸ ἄλλο σιδήρου τετραγώνου καὶ τοῦδε μαλακοῦ χωρίς γε τῆς αἰχμῆς: *Erant hastæ non similes iaculis, quas Romani Hussos* (imò Pila) *dicunt, è ligno quadrangulo parte mediâ, parte reliquâ è ferro quadrangulo, atque eo molli, excepto mucrone.* Breuis, sed bona descriptio. in quâ quod negat *similia iaculis fuisse*, ferri hoc sensu potest, non similia scilicet vulgatis leuibusque iaculis. Alioqui profectò similia sunt, imò ipsa iacula: & suspicetur aliquis rescribendum potiùs, * ἦν οὖν ἐοικότα, sententiâ aiente. Addit *mediam partem è ligno, aliam è ferro:* & consonat cum iis quæ Polybius hoc loco. Hoc dissonat, quòd molle ferrum facit, credo ad inflexum, & vt in Velitum hastâ. At nihil tale noster, etsi posteà opinamur sic fuisse. *Pila vulgò quadrangula* *Lib. XXI.* *In Celtic.* *Explicatus Appianus.* **Vel, ἦν οὐκ ἀπεοικότα.* *Fortasse correctus.*

„ *Sibunis modicis assimilantur.*] Variè vox scribitur, in primâ aut mediâ syllabâ, i. & y. alternante. Parùm hoc est. significatio quidem certa, venabulum fuisse, siue iaculum venatorum. Festus: *Sibunam appellant Illyrici telum venabuli simile.* Ennius: *Illyrici restant sicis sibunísque fodientes.* Qui vult vocem, vt vides, Illyricam fuisse: cur non magis Græcam, certè Græcis iam olim tritam? Et ipsi Illurij finitimi tunc, opinor, Græcissabant; &, extra controuersiam, ipse Ennius. Magistri igitur Greci *Sibuna.*

passim

passim explicant & oggerunt hanc vocem. vt Hesychius: Σιβύνη, ὅπλον δόρατι παραπλήσιον: *Sibuna, telum hastæ consimile*. Idem iterùm, sed pressiùs: Συβίνη, καπροβόλιον: *Subina, telum figendis apris*. Quo sensu Athenæus scribit, illatos in conuiuiū Carani συάγρους σιβύναις ἀργυραῖς διαπεπερονημένους; *apros sibunis argenteis transfixos*. Cur tali pompâ? vt gloriosus conuiuator ostenderet verè feros esse, nec domi à coquo sed in siluis à venatore cæsos. Legi & in Suidâ: Σιβύνη, ἀκόντιον ῥωμαϊκόν: *Sibuna Romanum telum*. Quod verum sit, pro Polybianâ hîc descriptione minoris Pili.

Athenæo lux. Lib. v.

„ *Telum ferreum hamatum*.] Siue mauis, *vncinatum*. Sententia est, hamos retrò mucronem fuisse, ne facile esset euulsu semel impactū telum. Ipse autem mucro quantus aut quâ latitudine, non dicit: suspicor grandiusculum fuisse, tum pro ferri modo, tum ex Flori verbis. Ait de primâ Romanorum pugnâ cum Philippo Macedonum: *Nihil tamen terribilius fuit ipso vulnerum aspectu, quæ non spiculis neque sagittis, neque Græculo vllo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, vltra morem* (sic lege, non *mortem*) *patebant*. Pila vocat *ingentia*, nec *minores* iis *gladios*. quæ si de longitudine capis, quomodo vera? Gladij certè breuiculi, & valdè intra Pili modum. Magis est de latitudine dici & comparari, & ita mucrones fuisse pænè pares.

Mucro vncatus. *Idem satis latus.* Lib. II. cap. VII.

„ *Longitudine par ipsi ligno*.] Plusculum hîc igitur ferri, nec de nihilo Silius hoc iterauit, *pondera pili*. Sed & Tibullus *Lenti* epitheto affecit: cur nisi quia pondus & grauitas tale faciebant, præsertim nec adiutum vllis pennis?

Pilum ponderosum, & lentum. Ad Mess.

—— celerémue sagittam
Iecerit, aut lento perfregerit obuia pilo.

Ostendit & idem vim telo fuisse, & obuia ab eo perfracta. Hoc quoque Liuius: *Pilum haud paullo quàm hasta vehementius ictu missúque telum*. Cæsar: *Cùm primi ordines hostium transfixi pilis concidissent*. Vegetius magis apertè: *Arte & virtute directum scutatos pedites & loricatos equites sæpe transuerberat*. Et exemplum in Suidâ ex incerto scriptore: Ἐξακοντίσας ὑσσὸν διήλασεν αὐτοῦ τόν τε θυρεὸν καὶ τὸν θώρακα: *Emisso pilo perfregit scutum eius & loricam*. Sed ad Polybium: *ferrum*, inquit, *par ipsi ligno*. Quod verum est: sed ita, vt seorsim non exstiterit & prominuerit totus ille modus, sed pars eius dimidia circiter infixa fuerit vel adfixa ligno. Hoc satis ostendit, cùm dicit *ad medium vsque lignum insertum fuisse*. Eminuit ergo in mucronem & mansit cubitus & semis, alter ille modus periit in ligno. Hoc notabis, vt iustam magnitudinem totius Pili noris: quæ ex hoc ratiocinio fuit quattuor cubitorum & semis, id est pedum septem paullo minus. Superauit igitur mensuram hominis: ideoque Silius niti in ea milites facit:

Et violentum. Lib. IX. Lib. II. cap. XV. *Magnitudo pili.*

Stabant innixi pilis exercitus omnis.

Lib. XIII.

Non longè ab hoc modulo Dionysius abit, cùm Pilum de industriâ sic describit: Ἔστι δὲ ταῦτα (ὑσσοὺς præmisit) βέλη ῥωμαίων, ἃ συνιόντες εἰς χεῖρας ἐξακοντίζουσι, ξύλα περιμήκη τε καὶ χειροπληθῆ, ξιφῶν οὐχ ἧττον ποδιαίοις ὀβελίσκοις ἔχοντα προὔχοντας, κατ' εὐθείαν ἑκατέρου τῶν ἄκρων, μετρίοις ἀκοντίοις ἴσα.

Lib. v.

ἴσα σὺν τῷ σιδήρῳ: *Sunt hæc tela Romanorum, quæ cùm in manus veniunt, iaculantur; hastilia longa & manum implentia; trium non minus pedum mucrones exstantes habentia rectâ lineâ ab vtroque extremorum; paria mediocribus iaculis vnà cum ferro.* Verba, quibus insistendum leuiter & examinandum est. Ait hastilia *manum impleuisse:* suprà monui & diduxi. *Mucrones non minus tres pedes exstitisse:* imò magis, si Polybium audis. Et sanè sesquipede toto minus in Dionysio est: an quia æuo eius iam decreuerat? an quia de ipso exstante mucrone modò sentit, nec ferrum metitur quod in ligno? Sed nec sic consensio vsquequaque cum Polybio: & credo reuera æuo hæc talia mutasse. Quidni credam? ecce Vegetij aut suprà temporibus, ferrum *trigonum* non tetragonum fuit: idemque non nisi *pedale.* Sic enim scribit: *Missilia quibus vtebatur pedestris exercitus Pila vocabantur, ferro subtili trigono præfixa, vnciarum nouem, siue pedali, quod in scutum fixum non posset abscindi.* Amplius in Dionysio: *rectâ lineâ ab vtroque extremorum.* Dicit igitur obeliscos istos siue mucrones (alij *verucula* reddunt) vtrimque fuisse præfixos, vt verba quidem volūt, vel potiùs ij qui verterunt. Nam res & ratio dissentit. Cur duplex tam grandis ibi mucro? cui vsui, imò quomodo non impedimento sit? Exiguum sanè ferrum à pede, siue Græcorum σαυρωτῆρα fuisse, omnino assentior, quo scilicet in terram posset defigi, quod communiter solet, sed non illud ad ictum & longum. Ergo in Dionysio clariùs legatur, ἐκ θατέρου: etsi nihil opus est, & vulgata quoque dant hunc sensum.

Dionysius explicatus.

Pilum in ferro decreuit.

Lib. I. cap. XX.

„ *Crebris fibulis astringentes.*] Quod non miror in longitudine illâ ferri. Puto autem, & Polybius subindicat, non tubum siue auliscum fuisse tam grandem, in quem lignum immitteretur; sed potiùs duas vtrimque alas ferreas, quas fibulæ istæ comprehenderent & affirmarent. Fibulæ inquam crebræ (palàm in Polybio πυκναῖς λαβίσι) et si è Plutarcho dixeris duas modò fuisse. Sed, vt verum fatear, Plutarchi totum hoc mihi obscurum est, aut alia valdè ratio illigandi, & in breuiore ferro. Verba eius accipe, sed fideliter versa, in Mario: *Dicitur,* inquit, *Marius in pugnâ illâ cum Teutonis primùm innouasse hoc de Pilis. Nam cùm anteà immissio ligni in ferrum duabus fibulis* (δυσὶ περόναις) *ferreis comprehensa & obstricta esset; tunc quidem Marius alteram vt erat reliquit; alteram tollens, clauum ligneum fragilem eius loco imposuit: hoc commentus & spectans, vt pilum scuto aduersarij incidens rectum non maneret, sed fracto ligneo clauo flexus fieret circà ferrum, & telum ob incuruitatem mucronis sic inhærens traheretur.* Claré adsignat duas tantùm fibulas, nec aliter potuit ad effectum quem denarrat. Fuerint igitur duæ alæ ferreæ, atque eæ vtrimque fibulâ suâ comprehensæ. Harum alteram dicit è ligno suppositam, vt scilicet impetu & peruasione teli incidentis diffracta, solueretur ea ala, & sic inflexâ alterâ telum pendulum & incuruum traheretur. Cui bono? vt impediret scilicet pugnantem, & scuto is commodè vti non posset. Quid ergo? inquies. nónne & antè inhærebat, & impediebat? Ecce in Liuio ante aliquot sæcula, pugnâ cum Gallis: *Oneratique telis* (Pila præmisit)

Fibulatio in Pilo.

Diuersa in Plutarcho.

Duæ modò fibulæ.

Cur altera lignea.

Lib. IX.

misit) *quibus aut corpora transfixa, aut prægrauata inhærentibus gerebant scuta.* Hoc ita fuit, ob vncos scilicet qui vetabant extrahi pilum aut reuelli. Sed Marius putauit maius impedimentum hosti, si pilum inflexum, non ita rectum pendêret, & motum translationemque scuti vetaret. Certè flexio hæc pili posteà etiam mansit; siue à Mariano inuento, siue à mollitie & tenuitate ferri, quam Appianus agnoscit. In Cæsare quidem legis, pugnâ cum Heluetiis: *Gallis magno ad pugnam erat impedimento, quòd pluribus eorum scutis vno ictu pilorum transfixis & colligatis, cùm ferrum se inflexisset, neque euellere, neque sinistrâ impeditâ satis commodè pugnare poterant.* Ita & Liuius, pugnâ cum Gallogræcis. *Legionum antesignani pila coniecerunt. Ij verò non solùm vulnerabantur, sed transuerberatis scutis, plerique inter se conserti hærebant.* Est illud Cæsarianum, & par colligatio consertioque scutorum. Adnoto autem amplius, Mariani huius facti memoriam exstare & in Scholiaste prisco Horatij, qui hæc poëtæ:

Flexus in Pilo.

1. Gallic.

s. 1. Serm. 1.

——— *nec enim quiuis horrentia pilis*
Agmina, nec fractâ pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describat vulnera Parthi:

Hæc inquam poëtæ istuc refert. & *Ex historiâ*, inquit, *de Mario hoc sumptum est. nam Marius aduersus Santonas* (legendum *Teutonas*) *talia tela commentus est vt fracta mitterentur, ne remitti ab hostibus possent.* In re, eadem Plutarcho dicit; in caussâ discrepat, & vult fuisse ne remitterentur. Vtrumque potuit esse, & hæc quoque caussa in Velitari telo à Polybio tacta.

DIALOG. V.

De Galeâ, & multiplici cristâ.

SED perge, & lege:

POLYB. Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις προσεπικοσμοῦνται πτερίνῳ στεφάνῳ, καὶ πτεροῖς φοινικοῖς ἢ μέλασιν, ὀρθοῖς τρισὶν, ὡς πηχυαίοις τὸ μέγεθος. ὧν προστεθέντων κατὰ κορυφὴν ἅμα τοῖς ἄλλοις ὅπλοις, ὁ μὲν ἀνὴρ φαίνεται διπλάσιος ἑαυτοῦ κατὰ τὸ μέγεθος, ἡ δ' ὄψις καλὴ καὶ καταπληκτικὴ τοῖς ἐναντίοις.

Super hæc omnia adornantur apice plumeo, pennísque puniceis aut nigris, rectis tribus, ad cubiti longitudinem. quæ cùm in summo vertice alìis armis addiderint, vir duplo maior appâret, & pulchra ea species fit, hostíque formidolosa.

Galea ex ære.

De Cristis agit, cùm anteà breuiter & verbo de Galeâ dixisset. Est iis, aiebat, *Galea ærea.* Tales Liuius & Dionysius agnoscunt in Seruiano censu.

Sed

Sed veteres cùm χαλκᾶ aut *ærea* dicunt, ex alio metallo non excludunt. Camillus militibus suis ἐχαλκεύσατο (verba Plutarchi) κράνη τοῖς πλείστοις ὁλοσίδηρα καὶ λεῖα ταῖς περιφερείαις, ὡς ἀπολισθαίνειν ἢ κατάγνυσθαι τὰς μαχαίρας: *Fabricatus est galeas plerisque totas ferreas, & laeues in ambitu, vt gladij aut laberentur in iis, aut frangerentur.* Hoc ille fecit contra Gallos & immanes eorum gladios. Dixeris ergo non omnibus tunc fuisse galeas ferro aut metallo solido, sed è corio aut tali materie, ferro aliquo per lineas aut circulos inducto. Galearum autem forma, cuiusmodi passim in prisci æui monumentis appâret, hæc. Antrorsum apertæ, & ferri aliquâ eminentiâ, sed repandi. vnde & Silæ dictæ Festo: *Silus appellatur naso sursum versus repando. vnde Galeæ quoque à similitudine Silæ dicebantur.* Ad latus & malas vtrasque, *Bucculæ*: sic dictæ, quòd buccas tegant. Liuius: *Alij galeas bucculásque tergêre.* Iuuenalis: In Camill. Forma galeæ. Bucculæ.

——— aut fractâ de casside buccula pendens.

Inde *Buccularij* in Paterno Iurisconsulto, qui has parant conficiuntque. Ab imis Bucculis lora, quibus stringerentur ad guttur & firmarentur. De his Silius: Lib. XLIIII.

Cassidis à mento malefidæ vincula rupit. Lib. XIIII.

Item Sidonius: *Alij de concauo tibi Cassidis exituro, flexilium laminarum vincula diffibulant.* *Flexiles* enim *laminas* Bucculas istas vocat, sic aptas vt pendérent à casside & flecterentur: *Vincula*, hæc lora. quæ & Suidas intellegit, & ὀχεῖς vocat. Ὀχεὺς, inquit, ὁ ἱμὰς τῆς περικεφαλαίας, ᾧ συνέχεται περὶ τὸν τράχηλον τοῦ φοροῦντος: *Ocheus, lorum galeæ, quo adstringitur circa collum ferentis.* Hæ partes Galeæ: atque adnoto, veteres clausas & vultui appressas vndique (more nostrorum equitum) nec in istis habuisse. Inde illa vox Cæsaris, in acie Pharsalicâ, *Miles faciem feri*: quæ scilicet, nisi à scuti obiectu, nuda. Inde & in Persis, vt nouum miratur Ammianus: *quòd humanorum vultuum simulacra ita capitibus diligenter aptata essent, vt imbracteatis corporibus solidis, ibi tantùm incidentia tela possent hærere, quà per cauernas minutas, & orbibus oculorum affixas, parciùs visitur, vel per supremitates narium angusti spiritus emittuntur.* Sunt planè hodiernæ equitum Galeæ: sed transeo ad *Cristam*, de quâ parte vix parte Polybius solâ dicit, aliis omissis. Quid ita? quia in hac mira & propria quædam superbia an lasciuia Romanorum, & valdè sibi in iis placebant. Itaque ad hanc eamus. Ait: Lib. III. epist. III. Lora in galeis. Crista.

» *Apice plumeo.*] Sic reddidi, quod in Græco est, πτερίνῳ στεφάνῳ: quod ad verbum esset *corollâ plumeâ*. Sed quia non propriè hæc corolla, malui *Apicem*, & habeo auctores. Virgilium: *Ardet apex capiti.* Statium: *Et cono Ledæus apex.* Ipsa vox Græca στέφανος aut στεφάνη valet etiam in hunc sensum. Nec enim temerè mutauerim, etsi vir eximius ingeniosè (fatendum est) fecerit, πτερίνῳ τε φάλῳ. Sed retinet Suidas, qui vt vulgò hæc lêgit: & Plutarchus, qui στεφάνην in hac re dicit. De Pyrrho rege: Τὴν στεφάνην, ᾗ διάσημον τὸ κράνος ἦν, ἀφελὼν ἔδωκέ τινι τῶν ἑταίρων: *Apicem quo insignis & cognobilis galea eius erat, amicorum alicui auferens eam tradidit.* Apex pro cristâ. In voce πτερίνῳ. In Pyrrho.

Non enim de regiâ vel aureâ aliquâ coronâ sentit (etsi vertunt sic interpretes) sed de hoc insigni galeæ, quod proprium ipse habuit *Cornua hirci.*

Apex Pyrrhi.

Idē in eodem Plutarchus: Ἐγνώσθη τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασιν: *Agnitus fuit ab eximiâ cristâ, & à cornibus hircinis.* Reges enim, itemque digniores militum, insignes maximè & superbas faciebant has partes. Contrà plebeij. nec alio sensu Lucanus de M. Bruto, in acie Pharsalicâ:

Plebeia galea.
Lib. VIII.

Illic plebeiâ contectus caſside vultus,
Ignotúsque hosti, quod ferrum Brute tenebas?

Vult eum habitu gregarij militis fuisse, & galeâ aut cristâ minimè insigni. Sed & Centuriones Romano more transuersas cristas hoc fine gerebant; vt inquam internoscerentur. Vegetij quidem æuo sic fuit: olim non arbitror. sed ille sic: *Centuriones habebant galeas ferreas, sed transuersis & argentatis cristis, vt faciliùs agnoscerentur.* Argenti aliquid mixti in cristis agnoscit, fortasse & auri in nobiliorum. Non pello igitur στεφάνου vocem: & totum illud cristatum cum alio sæpe additamento nónne coronæ etiam speciem refert? maximè quia in capite, & cùm est triplex.

Lib. II. cap. XVI.

φάλος & λόφος diuersa.

Addo & φάλον propriè discretum esse ἀπὸ τοῦ λόφου. Ille *conus* est; hic *crista.* Græci litteratores: Φάλοι, τὰ ἐπὶ τῶν περικεφαλαιῶν ἀσπιδίσκια, λόφοι δὲ αἱ τριχώσεις: *Phali, clypeoli in galeis; lophi, iubæ aut cristæ.* Eustathius: Φάλοι κατά τινας τῶν παλαιῶν συρίγγιά τινα ἐπὶ τῶν μετώπων, εἰς ἃ καθίεντο οἱ λόφοι: *Phali, iuxta quosdam veterum, fistulæ aut tubuli super frontem, in quos cristæ immittebantur.* Ita isti. nec nego tamen aut nescio Hesychium confundere: Φάλος, inquit, ὁ λόφος τῆς περικεφαλαίας: *Phalus, crista galeæ.* Fortassis & alij, quod alius quærat. Sed quod Eustathio φάλος, hoc Latinis est Conus. Statius:

—— crista nitenti
Insurgens cono.

Glossæ rescriptæ.

Et Glossæ explicant *Conum*, κύμβαλον καὶ ἄκρον τῆς περικεφαλαίας: *cymbalum, & supremam partem galeæ.* De cymbalo non credo: & rescribo, κύμβαχον, Homeri etiam voce. Nam κύμβαχος, Hesychio interprete, est τὸ ἀνώτατον μέρος τῆς περικεφαλαίας.

„ *Pennísque puniceis aut nigris.*] Appâret olim, & cùm Polybius scripsit, non nisi pennas ipsas rectas sic tulisse, sine alio paratu aut diffusione; qui mos ferè hodie Turcarum. In monumentis tamen aliter conspicimus, & ferè ad exemplum hodiernum. Sed quidquid eius fuit; colores videamus, quos ponit duos. *Puniceum* primò. quem credo honestiorum fuisse, & aptum sanè sanguineo huic Marti. Virgilius:

Puniceus color in cristis.

—— cristáque tegit galea aurea rubrâ:

Iterùm: *—— cristásque rubentes Excipiam sorti.*

Et tertiùm: *Purpurei cristis iuuenes.* Diodorus Hispanos quoque ostendit amasse: Περὶ δὲ τὰς κεφαλὰς κράνη χαλκᾶ περιτίθενται φοινικοῖς ἠσκημένα λόφοις: *Circum capita galeas æreas ponunt, puniceis ornatas cristis.* Ponit secundò, *Nigrum.* Tristis ille & Diti sacer, ad quem multi in ferali hoc certamine ibant. Puto viliorum fuisse, nec lègi exemplum. Benè de *candido.* vt in Virgilio:

Lib. VI.
Item niger.
Et cādidus.

Cuius

Cuius olorinæ surgunt de vertice pennæ.

In Statio: ——— *capiti intremit ærea cassis,*

Ter niueâ scandente iubâ.

Is quoque color festus & dignior, datque Annibali Silius: Lib. II.

——— *vibrant cui vertice coni*

Albentis niueæ tremulo nutamine pennæ.

Lasciuia posteà in hac re, & assumpsêre etiam Pauonum. Sed fallor, aut regia & Iunonia hæc auis non nisi in Regum & Principum vsu fuit. Indicat Claudianus, qui Honorio suo talem dat:

Quòd picturatas galeæ Iunonia cristas De VI. consul.

Ornet auis.

Et scriptor Panegyrici ad Maximianum: *Offert tibi etiam tum puero galeam auro gemmisque distinctam, & pennis pulchræ alitis eminentem.* Cui lux à Claudiano esto. Sed etsi de nigris aut fuscis negaui legere, non tamen ambigo quin tulerint: vt aquilæ, & talium auium, quæ pugnaces aut rapaces. vel ominis scilicet caussâ.

„ *Rectis tribus.*] Triplex hæc crista est, siue τριλοφία Græcorum, itemque τριφάλεια: etsi τρυφάλειαν tamen communius scribunt. Quis non eius meminit? poëtæ certatim. vt ille: *Triplex sæpè crista.*

Cui triplici cristata iubâ galea alta. Virg. VII.

Alter: ——— *triplici pulsans fastigia cristâ.* Valer. III.

Etiam alij vt Suidas: qui Geryonem autumat dictum τρικέφαλον, siue *tricipitem,* ὅτι τρεῖς λόφους εἶχεν ἐν τῇ περικεφαλαίᾳ: *quòd tres cristas in galeâ haberet.* Vide & lepidam narratiunculam apud Plutarchum in Arato, de virgine, quam captam miles galeâ suâ tricristi insigniuerat, & in Dianæ templo deposuerat: vnde egressa subito aspectu terruit omnes, quasi ipsa ibi Diana, vrbemque seruauit. Hactenus de cristis Polybius. AVD. Quid de Iubis, eas omittis? LIPS. Vnà cum Polybio: nec enim, quod miremur, tangit. nisi tibi nostra coniectura sedeat, cui leuiter visum legere: ἢ ὀρθαῖς θριξίν: *aut rectis crinibus siue iubis.* Enimuerò quis nescit *iubas* creberrimè galeis impositas? Nec Græcorum tantùm (perpetuum pænè apud eos) sed & Latinorum. Virgilius de Mezentio: *Suida inuentiuncula.* *Iubæ in cristis.*

——— *cristáque hirsutus equinâ.* Lib. VII.

Silius de Curione Romano:

Horridus & squamis & equinâ Curio cristâ. Lib. VIII.

Idem de Flaminio Consule:

——— *cui vertice fulgens*

Triplex crista iubas effundit crine Sueuo.

Cui Sueuum siue Germanicum etiam crinem adfingit, quia scilicet ille Flaminius triumphauerat de Gallis, quos cum Germanis confundi à poëtis id æui, haud nouum. Aliter ego quidem Silium non intellego. Est & in eodem Silio, de Marcello:

Circumstant rapidi iuuenes, aptántque frementi Lib. XII.

Sanguineas de more iubas.

Et cùm recogito, etiam in lapidibus vidi, etsi minùs sæpe.

Visus cristarum.

„ *Pulcher is aspectus, hostíque formidolosus.*] In re tenui momentum ad pugnam & victoriam ostendit: & caussâ duplici, inquit, bonæ cristæ. siue quòd vir maior, & animo quoque crescit: siue quòd hosti terrorem magis præbet. Vtrumque verum, & nescio quo naturæ ductu vbique terrarum ferè bellatores hoc adfectant. Orientales passim, atque etiam rudes isti in nouo orbe. Maiores nostri studiosè, etsi nos vulgò omisimus: studiosè? imò ambitiosè, & hinc insignia ista familiarum tam varia, quîs superbimus. Primi auctores rei Cares, quod scriptores adnotarunt. vt Herodotus: Ἐπὶ τὰ κράνεα λόφους ἐπιδέεσθαι Κᾶρές εἰσιν οἱ καταδέξαντες: *In galeis cristas illigare Cares sunt qui ostenderunt.* Strabo: Τοῦ δὲ περὶ τὰ στρατιωτικὰ ζήλου τά τε ὄχανα ποιοῦνται τεκμήρια, καὶ τὰ ἐπίσημα καὶ τοὺς λόφους: *Studij sui erga rem bellicam testimonia adferunt scutorum ansas, & insignia & cristas.* Idem Plinius prodidit vbi de inuentoribus rerum: idem Polyænus. Sed Galeas & Cristas aliquot è monumentis vide.

Inuentores cristæ.
In Clio.
Lib. XIIII.
Lib. VII.

DIA-

DIALOG. VI.

De Loricâ, & variâ eius specie.

VLTIMVM inter arma, *Lorica*: quam duplicem fuisse ostendit in his verbis: Legito.

Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ προσλαβόντες χάλκωμα σπιθαμιαῖον πάντῃ πάντως, ὃ προστίθενται μὲν πρὸ τῶν στέρνων, καλοῦσι δὲ καρδιοφύλακα, τελείαν ἔχουσι τὴν καθόπλισιν. οἱ δὲ ὑπὲρ τὰς μυρίας τιμώμενοι δραχμὰς, ἀντὶ τοῦ καρδιοφύλακος σὺν τοῖς ἄλλοις, ἁλυσιδωτοὺς περιτίθενται θώρακας. ὁ δ' αὐτὸς τρόπος τῆς καθοπλίσεώς ἐστι καὶ περὶ τοὺς πρίγκιπας καὶ τριαρίους πλὴν ἀντὶ τῶν ὑσσῶν οἱ τριάριοι δόρατα φοροῦσιν.

At plerique capientes æream laminam quæ sit palmi maioris siue duodecim digitorum vndique, nec amplius, eam pectori apponunt, & vocant pectorale. ac sic plenam iustámque habent armaturam. Qui tamen super decem mille drachmas censi sunt, hi pro pectorali, super cetera arma loricas capiunt hamatas. Par ratio similísque armorum in Principibus est & Triariis, nisi quòd pro pilis Triarij ferunt hastas. POLYB.

„ *Plerique capientes æream laminam.*] Vult plerosque militum non habuisse loricas illas hamatas, de quibus mox dicit: sed eius loco partem æris aut ferri procusam, quæ tegeret summum pectus. Nam ima ventris scutum satis muniebat. Fuit ad simile quiddam hodierno pectorali, sed minùs longum, & æquabiliter quadrum. Id, inquit, *Aeramentum ad pectus.*

„ *Vocant pectorale.*] Diu hæsi quomodo verterem καρδιοφύλακα, & sedit tandem istud. Nam quod Lascaris *Cordituum* fecit, scitè vocem expressit, non tamen scriptoris mentem. Cedò enim quis Romanorum sic dixit? vbi vox ea lecta? Nec tamen dubium, quin obuiam vulgatamque vocem Polybius habuerit in mente. Eam censeo, *Pectorale*: & sic à re & vsu dicebant, pectori tegendo. Varro: *De corio crudo pectoralia faciebant.* *Pectorale.*
Plinius: *E pectoralibus eorum, ocreísque & galeis.*
Allusit & tetigit Silius:

Pectora pellis obit cæsi è venatibus vrsi: Lib. VIII.

pectoralia è corio vult fuisse, vti & Varro. Etiam è ferro, idem:

Ille viris pila, & ferro circumdare pectus Ibid.
Addiderat.

Xeno-

Xenophon de Persis: Θώραξ μὲν περὶ τὰ στέρνα ἑκάστῳ ἔσται: *Lorica circa pectus cuique erit.* An Liuij ea mens in Saliis describendis, qui armati saltabant? Lib. I. *Aeneum pectori tegimen.* Ex ipso dicas, è Dionysio non dicas. qui Lib. II. hoc interpretatur, χαλκέαις μίτραις κατεζωσμένους: *areis balteis succinctos:* Lib. VII. & alibi clariùs appellat χαλκέους ζωστῆρας, *anea cingula.* Sed nec quod in eodem Liuio de Samnitibus: *Spongia pectori tegumentum:* huc conuenit *Semilorica.* propriè, nec illa ex ære. Hoc genus appellat Polyænus ἡμιθωράκια, *semi-* Lib. IIII. Strat. *loricas,* in his verbis: Ἀλέξανδρος, inquit, ἡμιθωράκια τοῖς φεύγουσι στρατιώταις ἀντὶ θωράκων ἔδωκεν, ἵνα μένοντες μὲν ἀσφάλειαν ἔχωσιν, τῶν κατὰ πρόσωπον κρυπτομένων, φεύγοντες δὲ τὰ ὄπισθεν μέρη φυλάσσειν μὴ δύνωνται: *Alexander fugitiuis militibus semiloricas pro integris dedit, vt manentes quidem tuti essent, anterioribus tectis; fugientes postica tueri non possent.* Et Pausa- *Duplex lorica.* nias, loricas veterum & Homericas describens, ostendit habuisse duas Lib. I. partes. Δύο ἦν, ait, χαλκᾶ ποιήματα. τὸ μὲν στέρνῳ καὶ τοῖς ἀμφὶ τὸν γαστέρα ἁρμόζον, τὸ δὲ ὡς νώτου σκέπην εἶναι. γύαλα ἐκαλοῦντο. τὸ μὲν ἔμπροσθεν, τὸ δὲ ὄπισθεν προσῆγον· ἔπειτα περόναι προσῆπτον πρὸς ἄλληλα: *Duæ erant æreæ partes. illa quidem pectori & iis quæ circa ventrem apta; hæc vt dorso tegmen esset. Vocabant Gyala, siue Caua & incurua, à formâ. Illam antrorsus, hanc retrorsus inducebant: deinde fibulæ vtramque iungebant.* Vide & inquire, fateberis adsimiles aut ipsas esse hodiernas loricas nostras. Sunt enim isti στατοὶ θώρακες, siue *stantes & solidi,* quos Eustathius aliíque in Homero item agnoscunt. Ergo duæ partes: nec dissimile in Hamatis, quo aspe- *Valerio quæsita lux* ctu Valerium arbitror *duas loricas* ex eâ fecisse. Nam de Scæuâ ille cùm scriberet, & factum eius attolleret Britannico bello; in scopulo, inquit, relictus, & diu magnâ vi hostium sustentatâ, cùm solus esset, tandem *ga-* Lib. III. cap. II. *leâ iam ictibus discussâ, & scuto crebris foraminibus absumpto, profundo se credidit, ac duabus loricis onustus inter vndas enauit.* Augendæ admirationi addit de *duabus loricis.* sed quas eas suspicer? ab hoste alteram? non id tempus aut occasio legendi spolia, cùm suum scutum ipse amisit, siue vt honestè Valerius, *impendit.* Opinor magis, intellegi duplicem hanc loricam, & hoc dilaudare, quòd fessus & duplici etiam loricâ onustus potuerit enatare. Sanè Eustathius mihi auctor, διπλοῦν θώρακα sic quo- *Fibulæ loricarum.* que dici: quem vide. De fibulis quidem, quæ in latere vtroque loricas istas iungebant, in Silio est:

Lib. VII.

—— quà fibula morsus
Loricæ crebro laxata resoluerat ictu.

Et apud Suidam, de squameâ loricâ Parthorum: Περόναι δέ εἰσι πρὸς ταῖς πλευραῖς: *Fibulæ sunt ad latera.* Sed & Pausanias hîc apponit.

Romani vndique armati. „ *Plenam iustámque habent armaturam.*] Corpore scilicet iam vndique munito & tecto. Quod ita gloriatur Titus Cæsar de suis Romanis, Lib. III. cap XXIIII apud Hegesippum: *Progredimur in bellum muniti vndique. Tegitur galeâ caput, loricâ pectus, totúmque clypeo corpus. Vbi feriat hostis Romanum militem reperire non potest, quem ferro tectum circumspicit.*

„ *Qui tamen super decem mille drachmas censi.*] Designat genus militum,

tum, idque à censu, quibus necessitas ferendi non pectoralia, sed totas loricas. Ij erant ditiores, & quod summa ista indicat, è primâ classe. Atque isti etiam olim, ex Seruij instituto, eximiè & prçter ceteros debebant armari: quod ex Liuio & Dionysio discas. Mansit sub Polybio, atque etiam posteà, vt videtur. Nam eâ caussâ Hirtius in Bello Hispaniensi aliquoties *Loricatos* exprimit & nominat, quasi militum digniores aut certè ditiores. *Loricatus vnus*, inquit, *ex legione vernaculâ ad nos transfugit.* Iterùm: *Centuriones loricati octo ad Cæsarem transfugerunt.* Nisi tamen ita agnominat legionarios, & ad discrimen armaturæ leuis. Ad Polybij mentem facit quod Panegyristes ad Constantinum: *Tibi vincendi erant milites, proh nefas! paullo antè Romani, & armis omnibus more primæ classis armati.* Hoc ille de Prætorianis Maxentij, quos loricas eiusmodi gestasse mox docebo.

Prima classis arma meliora.

Prætoriani loricati.

„ *Loricas capiunt hamatas.*] Græcè θώρακας ἁλυσιδωτὺς, quod ad verbum esset *Loricas catenatas*: sed Latini, vt ego, dixerunt. credo, quia circuli & catenæ nexæ, hamuli speciem dimidiatæ referebant: an quia & hami catenulas iungebant? Dicere hoc Sidonius videatur:

Lorica hamata.

——— nec sutilis illi
Circulus impactis loricam texuit hamis.

Paneg. ad Anthem.

Etsi potes etiam pro priore sensu interpretari. *Lorica* quidem *hamata* versa à veteri Bibliorum interprete, vbi in Græco θώραξ ἁλυσιδωτός: & hamos siue catenas legis hîc passim. In Virgilio:

Lib. I. Reg. cap. XVII.

Loricam consertam hamis auróque trilicem.

In Lucano: *——— qua torta graues lorica catenas*
Opponit. In Statio:

Lib. VII.

Multiplicem tenues iterant thoraca catena.

Lib. XII.

Et non aliud quidem fuit, quàm circuli siue anuli ferrei inter se nexi, more quem hodie Galli & Germani seruamus, etsi exolescentem. Imò origo à Gallis. Varro: *Lorica à loris, quòd de corio crudo pectoralia faciebant. Posteà succuderunt Galli è ferro sub id vocabulum ex anulis ferream tunicam.* Verè de etymo. etsi Isidorus aliter: *Lorica, quòd loris careat. solus enim ferreus circulus contexta est.* Ridiculè, vt solet. Sed *posteà*, inquit Varro, *Galli succuderunt è ferro.* Quando *posteà*? Quin ego loricas æreas Romæ diu reperio ante Gallos notos. In ipso Seruij censu præscribitur primæ classi *lorica ex ære.* Sed credo eam fuisse, qualis Homeri & veterum, è laminâ non ex anulis: quod genus suprà diximus, & σαδίους vel σατὺς appellabant: scilicet quia solidi, & stabant sine inflexione. Ergo hamatæ istæ à Gallis. quarum alterum etiam genus, quod non anulis solis sed & squamis constat. Græci φολιδωτὺς vocant, vel λεπιδωτὺς, à squamis piscium vel serpentum. Sic Lucullum Plutarchus scribit, ipso die quo pugnauit in Tigranem, indutum habuisse θώρακα σιδηρῦν φολιδωτὸν: *loricam ferream squameam.* Et Dio Cassius, Macrinum Imperatorem abstulisse Prætorianis τὺς θώρακας τὺς λεπιδωτὺς, *loricas squameas*: notesque ab his exemplis, honestiorum planè has fuisse. Has dico hamis & laminis

Quid ea fuerit. *Galli repererunt.*

De L. L.

Verba Varronis controuersa.

Lorica squamea.

In Lucul.

In Macr.

Eius textus & cōsertio. solidis simul constitisse. ex Silio qui Flaminium Consulem armans:

Lib. v. *Loricam induitur. tortos huic nexilis hamos*
Ferro squama rudi, permistóque asperat auro.

Et Isidoro: *Squama est lorica ex laminis æreis vel ferreis concatenata in*
Tertullianus illustratus. *modum squamarum piscis.* Ipsas ergo squamas catenæ iungebant. Tertullianus hanc intellegit & Alexandro Magno tribuit: *Pectus squamarum*
De Pall. cap. IIII. *signaculis disculptum* (malo *discalptum*) *textu pellucido tegendo nudauit.* Et Virgilius: ——— *rutilum thoraca indutus aënis*
Lib. XI. *Horrebat squamis.*

Lib. VIII. Silius: *Horridus & squamis & equinâ Curio cristâ.*

Hanc aut priorem idem:

Lib. IIII. *At laterum textus spatiosáque pectora seruat*
Nexilis innumero chalybum subtemine thorax:

Pluma quid? Has ipsas squamas etiam *Plumas* video dici, à specie pari. In Statio:
Lib. XI. ——— *ensem germani in corpore pressit,*
Quà malè iam plumis imus tegit inguina venter.

Parthorum cataphractæ. Atque explicat ibi Luctatius, *laminis*. Parthorum assiduum hoc tegmen, etiam in equis. Iustinus: *Munimentum ipsis equísque loricæ plumatæ sunt, quæ vtrumque toto corpore tegunt.* Ammianus de iisdem: *Hostem*
Lib. XLI. Lib. XXIIII *vndique laminis ferreis in modum tenuis plumæ contectum.* Sallustius:
In Fragm. *Equites cataphracti, ferreâ omni specie, equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Et ipse quidem linteo laminas supernectit, Virgilius pelli,

Spumantémque agitabat equum, quem pellis aënis
In plumam squamis auro conserta tegebat.

Quam etiam pellem *auro consertam* facit: an quia aurum in squamis mixtum, an quia ipsæ squamæ auro innexæ? id esset; catenulis aut filis ex auro. Certè squamas ipsas ordine connexas & ratio vult, & Curtius:
Lib. IIII. *Equitibus equísque tegumenta erant ex ferreis laminis, serie inter se connexis.* Atque eo sensu *Hamari laminas* Claudianus dixerit:

Lib. II. in Rufin. ——— *coniuncta per artem*
Flexilis inductis hamatur lamina membris,
Horribilis visu. credas simulacra moueri
Ferrea, cognatóque viros spirare metallo.

Nisi si ibi verius, *animatur lamina*: quòd quasi viuere in corpore & aggenita videatur. Ammianus, qui sæpe vidit: *Praxitelis manu polita crederes*
Lib. XVI. *Corpori tota apta.* *simulacra, non viros, quos laminarum circuli tenues apti corporibus, flexibus ambiebant, per omnia membra diducti, vt quocumque artus necessitas commouisset, vestitus congrueret, iuncturâ cohærenter aptatâ.* Plenissimè scriptor Græcus apud Suidam: Θώραξ δὲ ἱππέως πάρθου τοιόσδε ἐστι. τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ πρόσω, στέρνα τε καὶ μηρούς, καὶ χεῖρας ἄκρας, καὶ κνήμας καλύπτει. τὸ δὲ ὄπισθεν νῶτά τε καὶ τὸν αὐχένα, καὶ τὴν κεφαλὴν ἅπασαν. περόναι δέ εἰσι, πρὸς ταῖς πλευραῖς πεποιημέναι, αἷς ἑκάτερον τῶν μερῶν συμπορπηθὲν ὅλον σιδηροῦν ποιεῖ φαίνεσθαι τὸν ἱππέα. κωλύει δὲ οὐδὲν ὁ σίδηρος ἅτε ταῖς ἐκτάσεις τῶν μελῶν,

μελῶν, οὔτε ταῖς συστολαῖς. οὕτως ἀκριβῶς πρὸς τὴν τῶν μελῶν φύσιν πεποίηται. ὁπλίζουσι δὲ καὶ τὸν ἵππον ὁμοίως σιδήρῳ πάντα μέχρι τῶν ὀνύχων. διότι οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος ἂν εἴη τῶν ἰδίων ὅπλων, εἰ ὁ ἵππος αὐτοῖς παραπόλοιτο: *Lorica Parthi equitis est talis. Prior eius pars pectus & femora & manus extremas & crura tegit: posterior, tergum & ceruicem & caput totum. Fibulæ verò sunt ad latera, quibus vtramque partem iungunt, atque ita totum equitem ferreum dant videri. Prohibet verò nihil aut impedit ferrum membrorum extensiones siue contractiones: adeò curiosè factum sectúmque est ad naturam membrorum. Armant autem & equum similiter ferro, totum quidem & vsque ad vngulas. hoc ideò, quia nihil iis arma prosint propria, si equus intersiciatur.* Isti igitur Parthorum Cataphracti siue Clibanarij, de quibus & Propertij versus: Lib. IIII.

Ferreus aurato neu cataphractus equo.

sed à Dousâ filio nostro emendatus, *ærato*. Nec soli illi, sed & Sarmatæ in hac armaturâ. Tacitus: *Cataphracta Principibus ac nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis aut præduro corio consertum.* Valerius Flaccus: Clibanus Sarmatarũ. I. Hist. Lib. VI.

Sarmaticæ coiere manus, fremitúsque virorum
Semiferi. riget his molli lorica catenâ;
Id quoque tegmen equis.

Et desculpti hi tales in columnâ Traiani, cum contis, atque etiam sagittis. Nec verò ferro solùm nectebant has loricas, sed & cornu. Ammianus: *Sarmatis & Quadis hastæ sunt longiores, & loricæ ex cornibus rasis & læuigatis, plumarum specie, linteis indumentis innexæ.* Ideò iure in Taciti loco suprà ambigam, (non enim asseram. absit.) an nõ reponendum *præduro cornu*. quoniam & Pausanias, vt proprium, Sarmatis hoc adtribuit, atque adeò negat ferrum iis esse. Τοὺς οὖν θώρακας, inquit, ποιοῦσι τὸν τρόπον τοῦτον. ἵππους πολλὰς ἕκαστος τρέφει. ταύταις οὐκ ἐς πόλεμον χρῶνται μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοῖς θύουσιν ἐπιχωρίοις. συλλεξάμενοι δὲ τὰς ὁπλὰς, ἐκκαθάραντές τε καὶ διελόντες, ποιοῦσιν ἀπ᾽ αὐτῶν δρακόντων φολίσιν ἐμφερῆ. ὅστις δὲ οὐκ εἶδέ πω δράκοντα, πίτυός γε εἶδε καρπὸν χλωρὸν ἔτι. ταῖς οὖν ἐπὶ τῷ καρπῷ τῆς πίτυος φαινομέναις ἐντομαῖς εἰκάζων τὸ ἔργον τὸ ἐκ τῆς ὁπλῆς, οὐκ ἂν ἁμαρτάνοι. ταῦτα διατρήσαντες, καὶ νεύροις ἵππων καὶ βοῶν συῤῥάψαντες, χρῶνται θώραξιν, οὔτε εὐπρεπείᾳ τῶν ἑλληνικῶν ἀποδέουσιν, οὔτε ἀσθενεστέροις. καὶ γὰρ συστάδην τυπτόμενοι καὶ βληθέντες ἀνέχονται: *Thoraces verò ita faciunt. Multos equos quisque nutrit. iis non ad bellum modò vtuntur, sed & diis patriis suis immolant. colligentes verò vngulas, eas purgantes & dissecantes conficiunt ex iis quiddam draconum squamis simile. aut siquis draconem non viderit, vidit autem nucis pineæ fructum viridem, iis è nuce segmentis aut lacunatis torulis si opus assimilarit, haud errarit. Has igitur squamulas perforantes, & neruis equinis aut bubulis consuentes, loricas ad vsum habent, neque decore Græcanicis inferiores, neque infirmiores. Nam & cominus percussæ, & iactu petitæ, resistunt & sustinent.* Graphicè ibi loricas istas descriptas habes: ad quarum exemplum Domitiani Principis illa fuit, Martiali laudata:

Lorica cornea. Lib. XVII. Suspiciuncula in Tacito. Lib. I.

Lib. VII. *Quam vel ad Aetolæ securam cuspidis ictum*
Texuit innumeri lubricus vnguis apri.

Martialis explicatus. Nec enim hîc optimo nostro Turnebo assentior, *squamas æneas* explicanti, *quæ aprinarum vngularum speciem referrent.* Imò ex ipsis vngulis. & imitari hoc ideò Domitianus ambitiosè voluit, quia expeditionem in Sarmatas ipse suscepisset (in Trãquillo leges) & lauream de iis Ioui consecrasset. Sed satis de loricis hamatis. ad quas referendi Statiani versus

Lib. IIII. isti: —— *latus omne sub armis*
Ferrea suta tegunt.

Lib. III. Iterùm: —— *magnorúmque ærea suta*
Thoracum. Et tertiùm:

Lib. VII. —— *ter insuto seruant ingentia ferro*
Pectora. nam tergo numquam metus.

Trilices loricæ. Vbi *suta* hæc appellat, siue catenas iunctas, siue laminas nexas, vtrum voles. Ait & in extremis versibus *ter insutum ferrum:* vt ostendat *trilicem* loricam eam fuisse. id est, catenas aut laminas sic geminatas. Sic in Virgilio. *Loricam consertam hamis auróque trilicem.*

Lib. II. In Valerio: *Per clypei cedentis opus, partémque trilicem.*

Lib. II. In Silio: —— *textam nodis auróque trilicem*
Loricam.

Etsi hæc postrema ad lineam loricam fas sit & transferri. At de squamis etiam geminis Virgilius:

Lib. IX. *Nec duplici squamâ lorica fidelis & auro*
Sustinuit.

Atque hic talis textus an non *Crates* in Statio?

Lib. IIII. *Omnibus ærata propugnant pectora crates.*

Lib. V. Item Silio: —— *clypeo stetit æris in orâ*
Cuspis, & oppositas vetita est transmittere crates.

* Suprà de iis, Dial. II. An clypeorum *crates intellegunt, quibus coria inducta, & vmbo ex ære aut ferro? An potiùs, vt dixi, has loricas, in quibus anulorum ordines & textus velut crates referunt? An denique aliud genus, quod Statij & Silij æuo crebrum? cùm segmenta ferrea, tamquam fasciæ aliæ aliis superpositæ, corpus ambiunt. Nusquam lêgi, fateor: sed in columnâ Traiani assiduum & pænè vnicum in Romano milite hoc genus. Sunt & linei thoraces: sed quid ad Polybium? omitto. AVD. Imò, te quæso, exsequere. si non ad Polybium, nónne ad historiam? LIPS. Et Græcam quidem ac Romanam. In vtraque enim crebra mentio, ac varij populi vsi. Ipsi Græci primùm, & quidem vetustissimi, etiam apud Homerum: cui Aiax dicitur λινοθώρηξ, *lineo thorace indutus*, itemque Adrastus. Quos locos Plinius adspicit cùm scribit: *Honos lino etiã Troiano bello. cur enim non & præliis intersit, vt naufragiis? Thoracibus lineis, paucos tamen, pugnasse testis est Homerus.* In Alcæo etiam poëtâ apud Athenæum θώρηκες νεόλινοι recensentur, *thoraces è nouo lino.* Imò communiter Græci induerunt post Iphicratem ducem. de quo ita Æmilius Probus, an Cornelius Nepos?

Lorica segmentata. Linea lorica. Iliad. β. Lib. XIX. cap. I. Græcis crebra.

Nepos? sed quicumque is auctor: *Genus loricarum mutauit, & pro ferreis* In Iphicr.
atque aneis lineas dedit. Gestarunt & Macedones. quorum arma olim *Macedonibus vsurpata.*
erant, Dione auctore, θώραξ λινοῦς τρίμιτος, ἀσπὶς χαλκῆ: *thorax lineus trilix, clypeus areus.* Sed & Alexander ipse apud Plutarchum induit θώρακα λινοῦν διπλοῦν: *thoracem linteum bilicem.* Iam etiam Thracibus Xenophon adscribit χιτωνίσκους ὑπὲρ γονάτων, πάχος ὡς λίνου στρωματοδέσμου: *tuniculas super genua, crassitie vt linum quo stragula vinciuntur.* Cuiusmodi Hispanorum credo fuisse, quos pugnâ Cannensi Polybius destituit ἐν λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις: *in lineis purpurâ prætextis tunicis.* Quod ipsum ex eo Liuius. Nam tunicæ illæ profectò vicem thoracum fuerunt. atque ita de iisdem Hispanis Strabo: Λινοθώρακες οἱ πλείους· σπάνιοι δὲ ἁλυσιδωτοῖς χρῶνται: *In lineo thorace plerique, pauci hamatis vtuntur.* Quin etiam Chalybes apud Xenophontem (atquin ferri ibi copia) in hoc thorace. Εἶχον, inquit, θώρακας λινοῦς μέχρι τοῦ ἤτρου: *Habebant loricas lineas ad imum ventrem vsque.* In Italiâ quoque vsurparunt. & Liuius Augustum legisse asserit *in thorace linteo scriptum*, de Cossi opimis spoliis. Qui vetus fuerit oportet, & ab illo æuo. Silius etiam populariter Faliscos ita armat:

In Caracal. In Alex. *Et Thracibus.* Lib. v. Anabas. *Hispanis &c.* Lib. III. Lib. III. IIII. Anabas. *Et Italis.* Lib. IIII.

> *Indutósque simul gentilia lina Faliscos.* Lib. IIII.

Meminit & alibi:

> —— *læuum quà tegmine thorax* Lib. IX.
> *Multiplicis lini claudit latus.*

Sed & Suetonius de Imp. Galbâ: *Thoracem induit linteum.* In vsu ergo plurifariàm: etsi Pausanias tamen deprimit, & venantibus magis, quàm pugnantibus commendat. Οἱ θώρακες, inquit, οἱ λινοῖ μαχομένοις μὲν οὐχ ὁμοίως εἰσὶ χρήσιμοι· διϊᾶσι γὰρ καὶ βιαζόμενοι τὸν σίδηρον· θηρεύοντας δὲ ὠφελοῦσιν. ἐναποκλῶνται γὰρ σφίσι καὶ λεόντων ὀδόντες καὶ παρδάλεων: *Loricæ linteæ pugnantibus non æquè vtiles. Transmittunt enim vel coactæ & fractæ ferrum: venantibus autem prosunt. Franguntur enim aut retunduntur in iis leonum dentes & pantherarum.* Ita Pausanias iudicat. haud vanè de priscâ quidem conficiendi ratione, quæ erat vt è filis pluribus funiculos struerent, eosque deinde necterent & inter se aptarent. A multitudine filorum, an funiculorum? bilices, trilices, dixêre. Plinius auctor, Amasim Ægypti regem thoracem habuisse, *cuius singula fila trecentis sexagintaquinque filis constabant.* Idem de eodem Herodotus, nisi quod *trecenta sexaginta* modò scribit. Diuersum paullò genus videtur, de quo in Nicetâ Choniate lego: Is in Isaacij rebus Conradum quemdam Montisferratensem mirificè laudat, & robur eius extollit. addit deinde: Αὐτὸς μέν τοι ἄνευ θυρεοῦ τηνικαῦτα διηγωνίζετο, ἐκ δὲ λίνου πεποιημένον ὕφασμα, οἴνῳ αὐστηρῷ ἱκανῶς ἡλισμένῳ διάβροχον, πολλάκις περιπτυχθὲν, δίκην θώρακος ἐνεδύετο. ἐς τοσοῦτον δὲ ἦν ἀντιτυπὲς ἁλσὶ καὶ οἴνῳ συμπιληθὲν, ὡς καὶ βέλους εἶναι παντὸς στεγανώτερον: *Ipse tunc quidem sine scuto pugnabat, sed ex lino factum textum quoddam, vino austero affatim salito madidatum, sæpius replicatum, loco thoracis induerat. Adeò autem ictibus resistebat vino & sale coactum & perfusum, vt omni telo esset robustius.* Mirus ille thorax & conficiendi ratio: cur periit? requiri deberet, & fortasse posset ex iis quæ Nicetas scribit.

Cap. XIX. *Pausaniæ de his iudicium.* Lib. I. Lib. XIX. cap. I. In Thal. *Noua cõficiẽdi ratio.*

bit. Dixit autem πολλάκις περιπτυχθὲν, *sæpius replicatum fuisse:* & paullo pòst, συμπιληθὲν ὄινῳ καὶ ἁλσὶ, quasi *fulloniâ arte confectum* indicans, vt

Lorica lanea. coactilia solent. Et verò è lanâ etiam eiusmodi coactiles thoraces reperio. vt in Suidâ, è scriptore veteri: Φοροῦσι δὲ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς θώρακας πιλητοὺς, ὧν τὰ κύτη ὑπάρχουσι στερρὰ διὰ τὴν χρηστότητα τῶν πιλημάτων: *Ferunt in capitibus thoraces coactiles, quorum sinuatio firma & stabilis manet ob bonitatem coactilium.* Significat à calonibus aut ipsis militibus per viam gestatos, vt onera alia, in capite, sic tamen duros vt nihil inflecterentur, & seruarent cauitatem suam & habitum corpori aptum. Video & Cæsaris æuo in vsu fuisse, etsi fortasse non tam probos. Scribit de suis in metu

III. Ciuil. *Subcoacta in Cæsare.* hostilium sagittarum: *Omnes ferè milites aut ex subcoactis, aut ex centonibus tunicas aut tegmenta fecerant, quibus tela vitarent.* Subcoacta dicit, quæ Vlpianus *Coactilia*, Plinius *lanas coactas*: & sunt nostra hodie

Lib. VIII. cap. XLVIII *Feltra.* Plinij verba: *Lanæ per se coactæ vestem faciunt, & si addatur acetum, etiam ferro resistunt.* Aceto ipse vim tribuit, quam Nicetas vino austero, nisi si & acetum ipse intellexit. Lanei igitur etiam Thoraces: & an

Spongia in Liuio. non tale aliquid *Spongia* Samnitum in Liuio? *Spongia*, inquit, *pectori tegumentum.* Ego opinor, & *Spongias* item *retiariorum* Tertulliano. Labente æuo video tunicas integras ex his coactis factas, quas vulgò mili-

**Etiam Figura.* tes gestabant, & *Thoracomachos* dicebant. Exstat *descriptio plena in libello qui Notitiæ imperij subiungitur, & ne quærere habeas, cape verba. *Inter omnia quæ aduersum bellum prouida posteritatis cogitauit antiquitas,*

Thoracomachus. *Thoracomachum quoque ad leuamen corporis armorum ponderi & asperitati subiecit. Hoc enim vestimenti genus, quod de coactili ad mensuram & tutelam humani corporis conficitur, de mollibus lanis timoris solicitudo sollertiâ magistrâ composuit. vt hoc inducto primùm lorica vel clibanus aut his similia fragilitatem corporis ponderis asperitate nō læderent: membra quoque vestientis inter armorum hiemísque discrimen tali solatio adiuta labori sufficerent. Sanè ne idem Thorocomachus pluuiis verberatus, ingrauescente pondere adficiat vestientem, de Lybicis benè confectis pellibus ad instar eiusdem Thoracomachi faciem conuenit superinducere.* Plenè dicit omnia. Caussam inuenti, quæ leuitas & mollities; Materiem, quæ lana

Pro veste fuit. coactilis; Vsum, qui ad muniendum & vestiendum. Dico ad vestiēdum, & forma quoque talis fuit, demissa infra genua. Figura ostendit. & de istis Agathiam censeo loqui cùm in Narsetis acie instruendâ contra

Lib. II. Agathias explicatus. Francos, collocantur ἐπὶ τοῦ μετώπου οἱ περιφανέστατοι θώρακας ποδήρεις ἐνημμένοι: *in fronte Principes, loricas ad pedes vsque demissas induti.* In alias profectò hoc non conuenit. Itaque Penulæ speciem & vsum contra fri-

Id genus penula dicta. gus habuit, & sic etiam dixerunt. Glossæ veteres: *Thoracomachus, penula militaris.* Suidam hinc explicabis: Μανδύας, εἶδος ἱματίου ὅπερ καλεῖται λωρίκιον: *Penula, genus vestis quod lorica dicitur.* Hæc, hæc lorica: & in ipsâ

Tegmen Thoracomachi. descriptione vestimentum appellatur. Addit in fine tectam contra pluuias fuisse, & ne lana paullatim eas combiberet. Idem Isidorus voluit: *De ciliciis autem & poliuntur & teguntur loricæ.* Suidas Zabarûm hoc tegmen

gmen dicit: Ζαβαρεῖον, ἐν ᾧ αἱ ζάβαι ἀπόκεινται. ζάβα γὰρ λωρίκιον: *Zabarium, in quo Zabæ reponuntur. nam Zaba, lorica est.* Ita illa ætas nominabat, & reperis in Leonis libello militari *Zabas centuclis tegi*: id est centunculis. In Iustiniani Nouellâ quapiam, τὰς λεγομένας ζάβας ἤτοι λωρίκια, *eas quæ Zabæ siue loricæ dicuntur*. Hem quò abeo? ad quàm diuersum à tuo Polybi æuum? cùm omnia lapsa, & militiæ Romanæ vix vmbra. Iuuat tamen & illa nosse ob scriptores infimos, quibus in occasione non inuidemus lucem. Absolui. AVD. Curiosè aliquid quæro. LIPS. Nego. AVD. Quid ita? LIPS. Hoc ipsum, quia curiosè. Non amo hoc genus, atque vtinam ad fructum & vsum magis referamus nostra! AVD. Imò tale erit. Rogo in veteribus illis loricis ecquæ grauitas? Nam scriptor ille de Thoracomacho, hoc nomine maximè cõmendat illam nouitiam, quòd pondus præ eâ haberent veteres. LIPS. Quippe vt omnia metalla. Redeo tamen in memoriam loci in Plutarcho, qui non præit ad maximum pondus. Scribit in Demetrio: Θώρακες αὐτῷ δύο ἐκομίσθησαν ἐκ Κύπρου σιδηροῖ, ὁλκῆς ἑκάτερος τεσσαράκοντα. δυσπάθειαν δὲ αὐτῶν καὶ ῥώμην ἐπιδεικνύμενος ὁ τεχνίτης Ζώϊλος, ἐκέλευσεν ἐξ καὶ εἴκοσι βημάτων ἀφεῖναι καταπελτικὸν βέλος. οὗ προσπεσόντος, ἀρραγὴς διέμεινεν ὁ σίδηρος, ἀμυχὴν δὲ μόλις εἶχεν ἀμβλεῖαν, οἷαν ἀπὸ γραφείου: *Loricæ illi allatæ fuerunt ex Cypro ferreæ, librarum vtraque* (an *vtralibet?*) *quadraginta. Earum impatientiam & robur cùm ostendere artifex Zoilus vellet, iussit immittere à sex & viginti passibus telum catapultarium. quod cùm violenter incidisset, ferrum loricæ sine fracturâ mansit, stricturam verò vix leuem & cæcam habuit quasi à scriptorio stilo.* Non negabis & pondus hoc exiguum fuisse, & robur eximium, quod tamen & nostri hodie æmulantur. Sunt enim solidæ Loricæ, quæ respuunt aut subsistunt Sclopetorum glandes, valido haud dubiè & penetrabili ictu venientes. Sequitur in Polybio:

Zaba. Nouell. LXXXV. cap. IIII. Pondus loricarum.

„ *Par ratio ac similis armorum in Principibus est.*] Tria igitur hæc genera pariter armata, & discrimen modò aliquod à censu, vti dictum. Vnum excipit, quòd

„ *Pro pilis Triarij ferunt hastas.*] Pila enim isti non habent, caussâ apertâ: quoniam in extremo depositi, longiùs ab hoste erant, quàm vt pila eorum pertingerent, aut vim perferrent missa. Altera etiam caussa, quòd fortasse contra equitum irruptionem & totam ordinum confusionem muniuerunt istos hastis: quibus acies, vt Liuius loquitur, *velut vallo septa inhorrebat.* Istas igitur hastas ad statariam & manuariam pugnam habebant, & vt idem Liuius, *ad ora fodienda.* Ipsi Polybio narratur, pugnâ cum Gallis, *Tribunos militum iussisse hastas Triariorum tradi primis manipulis, atque ita iis pugnari in ora Gallorum.* Ne tamen erres, hastæ istæ non nimis longæ, nec vt Macedonum sarissæ. Quî potuissent? scutum maius sinistrâ Triarij gerebant, nec videntur nisi vnâ manu commodè tractasse istas hastas.

Triarij sine Pilis. Lib. VIII. Hastæ eorũ. Ibid. Lib. II.

LORICAE
SEGMENTATÆ
CATAPHRACTAE

DIALOG. VII.

De Ocreis obiter. tum ex professo & plenè de Equitum armis.

DE Armis, quod ad Pedites, plenè absolui. AVD. Interrumpo, & nego. Nam vbi Ocreæ? verbo tetigerat Polybius: exspectabam vberiorem a te explicationem. LIPS. Profectò iure me reuocas: nam exciderat: sed breuiter cape. *Ocream* singulari numero tribuit & nominat Polybius: an ergo vnam tantùm? Haud de nihilo hæc dubitatio est. & in Vegetio palàm scriptum: *Pedites scutati etiam ferreas ocreas in dextris cruribus cogebantur accipere.* Dat vnis modò cruribus, & signanter *dextris.* Cur istis? caussam inibi ex eodem elicias, quòd in pugnâ cominus, *dextros pedes inante milites habere debeant: at cùm missilibus certatur, sinistros.* Itaque iam olim legas quosdam populos contrà, sinistrum modò crus texisse, qui scilicet iaculis pugnabant. vt Liuius de Samnitibus: *Sinistrum crus ocreâ tectum.* Silius de Sabinis:

Vna ocrea an duæ militi? Lib. I. cap. XV. *In dextro crure.* *Aliis in sinistro.* Lib. IX. Lib. VIII.

> *Cunctis hasta decus, clypeúsque refertur in orbem,*
> *Vertice & inplumes, & laui tegmine cruris*
> *Ibant.*

Describit eos leues cum hastâ, cum parmâ, sine cristis, & quales Velites Romani erant. Igitur & sinistrum modò crus armat ab hac, an ab aliâ caussâ, aut more? Hæc ita ex Vegetio: tamen de priscis, magis est vt crus vtrumque fuerint tecti. Monumenta lapidea clamant & sic ingerunt: Liuius etiam & Dionysius in censu Seruiano, qui *Scutum & Hastam* singularie, at *Ocreas* plurium numero eloquuntur. Nisi quis de monumentis dixerit, Ocreas quidem conspici, sed non inferri ferreas eas vtrasque fuisse. Vt voles iudica. ego ad Equites transeo, an desino, & satias te habet eiusmodi sermonum? AVD. Scin quomodo? Vt arena cùm multum bibit, tamen aret, sic ego sitiens assiduè tuorum sermonum. Perge & infunde. LIPS. Quin tu perge, & hæc lege:

Ὁ δὲ καθοπλισμὸς τῶν ἱππέων νῦν μὲν ἐστὶ παραπλήσιος τῷ τῶν ἑλλήνων. τὸ δὲ παλαιὸν πρῶτον μὲν θώρακας οὐκ εἶχον, ἀλλ᾽ ἐν περιζώμασιν ἐκινδύνευον. ἐξ οὗ πρὸς μὲν τὸ καλαβαίνειν, καὶ ταχέως ἀναπηδᾷν ἐπὶ τοὺς ἵππους, ἑτοίμως διέκειντο καὶ πρακτικῶς, πρὸς δὲ τὰς συμπλοκὰς ἐπισφαλῶς εἶχον, διὰ τὸ γυμνοὶ κινδυνεύειν.

Armatura equitum nunc quidem cõsimilis est illi Græcorum. At antiquitus loricas non habebant, sed in veste succincti pugnabant. Ex quo quidem ad descensum ascensumq; facilem in equos magis expediti erant, sed ad congressus minùs tuti & securi, cùm inermes pugnarent.

S *Hasta*

τὰ δὲ δόρατα κατὰ δύο τρόπους, ἄπρακτα ἦν αὐτοῖς. καθὰ μὲν γὰρ λεπτὰ καὶ κλαδαρὰ ποιοῦντες, οὔτε τοῦ προτεθέντος ἠδύναντο σκοποῦ στοχάζεσθαι, πρὸ τοῦ γε τὴν ἐπιδορατίδα πρός τι προσερεῖσαι, κραδαινόμενα δι' αὐτῆς τῆς τῶν ἵππων κινήσεως, τὰ πλεῖστα συνετρίβετο. πρὸς δὲ τούτοις ἄνευ σαυρωτήρων κατασκευάζοντες, μιᾷ τῇ πρώτῃ διὰ τῆς ἐπιδορατίδος ἐχρῶντο πληγῇ. μετὰ δὲ ταῦτα κλασθέντων, λοιπὸν ἦν ἄπρακτα αὐτοῖς καὶ μάταια. τόν γε μὴν θυρεὸν εἶχον ἐκ βοείου δέρματος, τοῖς ὀμφαλωτοῖς ποπάνοις παραπλήσιον, τοῖς ἐπὶ τὰς θυσίας ἐπιτιθεμένοις. οἷς οὔτε πρὸς τὰς ἐπιβολὰς ἦν χρῆσθαι, διὰ τὸ μὴ στάσιν ἔχειν ὑπό τε τῶν ὄμβρων ἀποδερματούμενοι καὶ μυδῶντες, δύσχρηστοι καὶ πρότερον ἦσαν, καὶ νῦν ἔτι γίνονται παντελῶς. διόπερ ἀδοκίμου τῆς χρείας οὔσης, ταχέως μετέλαβον τὴν ἑλληνικὴν κατασκευὴν τῶν ὅπλων. ἐν ᾗ τῶν μὲν δοράτων τὴν πρώτην εὐθέως τῆς ἐπιδορατίδος πληγὴν εὔστοχον ἅμα καὶ πρακτικὴν γίνεσθαι συμβαίνει, διὰ τὴν κατασκευὴν, ἀτρεμοῦς καὶ στασίμου τοῦ δόρατος ὑπάρχοντος· ὁμοίως

Hastæ etiam dupliciter inutiles iis erant. quòd & graciles faciebant ac tremulas, eóque nec collineare rectè poterant & scopum tangere; & priusquam cuspidem in aliquo defigerent, concussæ ipso motu equorum pleræq; frangebantur. Addo quòd sine imâ cuspide factæ, solam plagam ictúmque primore parte dabant: eáque defractâ reliquum inutile & inefficax iis erat. At verò scutum habebant ex bouillo corio, vmbilicatis placentis simillimum, quas in sacrificiis solent apponere. quibus neque in pugnâ commodè erat vti, quia firmitatem non haberent; & ab imbre corio soluto aut vitiato, inutilia & olim & nunc fiant prorsus. Iccircò improba eorum vsio cùm esset, statim assumpsère Græcanicam paraturam armorum, in quâ hastarum quidem primæ cuspidis plagam directam & validam esse contingit, quoniam stabile & immobile hastile est; itémque

ex

ὃ καὶ τὴν ἐκ μεταλήψεως τοῦ σαυρωτῆρος χρείαν, μόνιμον καὶ βίαιον. ὁ δ' αὐτὸς ὁ λόγος καὶ περὶ τῶν θυρεῶν. καὶ γὰρ πρὸς τὰς ἐπιβολάς, καὶ πρὸς τὰς ἐπιθέσεις, ἑστηκυῖαν καὶ τεταγμένην ἔχουσι τὴν χρείαν, ἃ συνιδόντες ἐμιμήσαντο ταχέως. ἀγαθοὶ γὰρ, εἰ καί τινες ἕτεροι, μεταλαβεῖν ἔθη, καὶ ζηλῶσαι τὸ βέλτιον ῥωμαῖοι.

ex transsumptione, ima cuspidis vsum firmum ac violentum. Eadem ratio in scutis. Nam & in aggreßione & oppositione stabilia & firmiter tensa manent. quod cùm vidissent, imitati sunt statim. Boni enim promptíque sunt Romani, si qua gens alia, assumere mores & amulari si quid alibi bonum.

Habes hîc duplicem armaturam equitum, & quæ olim fuerat, & quæ tunc erat. De eâ quæ olim, ait:

„ *Loricas non habebant, sed in veste succincti pugnabant.*] Ego sic verto & exaudio; quod in Græco est ἐν περιζώμασι. At Lascaris fecit *in subligaculis pugnasse*. Neque nego id quoque περίζωμα Græcis esse: sed quis credet nudos eos & campestri solo tectos pugnasse? Indecorum & inutile fuerit, tum etiam (nisi fortè in Germanis aut barbaris) sine exemplis. Mea mens est, veste saltem fuisse tectos, & quò magis expediti essent, super eam cinctos. Iuuat Festus: *Endo procinctu, in procinctu. nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur.* Item Plutarchus de testamentis in procinctu: μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον: *Iam scuta capturis & togam accincturis.* Propriè autem ad equites, quod Dionysius in Transuectione scribit: *eos in togis quas Trabeas dicunt trāsuectos, tamquam è pugnâ venirent.* E quo colligas pugnasse eo habitu, & super trabeas fuisse cinctos. quod nec Virgilius abnuat:

Spreta vulgata versio.

Equites veste cincti.

Lib. VI. Fortasse trabeati.

—— paruáque sedebat Succinctus trabeâ.

Aliquid etiam huc Scholiastes vetus Horatij conferat, in illud:

—— cinctutis non exaudita Cethegis.

Cinctutis, inquit, *antiquè militaribus viris, & ad militiam paratis.*

„ *Ad descensum ascensúmque facilem in equos.*] Quod vtrumque meritò spectabant, cùm auxilio nullo aut fulcro vterentur ad alleuandum. Lego interdum hastâ innixos fuisse. vt in Liuio, de Cornelio Cosso: *Quem cùm equo ictum deiecisset, confestim & ipse hastâ innixus se in pedes excipit.* Videntur & equos quidam insueuisse ad flectenda crura, & sese demittendum. vt Silius de equo miræ fidei & ingenij:

Veteres quomodò in equum.

Lib. IIII.

Inde inclinatus collum, submissus & armos,
De more inflexis præbebat scandere terga
Cruribus.

Lib. X.

Nempe herum suum grauiter læsum in pugnâ Cannensi suscipere voluit in dorsum, vt solet. Aliis dignioribus aut mollioribus (nec enim
Strator. vulgò) fuit qui manu tolleret, & adiutaret. *Stratores* ij Latinis dicti, quia
In Caracal. & sternerent equum, & in eum subleuarent. Spartianus: *Cùm illum in*
Lib. XXII. *equum strator eius leuaret.* Ammianus de Iuliano: *Lapso milite, qui se in-*
Lib. XXX. *sessurum equo dextrâ manu erexit.* Idem de Valentiniano: *Cùm eum elatus non susciperet equus, anteriores pedes præter morem erigens in sublime, de-*
Anaboleus pro Stratore. *xtram stratoris militis iußit abscindi.* Sunt isti Græcis ἀναβολεῖς, ab attollendo. Plutarchus: Α῎μα δὲ ἵππος τῷ κράσσῳ παρέστη χρυσοχάλινος, καὶ οἱ ἀνα-
In Crasso. βολεῖς αὐτὸν ἀράμενοι παρεβίβασαν, καὶ παρείποντο πληγῇ τὸν ἵππον ἐπιταχύνοντες: *Simul Crasso admotus est equus auratus frenis, & Stratores eum sustollentes imposuerunt, & secuti sunt equum verberibus incitantes.* Hoc sensu in Suidâ scriptor aliquis: Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν ἀναβολέα προσκαλεσάμενος καὶ ταχέως ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, ᾔτησε πιεῖν: *Rex stratorem vocans, & statim equum conscendens, petiit bibere.* Ac rectè ibi Suidas interpretatur Ἀναβολέα, τὸν ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνάγοντα: *eum qui in equum tollit.* Sed quod
Etiam pro scansili instrumento fortasse. idem addit: Ἀναβολεὺς, καὶ ἡ παρὰ ῥωμαίοις λεγομένη σκάλα: *Anaboleus, etiam ea quæ Romanis Scala dicitur*: quasi velit esse scansorium aliquod instrumentum: id verò mihi dubium est, nec exemplum quod affert euincit. Nam subiicit in fidem: Ὁ δὲ μασσίας γηράσας ἵππῳ χωρὶς ἀναβολέως ἐπέβαινεν: *Maßias cùm senuisset, in equum sine scansorio instrumento conscendit.* Non, inquam, euincit. Et moneo ex Appiani Lybico esse sumptum, atque ex eo corrigendum: ὁ δὲ μασσανίσσας. De Masanissâ enim rege hoc narrat, eum inter cetera senectæ ætatis commoda, hoc quoque habuisse, vt agilitas non desereret, & vltrò ac sine stratoris operâ (cur non sic interpretêre?) iret in equum. Tamen pro Suidæ sententiâ etiam
Odyss. α. vers. 155. Eusthathius, vber sed vtilis Scholiastes, in Homerum: Ἀναβολεὺς οὐ μόνον τὸ σιδήρεον ᾧ τοὺς πόδας ἐντιθέντες ἔφιπποι γίνονταί τινες, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ὃς εἰς τοιοῦτο ἔργον καθυπουργεῖ: *Anaboleus non solùm ferrum illud minutum dicitur, cui pedes imponunt quidam vt inscendant commodiùs; sed etiam*
Pedanei subiices an veteribus. *vir ipse qui ad tale opus adiutat.* Ex quibus doctissimus Budæus efficit veteribus notos etiam fuisse subiices illos pedaneos ex ephippio vtrimque dependentes, quibus hodie vtimur ad scandendum & innitendum. Quod tamen verba Eusthathij mihi clarè non dicunt: sed potuit instrumentum designare non pensile, sed portatile, quod apponerent iuxta equum, & eo velut gradu attollerentur. Fit hodie interdum in curribus, & essent verè ex Suidæ interpretatione *Scalæ.* Posset Plutarchus huc tra-
In Gracchis. hi, dum notat *Gracchum vias reparasse, & lapides haud longè distantes in marginibus defixisse,* ὡς εἴη ῥαδίως τοῖς ἵπποις ἔχουσιν ἐπιβαίνειν ἀπ' αὐτῆς, ἀναβολέως μὴ δεομένοις: *vt esset facile iis qui equos haberent eos inscendere, instrumento scansili non egentes.* Etsi nihil video cur non hîc quoque vertere fas sit *Stratorem.* Sed quidquid huius sit, illud tamen tene, Eustathium dicere *quosdam* vsurpasse, non ergo vulgò omnes: & eius æuo si pedanei illi subiices fuerunt, non certè prisco magis. quod statuæ & imagines

gines omnes euincunt. Nusquam enim in iis forma aut vestigium, & pedes semper penduli, sine alio fulcro. Atque adeò res noua, vt nec sit ei Latinum nomen: nisi quod patrum ætate Franc. Philelphus ne res cottidiana careret vocabulo, *Stapedam* appellauit, quòd pes in eo staret. Budæus meliùs puriusque putauit circumscribi, & *Subiycem pedaneum* dici. AVD. Vt video non omnia laudabilium veteres inuenêre, quædam relicta & nobis. Nam certè hoc ferrum vtile & firmiori sessioni est, vtile & scansioni. quæ meo animo difficilis fuit, vtique armatis. LIPS. Nobis ita sit, nempe inexercitatis: at illi continuo vsu discebant, idque inter militiæ rudimenta. Quid tamen tantopere mirandum? nónne & rusticuli nostri cottidie vsurpant, & nullo nisu subiiciunt se in equos? Ita veteres, atque id saltu quodam factum Virgilius tangit: [*Insiliebant equis prisci.*]

—— corpora saltu
Subijciunt in equos.

Et Claudianus: *Inq́ frementis equi dorsum, cum pondere conti,*
Indutas chalybum saltu transferre cathenas.

Sed de Romanis propriè, Vegetium audi. *Non tantùm à tironibus, sed etiam à stipendiosis militibus salitio equorum districtè semper est exacta. Quem vsum vsque ad hanc ætatem, licet iam cum dissimulatione, peruenisse manifestum est. Equi lignei hieme sub tecto, æstate ponebantur in campo. super hos iuniores primò inermes, dum consuetudine proficerent, demum armati cogebantur ascendere. Tantáque cura erat, vt non solùm à dextris, sed etiam à sinistris & insilire & desilire condiscerent, euaginatos etiam gladios vel contos tenentes. Hoc enim assiduâ meditatione faciebant, scilicet vt in tumultu prælij sine morâ ascenderent, qui tam studiosè exercebantur in pace.* [Lib. I. cap. XVIII.] Vides salitionem hanc inter assidua exercitia vel ad Vegetij tempora, cùm bona pleraque iam perierant, retentam: haud æquè necessariam, si vel tunc equestria ista fulcra. AVD. At in Vegetij verbis non dissimulo mirari me de *gladio euaginato* quod ait, & sic quoque insiluisse. LIPS. Nihil est. Vsus hæc & plura potuit: & nónne de Pompeio Plutarchus tradidit, *iam senem exercuisse se inter milites, & in equo visum*, siue (vt verba eius sunt) ἱππότην, ἑλκόμενόν τε τὸ ξίφος ἀπραγμόνως θέοντι τῷ ἵππῳ καὶ καταπλείοντα δὶ χερῶς: *trahentem atque educentem gladium sine difficultate, equo incitato & currente, iterúmque facillimè reposuisse?* [*Pompeij dexteritas.*] [In Pōpeio.] Quod factitatum, & quædam talia, Viennæ memini à Turcici generis equite, spectante D. MAXIMILIANO Imperatorum optimo, & magnâ nobilium ac popularium turbâ. Quid ille idem Plutarchus de Iulio Cæsare? [In Cæs.] Τὸ μὲν ἱππεύειν ἐκ παιδὸς ἦν αὐτῷ ῥᾴδιον. εἴθιστο γὰρ εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας ἀπάγων, καὶ τῷ νώτῳ περιπλέκων, ἀνακεχαλασμένως ἐλαύνειν τὸν ἵππον: *Equitare à puero illi facile erat. Assueuerat enim manus retrò inuertens & dorso suo implicans totis viribus equum admittere & concitare.* [*Iulij Cæsaris equitandi peritia.*] Ecce. hæc & talia, facilia reddebant iis quæ nobis sunt ardua, & discendo exercendoque verè militaris Ars fiebat Sed alterum etiam moneo, cur facilior hæc salitio. nempe quòd Sellas istas equestres altiusculas, & è ferro lignoque compagina- [*Veteribus non Sellæ in equis.*]

tas,non habebant. Quid ergo earum vicem? stragula quædam è panno, corio, pelle, quibus equos insternebant, eoque & *Strata* dicebant: ferè vt hodie nostri agasones. Seneca: *Stultus est, qui equum empturus, non ipsum*
Epist. LXXX. *inspicit, sed stratum eius & frænos.* Iterùm: *Equum empturus, solui iubes stratum.* Græci στρώματα pariter dixêre, itemque Ἐφίππια: quâ voce vul-
Quidam & sine stratis. gò & Latini vsi. Varro: *Mihi puero modica vna fuit tunica & toga, sine fasceis calceamentum, equus sine ephippio.* Et ostendit quosdam duriùs aut fortiùs habitos, ephippiis etiam caruisse. Quod tamen nō ita perpetuum fuisse arbitror, vt Neronis denique æuo Equites in transuehendo ea vsurparint: quod ex Dionis compendio suprà monui, & aliorsum traxi. Profectò iamdiu in promiscuo vsu ephippia, & omnis lectio docet. Quin Cæsar cùm Germanos ostendit iis caruisse, hoc quoque addocet, Roma-
IV. Gallic. nos habuisse, quos eo nomine vt molles illi contemnebant. *Nihil*, inquit, *eorum moribus turpius aut inertius habetur, quàm ephippiis vti. Itaque ad quemuis numerum ephippiatorum equitum quamuis pauci adire audent.* Ac vide quàm mutauerint. Tales Germani olim, & in dorsis equorum nudis: nunc sellæ istæ altiores & fabrè factæ, eorum quasi peculiares. Quâ in re, vt multis aliis, conuenit iis cum Persis, de quibus Xenophon:
Lib. VIII. Pæd. Νῦν δὲ στρώματα πλείω ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων, ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν. οὐ γὰρ τῆς ἱππείας οὕτως ὥσπερ τοῦ μαλακῶς καθῆσθαι ἐπιμέλονται: *Nunc autem stragula plura in equis habent, quàm in lectis. non enim tam equitationis curam habent, quàm mollioris sessionis.* Notat & ipse duriores olim fuisse Persas, suo æuo degenerasse & has ad delicias venisse. Sed Germanis fortasse caussa alia eiusmodi sellarum, nimirum firmitas, & quia securiùs sic concurrunt & confligunt. Certè in sola & passa illa stragula vt facilius ascendere, ita & deiici aut delabi. Sed de Romanis igitur, dixi instrauisse corium aut pel-
Pelles pro stratis. lem. eoque in Glossis priscis scriptum: Ἐφίππιον, *scordiscale.* Nam & in aliis Glossis explicatum reperio: *Sordiscum* (an *Scordiscum?*) *corium crudum.* E corio igitur aut pelle animalis cuiuspiam: & poëtæ huc aspiciunt, cùm nobilibus viris rariores quasdam pelles substernunt. Vt Statius
Lib. IIII. Parthenopæo è lynce:

Cornipedem trepidos suetum præuertere ceruos,
Velatum geminæ deiectu lyncis.

Silius Flaminio Consuli è tigride:

Lib. V. *Stat sonipes vexátque ferox humentia fræna,*
Caucaseam instratus virgato corpore tigrim.

Silij fortasse improuida scriptio. Non tamen sine notâ, quòd iamtunc Italiæ eam feram communicat, visam primùm sub Augusto, vt Plinius tradit. Sed vel poëticum ius excuset; vel quòd de pelle tantùm, quæ aduehi potuit etiam ignotâ ferâ. Alij
Centunculi pro stratis. etiam centunculos insternebant aut viliores pannos. Ex Frontino, in
Lib. II. cap. IIII. Stratagemate quopiam narrando: *Agasones lixásque armatos simul ire iussit, iumentorúmque magnam partem instratorum centunculis, vt per hoc equitatus species obijceretur.* Ex Liuio, in re simili: *Mulis strata detrahi iu-*
Lib. VII. *bet, binísque tantùm centunculis relictis, agasones armatos imponit.* Vbi

Strata

Strata intelleges clitellas & talia, ad onera sustruenda, aut & onera ipsa. Sed honestiores vestem scilicet pretiosam magis instrauisse, aut tapetem. *Et tapetes.* Silius: *Illum Sidonio fulgentem ardore tapeta:* De equo dicit, qui sic instratus. Lego & apud Liuium: *Et cùm tibi viro* Lib. *liceat purpurâ in veste stragulâ vti, matremfamilias tuam purpureum ami-* XXXIIII. *culum habere non sines? & equus tuus pretiosiùs instratus erit, quàm vxor vestita?* In dissuasione legis Oppiæ hæc dicuntur, & temerè à quibusdam reponi video, *lectus tuus*. De equo verum est, & ius fuit purpurâ aut cocco insternere magistratibus & qui cum imperio erant. Atque hi sunt, quos suprà dixi, *Consulares* aut *Imperatorij equi.* AVD. Satis noua me doces. sed amplius, Sellæ ergo istæ nostræ nuper natæ? LIPS. Nequa- *Sellæ nostræ quādo natæ.* quam, nec dixi. Negaui peruetercs, non tamen facio nouitias: & fortasse Sidonij Apollinaris æuo iam in vsu. Inducunt hæc verba: *Alij sanguine* Lib. III. *ac spumis pinguia lupata suscipiunt, alij sellarum equestrium madefacta su-* epist. III. *doribus fulcra resupinant.* Nam & *Sellas* nominat, & *resupinata fulcra*, vtrumque pro hodiernis. Quid, quod in columnâ Traiani (sæpe mihi aduocatâ aut aduocandâ. multa ibi imago rerum veterum.) forma quędam nostræ huic consimilis? Imperatorios equos ex eâ suprà dedi, & respice. Sed fortasse verius, structum farctumq; aliquid è pannis ibi esse ad molliùs insidendum, sine ligno tamen aut ferro. An & Dionis ea mens, vt sub Nerone primùm hæc talia ephippia equites receperint? vix opinor, nec eò produxerim.

„ *Hastas graciles faciebant ac tremulas.*] Duplici ergo caussâ inutiles, cùm nec figerent fortiter, nec collinearent rectè. Sed de fixione tamen aliter apparuit in concursu Aruntis & Bruti, cùm *vterque* (Liuij verbis) Lib. II. *contrario ictu per parmam transfixus, duabus hærentes hastis ex equis moribundi lapsi sunt.* Dixeris fortes robustasque fuisse: aut potiùs illud pro Polybio, parmas tunc penetrabiles & infirmas. Atque id sequitur:

„ *Scutum ex bouillo corio.*] Accipio, corio mero, & nullâ materie sub- *Parmæ equitum. E corio mero.* iectâ aut ligno. Si enim & ista, cur reiiciat? cur non pedestre scutum bonitate æquiparet? Sed credo è corio solo fuisse, arte leuiter durato, quod tamen per pluuiam (vt addit) resolueret. Fuit igitur cuiusmodi Afrorum olim scuta, de quibus Suidas: Πάρμαι, δερμάτινοι θυρεοὶ παρὰ καρχηδονίοις: *Parmæ, coriacea scuta apud Carthaginienses.* Sallustius & Numidis tribuit: *Super terga gladij & scuta, verùm ea Numidica ex coriis, ponderis gra-* In Iug. *tiâ simul & offensæ, quò leuiùs streperent.* Item Afris Silius:

Lib. II.

——— *rudis his tunc parma, breuique*

Bellabant ense.

Nec aliam quàm hanc rudem è corio intellegit, *Citram* vel *Cetram* pro- *Cetra propriè.* priè iis dictam. Isidorus: *Cetra, scutum loreum sine ligno, quo vtuntur Afri & Mauri.* Scholiastes Iuuenalis: *Oryx animal minus quàm bubalus, quem Mauri Vncem vocant. cuius pellis ad cituras* (bene Pythœus *citras*) *proficit, scuta Maurorum minora.* Citra quidem & in Glossis scribitur: Ἀσπὶς ληστρικὴ, *citra.* An quia latrocinantes vtebantur? an rescribimus, λιβυστικὴ?

sed

ſed vix auſim. Addo, Hiſpanorum etiam Cetras fuiſſe, eorum maximè
1. Ciuil. qui proximi Mauris & Afris: atque inde in Cæſare *Hiſpanorum cetratæ*
Lib. XXI. *cohortes* & in Liuio: *Hiſpani cetris ſuppoſitis incubantes flumen tranſnatauere.* Sed videndum an non paullò aliæ, atque alibi quæſiuero.

Sauroter in haſtâ. ,, *Sine imâ cuſpide.*] Græci hoc vno verbo σαυρωτῆρα dicunt, ſiue etiam ςύρακα & οὐρίαχον. Sed priore voce Polybius hîc vſus, itemq; Homerus:
Iliad. I.

——ἔγχεα δέ σφιν
Ὄρθ' ἐπὶ σαυρωτῆρος ἐλήλατο.

Vbi ſic Euſtathius: Σαυρωτὴρ, σιδήρεον κοῖλον εἰς ἄκρον ὀξὺ, ᾧ ἐντιθέμενον τὸ ὀπίσω ἄκρον τοῦ δόρατος ὀρθὸν αὐτὸ ἑςάναι ποιεῖ πηγνύμενον κατὰ γῆς: *Sauroter ferrum paruum cauum, in acutum deſinens, cui inſerta infima pars haſtæ efficit vt recta ſtatuatur defixa terræ.* Ac vides inibi alterum etiam vſum eius ferri, nempe ad haſtam rectam defigendam, cùm ea feriata. Sed ad vſum Polybianum, exemplum incerti ſcriptoris apud Suidam ecce iſtud: Καὶ τάχυ περιςρέψας τὸν ἵππον εἰς πεσόντα παίει τῷ σαυρωτῆρι διὰ τοῦ τραχήλου: *Et celeriter equo conuerſo ad iam lapſum, percutit eum cuſpide imâ in gulâ.*

Popana. ,, *Vmbilicatis placentis ſimillimum.*] In Græco eſt vox *Popani.* de quo genere Suidas: Πόπανα, πλακοῦντα πλατέα καὶ λεπτὰ καὶ περιφερῆ: *Popana, placentæ latæ, & tenues, & rotundæ.* Ex iis & formam equeſtris ſcuti vi-
Lib. II. des, ſiue potiùs *Parmæ.* Ita enim olim vocabant. Liuius: *Deſiliunt ex equis, & pro anteſignanis parmas obiiciunt.* Iterùm: *Vexilla ſe ſuorum parmáſque cernere equitum.* Et ferè ita Liuius. ſicut & Gloſſæ explicant: *Parma,* ἀσπὶς ἱππική.

,, *Aſſumpsère Græcanicam armaturam.*] Quæ ea fuerit, nemo meliùs
Equitum omnia arma, ordine. Ioſepho dixerit: ſi tamen tam plena & inſtructa ea iamtunc Polybij æuo. Sed Ioſephus audiatur. Τοῖς ἱππεῦσιν μάχαιρα μὲν ἐκ δεξιοῦ μακρὰ καὶ
Lib. III. Excid. κόντος ἐπιμήκης ἐν χειρί. θυρεὸς δὲ παρὰ πλευρὸν ἵππου πλάγιος· καὶ κατὰ γωρυτοῦ παρήρτηνται τρεῖς ἢ πλείους ἄκοντες, πλατεῖς μὲν αἰχμὰς, οὐκ ἀποδέοντες δὲ δοράτων μέγεθος. κράνη δὲ καὶ θώρακες, ὁμοίως τοῖς πεζοῖς, ἅπασι: *Equitibus gladius eſt ad dextrum oblongus, & contus item longus in manu. ſcutum ad latus equi tranſuerſum, & in pharetrâ portantur tria aut plura iacula, cuſpide latâ, & haſtis magnitudine non cedentia. Galeas & loricas omnes habent, vti pedites.* Fida & multiplex hæc armatura, ac lubet per partes in-
Gladius iis dexter. ſpicere. Ait primò *gladium fuiſſe ad dextrum.* Nota igitur, more Polybiano & veteri, equites tunc geſtaſſe dextros gladios, etſi pedites eos iam
Iſq; oblongus. haberent ſiniſtros. Sed addit, *oblongum* fuiſſe: aliter quàm in noſtris equitibus, qui breuiorem pedeſtri gerunt. Olim contrà, & valdè olim. Nam
Lib. VIII. & in Dionyſio eſt de equitibus Romanis, ſub annum vrbis CCLXVII. Ἔπειτα οἱ μὲν εἰσακοντίζουσι τὰς λόγχας. οἱ δὲ τοὺς ὁμόσε χωροῦντας τοῖς ἱππικοῖς ξίφεσι μακροτέροις οὖσιν παίοντες, πολλοὺς ἐρρίπτουν ἡμιθανεῖς: *Deinde alij eiaculati ſunt lanceas, alij eos qui propiùs accedebant, equeſtribus longioribus gladiis ferientes, multos proſternebant ſemineces.* Ad duo notabilis locus. quòd & lanceas eiaculati equites ſint: & quòd gladij eorum tales. Ac de

iſtis,

istis, posteriore etiam æuo in Dione Chrysostomo testimonium obseruo, cum ille de Charidemo quodam viro nobili: Παρέζωσο δὲ μάχαιραν μεγάλην τῶν ἱππικῶν: *Accinctus erat longiorem gladium ex illis equestribus*. Pergit porrò addere Iosephus, *contum in manu longum*. & intellegit grandiorem concursoriam hastam, ad hostem cominus feriendum aut deiiciendum. Non est dubium quin & olim hastæ huic vsui, non tamen femore aut genu obnixæ, ob ferrum in imo quod dixi. Alij tamen sic ferebant, cùm σαυρωτὴρ scilicet aberat: vt Afer ille, de quo Silius: In Borysth. *Contus vel hasta.* *An femori obnixa?*

Sustentata genu per campum pondera conti
Sarmatici prona aduersos vrgebat in hostes. Lib. XV.

Vt Sarmata quispiam in Valerio:

——— campis hostilibus vmbram Lib. VI.
Fert abies obnixa genu.

Sed Romani an sub brachium inclinauerint & ad latus applicauerint, haud assero: ratio illa & aspectus acutioris ferri sic poscit. At illud satis nouum, quod Iosephus subiungit, *in pharetrâ tria aut quattuor iacula*. Nihil tale in Polybio, aut vllo veterum: nisi quòd in Dionysij suprà verbis vidimus, *eiaculatos fuisse hastas*. Sed licet, imò oportet fortasse, intellegere concursorias illas hastas, quæ tunc minores & tremulæ habere potuerunt duplicem hunc vsum. Aliter in Iosepho, & palàm distinguit, & velitares istas hastas plures donat. Æuo igitur hoc accessit, ac cominus atque eminus pugnare eques ille potuit. Postrema sunt, *galea ac lorica iuxta ac peditibus*. Dat igitur omnia arma, & pari, vt apparet, modo. Si ita est, quid igitur Appianum induxit scribere de Scipione, in pugnâ Africanâ cum Annibale: *Cùm pedites proculcarentur ab elephantis in acie mediâ, qui ob grauitatem armorum parùm agiles erant ad insequendum aut refugiendum, Scipio iussit Italicos equites ab equis desilire leuiùs armatos, & tela coniicere in elephantos?* Ecce, res tota & verba dicunt clarè leuia arma equitum præ pedestribus fuisse. Atqui nónne omnia eadem peditibus habebant? Iosephus asserit, & ex Polybio idem dicas. Nisi fortè tunc & illis bellis, nondum mutauerant armaturam veterem, & in togis pugnabant. Sanè per bella Græcanica paullo pòst, armaturam Græcanicam, vt noster vult, assumpsisse haud dissidet à vero: atque ita factum Scipionis, & Appiani dictum probes. Nec mouet me, quòd in Silio aut poëtis iamantè loricæ sunt equitum: quia poëtis, nec in talibus veri curiosis. Si tamen aliter; tum dixerim, loricas & scuta equitum breuiora fuisse, eoque ipsos leuiores. In rebus leuibus, mi Auditor, nónne interdum hæremus, & fortasse satagimus? ac vereor ne me dicas *τὰς κέγχρους διαπορεύειν. AVD. Egóne? cui fructuosa hæc cura, & iuuat atque opus in talibus recidere, ac stirpes tollere dubitationum. *Hasta etiã iaculatoria.* *Galea & lorica.* *Super Appiani loco.* *grana deternare.

DIALOG. VIII.

Numidæ equites descripti, & Tarentini.

SED enimuerò Lipsi, cùm *Graucs* equites descripsisti, nullos etiam *Leues?* LIPS. Nullos. non enim fuerunt alij in Romanis. AVD. Sed in eos tamen, aut & cum iis postcà pugnarunt, nisi fallor, & nominatim Numidæ: de quibus sæpe lego, & præsertim in Annibalis rebus. Lubet scire quale hoc genus, cui & pretium fuisse video & virtutem. LIPS. Nihil minus in specie: sed re tamen & efficaciâ haud rarò se probarunt. Describit Liuius graphicum in morem: *Nihil primo aspectu contemptius. equi hominésque paulluli & graciles: discinctus & inermis eques, præterquàm quòd iacula secum portat: equi sine frænis: deformis ipse cursus, rigidâ ceruice & extento capite currentium.* Cui paria Claudianus, in bello Gildonico:

Numidæ descripti.
Lib. XXXV.

Non contra clypeis tectos, galeísque micantes
Ibitis, in solis longè fiducia telis:
Exarmatus erit, cùm mißile torserit hostis.
Dextra mouet iaculum, prætentat pallia læua,
Cetera nudus eques.

Nudi ab armis.

Vides ipsos nudos, inermes, præter iacula: & læuâ, pro clypeo, vestem prætendisse. Artem autem iaculatoriam passim iis tribui videbis. vt Sallustius de Iugurthâ: *Vti mos gentis illius est, equitare, iaculari.* Herodianus: Οἱ δὲ νομάδες ἀκοντισαὶ εὔστοχοι: *Numidæ iaculatores certißimi.* Addidit Liuius, *equos sine frænis*: & sic in Virgilio: *Et Numidæ infrænes cingunt.* Claudianus: —*sonipes ignarus habenæ, Virga regit.* Vbi Virgam pro Fræno adnotes, aliis etiam expressum. vt Silio:

Lib. VII.
Sine fræno.

——— *Numidæ, gens inscia fræni,*
Queîs inter geminas, per ludum mobilis, aures
Quadrupedem flectit, non cedens virga lupatis.

In Strabone: Μικροῖς ἵπποις χρῶνται, ὀξέσι δὲ καὶ εὐπειθέσιν, ὥστε ἀπὸ ῥαβδίου οἰακίζεσθαι: *Paruis equis vtuntur, sed velocibus itáque obsequentibus vt exiguâ virgulâ regantur.* Herodianus: Νομάδες, ἱππεῖς ἄρισοι, ὡς καὶ χαλινῶν ἄνευ, ῥάβδῳ μόνῃ τὸν δρόμον τῶν ἵππων κυβερνᾶν: *Numidæ, equites optimi, vt vel sine frænis, solâ virgâ cursum equorum moderentur.* Ausonius, ad Gratianum: *Mirabamur poëtam, qui dixerat, infrænos Numidas: & alterum, qui ita collegerat, vt diceret, in equitando verbera, & præcepta esse fugæ, & præcepta sistendi. Obscurum hoc nobis legentibus erat, intelleximus te videntes. cùm idem arcum intenderes, & habenas remitteres; aut equum segniùs euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantiam coërceres.* Nec fræna tantùm adimunt, sed & Strata. Lucanus:

Et gens quæ nudo residens Massylia dorso,
Ora leui flectit frænorum nescia virgâ.

Sine strato.

Dorso nudo imponit. vt & Appianus ipsum Masanissam: γυμνὸν τὸν ἵππον ἀναβαίνων, ὡς ἔθος ἐστὶ νομάσι: *Nudum equum conscendens, vt mos Numidis.* Satis ex horum collatione liquet qui Numidæ illi, viles aut ridiculi in

li in speciem: re sæpe validi & feroces. Sciuit Annibal & Romani: quorum ille victorias suas in parte, isti clades huic generi adsignant. Et Romani posteà, victâ Africâ, æstimarunt & sæpe inter auxilia habuerunt, vt Scipio minor, vt Marius, vt in Galliâ ipse Cæsar. AVD. Benè hæc & firmiter docuisti: tamen Liuij locus est, qui addit iis arma, contra tuum sensum. Scribit in pugnâ Cannensi, inter dolos Annibalis, *Quingentos fermè Numidas, præter consueta arma teláque, gladios occultos sub loricis habentes, specie transfugarum adequitasse, parmásque & iacula ante pedes hostium proiecisse.* Nónne palàm *arma* dat, imò distinctè *loricas* & *parmas*? LIPS. Vidi olim locum, & me tenuit: eò magis, quòd in Appiano non *Numidas*, sed *Celtiberos* in hac ipsâ re legebam. Et sanè magis conueniat. nisi hoc Liuium subleuat, quòd aliud etiam genus Numidarum equitum, qui grauiores, & frænati: de quibus ipse libro XXIIII. *Nec omnes Numidæ in dextro cornu locati, sed quibus, desultorum in morem, binos trahentibus equos, inter acerrimam sæpe pugnam, in recentem ex fesso* ARMATIS *transsultare moris erat.* Palàm armatos eos facit: & de tali genere priores illos dicam fuisse? haud aliud reperio. Et sanè Desultores isti equites miri, & alibi tamen lecti. vt in Æliano: Ἀμφίπποι, οἱ ἐπὶ δυοῖν ἀστρώτοιν ἵπποιν συνδεδεμένοιν ὀχούμενοι· οἱ καὶ μεταπηδῶσιν ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον, ὅταν ἡ χρεία καλῇ: *Amphippi, qui duobus equis non stratis, & colligatis inter se, vehuntur. qui etiam de alio in alium transiliunt, cùm vsus poscit.* In ludum & Circum hi traducti, & ab ipsâ re dicti Desultores. Manilius:

Numidæ armati.

Desultores.

> *Nec non alterno desultor sidere dorso*
> *Quadrupedum, & stabiles poterit defigere plantas*
> *Per quos vadit equos.*

Lib. v.

Hyginus: *Castor dicitur alternâ morte redemptus. Vnde etiam Romani seruant institutum, cùm Desultorem mittunt. vnus duos equos habet, pilleum in capite, equo in equum transilit, quòd ille suâ & fratris vice fungatur.* Propertius:

> *Est etiam aurigæ species Vertumnus, & eius*
> *Traijcit alterno qui leue pondus equo.*

Vult Vertumnum varias species induere, modò aurigam videri, modò desultorem. Homerus istos agnouit, & fusè descripsit, sed in quattuor etiam equis alternantes.

> ——— ὁ δ' ἔμπεδον ἀσφαλὲς αἰεὶ
> Θρώσκων ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλον ἀμείβεται, οἱ δὲ πέτονται.
> ——— *hic semper firmiter instat*
> *Ex alio insiliens alium, idque in perpete cursu.*

Iliad. 𝔬 vers. 679.

Vbi Eustathius notat: Ἐν δὲ παλαιοῖς σχολίοις γέγραπται, ὅτι Δημήτριος φησὶ τεθεωρηκέναι τινὰ μεταβαίνοντα, ὡς ὁ ποιητὴς λέγει, κατέχοντα τοὺς χαλινοὺς, καὶ ἀνεμποδίστως τηροῦντα τὸν δρόμον τῶν ἵππων. καὶ ὅτι καὶ νῦν ἐν Ῥώμῃ τοῦτο γίνεται: *In priscis Scholiis scriptum est, quòd Demetrius dicat se vidisse quemdam transilientem, vt poëta dicit, retinentem frena, & sine vllo impedimento regentem equorum cursum. Et quòd etiamnunc *Romæ id fiat.* Nec mirum

**In Circensibus.*

tibi nimis aut fabulosum de quaternis Homeri equis videatur: ecce Florus, de *senis* etiam in historiâ dicit, libro III. cap. III. *Rex ipse* (Theutonum) *Theutobocchus quaternos senósque equos transilire solitus, vix vnum cùm fugeret, ascendit*. Hi sunt igitur Numidæ. Tarentini, qui & ipsi in Liuio, & alibi Polybio nominantur, haud dissimiles, & duplex quoque eorum genus. Sunt illi leues, de quibus Ælianus: τῶν ἱππέων οἱ μὲν μόνον ἀκοντίζουσιν, εἰς δὲ χεῖρας τοῖς πολεμίοις οὐκ ἔρχονται, καὶ καλοῦνται ἱππακοντισταὶ καὶ ταραντῖνοι: *Equitum alij iaculantur tantùm, ad manus hostibus non veniunt, & vocantur Hippagonistæ & Tarentini*. Sunt alij, de quibus Liuius: *Cretenses auxiliares, & quos Tarentinos vocabant, equites binos secum trahentes equos*. Nec plura de istis lubet, aut opus, dicere: finis in Polybio *Armorum*. AVD. Atqui multa restant: tela alia vbi sunt? LIPS. Alibi promenda: frustrà me respicis, haud aliter nunc hoc fiet. AVD. Quod vis igitur fiat. Nam

Lib. XXXV.

Ad loquendum atque ad tacendum tute habes portisculum.

vt illa in Plauto. Sed tamen Apophoretum in abitu ecquod das? LIPS. Quod illud? AVD. Hoc sollenne dico, de collectione & summulâ. LIPS. Vix hîc opus, tamen cape.

COLLE-

COLLECTIO ARMORVM.

Arma secundùm genera. Primò

- **Velitvm**
  - *Gladius Hispaniensis.*
  - *Hastulæ, trium pedum longitudine, digitali craßitie, ferro molli duodecim digitorum.*
  - *Parma, tripedalis.*
  - *Galea, è pelle aut corio.*
- **Hastatorvm & Principvm & Triariorvm**
  - *Scutum, latum duos pedes & semis, longum quattuor, & interdum palmum.*
  - *Gladius Hispaniensis, firmus mucrone & vtrimque ictu.*
  - *Galea ærea, cum cristis.*
  - *Ocrea.*
  - *Pila duo. Vnum maius idque* Rotundum vel *Quadrangulum.*
  - *Minus, simile Venatoriis hastis.*
  - *Omnium istorum longitudo in ligno, tres cubiti; in ferro, totidem. sed pars media fibulis nexa ligno. Mucro hamatus. Triarij ferunt hastas.*
  - *Lorica duplex. vel è laminâ areâ seu ferreâ, digitorum vndique duodecim, Pectorale dicta:*
  - *Vel ex catenis & squamulis confecta, quæ Hamata. Hæc ditiorum.*
- **Eqvitvm**
  - *Scutum.*
  - *Hasta.*
  - *Gladius.*
  - *Lorica.*
  - *Galea.*

IVSTI LIPSI
DE MILITIA ROMANA
LIBER IIII.

DIALOGISMVS I.

Dispositio Aciei & communis ordo, tum via & interualla: pérque ista accessio & recessio.

DIE quarto venit meus ad constitutum, Ecce me, inquit, si vnquam auidum nunc audiendi. Aciei enim & pugnæ res erit. Subrisi, & cum hac spe, inquam, licet abeas. Vbi in Polybio verbulum? quære, vestiga, non reperies: atque ita cùm dux noster & magister deficit, ego subsisto & sileo. AVD. Túne? & sic me ludum facias? Dicat non dicat Polybius; si viuo ego, dices. LIPS. Flocci & pappi mihi tuæ minæ. —— *ἐλεύθεραι αἶγες ἀρότρων. AVD. Imò, tu hîc mihi obnoxius, ex promisso. Diuisio & definitio tua volunt, & cum primis ipsa res: quæ nulla est, si ACIEM omittis. Nónne eius caussa omnia? nec priora tantùm, *Dilectus*, *Ordo*, *Arma*: sed ipsa *Disciplina* huc respicit, & nihil eâ opus nisi ad fortiter & feliciter pugnandum. Ergo vno verbo mi Doctor, doce: aut. LIPS. Quid facies? AVD. In vincla te dabo, sed hæc brachiorum, nec dimittam, nisi impetrato. LIPS. Omitte, impetrasti: etsi reuera hæreo vnde ordiar: quà progrediar: quia orbita nulla pressa, quam insistam. Cùm omnia circumspicio, nihil melius quàm ad Liuium me vertam, qui Latinos & Romanos ordines, tum & Aciem, instruxit. Hæc tu mihi lege, & Polybium dimitte: non sine castigatiunculâ, quòd rem ipsam præcipuam libarit nec verbo. Caussam tamen fortassis habuit, quòd ex historiis eius & variis pugnis dispositio hæc potuit esse nota. Sed legito:

* - immunes capræ ab aratris.

LIVIVS Lib. VIII.

Vbi his ordinibus exercitus instructus esset, Hastati
„ *omnium primi pugnam inibant. Si Hastati profligare ho-*
„ *stem non possent, pede presso eos retrocedentes in interualla*
„ *ordinum Principes recipiebant. Tum Principum pugna*
„ *erat, Hastati sequebantur. Triarij sub vexillis conside-*
„ *bant sinistro crure porrecto, scuta innixa humeris, hastas sub*
„ *erectâ cuspide in terrâ fixas, haud secus quàm vallo septa in-*
horre-

horreret acies, tenentes. Si apud Principes quoque haud satis prosperè pugnatum esset, à primâ acie ad Triarios sensim referebantur. Inde rem ad Triarios redisse, cùm laboratur, prouerbio increbuit. Triarij consurgentes, vbi in interuallo ordinum suorum Principes & Hastatos recepissent, extemplò compreßis ordinibus velut claudebant vias, vnóque continenti agmine, iam nullâ spe post relictâ, in hostem incedebant. Id erat formidolosißimum hosti, cùm velut victos insecuti, nouam repentè aciem exsurgentem, auctam numero cernebant. ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,,

Ecce tibi ACIES, quæ definitioni nostræ his verbis insita, AD IMPVGNANDVM AVT REPVGNANDVM. Nam duplici hac caussâ omnis acies instructa, idque victoriæ spe & fine. Pleraque autem ea omnis vno & simplici ordine disposita, quem hîc habes: ordine dico per Genera militum siue classes. Nam

,, *Hastati omnium primi pugnam inibant.*] Non planè aut vniuersè verum est, sed *primi omnium* dumtaxat ex statariâ & graui acie. Nam Velites certè antè eos, aut leues milites, pugnare soliti: & sic per gradus virium pugna procedebat. Ab infirmioribus, paullatim ad magis firmos firmosque ventum. Perpetuus & inuiolabilis ferè hic ordo, veteri & bonâ quidem re Romanâ. Aliter alibi in Liuio, sed suspectè aut falsò. Falsò hîc, in pugnâ Scipionis cum Syphace & Asdrubale: *Romanus post Principes Hastatorum prima signa, in subsidiis Triarios constituit.* Non est ita. aliter Appianus & Polybius in eapse pugnâ, & disertè statuunt (Polybij verba) Πρῶτον μὲν τὰς τῶν ἁστάτων σημαίας, ἐπὶ δὲ ταύτας τῶν πριγκίπων, τελευταίας δὲ τῶν τριαρίων: *Primùm quidem Hastatorum signa, post ista Principum, extrema verò Triariorum*: atque inserit, factum id à Scipione κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος: *iuxta morem Romanorum.* Simile Appianus, & nihil certius. Corrigatur ergo Liuius: *Romanus Principes post Hastatorum prima signa*: à Carolo Sigonio quoque ante nos obseruatum. Suspectè autem in loco Liuij altero: *Pugna exorta est, non illa ordinata per Principes, Hastatósque, & Triarios.* Enimuerò hæc pugna talis inordinata & præter mores, nec est vt Liuius ita scripserit. Vereor vt hos tales locos non imperitia, sed improuida peritia corruperit cuiuspiam, qui aut vocem *Principum* attenderit, eoque primos fecerit; aut qui Vegetij scripta & monita sic locantis: *In primâ acie*, inquit, *pugnantes Principes, in secundâ Hastati, in tertiâ Triarij vocabantur.* Alibi iterat: *Prima acies Principum, secunda Hastatorum.* Moneo te, nequid hæc turbent aut offuscent, alio ritu scripta, & alio sensu. Ritu quidem, qui sub Hadriano aut Traiano

Ordo in pugnâ vnus.

Lib. xxx. *Liuij corrupta scriptio.*

Correcta.

Lib. XXII. *Suspecta altera.*

Vegetius aliter ac prisci ordinat.

Lib. I. cap. XX.

Lib. II. cap. XV.

cœpit

cœpit (habet hæc pro veteribus, vt obseruabis, Vegetius) qui in militiâ multa immutarunt. Sensu autem, vt *Principes* fuerint (ipsemet sic definit) *in primo ordine exercitati & veteres milites: Hastati in secundo, circumdati cataphractis sagittarij, necnon optimi milites cum spiculis vel lanceis, quos priùs Hastatos vocabant.* Vides diuersa omnia à priscis. & scribit etiam, *quos anteà Principes vocabant.* Non ergo tunc & tuo æuo? non communiter, sed magis *Antepilanos.* Ex Ammiano: *Antepilanis Hastatísque & ordinum primis, velut insolubili muro, fundatis.* Allusit in Simplicio quodam, qui anteire decessorem suum omni prauitate studebat: *Hic in cruento certamine cum Maximino, velut antepilano suo contendens, superare eum in succidendis familiarum nobilium neruis studebat.* Is ergo tunc ordo. & firmat alius Ammiani locus, si emendetur, iste. *Imperator cateruis peditum firmis medium inter acies spatium, secundùm Homericam dispositionem, præstituit.* Quid tu ais? *firmis*? & Homerum aduocas? planissimè aduersus ille est, & * infirmos in medio locat. Nota res est. eoque hîc rescribendum, *infirmis*, ad hunc Vegetianum morem. In fronte enim veteres & exercitati illi Principes, in medio Sagittarij & Hastati, in tergo Triarij. Ergo inter firmissimos interiecti infirmi. Non aliter tunc fuit: olim aliter, vt dixi, & pluribus exemplis (quid opus in re notâ?) possim firmare.

Lib. III. cap. XIIII. — *Antepilani tunc Principes.* — *Lib. XVI.* — *Lib. XXVIII* — *Lib. XXIIII* — * *Vide infr. Dial. VIII.* — *Ammianus correctus.*

„ *Eos retrocedentes in interualla ordinum Principes recipiebant.*] Dispositio fuit, quam posuit: sed ratio pugnæ, inquit, diuisa & per partes. Hastati quidem primi è graui armaturâ pugnabant: quid si pellerentur, aut non pellerent hostem? retrocedebant in interualla ordinum, & Principes excipiebant. In hac re ars omnis & arcanum, vt sic dicam, militiæ Romanæ: habere vias inter manipulos, claudere & aperire eas, prout visum. Huic inuento, non fallor, omnes eorum victorias liceat pænè adscribere. Appellat hîc *interualla ordinum*: aliâs, *Vias.* Vt: *Vias patentes inter manipulos antesignanorum.* Iterùm: *Panduntur inter ordines viæ.* Et in hoc ipso textu quem libamus, *Veluti claudebant vias.* Nec aliud est, quod suprà dixit: *Manipuli distantes inter se modicum spatium.* Quod item de Camillo: *Obuersus in aciem, ordines interequitans*: nempe per hæc spatia. Græci διαχώρους vocant. Suidas: *Διαχώρους, τὰ διαστήματα τῶν λόχων.* Quæ autem, & quot, & quanta illa? dabo pro viribus, nec rem tam vtibilem patiar hærere in finibus Noctis. Duplicia primùm hæc interualla, *inter Genera*, & *inter Manipulos.* Inter Genera, transuersa erant, post singulum quodque militum corpus. Vt post Hastatos, spatio relicto, Principes sequebantur; iterùm spatio post istos, Triarij. Ergo transuersa illa interualla, dumtaxat bina. Alia inter Manipulos, directa spatia aut viæ, & quæ in vno ipso Genere Manipulum à Manipulo discernebant. Hæc in denis manipulis necessariò nouem erant, vt facilè per te vides. Sed quanta singula? firmiter & solidè nescio, imò credo pro locis, pro copiis, pro ducis arbitrio variasse. Tamen illa transuersa grandiuscula fuisse dixeris, ex Polybio notante, Annibalem in pugnâ Africanâ

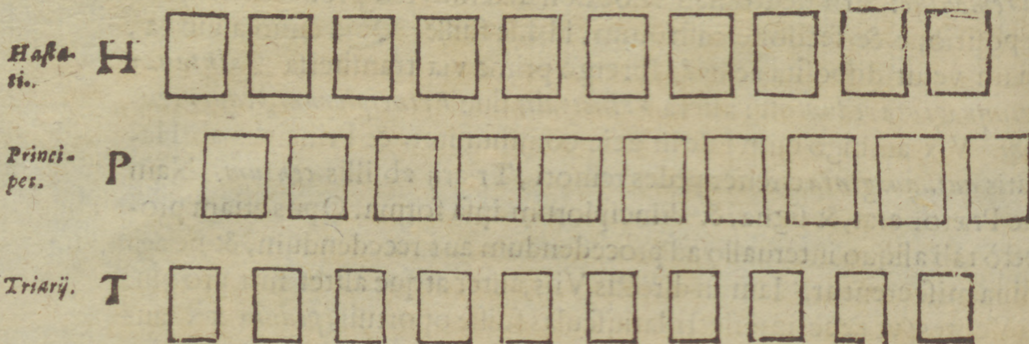
Recessus & receptio in interualla. — *Viæ ordinũ* — *Lib. XXX.* — *Lib. X.* — *Lib. VIII.* — *Lib. VI.* — *Distincta hæc interualla.* — *Prima: trãsuersa, & Generum.* — *Secunda directa, & Manipulorum.* — *Modus eorũ & quãtitas*

canâ *tertiam aciem* (ita diuiserat, Romano exemplo) *plus stadio à secundâ remouisse.* Etsi de Romanis hoc non dixerim; sed probabiliter, quod in positione & sectione castrorum, id hîc fuisse. Quid enim aliud ea, quàm velut disposita acies? Ibi ergo prima via transuersa *Quintana*; *quinquaginta pedum* est: altera *Principalis* siue *Principiorum, pedum centum.* Vix ambigo quin tale in acie communiter. & Principes ab Hastatis *quinquaginta* circiter pedes remoti, Triarij ab illis *centum.* Nam hîc Prætor erat, & signa, & Principiorum ipsa forma. Opus etiam profectò tali aliquo interuallo ad procedendum aut recedendum, & ne agmina miscerentur. Iam in directis Viis, aliter atque aliter fuit pro vsu. Si Velites (vt sæpè) interiecti, latiusculas fuisse oportuit, *pedum* XX. aut XXX. Si non, fuerint sanè pedum X. Id quoque pro numero legionum aliter: & vbi hæ multæ; ac quod sequitur, manipuli, spatia non potuêre esse magna: imò fortasse Cæsaris & inferiorum æuo, cùm iam non binæ, sed quaternæ, octonæ, denæ pugnarent legiones, diuisio & interualla facta non per manipulos, sed per cohortes. Cogitetur. Sed vsus enimuerò istarum Viarum magnus, & quem Liuius hîc proponit. In pugnâ, etsi diuisi ordinibus, tamen vnum omnes corpus statim fiebant, cùm opus: & per vias istas iungebant se, disiungebant. Hoc ita exempli caussâ, factum. Hastati premuntur, volo Principes succedere, & istos recipere: statim id fiebat beneficio Viarum. Recedebant enim Manipuli Hastatorum singuli, & auersi leuiter vias Principum ingrediebantur, quas ij laxabant, & ipsi quoque leuiter procedebant. Tum aut retinebant apud se Hastatos, duplicato agmine; aut planè fessos retrò se locabant in grandiore interuallo, ordinibus semper (longus vsus id faciebat) seruatis. Idem in Triariis: si Principes improsperè pugnantes receptarēt. Iámne hoc capis? AVD. Propemodum. in vnâ re hæsito, quomodo manipuli manipulos non impulerint in hoc recessu? nisi si in latus flexi & obliqui retrocesserint. LIPS. Nihil horum. video te in vnâ & summâ re falli, quam mea culpa est quòd non prædixi. Censes Manipulos rectos oppositos fuisse, Vias item per tria genera iuisse rectas: est error. Singula Genera Vias suas dimensas habuere, sed non per alia Genera penetrantes. Manipuli Principum claudebant à tergo Viam Hastatorum, & liberum per eam aspectum aut excursum habebant; idemque Triarij, per istorum. In quincuncem igitur dispositio ista manipulorum fuit, vt semel dicam. Vide formam:

Lib. xv.

Vsus & fructus Viarum.

Ratio recedendi & situs manipulorum.

Iam, aut tardâ manu & mente es, aut certè capis. AVD. Capio, sed auctorem das qui firmet? LIPS. Non ego sufficio? AVD. Mihi. sed quid si apud alium edissero, & refragetur? LIPS. Fundum auctoremque Polybium dabis, in pugnâ Africanâ. Attende, vnicus locus est, sed firmus. Ὁ μὲν πόπλιος, inquit, ἔθηκε τὰς τάξεις τῶν ἰδίων δυνάμεων τρόπον τοῦτον. πρῶτον μὲν τοὺς ἁστάτους καὶ τὰς τούτων σημαίας ἐν διαστήμασιν. ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς πρίγκιπας, τιθεὶς τὰς σπείρας οὐ κατὰ τὸ τῶν πρώτων σημαιῶν διάστημα, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς ῥωμαίοις, ἀλλὰ κατ᾽ ἄλλας ἐν ἀποστάσει, διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρὰ τοῖς ἐναντίοις ἐλεφάντων: *Publius ordines copiarum suarum sic instruxit. Primùm Hastatos eorúmque Manipulos per interualla. post istos, Principes, statuens manipulos non ad priorum manipulorum interuallum (vti mos est Romanis) sed alios post alios recto abscessu, idque ob multitudinem hostilium elephantum.* Vide. Scipio, inquit, in hac pugnâ non seruauit communem receptumque Romanorum morem in manipulis collocandis. Neque enim manipulos ad interualla & vias opposuit, sed ipsos sibi & à tergo adnexuit, vt viæ directæ per omnia Genera sine obstaculo penetrarent. Cur ita? quia elephanti hostium timebantur, visumque pro bono locum iis dari per medias acies, & sine confusione manipulorum agi ad extrema. Et res & caussa clara est. Si enim manipuli sollenni more dispositi, incurrissent necessariò in Principes obiectos. Appianus in hac narratione conuenit cum Polybio: λόχους δὲ ὀρθοὺς ἐποιεῖτο πάντας, ἵνα δι᾽ αὐτῶν οἱ ἱππεῖς εὐχερῶς διαθέοιεν: *Ordines omnes rectos instituit, vt per eos equites faciliùs discurrerent.* In facto consentit; in caussâ aliam dat, & ad equites transmittendos. Sed parum est. Liuius mirificè obscurat: *Non confertas autem cohortes, ante sua quamque signa instruxit, sed manipulos aliquantum inter se distantes, vt esset spatium quò elephanti hostium accepti nihil ordines turbarent.* Si ausim dicere, non videtur animum habuisse in Polybij animo, aut parùm intellexisse. Certè implicatè scribit. Tamen ea mens. non instruxit confertas cohortes, sed quamque in recto ordine ante sua signa. Nam in vulgari dispositione cohortes non sunt rectæ, nec signa signis respondent: quod facilè vides, si tres quosque manipulos

Scipionis diuersa locatio.

Obscuritas in Liuio. Lib. XXX.

Fortasse depulsa.

los iungis: □□ □ : & ex iis cohortem efficis. Ita enim debes. At erant rectæ in hac Scipionis: □□□ . Vereor molestus aut putidus esse in istâ minutatim deductione: sed quid faciam? volo intellegi. Virgilij versus commodè succurrunt, qui sunt pro communi hac locatione. Vult arbores aptè poni & seri, idque ad militiæ exemplum: *Virgilio lux.* II. Georg.

Vt sæpè ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Omnia sunt paribus numeris dimensa viarum.

Comparat cum manipulis aut cohortibus explicitis in legione. Quis ergo dubitat, quin certissimo rei rusticæ præcepto, arbores seri velit in quincuncem? Atqui is ordo & situs est alternans ille, quem dixi. Habes de interuallis, in quibus momentum bonæ militiæ Romanæ posui: ego? imò Polybius ipse, cùm Flaminium culpat. qui imperitè aciem instruxerat in Gallos. παρ' αὐτὴν γὰρ, inquit, τὴν ὀφρὺν τοῦ ποταμοῦ ποιησάμενος τὴν ἔκταξιν, διέφθειρε τὸ τῆς ῥωμαϊκῆς μάχης ἴδιον, οὐχ ὑπολειπόμενος τόπον πρὸς τὴν ἐπὶ πόδα ταῖς σπείραις ἀναχώρησιν: *Ad ipsam enim ripam & supercilium fluuij aciem disponens, abstulit, quod proprium est Romanæ pugnæ, locum manipulis ad lenem retrorsum recessum.* Proprium hoc esse Romanorum ait: & ita fuit. Quæ gens alia habuit, sic per minutas partes? Atque hoc Liuius in eâ attollit, & Macedonicæ anteponit: *Romana acies distinctior, ex pluribus partibus constans, facilis partienti quacumque opus esset; facilis iungenti.* Nec aliam sententiam Polybianis istis tribuo: Οὔσης γὰρ διασπάστου τῆς ῥωμαίων τάξεως καὶ δυνάμεως, τὸν ἄνδρα συνέβη καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρη μάχεσθαι πρὸς πάσας τὰς ἐπιφανείας, διὰ τῆς μιᾶς ἐντάξεως, ἀεὶ ἔγγιστα τῶν δύο σημαιῶν συνεπιστρεφουσῶν πρὸς τὸ δεόμενον: *Cùm enim esset diuidua & seiungi facilis Romana acies, eueniebat singulos & vniuersè & per partes pugnare in omnes aspectus & latera, idque vnius instructionis beneficio, semper in propinquo duobus signis se obuertentibus quà res vocaret.* Nam primùm διάσπαστον scribit, *diuidi facilem* Romanam aciem: & verissimum est, ex re & Liuij verbis. Quid enim facilius quàm manipulos iungere, disiungere, abducere quò libêret? Non vidit vir eruditus, qui rescribi hîc censuit: δυσδιασπάστου. quasi hoc magis in laudem, quòd *ægrè solueretur* & firma staret. Quod verum quoque, sed alio aspectu, nec hîc habet locum. Addit, *pugnasse quosque in quasque facies.* Id quoque verè, si irrupisset & insinuasset per interualla hostis, aut si ipsi seorsim abiuncti. Denique exiguo illo manipuli corpusculo, omnes vtiles, cùm ita vsus. In fine, *duobus signis se obuertentibus.* Ita feci & verti, quod etiam ante nos interpres. Sed quæ hæc duo signa? vnius nempe manipuli. nec aliud dicit, quàm duos Ordines siue Centurias in vno Manipulo sub duobus signis iunctos. Sed hoc tamen ambiguum, & melius fortasse scribi: ἐγγυτάτων δὴ σημαιῶν: *proximis quibusque signis.* Vulgò quidem vnâ voce editur διοσημείων, corruptè.

Lib. II.

Lib. IX.

Lib. XV.

» *Hastati sequebantur.*] Dixeris igitur à tergo positos Hastatos, solis

Principibus iam pugnantibus. Nec abnuo: sed sæpè aliter factum, & iunctim quoque pugnasse sine fraude opinor.

Subsessio Triariorũ. ,, *Triarij sub vexillis considebant.*] A quâ sessione Ἔφεδροι *Tertiarij* explicantur in Glossis: & Varro, *quòd Triarij subsideant, ab eo subsidium* vult *dictum.* Plautus respicit: *Agite, subsidite omnes, quasi solent Triarij.* Caussa huic subsessioni in Vegetio: *Triarij*, inquit, *genibus positis solebant intra scuta subsidere, ne stantes venientibus telis vulnerarentur.* *Lib. I. cap. XX.*

,, *Scuta innixa humeris.*] In mentem aliquando venit legi posse, *innexa humeris.* quasi vellet loris quibusdam (τελαμῶνας Græci dicunt) ab humeris reuincta fuisse. Macedones ita solent, & commodius sic fuisset tractare vtraque manu hastas. Sed nihil muto, & capiamus à situ ipso sic subsidentium scuta in humerum inclinasse. Porrigebant enim & attollebant leuiter sinistrum genu, eoque attollebatur & scutum.

Surrecti vox. ,, *Sub erectâ cuspide.*] Vnicâ voce verius, *subrectâ cuspide*, à surrigendo. In Virgilio: —— *tot surrigit aures.* In Lucillio: *Nunquid mutino subrectóque huic opus signo?* malè editur, *subiecto.* Intellegit turpiculas illas res & phallos erectos. In ipso Liuio: *subrecto mucrone.* *Lib. VII.*

,, *Compreßis ordinibus velut claudebant vias.*] Claudi ergo ordines solent in ipsâ pugnâ, ad vim atque impetum maiorem: iidem aperiri ad receptum suorum. Tacitus & suo æuo mansisse ostendit: *Sed vbi fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos.* Sed enim hîc quæstiuncula. Triarij, de more veteri, in custodiâ ferè castrorum: quomodo nunc in acie? Dionysius illud firmat: Οἱ τριάριοι, inquit, εἰσιν οἱ πρεσβύτατοι τῶν στρατευομένων, οἷς τὰ στρατόπεδα ἐπιτρέπουσι φυλάττειν, ὅταν ἐξίωσιν εἰς τὴν μάχην, καὶ ἐφ' οὓς τελευταίους καταφεύγουσι διὰ τὴν ἀνάγκην: *Triarij sunt vetustißimi militum, quibus castra solent commendare custodienda cùm in aciem exeunt, & ad quos postremos confugiunt vrgente neceßitate.* Iterùm: ἦσαν δὲ τοῦ χάρακος φύλακες οἱ τριάριοι λεγόμενοι, παλαιοί τε καὶ πολλῶν ἔμπειροι πολέμων, οἷς ἐσχάτοις, ὅταν ἀπογνωσθῇ πᾶσα ἐλπίς, εἰς τοὺς περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνας καταχρῶνται: *Erant castrorum custodes Triarij, veteres milites & multorum bellorum vsu docti, quos vltimos adhibere solent rebus desperatis, & cùm nulla spes reliqua.* Custodiæ eius & in Liuio notabis exempla. Quid ergo? non de more pugnabant? vix apparet, olim quidem. Nam quòd aliquis suspicetur partem ad castra, partem in acie relictam; ægrè potuit. Exigua enim manus, & in duabus legionibus non nisi *mille ducenti.* Nisi tamen dimidia illa pars relicta, expleta & adaucta fuit Sociorum Extraordinariorum adiectione, itemque Euocatorum aliquot: quod haud temerè opinêre. Sed tamen ex Dionysio senseris, seruatos in castris ad res vltimas, nec nisi in magnâ necessitate ad aciem ductos.

III. Hist.

Triarij castra seruãt.

Lib. VIII.

Lib. V.

DIALOG.

DIALOG. II.

Velites vbi olim & posteà Locati. item Equites, & Socij.

HABES totam Aciem, & qualis vulgò, imò semper, in communi isto ordine fuit. AVD. Egóne totam? imò manca & mutila est, & pleræque partes desunt. Vbi Velites? vbi Equites? vbi Socij? in Liuij aut tuis verbis nihil vidi. LIPS. De Sociis, ne mirare. nam pugna hæc in ipsos Socios fuit. Itaque oppositos, non appositos cogitabis: & Liuius dicere nihil potuit. De Velitibus, cum distinctione res explicanda. *Discrimen leuis armaturæ.* Fuit Vetus leuis armatura, vt monui, fuit Noua. Hîc de Veteri cogitandum, quæ constitit Rorariis & Accensis. Eorum dispositio paullò alia, *Veteris eius dispositio.* quàm posteà fuit. nempe non in primâ acie aut viarum interuallis, sed post Triarios in extremâ acie ipsâ. Liuius clarè dicit in pugnâ istâ cum Latinis. Qui ergo orsi pugnam? Hastati. qui deinde? Principes. Sed tum *Rorarij procurrebant inter antepilanos* (ita Liuius) *addebántque vires Hastatis & Principibus.* Procurrebant inquam, per vias illas & interualla. De Accensis, addit, defessis iam aliis, *ab nouissimâ acie procedere ante signa iussos.* Itaque hoc ritu, profectò non committebant pugnam Leues isti: quod posteà factum, & ratio sic volebat. Pugnabant enim fundis, iaculis, & telis quæ eminus mitterentur. Quod autem aliquis dixerit, non semper ita factum, sed in eâ modò pugnâ, Consule ob caussas sic disponente: non apparet id sanè è Liuio. & Dionysium alibi cùm examino, reperio ordinem hunc à Seruio sic fuisse. Nam ille duobus locis, vbi classes recenset & ordinat, ostendit in militiâ & acie quoque sic stetisse. Nam de *Primâ*, cùm censum & arma edidisset, subiunxit: χώραν δὲ κατεῖχεν ἐν τοῖς πολέμοις τὴν προαγωνιζομένην τῆς φάλαγγος ὅλης: *locum verò in bellis habuit primum, & ante reliquam totam copiam.* Iterùm de *Secundâ*: ἐκοσμεῖτο ἐν τοῖς ἀγῶσι μετὰ τοὺς προμάχους: *Ordinabatur in acie post primos pugnatores.* De *Tertiâ* pariter, χώρα καὶ στάσις τούτων ἐν ταῖς μάχαις μετὰ τοὺς ἐφεστῶτας τοῖς προμάχοις: *locus horum & statio in pugnis iuxta eos qui post Principes.* De *Quartâ* denique: στάσιν ἔχει ἐν τοῖς ἀγῶσι τὴν ὑστάτην: *locum in certaminibus vltimum habet.* Quid ergo *Quinta* Dionysi? τούτους, inquit, ἔξω τάξεως ἔταξε στρατεύεσθαι: *hos extra ordinem iussit militare.* Lib. IIII. Eadem, & totidem ferè verbis, posteà iterat in iudicio Coriolani. Quæ ego adduxi fusiùs, vt semel de origine & ordine militiæ priscæ constet, & quomodo is paullatim mutarit. Lib. VII. Ergo Seruij instituto, ditissimi quique in primâ acie, & hoc est quòd Varro *Principes* deducebat, & * *olim à principio gladiis pugnasse* adseuerabat. Sequebantur ordine opum alij, & in extremo denique ij visiores & pauperes, & qui leuibus telis pugnabant. Sed qui isti extrà ordinem *Quintani?* Accensi, ex Liuio, & qui iustus etiam miles non erat. Olim hæc ita. sed cùm multa in eo ordine damnanda vsus & ratio docuissent, tempore mutarunt. Quæ enim ratio, optimos ditissimosque omnes exponere periculis, in primâ acie obiectos? nolue-

Lib. IIII. De L.L.
* Vide suprà lib. II. Dial. I.

noluerunt,& Principes ſecundo loco ſtatuerunt. Poſteà etiam ætatum diſcrimina magis ſpectarunt, & reduxerunt ad morem,quem in Liuio vides. Sed nec ibi ſteterunt. res docuit Leues propugnare debere, atque eo exemplo Velites à Triariis remouerunt, & ad principia locarunt.

Varia locatio Velitũ. Vbi? aut quomodo? diſtinctè hoc dicam, quia variauit. Triplex ferè eorum locatio. *Ante ſigna.* Interdum ante omnia ſigna,& in fronte. vt pugnâ Manlij in Gallogræcos, apud Liuium: Lib. xxxviii. *Ante ſigna modico interuallo Velites erant.* Iterumque: Ibid. *Conſul primâ in acie locatâ Leui armaturâ.* Interdum mixta primis manipulis,aut potiùs inſita in iam dictis Viis. Lib. xxx. *Inter ſigna.* Liuius pugnâ Africanâ: *Vias patentes inter manipulos anteſignanorum Velitibus complet.* Salluſtius pugnâ Metelli cum Iugurthâ: *Inter manipulos funditores & ſagittarios diſpertit.* In Syriac. Appianus pugnâ cum Antiocho: Ἀναμεμίχατό τε ἅπασι ψιλοί τε καὶ τοξόται πολλοί: *Intermixti erant omnibus Velites & ſagittarij multi.* Denique interdum, non in Viis ſparſi, ſed *In cornibus.* in cornibus poſiti iunctim. Vt pugnâ Cannenſi Appianus: μέρος ἕκαστον αὐτῶν εἶχε τοὺς πεζοὺς ἐν μέσῳ, τοὺς δὲ ψιλοὺς καὶ ἱππέας ἑκατέρωθεν: *Quæque pars habebat pedites* (grauiores) *in medio, Leues & Equites vtrimque in cornibus.* Crebra ea diſpoſitio,vt obſeruabis: & Vegetius vt ſollennem recipit: *Funditores,*inquit,*& Sagittarij præcipuè in cornibus locabantur, à quibus pugnandi ſumebatur exordium.* Sed vbicumque poſiti, prodire ante alios ſoliti & pugnam committere,cùm datum ſignum. Polybius: Lib. ii. Ἅμα τῷ τοὺς ἀκοντιστὰς προσελθόντας ἐκ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων, κατὰ τὸν ἐθισμὸν, εἰσακοντίζειν: *Vnà cum eo,quòd Iaculatores prodeuntes è Romanis legionibus, iuxta morem, eiaculabantur.* Oſtendit morem hunc fuiſſe, etiam priuſquam Velites propriè dicti inſtituerentur. Itaque ſiue manipulis inſiti,ſiue cornibus aſſiti, procurrebant, & vnà cum Equite ferè pugnabant: Cedentes autem inter legiones recipi ſolent, & à tergo poni,aut iterum aliâ procurrere. *Equitum locatio.* Ipſe Eques,quid? dupliciter ferè locatus. *In cornibus.* Primò in cornibus,ita vt legiones ſocioſque medios haberet. Quæ ordinaria ferè poſitio,& in ſuperuacuum adduxerim exempla. *A tergo.* Altera,vt à tergo interdum ponerent,ſpatiis relictis inter manipulos,aut & legiones,quâ poſſent cum impetu emitti. Id fiebat fallendo hoſti, & vt improuiſa res eſſet. Lib. x. Liuius: *Dictator reliquerat interualla inter ordines peditum,quâ ſatis laxo ſpatio equi permitti poſſent.* Lib. xxix. Idem: *Hiſpani inter cornua & mediam aciem interualla patentia ſatis latè fecerunt, quâ equitatum,vbi tempus eſſet,emitterent. Et Romani more ſuo exercitum cùm inſtruxiſſent,id modò hoſtium imitati ſunt, vt inter legiones & ipſi patentes equiti relinquerent vias.* Ad hanc diſpoſitionem Velitum Equitumque, imò & legionum,Panegyricus ſcriptor facit,ad Theodoſium: *Ecce lux tandem,& iam omnis campus horrebat. diuiſi in cornua equites, leues ante ſigna Velites,diſpoſitæ manipulatim cohortes,& gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones.* De mundo. Item Apuleius: *Cùm tuba bellicum cecinit, protinus vnuſquiſque competens capeſſit officium. Velites executione adornant ordines,principes curant, equites ordinibus præſunt.* Quæ in mendo, & forte

fortè purganda: *Velites excußionem adornant, ordines principes curant, equites ordinibus praeunt.* * Præire inquam equites ordinibus malo, quàm præesse, quia res magis sic fuit. Tentabam etiam: *Velites excutiunt, adornant ordines.* Sed fortasse in verbis iis altior aliqua plaga, mihi nunc non sananda. Ad interrogata tua perêgi, nisi de Sociis: quod vno verbo potest. Stetêre enim plerumque in Cornibus & ad latera legionum, ipsi diuisi in cohortes, fortasse & Manipulos, vt legiones. Liuius: *Romani mediam aciem, Latini cornua tenuerunt.* Atque hinc est, quòd ipsas Alas siue agmina sociorum *Cornua* appellata Polybius scripsit. Quid tamen, cùm nulla media acies, & duo cornua tantùm? Sæpè id, imò plurimùm olim, cùm duæ Romanæ tantùm legiones. Tum scilicet, exteriores cuiusque cornu partes Socij tenebant. Atque hæc, vt dixi, plurimùm. nam & in fronte, aut aliter, socios positos leges, pro loco aut vsu. Liuius: *Dextera Ala in primâ acie locata est, in subsidiis duæ legiones.* Idem de Equitibus. Quid te moror? numquam mihi res facta, si diductè omnia prosequar. Contraho, & tuæ obseruationi aut industriæ, cùm viam feci, quædam relinquo.

Tentata emendatio Apuleij.
*Nam procurrere cum Velitibus solent.
Sociorum positura.
Lib. XXXVIII.
Lib. XXXI.

DIALOG. III.

Signa quot, & vbi fuerint. Antesignani & Postsignani.

AVD. Magna mihi, fateor, lux affulsit per hos sermones; nondum plena. Sed vt solem sæpè cùm se explicuit, alia nubes excipit & intercipit: sic fit huic menti. Priora perrupi, & iam video: obnubilat de *Signis* & *Antesignanis.* Dic sodes, vbi illa locata, & qui isti? LIPS. Addam & hanc operam, & per me nihil deerit (pro copiâ quidem) quo minus rem totam & ex asse cognoscas. De Signis ita habuit. Cuique Manipulo sua fuisse, tum & Legioni communem Aquilam, non ignoras. Et Manipulorum signa in suo quæque Manipulo fuisse, ratio & exempla dicunt. Liuius: *Hastatorum prima Signa, deinde Principum erant; Triarij postremos claudebant.* Idem alibi: *Principes post Hastatorum prima signa, in subsidiis Triarios constituit.* Itaque vt ab timore profectum Cæsar notat, quòd *Collatis in vnum locum signis, conferti, neque ordines neque signa seruarent.* Sparsa igitur & disposita: sed vbi? in fronte manipuli, an eius medio? De fronte dicere videtur quod in Liuio est: *Dictator signa efferri, ac sequi armatos iubet.* Si sequuntur, præeunt signa. Cæsar in ipsâ acie: *Signa inferre, & manipulos laxare iußit.* Signa igitur prima illata in hostem. Et Liuius in pugnâ cum Latinis: *Omnis terror pauórque cum illo latus, signa primò Latinorum turbauit, deinde in totam penitus aciem peruasit.* Sed & Tacitus alibi, de ardore militum: *Nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, vrgere signiferos.* Quod scilicet festinatione factum, vt anteirent: sicut & in Statio:

——retrò vexilla, tubæq́ue
Post tergum, & litui bellum inuenêre secuti.

Signa manipulorum.
Lib. XXXVII
Disposita per manipulos.
Lib. X.
Lib. II.
Lib. VIII.
I. Hist.

Vnde

Vnde & de Tubis lituisque elicias, solere inter primos esse. Atque hoc in agmine & viâ sic fuisse, nihil ambigam: nonnihil in acie: & an non vallum aliquod virorum obiectum, ne sic nuda ostensa & oblata hosti?

Antesignani. Atque ij sint, quos *Antesignanos* appellarunt. Quæ vox tamen communiter de toto primo agmine inualuit, & ipsi Hastati videntur sic dicti: non quia ante omnia signa (sua enim habebant) sed quia ante præcipua essent, Aquilam & Triariorum, quæ legionis & cohortium prima erant. Hos Græci προμάχοις τῶν σημείων vertunt, *Propugnatores signorum*: siue & προστάτας, *Præpositos*, à loco. Liuius de iis: *Pugna orta est, non illa ordinata per Hastatos, Principésque, & Triarios; nec vt pro signis Antesignanus, post signa alia pugnaret acies.* Iterùm: *Cadunt Antesignani, & ne nudentur propugnatoribus signa, fit ex secundâ prima acies.* Ex quibus locis dixeris, signa præcipua & plurima in secundâ acie stetisse: ac fuisse *Antesignanos, Subsignanos, Postsignanos.* Idem Liuius: *Cæsos Hastatos Principésque: stragem & ante signa, & post signa factam: Triarios postremò rem restituisse.* Sanè ostendit, quosdam Principum post signa fuisse: nam Triarij integri, nec cæsi. Simile in Ammiano, cui *Postsignani* in extremâ acie: *Cùm ad alios Postsignanos in acie locatos extremâ venisset.* Hoc igitur sensu *Antesignani* sint ipsi Hastati. quod Liuius palàm firmat, pugnâ Scipionis cum Annibale: *Vias patentes, inter manipulos Antesignanorum, Velitibus complet.* Qui palàm sunt Hastati, ex Polybio, quem Liuius vertit. nam ille hoc sic dixerat: τὰ διαστήματα τῶν πρώτων σημαιῶν ἀνεπλήρωσε ταῖς τῶν γροσφομάχων σπείραις: *Interualla primorum Manipulorum compleuit Velitibus.* At primi Manipuli, sunt Hastati. Facit eodem Liuius: *Legionum Antesignani pila coniecerunt.* Cæsar: *Vnius legionis Antesignanos præcurrere, atque occupare eum locum iubet.* Idem iterùm: *Adolescentes atque expeditos ex Antesignanis electos milites.* Ergo isti Hastati; & Principes succedebant, ac pleraque signa habuisse ij & custodisse videntur. Iterùm ex Liuio, sic aciem diuidente: *Triplex stetit Romana acies. peditum pars ante signa locata, pars post signa accepta, equites cornua cinxère.* Sed quid? inquies. ergo Triarij sine signis? ex Liuij octauo, vbi de Ordinibus, aliter videtur: atque ipsa ratio signa sua manipulis istis donat. Et sanè habuisse fateor, sed in acie an non in vnam Principum partem translata, ex dictis ambigendum. Non exsoluit nodum Tacitus, qui de pugnâ Othonis cum Vitellio: *Primani, stratis Vnaetuicesimanorum principiis, Aquilam abstulère.* Nam & prima acies alibi *Principia* dicta; & sunt qui ipsos Principes, id est mediam, sic appellent. Ligat etiam non explicat Frontinus, in Sullæ quodam Stratagemate: *Sulla triplicem peditum aciem ordinauit, relictis interuallis propter leuem armaturam & equitem. Tum Prosignanis, qui in secūdâ acie erant, imperauit, vt densos numerosósque palos in terram defigerent: intráque eos, appropinquantibus quadrigis, ante signa nostram aciem recepit.* Prosignanos ab Antesignanis discernit: & an totam secundam Aciem sic appellat, quia statim pro ipsis aut sub ipsis signis? an

Lib. XXII. Lib. IX. Lib. VIII. *Postsignani* Lib. XVI. Lib. XXX. Lib. XXXVII. Lib. XXIII. *De loco Signorum.* II. Hist. Lib. II. cap. III.

eius primorem partem? Fateor me ambiguum nutantemque in totâ re, nec pudet: pro veteri tamen ordine, Manipulis triariorum quoque sua signa fuisse, ausim dicere: & Liuius in octauo videatur. Quod si est, dixeris & Aquilam penes illos fuisse: quoniam ei Præpositus certè Primopilus. An tamen mutata posteà res, imò an olim in ipsâ pugnâ, translata præcipua hæc signa in Aciem mediam, haud affirmem: illud magis, Imperatorem & Tribunos circà ea fuisse.

DIALOG. IIII.

Ducum, militúmque locatio distinctè: & pœna qui ordinem liquisset.

AVD. Ergóne Imperator mediâ câ parte? LIPS. Probabile est, & exempla ostendunt. Virgilius:

——— medio dux agmine Turnus *Imp. medius.*
Vertitur arma tenens.

Ratio etiam vult, vt ibi sit vnde prospiciat & mandet facillimè in omnes partes. qui locus medius est, sed paullum tamen ad finem magis admotus. Nam inter Principes & Triarios, ante aquilas, stetisse censeo Imperatorem. Argumento, quòd is eius situs in castris, ante Principia dico & aquilas. *Iuxta aquilas.* Itaque & Sallustius de Catilinâ: *Ipse cum libertis propter aquilam adsistit.* Cum libertis, quos fidos habebat & ad sui custodiam: sicut Imperator Ablectos apud se & quosdam Euocatos. Etsi pro arbitrio tamen mutasse & sumpsisse eum locum sæpe, non est negandum: & exempla alia docebunt. Sed vbi Legati & Tribuni? item *Legatorum locus.* iuxta Imperatorem: nisi tamen Legati curarent & præpositi essent certæ alicui legioni aut cornu, quod sæpe. Tunc enim in medio eius, loco Imperatoris agebant. Quod idem aliquando in Tribunis, vt huic aut *Tribunorũ.* illi parti præficerentur. Sed vulgò credo retrò Principes stetisse, quo ordine in castris: & iuxta eos, sociorum Præfectos. Tacitus indicat: *Ante aquilam Præfecti castrorum Tribunique, & primi centurionum, ceteri iuxta suam quisque centuriam.* III. Hist. De ingressu Vitellij eiusque exercitus in vrbem scribit: qui compositus & sub signis. Notes inibi primopilos (ij sunt *primi centurionum*) ad aquilas suas stetisse: ceteros in manipulis & centuriis suis. Liuius quoque pro hac mente: *Duces legatique, & quod circa signa roboris de exercitu fuit, Tusculum petière.* Lib. IIII. Intellegit Tribunos, Primopilos, & Triariorum Centuriones, & fortasse Triarios ipsos, quorum custodiæ aquila erat & præcipua signa. At Centuriones ipsi vbi? Tacitus dixit, *iuxta suam quisque centuriam:* id est, opinor, in *Centurionum.* capite ipso. Nam credo à fronte Centuriones præiuisse & curasse, vt Optiones eorum à tergo. Argumentum à castris. vbi item in manipulis primum locum, & sedem habent. Et sane si *ordinum ductores* propriè, anteeunt & ducunt. Seneca allusit: *Quo quisque genere honestior, famâ, patrimonio est, hoc se fortiùs gerat, memor in primâ acie altos ordines* De Constant. sap. cap. vlt.

De Tranq. cap. III. *nes stare.* Idem alibi: *Quid si militare nolis nisi Imperator aut Tribunus? etiamsi alij primam aciem tenebunt, te sors inter gregarios posuit.* Vbi aliâs etiam scriptum, *inter triarios*: haud improbè. etsi prior lectio magis pro mente Senecæ videtur. & Non es, inquit, inter primos in republicâ, nec vt Imp. Tribuni, aut Centuriones: tamen inter gregarios & vulgus militas: milita igitur.

Seneca explicatus. Nec ea ibi sententia, tamquam Imp. aut Tribuni sint in primâ totâ acie: non: sed primi in suo extremo ordine, scilicet Triariorum. Etsi fateor interdum honestissimos, gloriæ aut exempli caussâ, in primam ipsam aciem iuisse, ac pugnasse. Idem Seneca:

In Epist. *Prima acies Pompeianarum partium Senatus.* Multi enim Senatorij in illis castris, non legitimi milites sed voluntarij, & quasi Euocati: atque ij, ait Seneca, inter primos Centuriones & fronte aciei steterunt. Fecit hoc & Catilina, sed caussâ aliâ: *Centuriones omnes lectos & Euocatos, præterea ex gregariis optimè quemque armatum in primam aciem subducit.* Ecce Centuriones *omnes lecti, & Euocati* in fronte statuuntur, sed præter morem sanè. nisi esset, cur Sallustius signanter narraret? Sed fecit ipse, vt robur omne illic haberet, & vi perrumperet ac laceraret. Non ergo omnes ibi de more Centuriones, imò tantùm Hastatorum: sed nec Euocati omnes, dumtaxat qui aut sponte vellent, aut qui manipulo pro Centurione essent. Talis Crastinus in exercitu Cæsaris, qui prœlium commisit, & *manipulares suos se sequi iussit.* Atqui ille euocatus: & pugnauit tamen in legione Decimâ, in quâ primum pilum duxerat, inter primos. Aliâs, ipse Cæsar Euocatos Pompeij *totâ acie dispergit.* AVD. Video locatos iam Duces singillatim: sed hoc adde, in equis an pedibus pugnarunt? nam videor legisse de equis. LIPS. Distinctè hoc dicendum

Imperator in equo. est. Imperator ipse plurimùm in equo. & sic Liuius de Camillo: *In*

Lib. VI. *equum insilit, & ante signa obuersus in aciem ordines interequitat.* Hirtius de Cæsare: *Equo circumuectus, legionésque cohortatus, signo dato, accessum hostium aucupabatur.* Et hoc fine Imperatorij illi equi, de quibus dictum.

Sæpe & Tribuni. Ipsi Tribuni sæpe in equis. Cæsar: *A Tribunis militum reliquísque equi-*

VII. Gallic. *tibus Romanis atque Euocatis equos sumit.* Vides equos habuisse: imò

Lib. X. interdum inter equites pugnasse. Liuius: *Equites ducibus Tribunis haud multo plus hostibus quàm suis præbuerunt tumultus.* Quod an in omnibus tribunis verum fuerit, nescio: fortasse in iis tantùm, qui ordinis & loci equestris: plebeij, steterint pedites inter suos. Sed de his Cæsar quoque

Lib. I. capiendus: *Cæsar primùm suo, deinde omnium è conspectu remotis equis, vt æquato periculo spem fugæ tolleret.* Intellegit de Ducibus aliis & Tribunis. Fecit idem Catilina apud Sallustium: *Remotis omnium equis, quò militibus, exæquato periculo, animus amplior esset, ipse pedes exercitum instruxit.* Sed & Spartacus fugitiuorum Imp. apud Plutarchum, pugnâ

In Crasso. in Crassum, *admotum equum gladio confodit*, eâdem caussâ. Legi & in

Lib. XVI. Ammiano: *Alemanorum peditum fremitus indignationi mixtus auditus est, vociferantium relictis equis secum debere versari regales, ne siquid contigisset aduersum, desertâ miserabili plebe, facilem discedendi copiam*

reperi-

reperirent. AVD. Teneo iam de Ducibus: ipsi gregarij milites quo ordine? & an quisque se locabat in suo manipulo vbi vellet? LIPS. Minimè. nec dubito quin hoc quoque compositè, vt alia fuerunt. In Vegetio lego: *tirones secundùm matriculæ ordinem in aciem dirigi.* An secundùm ordinem quo lecti & adscripti? an potiùs matricula hæc fuit ordinis à Centurione instituti? Nam ipsum credo suos iuxta vires, & pro iudicio, locasse, certis quemque locis, quos in acie & agmine tenerent. Ni hoc esset, quomodo Liuianum illud verum? *Sed signa vndique coïbant, & notis ordinibus in veteri disciplinâ militiæ, iam sine præcepto vllius suâ sponte struebant aciem.* Nouisse quemque ordinem & locum dicit: nec potuit, nisi certum & vnum. Eo fine hoc exercitium, quod in eodem Liuio, cùm *crebrò decurrere milites cogebant, vt tirones assuescerent signa sequi, & in acie agnoscere ordines suos.* Quos quidem ordines pertinaciter seruabant. eoque Cæsar, cùm de Hispaniensi milite scripsisset: *Genus erat pugnæ militum illorum, vt magno impetu procurrerent, audacter locum caperent, ordines suos non magnopere seruarent:* tum denique de suis & Romanis subiunxit, *perturbatos eos fuisse insuetos huius generis pugnæ. Circumueniri enim sese ab aperto latere procurrentibus singulis arbitrabantur. ipsi autem suos ordines seruare, neque ab signis discedere, neque sine graui caussâ eum locum quem ceperant, dimitti censuerant oportere.* Itaque in simili genere pugnæ, idem Cæsar (apud Hirtium) *edicit per ordines, ne quis miles à signis, quattuor pedes longiùs, procederet.* Id est, ne quis vel passum vnum progrederetur extra lineam vbi signa. Tanta cautio erat. imò & mors pœna, si qui reliquissent. Iosephus: Οἱ νόμοι δὲ ἀεὶ καὶ τοὺς βραχύ τι τῆς τάξεως παραλιπόντας θανάτῳ κολάζουσι: *Leges Romanæ semper eum qui vel leuiter ordine excesserit, morte puniunt.* Hegesippus hoc vertit: *Legibus egredienti ordinem præscripta mors est.* Tacitus: *Qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat.* Quod idem in agmine seruabant. Tacitus de Corbulone: *Legiones veterem ad morem reduxit, nequis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret.* Idem: *Vexillum ad ripam vertit, pro desertore fore clamitans si quis agmine decessisset.* Etsi non mors hîc semper, sed minor pœna. Liuius de Scipione Numantino: *Quem militem extra ordinem deprehendisset, si Romanus erat, vitibus; si extraneus, fustibus cecîdit.* Quod intellegendum, vbi minor excessus & aberratio. quòd si maior, profectò desertionis pœna mors erat. Quis autem in eâ, distinctè Appianus: τοῦ νόμου λειποστράτιον ἐν τοῖς πολέμοις ἡγουμένου τὸν ἀποχωροῦντα πορρωτέρω σάλπιγγος ἀκοῆς: *Lege desertorem habente, qui longius quàm vnde tuba audiri posset, excessisset.* O prisci, ô nostri mores, quàm dissidetis? Hodie nihil tam impunè quàm vagari, prædari, rapere: olim mors leuiter abeunti. Nec Romani solùm hîc seueri, sed etiam Græci, qui hos tales ignominiâ notabant. Demosthenes: Ὑμεῖς τὸν λείποντα τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τάξιν ταχθεῖσαν, ἄτιμον οἴεσθε προσήκειν εἶναι καὶ μηδενὸς τῶν κοινῶν μετέχειν: *Vos eum qui adsignatum à duce ordinem deseruerit,*

Militũ certus ordo.

Lib. I. cap. XXVI.

Lib. IX.

Eum quisq; nouerat.

Lib. IX.

Sedulò seruabat.

I. Ciuil.

Pœna desertentibus.

Lib. V. Excid.

XIII. Ann.

Pœna in agmine.

XI. Annal.

I. Annal.

Epit. LVI.

In Punic.

Quatenus aliquis desertor.

Græcis simile.

Orat. de Rhodior. libert.

infamem iudicatis esse debere, nec vllam reip. partem attingere. Atque id, opinor, quia periuri. Atheniensibus enim sollenne hoc iuramentum ante militiam: μήτε ἱερὰ ὅπλα καταισχυνεῖν, μήτε τὴν τάξιν λείψειν: *nec sacra arma dedecore affecturos, nec ordinem deserturos:* quod ita in Lycurgo Rhetore aduersus Leocratem scriptum. Sed & Lacedæmoniis legem Demaratus apud Herodotum recenset: οὐ φεύγειν οὐδὲν πλῆθος ἀνδρῶν ἐκ μάχης, ἀλλὰ μένοντας ἐν τῇ τάξει ἐπικρατέειν ἢ ἀπόλλυσθαι: *non fugere vllam virorum multitudinem in acie, sed stantes in ordine vincere aut mori.* Duræ leges, inquies. duræ, sed vtiles: & istæ sunt quæ viros, quæ milites pepererunt, gentium hominumque victores. Nec miror de prisco illo æuo. ecce & Iulianus Imp. suo iam prauo & laxo, *decem milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali addixit supplicio, secutus veteres Leges.* Narrat in rebus eius Ammianus. AVD. Quàm vellem sub talibus legibus nostri milites? LIPS. Quid ita? AVD. Vt aut alij essent, aut non essent.

Et Spartanis.
Lib. VII.
Lib. XXIV.

DIALOG. V.

In occasione de Signis dictum, de formâ eorum singillatim, de cultu & religione.

AT enim alia etiam hîc mihi cupiditas. LIPS. Non amo cupidos. AVD. Imò, vt Lucilius ait,

——— cupiditas
Ex homine, cupido ex stulto numquam tollitur.

Honesta hæc nostra cupiditas, & discendi amor. De Signis deferendis agis, antè de locandis: dic semel & explica quæ ipsa Signa. Distulisti? sed res poscit, & ego. LIPS. Atqui ad Pugnam ego iam ibam. & vereor ne vt oculi, qui huc illuc flectuntur, parum intendunt: sic ego minus aliquid in præcipuâ re videam, tuâ auocatione. AVD. Culpa hæc mea fuerit, recipio: * τὸ δ' ἐν ποσὶ ἴτω τρέχον, vt ait Pindarus. LIPS. Tu quidem si me iubeas sidera exhibere, credo debeam: ita quod cœpisti vrges. Obtempero igitur Eurystheo meo, & scito, Duplicia in militiâ nostrâ Signa esse, *Peditum Equitúmque.* Peditum item duplicia, *Legionis* totius & *Manipulorum.* Signum legionis, Aquila, vt suprà tetigi: nec nisi vnius vna. Imò nec sociorum quidem, & quia hæc præcipui imperij signum; subiungi sub eam socios voluerunt & auxilia, non seorsum habere. Huius origo variè petitur. A Ioue alij, qui hanc insigne militiæ habuerit; quidam à Troianis; ego fortasse nihil errem, si aut ipsos à se Romanos reperisse dixerim, aut vicinorum exemplo. Sanè rapacium aliquot animalium effigies adsumi & præferri, bello conuenit: & video variè olim fecisse Romanos. Nec enim solam Aquilam prisci illi, sed plura eiusmodi animalia prætulerunt, nata in pugnas aut raptus. Plinius hoc docet: *Romanis Legionibus aquilam C. Ma-*

** Quod in pedibus est, eat & currat.*
Aquila legionis.
Origo eius.
Alia quoque animalia olim.
Lib. X. cap. IIII.

C. Marius in secundo consulatu suo propriè dicauit. Erat & anteà prima, cum quattuor aliis Lupi, Minotauri, Equi, Apri, quæ singulos ordines anteibant. Paucis antè annis sola portari in aciem cœperat, reliqua in castris relinquebantur, Marius in totum ea abdicauit. Notanda nobis monitio hæc Plinij, & miranda. An non mirer rem tam nouam esse, & diu post Polybij æuum, de eximiâ & solitariâ hac dignitate aquilæ: & tamen non ipsum, non Liuium aut Dionysium, aliorum illorum signorum meminisse? Atqui fortassis cohortium illa fuerunt. Non potest: cùm quattuor ea tantùm nominet Plinius, cohortes autem decem sint: sed & addat, *singulos ea ordines anteisse*. An ergo manipulorum? id dicendum sit: aut fortasse ad veteres illos ordines & Genera militum Plinium respexisse, cùm instruebantur (anteà monui ex Dionysio) per quinque suas classes. Etsi posteà etiam quinque ordines, in ipso Liuio explicati; nempe *Hastati, Principes, Triarij, Rorarij, Accensi*. An ergo fortasse singuli isti discretum tale signum habebant? sed Triarij ipsam Aquilam? qui volet, examinet: in Festo quidem lego: *Porci effigies inter militaria signa quintum locum obtinebat, quia confecto bello inter quos pax fieret cæsâ porcâ fœdus firmari solebat.* Ecce & ille *quintum locum* tribuit: ergo inter Accensos esto. Nam in manipulis aut cohortibus, vbi denarij sunt numeri, non habeo aptare hoc discrimen. Nominat & Festus *Porcum*, qui Plinio est *Aper*. Idem & de * Minotauro commemorat: *Minotaurus*, inquit, *inter militaria signa, quod non minùs occulta esse debeant consilia ducum, quàm fuit domicilium eius Labyrinthus*. Bellè hæc dicuntur. sed vnde rusticulis illis Romanis Minotaurus & fabella hæc innotuit? Vide ne verè, non Minotaurus, sed taurus fuerit: vti alia animalia illa nota Italiæ, & capta ob caussam quam dixi. Certè & Taurus robustum ac ferox animal, atque aptum pugnæ: nec aliter etiam Germani prisci *imagines ferarum* habuisse à Tacito scribuntur inter signa. Sed Aquilæ hæc dignitas etiam apud alias gentes fuit. Persis regale hoc signum: atque ita Xenophon de Cyro: ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. καὶ νῦν δ᾽ ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει: *Erat ei signum aquila aurea in hastâ longâ extensâ. & nunc quoque ipsum hoc insigne Persarum regi manet.* Iterùm Xenophon in rebus Cyri minoris: καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾶν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν ἐπὶ πέλτης ἐπὶ ξύλου ἀνατεταμένον: *Regium insigne videre se dicebant, aquilam auream in peltâ super hastam extensam.* Sed quomodo hæc *in peltâ?* depicta in eâ aut sculpta? an super peltam imposita, & velut pedibus ei insistens? quod voles, arbitrare. Meminit Curtius, de Dario: *Inter hæc aquilam auream pinnas extendenti similem sacrauerunt.* Talis omnino Romana, vt ad eam redeam, quæ summæ hastæ insistebat ex auro vel argento, & fulmen sæpe vnguibus tenebat, quasi iaculatura.

Incertum, vbi ea.

* Etiam Vegetius Lib. III. cap. VI.

Aquila Persarum.

VII. Pæd.

I. Anabas.

Lib. III.

Forma Romanæ Aquilæ.

In Nummis M. Antonij & Augusti sic appâret: sed & in Dione alibi lêgi inter prodigia tristiora, *aquilas fulmina è pedibus abiecisse & remisisse.* (Lib. XLIII) Sed nec corpus ipsum aquilæ magnum, cùm Florus scribat, Clade Varianâ, *signiferum aquilam intra balthei sui latebras gerentem in cruentâ palude delituisse:* (Lib. IIII.) ne scilicet potirentur eâ hostes. Tale in Silio, pugnâ ad Thrasymenum:

(Lib. VI.) *Occulere interdum & terræ mandare parabat,*
Sed subitis victus telis labentia membra
Prostrauit super, atque illatâ morte tegebat.

Hæc forma Aquilæ: nisi quòd in Dione tamen intricatum aliquid de sacello vel ædiculâ, in quâ eam locat. (Lib. XL.) Ὁ γὰρ ἀετὸς, inquit, ὠνομασμένος, ἔστι δὲ νεὼς μικρὸς, καὶ ἐν αὐτῷ ἀετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυται, καθίσταταί τε ἐν πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ καταλόγου στρατοπέδοις, καὶ οὐδαμόσε ἐκ τῶν χειμαδίων, πλὴν εἴποι σύμπας ὁ στρατὸς ἐξίοι, κινεῖται, καὶ αὐτὸν εἷς ἀνὴρ ἐπὶ δόρατος μικροῦ ἐς ὀξὺ τὸν σύρακα ἀπηγμένου, ὥστε καὶ ἐς τὸ δάπεδον καταπήγνυσθαι, φέρει: *Aquila quæ dicitur, est sacellum exiguum, & in eo aquila aurea locatur, statutúrque in omnibus ordinarijs legionibus, nec quoquam ex hibernis effertur, nisi cùm omnis legio exit, quam vir vnus in hastâ paruâ* (malim μακροῦ in Græco, id esset *longâ*) *cuius inferior cuspis in acutum desinit vt in terram defigi possit, portat.* (Obscura illa Dionis.) Dico intricatum hoc de sacello. vbi enim in Numis vsquam talis effigies? quin nudæ eæ conspiciuntur (& centenæ aliquot extant) sine tegmine vllo sacelli. Nónne etiam prægraue hoc pondus ferenti fuisset? In columnâ tantùm Traiani, nescio quid in alis aquilarum imponitur, quod fateor me non explicare. Nisi ergo Dionis infimo illo æuo mutata aquilæ forma, censeo mentem eius esse, aquilam cùm in hibernis esset in sacello repositam, atque inde motam cùm educenda. (Signa in ædiculâ. Lib. IIII.) Id mihi Herodianus approbat, qui de Prætorianorum castris loquens, Antoninum venire facit εἰς τὸν νεὼν, ἔνθα τὰ σημεῖα καὶ τὰ ἀγάλματα τοῦ στρατοπέδου προσκυνεῖται: *in sacellum, vbi signa & imagines exercitus adorantur.* Sed & figulina opera nostrâ ætate ibi eruta, cum inscriptione. EX ÆDICVLA AVGVSTORVM: quam hanc esse nihil absurdum. Enimuerò & olim Romæ signa in templo. Dionysius: Ἐκέλευσεν ἐκ τῶν ἱερῶν τὰ σημεῖα ἐκφέρειν: *Iussit è templis signa efferre.* Etsi *templum* verius esset, singulariter: quoniam reposita ea in ærario, templo Saturni. Liuius: *Signa Quæstores ex ærario deferre iubet:*

iubet. Et alibi : *Signa ærario prompta feruntur ad Dictatorem*. Illic igitur, & religionis caussâ ; & custodiæ, quia pecunia ibi publica & argentum. Nec aliter Galli olim τὰς χρυσᾶς σημαίας τὰς ἀκινήτας λεγομένας ἐν τῷ τῆς ἀθηνᾶς ἱερῷ εἶχον : *aurea signa, quæ Immota vocitabant, in Mineruæ templo habebant* : quod Polybius scripsit. Est autem in Dionis etiam descriptione, *defigi in terram solere* : quod in exemplis multis legas. *Fixa in terram.* Claudianus : —— *nec vt rubris aquilas figamus arenis*. Tacitus : *Plurimus circa aquilas labor, quæ neque figi limosâ humo, neque aduersum ferri ingruentia tela poterant*. 1. Annal. Figebantur igitur & in ipsâ pugnâ, cùm ea in loco staret, nec impelleretur hostis. Sed & in castris defixæ stabant, ac legis inter prodigia cùm in hostem eumdum esset non potuisse euelli. Huius sententiæ puto quod in Thebaide Tragœdiâ, Senecæ inscriptâ, legitur:

—— *æra iam bellum cient,*
Aquiláque pugnam signifer motâ vocat.

Non enim ibi ventilatio aliqua aut in aëre motus aquilæ capiendus, sed quòd refixa ac loco mota ab Signifero fuerit præeunte ad pugnam. Etsi tota res vana, nec credimus Thebanos olim aut Græcos (de ijs sermo) aquilam vsurpasse. Sed Romanos scilicet ritus poëtæ trahunt ad alios. quod ipsum Statius in istâ re, cùm de Adrasto loquitur, militare consilium habente:

Ventum ad consilij penetrale, domúmque verendam Lib. x.
Signorum, magnus vbi dudum cladibus æger
Rerum extrema mouens frustrà consultat Adrastus.

Nam facit signa adseruari in tabernaculo Adrasti, siue in Prætorio. quod ipsum indicare Tacitus videtur de seditioso milite, *Vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt*. 1. Annal. Etsi aliud fortasse illud vexillum (in Tacito dixi) & certum ante Prætorium potiùs, quàm in ipso Signa fuisse. Videndum etiam in Statio, an non verius distingui *Signorum cladibus* : enallage quadam poëticâ vt dicat, Adrastum ægrum animi fuisse ob multa signa cladium quæ animo iam reuoluebat. Sed ego ab aquilâ nostrâ abeo : de quâ tamen Iosephi egregius locus : Αετὸς παντὸς Lib. xxi. ἄρχει ῥωμαίοις τάγματος, βασιλεύς τε οἰωνῶν ἁπάντων καὶ ἀλκιμώτατος ὤν. ὃ δὴ καὶ τῆς ἡγεμονίας τεκμήριον αὐτοῖς, καὶ κληδὼν ἐφ' οὓς ἂν ἴωσι τοῦ κρατήσειν δοκεῖ: *Aquila omni legioni apud Romanos præest, rex ipsa omnium auium, & eadem valentissima. Vnde etiam imperij signum ipsis est, & velut omen victoriæ in quoscumque eunt*. Vnica autem tantùm hæc Aquila in legione vnâ : nec Socij, cùm in alijs pares, eam habuerunt. Itaque per ipsas Aquilas, numerant legiones. vt Hirtius : *Erat Pompeij acies tredecim aquilis constituta*. Et improuidè omnino Lucanus, qui de Arimino à Cæsare capto:

Vt notæ fulsère aquilæ, Romanáque signa:

Non enim nisi vna tunc apud Cæsarem legio (ipse & alij tradunt:) ergo nec nisi vna Aquila. Sed poëta à calore excusetur, aut enallage & schemate:

schemate: ego transeo ad manipulorum signa: quæ olim quid fuerint ipsa vox illa indicio est. Nam cùm perticis fæni manipulos seu straminis suspensos ferrent, illa ipsa manus quæ ea sequeretur dicti Manipuli. Poëta:

Manipuli signum.

Pertica suspensos portabat longa maniplos,
Vnde maniplaris nomina miles habet.

Sed hæc rustica non mansêre. posterior forma fuit, hasta in cuius summo transuersum ligneolum, modum crucis. Nummi & monumenta passim ingerunt, &, sæpe cum manu suprà eminente: nónne allusione ad Manipuli vocem? Sed & orbiculos quosdam vel clypeolos, qui infrà crucem hastæ adnexi, ijdem nummi & lapides ostendunt. Quid fuerunt? ex argento vel auro imagines deorum primò, deinde & Imperatorum. *Imagines in signis.* Tertullianus: *Omnes illi imaginum suggestus in signis* (ita legimus) *monilia crucium sunt.* Trahit ad nostræ & sanctæ crucis gloriam: & omnes illi adtextus & structura imaginum, inquit, in manipularibus signis, quid nisi ornamenta crucis? Dixi deorum primò fuisse, nec ambigo quin Martis, Romuli, & talium innexa olim: qui scilicet militares dij, & conspiciuntur in nummis, ante Principum æuum: sed ab hoc exemplo ipsorum deinde Imperatorum. Sic Drusi imago inter signa, apud Tacitum: *Tua Diue Auguste cælo recepta mens, tua pater Druse imago.* (I. Annal.) Sed & Seiani per adulationem, in Suetonio: *Munera Syriacis legionibus dedit, quòd solæ nullam Seiani imaginem inter signa coluissent.* (Tib. cap. XLVIII.) At de Cæsarum, scriptores vulgò. Suetonius: *Artabanus transgressus Eufratem aquilas & signa Romana, Cæsarúmque imagines adorauit.* (Cal. cap. XLIII.) Etsi distinguere ibi à Signis videri possit, & seorsim quoque effigies illorum adoratas. Sed in Arriano certius, Dissertationibus Epicteti: τὰ σημεῖα τῆς ἐπιλέκτου στρατιᾶς, ἀετοὶ, εἰκόνες βασίλειοι, στέμματα, πάντα χρυσᾶ, ἀνατεταμένα ἐπὶ ξυστῶν ἠργυρωμένων: *Signa selecti exercitus* (id est, legionum) *aquilæ, imagines Principum, vexilla, omnia aurea, extensa in hastis argentatis.* *Signa ex auro vel argento.* Nota, quòd aurea ipsa fuisse dicit, etsi hastas argentatas. Olim tamen & signa ex argento, & caussa in Plinio: *color argento clarior est, magísque diei similis: & ideò militaribus signis familiarior, quoniam is longiùs fulget.* (Lib. XXIII.) Non abdicat aurea, sed magis vulgò fuisse ait ex argento. De his imaginibus Tacitus: *Vexillarius direptam Galbæ imaginem solo adflixit.* (I. Hist.) Panegyristes ad Maximianum: *Demens qui nesciebat, quocumque fugeret, vbique numina vestræ diuinitatis esse, vbi vultus vestri, vbi signa coluntur.* Nec sustulit ea prorsus Constantinus Imperator. etsi in Eusebio scriptum, quòd *crucem signis inseri iusserit,* καὶ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων ὁποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν τὸ μηδέν: *& aurearum imaginum, cuiusmodi antea solent, nullam.* (Lib. IIII. de Vit. Const.) Aut enim de mortuis tantùm Imperatoribus hoc sentit; aut non diuturnum fuit. Ipsius certè Constantini & filiorum imagines sunt in Signis, quæ nummi ab illo æuo repræsentant. Sed & Vegetius diu post illum: *Prima cohors imagines Imperatorum, id est diuina & præsentia signa veneratur.* (Lib II. cap. VI.) Apud

eumdem,

eumdem, *Imaginarij vel Imaginiferi, qui imagines Imperatoris portant.* Sed nota, *Imperatoris*, vnius numero: ergo non iam defunctorum. Hæc talia Tacitus intellexit, in aduentu Teridatis: *Agmina legionum stetêre fulgentibus aquilis signísque & simulacris deûm in modum templi.* An & Isidorus; cùm scribit: *Pilam in signa constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas, vt * magis figuram orbis ostenderet.* Ego olim sic accepi, & ad clypeolos illos retuli: valdè nunc resilio, & scio signa hæc imaginum, fuisse diu ante Augustum. Quid ergo Isidorus vult? nouum imò vetus, sed paucis notum, signum tangere: quod fuit pila vel globus in summâ hastâ. Turcæ hodie retinent, & equinos aliquot pilos ab eo globo pendulos demittunt. Fallor, aut hoc est quod Beda sic tangit de Eduino rege: *Nec non & incedente illo vbilibet per plateas illud genus vexilli quod Romani Tufam, Angli appellant Tuuf, ante eum ferri solebat.* De splendore & pompâ regis eius scribit, & vel pacis tempore semper incessisse cum hoc vexillo. Gratia tibi esto Beda qui nominasti, & per te Vegetio iam suppetiamur perpetuùm aliâs laboranti. Scribit iste in signorum recensu: *Aquilæ, dracones, vexilla, flamulæ rufæ, pinnæ.* Malè *rufæ*. quia etsi puniceas fuisse fateor, non tamen solas. Libri scripti (Stevvechius testatur) *tubæ*, imò duo ex ijs *tufæ*. Amplector, teneo, & in ordine isto signorum deinceps colloco: *flamulas, tufas.* Ipsa vox an non Gallis hodie *Pilam* sonat, qui E addito *Etufam*? Sed hanc tamen inter equestria magis fuisse arbiror, quia post Flamulas Vegetius recenset. Satis de Manipulorum signis: ad Equitum imus. AVD. Cohortium ergo omittis? LIPS. Non enim propria opinor fuisse, nec Polybius quidquam. Tacitus quidem ingerere videtur: *Concionem discedere in manipulos iubet, vexilla præferri vt id saltem discerneret cohortes.* Et iterùm: *vexillarius comitantus Galbam cohortis.* Tertiùm: *Vnà tres aquilas, & signa cohortium locant.* Imò & ipse Liuius: *Cohortibus, quæ signa amiserant, hordeum dari iussit.* Cæsar: *Quartæ cohortis omnibus ferè Centurionibus occisis, signiferóque interfecto, signo amisso.* Iterùm Liuius: *An si eosdem animos habuissetus, signa alicui manipulo aut cohorti hostis abstulisset?* Discernere etiam videtur. sed tamen sine calumniâ accipi hæc fortasse de Signis ipsis manipulorum possunt, qui faciunt scilicet Cohortem. Nisi placet Signum cohortis dici, ipsum illud Triariorum, quod dignissimum scilicet erat. Sanè diuersâ formâ fuisse (olim quidem) vix dixerim: & consule omnes nummos aut lapides, præter manipulorum & legionis non puto repertum iri. Rideo qui Lucanum eò traxit: —*per signa decem felicia castris. Signa decē*, inquit, *totidem cohortiū sunt.* O bone, quàm facis quod ego sæpe, & erras! Illa verò *castra decem* sunt, non signa: & per castra totidem intellegit annos. Nusquam ergo expressè cohortium signa? imò, sed inferiore æuo, quo multa iam nouata: & è Vegetio colligas singulis cohortibus fuisse suos Dracones. Sed quid ad Polybium aut priscos? Magis apposite addubites, an Sociorum manipuli

XIIII. Ann.

Lib. XVII.

* E scriptis libris lego *malu*, id est pomis.

Signum Pila.

Lib. II. Hist. c. XVI.

Lib. III. cap. V. *Vegetius correctus.*

An cohortibus signa?

I. Annal.

I. Hist.

Sociorum signa. puli signa habuerint, an tantum cohortes. Equidem in Liuio lego: *Lib.xxxix.* *Quattuor millia militum amissa, & legionis secundæ signa tria, vndecim vexilla sociûm nominis Latini.* Videtur *Signa* tribuere ciuibus, *vexilla* *Lib. xxv.* sociis: vti & hoc loco: *Proxima portæ cohors Peligna erat, cuius præfectus Vibius ereptum vexillum trans vallum hostium iecit.* Tribuit Vexillum cohorti: sed an toti, an eius parti? Nam de voce, haud valdè moueor, & scio Liuium ac Tacitum cum signo miscuisse. Equidem temerè nihil hîc adfirmem, qui nec de totâ distributione cohortis Socialis firmiter scio: etsi inclino magis, centurias etiam fuisse, & in iis sua signa. Hoc olim. posteà nihil abnegem, Vexilla cohortium propriè dici. Sic in Ausonio: *Clara cohortis vexilla regens:* id est, cohorti præfectus. In Capitolino de Pertinace: *Vexillis regendis adscitus est.* Omitto ista, & ad vete- *Equitum vexilla.* ra ac propria *Vexilla* venio, quæ Equitum fuerunt. De iis Liuius: *Ve-* *Lib.viii.* *xilla se suorum parmásque cernere equitum:* de Romanis equitibus dicit. Idem de sociis: *Inferre vexillarios iussit signa.* Propriè *vexillarios*: & erant hæc vela quædam quadra expansa ad hastam: sed vela modica, vt in monumentis compârent. Nostra ætas retinet in equitum bandis, etsi formâ paulum diuersâ. Propiùs accedunt templorum vexilla, quæ in *Vexillatio.* lustratione & processibus anteferuntur. Hinc *Vexillatio*, de ipsis equiti- *Lib. ii. cap.i.* bus aut eorum Alâ, crebrũ posteris verbum. Vegetius: *Equitum alæ, quòd protegant acies, quæ nũc Vexillationes vocantur, quia velis, hoc est flamulis,* *Cap.xx.* *vtuntur.* In Galbâ Suetonij, *Germanicorum vexillatio*: quę Tacitus ambi- *Flamulæ.* guo magis sensu dixit *Germanica vexilla.* Sed in Vegetij verbis, sunt qui *Flamulas* in *Flameola* mutent. ô malè! abstineant. Georgius Cedrenus: Βιξιλατίωνες, οἱ ῥωμαίων ἱππεῖς. καὶ βίξιλα, παραπετάσματα ἐκ πορφύρας καὶ χρυσοῦ, εἰς τετράγωνον χῆμα πεποιημένα. ταῦτα ἐξαρτῶντες ἐπὶ μακρῶν δοράτων, κυκλόθεν περιπορευόμενοι τῶν βασιλέων, κατασκέπουσιν αὐτούς. Εἶεν δ᾽ ἂν τὰ λεγόμενα φλάμουλα: *Vexillationes, Romanorum equites. Vexilla, paßim panni seu vela è purpurâ & auro, in quadratam formam effecta. Hæc adaptantes longis hastis, circum Principes in orbem euntes, eos tegunt. Sint autem illa quæ nunc Flamulæ dicuntur.* Ille idem de Arabibus: τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον χάρτην ἐπὶ φλαμούλου κρεμάσαντες: *Chartam conscriptam, pacis testem, super flamulâ suspendentes.* Sic vertendũ id fuit: & ducendus huc etiam Suidas: Σαυρίων, εἶδος σημαίας ἢ φλαμούλου: *Saurion, genus signi vel flamulæ.* Quid *Vexilla è purpurâ.* tamẽ *Saurion*, ignoro. Noto vltrà in Cedreni verbis, è *purpurâ fuisse.* Potest aptari Capitolini illud in Gordianis: *Sublatâ de vexillis purpurâ Imperatores eos dicemus*: etsi Dracones tamen tunc etiam purpurei. Isidorus *Lib.xviii.* de coloribus Circi: *Russeos currere Marti sacrauerunt, à quo Romani exo-* *Auro mixta.* *riuntur, & quia vexilla Romanorum cocco decorantur.* Ille idem Cedrenus aurum miscet, & circum Principem ea locat. Hoc ipsum Ammianus de *Lib. xvi.* Constantio Cæsare Romam venire gestiente: *vt pompam nimis extẽtam, rigentiáque auro vexilla, & pulchritudinem stipatorum ostẽderet tranquil-* *Nomẽ Principis in Signis.* *liùs agenti populo.* Atque his vexillis, sed & signis aliis, nomen Principis inscriptum. Dio de Verginio Rufo: *Ipsum Cæsarem & Augustum appellabant.*

labant. cúmque non acquiesceret, τῶν στρατιωτῶν τις ἑνὶ τῶν σημείων ταῦτα διὰ ταχέων ἐπέγραψε: *militum quispiam vni è signis celeriter hæc inscripsit.* *In Nerone.*
Suetonius in Vespasiano: *Assensère cuncti, nomén que eius vexillis omnibus sine morâ inscripserunt.* *Cap. VI.* Allusit auctor Thebaïdos:

——— aureâ clarum notâ
Nomen Ducum vexilla præscriptum ferunt.

Ostendit aureo textu fuisse istas litteras. Hoc quoque à ritu magis prisco videtur, cùm vnum aliquod & Imperatorium vexillum grande præferretur, nomen eius habens, non tamen aureis sed puniceis litteris inscriptum. eoque vexilla ipsa tunc non punicea, sed candidi potiùs coloris. Dio de isto in rebus Crassi contra Parthos: Σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα ἐπ' αὐτοῖς πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων, εἰς τὸν ποταμὸν ἀπὸ τῆς γεφύρας περιτραπὲν ἐνέπεσε: *Vexillum quoddam ex illis magnis, quæ velorum sunt similia, & quæ puniceas litteras inscriptas habent ad notitiam exercitus & summi eius Imperatoris, id tale in flumen è ponte inuersum decidit.* *Lib. XL.* Hoc ad equestres Flamulas commodè non referas, sed fuit potiùs Imperatorium quoddam signum: quod posterior ætas *Labarum* dixit. *Signũ Imperatorium* De quo vberiùs non nunc dico, non item de Draconibus, quia hæc inferioris æui. AVD. De Labaro remitto, de Draconibus vrgeo: &, Musarum fidem, dicito. LIPS. Non rogas, sed iubes, cùm sic rogas. accipe vbertim. Draconum origo vnde sit, inuenio magis, quàm credo. *Draconum origo.* Isidorus ab alto petit & à nostro Phœbo: *Draconis signa, inquit, ab ipso Apolline morte Draconis inchoata, dehinc à Græcis & Romanis in bello gestari cœperunt.* *Lib. XVII.* De Apolline, haud illepidè; de Græcis falsò. Nam quis ijs vmquam scriptor tribuit? Alijs aliquot gentibus magis reperio. vt Assyrijs, Ioannes Curopalates: *Cyrus, inquit, vt Medorum principatum adeptus est*, Assyrijs quoque bellum intulit, & ab ijs cepit τὸ καββάδιον, καὶ τὸ δρακόντειον φλάμουλον: *tunicæ genus, & Draconis vexillum.* *Assyrij ijs vsi.* *De offic. Cõstantin.* Indis tribuit scriptor incertus apud Suidam, cuius ipsa verba dabo, quia graphicè depingit: *Et Indi.* Ἰνδοὶ, ἔθνος βάρβαρον. κατὰ δὲ τὸν πόλεμον ἦσαν αὐτοῖς σημαῖαι τῶν ἱππέων καθ' ἑκάστην χιλιοστὺν δράκων ἐπὶ κάμακος ἀνατεταμένος. οὗ ἀργυρέα μὲν ἡ κεφαλὴ πεποίηται, σεσηρότων ὀδόντων, καὶ τοῦ χάσματος ἀπειλὴν ἔχοντος. τὸ δὲ ἄλλο σῶμα σηρικοῦ ὕφον ἦν, ἔς τε μῆκος καὶ βάθος καὶ τὸ ποικίλον τῆς χρόας ἐς ἀλήθινον δράκοντα: *In χιλιοστή, & voce Ἰνδοί.* *Indi, gens barbara. quibus in bello erant signa, in quosque mille equites Draco, extensus in perticâ. Eius caput ex argento factum erat, dentibus restrictis & nudis, minace rictu: reliquum corpus sericeo textu, longitudine & craßitie & varietate coloris in verum draconem.* Sed qui apud eum isti *Indi*? an Orientales illi, magnus nobilisque populus? minimè: *barbari*, vt ipsemet ille scriptor ait, & nisi fallor (imò non fallor) illi ipsi quos alij dicunt & scribunt *Sindos*. *Indi & Sindi ijdem hic populi.* Sed illa prior scriptura alibi quoque reperitur, & sunt populi Scytharum. Certè Scythas Draconibus vsos, ex eodem Suidâ haurio, apud quem innominatus item scriptor: Σημεῖα σκυθικὰ ἃ φέρουσιν *Scythæ Draconibus vsi.*

ἐν τῷ πολέμῳ ὑφάσματά εἰσι βαφῇ πεποικιλμένα, ἃ εἰς ἰδέαν μάλιστα ὄφεων εἴκασται, καὶ ἀπῃώρηνται κόντων συμμέτρων: *Signa Scythica, quæ ferunt in bello, ſunt vela vel textilia colore variegata, quæ in ſpeciem maximè ſerpentium aſsimilata ſunt, & ſuſpenſa è mediocribus haſtis.* Vides ergo Scytharum eſſe, quorum pars aut confines cùm ſint Daci; quid mirer eos quoque vulgò vſurpaſſe? Imò non alia ſigna habent in columnâ Traiani, bello illo Dacico, & ſæpe ibi videas expreſſa. Atque ego cenſeo ab illiſipſis Romanos ſumpſiſſe, vt fit, imitatione. Placuit enim ille terror quem moti in aëre faciunt, & viſum bello aptius quàm Romana illa ſigna. Ab ijs, inquam, origo, vel hoc argumento, quòd ante Traiani æuum non eos in rebus Romanis legas. Niſi quis tamen à Perſis magis petat, cùm in Vopiſci Aureliano legam, inter ſpolia à Zenobiâ capta & traducta, etiam *Perſicos dracones.* Atque hoc faciat pro ſententiâ Curopalatæ ſuprà dictâ. Deinceps quidem crebri in Romanâ hiſtoriâ: & Vegetius notat, *Dracones per ſingulas cohortes à Draconarijs ferri in prœlium.* Si per ſingulas cohortes, ſanè multi. Vt addam, proprios quoſdam & peculiares Principis fuiſſe, qui toti è purpurâ in eius comitatu. Significat, Ammianus de Iuliano veniente in prœlium: *Quo agnito per purpureum ſignum Draconis ſummitati haſtæ longioris aptatum*, Diſertè *purpureum* ibi dicit, qui color imperij: & niſi fuiſſet, cùm tam multi Dracones in acie, vnde ex vno illo Cæſar * agnitus? Sed color eminebat, vt dixi: & de ijs capiendus idem Ammianus, ingreſſu Conſtantij Auguſti in vrbem: *Alternúmque poteſtatis greſſus multiplices alios purpureis ſubtegminibus texti circumdedêre Dracones, haſtarum aureis gemmatíſque ſummitatibus illigati, hiatu vaſto perflatiles, & ideò velut irâ perciti ſibilantes, caudarúmque volumina relinquentes in ventum.* Quorum ſententia eſt (nam vulgò malè diſtinguuntur:) alias varias poteſtates ſiue Præſides & Duces circa Imperatorem inceſſiſſe, atque eos circumdediſſe deinde Dracones. Poëta Claudianus Honorij Principis ingreſſum Draconibus quoque ornat:

Item Daci.

Romani ab iſtis.

Aut à Perſis.

Lib. II. cap. XIII.

Lib. XVI.

* Niſi placet *longiorē haſtā* eam ceteris fuiſſe, ex Ammiano.

Dracones circa Principem.

VI. Conſul. Honor.

> ——— *quid fixa Draconum*
> *Ora velint, fluitent ventis, an vera minentur*
> *Sibila, ſuſpenſum rapturi dentibus hoſtem.*

Vbi *fixa ora* licet accipere (aliter, *fiſſa*, legerem, id eſſet aperta.) in ipsâ haſtâ per guttur ſic infixa, vt in columnâ Traiani alibi compârent. Nam vt te moneam, etſi ὑφάσματα ſuprà dicuntur; etſi *textu ſericeo*; etſi *flammulæ*; denique *ſubtegminibus tecti* Ammiano: tamen profectò ambigas, an in velo ſic depicti fuerint aut acu texti; an potiùs corpus totum ſolidum è pannis & ſubtegmine factum. Moueor ita cenſere è Traiani columnâ ſæpe dictâ, in quâ palàm ſic exſtant: corpora dico, non imagines: moueor & à verbis ſuprà Græcis, vbi *longitudo* & *profunditas* ijs datur. Quid, quòd ſibilaſſe eos volunt, concepto vento? Sed hoc ad ſonitum, quem velum motum facit, referri etiam poſſit: etſi Ammiani verba magis nos inclinent illuc. *Hiatu*, inquit, *vaſto perflatiles, & ideò velut*

An in velo Dracones?

An ſolida corpora?

velut irâ perciti sibilantes. Vastum hiatum vult perflari, & illinc sibilum nasci. Scriptor quispiam in Suidâ de hoc sibilo: *καί τι καὶ ἠχεῖ πρὸς τὴν συγκίνησιν ὑπὸ τῇ πνοῇ διερχομένῃ βίᾳ. Atque etiam sibilant & sonant aliquid ad motum, à vento aut spiritu per vim penetrante.* Videtur & eò Sidonius spectare, versibus hisce, pugnâ inter Vandalos & Romanos:

In Σημεῖα.

—— iam textilis anguis
Discurrit per vtramque aciem, cui guttur adactis
Turgescit Zephyris, patulo mentitur hiatu
Iratam pictura famem; pannóque furorem
Aura facit, quoties crassatur vectile tergum
Flatibus, & nimium iam non capit aluus inane.

Panegyr. Maior.

Adhibe mentem tuam & sensus, vix aliud possis dicere quàm defingi ab eo rotundum & inanem Draconem, ita textum vt vento turgescat quem per guttur admittit. At in sententiam tamen aliam ducat Prudentius:

Próque ventosis draconum, quos gerebant, palliis,
Præferunt insigne lignum quod draconem subdidit.

περὶ στεφ. Hym. I.

De Draconariis duobus loquitur, qui è militibus aggregati ad cœtum Christi. Et vocat ecce *Pallia draconum*, quod sit pro mente & ritu vulgi: cùm & hodie in velis militaribus varia sic pingamus. Habes quos voluisti Dracones: ego in gradu me compono vnde deieceras, imò ad lineam ipsam venio quam institi, de Signis non deserendis. Hæc enim illa Romana signa, quæ sacra habuerunt, per quæ iurarunt, & quos vnicos bellorum deos. Bono consilio, vt religionem animis ingignerent, & signorum non amorem tantùm sed venerationem. Ergo firmiùs asseruabant, fortiùs amissa recuperabant. Quoties legis, integras acies iam fluctuantes, iam recedentes, restitutas & impulsas signis in hostem iactis? Suadebat enim repetere non pœna tantùm quæ manebat iis amissis, sed etiam pudor & religio, & quasi deos ac sacra sua prodidissent. Pœnæ exempla, in Dionysio. *Quidam, inquit, è ducibus signa suis erepta in hostes iecerunt, vt languidioribus aut timidioribus ex necessitate robur imprimerent, scientibus quòd iis qui signa non retulissent, cum ignominiâ esset moriendum.* In Liuio: *Inermes milites, signo amisso signiferos, duplicariósque qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit.* Religionis exempla, in Tertulliano: *Religio tota castrensis signa veneratur, signa iurat, dis omnibus præponit.* In rebus ipsis; quòd perfugium illic vt in sacris. Tacitus: *Signa & aquilam amplexus religione sese tutabatur.* Ammianus: *Qui fraudum conscius & noxarum ad militaria signa confugit.* Quòd ea ornabant, vngebant, colebant, vt ipsos deos. Claudianus:

Signa sacra.
In hostem iaci solent.
Mors pœna, si amisisset.
Lib. IX.
Lib. II.
Deorum iis cultus.
Apologet.
I. Annal.
Lib. XXV.

—— Mauortia signa rubescunt
Floribus, & subitis animantur frondibus hastæ.

Suetonius eo sensu: *Neque aquilæ ornari, neque signa conuelli potuerunt.* Nec aliter in eodem, de laribus: *Kalendis Ianuariis exornati lares.* Etiam vngebant. Plinius: *Aquilæ certè ac signa illa puluerulenta & custodiis horrida,*

Claud. cap. XIII.
Neron. cap. XLVI.
Lib. XIII. cap. IIII.

rida, inunguntur etiam festis diebus, vtinámque dicere possemus quis primus instituisset. Scilicet deos quoque solent vngere, & lauare, & cibos apponere, & omnia quæ in rebus lætis more humano. In marmore antiquo: CORONÆ. INLATÆ. SIGNAQVE. VNCTA. Seneca in hanc superstitionem: *Alius fictor est, alius vnctor, qui vano brachiorum motu imitatur vngentem.* Minutius Felix: *Lapides vncti & coronati.* Ab hoc ergo ritu Signa vncta, sed non seuero & Polybiano illo æuo; ipse Plinius ostendit rem nouitiam esse. Habes religionē in Signis, & verè de iis

Lib. VI. Dionysius: τιμιώτατα ῥωμαίοις ταῦτα ἐπὶ στρατείας, καὶ ὥσπερ ἱδρύματα θεῶν ἱερὰ νομίζονται: *Venerabilia maximè ea Romanis, & tanquam deorum statuas, sacra arbitrantur.* Item Tacitus: *Conuersus ad signa & bellorum deos.*

1. Annal. Iterùm: *Sequerentur Romanas aues, propria legionum numina:* de aquilis.

AVD. Cetera capio, Plinij locum ruminor de *custodiis signorum.* Appellat enim ea in verbis à te dictis, *custodiis horrida.* Quæ illæ? LIPS. Subitò

Carcer ad signa. rogas, subitò respondeo, videri ad aquilas & signa carcerem militarem fuisse: quia is locus maximè conspicuus & nocte dieque custoditus. Carcerem quidem in castris Tacitus agnoscit, in seditione militum Pannonicâ:

1. Annal. *Blæsus paucos adfici verberibus, claudi carcere iubet.* Et statim inibi, *carcere effracto soluunt vincula, desertorésque & rerum capitalium damnatos sibi miscent.* Iuuenalis: *Læuáque si longo castrorum in carcere mansit.* Finis esto, figuras è columnâ Traiani vide, cuiusmodi & in Nummis atque aliis lapidibus conspiciuntur.

AVD. Auidè inspicio: sed dubium me magis quàm doctum figura hæc reddit. De aquilis solis dixisti: quid ista sibi vult ouis, an aries in perticarum vnâ? quid sphynx in alterâ? LIPS. Mehercules mihi quoque Sphynge opus sit, quæ doceat soluere quidquid ponis aut ligas. De oue, es frustrà, nam lupus est: & scis originem Romani parentis. Equidem in Appiano etiam lego, elephantem inter signa legionis cuiusdam fuisse, & adsignat caussam: ἡ δὲ στρατιὰ τοῦ καίσαρος ἐς τοσοῦτον ἀνεθάρρησεν, ὡς τὸ πέμπτον τέλος, αἰτῆσαν ἀντιταχθῆναι τοῖς ἐλέφασι, κρατῆσαι πάνυ καρτερῶς, καὶ νῦν ἀπ' ἐκείνου τῷδε τῷ τέλει ἐλέφαντες ἐς τὰ σημεῖα ἐπίκεινται: *Exercitus Cæsaris ita animo confirmatus est, vt Quinta legio poposcerit opponi elephantis, eósque egregiè vicerit, ac nunc etiam eâ de caussâ elephantes in signa huic legioni constituuntur.* Quod tamen ita intellego, vt amotam aquilam non opiner, sed in clypeis signisque manipulorum elephantem fuisse. Tale in Hirtio videtur bello Africo: *Non sum, inquit, tiro Labiene, sed de legione decimâ veteranus. Tum Labienus, Non agnosco, inquit, signa Decumanorum.* Et fortasse discrimina quædam sua habuerunt, vt in Notitiâ imperij compârent.

Lupus in signis.

Elephas.

II. Ciuil.

DIALOG. VI.

Duplex, triplexque acies, & aliquot eius formæ.

SED nobis euenire videtur, quod pueris qui ad aquas ludunt. ij cùm lapillum in stagnum iecerint, paullatim magis magisque maiores orbes faciunt: & tu scrupo vno iniecto, varios circulos consequi facis rogationum, responsionum. Semel tibi dico, desine. multa huic rei annexa, aut adsita: & si maximè coner,

Ἀλλ' ἔπως ἅμα πάντα δυνήσομαι αὐτὸς ἑλέσθαι: Homer.

At minimè potero complectier omnia solus.

Redeamus, vnde abiuimus, ad Ordinem aciei, qui tamen explicatus. Sequebatur *Forma*, id est quâ positurâ & velut facie acies instructa. Hæc non varia admodum apud Romanos: & fuit ferè aut *Duplex*, aut *Triplex*. Duplex, cùm tota acies in cornua duo secta, Dextrum ac Læuum. Ea sępissimè obtinuit in exercitu Consulari: cùm duæ legiones, & singulis sua auxilia adiuncta. Hanc sectionem certum est veterem esse, & aliis quoque gentibus vsurpatam. Poliænus quidem eam refert ad Pana auctorem. Διονύσου, inquit, στρατηγὸς ἦν ὁ πᾶν. οὗτος πρῶτος τάξιν εὗρεν, ὠνόμασε φάλαγγα, κέρας ἔταξε δεξιὸν καὶ λαιόν. ταύτη τοι ἄρα κερασφόρον τὸν πᾶνα δημιουργοῦσι: *Dionysij siue Bacchi Dux fuit in militiâ Pan. Is primùm repperit ordinem, nominauit phalangem, cornu instituit dextrum & læuum. Ex quo cornutum etiam Pana vulgò desingunt.* Exempla aliquot eius locationis apud Romanos quærere, & ponere, sit stillicidium de situlâ sumere: sexcenta sunt. Triplex est, cùm præter cornua, alia etiam media exsurgit. Id quoque crebrum: non solùm vbi plures legiones, sed & cùm

Acies duplex.

Lib. I. Stratag.

Cornua Pan repperit.

Triplex acies.

& cùm duæ: istis scilicet in medio positis, sociis ad vtrumque cornu. Res per se clara, & obuia exempla. Sed est & alia ratio Duplicis Triplicisque aciei: cùm præter simplicem illam diuisionem, à tergo etiam sectio fit & discrimen. Vt si quattuor legiones habeam, duas in fronte cum Sociis suis pono; totidem à tergo, velut in subsidiis suppono. Idem in duabus quoque factum, & aut Ala vtraque sociorum (siue Cornu mauis) præposita, subiunctis legionibus, aut contrà. In Liuio rem vide, pugnâ in Annibalem Marcelli: *Pugnatum amplius duabus horis est. cedere inde ab Romanis dextra Ala & Extraordinarij cœpère. quod vbi Marcellus vidit, duodeuicesimam legionem in primam aciem inducit. Dum alij trepidè cedunt, alij segniter subeunt, turbata tota acies est.* Iterùm alio prœlio idem Marcellus: *Diu pugna neutrò inclinata stetit. primæ legioni tertia, dextræ Alæ sinistra subijt.* Sed & de legionibus ipsis sic dispositis, exempla. In Liuio: *Prætoris legiones in primâ acie fuerunt, Cornelius suas in subsidijs tenuit.* Alibi: *In primam aciem suas legiones Sempronius induxit, in subsidijs locatæ P. Licinij legiones.* Et plura. Has autem secundarias aut tertiarias legiones siue copias, *subsidia* aut *subsidiarias* etiam vocabant. Idem Liuius: *Cedenti duodecimæ legioni quæ in læuo cornu erat, tertiamdecimam legionem ex subsidijs in primam aciem firmamentum ducit.* Sallustius: *Ibi commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proximum hostibus erat, triplicibus subsidijs aciem instruxit.* Nec totæ semper legiones, sed cohortes aliquot sic substitutæ. Liuius: *Subsidiarias cohortes, quæ integræ ad longioris pugnæ casus reseruabantur, in primam aciem extemplò emisit.* Sallustius: *Octo cohortes in fronte constituit, reliqua signa in subsidijs locat.* Ad has posituras Tibulli isti versus faciunt, ad Messallam:

Aliter duplex acies.

Lib. XXVII.

Ibid. antè.

Lib. XXX.

Subsidia.

Lib. XXIX.

In Iug.

Lib. IX.

Seu sit opus quadratum acies consistat in agmen,
Rectus vt æquatis decurrat frontibus ordo:
Seu libeat duplicem, seu iunctum cernere Martem,
Dextráque vt læuum teneat, dextrúmque sinistrâ
Miles, sitq́; duplex gemini victoria casus.

Tibullus explicatus.

Facit variam *pugnæ faciem*, vt ipse appellat. Primò, *Quadratam* simplicem, fronte recto: secundò, *Duplicem*, vtroque cornu: tertiò *Iunctam*, quam capiebam *Triplicem*, aliâ scilicet ad duas iunctâ. nam sic fiebat, quod hîc dicitur, vt dexterâ suâ miles qui in læuo est sinistram medij aspiciat; sinistrâ suâ, qui in dextero eiusdem medij dextram. Inspice, intelleges. Sed remoratur aut potiùs reuocat, quod sequitur

——— *sitq́; duplex gemini victoria casus.*

Ita enim non duplex, sed triplex è triplici acie victoria sit & casus. An *Iunctam* igitur intellegit, subiunctam & duplicatam, de quâ diximus? vt acies aciei sit supposita? Hoc opinor. & vtrobique sanè dexterâ suâ sinistram appositi cornus cornu aspicit, & contrà. Nec mihi displiceat etiam scribi: ——— *duplicem seiunctum cernere Martem.* vt duas modò posituras nominet, Quadratam simplicem, indiuisam: & hanc abiunctam,

ctam, in duo cornua: facili ita sententiâ. Hæ præcipuæ sunt & receptæ Romanis instructiones: quas tamen leuiter variabant promouendo aut retrahendo. Quid velim, exempla docebunt. Plerumque enim æqualiter vtroque cornu & simul concurrebant: quod Cato apud Festum dixit, *Recto fronte*: Tibullus in citatis versibus, *æquatis frontibus*. Et de eâ re Vegetius: *Vna depugnatio est fronte longâ, quadrato exercitu, sicut etiam nunc & propè semper solet prælium fieri.* Altera depugnatio *Obliqua*, cùm cornu ante cornu promouetur. Græci Tactici: λοξὴ φάλαγξ, ἡ τὸ μὲν κέρας ἕτερον, ὁπότερον ἂν προῃρήται, πλησίον τῶν πολεμίων ἔχουσα, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἀγῶνα ποιουμένη. τὸ δὲ ἕτερον ἐν ἀποστάσει δι' ὑποστολῆς ἔχουσα: *Obliqua phalanx, quæ alterum cornu, vtrumcumque prædictum fuerit iuxtà hostes magis admouet & eo prælium facit, alterum autem abiungit.* Vegetius de hoc genere: *Secunda depugnatio est Obliqua, plurimùm melior. Huius talis est modus. cùm instructæ acies ad congressum veniunt, tunc tu sinistram alam tuam* (Cornu intellegit, & mox ita vocat) *à dexterâ aduersarij longiùs separabis, ne vel missilia ad eam vel sagittæ perueniant: dextram autem alam tuam sinistræ illius alæ iunge, & ibi primùm inchoa prælium.* Sed ipse à Dextrâ modò committi vult prœlium, non æquè à Sinistrâ. & damnat ideò, *quòd tunc*, inquit, *quasi mancus est impetus, & aperti cum difficultate aggrediuntur hostes.* Benè monet, pro armaturâ veteri. Nam si cornu sinistrum tuum promoues aduersus hostile dextrum, profectò latus nudum obijcis hosti; qui missilibus aut sagittis à sinistro suo tutò petet. Hoc est quod ait, *apertos aggredi tunc hostem*: quia scuta nempe in sinistris. Qui aliam caussam quæsiuit, & ad infirmitatem sinistrarum partium retulit, næ ille Vegetium aut rem non cepit. Pro hac ratione Cæsar in Ariouistum pugnauit, & cùm triplicem aciem instruxisset, tamen *à dextro cornu* (eius verba sunt) *quòd eam partem hostium minimè firmam esse animaduerterat, prælium commisit.* Tertium genus, cùm in triplici acie, tertiam & mediam amoues ab hoste, & cornua modò immittis. Seneca tangit: *Quemadmodum idem exercitus modò latiùs panditur, modò in angustum coarctatur, & aut in cornua sinuatâ mediâ parte curuatur, aut rectâ fronte explicatur.* Scipio vsurpauit in Hispaniâ. qui cùm aliquot diebus obseruasset sic structam hostium aciem, vt optimi in medio essent, infirmiores in alis: ipse contrà instruxit, & auxilia in medio posuit; ciues & quod roboris erat, in alis. *Vbi igitur* (ait Liuius) *iam incipiendæ pugnæ tempus erat, Hispanos* (ea *media acies erat*) *presso gradu incedere iubet. ipse è dextro cornu nuncium ad Silanum & Martium mittit vt cornu extenderent in sinistrâ parte, quemadmodum se tendentem à dextrâ vidissent, & cum expeditis peditum equitúmque priùs pugnam consererent, quàm coire inter se mediæ acies possent. Ita diductis cornibus sinus in medio erat, quia segniùs Hispanorum signa incedebant.* Hæc prouisio & instructio certam victoriam dedit, cùm firmissimi cum infirmis concurrerent, & alij dum suum hostem exspectant in medio manent otiosi, denique alienâ fugâ & clade consternati.

Frons recta.

Lib. III. cap. xx.

Ea vulgatissima.

Frons obliqua.

Ibid.

Vegetio claritas.

I. Gallic.

Sinuata acies.

De vitâ beat. cap. IIII.

Lib. XXVIII.

Gibbera acies. sternati. Quartum genus, huic aduersum. cùm scilicet ipsa media acies prominet & incurrit prima in hostem. Græci ἐπικαμπὲς, *flexum* dicunt, siue etiam κυρτὸν *gibberum*. Aelianus: Ἐπικαμπὴς παράταξις, ἐπὰν τὰ μέσα τοῖς πολεμίοις προσπίπτῃ, τὰ δὲ κέρατα ἐκ τῶν ὀπίσω μερῶν ὄρθια ὑφ' ἑαυτὴν ἔχῃ τεταγμένα: *Flexa instructio dicitur, cùm media hostibus incidunt, cornua autem retrò recta habet collocata.* Hac Annibal in pugnâ Cannensi scitissimè est vsus: sed cum eâ quoque arte, vt cornua robustissima haberet & integra seruaret; & medijs denique pulsis, sinu facto, immitteret ea vtrimque legionibus, victoriæ suæ certam caussam. Quàm vtiliter talia nostri Duces meditentur & vsurpent? & paulatim credo facturos, vt ingenia & institutionem quorumdam video, qui succrescunt.

DIALOG. VII.

Aliæ quædam acierum formæ. Cuneus, Globus, Forfex, Turris, Serra.

AVD. Non aliæ igitur aut plures Aciei formæ? nam resistis & siles. LIPS. Cogito, si quid vtiliter etiam addam. Nam omnia congerere, & figuras aliquot subtiliter ex Tacticis delineare aut explicare, non est visum: quo fine? Romani rarò vsurparunt, & sunt magis inuentiunculæ & schematismi ingeniorum. Quædam tamen apud Romanos etiam vsurpata interdum, quæ strictim & per indicem dat Cato. Festus ex eo citat: *Siue fortè opus sit cuneo, aut globo, aut forcipe, aut turribus, aut serrâ vt adoriare.* Cato senior est, quem scripsisse scimus De re militari. Hæc & pauca alia Agellius item prodit Capite proprio: *Vocabula sunt militaria, quibus instructa certo modo acies solet appellari, Frons, Subsidia, Cuneus, Orbis, Globus, Forfices, Serra, Alæ, Turres.* Sed Catonis verba atque ordinem insistamus: quia quæ prætereà Agellius, iam per me aut ipsum te nota. Nominat *Cuneum* primò. qui est cùm angusta in fronte acies, trigoni formâ, paulatim se pandit. Igitur & *Trigonum* vocant. Vegetius: *In Trigonum, quem Cuneum vocant, acies mutanda est.* Item Ἔμβολον siue rostrum Græci. Illorum Scholia: Ἔμβολον παρατάξεως ὄνομα. ἔστι δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ ῥόμβου: *Rostrum instructionis nomen. est autem dimidia pars rhombi.* Dixêre & *Caput porcinum*, quia assimilatur, & quia velut fodit & ruit inuadendo. Ammianus: *Desinente in angustum fronte, quem habitum Caput porcinum simplicitas militaris appellat.* Vegetius: *Cuneus multitudo peditum, quæ primò angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines rumpit. Quam rem* (lego, *Quare*) *milites Caput porcinum appellant.* Sed vberrimè & optimè hæc omnia Agathias historicus, quem locum & Suidas exscripsit, cuius verba fideliter vertam: *Erat ijs forma aciei velut in rostrum. Litteræ enim Δ. assimilabatur. Et anterior pars quà in acutum desinebat, tecta & densa*

Marginal notes: Lib. I. cap. IX. (Agellius) — Cuneus. — Lib. I. cap. XXVI. (Vegetius) — Lib. XVII. (Ammianus) — Lib. III. cap. XIX. (Vegetius) — Lib. II. (Agathias)

densa erat, quia scutis vndique muniebatur. Dixeris caput eos porci structurâ eâ efformasse. Crura autem vtrimque secundùm ordines & cohortes in profundum composita, & pleraque parte in obliquum extensa, deïbant paullatim & disiungebantur, donec in maximam latitudinem progressa desinerent: ita vt medius locus vacuus relinqueretur, & terga militum nuda per ordinem conspicerentur. Hoc ille de Francis, qui pugnâ in Narsetem sic vsi. Sed & Hispani olim creberrimè. ac de ijs Liuius: *Celtiberi vbi ordinatâ acie & signis collatis se non esse pares legionibus senserunt, cuneo impressionem fecerunt. quo tantum valent genere pugnæ, vt quacumque parte perculere, impetu suo sustineri nequeant.* Romani etiam non rarò. vt apud Liuium: *Cuneo quidem hoc laxum atque solutum agmen, ac si nihil obstet, transibimus.* Apud Cæsarem: *Milites castris exclusi, cuneo facto, & duce Tribonio equite Rom. per medios hostes perrumpunt.* Etsi vox ea notione etiam aliâ, ne erres: significatque historicis multitudinem confertam. Ita Liuius: *Cuneum Macedonum, phalangem ipsi vocant.* Idem de manipulis vel cohortibus Latinorum: *Tantâ cæde perrupêre cuneos.* Tacitus: *Cateruis & cuneis concurrebant.* Cæsar: *Hostes in foro ac locis patentioribus cuneatim constiterunt.* Sed secunda Forma in Catone, *Globus.* quem Vegetius explicat, & dici ait, *qui à suâ acie separatus, vago superuentu incursat inimicos.* Sed credo & figurâ globosâ & in rotundum fuisse. Tertia, *Forceps*: quæ in Agellio *Forfex*: sed in figurâ idem est. Dicitur, cùm contraria Cuneo acies instruitur, latioribus primis & apertis, ac paullatim desinentibus in angustum. Vegetius de eâ: *Ex lectissimis militibus consertis in V litteram hic ordo componitur, & illum Cuneum excipit, atque ex vtraque parte concludit.* Vbi & vsum eius vides, ad cuneum soluendum & atterendum. Fecit Narses apud Agathiam contra Francos: τότε, inquit, ὁ νάρσης ἐπικάμψας ἠρέμα καὶ ὑπομηκύνας τὰ κέρατα, καὶ ἐπικάμπιον ἐμπροσθίαν (ὥς ἂν οἱ τακτικοὶ ὀνομάζοιεν) τὴν φάλαγγα καταστήσας, παρακελεύεται, & alia: *Tum Narses incuruans paullatim & cornua producens, & Inflexam anteriorem, vt suo verbo Militares scriptores dixerint, aciem constituens, iussit, &c.* Spectauit & huc Ammianus: *Cogitatum est enim soliciteque præstructum, vt sæuientes vltra solitum Alemanni vagantésque effusi, multitudine geminatâ nostrorum, forcipis specie, trusi in angustias cæderentur.* Quartum in Catone, *Turres.* Ea forma Græcis πύργος. & Hesychius explicat τάξιν ὁπλιτῶν ἐν τετραγώνῳ: *ordinem militum in quadro.* Eustathius in hoc Homeri:

Hispani vsi cuneis. Lib. XL.

Lib. XXII.

VI. Gallic.

Lib. XXXII.

Lib. VIII.

VII. Gallic.

Globus. Lib. III. cap. XIX.

Forceps.

Lib. II.

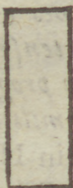
Turris.

> Οἱ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες:
> *Ast hi turritim sese ipsos deinde locantes:*

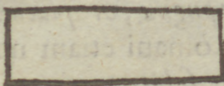
Iliad. μ.

is, inquam notat: πύργος δὲ νῦν ἐῤῥέθη διάταξις στρατιωτικὴ τετραγωνοειδὴς, κατὰ πλινθίον συντεταγμένη: *Turris nunc à poëta dicta est instructio militaris, quadriformis, iuxta laterculum disposita.* Vúltne idem cum laterculo esse? an constare è laterculis, & Turrim esse in altum pro-

Turris.

Laterculum.

fundumque quadram instructionem? latercûlum autem potiùs, iacentem, & in latum. Voces & imagines subindicant. Quintum *Serra.* de quâ in Festo: *Serra prœliari dicitur, cùm assiduè acceditur receditúrque, neque vllo consistitur tempore.* Id fiebat cùm manipuli primæ aciei modò inuadebant, modò resiliebant, & reddebatur dentata quædam forma. Potuit & aliter, cùm Velites ex interuallis manipulorum insiliebant & resiliebant. Ita Paulus Æmilius, pugnâ in Persem: *Triplicem aciem cuneis* (id est manipulis) *instruxit. inter quos subinde Velites emisit. Quo genere cùm profligari nihil videret, cedere instituit, vt duceret hostes in confragosa.* Non alia equidem de figuris habeo digna aut vtilia dictu.

Serra.

Lib. II. cap. III.

DIALOG. VIII.

Exempla aliquot pugnarum: Craßi, Manlij, Cæsaris cum Afranio, Cæsaris cum Pompeio.

AVD. Commodum & comem te mihi exhibes, testari debeo, ita me Deus amet. Sed ecquid etiam magis? & per exempla te diffundis, atque illustras aut approbas præcipuas istas formas? Insignes multæ pugnæ pugnatæ sunt, velim quasi * αὐτόπτης paulisper esse, & lustrare te designante. LIPS. Possim cum Socrate dicere, * σὺ δέ με οἴει λόγων τινὰ εἶναι θύλακον. Et vnde hæc mihi prompta? AVD. Nempe cottidie iis inuersaris, & Historiæ, tuum pabulum. Denique an vnquam * ἑρμῆς ἀμύθητος? LIPS. Pertendis, & ideò sequor. Molli fronte sum ad negandum. atque vt aqua in ligno aut læui lapide facilè ducentis digitos sequitur, sic ego preces. Videbo an memoria fauebit: audi. Esto prima forma *Quadrata* simplex, sine vllâ diuisione. Haud sæpe repperi: est tamen in Plutarchi Crasso his à me redditis verbis. Nam ille ita struxit in Parthos.

* *ocularis spectator.*
* *Tu me cēses sermonū aliquem esse saccum.*
* *Mercurius infans.*

Quadrata iusta acies.

PLVT. *At Crassus attonitus fuit prorsus, & præ trepidatione non planè consistens struxit aciem. Primùm quidem, de Caßij sententiâ, raram & tenuem per plurimum campi producens, ne circumueniretur: & equitatum ad cornua diffudit. Posteà immutauit, ac contractis copiis ancipitem aciem fecit, & profundum laterculum, sic vt duodecim cohortes quodque latus teneret. Ad quamque cohortem*

tem equitum Turmam apposuit, vt nulla pars indiga au- „
xilij equestris esset. „

Mira hæc fuit dispositio, singillatim examinanda. Ait:

„ *Raram & tenuem*] Cassiana hæc sententia bona erat contra equitatum, quo hostis valebat. Alioqui contra grauem & statarium militem non item, quia facilis perruptu: quod sic in Liuio, XXV. *Porrectæ in longitudinem acies, clamantibus Tribunis, nihil introrsus roboris ac virium esse, & quacumque impetum fecissent hostes, perrupturos.*

„ *Profundum laterculum*] Vides ergo plurimùm esse laterculum non profundum, id est, vt dixi suprà, expassum & iacentem. Sed iste Crassi æquilaterus fuit.

„ *Vt duodecim cohortes vnumquodque latus teneret.*] Istæ sint cohortes non nisi quadragintaquattuor, simplici ordine sic dispositæ: si tamen repeti placet, & in numerum bis venire cohortes aut turmas angulares. Si non, age ponamus reipsâ vndique duodecim: atque erunt quadragintaocto. etsi neutrum sine scrupulo fiet. Nam Crassus legiones ibi habuit, ipso Plutarcho auctore, *septenas.* at ille cohortium numerus non explerit omnino *quinas.* Desunt enim cohortes duæ. Cogitandum igitur & adsumendum, reliquas *vigintiduas* cohortes in mediâ quadraturâ ad subsidium sitas. Idem de leui armaturâ supplendum. quam habuit ad *octo millia*, ex eodem Plutarcho. Vbi igitur hæc? vel inter equitatum & cohortes interiecta, vt solet, vel sparsa in fronte. *Pensitata Plutarchi verba.*

„ *Ad quamque cohortem equitum turmam.*] Nec hîc res sine nodo. In Græco est ἱππέων ἴλην. *Alam* igitur vertimus, vt alij? Oportet tum fuisse tot alas quot cohortes, & essent *septuaginta*: inmanis numerus, etiamsi minuas & reducas. An magis ergo *Turmam*, vt ego? omnino verius est. etsi nec sic numerus vndique iustus: quia Turmæ *septuaginta* efficiant non nisi equites largissimè *bis mille octingentos*. At enimuerò *quattuor millia* equitum noster iste tribuit Crasso. Tamen hîc maneo & perseuero: sed cum indicatione, aliquot turmas equitum præsidij causâ aut subsidij in medio stetisse, iuxta ipsos Duces. Paullò pòst quidem lego in Plutarcho, Crassum filium erupisse cum *mille trecentis equitibus*: atque ita facilè ad numerum dictum, aut suprà, pertingas. Hæc scrutari interdum vtile: nec cum vulgo, scriptores tenui lectione & velut summis labijs libare. Esto forma altera. *Quadrata* duplex. Exempla centena: sed sume acrem illam pugnam pro imperio inter Latinos & Romanos, ad quam Liuij verba pertinent quæ suprà adduximus, & hæc quæ addit: *Ἴλη pro Turmâ.* *Quadrata gemina.*

LIVIVS Lib.VIII.

*Instructis sicut antè dictum est ordinibus, processere in
„ aciem. Manlius dextro, Decius læuo cornu præerant. Pri-
„ mò vtrimque æquis viribus res gerebatur, deinde ab læuo
„ cornu Hastati Romani non ferentes impreßionem Lati-
„ norum se ad Principes recepêre.*

Ecce quattuor hîc legiones fuêre, in quoque cornu igitur duæ. Quomodo instructæ? *ordinibus*, inquit, *quibus antè dictum est*: id fuit, vt diuisio corporum esset in Hastatos, Principes, Triarios. Quæ diuisio in quacumque dispositione olim firma: & in simplici formâ aperta. Fiebat enim tum retrorsum quasi triplex acies, porrecta & in laterculum iacens. Homerica illa vetus non longè absistit

Ordo triplex.

Iliad. δ.

Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν καὶ ὄχεσφι,
πεζοὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς
Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο· κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν:
*Atque equites posuit cum curribus ordine primo,
A tergo pedites præstanti robore, belli
Munimen septúmque, sed in medio agmine viles.*

Ecce, triplex in profundum est acies, cum vijs & interuallis: sed differt à Romanâ, quòd in medio viles sint & imbecilli, quos ipsi in fronte magis ponebant. Cetera vix abeunt, & fortissimi certè in tergo, vt Triarij nostri. Eustathius in hunc locum: *Herodorus & Apion*, inquit, *dicunt ad laterculum aciem hanc structam: hoc est, ad ordines oblongos, pari numero constantes, vt inter duos ordines via aliqua sit media, per quam progredi ac regredi liceat: quas vias poëta appellat pontes.* Tales igitur Ordines, siue Genera, vt ego appellaui: sed hæc ipsa deinde diuisa in manipulos, cum suis interuallis. Sed ipsi manipuli quomodo, & quàm densè ordinati? In quadrum fuisse hoc primùm moneo: & ex cuneis illis quadris quadratum deinde corpus totius legionis. Iccircò Ennio *Quadrata legio* dicta, non à numero quater millium, vt vult Festus. Et hoc sensu Panegyricus de acie iam dispositâ: *Gradu pleno ferentes agmina quadrata legiones.* Ergo si iustè propemodum quadratos manipulos volumus; fuerint in quaque lineâ deni milites in latum, duodeni in longum. Ita legio Polybiana in fronte habuerit *centum* viros: in profundum *trigintaquattuor*, sic vt Triarios (ij dimidiati sunt) diuidas in senos & denos. Senos in latum, denos in profundum. Haud longè à meo calculo acies & phalanx Antiochi regis abiit: *quæ à fronte introrsus in duos & triginta armatorum ordines patebat.* Ita Liuius describit: qui non alibi (quod sciam) tenuiter ita de ipsis Romanis. Nisi quis tamen huc ducit, quod est in pugnâ cum Latinis: *Aciem in plures ordines instructam,*

Quadrata legio.

Lib. XXXVII

Examinata Liuij scriptio.

ctam, ordinem sexagintaduos milites habuisse: ita inquam, vt quisque manipulus diuisus in duas partes, in fronte *duos* viros habuerit, introrsus *sexaginta duos*. Ita legio vna Polybiana in profundum habuisset viros *centum quinquaginta*: in latum, non nisi *viginti*. Quod fortasse sub initia haud absurdum sic fuisse: & inde *Ordines* dictos, quia duplex ita series esset in Manipulo vno. Cogitetur. At posteà, non mihi dubium manipulos raros, densos, factos pro tempore & arbitrio ducum, & legionem tamen in latum magis extensam. Id eò, quò plures in fronte pugnatores essent, nec tot otiosæ manus; tum etiam, vt Principes pila sua possent permittere ad hostem. Quod identidem factitatum legimus, haud commodè si prior acies tam profunda. Huic rei etiam inuentum reperio, vt in genua primi subsiderent donec posteri emisissent. Appianus notat de Sulpicio Dictatore in Gallos: Ἐκέλευσε τοὺς ἐπὶ τοῦ μετώπου τεταγμένους ἐξακοντίσαντας ἅμα συγκαθίσαι τάχιστα, μέχρι βάλωσιν οἱ δεύτεροι, καὶ τρίτοι, καὶ τέταρτοι. τοὺς δὲ ἀφιέντας ἀεὶ συνίζειν, ἵνα μὴ κατ' αὐτῶν ἐνεχθείη τὰ δόρατα: *Iussit eos qui in fronte erant cùm iecissent, simul inclinare & subsidere, donec secundi & tertij & quarti iecissent. Vt autem quisque emisisset, subsidere, ne in ipsos tela inferrentur.* Hoc etsi ibi factum Appianus velut singulariter notat; tamen credo & aliàs, atque hunc fuisse communem morem. Quomodo efficaciter alioqui tot tela emissa? De ordinibus hoc possum dicere. quos tamen valdè interdum auctos, & * εἰς βάθος ductos non nego, cùm locus arctus ita vellet. Liuius appellat *Multiplicare ordines. Quæres*, inquit, *& paucitatem eorum insignem, & multitudinem Etruscorum, multiplicatis in arcto ordinibus faciebat.* Ad quem locum Glareanus subsistere & caligare se fatetur, Sigonius & Robortellus digladiantur: sententia autem planissima videtur & facilis transitu, cùm pauci in arcto loco sunt, è propinquo numerari & conspici, quod in Romanis ibi: cùm multi, magis etiam apparêre, tergo retrorsum diffuso & vasto, quod in Etruscis. Multiplicantur igitur ordines siue in profundum, siue etiam in latum. vt in Curtio: *Triginta & duo armatorum ordines ibant. neque enim latiùs extendi aciem patiebantur angustiæ. paullatim deinde laxare se sinus montium & maius aperire spatium cœperant, ita vt non pedes solùm pluribus ordinibus incedere, sed etiam lateribus circumfundi posset equitatus.* Ordines enim singuli viri, quos alij vel ponè sequuntur, vel ad latus adhærent: pro duplici aspectu. Vegetium video & *Acies* hoc sensu dixisse, libro II. cap. XV. Sed enim vt quanto loco quanti milites ordinari possint & soleant videamus, opus prænoscere spatium quod inter eos fuit. Id Polybius noster expressit, cùm Romana arma & militiam componit cum Macedonicis: Ἵστανται μὲν οὖν ἐν τρισὶ ποσὶ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ Ῥωμαῖοι: *Consistant igitur in tribus pedibus vnà cum armis etiã Romani.* Significat tam Romanos quàm Macedonas *tres pedes* spatij habuisse: idque vtrimque, à latere & à tergo. Ita enim addit: *ob gladij scutique vsum commodum, debere eos habere spatium, vt minimum, tres pedes,*

Ordo in manipulo.

Ratio mittendi pila.

In Gallic.

**in profundum.*

Lib. II.

Multiplicatio ordinum.

Lib. III.

Spatium inter singulos.

Lib. XVII.

Dissensio Vegetij à Polybio. Lib. III. cap. XIIII.

des, κατ' ἐπιστάτην καὶ κατὰ παραστάτην, vt loquitur: *inter substitem, & inter adstitem*: quod est, à tergo & ad latus. Vegetius paullum diuersè. *Singuli armati*, inquit, *in directum ternos pedes inter se occupare consueuerunt, hoc est in mille passibus, mille sexcenti sexaginta sex pedites ordinantur in longum: vt nec acies interluceat, & spatium sit arma tractandi. Inter ordinem autem & ordinem à tergo in latum sex pedes distare voluerunt, vt haberent pugnantes spatium accedendi & recedendi. Vehementiùs enim cum saltu cursúque tela mittuntur.* Ecce in directum, vt ipse ait, siue κατὰ παραστάτην cum Polybio, *pedes* dat *ternos*, & in hoc consentiant: inter ordines, id est inter præstites & substites, duplicat & facit *sex pedes*. Atqui Polybius & hîc non nisi *ternos*. Concilies, quòd Polybius de pugnâ propinquâ & in manibus loquitur; Vegetius aspicit magis longinquam, & cùm iacula emittuntur. Hîc autem plusculo spatio opus: sed posteà coëunt & se densant. Semel hæc dicta ad vniuersam instructionem sunto: & Imaginem tibi communis huius pugnæ pingo, sed ad numeros Polybianos.

Inseratur Iconismus Aciei vulgatæ.

DECLA-

ICONISMVS ACIEI VVLGATAE.

A. *Equites ſociorum, vtriuſque cornu viginti Turmae.*
B. *Haſtati ſociorum Alae ſiniſtrae.*
C. *Haſtati legionis ſecundae.*
D. *Haſtati legionis primae.*
E. *Haſtati ſociorum Alae dextrae.*

F. *Equites Romani, Turmae viginti vtriuſq; legionis.*
G. *Equites Extraordinarij, vtriuſq; cornu Turmae octo.*
H. *Principes ſociorum ſiniſtri.*
I. *Principes legionis ſecundae.*

K. *Principes legionis primae.*
L. *Principes ſociorum dextri.*
M. *Triarij ſociorum.*
N. *Extraordinarij pedites, cohortes duae.*

O. *Triarij legionis ſecundae.*
P. *Imperator, circa eum Tribb. & cuſtodia equitum peditumque. Stat ante aquilas.*
Q. *Triarij legionis primae.*

R. *Extraordinarij pedites, vt ante, alterius Alae.*
S. *Triarij ſociorum.*
T. *Velites ſparſi ante et per interualla.*
V. *Legatus qui praeeſt cornui.*

DECLARATIO ICONISMI.

ACIES media *legiones duas habet: quarum honestior ad dexteram. Sic Hirtius, bello Hispaniensi:* Hîc Decumani suum locum, cornu dextrum tenebant; sinistrum tertia & quarta legio. *Ipse Cæsar, acie Pharsalicâ:* Cæsar superius institutum seruans, decimam legionem in dextro cornu collocauerat. *Institutum, id est morem in disponendo. Atque hoc eximia virtus eius legionis faciebat: alioqui vel dilectuum ordine posita, vt* Prima, Secunda, Tertia: *vel sorte, ad vitandam æmulationem. Tacitus:* Dum legiones de ordine agmins sortiuntur, equites prorupêre.

III. Ciuil.

II. Hist.

SOCII, *sunt in cornibus: siue per Manipulos, siue magis per Cohortes dispenis. Ij numerum legionum (ob detractiones) non æquant: sed subuentio ab Extraordinarijs, quos à tergo ijs iungam. Et sanè iunctim ita pugnasse lego. vt in Liuij* XXVII. Cedere inde ab Romanis dextera Ala & Extraordinarij cœpêre. *Iterum* XXXV. Sinistra Sociorum Ala & Extraordinarij in primâ acie pugnabant. *Istæ enim Alæ de peditibus capiendæ.*

EQVITES *ad latera paullum prominentes, vt solent. Diuisi in turmas suas intellegi debent: & sæpe seorsim Romani, seorsim Sociales.* Extraordinarij *equites tamen Romanis iungi potuerunt, quia hi pauciores, & Socij excedebant. Facile hæc ἀναλόγως diducere & partiri, si quis intendet.*

INTERVALLA agminum *aliqua, & aliâs alia, pro locis copiisque. In Cæsare obseruo, vbi ipse atque Afranius aciem sub castris instruunt. hæc verba:* Non amplius pedum millibus duobus ab castris castra distabant. Hinc duas partes Acies occupabant duæ, tertia vacabat ad incursum. *Considera, videbis in quaque trium partium paullo plus quàm stadium esse: ergo tota vna Acies, cum suis interuallis, interdum non plus occupauit. Simile ex altero eius loco eruo.* I. *Ciuil.* Pompeius, *inquit,* exercitum pro castris constituebat, sic vt tertia Acies vallum contingeret, omnisque eius exercitus telis ex vallo adiectis posset protegi. *Atqui multæ ibi legiones: nec tamen profunditas maior, quàm vt intra teli iactum essent. Is autem iactus, nec in sagittis quidem, Stadium excedit, imò sæpe nec pertingit. Ergo verè diximus, atque hîc ostendimus, in longum magis quàm densum veterum Acies institutas.*

I. Ciuil.

AQVILAS *in Triarijs posui, & iuxta Imperatorem, Tribunorum quosdam, & Euocatos Ablectósque. Si non omnia tam expreßè; è verbis nostris hîc aut alibi expleantur. Nam sculptores (vt semel moneam) non semper pro nostrâ mentem suam & manum aptant. Quòd si Aquilæ etiam in Principibus ponendæ; fiat, & mutanda mutentur. Omnia minuta, & quidquid tricarum occurrit, in scripto edisserere difficile est.*

AT NOS pergamus porrò, & exemplum etiam pugnæ vnius aut alterius ex inferiore æuo habe. Prius Cæsarianæ cum Afranio: etsi non pugnæ propriè (nec enim ad manus ventum) sed instructionis ad pugnam, quæ sperabatur. Cæsar ipse sic describit:

CÆS. I. Ciuil.

Acies erat Afraniana duplex, legio V. *&* III. *in subsidijs locum alariæ cohortis obtinebat. Cæsaris triplex, sed „ primam aciem quaternæ cohortes ex* V. *legione tenebant, „ has subsidiariæ ternæ, & rursus aliæ totidem suæ cuiusque „ legionis subsequebantur. Sagittarij funditorésque mediâ „ continebantur acie, equitatus latera cingebat. „*

Res perobscura videtur, & eò magis quia parum pura verba. Scribitur, *acies Afraniana duplex legio* V. & III. *in subsidijs*. Quid? eóne sensu, vt vna legio quinta in fronte fuerit, altera in subsidijs vt solent alariæ cohortes? An magis placet cum Faërno (viro & Critico bono, quod scripta mihi probant) rescribere, *duplex ex legione primâ & tertiâ, in subsidijs locum alariæ cohortes obtinebant*. In parte melius veriusque, fateor: sed vtrouis modo, duæ tantùm legiones Afranio tribuuntur, falsò. Ille verò quinque habuit, quod ex Cæsaris priori scriptione certum est: imò vel septem, si emendata est epitoma Liuiana. Sed sunto quinque: & legamus igitur, *Acies erat Afraniana duplex, legionum quinque, & in subsidijs l. a. cohortes obtinebant*. Iste est sensus. Afranius duplicem aciem struxit. prior fuit è quinque legionibus distincta, altera subsidiaria è cohortibus alaribus siue socijs, nempe Hispanis. Hos enim grandi numero Afranius conscripserat, habebatque ad cohortes circiter *octoginta*, quod è prioribus item Cæsarianis constat. Ergo quia numero æquabat ferè octo legiones, pro legionibus ijs est vsus in acie secundâ. Quid autem Cæsar? ipse triplicem ita struxit.

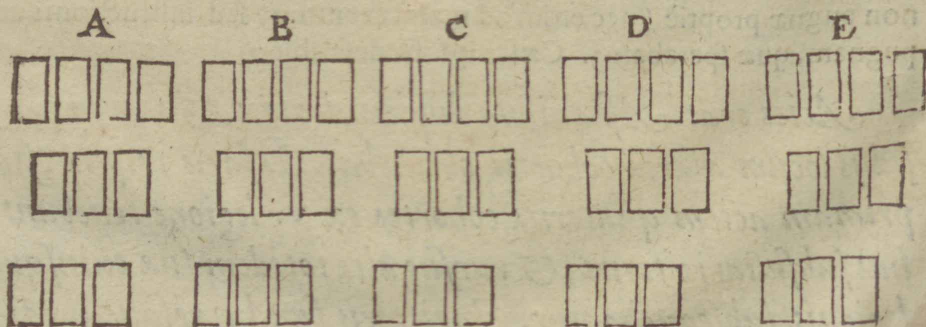
Deprauatus Cæsar.

Is correctus.

„ *Primam aciem quaternæ cohortes ex quintâ legione tenebant.*] Si hæc sequeris, non nisi pauculæ cohortes in totâ acie erunt, impar valdè numerus pro Afranij: & falsus etiam pro copijs, quas Cæsar tunc habebat. Nam & ipsi legiones quinque fuerunt, nec eâ parte vincebatur: sed auxilia exigua aut nulla habebat, eoque artificiosâ diuisione se muniuit, & copias locauit. Lege igitur: *quaternæ cohortes ex quinque legionibus*, & scito numerorum errorem esse. Dispositio talis. In primâ acie quinquies quaternæ cohortes, in secundâ quinquies ternæ, in tertiâ totidem: atque addit, *suæ cuiusque legionis*. id est, quamque vnam legionem sic in tres partes diuisam, vt primâ acie habuerit quattuor cohortes, secundâ & tertiâ ternas. Nihil verius aut clarius: & nónne bis ternæ, & semel quaternæ cohortes, legio vna sunt? Dispositio autem haud dubiè cohortium fuit obliqua, cum interuallis suis, & ad instar manipulorum. Addit de Sagittarijs, qui in mediâ acie: hoc est vel in medio totius, vel in Partium interuallis. Equites ad latera, de more. Ecce delineabo crassè hanc Aciem, nequid erres.

Reiecta vulgata lectio.

Vera reposita.

A. signat legionem primam, cuius sunt subsita cohortes: B. secundam, & sic deinceps.

Altera explicanda mihi pugna & instructio eiusdem Cæsaris in Pompeium campis Pharsalicis. Ea pugna magna, inter magnos duces, vltima in libertate & pro libertate. Cæsaris verba plura sunt, excerpam quæ meæ rei.

Cæsar cùm Pompeij castris appropinquasset, ad hunc modum aciem eius instructam animaduertit. Erant in sinistro cornu legiones duæ, traditæ à Cæsare ex Sc^to^. initio dissensionis. quarum vna prima, altera tertia appellabatur. in eo loco ipse erat Pompeius. Mediam aciem Scipio cum legionibus Syriacis tenebat. Ciliciensis legio coniuncta cum cohortibus Hispanis, quas traductas ab Afranio docuimus, in dextro cornu erant collocatæ. Has firmißimas se habere Pompeius existimabat. reliquas inter aciem mediam cornuáque interiecerat, numeróque cohortes centum decem expleuerat. hæc erant millia quinquagintaquinque. Euocatorum circiter duo millia, quæ totâ acie disperserat. CÆS. III. Ciuil.

Ipsa verba priùs lustranda breuiter sunt, verè inquam lustranda alibi & purganda. Ait:

„ *Altera tertia appellabatur.*] Ineptè hoc, *appellabatur*: nec vnquam ita ipse Cæsar. Qui hoc fecit, quasi de æuo veteri locutus est, & cùm iam non istæ appellationes. Sed hoc & alia vitia aut interpolationes crebrò nos in Cæsare deprehendimus, & protrahemus vnà cum ipso, si Deus volet. Nunc de re. *Tertia*, inquit. Imò *Quarta* est Lucano:

De cognomine legionu dubitatum.

——— cornus tibi cura sinistri
Lentule cum primâ, quæ tum fuit optima bello,
Et quartâ legione datur.

Poëtam hoc ignorasse, aut neglexisse? non solet in his talibus, & historicâ fide agit. Ego verò numerum eius in Cæsarem admiserim: hoc magis, quòd Commentarij isti alibi in eodem numero vacillant. Nam quæ hîc est *tertia*, ea scribitur in octauo Gallicorum, *decimaquinta*. *Ex suo numero*, inquit Hirtius, *decimamquintam ex Sc. tradi iubet.*

„ *In eo loco ipse erat Pompeius.*] Dissentiunt Plutarchus, Appianus, Lucanus: quos vide. Cæsari in hac re cur non est creditum? an ipse mente totus in pugnam parum certò hæc animaduertit? & vidit ibi fortasse Pompeium, sed non substitit & aliò mox iuit?

„ *Cum legionibus Syriacis.*] Quæ duæ. Initio huius libri: *Exspectabat cum Scipione ex Syriâ legiones duas.*

„ *Cum cohortibus Hispanis.*] Caue imponat tibi, & putes Hispanos

Cohortes Hispanienses

gente fuisse. Non, nec is honos vel fortissimis exteris, vt inter legiones locentur & pugnent. Intelligit Romanas cohortes, sed quæ in Hispaniâ fuerant cum Afranio, & ab eo traductæ ad Pompeium erant: aptiusque dixisset *Hispanienses*. Veteranus haud dubiè miles, & reliquiæ illarum legionum, quæ partim Cæsari adhæserant, partim domum iuerant relictis signis.

„ *Traductas ab Afranio docuimus*] Nusquam in his libris doctum, qui & aliâs mutili.

„ *Has firmissimas se habere.*] Non ad cohortes tantùm refert, sed ad legiones omnes dictas: quæ veteranæ scilicet fuerunt.

„ *Reliquas.*] Nempe quinque legiones tironum. Ex ipso Cæsare, qui Pompeio cohortes CX. tribuit: ergo legiones vndecim. De hac locaturâ Frontinus: *Legiones secundùm virtutem cuiusque firmissimas in cornibus & in medio collocauit, spatia his interposita tironibus suppleuit.* Sed quo sensu *spatia interposita suppleta* dicit Frontinus; aut Cæsar, *legiones reliquas interiectas*? An vt in fronte simplici vndecim istæ legiones fuerint? an vt, more manipulari illo, istæ quinque introrsum paullò reductæ & ad spatia appositæ fuerint? Mihi hoc aptius videatur, & vt triplex illa acies maneat distincta, fortasse alioqui confundenda: etsi verba tamen in priorem etiam mentem eunt.

Lib. II. cap. IIII.

„ *Hæc erant millia quinquagintaquinque.*] Negant Plutarchus & Appianus, qui de *quadragintaquinque* millibus magis dicunt. Nam Plutarchus Cæsarem habuisse XXII. *millia* scribit, Pompeium paullò *plus altero tanto*. Est etiam in optimo Torrentij (Antistitis nostri in religione & doctrinâ) libro, XLV. *millia* palàm scriptum. Atqui vndecim legiones fuisse diximus. Quid tum? sex veteranæ fuerunt, eoque parum plenæ: sed nec tironum illo æuo tam grandes. Argumentum è pluribus Cæsaris locis, sed & ex isto: cùm suas copias scribit non nisi XXII. *millium* fuisse. Atquin habuit *octoginta cohortes*, id est legiones octo. Ergo nec *termillenæ* singulæ fuerunt, scilicet quia prœlijs accisæ, & veteranæ.

Modicæ aut paruæ legiones veteres.

„ *Totâ acie disperserat.*] Hoc verò notandum est, & colligas Euocatos in acie certum locum non habuisse, sed aut circa Imperatorem stetisse quosdam, aut maiorem partem per manipulos variè sparsos: idque in fronte iuxta Centuriones, reliquis regimen & exemplum. Nunc Cæsaris aciem videamus, & lege hæc verba:

Euocatorũ loci.

CÆS. *Cæsar superius institutum seruans, decimam legionem*
„ *in dextro cornu, nonam in sinistro collocauerat, tametsi*
„ *erat Dyrrhachinis prœlijs vehementer attenuata. huic sic*
„ *iunxit octauam, vt penè vnam è duabus efficeret, atque*
„ *alteram alteri præsidio esse iusserat. cohortes in acie habe-*
bat

bat octoginta, quæ summa erat XXII. ∞. *Sinistro cornu Antonium, dextro P. Sullam, mediâ acie Cn. Domitium præfecerat, ipse contra Pompeium constitit. simul his rebus animaduersis quas demonstrauimus, timens ne à multitudine equitum dextrum cornu circumueniretur, celeriter ex ternâ acie singulas cohortes detraxit, atque ex his quartam instituit.* „ „ „ „ „ „ „

„ *Huic sic iunxit octauam.*] Cæsar numero legionum non tam potens quàm Pompeius, robore præpollebat. Itaque ad eius exemplum aciem triplicem quidem instruxit, sed non legionibus sic densauit. Dumtaxat sinistro cornu duæ fuerunt, eæque semiplenæ: medio, & dextro, vtrobique vna. Supersunt ergo quattuor etiam legiones, vbi locandæ? nihil ipse dixit, quod miror. sed cogitandum, ab eodem Pompeij exemplo, fuisse interiectas, aut subiectas. Sed addit:

„ *Ex ternâ acie singulas cohortes detraxit, & ex his Quartam instituit.*] Legendum, *ex ternâ acie senas cohortes*. Senas dico, & ita palàm Plutarchus· ἀπὸ τῆς ἐσχάτης τάξεως ἓξ σπείρας: *ab extremo agmine sex cohortes*. Et in Pompeio: σπείρας ἓξ ἀπὸ τῶν ἐπιταγμάτων: *cohortes sex ex vltimis aut subsidiariis*. In Frontino quoque is numerus: *Sex cohortes*, inquit, *in subsidio tenuit, sed dextro latere conuersas in obliquum*. De quo situ etiam Lucanus: ——— *tenet obliquas post signa cohortes*. *Correctus Cæsar.*

Atque hæc est quarta illa acies, victoriæ eius caussa. Detraxit autem eas binas è quaque acie vltimâ: atque ita rectè scriptum, *ex ternâ acie*. Si tamen *extremâ* etiam scribas, haud malè. Miramur Florum has *Germanorum cohortes* appellare: quas Cæsar quidem ostendit ex ipsis legionibus detractas. Lubet Frontini verba addere super vtraque hac acie: *Cn. Pompeius aduersus C. Cæsarem Palæpharsali triplicem instruxit aciem, quarum singulæ denos ordines haberent in latitudinem. Legiones secundùm virtutem cuiusque, in cornibus & in medio collocauit, spatia his interposita tironibus suppleuit. Aduersus hanc ordinationem Iulius Cæsar & ipse triplici acie dispositus in fronte legionibus, sinistrum latus ne circuiri posset, admouit paludibus*. Noto quod ait, *denos ordines habuisse singulas Pompeij acies in latitudinem*. quo id sensu? opinor, hoc vult: cùm quæque acies duas legiones haberet, in fronte quinas & quinas cohortes stetisse, aliis quinis & quinis subiunctis: atque ita factos decem ordines, vt appellat, siue series & velut strigas. Non enim tam distinctè in manipulos hîc diuisi, vbi tantus legionum numerus: sed nec fortasse in Hastatos, Principes, Triarios, nimis accuratè. Imò vereor vt post Sullam & socios receptos nomina quidem ista in Ordinibus manserint & Centurionibus: vix vsum habuerint in acie ipsâ. Appello ad Cæsarem, Tacitum & illos scriptores, nusquam locatam aciem signatè sic reperies: sed per cohortes *Lib. II. cap. III.* *Frontinus explicatus.*

aut legiones diuisam. AVD. Magister, hoc de Ordinibus in Frontino subobscurè à te dictum, recipe & edissere. LIPS. Dico, in quaque legione quinque cohortes stetisse in fronte, & quinque alteras in subsidiis: cùm autem duæ legiones in quaque acie, surgunt deni illi Ordines Frontini, id est cohortes. Nam lineas ipsas virorum singulas, Ordines si hîc pro vulgato more appellem; valdè hæream, & omnes istæ legiones, non nisi triginta viros habuerint in fronte. Omnino molestus Frontini locus, an & suspectus? & fortasse, *in altitudinem* melius apud eum scribi. Etsi nec ea profunditas magna, pro numero quidem copiarum. An nota numeralis praua est, & pro X. *denariâ* notâ, hæc finitima ∞. *millenaria* substituenda est? Ita essent tria millia virorum in fronte. Heu tenebras meas, aut rerum veterum! quas reuera per leues coniecturas, & fallacia vestigia venamur.

DIALOG. IX.

Allocutio exercitus ante pugnam, de suffragio & refragio militari.

AC iam absoluimus totum hoc de Acie: ipsa structa est, Signa disposita, Forma exposita: quid superest nisi pugna? quæ iam manuum est, non verborum. Ergo mittamus. AVD. Enimuerò frigida hæc tua pugna, & non in magnâ spe victoriæ. LIPS. Quid iam? AVD. Non enim vides? languent tui milites, non *Alloquio* non *Classico* à te excitati. Et cur sollemnia omisisti militiæ Romanæ? LIPS. Homo audacule, & cur edictum à te spretum Dictatoris? quod pro numine semper obseruatum non ignoras. Nónne paulloantè vetui subijcere aut interpellare? Age lictor, stringe securim. AVD. Interritus exspecto, nec à Papirio hoc ego Fabius Romam fugero. Quid fugero? imò vt Diogenes olim Cynicus, cùm assectaretur assiduè Antisthenem & vel inuito adhæreret, atque ille tandem baculum etiam tolleret & minaretur, *Percute*, inquit, *vel sic maneo:* idem ego mi doctor, *Cæde, non cedam*. LIPS. Tu quidem Canius mihi videris, & ludens ac cauillans ire ad mortem. AVD. Modò ne canis. LIPS. Imò & canis: vsque eò enim gannis aut latras, donec aufers. AVD. Ergo vnum hoc etiam sermonis frustulum, & das me in soporem. Spondeo, in hunc diem quiescam. LIPS. Faciundum est, vt video: sed cum tuâ lege. Attamen considera, an non ordine & orbitâ nos remoues crebrâ hac interpellatione? AVD. Imò in ipsam adeò repono. Nam profectò post structam aciem, aut sub id tempus, duo illa ferè secuta. LIPS. Ergo accipe ô auide Cerbere & hac offas: priorem de *Allocutione*. Sic appello, cùm Imperator affatur publicè suos milites, & retinet aut impellit. Retinet, aliquando nimis aut properè gestientes; impellit, tardantes aut timentes. Ad summam, format in quacunque re & docet. Vtile haud dubiè vetus hoc institutum, hodie vt alia omissum, & cùm licet illud Spartani cuiuspiam vsurpare, * Ἔῤῥει τὰ καλά.
Vtile inquam. cùm Imperator consilio & sæpe eloquio validus, & semper auctoritate, suos compositâ oratione excitaret, & vel timidis robur ac vires

** Perierunt honesta.*

Fructus alloquij.

ac vires daret. Ab illo autem ardore ad pugnam rectà ibant, cùm præsentia Imperatoris adhuc in oculis, & verba in auribus versarentur. Mihi certum est, acies aliquot erectas, & ad victoriam firmatas solâ hac concione. Sed quâ ea formâ? videamus. Sæpe interequitans ordines, ita affatus eos est, sub ipsam pugnam: sæpe in castris & ante egressum. Aliquando etiam extra suspicionem omnem pugnæ, siqua seditio aut querela, aut alius animorum morbus, cui sermone mederetur. Sed cùm in castris, aut etiam in ipso campo interdum, fiebat in Tribunali, quod è cespite subitò erigebant. Altior enim esse Imperator debebat, & ad auditum faciliorem ac latiorem, tum ad auctoritatem. E cespite dixi Tribunal fuisse, etsi in Hibernis fortasse etiam è lapide nihil vetat: sed illud ferè sollemne, & è militiæ ritu reperio. Tacitus de seditiosis: *Congerunt cespites, exstruunt Tribunal.* Lucanus de Cæsare:

Allocutio in Tribunali.

1. Annal.

——— stetit aggere fulti
Cespitis intrepidus vultu.

Lib. v.

Statius, de Bolano:

Hîc suetus dare iura pater, hoc cespite turmas
Affari.

Dio, de Boundicâ reginâ Britanniæ: καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ βῆμα ἐκ γῆς ἑλώδους ἐς τὸν ῥωμαϊκὸν τρόπον πεποιημένον: *Et conscendit tribunal è terrâ palustri, Romanum in morem factum.* Mulier scilicet illa plus cordis habuit, quàm multi viri: & militem suum non duxit solùm, sed publicè affata est & instruxit. idque Romano ritu, in cespite, vt Dio notat. Circa autem hunc cespitem siue tribunal, milites dispositi non confusè nec vt quisque accurrerat, sed per manipulos & turmas. Germanicus Cæsar apud Tacitum, *Concionem, quia permista videbatur, discedere in manipulos iubet; vexilla præferri, vt id saltem discerneret cohortes.* Vbi & vexilla prælata notes, id est Signa manipulorum turmarumque & ipsarum legionum. Plinius in laudatione Traiani: *Multa post sæcula tribunal viridi cespite extructum, nec fascium tantùm sed pilorum signorúmque* honore circumdatum.* Laudat in Traiano, quòd is quoque ritu prisco militem affatus sit: ritu, qui exoleuerat sub Domitiano & eiusmodi ignauis. Affatus autē, inquit, *in cespite*: quem non cum fascibus lictores solùm adstarent, sed circūstarent milites cum Pilis & Signis. Ergo armati: & sic Claudianus:

In Nerone.

Milites ordinati in audiendo.

1. Annal.

* Nec malè *horrore.*

Dictis antè tamen Princeps confirmat ituros,
Aggere conspicuus. stat circumfusa iuuentus
Nixa hastis, pronásque ferox accommodat aures.

De bell. Gildon.

Signa autem antestabant, & iuxta ea Centuriones & Duces: etsi Legati & Tribuni fortasse à lateribus illi aut tergo. In figurâ mox videbis. Ammianus de Constantio: *Tribunal insistens, signísque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium potestatum, his exercitum allocutus est.* Idem de Iuliano: *Ipse aggere glebali assistens, coronáque celsarum circumdatus potestatum, talia sereno ore disseruit.* Vides *Aggerem*, vides Signa, vides potestates

Lib. xvIII.

Lib. xxIIII.

testates siue Duces. Etsi legas etiam vocatos milites in concionem ad ipsa signa: id est ad Principia: cùm nempe in castris affatio esset, Ibi quippe ante Prætorium, vt dicam in re castrensi, ipsum Tribunal. Hoc sensit Lucanus de Cæsare:

Lib. 1. *Conuocat armatos extemplò ad signa maniplos.*

Sed nota & inibi, cum armis conuenisse. Ista in Nummis & lapidibus sic expressa.

Tale

Clamor in assensu. Tale igitur alloquium: quid in eo amplius? approbatio aut improbatio, & vtrumque per sua signa. Veteri quidem ritu reperio clamorem in assensu, & dextras sublatas: contrà, fremitum aut mæstam taciturnitatem. In Liuio: *Omniáque ea ingenti alacritate per clamorem militarem indicem omnium assensus agebantur.* Idem scriptor in ipsâ Ducis oratione: *Si iam satis animi est decernique placet, agitedum, clamorem qualem in acie sublaturi estis, hîc tollite, indicem voluntatis virtutísque vestræ.* Atque adeò appellat hunc communiter *assensum militarem* alibi: *Hoc silentium milites, omisso militari assensu, in me audiendo seruandum est. Vbi sententiam meam peregero, tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti transibitis.* Noluit enim Dux ibi clamorem, quia hostes fallendi erant, & pro militari Senatorium assensum vsurpauit. Valerius Flaccus ad hunc ritum:

Lib. VII. *Lib. II.* *Lib. VII.*

——*oritur clamor dextræq́ sequentum*
Verba ducis.

Item Dextræ elatæ. Vbi & Dextras elatas habes, vt in Lucano:

Lib. I.

——*his cunctæ simul adsensere cohortes,*
Elatásque altè, quæcunque ad bella vocaret,
Promisere manus.

Vel arma concussa. Apposito sanè signo: siquidem manibus peragendum plerumque erat quod incitabantur. Sed & tertium assensus genus exstat, Concussio armorum: sic, vt hastis ferirent scuta. Ammianus: *Hac fiduciâ miles, hastis feriendo clypeos, sonitu adsurgens ingenti, vno propemodum ore dictis fauebat & cœptis.* Idem aliâs: *Nec finiri perpessi quæ dicebantur, stridore dentium infrendentes, ardorémque pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes, in hostem duci exorabant.* Dissentire tamen idem & abire à se videtur, cùm scribit: *Militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plenum (nam contrà cùm hastis clypei feriuntur, iræ documentum est & doloris) immane quo quantóque gaudio Augusti probauère iudicium.* Satis palàm quidem dicit, *hastis scuta ferire,* in dissensu & irâ esse; in assensu & fauore, *scuta genibus illidi.* Sed credo conciliari si dixeris, assensum eum per iracundiam bonum optabilemque in hostem esse: itaq; accipi, cùm Imperator de pugnâ aut acie affatur. At contrà infaustum hoc idem, cùm aliâ de re allocutio, & in quâ animis iisque nihil opus. Inuenias & paullò aliter assensum hunc indicatum in eodem scriptore, videlicet sublatis scutis. Vt libro XXIII. *Conclusâ oratione prœliator miles exsultans, sublatis altiùs scutis, nihil periculosum fore vel arduum clamitabat sub Imperatore.* Quod simile est illi de sublatis Dextris. Iterum etiam aliter, in crepitu armorum. *Hac modestâ Imperatoris oratione delinitus pro tempore miles, auctoritatem eius sublimitatémque cordis consensu extollebat in cælum. quod cùm verè atque ex animo dicitur, solet amor ex crepitu leui monstrari.* Sed hæc talia profectò non prisci nimis nec mere Romani ritus: ab exteris & barbaris censeo manasse. Germani quidem & Galli sic factitarunt ab antiquo. Tacitus de illis: *Si displicuit sententia,*

Lib. XX. *Lib. XVI.* *Lib. XV.* *Vel eadem sublata.* *Vel cum crepitu mota* *Lib. XXIIII* *Germanorũ hi ritus propriè.*

sententia, fremitu aspernantur; si placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum genus assensus est, armis laudare. Iterùm de iisdem : *Vbi sono armorum tripudiísque (ita illis mos) approbata sunt dicta.* At de Gallis Cæsar: *Conclamat omnis multitudo, & suo more armis concrepat, quod facere in eo consueuerunt, cuius orationem approbant.* De morib. Germ. v. Hist. VII. Gallic.

DIALOG. X.

De Classico. de Tubâ, Lituo, Cornibus, Buccinâ, seorsim : item de Tympanis.

ALLOCVTIO finiit, *Classicum* excipit. Id est, cùm signa omnia pariter canunt, & militem vocant incitantque ad pugnam. Ducta vox à Classe, quòd sono tali classes olim ad concionem vocabantur: siue etiam, ipsa primitùs *à calando* (quæ Isidori sententia est) *calassica.* Sanè vocari classico solere, verum est. & ita Liuius : *Consul classico ad concionem vocat.* Simile in ipsâ vrbe olim. & in Lucillio lego: Classico concio aduocata.

Rauco conuentionem sonitu & curuis cogant cornibus. Lib. VII.

Velit fortasse aliquis, *Rauco concionem,* caussâ versus: etsi *conuentio* in hac quoque re bona. Ritus valdè antiquus: & Propertio si fides,

Buccina cogebat priscos ad verba Quirites,

iam tum Romulæo illo æuo. Idem Dionysius : τοὺς δημοτικοὺς ὑπηρέταί τινες κέρασι βοείοις ἐμβυκάνοντες ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας συνῆγον: *Plebem ministri quidam cornibus bouillis, id est buccinis, insonantes ad concionem cogebant.* Vterque de Buccinâ, cui *Classici* nomen propriè etiam aptare Vegetius videtur. *Classicum,* inquit, ~~*appellatur, quod buccinatores*~~ *per cornu dicunt.* Sed & Seneca in Oedipo: *Sonuit reflexo classicum cornu.* Lib. II. Lib. II. cap. XXII.

Tamen contrà, soli etiam Tubæ Suetonius adscribit: *Raptâ ab vno tubâ, ingenti spiritu classicum exorsus est.* Sed in his talibus non aliud est, quàm τὸ πολεμικὸν siue τὸ παρακλητικὸν σημαίνειν, *bellicum & incitatorium canere,* certis videlicet modis. Quod in pugnâ quidem legitimâ fiebat omni illo instrumento, & Cornuum & Tubarum. Fabius: *Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto est vehementior, tanto Romana in bellis gloria ceteris præstat.* Vegetius: *Quoties pugnatur, & Tubicines & Cornicines pariter canunt.* Video & *Lituum* misceri ab Horatio: In Iul. cap. XXXII. Classicum, è pluribus sonis. Lib. II. cap. XVIII. Lib. II. cap. XXII.

Iam iam minaci murmure cornuum
Perstringis aures, iam litui sonant. Ode. I. lib. II.

Quid igitur isti? distincti à cornu? Horatius facit. à tubâ? Senecâ: Litui, quid? Diuersi à tubâ.

Sonuit reflexo classicum cornu,
Lituúsque adunco stridulos cantus.
Elisit ære. In Oedipo.

Nam facit *aduncá* esse formâ, quæ vix in Tubâ. Et Lucanus apertè seiungit: ——— *stridor lituûm clangórque tubarum.* Lib. I.

Dixeris à similitudine Auguralis litui appellatos, qui in extremo incur-

uus. Festus ita de nostro, etsi alio etymo: *Lituus, quòd litis sit testis. est*
Sunt inter cornua. *enim genus buccinæ incuruæ, quo qui cecinerit, dicitur Liticen. Ennius: Inde loci Lituus sonitus effûdit acutos.* Dat acutum sonum, vti & Statius:

Lib. VI. *Et Lituus aures circumpulsantur acutis.*

Stridulum Seneca, in versibus datis. & alibi idem:

Iam tacet murmur graue classicorum,
Iam silet stridor Litui strepentis.

E quibus colligimus grandem aut patulum canalem hunc non fuisse.
Lib. I. Nec malè fortasse Charisius: *Liticen à Lituo, quod est genus tubæ minoris.* Fuit igitur medium aliquid inter Tubam & Cornu: non rectum prorsus vt illa, nec totum incuruum, vt istud. Quin tamen confundant interim scriptores, haud abnuo. vt Ammianus: *Vocum Lituorúmque intonante fragore cohorruit*: de classico ipso, & laxè ac diffusè eâ voce est vsus. vt idem alibi: *Litui itinerarium sonant*, de tubis cornibúsque. sed & sæpius. In Scholiaste Horatij est, *Lituum equitum fuisse, vt peditum Tubam*: nescio an verè. AVD. Sed ipsa igitur Tuba quæ, & cuiuscemodi? LIPS.
Tubæ forma. Huiusce, cuius hodie apud Europæos ferè vides. Ære directo ducta est, canali ad exitum latiore. Itaque Ouidius discriminat à Cornibus:

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

Et Iuuenalis:

Cornicini, siue hic recto cantauerat ære.

Tuba ærea. Nescio, inquit, Cornicinem hunc an Tubicinem fuisse dicam. Ex ære igitur, & talis. Hac caussâ in Propertij versu vidi qui mutarent,

Lib. IIII. *Et struxit querulas rauca per ossa tubas.*

Fortasse ex osse misto. Mutant, inquam, in *æra*: quod nolim nunc ego. potest enim laxè & ποιητικῶς per Tubam Cornu intellegere: potest dicere, primas Tubas ab exemplo cornuum structas: potest denique simpliciter capi, & asseri in ipsa tubâ osseum aliquid fuisse, quod insitum aut impactum ad sonorem. Artemidorus dicet, qui de iis *qui in somnio tubâ canere visi, id tale somnium,*
Lib. I. cap. LVIII. inquit, *ægrotantes tollit.* σύγκειται γὰρ (ἡ σάλπιγξ) ἐξ ὀστέου καὶ χαλκοῦ: *composita est enim tuba ex osse & ære.* Subtilis interpretatio. Mortem tuba præsignificat. quianam? quòd ex ossibus facta, notat in cineres & ossa te iturum. Potuisset & alia addi, quòd funera quædam *elata ad tubam, vt
* Statim doceo. iamnunc dicam. Ista militaris tuba, est & alia sacrorum dispare vsu, ne-
Tuba in sacris. scio an formâ. Varro de eâ: *Tubæ à tubis, quod etiam nunc ita apellant tubicines sacrorum.* Deducit à tubo siue canali, quem referebat. De eâ Festus: *Armilustrum, festum quo res diuinas armati faciebant, ac dum sacrificant tubis canebant.* Ipse iterùm Varro: *Tubilustrum appellatum, quòd eo die sacrorum tubæ lustrantur.* Calpurnius in Eclogis:

Inter sacra tubas, non inter bella sonare.

Suidas: Σάλπιγξ, ἱερατικὸν τοῦτο ὄργανον. ἱερεῖς γὰρ ἐχρῶντο τῇ σάλπιγγι: *Tuba, sacrũ hoc instrumentum. sacerdotes nam vtebantur tubâ.* Artemidorus, Σαλ-
Vbi suprà. πίζειν δοκεῖν σάλπιγγι τῇ ἱερᾷ, δούλοις καὶ πάντας ἐν ὑπηρεσίᾳ ὄντας τῆς δουλείας ἐλευθεροῖ. ἴδιον γὰρ ἐλευθέρων τὸ ὄργανον: *Videri sacrâ tubâ canere, seruos &*

omnes

omnes qui in ministerio aliquo, liberat & absoluit. proprium enim liberorum hoc instrumentum. Discis hinc & vile nihil in hac re fuisse, imò summates viros exercuisse. vt in Dione *Norbanus consul tubâ canere solitus & in eâ re multus, prodigium tamen fecit, quòd ipsis Kalendis anni cecinit, quasi belli signum dedisset.* De Tubâ satis dictum, nisi vis me addere curiosa quædam de genere Tubarum & discrimine, ex Eustathio petita. Ille adnotat, *Homerum quidem Tubam nouisse, nusquam tamen heroibus tribuisse, quia nondum tunc in vsu Græcorum.* Facit autem sex eius genera. primam quam *Minerua inuênit, quæ etiam Argiuis colitur hoc cognomento, Σάλπιγξ ἀθηνᾶ. Alteram apud Aegyptios, quam Osiris repperit, quæ *Chnoue, dicitur ipsis, vtuntúrque ad sacrificia. Tertiam, * Gallicam, conflatilem, haud nimis magnam, quæ os habeat deformatum in bestias, & canalem ipsum plumbeum, in quem inspirant Tubicines: atque esse eam acuti soni. Vocatur autem ab ipsis Gallis Carnyx. Quartam, Paphlagonicam, cuius os effigie bouis, graui mugitu, sursum inflandam. Quintam, Medicam, è calamo tubum habentem, graui sono. Sextam, Tyrrhenicam, cuius inuentores Tyrrheni, quæ similis* tibiæ Phrygiæ, habens orificium scissum aut fractum. Ea valdè acuta est.* Hæc ille Scholiastes. & notabis de Tyrrhenicâ, quam volunt esse hanc nostram & Romanam, atque ab ijs traductam. Volunt inquam Græci Latinique consensu. Diodorus Siculus de Tyrrhenis; τήν τε σάλπιγγα λεγομένην ἐξεῦρον, εὐχρηστοτάτην μὲν εἰς τοὺς πολέμους, ἀπ' ἐκείνων δὲ ὀνομασθεῖσαν τυῤῥηνήν. *Et tubam dictam inuenerunt, vtilissimam ad bella, quæ ab ijs Tyrrhena appellatur.* Athenæus *Cornua* etiam adiungit: τυῤῥηνῶν δ' ἐστὶν εὕρημα κέρατά τε καὶ σάλπιγγες: *Tyrrhenorum inuentum sunt, Cornua & Tubæ.* Statius:

Tubâ digniores etiã vtebantur.
Lib. LVII.
In Iliad. Σ.
Tuba priscis Græcis ignota.
Eius species plures.
* χνούη
* Nota hoc de Gallicâ.
* Obscura.
A Tyrrhenis Tuba.
Lib. v.
Lib. IIII.

Horrent Tyrrhenos Heliconia plectra tumultus. Lib. VII.

quod valet, Musas abhorrere (ô quàm verum!) à bellico tumultu & sono. Hyginus aliquid addit singulare: *Tyrrhenus Herculis filius tubam inuênit. qui conchâ pertusâ buccinauit, & pagum conuocauit, testatíque sunt se mortuum sepulturæ dare. Vnde tuba Tyrrhenum melos dicitur. Quod exemplum hodie Romani seruant, & cùm aliquis decedit, tubicines cantant, & amici conuocantur, testandi gratiâ eum neque veneno neque ferro perijsse.* Notabis de tubâ ad mortuos: sed mortuos nobiliores. neque enim vulgò ea, sed in funeribus, opinor, Indictiuis: scilicet ad populum classico conuocandum. Propertius amoliens illam pompam:

Fabulâ CCLXXIIII.
Vel à Tyrrheno Herculis.
Tuba ad funera.

Nec mihi tunc fulcro sternatur lectus eburno,
Nec tuba sit fati vana querela mei.

Persius de beatulo, qui calces porrexerat: *Hinc tuba, candelæ.* Quod ipsum in militibus decorè seruatum, vt ij sepelirentur ad bellicum hoc instrumentum. Tertullianus de Coronâ Militis: *Et mortuus tubâ inquietabitur æneatoris?* Sed ne euager, de Tyrrhenicâ tubâ Suidæ locum addo: κώδων καλεῖται τὸ πλατὺ τῆς σάλπιγγος. σοφοκλῆς· χαλκοστόμου κώδωνος ὡς τυρσηνικῆς. πολλὰ δέ εἰσι εἴδη σαλπίγγων, αἰγύπτιαι, λιβυστικαί, τυῤῥηνικαί. ?ε?ῖος δὲ ἀρχώνδας συμμαχῶν τοῖς ἡρακλείδαις ἤγαγεν εἰς ἕλληνας τὴν τυῤῥη-

 νικὴν

νικὴν σάλπιγγα. διὰ τοῦτο φησὶ τυρσηνικῆς: *Codon dicitur latior pars & os tubæ. Sophocles: Tanquam ærei codonis è Tyrrheniâ. Sunt enim multa genera tubarum, Aegyptiæ, Libycæ, Tyrrhenicæ. Primus porrò Archondas** *Heraclidis commilitans, adduxit in Græciam Tyrrhenicam tubam. Ideò Sophocles dicit Tyrrhenicam.* Totidem ista in Scholiaste Sophoclis: & obserues tempus signatum, quo ad Græcos denique hæc tuba. An ergo eadem Græcanica cum Romanâ? siquidem ab eâdem vterque populus gente desumpsit. Non vult Liuius, qui de captâ per insidias Tarento: *Terrorem* (potiùs *errorem*) *& tuba audita ex theatro faciebat. nam & Romana erat à proditoribus ad hoc ipsum præparata, & inscienter à Græculo inflata, quis aut quibus signum daret, incertum faciebat.* Et sanè grandiorem fortiorisque soni Romanam fuisse, è Fabij suprà verbis discas. Dimitto Tubam, *Cornua* venite. De ijs Varro: *Cornua, quòd ea quæ nũc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu.* Nihil verius. & prima origo à boum cornibus, & pastorum instituto. Nam illi sic calabant pecus aut boues. Propertius: *Nunc intra muros pastoris buccina lenti Cantat.* Columella: *Ad sonum buccinæ pecus septa repetere consuescat.* Et in Dionysio suprà fuêre, κέρατα βόεια, *cornua bubula*, de conuocando populo per Buccinam. Ergo olim nihil discriminis inter Buccinam & Cornu: posteà fuit, & Cornua ista ex ære facta grandiora, & magis reflexa. In lapidibus appârent. Distinguit & Vegetius apertè, *Tubicines, Cornicines, Buccinatores: qui vel tubâ, vel ære recuruo, vel buccinâ committere prælium solent.* Artemidorus de Cornibus: στρογγύλῃ δὲ σάλπιγγι σαλπίζειν, πονηρόν. οὐ γὰρ ἱερὸν τὸ ὄργανον, ἀλλὰ πολεμικόν: *Inflexâ tubâ* (id est recuruo ære) *canere, malum. non enim sacrum hoc organum, sed bellicum.* At olim, vt dixi, confundebant. nec aliter Dionysij hæc exaudio, in classium descriptione σαλπιγκτὰς καὶ βυκανιστὰς recensentis, qui Liuio sunt *Tubicines & Cornicines*: ipsi inquam Dionysio, *Tubicines & Buccinatores.* Confundere etiam posteà Vegetius videtur: *Buccina*, inquit, *quæ in semet æreo circulo reflectitur.* Sed vt rem dicam, implexa ista in Vegetio. vti cùm *Cornu* etiam facit, *quod ex vris agrestibus argento nexum, temperato arte spiritu, auditur.* Inconstans est, & antè ex *ære recuruo* id conflauit. Vnde autem Romanis vrorum ea copia? sed hæc inferioris æui sunt, & à barbaris fortasse desumpta. Ad *Buccinam* seorsim eo: quam seiunctam à prioribus fuisse, etiam Vigiliæ ostendunt. Nemo illic Cornu aut Tubam sonuisse dixerit, sed Buccinam signanter plerique omnes. Exempla audies in ipsis * Vigilijs. Nunc quid fuit? Cornu bouillum initio, vt dixi: nec à boue malè deriues, vt instrumentum quod bubus canit, aut quod boues canit & vocat. Varro tamen *Buccinatorem à vocis similitudine &* cantu dictum mauult, quia *Bou Bou* canit. Quod Isidorus ineptè flexit, & *Buccinam à voce, quasi Vocinam* deriuat, *quod Pagani eâ vocabantur.* Vtut de * verbo est, rem in re Romanâ teneo: an illud ipsum cornu? vix puto, sed & hanc ex ære factam, similitudine tamen retentâ, & sono. Ouidius deformat:

[Margin notes, in the order printed:]

* Anno circiter octogesimo post Troiam captam.

Græca an diuersa à Romanâ?

Lib. XXV.

Cornua quid & vnde.

Lib. IIII.

Discreta à Buccinâ.

Lib. II. cap. VII.

Olim minimè.

Vegetius ex vris facit. Lib. III. cap. V.

Buccina.

* Lib. V.

* An & à Græco βυκάνη?

—*caua*

——— caua buccina sumitur illi,
Tortilis in latum quæ turbine crescit ab imo.

Suidam ride & reiice, qui in litterâ Iotâ initiali, Ἰβύκινον appellat, & ab Ibyco deducit. Ride dico, & quæ citat ex Polybij libro secundo esse scito, vbi βυκανιτῶν, non ἰβυκανιτῶν hodieque scriptum. AVD. Plura talia & Suidas ille & Grammaticorum gens peccat, ter inepti sæpè aut stulti. LIPS. fateor. sed admoneo, vtcumque pecus Suidas est, auream tamen esse, & è meliore metallo vellus ferre. Carpsit & sumpsit ex optimis qui fuerunt, & plerique non sunt; vtinam iudicio & curâ, addo & fide, meliori! Nam & nomina ferè supprimit, & intendere oportet quid eius sit, quid alienum. Ceterùm etsi ille, vt dixi, Arcadicum & Midinum sapit; alios tamen lectores suos facit, qui curiosi quidem sint & intenti. Hoc in occasione volui: & peregi, opinor, de toto hoc genere quod in Classica venit. Vniuersè appellabant *Aeneatores*, quia omnia ex ære. In Glossis: *Aeneator*, σαλπιστής. In Ammiano: *Aeneatorum occentu signo dato, progrediendi ad pugnam.* Idem iterum: *Dato æneatorum occentu solemniter signo ad pugnandum.* Et in Suetonio alijsque ea vox. AVD. Equidem discrimina hæc habeo; numerum, si id potest, velim scire. LIPS. Ægrè equidem diuino: suspicor tamen multos fuisse, & cuique manipulo aut turmæ suos. Inducit Sallustius, de Mario: *Cohortium, turmarum, legionum tubicines simul omnes canere iubet.* Laxè Tubicines, & intellegit eâ voce etiam qui cornu. Sed vides cohortibus, id est manipulis, nisi fallor, & turmis, & legionibus ipsis distinctè assignari. Quomodo? vt singularum partium sui fuerint & tot fortasse quot Signa: tum etiam communes legionis. Illi tempore pugnæ, in suâ quisque parte steterunt; isti iuxta aquilas & Imperatorem. Dionis locum considero, & huc apto, pugnâ Philippensi inter Brutum & Octauianum: *Deinde Tubicen vnus vtrimque insonuit, & mox alij pariter responderunt. Priores quidem ij qui rotundo quodam loco constituti, tubis certum aliquid modulabantur; quo vt consisterent & prælio se pararent milites, admonebantur: tum deinde omnes reliqui, qui animos irásque militum acuebant, & ad pugnam excitabant.* Obserua triplicem tubæ sonum. Primum, vnius & singularis; qui primopili fortasse, haud longè ab Imperatore, eiúsque nutu incinuit: secundum, aliquot aliorum qui in loco quodam orbiculato & fortassis editiore stabant, ad signa & aquilas, vt existimo: tertium, omnium aliorum per cohortes, per turmas, qui pariter iam classicum canebant. Nam duo priores soni non nisi expediendo militi videbantur, paullatimque eius animi & iræ motæ. Facit enim profectò hoc sonus, & magnam vim habet ad spiritus & sanguinem euocandum. Ideò placent hic quoque Romani, qui non in equitibus solùm Tubas, vt nos, sed & peditibus habebant. Tubæ autem illius primæ exemplum fortasse in Apuleio, in quo multi mores reconditi, paucis verbis adumbrati: *Cùm tuba bellicum cecinit, milites clangore incensi, alius accingitur gladio, alius clypeum capit, alius equum frænis temperat.* Est enim adhuc non verum classicum, sed prępara-

Suida error.
De scriptis eius iudicium.
Aeneatores.
Quot in exercitu?
Non infrà Signorum fortè numerum.
Lib. XLVII.
Modus incinendi Classici.
De Mundo.
Apuleius explicatus.

præparatorium illud ad pugnam. Tangitur & totus iste mos ab Hirtio, bello Africano: Cùm, inquit, Cæsar deliberaret etiam de pugnâ; *subitò dextro cornu tubicina iniussu Cæsaris canere cœpit.* Ecce in cornibus etiam tubicines, & omnino sparsi per manipulos: sed ij signum à Primopili Tubicine, aut Imperatoris, exspectare debebant, tum succinere. Lego & in Græcorum militiâ: ἑκατονταρχίαν ἐκτάκτους ἔχειν ε. σημειοφόρον, οὐραγὸν, σαλπιστὴν, ὑπηρέτην, στρατοκήρυκα: *Centuriam quamque habere supernumerarios,* (aut *extraordinarios*) *quinque, vnum Signiferum, Vragum, Tubicinem, Ministrum, Præconem.* Itaque & hîc per centurias: si idem in Romanis, numerum tenes. A V D. In peditibus etiam Tubas locasti aut Cornua: nihílne tympanorum, & cuiusmodi hodie vasa pulsamus? L I P S. In Romanis nihil: apud alias tamen gentes obseruitaui. A V D. Imò in Romanis, nisi aliud doces: & redeo in memoriam legere apud Dionysium, in classibus describendis sub Ser. Tullio, *duas centurias* * *Tubicinum & Tympanistarum, & qui alijs quibusdam organis ad bella vocabant.* Habes & alia etiam genera, nempe Cornua, præter Tympana & Tubas. L I P S. Loci commemini, sed semper mihi in suspicione. Quis enim vmquam Tympana prætereà Romanis assignauit? Imò in conuicio apud illos **Tympanotriba* (in Plauto) & Galli matris deûm, id est effæminati pulsabant. Quid etiam ipse Dionysius non refellit? cùm dicta sua ibidem recolligens σαλπιστὰς καὶ βυκανιστὰς nominat, tympanorum nullâ mentione. Idem libro septimo facit, vbi de classibus hæc repetuntur: ibi quoque, inquam, βυκανισταὶ leguntur, nec dubito quin verbis illis tuis reponendi. Maximè cùm Liuius in eâdem re, *Tubicines & Cornicines* vsurpet. Vetera tamen Tympana, & ab ipso Baccho, sed in eo ferè choro relicta & apud molles. Polyænus de Baccho, eiusque rebus: καὶ κυμβάλοις καὶ τυμπάνοις ἐσήμαινεν ἀντὶ σάλπιγγος: *Et cymbalis & tympanis signum dedit, loco tubæ.* Et ab eo fortassis est, quòd in bello vsi etiam Indi. Curtius: *Indi tympana suo more pulsantes.* Iterùm: *Post elephantos Porus peditem posuerat ac sagittarios tympana pulsare solitos. id pro cantu tubarum Indis erat.* Scriptor quispiã apud Suidam: Σάλπιγξιν ἰνδοὶ οὐ χρῶνται, ἀλλ' ἀντὶ σαλπίγγων αὐτοῖς εἰσιν αἱ μάστιγες, ἃς ἀποκτυποῦσιν εἰς τὸν ἀέρα, καὶ τύμπανα φρικώδη τινὰ βόμβον ἐξ ἑαυτῶν ἀνιέντα: *Tubis Indi non vtuntur, sed pro ijs sunt Flagella, quæ excutiunt in aërem; & tympana item, horribilẽ quemdam bombum emittentia.* Inuenio Abaros quoque, gentem barbaram (Hunos alij vocant) habuisse. Menander historicus: Οἱ δὲ Ἄβαροι κατὰ τὴν τοῦ πολέμου κίνησιν ἐβούλοντο ἦχον ἐγεῖραι ξυμμιγῆ τε καὶ ἄγριον, ἔπειτα δὲ οὖν ξὺν τῷ ἀλαλάγματι ἐπιδουπῆσαι τοῖς τυμπάνοις: *Abari initio prælij statuerant excitare mixtum quemdam & ferum sonum, simúlque cum barritu personare tympanis.* Cuiusmodi tamen hæc tympana, haud probè scio: & à nostris certè diuersa illa Indorum. Nam in Suidâ describuntur: *ex palmæ arboris cauato stipite, cui tintinnabula ex orichalco introrsus adaptabant, & os deinde vasi taurino corio occludebant, atque id in altum ferebant, concutiebántque in acie. Tintinnabula igitur, quæ multa & magna intus,*

Et Hirtius.

In Centurijs Græcorum Tubicen.

Tympana an Romanis?

Lib. IIII.

* σαλπιστῶν τε καὶ τυμπανιστῶν.

* Simile in Senecâ & Quinctil.

Dionysius corrigendus.

Lib. I. Strat.

Habuerũt Indi.

Lib. VIII.

Ibid.

Et Abari.

Tympana Indorum qualia.

intus, inconditum quemdam sonum edebant. Plutarchus Parthos quoque facit *non cornibus, aut tubis incitare se ad pugnam* : ἀλλὰ, inquit, ῥόπτρα βυρσοπαγῆ καὶ κοῖλα περιτείναντες ἠχείοις χαλκοῖς ἅμα πολλαχόθεν ἐπιδουποῦσι. τὰ δὲ φθέγγεται βύπιόν τι καὶ δεινὸν, ὠρυγῇ θηριώδει καὶ τραχύτητι βροντῆς μεμιγμένον : *sed stipites quosdam corio tectos & concauos tintinnabulis æreis circumpositis plurifariam simul pulsant. Illi verò obscurum aliquid & terribile resonant, ex vlulatu ferino & tonitru commixtum.* Hæc illi de Tympanis. etsi in marmoribus tamen Galli matrisdeûm conspiciuntur tympanum manu tenentes, rotundum infrà, suprà planum : atque ibi corium inductum, quod bacillis pulsant. cuiusmodi hodie equestria Germanorum vel Afrorum tympana. Plinius ab eâ formâ margaritarum quoddam genus *Tympanium* vocat : *quibus*, inquit,* *vna tantùm est facies, & ab eâ rotunditas, auersis planities. ob id Tympania nominantur.* Describit Apollodorus hæc talia, & vult Salmoneum ijs tonitru imitatum : καὶ βύρσας μὲν ἐξηρημένας ἐξ ἅρματος μετὰ λεβήτων χαλκῶν σύρων, ἔλεγε βροντᾶν : *Et pelles detractas, in curru, cum æneis lebetibus agitans, dicebat se tonare.* Imò tales etiam pelles non in ære tantùm, in ligno sic cauato & aptato, apud Isidorum : *Tympanum*, inquit, *est pellis vel corium ligno ex vnâ parte extentum.* Dimidiatum nostrate tympanum : iam plenum in eodem, sed alio nomine. nam *Symphoniam* vocat. *Symphonia*, inquit, *vulgò appellatur lignum cauum, ex vtraque parte pelle extensâ, quam virgulis hinc & inde Musici feriunt.*

Et Parthis talia.

In Crasso.

Diuersa in lapidibus.

Lib. IX.

*Lego *ima.*

Lib. I. Biblioth.

Tympana nostra lignea.

DIALOG. XI.

Clamor militum sub pugnam & Baritus: concussio item armorum.

SED iam remos inhibeo, & demitto vela, portum attigi propositum in hodierno cursu. AVD. O si ausim! LIPS. Nouus hic pudor. eloquere. AVD. Imò vetus mi præceptor, nec ille solùm in animo isto habitat, sed in vultu sæpe rubor. Quòd apud te excusserim, alia virtus fecit (sic interpretor) cupiditas discendi. Sed si vis, hanc omitto: illa seruo. LIPS. Serua, serua fili, gemmas pulcherrimas in iuuentute. Quod ad me, cum Plauto,

Ego illum periisse duco, cui quidem periit pudor.

Sed & rubor ille non improbus, quem scitè aliquis dixit *Colorem virtutis*. Quid tamen vis? nam vel silentio & modestiâ istâ à me impetres, quod non verbis. AVD. Si vacat & commodum est, aliquid etiam de *Incitamentis* in Acie aut *Signis*: quæ videntur his abesse. Nam de *Allocutione* dixisti, item de *Classico*: sed ego & *Clamorem* legisse recordor, & *Signa* quædam pugnæ. Si inquam vacat, doce. LIPS. Ego verò faciam. & vt vinitor in vindemiando minutos etiam racemos repetit & colligit: sic ego vel hæc tenuia, siquid omisi. Subiicis de *Clamore*: benè atque ordine. nam ille Classicum excepit. Itaque edebatur in ipsâ imminente iam coniunctione & conflictu, incitatio pariter animi & virium, atque hosti terror. Nam hos habebat fines. Itaque antè, & cùm eminus, silentium vastum erat: idque Homerico versu A. Gellius approbat, apud quem *Græci taciti eunt, spirantes robur*: at Troiani contrà *cum clamore, vt grues*. Subiicit deinde, quod huc valdè facit, & ad litteram dabo: *Quid ergo ille vult ardentissimus clamor militum Romanorum, quem in congressibus præliorum fieri solitum scriptores Annalium memorauerunt?* Et respondet, ac prudenter distinguit: *An tum etiam gradu clementi & silentio est opus, cùm ad hostem itur, in conspectu longinquo procul distantem? Cùm verò propè ad manus ventum est, tum iam è propinquo hostis & impetu propulsandus est, & clamore terrendus.* Ostendit incursum & impetum dumtaxat cum clamore factum. Atque ita etiam Vegetius: *Clamor autem, quem Barritum vocant, non antè debet attolli quàm vtraque acies se iunxerit.* Vetus herculè hoc institutum. & Cæsar ita memorat, cum caussis, vbi Pompeij consilium damnat, qui id omiserat: *Neque frustrà antiquitus institutum est, vt signa vndique concinerent, clamorémque vniuersi tollerent, quibus rebus & hostes terreri, & suos incitari existimauerunt.* Duplicem dat caussam, à me tactam, Hostium terrorem, Sui incitamentum. Iam tum in Romuli rebus Liuius clamorem hunc agnoscit: *Fusi primo impetu & clamore hostes.* Et statim post reges: *Consul nec promouit aciem, nec clamorem reddi passus.* Et sparsa in omni historiâ exempla: omni, etiam Barbarorum. Velut enim naturâ duce hic clamor vsurpatus: & facere hodie sollenniter lêgi noui orbis gentes. Quis autem clamor ille, aut in quæ verba, Græcorum siue Romanorum? nam probabile est cer-

[Margin notes: *Clamor post classicum.* — *Quando is editus?* — Lib. I. cap. XI. — Lib. III. cap. XVIII. — III. Ciuil. — Lib. I. — Lib. II. — *Qui ille clamor?*]

ta & perpetua quædam fuisse. Equidem velim scire, & indago, sed vereor vt certò adipiscar. Arbitror vocem aliquam confusam, repetitam fuisse, nec quidem significantem: cuiusmodi subitæ & primi impetus esse solent, sillabæ potiùs quàm verba. Facit apud Græcos quidem ipsa vox, ἀλαλάζειν καὶ ἀλαλαγμὸς, assidua in istâ re: & quid aliud quàm formatæ à
Alalagmus Græcorum. sillabâ istâ repetitâ, *Al al?* quâ vtebantur scilicet in prouocando. In Suidæ collectaneis hoc apertè satis dicitur: Οἱ προσιόντες εἰς πόλεμον τὸ Ἐλελεῦ ἐφώνουν μετά τινος ἐμμελοῦς κινήσεως: *Euntes ad prælium illud Eleleu acclamabant, cum modulato quodam motu.* Ibi tenuius, & malo litteram tamen grandiorem. Apud Romanos quid fuerit, planissimè ignoro: nisi
Baritus. quod *Baritum* vel *Barritum* posteriore æuo reperio, sed Germanorum verbum. Vsi tamen Romani. an quia sillaba illa repetita prior, vt hodie
Vnde & fluctibus marinis apud nos nomen. Germanis quibusdam, *Har har?* an à clamore ductum? quoniam **Baeren* vel *Bêren* hodieque sublatè & ferociter clamare nobis signat. An denique ab vrsis formatum? qui *Bêren* item nobis: & haud absurdè ab iis petitum, quòd quasi vocem illam imitantur. Vox quidem nostras,
De morib. Germ. Tacito teste: *Sunt illis (Germanis) hæc quoque carmina, quorum relatu, quem Baritum vocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipso*
*Quæ est in litterâ R. *cantu augurantur. Affectatur præcipuè * asperitas soni, & fractum murmur obiectis ad os scutis, quo plenior & grauior vox repercussa intumescat.* Nec absonum quod de vrsis dixi, cùm & λυκηθμὸν legam, quasi dicas
Lupinus vlulatus. *Lupinum sonum*, in re câdem, & qui lupos vlulantes imitabantur. Scriptor apud Suidam: καὶ οὖν οἱ Ἄβαροι ἐσέβαλλον ἀθρόως, χρησάμενοι τῷ συνήθει λυκηθμῷ. φίλη δὲ αὐτοῖς ἡ τοιαύτη ὠρυγή: *Igitur Abari ingruunt conferti, vtentes consueto suo lupino sono. gratus autem & solens ijs talis vlu-*
Lib. xx. *latus.* Credo & Gallos vsos, ex Liuio: *Galli occursant in ripam, cum variis*
Baritus & Romanorũ. *vlulatibus cantúque moris sui.* Sed Germanorum igitur Baritus. quem & Romani inferiores assumpsêre, nec vno loco iis tribuit, & describit Am-
Lib. xxi. mianus. Vt in concione Constantij Imp ad milites: *Vt nec oculorum vestrorum vibratæ lucis ardorem, nec baritus sonum perferant primum.* Ali-
Lib. xxxi. bi: *Et Romani quidem voce vndique Martiâ concinentes, à minore solitâ ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant Baritum.* Vbi describitur in
Lib. xvi. parte etiam Baritus: clariusque eidem, de Germanis ipsis: *Gestlurientes Baritum ciêre vel maximum, qui clamor ipso feruore certaminum à tenui susurro exoriens, paullatímque adolescens, ritu extollitur fluctuum cautibus illisorum.* Hic Baritus igitur. qui in Festo etiam *Barbaricum* dictus: *Barbaricum appellatur clamor exercitus, quòd eo genere barbari vtantur.* At
Arma item concussa. Romani non clamore solùm vsi, sed strepitu etiam & concussione ar-
Lib. I. morum. Polybius in pugnâ Reguli cum Xantippo: κατὰ τὰ παρ' αὐτοῖς ἔθη συνεψόφησαν τοῖς ὅπλοις καὶ συναλαλάξοντες ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους: *Ex more ijs consueto armis concrepuerunt, & vnà clamantes inuaserunt ho-*
Lib. xii. *stem.* Idem in pugnâ Scipionis cum Annibale: Οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὰ πάτρια συναλαλάξαντες καὶ συμψοφήσαντες τοῖς ξίφεσι τοὺς θυρεοὺς, προσέβαλον τοῖς ἐναντίοις: *Romani, iuxta morem patrium, clamore sublato, & gladijs ad*

scuta

ſcuta concrepantes, inuaſerunt oppoſitos. Dio Caſſius in pugnâ Pompeij
nocturnâ cum Mithridate: πρῶτον μὲν οἱ σαλπιγκταὶ πάντες ἅμα τὸ πολεμι- Lib. XXXVI.
κὸν ἀπὸ συνθήματος ἐβόησαν. ἔπειτα δὲ οἵ τε στρατιῶται καὶ ὁ λοιπὸς ὄχλος
πᾶς ἐπηλάλαξε. καὶ οἱ μὲν τὰ δόρατα πρὸς τὰς ἀσπίδας, οἱ δὲ καὶ λίθους πρὸς
τὰ χαλκᾶ σκεύη προσέκρουσαν: *Primùm tubicines omnes ex compoſito* * *ſi-* Quod nō ſic ſolet, vt
mul bellicum cecinerunt: tum milites & reliqua turba omnis (id eſt, calo- antè monui.
nes & lixæ) *conclamarunt. Et illi quidem haſtas aut pila ad ſcuta concutie-*
bant, * *iſti lapides etiam ad ærea vaſa*: Quâ tamen narratione hoc de ca- *Calones nempe.
lonibus nouum, & temporis illius modò fuit, nec trahendum ad mo-
rem: tunc ſcilicet vſurpatum, quò maior ſonus ſtrepituſque eſſet terren-
do hoſti. At de militibus ipſis, iterùm Dio in pugnâ Philippenſi: κἀκ τού- Lib. XLVII.
του ἀλαλάξαντες οἱ ὁπλῖται, τάς τε ἀσπίδας τοῖς δορατίοις ἔκρουσαν, καὶ ἐκεῖνα
ἐπ᾽ ἀλλήλους ἐξηκόντισαν: *Deinde* (poſt claſſicum) *clamantes milites, ſcuta*
ſua pilis percuſſerunt, & ea ipſa in ſeſe mutuò iecerunt. Manſit mos Am-
miani etiam æuo, atque ipſe cum cauſſâ additâ prodit: *Quibus occurre-* Lib. XIIII.
re benè pertinax miles explicatis ordinibus parans, haſtíſque feriens ſcuta
(*qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem*) *proximo iam geſtu ter-*
rebat. Quod ipſum vſurpabant etiam nondum vicino hoſte, & cùm du-
ci in eum vellent. Idem ſcriptor: *Nec finiri perpeſſi quæ dicebantur, ſtri-* Lib. XVI.
dore dentium infrendentes, ardorémque pugnandi haſtis illidendo ſcuta
monſtrantes. Et meminiſſe huic rei oportet, quæ dixi in Aſſenſu milita-
ri, ſuprà. Habes de clamore. qui tanti apud illos æſtimatus, vt ex eo diiu- *Clamor momenta*
dicarent de euentu pugnæ. Liuius: *Clamor indicium primum fuit, quò* *habebat.*
res inclinatura eſſet. excitatior crebriórque ab hoſte (Volſco) *ſublatus; ab* Lib. IIII.
Romanis diſſonus, impar, ſegnis, ſæpe iteratus, prodidit pauorem animorum.
Simile Plutarchus in futurâ clade Craſſianâ. *Cùm is*, inquit, *ſuos clamo-*
rem tollere iuſſiſſet; mæſtitiam eorum accuſauit, quòd imbecillum & inæ-
qualem edidiſſent. AVD. Hoc mihi mirum: & tantíne ea res? an homi-
nes, vt aues, olim clamore abigebantur? LIPS. Ne illude. momentum
habet ea res etiam à naturalibus cauſſis. Quippe duo ſenſus in nobis per
quos Timor maximè in animum penerat, Oculi & Aures. Alterutrum
igitur illorum qui turbat, næ ille victoriæ ſuæ multum confert. Quid au-
tem magis aures, quàm validus & magnus ſonus? Itaque non iniuriâ
Catoni priſco hoc adſcribitur: *Verba plus quàm gladium, & voces quàm* *Catonis*
manum, hoſtes territare & in fugam vertere. Sciuit Ioſephus ille, & bo- *dictum.*
nus dux, & ſcriptor. qui bello in Romanos, cùm morem eorum noſſet
occlamandi, metuens ne ſui terrerentur: ἐκέλευσε πρὸς τὸν ἀλαλαγμὸν τῶν Lib. III.
ταγμάτων ἐπιφράξαι τὰς ἀκοάς, ὡς μὴ καταπλαγῶσιν: *iuſſit ad clamorem legio-* cap. XVIII.
num aures obſtruere, ne percellerentur. Idque illi vtiliter & ſuo bono fe-
cerunt. Quid opus, ſi non violenta aliqua vis in iſtâ re? Itaque iam olim
& aliæ vſæ gentes: idque Pane inuentore, vt vult Polyænus. Is ſcribit, Lib. I.
cùm Bacchus expeditione Indicâ in valle aliquâ cauâ cum copijs eſſet, ex Strat.
aduerſo autem infinita hoſtium multitudo; nonnihil in animo pertimuiſſe.
Tum Pana ſuaſiſſe, vt noctu Dionyſij exercitus maximum clamorem tol-
 leret,

leret, quem cùm & petræ & valles exceptum referrent & augerent, hostes territos in fugam se dedisse. Inde natum vt terrores eiusmodi Panici appellentur. Imò verò Macedones & Persæ etiam vsi. de quibus ita Curtius:

Lib. III. *Iam in conspectu, sed extra teli iactum, vtraque acies erat, cùm priores Persæ inconditum & trucem sustulêre clamorem. Redditur & à Macedonibus maior, exercitus impar numero, sed iugis montium vastísque saltibus repercussus.* Etiam Græci, quibus aut τὸ ἀλαλάζειν passim tribuitur, aut τὸ παιανίζειν. Thucydides: Ἐπεπαιώνιστο αὐτοῖς ὡς ἐπὶ πλοῦν: *Pæan iis clamatus ad naualem congressum.* Ibi Scholiastes: Δύο παιᾶνας ᾖδον οἱ Ἕλληνες, πρὸ μὲν τοῦ πολέμου, τῷ Ἄρει· μετὰ δὲ τὸν πόλεμον, τῷ Ἀπόλλωνι: *Duos Pæanas norunt Græci. vnum ante prælium, Marti; alterum post prælium, Apollini.* Illum priorem, ἐμβατήριον παιᾶνα, *congreßiuum Pæana,* Plutarchus in Lycurgo dixit: hunc alterum, ἐπινίκιον παιᾶνα, *victorialem* in Romuli rebus. Videntur cum cantu aut rythmo quodam fuisse, atque ideò Pæanes dicti.

Paan Græcorum. Lib. I.

Christianorum. Mansit apud imos etiam Græcos, qui, tamen vt Christiani, *Vicit crux,* pro pæane habebant. Cedrenus hoc tradit in Basilio Imperatore, pugnâ cum Manichæis: Βοῇ σοβαρᾷ παιανίσαντες, καὶ τὸ (Σταυρὸς νενίκηκε) συμβοήσαντες, ἐπιτίθενται τοῖς ἐχθροῖς: *Voce magnâ Pæanem canentes, & illud, Crux vicit, conclamantes, aggrediuntur hostes.*

DIALOG. XII.

Signum pugnæ, Tunica punicea: signum pugnæ, vox & tessera.

DE *Clamore* habes: qui rarus apud nos, aut nullus, nisi quòd Asiaticos & Turcas audio seruare. Etiam Hiberni in Europâ suum *Pharro* ingeminant, & Hiberi interdum acclamant. Sed mos non in magno hodie, nec sollennis. Superest de *Signo* pugnæ, quod diuersum à Classico: quia istud mutum. Illud auribus, hoc oculis seruiit, & tempore Classicum præiuit. Nam Romani, cùm decretum iam pugnare, tunicam russam in Prætorij fastigio extendebant in hastâ, vt eo signo miles moneretur parare se & arma; tum etiam, vt siqui dispersi, conuenirent. Vtile fuit in re subitâ, & vt momento omnes monerentur. De hoc signo aut palàm, aut occultiùs, plures scriptores. Palàm, vt Plutarchus: Τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος: *Pugnæ signum proposuit. Est autem tunica coccinea super tabernaculum Imperatoris extensa.* Idem iterùm: Ἅμα δὲ ἡμέρᾳ προὔκειτο μὲν τῷ Βρούτου καὶ Κασσίου χάρακι σύμβολον ἀγῶνος, φοινικοῦς χιτών: *Vnà cum luce propositum fuit Bruti & Caßij castris pugnæ signum, punicea tunica.* Isidorus: *Russata, quam Græci phœniceam vocant, nos coccineam. Hac sub Consulibus Romani vsi sunt milites, vnde etiam Russati vocabantur. Solebat enim pridie quàm dimicandum esset, ante Principia poni, admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Ait ante Principia, quod Plutarchus super tabernaculum Ducis: & benè. quia Prætorium ante ipsa Principia situm. Sed quod isti Tunicam, alij Vexillum appellant. vt Cæsar: *Cæsari omnia vno tempore erant agenda, Vexillum proponendum, quod erat insigne cùm ad ar-*

Signum mutum pugnæ.

Tunica russa.

In Fabio.

In Bruto.

Aut vexillũ russum. II. Gallic.

ma

ma concurri oporteret. Hirtius: *Cùm iter facere Cæſar vellet, renunciatum eſt à ſpeculatoribus Pompeium de tertiâ vigiliâ in aciem ſtetiſſe. Hoc nuncio allato, vexillum propoſuit.* Ammianus: *Signis illicò fixis ex more, cùm vndique ad arma conclamaretur, ſtetit regibilis miles, vexillum operiens extollendum, quod erat opportunè ſubeundæ indicium pugnæ.* Et de hoc ſanè Vexillo Gloſſas capio: Ρούσιον φάρσος, *vexillum.* Fortaſſe & Tacitum: *Vexillum in domo Germanici ſitum flagitare occipiunt:* quaſi ius & arbitrium pugnæ. Niſi magis ibi ſenſus, petiſſe Vexillum quaſi vt emeriti eſſent, & ſub vexillo Veterani. Notus enim & ille mos: ſed ab hoc ritu fuit, quòd Scipio ad Numantiam, cùm caſtella circa vrbem plura ſtruxiſſet; inſtituit, εἴ τι ἐνοχλοῖεν οἱ πολέμιοι, σημεῖον ἐξαίρειν, ἡμέρας μὲν, φοινικίδα ἐπὶ δόρατος ὑψηλοῦ, νυκτὸς δὲ πῦρ: *ſiquid hoſtes incurrerent aut moleſtarent, ſignum tollere, de die quidem puniceam veſtem in haſtâ altâ, de nocte ignem.* Ita Appianus in Ibericis. Et hæc ſatis aperta ſunt: tectè aut obſcuriùs alij etiam tangunt. Vt Liuius: *Poſcunt pugnam, poſtulant vt ſignum detur.* Quod tamen aliquis vel ad Claſſicum, vel ad vocale ſignum etiam trahat. Firmiùs alibi: *Lætus ad milites iam arma ad propoſitum pugnæ ſignum capientes proceſſit.* Nam ait *propoſitum*: quod non conuenit niſi in iſtud. Iterùm: *Varro nihil conſulto collegâ ſignum pugnæ propoſuit.* Nec minùs apertè etiam Dionyſius: Ἐπειδὴ δὲ τὰ σημεῖα ἤρθη παρ' ἑκατέρων τῆς μάχης: *Poſtquam vtrimque ſigna ſublata ſunt pugnæ.* Iterùm: Ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἐκέλευσεν ἀρθῆναι τῆς μάχης: *Poſtquam ſigna tolli iuſſit pugnæ.* Mihi, inquam, apertè: etſi alij de Signis militaribus capiunt & vertunt. Ea quidem ipſa Græcanica phraſis in Thucydide eſt, & in ſimilem huic meo ſenſum. Ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἑκατέροις ἤρθη, ἐναυμάχουν: *Poſtquam vtriſque ſigna ſublata ſunt, nauale prælium inierunt.* Et pòſt: ὡς ἡ μάχη ἐγίνετο καὶ τὰ σημεῖα ἤρθη, βραχύ μέν τι προῆλθον ὡς βοηθήσοντες. ἐπεὶ δὲ διὰ τάχους ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων ἐγίγνετο, καὶ τὰ σημεῖα κατεσπάσθη, πάλιν ἐπανεχώρουν ἐς τὸ τεῖχος: *Vt pugna facta eſt, & ſigna ſublata, paullum quid progreſſi ſunt vt auxilium laturi. poſtquam verò victoria Athenienſium celeriter fuit, & ſigna detracta ſunt, iterùm ad præſidium ſuum rediêre.* Ea Suidas & Scholiaſtes ſic interpretantur: Σύμβολά τινα εἶχον ἃ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μάχης ἐδείκνυτο. καὶ ὅτε μὲν ἀνετείνετο τὰ σύμβολα, ἤρχοντο τῆς μάχης. ὅτε δὲ κατεσπᾶτο, ἐπαύοντο: *Signa quædam habebant, quæ ſub tempus pugnæ oſtendebantur. & cùm ea erigebantur, pugnam incipiebant; cùm demittebantur, deſinebant.* Aliquid ad hunc morem, quod Dio Chryſoſtomus ſuo etiam æuo vſurpatum oſtendit, vt in muris Signum poneretur, inſtante hoſte. Nam ita in Boriſthenetico: Καὶ αἵ τε πύλαι συγκέκλειντο, καὶ τὸ σημεῖον ἦρτο ἐπὶ τοῦ τείχους τὸ πολεμικόν: *Et portæ clauſæ erant, & in muro ſignum ſublatum bellicum.* Imò de iſtâ ipsâ ruſsâ tunicâ reperio exempla. Plutarchus de pugnâ Antigoni cum Cleomene, *quieſcere*, inquit, *quoſdam iuſſit*, ἄχρις ἂν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀρθῇ φοινικὶς ὑπὲρ σαρίσσης διατεταμένη: *donec à rege ſublata eſſet punicea veſtis, ſuper ſariſſam extēſa.* Quod ipſum & in Polybio ita leges. Simile, quod Polyænus de Conone: Ἐπῆρε τὴν φοινικίδα. ἦν δὲ ἄρα μάχης

Bell. Hiſp.
Lib. XXVII.
I. Annal.
Liuio lux. Lib. II.
Lib. VI.
Lib. XXII.
Lib. V I.
Et Dionyſio. Lib. X.
Lib. I.
Græcis tale aliquid.
Suid. in σημεῖα.
In Philopom.
Lib. II.

σύνθημα

σιωῦθημα τοῖς κυβερνήταις: *Sustulit puniceam vestem. erat ea autem signum pugnæ gubernatoribus nauium.* Est quidem in Homero etiam, de Agamemnone suos ad pugnam vocante:

Il. θ. vers. 221. Πορφύρεον μέγα φᾶρος ἔχων ἐν χειρὶ παχείῃ.

Purpuream endo manu validâ tollens sibi vestem.

Sed non nisi de propriâ & regali eius veste Eustathius accipit, quam suspicari licet manu alleuatam ab eo, in festinatione & cursu. Sanè de tali aut alio signo vix mentio in Homero. Nec huic rei aliud lêgi, nisi si fortè
Signum ad iter. in Curtio, de Alexandro. qui cùm Tubæ sonus haud pariter ab omnibus exaudiretur, cùm castra mouenda essent, *Perticam quæ vndique con-*
Lib. v. *spici posset, supra Prætorium statuit, ex quâ signum eminebat pariter omnibus conspicuum.* Sed id quale fuerit, non dicit. Etiam Persas (in Ammia-
Lib. xx. no) video ad oppugnationem vocari, *signo per flammeum erecto vexillum.* Et iam habes omnia Signa: an mentior? & vnum etiam superest, leue, facile, quod *pugnæ signum* item dicunt, aut simpliciter *Signum.* Illud
De Tesserâ. idem, *Tessera*: & Græcis σιωῦθημα. quod datur in vno alteroque verbo sub ipsam pugnam ab Imperatore, vt eo symbolo commilitones inter se norint, & item hostem. Cuius vsus perit, cùm iste quoque tenet. Taci-
III. Hist. tus in bello ciuili: *Crebris interrogationibus notum pugnæ signum.* In
Lib. VII. Thucydide simile, pugnâ inter Syracusios & Athenienses: Καὶ τοῖς ἐρωτήμασι τοῦ ξυνθήματος πυκνοῖς χρώμενοι, σφίσι τε αὐτοῖς θόρυβον πολὺν παρεῖχον ἅμα πάντες ἐρωτῶντες, καὶ τοῖς πολεμίοις σαφὲς αὐτὸ κατέστησαν: *Crebris interrogationibus signi vtentes, sibiipsis tumultum crearunt omnes simul interrogantes, & hostibus notum id fecerunt.* Remedium huic rei non ab-
Acutum. surdum in Polyæno, qui inter Stratagemata recenset quòd *Acues qui-*
Lib. I. *dam dux Arcadum* τοῖς ἰδίοις ὁπλίταις ἔδωκε σιωῦθημα, κτείνειν τοὺς τὸ σιωῦθημα ἐρωτῶντας: *suis militibus signum dedit, interficere eos qui signum interrogassent.* Ita Arcades cùm non rogarent tacitique essent, interrogantes Lacædæmonios (noctu autem hæc gesta) interimebant. De hoc signo
II. Gallic. Cæsar capiendus, pugnâ subitariâ in Neruios: *Cæsari omnia vno tempore erant agenda. vexillum proponendum, quod erat insigne cùm ad arma concurri oporteret: signum tubâ dandum, acies instruenda, milites cohortan-*
Cæsar illustratus. *di; signum dandum.* Tria hîc habes nostra signa: *Vexillum, Classicum, Tesseram.* de quâ postremâ, nisi verba postrema capis, superflua videantur aut inculcata. De eodem Hirtius, bello Africo: *Cæsar signo Felicitatis dato, equo admisso in hostem ire cõtendit.* Fuit igitur ibi signum, *Felicitas*: vt Bruto *Libertas*: & plerumque tale aliquid, breue, & ominis boni.
Lib. III. cap. V. Vegetius: *Vocalia signa dicuntur, quæ voce humanâ pronunciantur. sicut in vigiliis, vel in prœlio, pro signo dicitur; vt puta, Victoria, Palma, Virtus, Deus nobiscum, Triumphus Imperatoris, & alia quæcumque voluerit dare is qui in exercitu habet maximam potestatem.* Veteres magis, nomina ferè deorum dabant, quos aut patria, aut ipsi Duces colebant. Ita Cyro si-
VII. Pæd. gnum erat, Ζεὺς σύμμαχος, ἡγεμών, σωτήρ: *Iupiter socius, Dux, Seruator,* vt
II. Ciuil. Xenophon tradit: Cæsari *Venus genitrix,* vt Appianus: Augusto, *Apollo,*

vt Vale-

vt Valerius. Etsi alia quoque, imò & dicta & versus: quæ longum sit persequi, & sponte occurrunt. Ego verò peregi iam plenè, tu abi, cura corporis me vocat. AVD. Nónne in crastinum reuocas? LIPS. Sub lege, si illud nobis erit. Ego in tam tenui valetudine quid mihi pollicear? nec *multa* aut longè *iaculor*, vt poëta loquitur, tam imbecillus. AVD. O vtinam aliter sit! vtinam de meis viribus, imò & annis, tibi addam! LIPS. Amanter hæc potiùs, quàm sapienter: nec è medio spatio reuocari ad carceres velim, vtique in tam exercito cursu. Tu BREVIARIVM cape, & salue. 1. cap. v.

BREVIARIVM LIBRI QVARTI.

IN ACIE quattuor dicta:

- ORDO & DIVISIO in GENERA
  - *Hastatos. qui per manipulos dispositi primi, cum interuallis.*
  - *Principes secundi, pariter.*
  - *Triarij tertij, pariter.*
  - *Velites sparsi in manipulos, in lateribus, in fronte.*
  - *Equites, ad latera, aut interdum in vijs & à tergo.*
- SIGNORVM locatio & DVCVM
  - *Hæc circa frontem, in quoque Genere. Vnde Antesignani & Postsignani.*
  - *Ex his Tribuni, Primopili & Imperator, circa medium, circáque Aquilas: Centuriones in fronte, ad suos quisque manipulos.*
  - *De ipsis Signis & formâ, in occasione additum.*
- FORMA instructionis
  - *Quadrata plurimùm: eáque duplex, aut triplex.*
  - *Aliter etiam duplex aut multiplex, cum Subsidijs.*
  - *Variatur Schematismis, Cuneo, Globo, Forcipe, Turribus, Serrâ.*
- ADIVNCTA Aciei. vt
  - *Allocutio.*
  - *Classicum.*
  - *Clamor.*
  - *Signum pugnæ.*

IVSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBER V.

DIALOGISMVS I.

Ad Disciplinam transitum, ac primò de sede eius, Castris. Ea laudata, diuisa, partes recensitæ.

AVDITOR ad me solito maturior venit, & infit, Amœnior hic, Lipsi, dies est,

Diffusúmque nitet pacato lumine cælum:

vt ait Lucretius: vísne ambulemus? Aura prouocat, tum etiam liberior sermo atque animus erit in spatiis his camporum. LIPS. Non nolo: & scis me, cum Cicerone olim, tueri valetudinem crebrâ istâ domesticâ ambulatione: quídni magis amem & vsurpem, cùm licet, illam subdiualem? Fiat. heus puer, cedo calceos & pallium. Habeo. imus? quò? AVD. Ad mœnia hæc si voles, verè amœna. A quam hinc vides, illinc viridi, paullo longiùs agros & camporum spatia olim culta, nunc, heu, deserta. LIPS. Deserta? imò excisa pleraque aut deiecta. En stirpes, en arbores, quæ fuerunt! en domus & ædificia, quæ fuerunt! Ferum Martem, nec qui animata solùm vitâ deuoluit, sed euertit quidquid stetit. O etiam ferini animi, qui cladibus his auctores! qui delectamini, qui gaudetis, & per malam ambitionem fouetis. Meo voto, in vos & capita vestra expetant primæ glandes emissæ aut prima tela. AVD. Tu ille mitis sic loqueris? LIPS. Loquor. isti malorum fons & caussa, isti per prauam cupidinem aut metum bella nobis suscitant, post ipsos mansura. Iterùm voueo. cadant, & his victimis Bellona placata abeat, & candida Pax succedat. AVD. Pacem laudare tecum possumus, atque etiam amare: sed te doctore didici, vt in aëre, sic in terrâ, suas esse bellorum tempestates, & deiici istâ grandine atque atteri hominum aliquot stirpes. Nónne ferre nostrum est? nónne iurare, vt sic dicam, in communem istam legem?

Euripid.

Μοχθεῖν ἀνάγκη. τὰς δὲ δαιμόνων τύχας
Ὅστις φέρει κάλλισ᾽, ἀνὴρ οὗτος σοφός:
Dolere & affligi necesse. at qui Deûm
Sortem optimè fert, ille vir verè sapit.

Aristot.

Sapientem mediocres affectus ha-

LIPS. Scio, & à me fiet. qui noui non casus solùm, sed ludibria rerum humanarum. In eo tamen maneamus, * τὸν σόφον μετριοπαθῆ μὲν εἶναι, ἀπαθῆ

ἀπαθῆ δὲ μὴ εἶναι. A V D. In istâc re maneo, in aliâ affectum vehementem habeo. L I P S. Quem, aut in quâ? A V D. Desiderij vel cupidinis potiùs peraudiendi de re institutâ. A D D I S C I P L I N A M ventum, quâ opus hodie maximè, & quæ non vsu solùm, sed notitiâ videtur mihi cessisse. Tu renouas? L I P S. Non mearum virium. Suggerere aliquid possum ex illâ veteri, capiat ex eâ aut hauriat si quis volet. Ambulemus, fabulemur, Polybium habes? A V D. Ecce meâ præuisione puer habet. L I P S. Benè est, audi. Disciplinam comprehendi in definitionis meæ verbis, S V B C E R T A L E G E. Nec enim aliud ea est, quàm *Præscriptum & lex quædam militandi, & in militiâ se gerendi.* Itaque ea continet, *tempus, modum, munia, opera* militiæ: & quæ pleraque Polybius exsequitur, etsi nec dispositè satis, nec plenè. Sed siquid ille omittit, aut alibi aut hîc dicam. Politicis enim nostris Monitis siue Notis quædam reseruamus, antè etiam à nobis factum. Tu librum cape, & lege:

bere, nullos non habere.

Disciplinæ definitio.

Τούτων δ' εὐτρεπῶν γινομένων, παραλαβόντες οἱ χιλίαρχοι τοὺς ῥωμαίους, ὁμοῦ καὶ τοὺς συμμάχους κατεστρατοπέδευσαν, ἑνὸς ὑπάρχοντος παρ' αὐτοῖς θεωρήματος ἁπλοῦ ἐπὶ τὰς παρεμβολὰς, ᾧ χρῶνται πρὸς πάντα καιρὸν καὶ τόπον. διὸ καὶ δοκεῖ μοι πρέπειν τῷ καιρῷ, τὸ πειραθῆναι καθ' ὅσον οἷόν τε τῷ λόγῳ τοὺς ἀκούοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῆς κατὰ τὰς πορείας καὶ στρατοπεδείας καὶ παρατάξεις χειρισμοῦ τῶν δυνάμεων. τίς γὰρ οὕτως ἐστὶν ἀπεοικὼς πρὸς τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα τῶν ἔργων, ὃς οὐκ ἂν βουληθείη μικρὸν ἐπιμελέστερον ἐπιστῆσαι ἐπὶ τῶν τοιούτων, ὑπὲρ ὧν ἅπαξ ἀκούσας ἐπιστήμων ἔσαι πράγματος ἑνὸς τῶν ἀξίων λόγου καὶ γνώσεως.

His ita paratis, accipiunt Tribuni Romanos vnà & Socios, & castrametantur: vnâ quidem apud eos & pariformi metatione, quâ vtũtur in omni tempore & loco. Ideoq; & visum mihi nunc decorum, conari, quantum id verbis potest, audientes inducere in notitiam modi & ordinationis, circà itinera, circà metationes, circà instructiones copiarum. Quis autem adeò abhorret abiunctúsque est à pulchris & honestis rebus, vt nolit paullò attentiùs hæc inquirere, quæ cùm semel audierit, gnarus erit vnius rei inter alias dignissimæ notitiâ, & consideratione?

POLYB.

Ad castra, vt vides, nos ducit: & Disciplinam ego istinc ordior, non quia sola ea pars, aut non ea alibi, sed quia hîc præcipuè. Nam Castra re ipsâ gymnasium, palæstra, sedes imò & domicilium Disciplinæ. *Munia, Opera, Exercicia, Præmia, Pœnæ* sunt in castris: & vno verbo, hîc regitur

Laudatio Rom. castrorum. miles & formatur. Ipsa castra non sine Disciplinâ fiunt, aut constant: quæ accuratissima sanè apud Romanos. Audi hoc à me. si in togâ aut sago pars alibi aut specimen Romanæ prudentiæ: hîc reperies, imò sapientiæ, & iudicio eo verbo vtor. Non vanè aut leuiter Polybius hîc attollit, & *rem vnam omnium cognitione dignißimam* ait. Quis Polybius? quo vix alius scriptor iudicio firmior, & nemo certè vsu atque experientiâ doctior. Ergo verba cogitatè examinemus & pensiculemus.

„ *Castra metantur.*] Nam quamprimùm iuncti ciues & socij, non confident sine castris. Sed ea iunctio plerumque in locis hosti vicinis, aut certè extra Romanum solum. Nullam illi noctem (vide curam & prouidentiam) sine castris agebant, & semper ligneis terreisque istis mœnibus, vt in vrbe, cincti.

Vetera castra. Quando id institutum? ab antiquo, si Liuium & Dionysium interrogas, qui sub regibus & statim post eos, castra ponunt, vallo & fossâ cingunt. Pluries meminerunt. Eò mirer à Frontino hanc rem ad Pyrrhi tempora relatam, & asseri ab eius exemplo, institutam.

Frontinus tamen vult à Pyrrho. Lib. IIII. cap. I. Nam ait: *Castra antiquitus Romani paßim per corpora cohortium, veluti mapalia, constituere soliti erant: Pyrrhus Epirotarum rex primus totum exercitum sub eodem vallo continere instituit. Romani deinde, victo eo in campis Arusinis, castris eius potiti & ordinatione notatâ, paullatim ad hanc vsque metationem quæ nunc est peruenerunt.*

Non meo assensu. Totâ in re dubito, & controuerto. Romani, inquit, anteà *per cohortes*? atqui Manipulos fuisse docuimus, & eam olim diuisionem. Pyrrhus *primus exercitum sub eodem vallo*? nec apud Græcos quidem verum, & in Homero ipso exempla sunt quæ refellunt. Illud fortasse potuit, Pyrrhum (vt fuit diligens ordinis & instructionis) primum curiosiùs meliusque castra digessisse: & fortasse ad illud instar Romani. Fortasse inquio nam cur adfirmem? video in reliquo ordine omnia composita iam antè apud Romanos: potuit & debuit ἀναλόγως etiam in castris. Si aliter: cur Polybius, qui sic libens abit & trahit in laudem suæ gentis, imitationem hanc siluit? Imò cur diuersa tota & alia apud Græcos ratio? quod ipse infrà dicet. Sed siue à se, siue ab aliis Romani: pulchra & admirabilis hæc facies ipsis etiam Græcis.

Lib. XXXI. Philippus Macedonum, narrante Liuio, *subiecta cernens Romana castra, admiratus esse dicitur & vniuersam speciem castrorum; & descripta suis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum interuallis: & negasse Barbarorum ea castra vlli videri posse.* Idem hoc Pyrrho Plutarchus adscribit: illi, dico, Pyrrho Epirotæ: si verè, quomodo Frontinus verè? Sed Plu-

In Pyrrho. tarchi verba hæc: Τάξιν τε καὶ φυλακὰς καὶ κόσμον Ῥωμαίων καὶ τὸ σχῆμα τῆς στρατοπεδείας ἐθαύμασε. καὶ τῶν φίλων προσαγορεύσας τὸν ἐγγυτάτω, τάξις μὲν, εἶπεν, ὦ Μεγάκλεις, αὕτη τῶν βαρβάρων οὐ βάρβαρος: *Ordinem, & stationes, & dispositionem Romanorum, & figuram ipsam castrorum admiratus est,*

est: & proximum amicorum affatus, O Megacles, inquit, hic ordo barbarorum, non est barbarus. Si ipse Pyrrhus metationi huic adstupuit: non ab eo profectò exemplum.

Vnâ quidem apud eos & pariformi metatione.] Aliter quàm apud Græcos aliosque, qui pro locis & temporibus mutabant. Non sic Romani, simplex semper & eadem, excipio quòd minor vel auctior spatio, prò numero legionum. Sed quadrata semper, sed portæ & sectiones eædem, sed tabernacula ducum & militum eodem situ. Hinc vtilissima illa notitia castrorum, & præuisa & inuenienda militibus omnia, sicut ciuibus in aliquâ vrbe. Vniusmodi igitur semper castra, si formam consideres: paullò alia, si apparatum totum & instructum. Nam moneo, duplicia Romanis castra fuisse, *Aestiua* & *Hiberna*. Illa, quæ mobilia, & æstatis siue expeditionis tempore, in vnam sæpe noctem structa. Quæ iterùm duplicia, à moræ mansionisque differentiâ. Si enim vna alteraque, aut omnino paucæ noctes in iis agendæ: sine aliâ additione *Castra* dicebant, aut *Mansiones* etiam posteriore æuo. Si diutiùs subsistendum; ab ipsâ re *Statiua*, aut *Statiuas*. In Suetonio Æstiua habes: *Obiit in castris Aestiuis, quæ ex eo Scelerata sunt appellata.* Statiua in Liuio, sub Rege Tarquinio: *In iis Statiuis, vt fit, longo magis quàm acri bello.* Cæsar: *Eodem die vterque eorum ex castris Statiuis, à flumine Apso, exercitum educunt.* Dixi & *Statiuas* appellari, voce in postremis scriptoribus reperiendâ, & intellegunt *Sedes*. Verba edicti Alexandri Imp. apud Lampridium: *Illâ die, illâ horâ, ab vrbe sum exiturus, & si dij voluerint, in primâ mansione mansurus. Deinde per ordinem mansiones, deinde Statiuæ.* Sedes dixi intellegi: & ipsa ea vox pro castris. Vegetius: *Eruditi in sedibus milites.* Ammianus: *Militares numeri destinatas remearunt sedes.* Et pluscula exempla. At *Hiberna* sunt, quæ per hiemem & in diuturnâ mansione militibus receptaculum: ab ipso item sic tempore dicta. *Hiemalia* Vopiscus appellauit: *Tuum est illic Hiemalia & Aestiua disponere, vbi tuis nihil deerit.* Istorum origo in Liuio, bello Veienti: *Hibernacula etiam, res noua Romano militi, ædificari cœpta.* Annæus Florus: *Tunc primùm hiematum sub pellibus, taxata stipendio hiberna.* Id fuit sub annum Vrbis CCCLVIII. Etsi Liuius & Cæsar, *Pelles* remouere & seiungere ab *Hibernis* videntur. Vt ille lib. XXXVIII. *Instare hiemem, aut sub pellibus milites habendos fore: aut si concedere in Hiberna vellent, differendum in æstatem bellum.* Cæsar lib. III. *Huiusmodi tempestates consecutæ sunt, vt continuatione imbrium, diutiùs sub pellibus milites contineri non possent. Itaque exercitum Cæsar in Hibernis collocauit.* Itaque, pro istorum mente, *Statiua* illa sint sub Pellibus: *Hiberna*, in opidis, aut castris, quæ tabernaculis & alio opere accuratiùs instructa. & meritò, tum contra cæli iniurias, tum quia vsui plura necessaria in diuturnâ morâ. Itaque hæc talia, fortasse & Statiua, partes siue membra habebant magis distincta, vt *Armamentarium, Fabricam, Valetudinarium*, & siquid reperis tale. Imò reuera instar opidorum sæpe struebantur, præsertim in finibus imperij, & vbi perpetuæ stationes

Vniformia Romanis castra.

Duorum generum.

Aestiua.

Statiua. Claud. ca. 1.

Lib. I.

Sedes, pro castris.

Hiberna.

In Aurel.

Lib. V.

Lib. I. cap. XII.

Membra castrorum.

tiones & prætenturæ contra hostem. Tale in Euphratis, Danubij, Rheni nostri ripâ : & hæc ea origo & genitura nobilium aliquot hodie opidorum. Ad hæc etiam, ea quæ *Procestria* dicebant, nisi fallor. Festus enim in eâ voce explicandâ nutat : *Procestria, quò proceditur in muro. Aelius Procestria ædificia esse dixit extra portam. Artorius quæ sunt ante castra, etiam qui non habent castra, propugnacula quibus pro castris vtuntur ædificant.* Sententiæ tamen haud nimis diuersæ, si attendis. Prima est, locum spatiumque sic dici processus in muro quid vult ? ambulacra illîc, à procedendo ? vix opinor, & malim scribi, *quò proceditur à muro*, vt sint Procestria, quidquid ante muros est. quomodo Ælius, *ædificia extra portam*: quasi suburbia aut προάστεια. At Artorius, vult ædificia esse ante castra: & si non sint castra, illa ipsa quæ loco castrorum sunt, *propugnacula ædificiáue*. Ita enim postremam vocem scripserim, & me capis. Duplex est sententia scilicet Artorij: aut ædificia ante castra esse, aut ipsa illa quæ vice castrorum vsurpantur. Sicut *Pro castris*, duo notat, & ante ea, & pro ipsis. Sed quid iuuat hæc * ἀκανθίζειν? tenuis fructus: magis noto, pro Artorij priore sententia morem castrensem esse, quem Tacitus notat. *Subuersa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipij exstructa.* Sunt profectò hæc *Procestria* : quæ adnexa ferè Hibernis aut Statiuis, vt eò reciperentur lixæ, aduenæ, & qui alij paganorum castra sequerentur. Misceri enim eos militibus, non Romanus vsus. Cæsar pro hac consuetudine, cùm Germanos equites subitò scribit ad castra aduolasse: *Nec priùs sunt visi quàm castris appropinquarent, vsque eò, vt qui sub vallo tenderent mercatores, recipiendi sui non haberent facultatem.* Manifestò dat intellegi, lixas, id est mercatores & id genus, sub castris tetendisse, non in castris; & receptum denique in ea habuisse, hoste instante.

Procestria.

Diuinatio in Festo.

Et iterùm.

** subtiliter vellere, spinas ablegere.*

Tacito lux. IIII. Hist.

Lib. VI.

„ *Circa itinera, circa metationes, circa instructiones copiarum.*] Tria polliceri videtur iam dicturus, *Agmen, Castra, Acies*. Priora duo exsecutus est, etsi ordine alio : tertium desidero, si tamen id sensit. Vox Græca sanè eò ferè ducitur : & si ita est, absoluo culpæ Polybium cuius antè reum feci, quasi neglegenter de Acie omisisset. Fortasse nunc non ipse, sed exscriptorum aut temporum culpa hæc subduxit.

DIALOG. II.

Prætorij positura, eius magnitudo, & partes.

POLYB.

Ἔστι δὲ τὸ γένος αὐτῶν τῆς στρατοπεδείας τοιόνδε. τοῦ κριθέντος ἀεὶ τόπου πρὸς στρατοπεδείαν, τούτου τὸν ἐπιτηδειότατον εἰς σύνοψιν ἅμα καὶ παραγγελίαν, ἡ τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴ καταλαμ-

Est autem metatio castrorum eiusmodi. loci semper, quem castris dilegerint, aptissimam & cōmodissimam partem aspectui simul & iussioni, eam sibi vindicat Prætorium.

βάνει. τεθείσης δὲ τῆς σημαίας, οὗ μέλλουσι πηγνύναι ταύτην, ἀπομετρεῖται πέριξ τῆς σημαίας τετράγωνος τόπος. ὥς τε πάσας τὰς πλευρὰς ἑκατὸν ἀπέχειν πόδας τῆς σημαίας, τὸ δ' ἐμβαδὸν γίνεσθαι τετράπλεθρον.

torium. Signo autem posito, vbi id defixuri sunt, mensurâ definitur circùm id signum quadratum spatium, sic vt omnia latera à signo centum pedes absint, fiátque tota ipsa area siue pedatura iugerum quaternûm.

CVM laudauit Polybius castra, ponit & designat: sed Prætorium primò. Quidni illud? honoris & decentiæ caussâ primo Duci primus *Signa primo locat Vegetius.* locus. Tamen Vegetius ipsa Signa militaria præmittit, atque ijs locum præmetatur. *Prima*, inquit, *signa suis locis intra castra ponuntur, quia nihil* *Lib. III. cap. VIII.* *est venerabilius, eorum maiestate militibus. Deinde Duci Prætorium eiusq́ comitibus præparatur, ac Tribunis tabernacula collocantur.* Et Polybius hîc quoque (& magis posteà) *Signi* aut *Vexilli* meminit primò positi: sed in alium sensum, nec illius militaris. Sanè Vegetij æuo dixeris Signa in vno loco circa Principia constitisse: quod & ex Taciti scriptis liceat opinari. At Polybius Signorum mentionem haud aliter facit, videturque locare in Manipulis suis quodque, aut Turmis. Ista quidem Signa, quæ ad locum notificandum, metatorum sunt, vt posteà dicam, non legionum aut manipulorum.

„ *Aptissimam & commodissimam partem aspectui simul & iussioni.*] Nempe eam partem quæ editior, aut cui aliunde nihil obstabat: quæ *Prætorium in edito aut conspicuo.* aspici vndique & aspicere poterat, è quâ dari mandata & audiri. Nam ecce Allocutio, Signi ad pugnam propositio, circa Prætorium aut super ipsum facta: quæ locum volebant liberum & conspectum. Ea ipsa res ad maiestatem aliquam & vim imperij faciebat, eminere loco qui dignitate eminebat. Ipsum etiam Tabernaculum, nisi fallor, non latius solùm ceteris, sed altius, & quasi in vrbe aliquâ templum. *Ipsum erectum.*

„ *Prætorium.*] Vna ista vox Latinis, quam duplici Polybius interpretatus est, τῦ στρατηγοῦ σκηνήν: *tabernaculum Prætoris.* Etsi Græci quoque simpliciter στρατήγιον, quasi *Imperatorium* aut *Prætorium* dicunt. Corrigi *Strategiū.* Suidam ita censeo: στρατήγιον ὁ τόπος τοῦ στρατοῦ: *Startegium locus exercitus:* imò verò τοῦ στρατηγοῦ, vel ex ijs quæ Suidas adtexit. Sed cur Latinis *Prætorium vnde dictū.* *Prætorium*? Festū audi: *Initio Prætores erant, qui nunc Consules, & ij bella administrabant. quorum tabernaculum quoque dicebatur Prætorium.* Augustæa ætas videtur & hoc *Augustale* dixisse: vt quidem in Fabio lego, *Augustale.* sed solo: *Carmen funebre, propriè Nænia; & tabernaculum ducis, Augustale.* Potest ab Augustis ita dictum esse, qui in eo tendebant: sed exemplum *Lib. VIII. cap. II.* tamen eius verbi aut vsurpationem, mirum nusquam reperiri. Aliter *Sed sine exemplo.*

Alio sensu Prætorium. Lib. xxx. Lib. xxxvi.

autem etiam Latinis vox *Prætorij*: nec pro loco solùm, sed pro conuentu & hominibus qui in eo loco. Hoc sensu *Prætorium dimittere* dicunt: quod est proinde, quasi *Curiam mittere, aut Senatum*. Liuius: *Tribunis edicit, vt vbi Prætorio dimisso signa concinuissent*. Idem iterùm: *Priusquam Prætorium dimitteret, denunciauit*. Iterumque: *Fuluius dimittens Prætorium Tribunis militum imperat*. Quæ missio semper ad horam & statutum tempus facta, scilicet vespere & luce abeunte, cùm Vigiliæ mox constituendæ essent, & quisque ad corpora aut munia sua curanda abiret. Ideò mandata, siqua in noctem aut primam lucem Imperator vellet, tunc dabat: ne quies turbaretur castrorum. Dictio hæc restituenda Liuio, in rebus Annibalis. vbi acer ille Imperator & in dolos intentus, sub pugnam ad Trebiam, fratri suo Magoni in tabernaculo infit:

Lib. xxi. *Delige centenos viros ex omni pedite atque equite, cum quibus ad me vigiliâ primâ venias: nunc corpora curare tempus est. Ita præconium missum*. Sic scribunt vsque adhuc, & explicant Præcones circummissos, qui edicerent corpora curare. Ego verò non admitto in Romanâ aut Punicâ militiâ *Præcones*: etsi Græcos habuisse probè scio: magisque accedo veteribus libris, in quibus constanter repperi, *Prætorium missum*: & quis non probet? Simile est alterum illud è militiâ, *Mittere Principia*. In Frontino leges: *Perstare in principijs, donec ea mitterentur, præcepit*. Quod ille de militibus dixit ignominiâ notatis, & oculis omnium in fœdo habitu ibi expositis. Tentanda non est aut immutanda ea scriptio (conati quidam:) firmaturque iterùm à Frontino: *Tempus elegit quo missa principia quietem omnibus castrensibus dabant*. Quid igitur hoc est? pænè idem quod alterum prius: & dicuntur mitti aut dimitti Principia, cùm Tribuni non vltrà ibi præsident, ius aut mandata dispertiunt, sed sub noctem ad Prætorium eunt, mox ad se ituri. Id verò est *mittere principia*, & conuentum militum soluere qui ibi frequentes. Cùm de Vigilijs agemus, capies hoc magis.

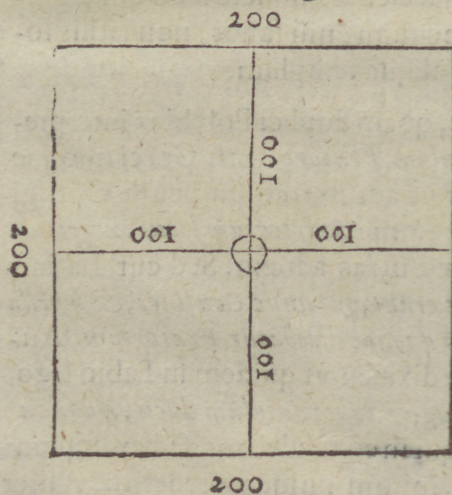
Correctus Liuius.

Principia mittere. Lib. iiii. cap. i.

Lib. ii. cap. v. *Quo sensu dictum.*

„ *Vt omnia latera à signo centum pedes absint.*] Signum hoc fuit vexillum album, vt infrà dicam. Ab eo remouet quaquauersus latera pedes centenos. Est igitur quadratum hoc iustum, cuius latera singula *pedum ducentenûm*. Nam vide in figurâ. Grandis igitur & capax hæc metatio, ac par (vt mox videbis) illi quattuor manipulorum, siue hominum *quadragintorum octoginta*. Ergóne opus tantâ? opus. Primùm, quia ipse Prætor pro se laxiùs paullo agere & tendere debuit, quàm caput aliquod è vulgo.

Area Prætorij.

Cur tam ampla.

Deinde

Deinde, quia ministri aut comites illi plures, quos iuxta se habebat. Inter ministros, lictores erant primò, & peculiares deinde serui ad varios eius vsus. Inter comites, honestiores multi, qui amicitiæ caussâ aut militiæ, sponte eum secuti. Hi *è contubernio Prætoris*, aut *Contubernales* eius dicebantur, quoniam eâdem istâ pedaturâ tendebant. Imò Senatorum filij, & tale nobiliorũ genus, comitari ita magistratus solebant. Atque ipse Iulius Cæsar, cùm suâ quadam caussâ peregrinari nobiles nollet, tamen hoc vtiliter à maioribus institutum non abrogauit, & cum exceptione edixit: *Neu quis Senatoris filius, nisi contubernalis aut comes magistratus, peregrè proficisceretur.* Ita Suetonius in eius rebus. Et sanè vtilitas hîc clara, quòd iuuentus castè modesteque agebat, sub oculis & in latere ducis: quòd sermonibus sæpe militaribus, & interdum consilijs, intererat: denique *duces agere*, vt Plinius admonet, *parendo discebat.* Sed & laxitate Prætori opus, ad mulos & iumenta quæ plura habebat, itemque ad supellectilem & vasa. Pecunia è publico ad *Mulos & tabernacula* dabatur: & altera ad *Vasa*, *Vasarium* appellata. In his quidem, adeò non vsum sed delicias & luxum quidam spectabant, vt de Cæsare scripserit Suetonius: *In expeditionibus tessellata & sectilia pauimenta circumtulisse.* scilicet quibus Prętorij sui solum parte aliquâ tegeret, & sterneret in breuem vsum. Nec de Prætorio plus hauseris è Polybio: de meo aliquid addam? quoniam toto capite adnuis, fiat. Forma eius fuisse videtur rotunda, ex Varrone: *In cauædio si locus nullus relictus, sub diuo qui esset, testudo dicebatur, à testitudinis similitudine: vt est in Prætorio in castris.* Significat testudineâ formâ id fuisse, pęnè in rotundum. Hac caussâ fortasse Iosephus cum templo componit: τὸ στρατήγιον, inquit, ναῷ παραπλήσιον: *Prætorium templo simile*, quòd templa pleraque rotunda: aut etiam, quòd eminebat in medijs castris, vt in vrbe aliquâ templum. An & quia religio ibi, & pars sacrorum? certè *Augurale* fuit, vbi sacrificare & auspicari Imperator solet. Tacitus de Germanico: *Noctè cœptâ egressus Augurali, per occulta & vigilibus ignara.* Meminit iterùm: *Structam ante Augurale aram subditâ face accendi.* Ita enim legerim magis, quàm vt vulgatur: *Structa ante Auguralem aram.* Quasi Ara aliqua cognomento *Auguralis* fuerit: quod non probo, nec etiam ante aram aliquid strui mos, sed in ipsâ, aut super ipsam. Itaque crediderim ante ipsum Augurale aram hanc fuisse, in quâ sollenniter libamenta aliqua illata & cremata, cottidianæ religionis ergo. An non Dionysius hanc intellegit, cùm inter prodigia scribit: Τοῦ ἑτέρου τῶν ὑπάτων Γαΐου Μαλλίου κεραυνὸς εἰς τὸ στρατήγιον ἐμπεσὼν, τήν τε σκηνὴν διέσπασε, καὶ τὴν ἑστίαν ἀνέτρεψε: *In alterius Consulum, C. Manlij Prætorium fulmen incidens, & tabernaculum disiecit, & focum siue Aram euertit.* Nisi si de Larum magis foco intellegit: quod in medio pono. At ipsum nostrum hoc est, quod *Auguratorium* Iulio Hygino dicitur (vir ille de Castris scripsit, & vidi in codice veteri ac libaui) *Auguratorium*, inquam, ipsi: qui & situm docet: *Auguratorium parte dextrâ Prætorij, Tribunal læuâ, vt accepto augurio insuper ascendat.* Ecce duo membra Prætorij,

Ministri & appar.tio Prætoris.

Comites & Contubernales.

Cap. XLII.

Muli & vasa multa.

Iuliana delicia.

Cap. XLVI.

Forma Prætorij.

IIII. de L.L.

Lib. III. Excid.

Cũ templo cõparatur.

Augurale in eo.

II. Annal.

XV. Annal.

In Tacito nostra lectio.

Ara ad Augurale.

Lib. IX.

Vbi id situ.

Prætorij, Augurale & Tribunal, & vtrique suum locum. Quod autem *dextrâ* ait, aut *sinistrâ*: puto capiendum pro intrantium ratione, & aspectu venientium à Decumanâ. Sed & Stabula, Culinam, & eiusmodi partes seorsim in Prætorio fuisse, tu tibi subieceris me silente, nec longè à Prætorio *Armamentarium*, cùm id fuit.

„ *Tota ipsa area siue pedatura iugerum quaternûm.*] In Græco *Plethra quaterna* sunt: nos fecimus *iugera*, etsi plurium opinione Iugerum est paullò maius. Possis veriùs firmiusque, *Versus*. Varro: *Versum dicunt centum pedes quoquouersus quadratum*. Quod ipsum dimensum quater est in areâ Polybianâ. Sed Varro addit, *in Campaniâ* vulgò sic appellare & metiri: contrà Hyginus *in Dalmatiâ*. *Iugerum*, inquit, *in Dalmatiâ Versus appellant, in prouinciâ Narbonensi alij Libram, alij Paralleuam*. Sed in verbis quid insistam, cùm rei adfatim? AVD. Etiamnum insistes, & te rogo. LIPS. Quid illud? AVD. *Pedaturam* hîc quam appellas, ea firmat mihi pedem. Libera & expedi. LIPS. In facili est: quia tamen voce eâ sæpe & necessariò vtar, audi. Quod Græcis ποδισμὸς, id Latinis *Pedatura*: etsi *Podismi* ipsâ Græcanicâ voce crebrò in hac tali re Vegetius vsus. Podismus autem, dimensio, aut & dimensum ipsum per pedes: sicut σαδιασμὸς, per stadia. Ad verbum est, *Pedatura*. Glossæ illæ fidæ: ποδισμὸς, *pedatura*. Vegetius: *Singulæ centuriæ accipiunt pedaturas*. Cassiodorus: *Pedaturas murorum omnes subeatis*. Hyginus in istâ re castrorum: *Si strictior fuerit pedatura*. Et accipiunt, vt vides, non pro ipsâ mensurâ tantùm, sed pro spatio areaque quam sic dimensi. Nescio an Frontinus magis nouè hoc ipsum non *pedem* dixerit: *Pomiferam arborem*, inquit, *quam in pede castrorum fuerat amplexa metatio*. Interpreter equidem, pedaturâ & areâ: nisi quis extremum & finem castrorum malit. Sed pro priore tamen sensu sciat & Senecam esse: *Exiguæ sæpe areæ in multos vsus describentis arte patuerunt, & pedem quamuis angustum dispositio fecit habitabilem*.

Versus, quid. 1. de R R. cap. x.

Pedatura.

Podismus.

Lib. III. cap. VIII.

V. Var. IX.

Pes pro eodem.

Lib. IIII. cap. III.

De Tranq. cap. I.

DIALOG. III.

Tribunorum metatura, Quæstoris, Euocatorum, Ablectorum, Extraordinariorum.

IAM perge sodes, & lege.

POLYB. Τούτου δὲ τοῦ σχήματος ἀεὶ παρὰ μίαν ἐπιφάνειαν καὶ πλευρὰν, ἥτις ἂν ἐπιτηδειοτάτη φανῇ πρός τε τὰς ὑδρείας καὶ προνομὰς παρεμβάλλεται τὰ ῥωμαϊκὰ στρατόπεδα τὸν τρόπον τοῦτον. ἐξ ὑπαρχόντων χιλιάρχων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ

Ad huius figuræ semper vnum adspectum & latus, quod optimum videatur aquationi & pabulationi locantur Romanæ legiones hunc in modum. Cum sex Tribuni sint in legione, vt

κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, δυεῖν δὲ στρατοπέδων ὄντων τῶν ῥωμαϊκῶν ἀεὶ μεθ' ἑκατέρου τῶν ὑπάτων, φανερὸν ὅτι δώδεκα χιλιάρχους ἀνάγκη συστρατεύειν ἑκατέρῳ τῶν ὑπάτων. τιθέασι δὴ τὰς τούτων σκηνὰς ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν ἁπάσας, ἥτις ἐστὶν παράλληλος τῇ τοῦ τετραγώνου προκριθείσῃ πλευρᾷ. πεντήκοντα δὲ ἀπέχει πόδας ἀπ' αὐτῆς, ἵπποις ἅμα δ' ὑποζυγίοις καὶ τῇ λοιπῇ τῶν χιλιάρχων ἀποσκευῇ τόπος. αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ προειρημένου σχήματος εἰς τοὔμπαλιν ἀπεστραμμέναι, πεπήγνυνται πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν, ἥτοι ἔξω καὶ καλείσθω δὲ καθάπαξ ἡμῖν ἀεὶ τοῦ παντὸς σχήματος κατὰ πρόσωπον. ἀφεστᾶσι δ' ἀλλήλων μὲν ἴσον αἱ τῶν χιλιάρχων σκηναί. τοσοῦτον δὲ τόπον, ὥστε παρ' ὅλον τὸ πλάτος ἀεὶ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων παρήκειν.

vt diximus, & duæ sint vtique legiones ipsius Cõsulis; liquet duodecim Tribunos alteri Consulum in militiâ adesse. Collocant horum tabernacula ad vnã rectam lineã omnia, quæ parallela sit & pari distans lateri Quadrati in hãc rem capto. Distet autem ab eo quinquaginta pedes: equis scilicet, & iumentis, & reliquis Tribunorum impedimentis locandis. Tabernacula autem prædictæ Figuræ auersa ponuntur, vt extrorsum spectent. quod sit, & appelletur semel à nobis totius figuræ castrensis frons & facies. Distant inter se Tribunorum tentoria æqualiter, & eò producuntur, vt omne spatium attingant Romanarum Legionum.

Statuto Prætorio & sede Consulis, proximum est locare ab eo proximos. ij sunt Tribuni. Ponit: & indicat quâ parte semper. Ait:

„ *Ad huius figuræ semper vnum aspectum & latus.*] Seriò hoc monet & præmittit, numquam variatum in hac positurâ. Semper ad vnum latus idemque huius Quadrati Tribuni collocati; & infra eos, legiones. Quod autem latus? id, inquit, quod aquando aptissimum sit & pabulando. Igitur aptabant ita castra, vt Prętoria ferè porta hostem spectaret, Decumana auersissima ab illo. Et per hanc plurimùm aquabantur & pabulabantur: ergo & facies castrorum tota versa in illam. *Pretorij adspectus Decumanam versus*

„ *Quinquaginta verò pedes ab eo distat.*] Rimanti aut inquirenti om-

nia hîc satis clara. Linea ista, inquit, parallela distat à lineâ Quadrati quinquaginta pedes. Quo fine hoc spatium? vt tabernacula illîc Tribunorum possint statui: atque ea ipsa laxiora, calonibus, equis, mulis. Quis nescit honestiùs paullò comitatos instructosque fuisse hos militum duces, & sæpe Senatores?

Frons castrorũ, duplici consideratione.

„ *Totius figuræ castrensis frons & facies.*] Id eâ caussâ, quòd omnia illuc spectent & intendant. Hac igitur consideratione Prætoria porta, & quæ iuxta eam, tergum & posteriora castrorum sunt: Decumana & introrsum alia, facies & pectus. Diuersa inspectio est, cùm Tacitus *auersa castrorum*, Decumanam appellat: & Liuius, *abs tergo castrorum* eam ponit: quod fit intuitu & relatione ad hostem. Nam hæc ferè semper illi auersa, & tum frons censetur pars ei proxima & opposita.

„ *Distant inter se Tribunorum tentoria æqualiter.*] Nota non continua igitur fuisse, nec connexa. Cur autem separata? credo ad vsum militarem, & vt commeatus ac transitus vndique ad Forum vtrumque esset, per minutas illas vias & spatia interiecta. Sed & dignitas locationis maior, sic diuisæ & abiunctæ. Quanta autem illa interualla? in Tabulâ videbis. Nunc, si placet, lege non quæ sequuntur, sed paullò inferiùs, quæ huc spectant. Etsi enim Polybius ipse Principia & legiones hîc adtexit: tamen ordini meo & intellectui tuo aptius, totam *Superiorem* partem simul describi, & tum ad *Imam* iri. Ergo ista nunc lege:

Polyb.

Ὁ δ' ἀπὸ τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνὰς ὄπισθεν τόπος ὑποπεπτωκὼς, ἐξ ἑκατέρου δὲ τοῦ μέρους τῆς τοῦ στρατηγοῦ παραστάσεως παρακείμενος, ὁ μὲν εἰς ἀγορὰν γίνεται τόπος, ὁ δ' ἕτερος τῷ ταμιείᾳ, καὶ ταῖς ἅμα τούτῳ χορηγίαις. ἀπὸ δὲ τῆς ἐφ' ἑκάτερα τελευταίας τῶν χιλιάρχων σκηνῆς, κατόπιν οἷον ἐπικάμπιον ἔχοντες τάξιν πρὸς τὰς σκηνὰς, οἵ τε τῶν ἐπιλέκτων ἱππέων ἀπόλεκτοι, καί τινες τῶν ἐθελοντηδὸν στρατευομένων τῇ τῶν ὑπάτων χάριτι. πάντες οὗτοι στρατοπεδεύουσι

At qui ponè Tribunorum tentoria locus iacet, & ex vtraque parte Prætorio adiacet, eius vna pars Foro destinatur, altera Quæstori eiusque apparatibus. Ab vtroque verò extremo Tribunorum tabernaculo, retrò quasi inflexam metationem habent Extraordinariorum equitum Ablecti, & quidam ex iis qui vltrò ac sponte in gratiam Consulum militant. Hi omnes locantur

&

παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων τοῦ χάρακος ἐπιφανείας, βλέποντες οἱ μὲν ἐπὶ τὰς τοῦ ταμιείου παρασκευάς, οἱ δ᾽ ἑκατέρου μέρους εἰς τὴν ἀγοράν. ὡς δ᾽ ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνει τούτοις, μὴ μόνον στρατοπεδεύειν συνεγγὺς τῶν ὑπάτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς πορείας, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας χρείας περὶ τὸν ὕπατον, καὶ τὸν ταμίαν ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ τὴν ὅλην διατριβήν. ἀντίκεινται δὲ τούτοις ἐπὶ τὸν χάρακα βλέποντες οἱ τὴν παραπλήσιον χρείαν παρεχόμενοι πεζοὶ τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσιν. ἑξῆς δὲ τούτοις δίοδος ἀπολείπεται πλάτος ποδῶν ἑκατόν, παράλληλος μὲν ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς. ἐπὶ θάτερα δὲ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τοῦ στρατηγίου, καὶ τοῦ ταμιείου παρατείνουσα, παρὰ πάντα τὰ προειρημένα μέρη τοῦ χάρακος. παρὰ δὲ τὴν ἀνωτέρω πλευρὰν ταύτης, οἱ τῶν συμμάχων ἱππεῖς ἐπίλεκτοι στρατοπεδεύουσι, βλέποντες ἐπί τε τὴν ἀγορὰν ἅμα καὶ τὸ στρατήγιον, καὶ τὸ ταμιεῖον. κατὰ μέσον δὲ τὴν τούτων τῶν ἱππέων παρεμβολήν, καὶ κατ᾽ αὐτὴν τὴν τοῦ στρατηγίου πρόστασιν, δίοδος ἀπολείπεται πεντήκοντα ποδῶν, φέρουσα μὲν ἐπὶ τὴν ὄπισθεν πλευρὰν τοῦ στρα-

& spectant transuersa latera, alij Quæstorium intuentes, alij Forum. Plerumque autem euenit, istos non modò metari circa Consules, sed & in agmine & via faciendâ, aliísque administrationibus, curare atque agere apud Consulem & Quæstorem. Opponuntur istis in vallum spectantes, consimilem prædictis vsum præbentes pedites. Supra deinde vtrosque via relinquitur lata pedes centum, parallela Tribunorum tentoriis, ad vtrumque autem Fori latus & Prætorij & Quæstorij pertingens & ad omnes dicti valli partes. Ad superum huius viæ latus sociorum equites Extraordinarij metantur, Forum versus aspicientes, & Prætorium, & Quæstorium. Circa mediam horum metaturam, & è regione ipsius Prætorij, via relinquitur quinquaginta pedum, quæ fert ad postica castro-

στρατοπεδείας, τῇ δὲ τάξει πρὸς ὀρθὰς κειμένη τῇ προειρημένῃ πλατείᾳ. τοῖς δ' ἱππεῦσι τούτοις ἀντίτυποι τίθενται πάλιν οἱ τῶν συμμάχων ἐπίλεκτοι πεζοί, βλέποντες πρὸς τὸν χάρακα, καὶ τὴν ὄπισθεν ἐπιφάνειαν τῆς ὅλης στρατοπεδείας. τὸ δ' ἀπολειπόμενον ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τούτων κένωμα παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων πλευρὰς δίδοται τοῖς ἀλλοφύλοις, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ καιροῦ προσγινομένοις συμμάχοις.

rum, ordine autem & situ rectangula est prædictæ viæ latæ. His demum equitibus auersi locantur sociorum Extraordinarij pedites, aspicientes vallum & tergum castrorum. Quod autem superat vacuum ex vtraque harum partium ad latera transuersa, id datur extraneis & siquis subitò & ex tempore socius aduenerit.

Tribunos cùm locauimus, videamus ecquis alius è dignioribus in isto tractu? Ita, inquit, etiam Quæstor. Vbi? designat:

„ *Qui ponè Tribunorum tentoria locus iacet.*] Ille, qui ab vtraque parte Prætorij, vtrisque Tribunorum tentorijs respondet. Atque is duplici vsui. Nam

„ *Eius vna pars Foro destinatur.*] Quod & rebus vænalibus, opinor, seruiit, & conuentibus, & Legationibus etiam audiendis. In Suidâ reperio fragmentum: Ὀλίγον ἐξωτέρω τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς, χωρίον τι ὥσπερ ἀγορὰ ἀπεδέδεικτο. ὃ δὴ γνῶμα προσηγορεύετο. ἐκεῖσε δὲ αἱ πρεσβεῖαι καὶ αἱ ἀγγελίαι καὶ * ὅλα ἐγίνοντο: *Paullum vltra tabernaculum Prætorium, locus ostensus fuit velut Forum, qui Gnoma appellabatur. Illic autem legationes & nuncij, & alia administrabantur.* Sed nescio tamen an non de loco & Foro Quæstorio hoc accipi verius sit, quoniam ad eum veniebant & deducebantur primò legati. Ita sanè in Hygino scriptum: *In Quæstorio maximè legati hostium & obsides, & siqua præda facta fuerit in quæstione* (fortè *Quæstorio*) *ponitur.* Quod autem Suidas ait *Gnomam* appellari, mihi inauditum est: doceat qui nouit.

*Lego ἄλλα.

„ *Altera Quæstori, eiúsque apparatibus.*] Vtrumque hoc spatium grande fuit, & in omni latere circiter *pedum trecentorum.* Vnum igitur, atque id dextrum (respectu Prætoris in castra versi) Foro seruiit: alterum, de quo nunc, Quæstori. Sed itáne Polybi ponis? palàm, & mox reponis. At nobis tamen dubitatio aut remora, ex Liuianis aliquot locis, qui in te pugnant. Narrat alibi, Samnites in castra Romana improuisos irrupisse: *& ab tergo,* inquit, *castrorum, portâ Decumanâ, impetus factus, itáque captum Quæstorium, Quæstórque ibi L. Opimius Pansa occisus.* Quid clarius, quàm haud longè à Decumanâ Quæstorium fuisse? Sed & *Quæstoriam*

Quæstoriũ vbi. Liuius dissentire videtur. Lib. x.

storiam portam idem nominat, & ponit à Prætoriâ longè. vt cùm de L. Æmilio, qui suos instruit in castris aduersùs Ligures. Is *M. Valerium erumpere extraordinariâ portâ iussit: ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instruxit: tertia legio aduersùs sinistram principalem, Q. Fuluius Flaccus cum dexterâ alâ ad Quæstoriam portam positus*. Pressiùs hæc considera. Ad quattuor portas exercitum instruxit, & orsus ab *Extraordinariâ* (ea est *Prætoria*) ad vtramque *Principalem*, & tum *Quæstoriam* descendit. Quæ hæc esse potest, nisi *Decumana* ipsa? sic dicta scilicet, quia Quæstorio vicina. Indicat iterùm Liuius, cùm Galli Boij Sempronium in castris aggrediuntur. ac dum ille, inquit, suos disponit & *duabus Principalibus portis signa efferre iubet: alius tumultus ab aduersâ parte castrorum est exortus. In portam Quæstoriam irruperant Galli*. Et mox addit: *tria prœlia circa castra locis distantibus fuisse*. Ecce duas *principales* portas abiungit à *Quæstoriâ*, & hanc ait in *aduersâ* (siue magis placet *auersâ*, aut *diuersâ*) *parte* fuisse: item, prœlia illa *distantibus locis facta*. Atquin profectò si Quæstorium, vbi Polybius ponit; nihil clarius, quàm ad alteram Principalem id fuisse. Hæc talia sunt mi Auditor, vt ego quidem sine calumniâ nihil iis obtendam. Descendo illuc, vt olim & veteri æuo Quæstorium fuerit è regione Decumanæ, viâ mediâ *Quintanâ*. Rationem ille situs habuit. Quòd in vtraque castrorum parte voluerunt imperium aliquod & magistratum esse. Si ita est, tum & viam illam latiorem fecerim, & centum haud minus pedum. Argumentum aliquod pro hac re, quod etiam posteà (Quæstorio iam translato) forum illud Quæstoris *Quintana* appellata: quid nisi prisco nomine, vt solet, retento? Nam quod Isidorus ait: *Quintana, pars plateæ quinta est, quâ carpentum progredi potest*: aut nec verum est, aut nihil ad nostram facit. De quâ Festus: *Quintana appellabatur in castris post Prætorium, vbi rerum vtensilium forum fuit*. Etsi in eo legitur: *Quintana appellabatur porta in castris*. Sed portæ profectò vox delenda (palàm enim falsa) aut in *partem* commutanda est. Vnde enim in portâ forum? Sed etiam alibi sic appellabant, exemplo castrensi. Suetonius de Nerone: *Quintanâ domi constitutâ, vbi partæ prædæ & ad licitationem diuendendæ pretium assumeretur*. Hæc olim dico sic fuisse: ante Polybij tamen æuum mutasse, & visum transferri Quæstorium in Prætorij latus, vt vicinius esset. Nescio an non huc Hygini nota faciat: *Quæstorium*, inquit, *dicitur quòd aliquando ibi Quæstores pedaturam acceperint, quod est supra Prætorium in rigore portæ, quæ à cohortibus decimis ibi tendentibus Decimana est appellata*. Videtur agnoscere veterem illum situm, & retentam etiam appellationem: etsi aliter ostendit nunc esse. *Aliquando*, inquit, *ibi acceperunt pedaturam*: nempe priscis temporibus. An magis est intellegi, quòd iam æuo Principum Quæstores non ampliùs in militiam irent; atque ita nomen loci sine re esset? Sed tamen situs quem tangit, non est profectò iste Polybij & nouus: sed planè vetus ille, è regione Decumanæ. Nisi quis alius in verbis iis sensus, quem scrutari magis periculate haud possum: quoniam

Quæstoria porta. Lib. XL.

Lib. XXXIV.

Conciliatio tentata.

Quintana.

Cap. XXVI.

niam scriptus ille codex non vltrà mihi ad manum, & paucula sunt excerpta. Siquis habet, & tanti est, videto, imò edito & videndum etiam aliis præbeto. Qualiacumque illa vetera, præ istis certè nouitiis ponenda quæ sic affatim Typographia, atque etiam ἀκρίτως nobis protrudit. Vis dicam tibi verum verbum? Ars ea quæ instaurandis litteris fuit, eadem ipsa perdendis profligandisque erit, vt facilitatem hanc video imperitum quidquid aut ineptum diuulgandi. Sed ad meum Quæstorium. censeo igitur variasse, quod ad locum: & occurrit Liuij testimonium, è quo colligas satis longulè antè Polybij ætatem pro eius situ fuisse. Ita enim libro XLI: *Prætorio deiecto, direptis quæ ibi fuerant, ad Quæstorium, forum Quintanámque hostes peruenerunt.* Apparet ad Prætorium & Forum adsitum tunc fuisse, vt verba hæc præferunt. Sed quid tam curiosè hæc persequor? & an non in ventum brachia iacto, aut cum Aristotele, *Τὰ πετόμενα διώκω? vereor: de modo Quæstorij magis addo: etsi nec id liquidò possum. Polybius siluit: credam dimidiatum ad Prætorij fuisse, id est *ducentos pedes* in longum, *centenos* in latum. Amplitudo quidem opus fuit, ad commeatus, vestes, pecuniam, prædam, aliaque reponenda. Sed in verborum textu pergamus.

*Volantia sector.

„ *Ab vtroque extremo Tribunorum tabernaculo.*] Impleuit de præcipuis imperijs, transit ad milites qui vsui aut tutelæ eorum adiuncti. Nam Supera ista castrorum pars nihil habet præter duces, & eorum comites, aut administros. Valdè hoc notandum. atque omne corpus legionum & sociorum infrà metationem habuit: eaque causâ ibi denique *Principiorum* nomen, & quasi hæc Supera, esset extrà castra. Sed iam ad verba.

Supera pars tota Ducum.

A V D. Imò ad mea rogata. Nam dicebas, *implesse eum de imperijs*: itáne? Vbi ergo *Legati*, quos nusquam video locatos? L I P S. Benè hoc iniicis, dabo. Polybius quidem etsi Legatos in castris statim agnoscit, & excubias ijs assignat; tamen omisit & oblitus est Pedaturam. Quam aptè videor ijs dare ad latus alterum Prætorij, & vbi Forum. Ita parte vnâ Quæstor sit, parte alterâ ipsi. Omnino ratio vult haud longè Prætorem eos tetendisse; quia & dignitate proximi, & ad eum sermonis consilijque caussâ sæpe aduocati. Quid si plures iam Legati, & tot quot legiones, vt inferiore æuo factum? Credo, cùm tunc Quæstor non ita vulgò comitaretur, eos vtrimque ad latus Prætorij fuisse, & sic medium habuisse suum Ducem. Iosephus hæc talia vult: Μέσας δὲ τὰς τῶν ἡγεμόνων σκηνὰς τίθενται, μεσαίτατον δὲ τούτων τὸ στρατήγιον: *Media tabernacula ducum suorum ponunt, maximè autem medium, & inter ista, Prætorium.* Quod veteri nouoque more verum est, & semper in medio Tribunorum aliorumque Ducum Prætoris locus. Profectò vt in ipsâ acie, Prætor siue Consul (confundimus ista, vt scis) post Hastatos & Principes, ante Triarios stabat, mediâ ferè acie; & ad latera Tribuni: ita hîc, nisi quòd pro Triarijs, Ablecti & Extraordinarij, & Euocati substituti. Quia igitur medium ita Prætorium, in Ammiano scriptum: *Alemannos adusque Primanorum legionem locatam in medio peruenisse, quæ confirma-*

Legatorum metatio.

Lib. III. Excid.

Dux summus medius Ducũ.

Lib. XVI.

tio Castra Prætoria dictitatur. Nempe à similitudine istâ posituræ in castris. Sed ohe, iam ad verba. Castra Prætoria.

„ *Ab vtroque extremo Tribunorum tabernaculo.*] Intellegit extremum, versus portas Principales, & vbi desinunt legiones, socij excipiunt. Nec tamen ita accipio, quasi ab ipso tabernaculo metatio ista rigidè cœperit: imò interuallum decorè medium aliquod fuerit, separandis Tribunis à Præfectis, vt mox dicam.

„ *Quasi inflexam metationem habent.*] Non incuruam aut lunatam, sed quæ in cubitum aut anconem. Figura castrensis, quam dabo, hæc & alia aperiet.

„ *Extraordinariorum equitum Ablecti, & quidam ex ijs qui vltrò ac sponte militant.*] Duo genera hîc collocat, *Ablectos* equites & *Euocatos*. Vbi? & quo ordine? Vtrosque Forum aut Quæstorium intuentes: quod ex Tabulâ quoque clarum est: sed suprà, nisi fallor, Ablectos, infrà Euocatos. Istos enim digniores habeo, & ideò iuxta Præfectos Tribunosque statim eos loco. De modo pedaturæ, nihil ipse dicit: & in Euocatis incertus fuit: nec in Ablectis quidem nimis certus. Suprà disputaui de eâ re, sed ratiunculas nondum dispunxi: nec scio an vna in totum cohors, an duæ, id est è quoque cornu vna fuerit in hoc genus. Sed obserua etiam, quòd ait *quosdam* ex Euocatis. non enim semper *omnes*: & numerus si grandior, extra exiguam hanc areolam iis locus, quem posteà dicet. Nam tibi lectione & mente hæc coniungenda sunt, aut mihi superuacuè multa iteranda, quod fugio, fugi, fugiam. Incertum quot Ablecti.

„ *Euenit istos non modò metari circa Consulem, sed & in agmine & viâ aliisque administrationibus curare atque agere apud Consulem & Quæstorem.*] Clarè hîc habes munia & vsum Ablectorum & Euocatorum, tam equitum quàm peditum: qui fuit, à custodiâ & velut satellitio Consulis esse. Plurimùm ij iuxta eum, in castris, in agmine, puto & in acie ipsâ.

„ *Via relinquitur lata pedes centum.*] Pari igitur magnitudine, quâ via principiorum. Cur tanta? vt foro latitudo sua maior & Quæstorij areæ esset, ad res vænales, ad prædam, ad circulos etiam & sermones. Quid si & illa caussa, vt in necessitate commodè in isto vacuo copiæ instrui & educi in hostem possent? puta, cùm eruptione pugnandum, aut tempore tali. Hæc est quam *Quintanam*, vt opinor, Hyginus appellat: *Lateribus Quæstorij tendere debet ad viam Quintanam centuria Statorum, vt posticum Prætorij tueantur.* Cùm enim de *Postico Prætorij* exprimat, nō est intellegere aliam illam & inferiorem Quintanam. A quâ tamen & hanc ego censeo dictam, & quia Quæstor olim in verâ Quintanâ (à quintis cohortibus ibi tendentibus dictâ) nunc eo translato, hæc quoque proxima via, & quæ vsui vænalium, vt prior illa, seruiebat, vênit in idem nomen. Pars superior explicata est, quâ fini quidem opus. Nam verba Polybij singula rimari, non est otium aut pretium: & quamuis obscura quædam aspicienti videantur, inspicienti minimè. & siquid erit, in lucem dabit Tabula subiicienda. Quintana duplex.

DIALOG. IIII.

Inferior castrorum pars explicata, & deinde cum Declaratione & Podismis suis proposita.

AD Inferiorem partem eamus, & tu (quod ille de viro magno olim) *Cedò magistrum*. Polybij inquam hæc lege.

POLYB. Ἀπομετρηθέντων δὲ πάλιν ἑκατὸν ποδῶν εἰς τὸ πρόσθεν κατὰ πάσας τὰς σκηνάς, λοιπὸν ἀπὸ τῆς τοῦ τὸ πλάτος ὁριζούσης εὐθείας, ἥτις γίνεται παράλληλος ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἀπὸ ταύτης ἄρχονται ποιεῖσθαι τὰς τῶν στρατοπέδων παρεμβολάς, χειρίζοντες τὸν τρόπον τοῦτον. διχοτομήσαντες τὴν προειρημένην εὐθεῖαν, ἀπὸ τούτου τοῦ σημείου πρὸς ὀρθὰς τῇ γραμμῇ, τοὺς ἱππεῖς ἀντίοις ἑαυτοῖς ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβάλλουσι, πεντήκοντα διέχοντας πόδας ἀλλήλων, μέσην ποιοῦντες τὴν τομὴν τοῦ διαστήματος. ἔστι δ᾽ ἥ τε τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν σκηνοποιία παραπλήσιος. γίνεται γὰρ τὸ ὅλον σχῆμα καὶ τῆς σημαίας καὶ τῶν οὐλαμῶν τετράγωνον. τοῦτο δὲ βλέπει μὲν εἰς τὰς διόδους, ἔχει δὲ τὸ μὲν μῆκος ὡρισμένον,

Iterùm cùm dimensi fuerint centum pedes antrorsus legiones versus, tum à lineâ rectâ spatium hoc finiente (qua linea respondeat & parallela sit Tribunorum tentoriis) à lineâ illâ, dico, ordiuntur facere castra & domicilia legionum, hoc modo administrantes. Cùm diuiserunt prædictam lineam rectam in duas partes, ab hac sectione & signo rectis ad lineam angulis equites vtriusque legionis aduersos inter se locant, quinquaginta pedum interuallo: sic vt mediam faciant sectionem ipsam eius interualli. Est autem metatio tentoriorum tam equitum quàm peditum similis. Fit enim vniuersa figura & Manipuli & Turmæ quadrata. Aspicit verò in vias siue exitus, & habet longitudinem definitam & certam

τὴν παρὰ τὴν δίοδον. ἔστι γὰρ ἑκατὸν ποδῶν. ὡς δ᾽ ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὸ βάθος ἴσον πειρῶνται ποιεῖν, πλὴν τῶν συμμάχων. ὅταν δὲ τοῖς μείζοσι στρατοπέδοις χρῶνται, τὸ κατὰ λόγον καὶ τῷ μήκει καὶ τῷ βάθει προστιθέασι. γενομένης δὲ τῆς τῶν ἱππέων παρεμβολῆς κατὰ μέσας τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς, οἱονεὶ ῥύμης τινὸς ἐπικαρσίου πρὸς τὴν ἄρτι ῥηθεῖσαν εὐθεῖαν, καὶ τὸν πρὸ τῶν χιλιάρχων τόπον. τῷ γὰρ ὄντι ῥύμαις παραπλήσιον ἀποτελεῖται τὸ τῶν διόδων σχῆμα πασῶν, ὡς ἂν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους, οἷς μὲν ταγμάτων, οἷς δ᾽ οὐλαμῶν. ἐπὶ τὸ μῆκος δὲ παρεμβεβληκότων, πλὴν τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσιν κατόπιν τοὺς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων τριαρίους κατ᾽ οὐλαμὸν ἑκάστην σημαίαν ἐν ὁμοίῳ σχήματι τιθέασι. συμψαυόντων μὲν τῶν σχημάτων ἀλλήλοις, βλεπόντων δ᾽ ἔμπαλιν πρὸς τὰς ἐναντίας τοῖς ἱππεῦσιν ἐπιφανείας, ἥμισυ ποιοῦντες τὸ βάθος τῷ μήκει ἑκάστης σημαίας, τῷ καὶ κατὰ τὸ πλῆθος ἡμίσεις ὡς ἐπίπαν εἶναι τούτους τῶν ἄλλων μερῶν. διόπερ

certam illam quæ ad viam. Est enim centum pedum. Plurimùm verò & latitudinem adæquare conantur, præterquàm in Sociis. Quòd si legionibus magis plenis & numerosis vtantur, pro ratâ ad longitudinem & latitudinẽ adiiciunt. Factâ igitur hac locatione Equitũ ad media tabernacula Tribunorũ, quasi Strigâ aut Vico transuersario ad dictam rectam lineam (re enim ipsâ vicis assimilatur hæc Figura viarũ, ab vtraque parte & Manipulorum & Turmarum, in longum se extendentium) tum dictis equitibus à tergo Triarios vtriusque legionis adponunt, quemque Manipulum cuique Turmæ, figurâ pari. Sic quidem vt figuræ se mutuò tangant, sed Triarij in alteram partem aspiciant Equitibus obuersi. Faciunt etiam dimidium latitudinis pro longitudine in quoque Manipulo, quia Triarij numero dimidiati sunt ad Manipulos alios. Itaque

ἀνίσων ὄντων πολλάκις τῶν ἀνδρῶν, ἰσάζειν ἀεὶ συμβαίνει πάντα τὰ μέρη κατὰ τὸ μῆκος, διὰ τὴν τοῦ βάθους διαφοράν. αὖθις δὲ πεντήκοντα πόδας ἀφ' ἑκατέρων τούτων ἀποστήσαντες, ἀντίους παρεμβάλλουσι τοῖς τριαρίοις τοὺς πρίγκιπας. νευόντων δὲ καὶ τούτων εἰς τὰ προειρημένα διαστήματα, δύο αὗται πάλιν ἀποτελοῦνται ῥύμαι, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπὸ τῆς αὐτῆς εὐθείας λαμβάνουσαι, καὶ τὰς εἰσβολὰς ὁμοίως τοῖς ἱππεῦσιν, ἐκ τοῦ πρὸ τῶν χιλιάρχων ἑκατομπόδου διαστήματος, λήγουσαι δὲ πρὸς τὴν καταντικρὺ τῶν χιλιάρχων πλευρὰν τοῦ χάρακος, ἣν ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέμεθα κατὰ πρόσωπον εἶναι τοῦ παντὸς σχήματος, μετὰ δὲ τοὺς πρίγκιπας ὄπισθεν τούτων ὁμοίως ἔμπαλιν βλέποντας. συμψαύοντα δὲ τὰ σχήματα τιθέντες, τοὺς ἁστάτους παρεμβάλλουσι. δέκα δὲ σημαίας ἐχόντων ἁπάντων τῶν μερῶν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς διαίρεσιν, πάσας ἴσας συμβαίνει γίνεσθαι τὰς ῥύμας καὶ κατὰ τὸ μῆκος, καὶ τὰς ἀποτομὰς

cùm numero sæpe impari sint ipsi viri, tamen lõgitudinem æqualem esse contingit, quoniam latitudinem variant. Atque iterùm quinquaginta pedes ab iis vtrisque abscedentes, oppositos & aduersos Triariis locant Principes. His ipsis spectantibus & vergentibus in spatia atque interualla iam dicta, duo isti iterùm vici fiunt, initium quidem capientes ab eâdem rectâ lineâ, & ingressus eosdem cum equitibus, ex spatio illo centumpede quod ante Tribunos est; desinentes porrò finientésque in partem latúsque castrorum Tribunis oppositum, quod ab initio diximus velut frontem esse figuræ totius. Secundùm Principes verò, iterùm auersos locant Hastatos, figuris tamen & areis contingentibus se & iunctis. Cùm autem decem Manipulos singulæ partes ac Strigæ habeant, ex dictâ diuisione: efficitur vt omnes vici æquales sint longitudine, itémque fines & de-

ἰσάζειν αὐτῶν τὰ πρὸς τῇ κατὰ τὸ πρόσωπον πλευρᾷ τοῦ χάρακος, πρὸς ἣν καὶ τὰς τελευταίας σημαίας ἐπιστρέφοντες στρατοπεδεύουσιν. ἀπὸ τῶν ἁστάτων πεντήκοντα πάλιν διαλειπόντες πόδας, τοὺς τῶν συμμάχων ἱππεῖς ἀντίους παρεμβάλλουσι τούτοις, ποιούμενοι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αὐτῆς εὐθείας, καὶ λήγοντες ἐπὶ τὴν αὐτήν. ἔστι δὲ τὸ πλῆθος τῶν συμμάχων, ὡς ἐπάνω προεῖπα, τὸ μὲν τῶν πεζῶν πάρισον τοῖς ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις, λεῖπον τοῖς ἐπιλέκτοις. τὸ δὲ τῶν ἱππέων διπλάσιον, ἀφῃρημένου καὶ τούτων τοῦ τρίτου μέρους εἰς τοὺς ἐπιλέκτους. διὸ καὶ τὸ βάθος αὔξοντες τούτοις πρὸς λόγον ἐν τοῖς στρατοπεδευτικοῖς σχήμασι, πειρῶνται κατὰ τὸ μῆκος ἐξισοῦν τοῖς τῶν ῥωμαίων στρατοπέδοις. ἀποτελεσθεισῶν δὲ τῶν ἁπασῶν πέντε διόδων, αὖθις εἰς τοὔμπαλιν ἀπεστραμμένας, ὁμοίως τοῖς ἱππεῦσι τιθέασι τὰς τῶν συμμαχικῶν πεζῶν σημαίας, αὔξοντες τὸ βάθος πρὸς λόγον, βλεπούσας δὲ πρὸς τὸν χάρακα, καὶ πρὸς τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας ἑκατέρας. καθ᾽ ἑκάστην δὲ σημαίαν τὰς πρώτας ἀφ᾽

& desinentiæ pares in latere castrorum ad frontē. in quam versos etiam extremos Manipulos locant. Ab Hastatis rursus quinquaginta pedum interuallo Sociorum equites ponunt, aduersos illis, initium facientes ab eadem rectâ lineâ, & desinentes in rectâ. Est autem multitudo Sociorum, vt prædixi, peditum quidem par Romanis legionibus, exceptis tamen detractísque Extraordinariis; equitum verò dupla, his quoque tamen vt detrahas tertiam partem in Electos. Ideóque & latitudinem istis augentes in figuris castrensibus, conantur longitudine exæquare legionibus Romanis. Absolutis igitur omnibus quinque viis, iterùm auersos ab Equitibus locant peditum socialium Manipulos, augentes latitudinem proportione, aspectum habentes vallū versus, & vtramque faciem aut latus transuersum. In omni autem Manipulo, prima ab

ἑκατέρου τοῦ μέρους σκηνὰς οἱ ταξίαρχοι λαμβάνουσιν. ἅμα δὲ τὸν προειρημένον τρόπον παρεμβάλλοντες καθ' ἕκαστον μέρος τὸν ἕκτον οὐλαμὸν, ἀπὸ τοῦ πέμπτου πεντήκοντα πόδας ἀφιστᾶσι. παραπλησίως δὲ καὶ τὰς τῶν πεζῶν τάξεις, ὥστε γίγνεσθαι καὶ ταύτην ἄλλην διὰ μέσων τῶν στρατοπέδων δίοδον, ἐπικάρσιον μὲν πρὸς τὰς ῥύμας, παράλληλον δὲ ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἣν καλοῦσι πέμπτην, διὰ τὸ παρὰ τὰ πέντε τάγματα παρήκειν.

vtraque parte tentoria Centuriones habent. Ad prædictum verò modum locantes ad quodque latus Sextam Turmam, à Quintâ pedibus quinquaginta eam abducunt. similiter & peditum Manipulos, vt fiat alia via per medias legiones, transuersa quidem quòd ad Strigas, sed parallela tentoriis Tribunorum: quam appellant Quintanam, quòd quinque illos ordines secat & peruadit.

Iam siste. Diutiùs passus sum te legere, vt semel liberarem. Nunc denique absoluisti totam Inferiorem partem, diuisam & ipsam in duas partes, sed conformes. Via enim media transuersa secat disparatque quinos Manipulos à quinis: sed in locatione aliâ, nullum discrimen. Percurramus igitur Polybiana verba, quia hoc solum & fundamentum est cui inædificamus: sed verè percurramus. Faciam breue, & scio te velle. Ait:

„ *Iterùm cùm dimensi fuerint centum pedes antrorsus.*] Vides hîc spa-
Principia in castris. tium centenarium à Tribunis ad legiones: quid id fuit? *Principia* Romanis dicta. Etsi enim propriè sic appelles initium ipsum castrorum vbi
Duplici sensu. legiones (inde enim vox) tamen totum hoc spatium medium constat sic esse dictum. Plutarchus in Galbâ verbatim conuertens, ἀρχαῖα dixit, cum additione, ἃ πριγκίπια ῥωμαῖοι καλοῦσι: *Archæa, siue Initia, quæ Romani Principia appellant.* Cicero ad Brutum: *Spes libertatis nusquam nisi*
Ciceroni lux. *in castrorum vestrorum principiis est.* Cur non tota castra nominat? cur hæc eximiè? quia in Principiis, aut iuxta illa, Tribuni, Præfecti, honestissimi Decurionum & Centurionum: quibus scilicet cura maior & amor reip. ac libertatis, quàm militari vulgo. Capita ergo intellegit & vertices
Lib. XXVII. castrorum, qui ibi metabantur. Liuius: *Tribunos iura reddere in principiis sinebant.* Credo sedisse eos, iuri dicundo, ante tentoria sua; non ad Signa aut Aquilas ipsas. Idem ibidem: *In Principiis Prætorióque, vbi sermones inter se serentium circulos vidissent.* Profectò viam & spatium ipsum intellegit, inter legiones medium & Tribunos. Etsi legas propriè & strictè

& ſtrictè magis, ipſa initia caſtrorum militarium, & vbi Signa præcipua defixa, ſic appellata. Suetonius: *Capite puniuit; & quidem ante principia caſtrorum.* Id valet, in viâ iſtâ & ſpatio ante ſigna. Simile in Quinctiliani Declamatione pro Milite: *Sed neque hoc Mars parens, neque ſigna militaria aquilæq́ victrices ſinant, vt tuâ quoque ſententiâ quiſquam vir, & Romanus & miles, nimium pudicus ſit, apud quem ante principia agendū eſt.* Sed hoc pro priore fortaſſe ſententiâ, quia probabile cauſſam hanc ad Tribunal dictam, & ante Prætorium ipſum. Poteſt & eò trahi Suetonianum ſcriptum: vt ille punitus ſit viâ & vacuo eo quod Prætorio anteiacet. E Quinctiliani autem verbis colligas, ſacra & caſta hæc Principia habita, & fuiſſe in religione. Tacitus, ipſum indicat, cùm de laſciuiente fęminâ narrat: *In ipſis principijs ſtruprum auſam.* Exaggerat flagitiū, à ſanctimoniâ loci. Et ita fuit, ob præcipua ſigna quæ ordine illic antefixa. Tacitus de Seiano: *Tiberius coli effigies eius inter principia legionū ſineret.* Nam primæ omnes Decuriæ & Manipuli metabantur illìc, vt intelleges è Polybio: ergo & ſigna quæque prima, id eſt primi Haſtati, primi Principis, & Primipili etiam, id eſt Aquilæ ipſæ. An & hoc verum, omnium cohortium ſigna ibi defixa, ante Prætorem ſcilicet, & non mouenda niſi eo ſciente, iubente? nonnulla ſuadent, maximè quæ lego in hiſtorijs ſequentis æui. Sed vt nunc hoc non definiam, conſtat ſanctiorem hunc locum habitum: vbi legionum ſcilicet numina, & vbi aræ item atque altaria exſtructa. Quod verum eſſe volo tamen non niſi in Statiuis aut Hibernis. Tacitus de Planco: *Ac ni aquilifer Calpurnius vim extremā arcuiſſet, rarum etiam inter hoſtes, legatus populi Romani, Romanis in caſtris, ſanguine ſuo altaria deûm commaculauiſſet.* Præmiſit autem, Plancum in caſtris primæ legionis *ſigna & aquilam amplexum, religione ſeſe tutatum fuiſſe.* De hiſdem aris in Dione Caſſio, qui inter ſigna Varianæ cladis refert. quòd δόρατα ἀπ' ἄρκτου φερόμενα πρὸς τὰ τῶν ῥωμαίων στρατόπεδα προσπίπτειν ἐδόκει, μέλισσαί τε περὶ τοὺς βωμοὺς αὐτῶν κηρία ἀνέπλασσον: *Haſtæ à Septemtrione delatæ incidere in Romana caſtra videbantur, & apes circa altaria eorum cerificauerant.* Caſtrenſia altaria, iſta ſunt: fortaſſis & Ara ante Augurale obuerſa, de quâ ſuprà. Equidem in Græcorum etiam rebus hunc morem & religionem recognoſco. vt cùm Homerus de Achæis ſuis ſcribit:

Othon. cap. 1.

Principia ſacra.

1. Hiſt.

Signa præcipua ibi.

Ara in Principiis.

1. Annal.

Ara in Græcorum caſtris.

——— ἵνα σφ' ἀγορή τε θέμις τε
Ἤην, τῇ δὴ καὶ σφι θεῶν ἐτετεύχατο βωμοί:
——— *vbi ijs Fora, iudiciúmque,*
Atque inibi conſtructa deorum altaria ſancta.

In Foro ille ponit, & vbi iudicia: Romani in Principijs, vbi item iudicia, præmia & pœnæ.

„ *Quinquaginta pedum interuallo.*] Ordinaria iſta dimenſio, & viæ ſic grandes, non decoræ ſolùm, ſed vtiles ad equos & iumenta educenda, inducenda. Interdum tamen contractas reperio, ob aliquam cauſſam. vt in Cæſare: *Caſtra etſi erant exigua per ſe vix hominum millium ſeptem,*

Via caſtrēſes.

5. Gallic.

præſertim

præsertim nullis cum impedimentis; tamen angustijs viarum, quantum potest contrahit. Quin nomina sua Vijs istis fuerint, vix ambigo: nondum tamen mihi fuit reperire.

„ *Latitudinem adæquare conantur, præterquam in Socijs.*] Longitudo, inquit, areolarum semper pariat: non æquè latitudo. & caussa est, quòd Turmæ quædam aut manus militares grandiores. Vt in Socijs ecce, equites quadraginta sunt in Turmam: at in ciuibus dumtaxat triginta. Ergo meritò iis spatium & pedatura amplior: sed id accedat in latum. Et Socios quidem excipit ipse tantùm: tu potes & Triarios, qui angustiùs quàm longiùs (dimidiatus enim numerus) metantur. Obserua hîc autem, longitudinem castrorum Polybio dici & censeri, à Prætoriâ ad Decumanam: latitudinem, à Principali Dextra ad Sinistram.

Pedatura diuersa.

Longitudo castrorum quæ

„ *Quasi Strigâ aut vico transuersario.*] Ῥύμη est in Græco, quod sulcum & tractum notat, παρὰ τὸ ῥύειν. Iosephus in castrorum re adhibet hoc quoque verbi: Ῥυμοτομοῦσι δὲ εὐδιαθέτως εἴσω τὸ στρατόπεδον: *Diuidunt in strigas & ordines introrsus compositè admodum sua castra.* Latinam vocem *Strigæ* Hyginus præit: *Poterunt Singulares in strigâ Prætorianorum tendere.* In Festo, *Striges* sunt (fortasse *Strigæ*) *ordines rerum inter se coniunctè collocatarum à stringendo.* In arando quoque sulcum vno ductu peractum, Strigam vocabant. Sed verti & *Vicum* nec malè: cùm in Glossis sit, ῥύμη, *vicus*: in Apostolorum Actis, πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλουμένην εὐθεῖαν: vbi bene interpres, *Vade in vicum qui vocatur rectus.* Vt igitur Vici in vrbibus *id quod ex domibus constat*, ait Varro, id est medium illud inter vias: ita in castris manipulorum ordo cum tentorijs, quæ castra ipse Polybius cum vrbe confert.

Lib. III.

Striga.

De L.L.

„ *Figurâ pari.*] In longum, non in latum.

„ *Duo iterùm vici fiunt.*] Scilicet in quaque legione vnus: an duo, quia Quintanâ mediâ secantur?

„ *Ingressus eosdem cum Equitibus*] Siue & Triarijs. Equites tamen nominat, quia illorum ἐξόχως hæc area, & Triarij additi ac subiuncti.

„ *In partem latúsque Tribunis oppositum.*] Nempe in decimo suo ordine desinunt, ad vallum & Decumanam.

„ *Figuris tamen & areis contingentibus se & iunctis.*] Vt lucri locus fiat, nec via interseratur non necessaria. Auersi enim sic positi & tergis contingentes, vtrimque exitus suos habent, nec alteri alteris molesti.

„ *Ideóque & latitudinem istis augentes.*] Scilicet Equitibus sociorum, qui Romanis plures.

„ *Omnibus quinque vijs.*] Haud plures agnoscit, directas quidem & in longum. Nam transuersariæ tres sunt, vt in Figurâ vides.

Quot viæ castrorum.

„ *Iterùm auersa locant ab equitibus peditum socialium signa.*] Hîc dubitatio mihi iusta de sociorum locatione. Vtrúmne vt Romani, per manipulos suos & vias distinctè locati? an coniunctim magis per cohortes? Illud prius similitudo suadere & ratio etiam videatur: quia sic cum equi-

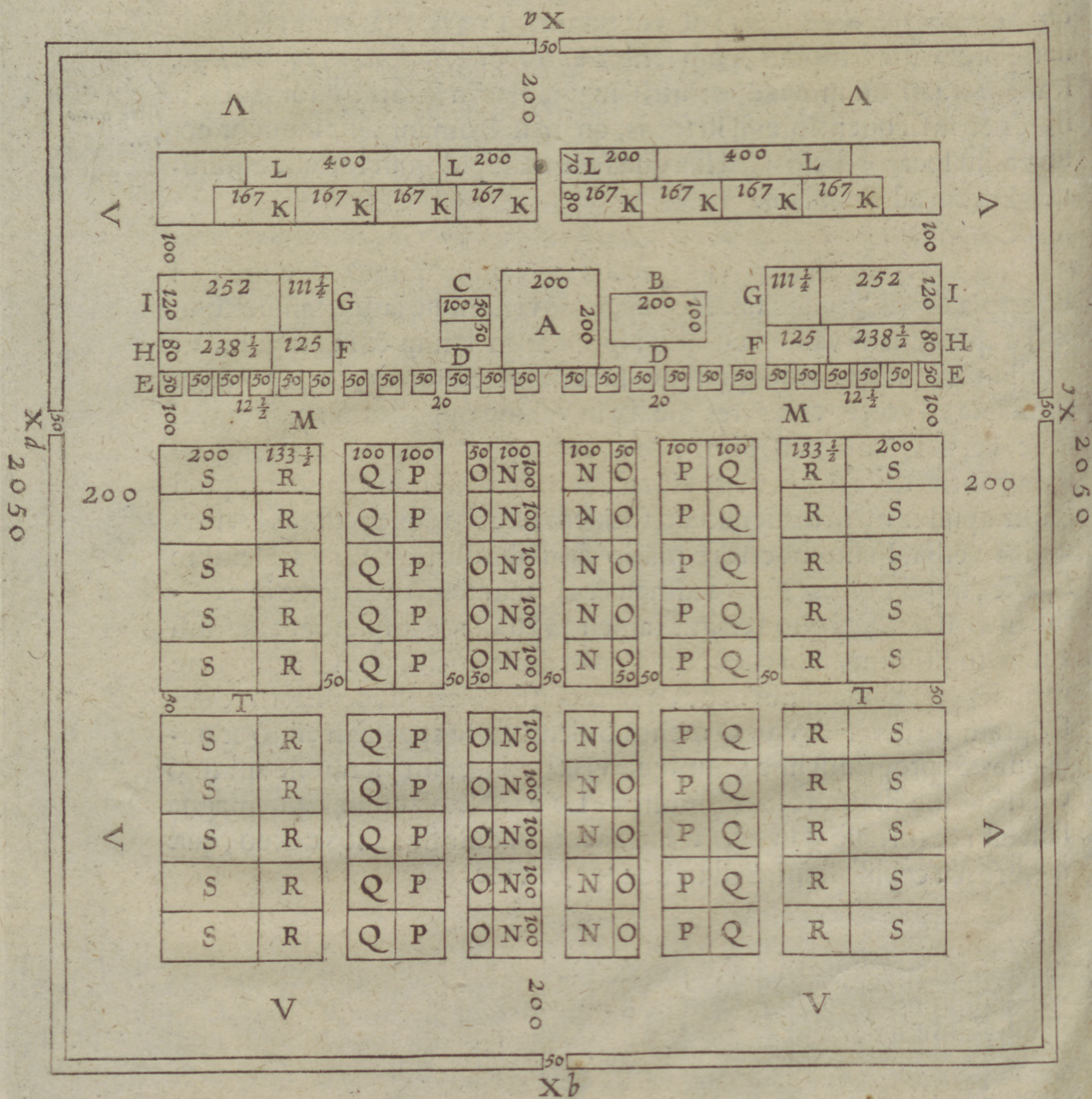
Socij an manipulatim distincti.

equitibus omnes iuncti iisque appositi, conferti sint, nec commodè positi ad ingressus aut egressus. Hoc tamen alterum magis pro Polybij mẽte videtur, certè verbis, cùm dicit: *Omnes quinque vias absolutas*: omnes inquam: non ergo aliæ restant. Item cùm addit, *auersa equitibus locari peditum socialium signa*: non distinguit Triarios tantùm, sed vniuersè profatur. Ampliùs, cùm scribit *auctam latitudinem pro portione*. Itáne *auctam?* minutam oportuit, si manipulatim locati: quoniam minores & infrequentiores ij in socijs, quàm in Romanis. His inducor, cohortatim locatos socios, sed suâ quadam manipulorum fortasse diuisione. Dicam ad Tabulam. *Cohortes sociæ minores.*

„ *Aspectum habentes vallum versus, & vtramque faciem aut latus transuersum.*] Triplex ergo ijs egressus: in vallum primò, & deinde ad Principia & ad Quintanam. Hoc appellat vtrumque latus transuersum. Etsi duplex etiam vallum est, quod spectant, in latum & in longum. Vt paullum diducam. vide quinque superiores cohortes, ex ijs prima in Principia, si volet, exit: tres mediæ in vallum oppositum: quinta, vel istuc, vel in Quintanam. Simile de quinque alijs: & iam ista intellegis? nam contractiore frõte te esse video. AVD. Mentiri non est meum. quod igitur apud te mi Magister liceat, totidem hæc ista, quot effatus es, perdidisti verba. In situ hoc toto nihilo sum tibi doctior. LIPS. Hem! te sic esse, quod non es? Nam acumen & sagacitatem tuam sæpe in experimento didici. Sed quod euênit tamen, præuidi: & suspicabar auditum vnum fugitiuum, non esse combibendæ huic doctrinæ. Ad oculos me vertam, & Tabulam tibi habe, quam consultò attuli, depictam & descriptam. Intuêre. AVD. O meum Solem! sic te appellem, imò & publicum: & proprium hoc tuum, quæ vis & concepisti, sermone aut stilo efferre atque illustrare super multos. LIPS. Ne blandire. haud magna laus est: & fortasse quia ego minùs acutus, diffusiùs alios doceo, quæ ægrè fuerit cepisse mihi. Sed tu hoc age, & vide.

TABVLA ET FORMA CASTRORVM.

2017

2017

A. *Praetorium.*
B. *Quaestorium.*
C. *Legati duo.*
D. *Tribuni.*
E. *Praefecti sociûm.*
F. *Euocati equites.*
G. *Ablecti equites.*
H. *Euocati pedites.*
I. *Ablecti pedites.*

K. *Extraordinarij equites.*
L. *Extraordinarij pedites.*
M. *Principia.*
N. *Equites Romani.*
O. *Triarij legg.*
P. *Principes legg.*
Q. *Hastati legg.*
R. *Equites socij.*
S. *Pedites socij.*

T. *Quintana.*
V. *Spatium ad vallum.*
X*a*. *Porta Praet.*
X*b*. *Porta Decum.*
X*c*. *Porta Princip. dextra.*
X*d*. *Porta Princip. sinistra.*

DECLARATIO ET DISQVISITIO TABVLÆ.

INTENTE aspicis. dic, sodes, Tabula hæc te iuuat? AVD. Vel maximè, & ex veteri verbo, non solùm oculis quàm auribus plus credo, sed etiam plus disco. Vtinam tu porrò adiuues, & velut dissignator per singula loca me circumducas & illustres! LIPS. Comiter fiet: & tanquam ramulos omnes huius arboris excutiam ad tuum fructum. Prima esto

PARS SVPERA, ET

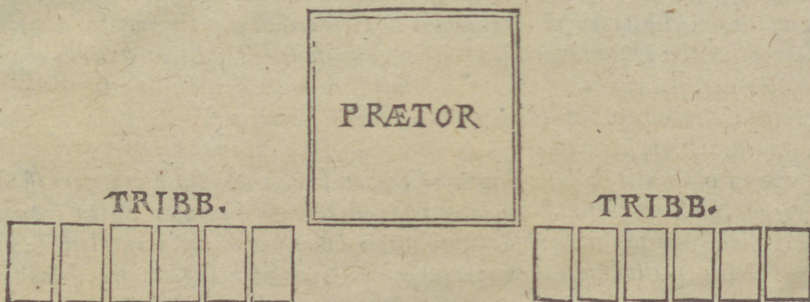
PRÆTORIVM in eâ. quod in medio situm vides, non quidem castrorum, sed aliorum ducum. Magnæ rationis hic situs. Primùm, non longè ab hoste, & ad Prætoriam portam, quæ illum semper ferè spectabat: nimirum vt obseruet siquid ille moliatur aut moueat, & nuncios quoque aut exploratores statim admittat. Caussa altera, vt duces omnes circum se habeat, quorum consilio, cùm opus, statim vtatur: item iubeat aliquid aut mandet. Tertia, vt in conspectu habeat subiecta castra & militem totum, videátque siquid peccent aut turbent. Ipse ille aspectus coercebat milites, qui sciebant semper sub oculis sui Ducis se versari, eóque in omnibus magis compositè se gerebant. Nec Ducis tantùm, sed Ducum. quoniam Quæstor, Legati, Tribuni omnes ferè huc spectabant. Denique caussa etiam hîc, honor & dignitas. quòd media omnia honestiora, imò & tutiora. Atque ita in corpore etiam isto cor circa medium, & subiectas habet inferas illas partes. Ad Prætorium situm est Prætorium cur medium.

QVÆSTORIVM, ad latus, dextrum dicam an sinistrum? Si Imperatorem aspicio in castra versum, sinistrum fuerit: si Aquilas & ipsa castra, magis dextrum. Eadem dubitatio in Dextrâ & Sinistrâ portâ Principali. Sed quod ad rem, hilum non interest vtrum latus sic appelles: teneas tamen Quæstorium ad dextram fuisse. cur? & an supra Legatos? ita, quia iste magistratus populi Romani, alij non nisi in dignitate. Itáque supra Legatos Quæstor. Quæstor, dexter.

LEGATI, meritò iuxta Prætorium à nobis siti, etsi Polybius non fecit verbum. In latum tabernacula illorum produxi, vt ne Prætorium eiúsque conspectum Ablectis & Euocatis prorsus eriperent: quod idem in Quæstorio sum secutus. Alioqui si quis malit in longum obtendere, haud repugnem: nisi quòd meum illud magis fortasse decorum. Alter eorum facie in Ablectos spectauerit, alter in subiectos Tribunos. Viam inter ipsos & Prætorem mediam feci, sed exiguam; quâ vel ad ipsum irent, & item qui in contubernio Prætoris illac exirent. Adiungi enim prorsus & adnecti haud placet.

TRIBVNI, sub ipsum Prætorium ordine siti. Diuisi in duas partes viâ mediâ, quæ à legionibus ad Prætorium ducit: & ita collocati seni, & seni, vt quisque ordo suam legionem habeat in conspectu. Exempli caussâ, sex Tribuni primæ legionis, huic sunt oppositi: sex secundæ, illi. Ordo etiam inter ipsos, vt primus Tribunus (nam scis dignitatem & ambitionem in eo fuisse) ad Prætorium primus esset, oppositus equitibus; secundus deinceps, & sic ad sextum. Tabernacula illorum secreta & disparata: siue quia dignitas in eo aliqua est, seorsim tendere: siue quia ratio voluit vias quasdam medias esse, per quas ad Forum vtrumque sine ambitu iretur. Eæ viæ vtiles quattuor sunt in vtraque parte: quinta enim perit Prætorij obiectu. Caput tu moues? quid displicet? AVD. Displicet, quòd Prætorium totum non est liberum; & amplius, quòd viæ illæ duæ inutiles, & cum loci iacturâ. LIPS. Me quoque aliquid mouit initiò. sed cùm Polybij verba pensitaui, aliter non potui. Ait enim disertè, Tribunorum tentoria æqualiter inter se distetisse: *ergo via & interualla fuerunt. Ait amplius cùm equites locat,* initium iis esse à mediis Tribunorum tentoriis. *Igitur palàm locanda duo prima, id est media, ad viæ illius vtrumque marginem, iuxta quam equites metantur. Nisi hæc in Polybio essent: ego verò libens totum Prætorij spatium vacuum liberúmque reliquissem, pulchrè & vtiliter etiam ad commeatum. Idem ad alloquia* Situs Tribunorum distinctius. Via inter Tribunos. Addubitatũ in hac re.

loquia aut iudicia. & profectò cùm hæc considero, inducor vt credam sic fuisse. Nam Tribunal ecce ad latus vnum fuit: quomodo alloqui milites commodè illinc potuit, tentoriis obiectis? Iam iudicia si exercenda, cum consilio militari: videantur ea commodè in aditu & vestibulo Prætorij exercita, sed spatio vastiore. Quod si placeat, remoueantur vndique Tribuni à Prætorio, imò via etiam inter ipsos & illud media sit pedum vigintiquinque: (ij pedes resultant ex quinquaginta pedum viâ Prætorio oppositâ: numera, & reperies) quæ via seruiat pulchrè ad transitus in Forum vtrumque: tum Tribuni excipiant, & degant in spatio iusto pedum trecentorum. Ita singulis pedatura sua manebit pedum quinquaginta: & decorè incipient à peditibus ipsis, id est Triarijs: habebúntque equites (honestißimi ciuium) liberum in Prætorium aspectum & accessum. Ista placent: quid tamen Polybij verbis fiet de interuallis? Vide an non seruare ea poßis, imò debeas, legionibus magis plenis. Nam cùm eæ essent quinque millium & ducentorum: palàm est auctum modum in Principum & Hastatorum pedaturâ: ergo & in spatio opposito, vbi Tribuni. Commodè igitur tunc & loces ita, & exigua des interualla. Etiam vt id non sit; verba tamen Polybij & præcepta serues, si in latum tentoria Tribunicia facias pedum modò quadraginta. Nihil impedit, & viæ tunc fuerint mediæ pedum duodenûm. Alterum de equitibus, quod obstat: benignè intellegendum sit, opponi eos medijs Tribunorum tentorijs in parte. quod verum esse ex situ vides: & accipe, si vis, tabellam.

Præfecti æquantur Tribunis.

Præfecti sociorum. quos Polybius (ô incuriam! nec aliter possum dicere, si scriptum hoc integrum) nusquam locat. Nos ad latera Tribunorum ponimus, situ & modulo paribus: quidni?, cùm pari munere & dignitate. Vbique eos Polybius æquiparat: nisi quòd illi tamē honestiores, quatenus ciues. Ratio etiam vult opponi eos suis Alis siue Cornibus: sicuti legionibus Tribuni. Diuidantur ergo, & sint in quaque parte seni, eâdem metaturâ quâ Tribuni, nisi quòd viæ aut interualla hîc magis exigua, an potiùs nulla? Cui enim vsui? nec transitus hîc aut commeatus vlli, cùm à tergo excipiant Euocati & Ablecti. Quid ergo fiet spatio grandiori, quod est ped. trecentorum sexagintatrium & semis? Nam triginta pedes ex ipsâ illâ viâ capimus quinquaginta pedum, quæ Socios à legionibus abiungit. Hoc ideò, quia Polybius scribit Ablectorum & Euocatorum tabernacula incipere obliquo flexu statim ab extremis Tribunorum. Igitur non tam grandi interuallo abiungenda videntur: aliquo tamen, vt & ipsi, & Præfecti etiam, distincti sint à Tribunis. Meâ istâ mensione sint interiecti pedes viginti. Illinc ergo si ordiare Præfectorum tabernacula, poßis in longum minuere de mensurâ Tribuniciâ, nec dare ijs quinquaginta, sed quadraginta pedes tantùm. Ita pariabis, & reliquum supernè Euocatis addes. Imò si plures infrà socij (quod sæpe, & non rarò duplici numero:) tum profectò magis etiam minuenda illa mensura altior, aut ipsi Præfecti non producendi ad vltimos Sociorum. Vtrouis modo, vacuum accedet supernè aut ad latus vtiliter imò necessariò, quia tunc quoque Extraordinarij augendi, & Ablecti.

Examinata eorum pedatura.

Hæc notanda.

Evocati equites. quos hîc colloco proximos à Præfectis, quia dignitate supra Ablectos sunt. Polybius tamen Ablectos priores nominat, & parum refert supernè an infernè ponas.

Evocati pedites. Horum omnium numerus incertus est, & sæpe plures quàm vt ista area

area capiat. Sed Polybius quosdam Euocatorum *modò hîc ponit: vbi reliquos? Si plures fuerint, vel ad latera Præfectorum locandi, vel Extraordinariorum, suprà in Vacuo: vel etiam noua area ijs in foro transuerso. Nam hoc quoque interdum impleri, & tum Forum in Quæstorium transferri Polybius infrà dicet.*

ABLECTI *equites. Turma vna.*

ABLECTI *pedites. Cohors vna nunc esto.*

EXTRAORDINARII *equites. Sunt turmæ in vniuersum octo: vtrimque locantur quattuor. Eos infrà ponimus, Prætorium & Fora spectantes (etsi quidam aliter:) quia Polybij verba volunt. Est quoque pro ceterâ locaturâ, vt pedites à tergo equitum sint (vt Triarij in legionibus) equis obseruandis.*

EXTRAORDINARIÆ *Cohortes. quas tres an quattuor faciam, nescio: sed tres ponamus nunc esse: & quomodo locamus, vt par vtrimque numerus? non potest sine diuisione. Esto igitur vtrimlibet vna cum dimidiâ: sed dimidiæ duæ viam aspiciant, atque ita iunctæ quodammodo sint, nisi pedum aliquot interuallo. Si plures hîc locas, & pauciores in Ablectis: facile è dictis pariare. Habes partem totam Superam. quæ intricatior est, quia à Polybio minùs signatè descripta. Itáque variant positione alij & numeris: ego me spero, si non vera, verisimilia dixisse. Nunc considera, quod ad prudentiam Romanam, in omni hac parte vix ciues vllos esse. En custodiam primarij Ducis & Ducum, committere socijs voluerunt: quid nisi vt fide sic habitâ magis adstringerent eorum fidem? Sed & caussa occultior altera, quòd præcipuos sociorum circa se & in ore atque oculis habebant, nequid clàm consulerent aut innouarent. Etsi autem isti vndique cingunt Imperatorem & in custodiâ habent; non tamen ita, vt non sit præsidium aliquod ciuile, si opus. Nam & Euocati vtrimque sunt, veterani milites: sunt in contubernio eius centeni aliquot homines: adsident cum suis Quæstor & Legati: præsident Tribuni, ad quos ei semper receptus, & per eos in medias legiones. Consideratio altera, quòd loca hîc magna & vacua. quare? vel quia decorè ibi, vel quia vtiliter. Decorè, vt Forum vtrumque: vbi si quid litis aut iniuriæ, in propinquo qui soluant aut vlciscantur. Vtiliter, vt Quintana illa magna; quia si opus instruere exercitum in castris, ibi & in Foro vtroque facillimè fiat. Item si educendus; sublatis Extraordinarijs & in latus sepositis, grande spatium ad ordinandum.* Sequitur nunc

Considerata positio superior.

Tota è Socijs ferè.

Cur ibi spatia vacua?

PARS INFERA.

EQVITES *Romani. Hi, vt dignissimi, in medio locati, & liberrimos habent egressus. Toti hîc: & quamquam in acie alia dispositio; tamen recepti nunc inter pedites, quia in castris nullus eorum vsus.*

TRIARII, *honore & loco ab istis proximi, & conueniunt in vnam aream: tum vt via compendifiat, tum vt equos obseruent, ne in castris soluti aut vagi dent turbas. Hoc Polybius infrà dicet.*

PRINCIPES & HASTATI. *in vnâ item areâ, & vides non manipulatim solùm, sed cohortatim pulchrè locatos. Triarij enim, Principes, Hastati, sic in vnâ lineâ faciunt quique suam cohortem. Sed vbi Velites igitur? inquies. hîc verò dubitatio aut velitatio: & ô Polybi cur siluisti? Per te sumus in errore aut tenebris, & verbo vno alteróque poteras illucere. Non fecisti. & ideò ecce qui intentiùs hæc scrutamur, sententijs dissidemus. Volunt quidam Velites mixtos manipulis fuisse, & areas satis esse capaces. Mouet eos, quòd Polybius de ordine antè dixit,* Velites per manipulos æqualiter esse distributos. *Hîc igitur, inquiunt, sunto. Sed quid dicitis?* æqualiter? *Iniuria Triariorum sit: quorum dimidiata pedatura habere & recipere tantos debeat, quantos in plenâ suâ Principes & Hastati. Subueniunt, & aliter diuidunt, ac Principibus & Hastatis duplum assignant, nempe* quadragintaocto: *Triarijs non nisi* vigintiquattuor, *in manipulum quêque. Proportio est, fateor: sed quomodo Polybio igitur innituntur,* qui de æquali diuisione *asserit? Ruit hoc fundamentum: sed nec aliàs firmum. Enimuerò si Velites mixti Triarijs: cur non ijs obseruationem equorum potiùs Polybius iniungit? certè ministerio illi propiores. Amplius, cur tam distinctè Triarios, Principes, Hastatos collocat: nec*

De Velitũ metaturâ.

Aliorum sententia.

Ea refutata.

verbum de istis adiungendis adiungit? At enim alibi non est eos collocare. Imò verò est, & fortaßis Polybio praeunte. Certè cùm verba eius examino, quæ infrà sunt de Excubijs, sedem videor Velitarem reperisse. Ait: Τὴν δὲ ἐκτὸς ἐπιφάνειαν οἱ γροσφομάχοι πληροῦσι, παρ' ὅλον καθημέραν τὸν χάρακα κατακοιτοῦντες: Exteriorem ambitum Velites noctu complent, de die ad totum vallum accubantes: siue vt alia lectio, παροικοῦντες, adhabitantes: quod magis etiam sit pro meâ mente. Ait clarè Polybius noctu excubare Velites pro castris, & extra vallum: de die iuxta vallum (interius profectò) tendere & adiacere. Haud aliter acceperim, & sunt quæ inducant. Illud maximè, quòd sicut in acie, in agmine, & paßim extra ordines Velites sunt: ita hîc quoque, & ad latera sunt proiecti. Tota etiam castrensis ratio sic vult, in quâ optimi quique medij, & paullatim venitur ad extremos. Vt igitur infimi omnium sunt Velites, ita extimo ordine meritò locandi. Quis is est? ad vallum & spatium illud quod castra interiora ambit. Amplius, notat infrà Polybius Velites ab excubijs & ministerijs diurnis esse immunes: ergo, ne planè feriati, hîc ad vallum sint, & obseruent, & vt in acie quoque, proximi sint hosti. Sanè incustoditum hoc totum vallare spatium esse non conuenit, aut leuiter custoditum. Quid multa? considera, nihil aptius inuenies ad hos locandos. Partitio autem, cùm duplices sint Velites, legionum & sociorum, vt illi sint ad superam inferámque partem; isti ad latus vtrumque. Eadem enim partitio Polybij statim in opere castrorum, vt socij latera sua muniant: legiones quæque vnum, prima superum, & inferum secunda. Itaque mille ducenti Velites suprà Prætorium tendent, totidem ad Decumanam: mille, ad quamque Principalem. Tendent autem simplici ordine, nec multum spatij sument introrsum: quia scilicet grande vnumquodque latus est, & pedum bis mille ac suprà. Sed nec impedimenta multa Velites habent aut arma, & minore podismo ijs opus. Opponat aliquis. At enim sic laxè nimis Principes & Hastati tendent. Non est ita. nam ἀναλόγως si equites triginta, & totidem equi, par spatium manipulo habent: cur non homines centum viginti? maximè cùm centuriones, optiones, signiferi & honestiores illi militum, calones suos habuerint, & sarcinas, & iumenta. Nam cuique manipulo ego mulos fuisse arbitror ad tentoria, molas, & hæc talia ferenda: quæ non reperio gestasse milites ipsos. Cogitetur etiam aliquid loci perisse in tabernaculis figendis, & singulorum interuallis. quoniam omnia sic iuncta fuisse, vt exitus aut transitus non esset, haud opinor, nec fuerit decorum. Ista in eâ re mihi videntur, sed non affirmatè; & hîc illud locum habeat, imò in pleroque hoc antiquario studio.

Nostra Locatio.

Confirmata ea.

Quomodo locati Velites.

Σοὶ μὲν ταῦτα δοκοῦντ' ἐστὶν, ἀλλ' ἐμοὶ τάδε.

Tibi illa sic videntur, ast isthæc mihi.

Pergamus: sequuntur

EQVITES socij. vniuersum autem corpus sociale extrorsum situm est, vt ferè in acie ipsâ. Nec imprudentiæ fuit eos diuidere, & vires seiungere: vt contrà Romani medij iuncti, & numero firmi.

PEDITES socij. quibus vias nullas dat aut interualla, sed sic per cohortes locat. Cohortes autem istæ, detractis Velitibus, modicæ sunt, nec nisi hominum ducentorum trigintasex. An autem confusè locati? an per genera sua diuisi? ponamus istud fuisse (etsi suprà disputaui) & Triarios seorsim, Principes, ac Hastatos fuisse. Ita dico seorsim, vt iuncti tamen lateribus essent, sicut Hastati & Principes tergis. Ideò autem lateribus hîc iungo: quia si Triarios iuxta equites in longum pono, profectò incommodißimo illi loco sint, & ad exitus inepto. Malim ergo aliter: & sic locare, vt omnes Centuriones Vallum spectent, aut Principia & Quintanam. Hoc ex dignitate eorum, & commodo: & facit, quòd Polybius in capite vtroque cuiusque manipuli ordinum ductores ponit. Hoc notare te volo in totâ metatione: & Decuriones aut Centuriones scire esse in capitibus ad Vias; & iuxta eos Signiferos, vt opinor. Præcipua hæc sunt monenda: nisi quid tu suggeris. AVD. Suggero. Prætoria cohors aut cohortes vbi sunt? nusquam locasti. LIPS. Non enim Polybius, nec tunc adhuc vulgò erat. Cùm fuit autem, omnino oportet iuxta Prætorium tetendisse, iuxta Legatos aut Quæstorem. Sed aliud mihi hîc occurrit. Superior tota pars Socios ferè habet: quid ergo cùm Socij non fuerint? cùm omnes ciuitate donati & in legiones transscripti? quod haud longè nimis à Polybij æuo fuit. Censeo partem eam tunc occupasse Prætorias cohortes, quæ magis cœperunt inualescere, itémque equitum aliquos selectos. Puta idem de Euocatis, qui

Socij quomodo locati.

Prætoria cohortes, vbi.

Mutatio in castris.

qui tunc quoque plures. In Hygino ad hanc rem reperio, Prætorianos & Equites Singulares iuxta Prætorium tetendisse, Principum scilicet duo. Nec ambigere oportet, quin tunc multa mutata, præsertim in supernis. Si quis volet Vexillarios quoque legionum, id est Veteranos, ibi metaturam habuisse: meo animo haud aberret. Sed iam quoque dentur & declarentur Tabulæ nostræ numeri &

PODISMI.

PODISMOS appello, vt dixi, Pedaturas siue mensiones pedales. Sed cùm Pes duplex sit, Simplex & Magnus: vtriusque nobis vsus erit. illius, in mensuris longitudinis aut latitudinis; huius in vtrusque. Nam pes magnus Varroni est, qui aliis Planus aut Constratus, & vulgo nostro Quadratus aut Superficialis. Huius vsus in areis metiendis, & vt planities ac capacitas tota innotescat. Videamus.

PRÆTORIVM quadratum iustum est, ducentorum vndique pedum. Latere in latus ducto efficitur area ped. 40000. passuum 1600.

QVÆSTORIVM dimidiatum feci ad Prætorium, haud absurdâ caussâ. Proximus ille dignitate est: dimidium ergo pedaturæ esto. & magis ideò, quia ampla ei vasa, & instrumenta. Habet 200. ped. in latum, 100. in longum. Planities ped. 20000.

LEGATI iterùm dimidiati ad Quæstorem. Ergo habento in longum singuli 50. ped. in latum 100. Ne aberres in lato aut longo: ex Polybij mente longum appello, spatium à Prætoriâ ad Decumanam, latum à Principali ad Principalem. Est area 5000.

TRIBVNI iterùm dimidiati, & habent æqualiter in quadro 50. ped. Sunt in areâ 2500.

PRÆFECTI pares Tribunis, cum exceptiunculis quas dixi.

EVOCATI, quorum numerus incertus, & ideò pedatura. Sunto tamen triginta, id est Turma vna Romana: habebunt 80. ped. in longum, 125. in latum. Area 10000. Supersunt inibi 238 $\frac{1}{2}$. Ea area esset pedum circiter 20000. Caperet igitur manipulos duos ciuiles peditum, id est homines 240.

ABLECTI, sint Turma vna socialis. ergo 40. equites: ergo area 13333 $\frac{1}{3}$. Efficiunt eam numeri à me notati, in longum 120. in latum 111 $\frac{1}{4}$. A tergo (item opinatione meâ) cohors vna eiusdem nominis, 336. hominum. Area illi esse debet 28000. ergo essent in latum 233 $\frac{1}{2}$. circiter, in longum 120. Supersunt ped. 19. Ego eos insuper habui notare in meâ Tabulâ, & pleno adnumeraui.

EXTRAORDINARII equites, Turmæ quattuor sociales. areolæ diuisæ ad modum dictum. Idem in Cohortibus supernè tribus, vtrimque vna cum dimidiâ. Vacuum superest, palàm ita Polybio scriptum, socijs aduentantibus relinquendum. In

PARTE INFERA, primi EQVITES. Podismus è Polybio notus, est area ped. 10000. Ad passus si redigas, sunt 400. Hoc in omnibus manipulis æqualiter & turmis. An non grande spatium triginta equitibus, triginta equis? nec enim vnus plus vno militari equo, opinor, habuit. Dico non prægrande. nam cogitanti calones totidem, fortasse & Decurionibus ipsis aliqui honestiores comites aut ministri: item iumenta aut muli ad sarcinas, hordeum, frumentum. Nec enim ipsi equites onusti, aut eorum insessorij equi.

TRIARII. Dimidiati ad equites, liquet. Cetera paria, & ratio eadem podismorum etiam in legionibus auctis.

VIÆ definitæ à Polybio, súntque omnes aut quinquaginta, aut centum pedum. Excipio minusculas inter Tribunos aut Præfectos: excipio & semitas inter tabernacula, siquæ fuerunt.

PORTÆ singulæ 50. ped. meâ mensione. latiore enim ingressu opus vehiculis & iumentis.

VALLI

VALLI *modus parte vnâ 2017. ped. alterâ plusculo maior 2050. Metatio superior visa mihi exigere: etsi potes aliquid recidere, si voles. Nam Polybius sanè* æquilatera castra *mox dicet: sed an capiendus sic rigidè? Ego verò scio Martiam hanc esse, non Mathematicam arenam. Illi ipsi qui æquare voluerunt, cùm ad rem ventum, non fecerunt. Vides in toto ambitu esse* milliare vnum & semis, & aliquot passus. *In eo spatio peditum 16800. locarunt bellè & commodè, equitum 1800: præter comites Prætoris, Legatorum, Quæstoris Tribunorum, præter omne genus calonum, iumentorum & impedimentorum. An nostri sic hodie? militares sciunt, & ij viderint: ego non diutiùs his immoror, ne tibi cum Claudio videar* môrari.

DIALOG. V.

De Tentoriis, Fossâ, Vallo, Portis.

AVD. Tenet me & oculos hæc species, tota pulchra, prudens, imò sapiens, quod initio dixisti. Vnde rusticulis ista mens? nam tales putantur prisci Romani: etsi multa sub regibus, quæ & cor & elegantiam ostendunt. LIPS. Nobis sic videntur, fateor: sed velim examinari à peritis & Martialibus; quia, vt Fabius ait, *tum dignum operæ pretium venit, cùm inter se congruunt præcepta & experimenta.* Sed examinari dico ab ijs, qui non omnium litterarum aut artium rudes: in quos profectò conuenit ——* νοῦς οὐκ ἔνι κενταύροισι. At nos, si lubet, pergamus; enucleanda etiam quædam in his castris. Polybij ista lege:

** Mens non inest Centauris.*

POLYB. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, τὸ μὲν σύμπαν σχῆμα γίνεται τῆς στρατοπεδείας τετράγωνον ἰσόπλευρον. τὰ δὲ κατὰ μέρος ἤδη τῆς τε ῥυμοτομίας ἐν αὐτῇ, καὶ τῆς ἄλλης οἰκονομίας, πόλει παραπλησίαν ἔχει τὴν διάθεσιν. τὸν δὲ χάρακα τῶν σκηνῶν ἀφιστᾶσι κατὰ πάσας τὰς ἐπιφανείας διακοσίους πόδας. τοῦτο δὲ τὸ κένωμα, πολλὰς καὶ δοκίμους αὐτοῖς παρέχεται χρείας. πρός τε γὰρ τὰς εἰσαγωγὰς, καὶ τὰς ἐξαγωγὰς τῶν στρατοπέδων εὐφυῶς ἔχει καὶ δεόντως. ἕκαστοι γὰρ κατὰ τὰς ἑαυτῶν ῥύμας εἰς τοῦτο τὸ κένωμα ποιοῦνται τὴν ἔξοδον, ἀλλ' οὐκ εἰς μίαν συμπίπτοντες ἀνατρέπουσι

His ita constitutis, tota figura castrorum fit quadrata, æquilatera. Partes autem eius & in strigarum sectione, & in alio ordine, vrbi similem locationem habent. Vallum verò ipsum abiungunt à tentoriis quaquauersus pedes ducentos. Id vacuum multas & spectabiles vtilitates iis præbet. quoniam & ad egressus ingressúsque copiarum conuenit (singuli enim iuxta Strigas suas in hoc vacuum exeunt, nec confusi proterunt se & con-

καὶ συμπατοῦσιν ἀλλήλοις, τάς τε τῶν παρεισαγομένων θρεμμάτων, καὶ τὰς ἐκ τῶν πολεμίων λείας εἰς τοῦτο παράγοντες ἀσφαλῶς τηροῦσι τὰς νύκτας. τὸ δὲ μέγιστον ἐν ταῖς ἐπιθέσεσι ταῖς νυκτεριναῖς, οὔτε πῦρ, οὔτε βέλος, ἐξικνεῖται πρὸς αὐτοὺς, πλὴν τελείως ὀλίγων. γίνεται δὲ καὶ ταῦτα σχεδὸν ἀβλαβῆ, διά τε τὸ μέγεθος τῆς ἀποστάσεως, καὶ διὰ τὴν τῶν σκηνῶν περίστασιν.

& conculcant:) & pecudes adductas aut prædas ex hostico captas huc agũt ferúntque & noctibus seruãt. Præcipuum verò, quòd in nocturnis assultibus, neq; ignis, neque telum ad eos peruenit, præter pauca: eáque ipsa innoxia ferè fiunt, tum ob interualli spatium, tum ob tentoria circumposita.

Paullo pòst:

Τῆς δὲ ταφρείας καὶ χαρακοποιίας, δύο μὲν ἐπιβάλλουσι πλευραὶ τοῖς συμμάχοις, παρ' ἃς καὶ στρατοπεδεύει τὸ κέρας αὐτῶν ἑκάτερον. δύο δὲ τοῖς ῥωμαίοις, ἑκατέρῳ τῷ στρατοπέδῳ μία. διαιρεθείσης δὲ τῆς πλευρᾶς ἑκάστης κατὰ σημαίαν, τὴν μὲν κατὰ μέρος ἐπιμέλειαν οἱ ταξίαρχοι ποιοῦνται παρεστῶτες. τὴν δὲ καθόλου δοκιμασίαν τῆς πλευρᾶς δύο τῶν χιλιάρχων.

Fossæ verò ac valli struendi duo latera incumbunt sociis, ad quæ vtrumque eorum cornu metatur: duo alia Romanis, cuique legioni vnum. Diuiso autem latere vnoquoque per manipulos, curam partium Centuriones gerunt, iique assistunt: vniuersi autem operis probationem duo Tribunorum.

Hæc sola noster doctor de totâ facie Externâ: leuiter profectò, imò neglegenter, si fas hoc mihi dictu. Nam cùm tres sint Externę huius partis partes: *Fossa, Vallum, Portæ*: duas priores libat, tertiam nec verbo tangit. Ait:

„ *Figura castrorum fit quadrangula.*] Hanc formam Romani amauerunt, & elegerunt præ Græcanicâ, quæ sæpe rotunda. Ita de Spartanis quidem Xenophon: Ερῶ δὲ καὶ ἣ στρατοπεδεύεσθαι ἐνόμισε χρῆναι λυκοῦργος. διὰ μὲν γὰρ τὸ τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου ἀχρήστους εἶναι, εἰς κύκλον ἐστρατοπεδεύσατο, εἰ μὴ ὄρος ἀσφαλὲς εἴη, ἢ τεῖχος, ἢ ποταμὸν ὄπισθεν ἔχοιεν: *Dicam & quomodo ca-* *Græcorum rotunda castra.* De rep. Laced.

stra poni oportere censuerit Lycurgus. Quia enim angulos dispositi loci inutiles arbitrabatur, in orbem magis castra ponebat, nisi aut mons aliquis tutamen daret, aut murus, aut fluuium à tergo haberent. Nec caussa nulla illa Lycurgi, quam in opidis ferè condendis secuti sunt: tamen Romanis placuit aliter, & ex iustâ item causâ. Interior enim illorum tota dispositio hanc talem formam cupit, aut potiùs poscit. Itaque Iosephus etiam

Lib. III. sic describit: Διαμετρεῖται, inquit, παρεμβολὴ τετράγωνος αὐτοῖς: *Ad mensuram constituuntur iis castra quadrangula.* Vegetius tamen & alias formas suo æuo in vsu ostendit, & exemplo Græcorum ad locum ferè aptatas.

Lib. III. cap. VIII. *Pro necessitate loci*, inquit, *vel Quadrata, vel Rotunda, vel Oblonga castra constitues.* Vbi quæ sint *Oblonga*, ne addubites: non ouatâ sanè formâ, sed *quibus*, vt mox ait, *vltra latitudinis spatium tertia pars longitudinis additur.* Itaque ea quoque *Quadra*, sed non *Quadrata*, id est æquilatera, pro Vegetij sensu. Leo Imperator, cuius vtilem bonumque libellum De militiâ habemus, is quoque duas hasce quadrangulas agnoscit: *Diuersos situs & formas Fossatorum antiqui tradiderunt in castris ponendis. Laudabilis autem Quadrata atque Oblonga est, tum quia ordinata, tum quia necessaria.* Sed in Vegetio etiam Rotunda ponitur, tunc recepta: &

Lib. XXIV. exemplum eius in Ammiano: *In valle gramineâ prope riuũ, multiplicato scutorum ordine, in orbiculatam figuram metatus tutiùs castris, quieuimus.*

„ *Æquilatera.*] Exiguo quidem discrimine, vt ego suprà depinxi.

„ *Vrbi similem locationem habent.*] Iterat hoc infrà vberiùs.

„ *Vallum verò ipsum abiungunt à tentorijs.*] Quod vacuum, si manere in imagine istâ vrbis lubet, haud absurdè *Pomœrium* dicam, quia introrsum post muros est. Eius vsum triplicem Polybius promit. Primum,

„ *Ad egressus ingressúsque copiarum.*] Nempe vt compositi ineant, atque in vacuo eo per Genera & Manipulos se disiungant: iterumque in egressu, sic iungant. Quod vtibile maximè, si eruptione pugnandum, & instat hostis. Secundum,

„ *Ad pecudes adductas aut prædas.*] Mira prouidentia, & ne hoc quoque nomine confusio minima in castris. Nec tamen in longum ibi præda seruata: sed ab ipsis, aut Quæstore, mox vendenda. Pecudes etiam intellego, tam eas quæ ex hoste captæ, quàm has quæ in militarem cibum, etsi paucæ, sequebantur. Nec enim tales multæ deliciæ. Tertium,

„ *In nocturnis assultibus.*] Si hostis, inquit, noctu assiliat, aut per insidias & clàm tela immittat, innoxia ferè sunt ob illud spatium interiectum, & cùm perueniunt, viribus defecta.

„ *Neque ignis, neque telum.*] Ignis voce, tela ignita siue faces intellegit, in crebro vsu veteribus ad pugnas, vt * alibi scribo.

*In Pace Hist.

Tentoria cuiusmodi? „ *Tum ob tentoria circumposita.*] Nihil nobis vsquam de tentorijs dixit, cuiusmodi ea fuerint: firma tamẽ fuisse hinc discas. An igitur ex asseribus aut tabulis, & ideò Tabernacula dicta? In hibernis fortasse & perpetuis

petuis illis castris nihil absonum: tamen vulgò minimè. & constat fuisse tentoria hæc è corio & pelle. Inde & nomen, quia funibus tendebant & detendebant. Cæsar: *Signo profectionis dato, tabernaculísque detensis.* Tacitus: *Incisis tabernaculorum funibus, suismet tentorijs coopertos trucidabant.* Isidorus: *Dicta Tabernacula, quòd cortinæ funibus distentæ tabulis interstantibus, appenderentur, quæ tentoria sustinerent.* Etsi ipse *Cortinas* dicit, & è lino fortasse intellegit, de quibus statim. Nec *Tabernaculorum* vox imponet. cùm Festus monuerit, *à tabernis tecta castrensia, quamquam pellibus contegantur, Tabernacula dicta.* A formâ igitur aut vsu simili, non à materie: & istæc è pellibus corioque fuerunt. Iosephus de Romanis: Τὰς δέῤῥεις αἷς ὑπεσκήνουν: *pelles sub quibus tendebant.* In epistolâ Valeriani apud Trebellium: *Tribuno Claudio pellium tentoriarum decurias triginta dabis.* Adnota obiter, è publico etiam datas: sed Ducibus. Nam Tacitus contrà, Tiberij æuo, *vestem & tentoria redimi* a militibus dicit. Sed de pellibus his & Tacitus, de Frisijs: *Tributum ijs Drusus modicum iusserat pro angustia rerum, vt in vsus castrenses coria boum penderent.* In tentoriorum scilicet vsum, atque etiam scutorum. In eiusdem Taciti suprà loco: *suismet corijs coopertos* (non autem *tentorijs*) scripta lectio probè ad hunc sensum refert. Ita igitur de more: interdum, vbi inopia, etiam stramentis, centunculis, aut vestibus vsi. Sic Cæsar cùm milites in Africam expeditos & nihil præter arma ferentes transuexisset: *Attenuati illi, opidò perquàm pauci sub pellibus acquiescebant; reliqui ex vestimentis tentoriolis factis, atque arundinibus corijsque contecti permanebant.* In Hirtio ita scriptum, nec sine vitio. Quomodo enim *arundinibus coriísque contecti*, si negat pelles habuisse? Corij sanè vox falsa: & puto *storeísque* verum esse. In vetustiore tamen libro, *arundinum copijs* lego: ex quo haud malè, *arundinum copulis.* Ergo pellibus sic vsi, & inde vulgata historicorum scriptio, *Sub pellibus esse.* Fecerunt & Græci, quibus Xenophon σκεπάσματα διφθέρας adtribuit: *tentoria & tegmina, pelles.* Q. Curtius de Alexandro Macedone: *Pellibus sæpe tabernaculi alleuatis, vt conspiceret hostium ignes.* Quod autem in Polyæno scriptum de Agesilao, eum *iussisse milites castra bis ter in die mutare, atque ita necessariò ligna multa incidisse, cùm tentoria erigerent* (τὰς καλύβας ἐγείροντας) *eáque arte Bæotiam callidè vastam reddidisse & sine arboribus*: id non eò facit, quasi tentoria tota è lignis, sed dumtaxat fulcra & tigilla lignea fuisse quibus erigerentur & sustinerentur. Quod ipsa eius verba significant. Etsi tamen è ligno etiam reperio. vt in Procopio (versionem modò vidi) de Belisario: *Ipse subitò tugurio ex crassis asseribus compacto, quod Papilionem vocant.* Vocem & hanc notabis, quæ item in Trebellij triginta tyrannis, de Herode: *Homo Orientalis & Græcæ luxuriæ, cui erant sigillata tentoria, & aurati papiliones.* In Lampridij Alexandro: *Apertis papilionibus prandit atque cænauit.* Isidorus: *Papiliones, à similitudine parui animalis volantis.* Hæc ita priscis: etsi è lino etiam, nostrate ipso ritu, adnoto fuisse. Isidorus suprà indicat: & clarè Suidas: Τένδα παρ' ἡμῖν οἰκία ἐκ λίνου:

E corio aut pelle.
VII. Gallic.
IIII. Hist.
In Claud.
De Bello Afric.
Correctus Hirtius.
I. Anabas.
Lib. III.
Lib. II. Stratag.
Lib. II. Bell. Pers.

Quot tentoria in Manipulū? Contubernium. Lib. II. cap. vlt. *Decani.* Lib. II. cap. VIII.

Tenda apud nos domus ex lino. Res & vox est hodierna. Talia igitur tentoria, sed quàm multa in Manipulum? lubet inquirere: & credam duodecim fuisse. Vegetius quidem auctor vndecim homines vnà tetendisse, & id *Contubernium* appellatum. *Singula*, inquit, *contubernia, hoc est vndecim homines deputantur.* Idem præsidem ijs dat Decanum, qui & ipse scilicet vndecimus: *Decani decem militibus præsunt, qui nunc caput contubernij vocantur.* An ab isto capite Italis hodie *Caporales*: etsi *Corporales* alij efferunt, & ad Ammiani *Concorporales* nos remittunt. Hyginus porrò numerum hunc minuit, & *octo* in contubernio ponit. *Centuria habet milites octoginta, papiliones tendit decem, papilio tegit homines octo.* Vegetij numerus magis pro Polybiano æuo, nec pro ipsâ areâ ineptus, vt terna & terna steterint tabernacula, ordine quaterno. Atque istæ sunt velut domus militares, cuique notæ, & sciebant quoto, & apud quem manerent. Itaque familiaritas quædam erat & nexus, *Contubernalem* esse: sicut *Adtubernales* Festo dicti, quorum tabernacula iuncta. Ipsi autem Centuriones in capite cuiusque Manipuli ad exitum siti, vt Polybius palàm scripsit: reliquos adsitos probabile est, vt ætas aut dignitas cuiusque erat. AVD. Sed enim hoc quoque aueo scire. nihil membrorum aut discriminum in his tentorijs? non culina, non cubicula & lecti? LIPS. Rideo. & tu verò parùm cogitas strictam & duram militiam Romanam. Quid culinâ opus? cùm panis cibus esset, & obsonia nulla aut

Militum stibadia.

rara? de quibus posteà tamen dicam. De cubiculis aut lectis, apage. Illi verò aut humi iacebant, aut super gramen aliquod aut stramen. Liuius

Lib. XXI.

de Annibale: *Multi sæpe militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias stationésque militum conspexerunt.* Et lego Scipionem Æmilianum (cui comes noster Polybius) cùm solutam disciplinam corrigeret ad Numantiam, *lectos vetuisse habere, atque ipsum primum in stramento*

In Iberic.

dormiuisse. Appiani verba: Κλίνας τε ἀπεῖπεν ἔχειν, καὶ πρῶτος ἐπὶ στιβάδων ἀνεπαύετο. Facit huc illud Plinij lib. VIII. *Antiquis torus è stramento erat, qualiter nunc etiam in castris gausape*: siue vt libri aliquot scripti, *gausapinis*. Sed satis de Tentorijs, ad Polybij verba redeamus.

„ *Fossæ autem ac valli struendi duo latera incumbunt socijs.*] Vbique prouidentiam videas & mireris. Ecce & in muniendis castris perpetuus

Ordo in munitione.

& certus ordo: & vt quisque in ijs locum & tentorium suum nouerat, sic partem quoque operis, quæ obueniret. Nam Socij semper duo latera habebant, vbi tendebant: & eo ordine etiam, nisi fallor, quo tendebant: Romani duo reliqua, per manipulos sic diuisi. Quid autem, cùm desierunt iam esse Socij? tum per legiones diuisio facta; & si plures, singulis

III. Ciuil.

suum latus. In Cæsare: *Singula latera castrorum singulis adtribuit legionibus munienda.*

„ *Curam partium Centuriones gerunt.*] Quisque in suo manipulo. Ve-

Lib. III. cap. VIII.

getius: *Opus Centuriones decempedis metiuntur, ne minus foderit aut errauerit alicuius ignauia.* Vbi velim legi, *eruerit*: sicut & *Rutra* in hac re legas.

„ *Operis*

„ *Operis probationem duo Tribunorum.*] Centuriones quidem per partes intendunt: sed toti operi præsunt & curant duo Tribuni. vt scilicet vniuersè omnia aptè & cohærenter, & nequid ipsi Centuriones remittant. Vegetius idem: *Tribuni circumeunt, nec antè discedunt, quàm fuerint vniuersa perfecta.* Qui sunt autem isti *duo* Tribuni? è quaque legione vnus, qui per menses suos imperium habeat, vt mox disces. Nec plura nobis de Fossâ aut vallo Polybius: ego necessariò aliquid ad lucem tuam addam. Fossa igitur exteriùs vallo præducta: præducta, inquam, & sic ab ipsâ re dicebant. Tibullus:

Tribuni intendūt munitioni. *Lib. III. cap. VIII.* *Fossam præducere.*

Quà deceat tutam castris præducere fossam.

Vegetius: *Tunc opere tumultuario fossa præducitur.* Cæsar: *Fossas transuersis vijs præducit.* etsi vulgò ibi *perducit.* In Silio:

——— *fossas instant prædducere muris.*

Dicebant & *Deprimere fossam*, itemque *Percutere*: ac notabis per te exempla. Ea fossa lata plurimùm octo pedes, & totidem alta. Iosephum sic interpretor, vbi de castris: Τάφρος ἔξωθεν περιβάλλεται βάθος τετράπηχυς, καὶ εὖρος ἴσον: *Fossa exteriùs circumijcitur profunda quattuor cubitis, lata æqualiter.* Definit quattuor cubitis: sed cubitum illîc maiorem accipio & duorum pedum: etsi nec sic modus Fossæ nimis amplus. Nec abs re fortasse in Iosepho legi: δεκάπηχυς. qui essent *quindecim pedes*: vt in Cæsare plus semel lego. Imò etiam alij adaugent. & Vegetius, etsi rebus labentibus, ac post Iosephum: *Milites*, inquit, *gladio cincti fossam aperiunt, latam aut nouem aut vndecim aut tredecim pedibus: vel si maior aduersariorum vis metuitur, pedibus decem & septem vel nouem. Imparem enim numerum seruari moris est.* Ait primò, *accinctos fodisse.* quò facit hoc Taciti, inter Corbulonis seuera recensentis, *Militem quia vallum non accinctus, atque alium quia pugione tantùm accinctus foderet, morte punitos.* Ponit deinde modum, sed varium, vti reuera fuit, pro temporibus, pro arbitrio Ducis. Sed quod notat *imparem de more seruatum*: ipse contrait, dum alibi scribit: *Vbi vis acrior imminet hostium, tunc legitimâ fossâ ambitum conuenit munire castrorum, ita vt duodecim pedes lata sit, & alta sub lineâ, sicut appellant, nouem.* En, facit legitimam fossam duodenûm pedum: quem parem numerum esse liquet. Sed quod dicitur hîc *sub lineâ*: idipsum Hirtio, nisi fallor, *directis lateribus. Fossam duplicē*, inquit, *pedum quindenûm lateribus directis deprimi iubet.* Ita altitudo maior, quàm si iacētia latera facias & metiare. Atque hoc de Fossâ: *Vallum* ipsum nunc describo, quod appello aggestum è terrâ & sudibus, ad labrum interius fossæ, velut murum. Duæ igitur eius partes (vt distinctè explicem) *Agger, & Sudes.* Agger est ipsa terra, de quâ Virgilius:

Magnitudo eius. Lib. III. Lib. III. cap. VIII. II. Annal. Lib. I. cap. XXIIII. *Vegetij à se dissensio.* VIII. Gall. *Quid Vallum?* *In eo Agger.*

Castrorum in morem pinnis atque aggere cingunt.

Describit eum Vegetius: *Si nimia necessitas non premit, cespites circumciduntur è terrâ, & ex illis velut murus instruitur, altus tribus pedibus supra terram: sed vbi vis acrior imminet hostium, tunc crescit in altum quattuor pedes.* Ponit cespites ad hanc structuram: vti & Plinius. *Cespitum*, inquit,

Lib. I. cap. XXIIII. *Modus eius* Lib. XXXV. cap. XIIII.

natura castrorum vallis accomodata. Huius & modulum præscribit Vege-
Ibid. tius: *Cespes fit altus semissem, latus pedem, longus pedem semis.* Nam nec
Cespes ipse quantus. temerè aut pro arbitrio hunc exscindere licuit, sed omnia ad normam.
Ibid. Quid autem si *terra solutior fuerit* (vt Vegetius loquitur) *vt ad similitu-
dinem lateris, cespes non poßit abscindi?* Tum sanè, vt inibi addit, aut *fossa
Sepes aliquando circumposita. praducitur, cuius intrinsecus agger excrescit:* aut vt posteà, *sepibus ductis,
vel interpositis stipitibus ramisq; arborum, ne terra facilè dilabatur, Agger
Aut rami interpositi. erigitur.* Hoc ipsum Hygino monitum: *Ceruoli, trunci ramosi. ad hos de-
curritur, si soli naturâ, nimiâ teneritudine, cespes frangeretur.* Iste Agger
est, qui sæpe, vt opinor, vltra Vegetianum modum. In Cæsare quidem
III. Ciuil. lego: *Erat eo loco fossa pedum quindecim, & vallus contra hostem in alti-
Valli altitudo. tudinem pedum decem, tantumdémque eius valli Agger in latitudinem pa-
tebat.* In Hirtio etiam: *Castra imperat vallo pedum duodecim muniri.* Pars
Sudes, & Valli, idem. altera, vt dixi, *Sudes*, qui propriè *valli*, & inde compositum ex vtroque,
dixêre *Vallum*, Virgilius priore & propriâ notione:

Quadrifidásque sudes, & acuto robore vallos.

Ibi Seruius: *Bis idem dixit. nam & Valli & Sudes idem sunt.* Magis prisci
dixêre & *Suros. Suri, fustes,* ait Festus, *vnde* ὑποκορισικῶς *Surculi.* Idem
Ennij *Crebrisuro* notat: eaque voce notari *vallum crebris suris, id est palis
Lib. VII. cap. VII. munitum.* Sed Sudium vox creberrima. vt in Valerio: *Tragulis & pilis,
E quâ arbore. quia roborea sudes deerant, vallauit.* E robore eas sumit, ex acere Proper-
tius: *Hunc Tatius fontem vallo pracingit acerno.*
Lib. IIII. Sed non est dubium quin è quocunque & obuio ligno, robusto tamen,
Lib. XXXI. cùm daretur. Iterùm de Sudibus Ammianus: *Vallo sudibus fossáque fir-
mato.* Idem: *Vallum sudibus dẽsis & fossarum altitudine cautiùs adstrueba-
Lib. IIII. cap. XVI. tur.* sæpiusque. In Vegetio igitur cùm legitur: *Quibus protecti bellatores,
si lutum obfuerit, ciuitatis fossatum etiam comportatis lapidibus complent:*
longè aliam lectionem scripti libri præeunt: in quibus ferè est, *bellatores
sudatum auferunt.* ex quo illud natum: *si lutum obfuerit.* Atqui (vide &
Correctus Vegetius. considera) *luto* non ibi locus. Equidem lego: *Sudetum auferunt.* Sub mus-
culis, inquit, protecti bellatores detrahunt sudes mœniorum, & fossas
complent. Nam & in opidis etiam istæ sudes. Sidonius ad Narbonem
Martium: *Non te fossa patens, nec hispidarum*
Obiectu sudium coronat agger.

Igitur quâ formâ *Vepres Vepretum* faciunt, *Salices Salicetum*, tali *Sudes*
Et Suidas. *Sudetum.* In Suidâ est: Σέδετον, τὸ φωσσᾶτον: *Sedetum, fossatum.* Vide ne Σού-
δετον vera lectio sit, *Sudetum*: nisi quis existimat à *Sedibus* dictum hoc
Ipsi Valli quales? *Sedetum.* Forma Sudium siue Vallorum quæ fuerit, diffusè in Polybio
ipso nostro habes, de rebus Quinctij Flaminini in Græciâ. Ipsum vide.
Lib. XVII. Inter alia ostendit, non *æquabili & simplici ligno fuisse, sed habuisse*, vt
ipse appellat, δύο κεραίας ἢ τρεῖς ἢ τέτταρας: *duas eminentias & velut cor-
nua, aut tres aut quattuor.* Significat ramos in maiore stipite, qui recisi vt
Varro explicatus. cornua eminebant. Tales præsertim in summo erant, eoque Varro, me
De L.L. iudice, aspexit cùm scripsit: *Vallum, vel quòd ea varicare nemo poßit, vel*

quòd

quòd singula ibi extrema bacilla furcillata figuram habeant litteræ V. Duplex etymon dat. siue quòd nemo ea varicando trāscendat; siue quòd in capite & extremo bacillorum V. littera sit expressa. Ostendit amplius idem Polybius, φιλοπόνως ἀπωξυμμένας τὰς κεραίας: *studiosè acutas fuisse eminentias illas vallorum*: & caussam addit, nequis facilè posset apprehendendo euellere, lubrico scilicet ligno. Caussa etiam altera in promptu, contra transgressum aut transcensum. Hæc acumina Ammianus ita exprimit: *Castra ponuntur, vndique, in modum mucronum, præacutis sudibus fixis.* Isti sunt Valli aut Sudes: quas in Aggere illo terreo defixas satis liquet. Vegetius: *Super aggerem valli, hoc est sudes vel tribuli lignei, per ordinem digeruntur.* Itaque longiusculos fuisse oportuit hos vallos, cùm pars in terram defigeretur, firmamenti caussâ, & pars emineret. Etsi implexos & deuinctos inter se etiam fuisse, ex Polybio discas. Hæc ratio tota vallandi nec antiquis Græcorum ignota, imò vsurpata fuit, ex Homero. Nam ille Agamemnonem sic facit castra ædificare ad Troiam:

Valli superni acuti.

Lib. XXV.

Lib. III. cap. VIII.

Valli ratio Græcis nota.

Καὶ δὴ τεῖχος ἔδειμε, καὶ ἤλασε τάφρον ἐπ' αὐτῷ
Εὐρεῖαν, μεγάλην, ἐν δὲ σκόλοπας κατέπηξεν:
Et murum construxit, & hunc fodit prope fossam,
Latam atque ingentem, & vallos posuit quoque in ipsâ.

Iliad. I. vers. 349.

Satis de Vallo: pars tertia, *Portæ.* Quot eas fuisse dicimus? quattuor. Ex Liuio: *Ad quatuor portas exercitum instruxit.* Vbi autem? ad vnumquodque latus vnam, ex Iosepho: Πύλαι δὲ ἐνοικοδομοῦνται τέσσαρες, καθ' ἕκαστον τοῦ περιβόλου κλίμα: *Portæ inædificantur quattuor, ad vnamquamque ambitus partem.* Atque inter eas prima *Prætoria*, quæ scilicet vicina & à tergo Prætoris. Ammianus: *Ausi inter hæc equitum cunei, portâ perruptâ Prætoriâ, prope ipsum tabernaculum Principis aduenire.* Festus: *Prætoria porta appellatur in castris, quâ exercitus in prœlium educitur.* Et sanè solet ea plerumque obuerti hosti, vt Decumana auerti. Vegetius: *Porta Prætoria aut Orientem spectat, aut illum locum qui ad hostes pertinet, aut illam partem ad quam exercitus est iturus.* Vbi igitur hostis in vicino, illum spectat: vbi minimè, alterutrum ex iis quæ dicit. Hæc ipsa *Extraordinaria* Liuio dicta: *M. Valerium erumpere Extraordinariâ portâ iussit*: ab iis ipsis Turmis & Cohortibus, quæ illîc tendunt. Duæ laterales & proximæ, *Principales*: è quibus *Læua* altera ad discrimen, altera *Dextra.* Vnde nomen? Festus dicet: *Principalis castrorum porta nominatur, quòd in eo loco est, in quo Principes ordines tendunt.* Id est, primi ordines, capita & apices castrorum; vt Tribuni, Præfecti, primique Centurionum. Bona deriuatio: alioqui nec mala à *Principiis* ipsis: sed tum *Principialis* magis esset. mentio in Liuio satis crebra: & loca alibi dedi, aut tu excerpes. Quarta, *Decumana*, à cohortibus Decimis ibi tendentibus sic dicta. Ea est opposita Prætoriæ, & remota ab hoste. Tacitus: *Cuncti ruebant ad portas, quarum Decumana maximè petebatur, auersa hosti & fugientibus tutior.* Vegetius ostendit supplicia extra hanc sumpta: *Decumana quæ appellatur post Prætorium est, per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam.*

Portæ in castris.

Lib. XL.

Lib. III.

Prætoria.

Lib. XXV.

Extraordinaria eadē.

Lib. XL.

Principales duæ.

Decumana.

pœnam. Hæc eadem *Quæstoria* olim dicta, vt suprà dissertum. Ista olim: nec inferior ætas valdè mutauit, nisi quòd minores quasdam portulas interstruxit. Leo Imp. *Ambitus fossati Portas quattuor maiores & publicas habere debet, portulas autem paruas præterea complures*. Sed illas maiores quantas fuisse arbitramur? Iosephus grandes fuisse ostendit, Πρός τε εἰσόδους τῶν ὑποζυγίων εὐμαρεῖς, καὶ πρὸς ἐκδρομάς, εἰ κατεπείγοι, πλατείας: *ad introitus iumentorum faciles, & ad excursus, si opus sit, latas*. Ergo suprà, non minus patuisse quàm Vias censui, id est pedes quinquaginta. Fores & ianuæ etiam iis impositæ, ad serandum ac reserandum. Virgilius indicauit, in castris Troianorum:

Postea plures portulæ.

Fores in portis.

Lib. IX.

> *Portam, vi multâ, conuerso cardine torquet,*
> *Obnixus latis humeris.*

IIX. Gallic. *Turres in portis. Et Vallo.* Lib. III.

Hirtius item expressè: *Portis fores altioresque turres imposuit*. Vbi & turres in portis ad defensionem notes: quod item sæpe in toto ambitu castrorum Iosephus: Καὶ τὸ μὲν ἔνδον, εἰς σκηνὰς διαλαμβάνουσιν, ἔξωθεν δὲ ὁ κύκλος τείχους ὄψιν ἐπέχει, πύργοις ἐξ ἴσου διαστήματος κεκοσμημένος. ἐπὶ δὲ τῶν μεταπυργίων, τούς τε ὀξυβελεῖς, καὶ καταπέλτας, καὶ λιθοβόλα, καὶ πᾶν ἀφετήριον ὄργανον τιθέασιν, ἅπαντα πρὸς τὰς βολὰς ἕτοιμα: *Et introrsum quidem tabernaculis locum capiunt, extrorsum verò ambitus muri præbet speciem, turribus ex æquo spatio instructus. & per interualla ballistas, & catapultas, & aliud omne instrumentum missile disponunt, cuncta ad iactum parata*. Quæ talia tamen non nisi in Statiuis, & diuturnioribus sedibus, credendum est habuisse. In vnam noctem, ne foribus quidem valdè opus.

DIALOG. VI.

De operibus. qui Immunes in iis, qui Munifices. Secordia posterioris æui.

HABES exteriorem quoque castrorum faciem: in quâ tamen scito variatum interim aliquid maioris firmitatis aut tutelæ causâ. Legas enim non rarò duplicem fossam, & duplex vallum: sed quæ scilicet eadem iam dictis. AVD. Linguam mihi soluis, quam ægrè coërcui: & rogare libido, an hæc talia & tot opera ipsi milites? LIPS. Ipsi. nec pro nostro more aut secordiâ, munitores quosdam seorsim cogita circumductos. AVD. Non cogito. sed calones, lixas, & id genus in mente habeo: & non an ij potiùs ad seruilia hæc munera admoti? LIPS. Seruilia appellas? ad quæ ego reperio ipsos Imperatores manum interdum admouisse, in calcar & exemplum. Excute hæc nostri æui iudicia, & scito Romanos sociosque communiter & sollenniter in his operibus fuisse. Cottidiana erant; & siqua alia res, hæc militem firmabat & indurabat. Vt tamen semel tibi explicem, Polybio paullùm seposito, disce. Duo genera militum fuisse *Munifices* & *Immunes*. Illos, qui munus facerent: id est, fossas, vallum struerent, excubias stationesque obirent. Istos, qui his omnibus vacarent. De prioribus ita Festus: *Munifices, qui non*

Ipsi milites munierũt.

Munifices.

non vacabant, sed munus reip. faciebant. Vbi illud, *reipublicæ*, suspectum leuiter habeo, nec scio an non magis *publicè* legendum, abiecto *rei*. Vegetius: *Munifices appellantur, qui munus facere coguntur.* In hoc genere omnes gregarij, & quibus honos aut gradus vacationem non dabat. Quidam enim, vt posui, *Immunes* erant, quos Festus *Beneficiarios* vocat. *Beneficiarij*, inquit, *dicebantur qui vacabant muneris beneficio.* Et hîc displicet *beneficium muneris*: illud verò onus est. Lego: *muneribus, beneficio.* Sensus, sic dictos qui beneficio Imperatorum, muneribus vacarent. Duo enim genera eiusmodi Immunium: alij, qui ex lege & more vacabant; alij, qui ex beneficio. Ex lege, omnes Tribuni, Centurionesque, qui arbitri & exactores munerum erant, non actores. Item equites, ob dignitatem. Valerius me docuit in exemplo: *Equestris*, inquit, *ordinis bona magnáque pars, quadringenti iuuenes, censoriam notam patiente animo sustinuerunt, quia in Siciliâ ad munitionum opus explicandum ire iussi, facere id neglexerant.* Clariùs ex Frontino, in eâdem re: *Aurelius Cotta Consul, cùm ad opus equites necessitate cogente iussisset accedere, eorúmque pars detrectasset imperium, questus apud Censores effecit vt notarentur.* Ex quo liquet immunes eos vulgò fuisse, nec nisi in necessitate admotos: quod tunc quoque recusarunt in parte, ne ius scilicet suum remittere aut proiicere viderentur. In eodem numero pono etiam Veteranos & Euocatos, quos omnino probabile est, cùm sponte militiam sumerent, munerum hac necessitate non adstrictos, nisi item in necessitate. A quo exemplo exauctorati & qui sub vexillo habebantur temporibus Principum, *ceterorum immunes erant* (ait Tacitus) *nisi propulsandi hostis.* Atque isti tales lege vacabant: beneficio autem, quibus id indultum per gratiam, siue quia virtute meruissent. Tale cùm Annibal Imperator Campanis concedit, apud Liuium, *Ne ciuis Campanus inuitus militaret, munúsue faceret*: quod valet, nec ad militiam adigi debere; nec si in eâ sponte esset, ad munus In eodem Liuio, octo cohortes Hernicorum scribuntur, *quæ duplex stipendium acciperent, immunes quoque operum militarium essent, in vnum pugnæ laborem reseruati.* Sed & apud eundem, Senatus inter cetera, quæ ignominiosè de Cannensibus reliquiis, censet: *Nequis eorum munere vacaret, neu dono militari, virtutis ergo, donaretur.* Nec Imperatores solùm ipsi dabant, sed indulgebant aut conniuebant etiam pro tempore Tribuni. In Quinctiliani Declamatione, pro Milite: *Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, & blandiùs adulatum militi Tribunum.* Talia olim: at remissiore iam & minùs intentâ militiâ, inualuit, Vacationes pretio etiam, idque à Centurionibus emi. Inter alia, quæ militiam & rem Romanam euerterunt, hanc scito esse inter occultas caussas. Redimebant igitur, & iam per bella ciuilia cœptum mansit sub Augusto. Tacitus in seditione quæ statim ab eius morte, loqui milites facit: *Hinc* (è decem assium stipendio) *arma, vestem, tentoria, hinc sæuitiam Centurionum & vacationem munerum redimi.* Quomodo hîc sæuitia, & Centurionum etiam auaritia aut fraus, declarat idem ampliter

Immunes.

Tribuni, Centuriones, Equites vacant.

Lib. II. cap. IX.

Lib. IIII cap. I.

Euocati vacant.

Item Vexillarij.

I. Annal.

Et quidam beneficiarij.

Imperator indulgebat.

Lib. XXIII.

Lib. VII.

Lib. XXVI.

Et Tribuni.

Et Centuriones.

Vacationes empta.

I. Annal.

I. Hist. in rebus Othonis. *Flagitatum*, inquit, *vt vacationes præstari Centurionibus solitæ remitterentur. Namque gregarius miles* (nota *gregarium* tantùm exprimi) *vt tributum annuum pendebat, pars manipulis, pars per commeatus aut in ipsis castris vaga; dum mercedem Centurioni exsolueret, neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus, pensi habebat. Per latrocinia aut raptus, aut seruilibus ministeriis, militare otium redimebãt. Tum locupletißimus quisque miles labore ac sæuitiâ fatigari, donec vacationem emeret. Vbi sumptibus exhaustus secordiâ miser elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo in manipulum redibat. ac rursus alius atque alius eadem egestate ac licentiâ corrupti, ad seditionem ac discordias, & ad extremum, bella ciuilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione Centurionum animos auerteret, ex fisco suo vacationes annuas exsoluturum promisit: rem haud dubiè vtilem, & à bonis posteà Principibus perpetuitate disciplinæ firmatam.* Tota res explicata, & seueriter etiam damnata: nisi quòd posteà remittit aliquid, & probat vacationes solui è fisco. Si te noui Tacite & rectum tuum sensum; non pro iudicio, sed pro tempore, & quia eò ventum vt foueri hæc vulnera possent non sanari. Quod autem ait, *rem eam à Principibus posteà perpetuitate disciplinæ firmatam:* quid hoc est? an vt nemo posteà munifex? omnes pretio è fisco soluto vacarent? Profectò non potuit, aut omnis iam munitio, & vigiliæ, & munia, cessarunt. Non ea mens. sed certo aliquo numero vacationes Centurioni solutas; ceterùm, militi nullam sæuitiam vltrà adhibitam, aut immodicè exagitatum; sed cùm opus, fecisse opus. Spes enim cùm recisa extorquendi, cessauit & tormentum. Sanè quin posteriore etiam æuo munierint opusque fecerint, dubitari non potest vel ex Vegetio, qui distinguit duo genera militum: *Principales, qui priuilegiis muniuntur, Munifices, qui munus facere coguntur.* Ipse *Principales* appellat, illos eximios & in gradu: *Munifices*, viliores & gregales. Ita Ammianus: *Munificus militis vili & fortuito cibo contentus:* quod ita scribit in laudem & continentiam Iuliani Imperatoris. Iterumque: *Portio pultis parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario.* In Codice Theodosij: *Qui contra hanc sanctionem fecerit, promotus regradationis humilitate plectetur, munifex pœnam deportationis excipiet.* Quibus locis *Munifices* palàm distinguuntur à Principalibus siue Promotis. Vides quid moris fuerit, quomodo minuerit. & facit eò Dionis scriptio, qui Mæcenatem Augusto suadentem inducit, *vt allegat in Senatum quosdam etiam ex Centurionibus*, πλὴν τῶν ἐν τῷ τεταγμένῳ ἐστρατευμένων. τούτων μὲν γὰρ τῶν καὶ φορμοφορησάντων καὶ λαρκοφορησάντων καὶ αἰσχρὸν καὶ ἐπονείδιστόν ἐστιν ἐν τῷ βουλευτικῷ τινὰς ἐξετάζεσθαι: *præter eos, qui aliquando inter gregarios militassent. Nam ex iis qui corbes aut sportulas tulissent, turpe & ignominiosum sit quosdam in Senatu censeri.* Ita Dio. qui censet Centuriones quoque Senatores fieri, sed nempe qui ab initio tales, aut in gradu aliquo: nec qui vnquam vilia ista obiissent. Vilia, vt ipse iudicat, pro suo iam æuo: an pro veteri? absit, aliter ostendimus. Et quid C. ille Marius, nónne à caligâ ad Consulatum perue-

In Tacito scrupulus.

Is sublatus.

Lib. II. cap. VII. *Principales milites.*

Munifices pro gregariis.

Lib. XVI.

Lib. XXV.

Lib. VIII. tit. V. l. II.

Lib. LII.

Dio explicatus.

peruenit? nónne munifex, & qui vitem capite sæpe excepit & fregit,

Si lentus pigrâ muniret castra dolabrâ?

vt ait Satyricus. Sed molliore illo æuo, fracta & mollia etiam iudicia: puluerulenta virtus sorduit, & iam pænè dedecus, esse verè virum. Audi Tacitum de Syriacis legionibus, quas Corbulo desides & ignauas repperit: *Satis constitit*, inquit, *fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent, vallum fossámque quasi noua & mira viserent, sine galeis, sine loricis, nitidi & quæstuosi militiâ per opida expletâ*. O milites, sed Nerone non Corbulone dignos! Et tale, quod de Prætorianis Spartianus scribit: quos cùm Iulianus, is qui Imperium ab iis emerat, in campum produceret & exercere militariter vellet: *illi vicarios operis, quod cuique præscribebatur, mercede conduxerunt*. Planè, vt de Aegyptiis Valerius: *qui ductu Archelai aduersus A. Gabinium mœnibus egressi, cùm castra vallo atque fossâ cingere iuberentur, vniuersi succlamarunt, vt id opus publicâ pecuniâ faciendum locaretur*. Rides? qui magis quàm in nostris hominibus & moribus, per quos certum est idem futurum si rogarentur? imò seditionem futuram, si iuberentur? Ista sunt quæ militiam perdiderunt, & perdũt: vilia habere & seruilia, quæ domini vsurparunt orbis terræ. Romani enim certè tales: atque etiã Macedones, de quibus apud Curtium, obsidione Tyri: *Macedonas inclytos armis, dorso, sicut iumenta, onera portare*. Quod iis obiiciunt obsessi, dum terram fodiunt & sportis egerunt: obiiciunt, inquam, sed mox subiiciendi. Nec Flori sanè illud æquis oculis lego: qui de Scipione ad Numantiam, priscam disciplinam reuocante: *Assiduis, & iniustis, & seruilibus maximè operibus attriuisse* milites suos scribit. A page, *seruilibus*: numquam id in Romanis castris serui: quos semel aut iterùm dumtaxat lego manum his operibus admouisse. In Hirtio de bello Alexandrino: *Cum more operis cottidiani, magnam illam seruorum multitudinem quæ aggerem portabat, militum esse credidisset*. Nam Cæsar ibi seruos huic rei adstrinxit, quia militem paratum habere volebat in pugnam: atque id Pharnacem fefellit. Rarò aut perrarò igitur, dico legisse me id expressim, & quòd serui soli: etsi quin milites interdum iuuerint, cùm opus subitum, haud negem. In Cæsare etiam, obsidione Massiliensi, cùm magnæ munitiones instituerentur, lego *C. Trebonium ad efficienda opera magnam iumentorum atque hominum multitudinem ex omni prouinciâ euocasse*. Sed rara hæc exempla olim: posteà tota res abiit, & desierunt muniri etiam castra. Vegetius de suo æuo: *Huius rei* (metationis castrorum) *scientia prorsus intercidit, nemo enim iamdiu ductis fossis fixísque sudibus castra constituit*. Obserues inde Valentiniani iunioris igitur tempore Vegetium vixisse: nam senioris, castra adhuc in vsu. Ammianus sanè aliquoties munit in Iuliani & Valentiniani rebus: & de huius fratre Valente in Alanos ducente, *Vallo*, inquit, *sudibus fossâque firmato*. Non ergo tunc scientia prorsus interciderat, aut vsus. Etsi iam aliud muniendi genus & leuius cœperat, vt non vallo sed scutis, idque multiplicatâ serie, cingerentur. Idem Ammianus.

XIII. Ann. *Mollitia sub Principibus.*

In Iuliano.

Lib. IX. cap. I.

Macedones operarij. Lib. IIII.

Lib. II. cap. XVIII. *Calones aut serui rarò muniebant.*

II. Ciuil. *Interdum & Prouinciales.*

Munitio desita. Lib. I. cap. XXI.

Lib. XXXI.

Scutorum munitio.

Lib. XVII. mianus in rebus Iuliani: *Quibus terminatis, reuocatus inuictissimus miles, prope supercilia Rheni tendebat, scutorúmque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & somno.* Iterùm, in eodem Principe: *In valle gramineâ prope riuum, multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutiùs castris quieuimus.* Quod ipsum in obsidionibus opidorum aliquoties in eo scriptore factum aduertas. vt libro XXI. *Ordine itaque scutorum gemino Aquileia circumsepta.* Alibi de *triplici ordine*, imò & *quintuplici* legas. *Quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur ciuitas*: quod de Persis Ammianus scripsit. Sed hæc scuta sola & sine viris deposita non est arbitrandum: recta quidem sic & iuncta stetisse arbitror ad pila aut hastas acclinata, sed milites item appositos ad tuendum. Sed ad Vegetium quod facit, periisse hunc vsum: idem in fragmento Græcanici scriptoris apud Suidam mihi obseruatum: qui Mauricium quemdam diu desitam sepultamque hanc rem ait restituisse & eduxisse. Οἱ ῥωμαῖοι γὰρ, inquit, τὸ πρότερον οὐκ ἀπεταφρεῦον, ἔτι μὴν ἐν ἐπιστήμῃ πάμπαν τὸ τοιόνδε εἶχον πρότερον ἢ μαυρίκιον τὸν παύλου ἡγήσασθαι τοῦ ἑῴου πολέμου. ἐπειδὴ δὲ ὅτε τὴν στρατηγίαν εἶχεν, τὸ τοιόνδε ῥαθυμίας παρέλθεν ἐς τὸ δέον ἐπανήγαγε. ῥωμαίοις γὰρ μὴ βουλομένοις ἦν τὸ χρῆμα, καὶ ἐς λήθην κατωλίσθεν. πόνος γὰρ ὄκνῳ πολέμιος: *Romani anteà castra non muniebant, atque adeò scientiam eius rei prorsus non habebant, priusquam Mauricius Pauli filius dux Orientali bello esset. Is postquam ducatum suscepit, hoc totum ignauiæ prioris correxit, & ad decorum atque vtile redegit. Romanis tamen ea res volentibus minimè erat, atque in obliuionem iam lapsa erat. Labor siquidem ignauiæ aduersarius.* Habes adfirmatum hoc ipsum quod in Vegetio, sed auctorem etiam resuscitatæ artis, dignum quem norimus. Vir enim profectò fuit, quicumque iste Mauricius. Et sanè sub Græcis iterùm vixisse ea videtur, si Leonis Imperatoris præcepta vsum habuerunt, quæ de Castris exstant. Ea ipse, voce eius sæculi, Ἄπληκτα vocat: & interpretatur Ἄπληκτον, τὸ φωσάτον. Suidas haud aliter: Ἄπληκτον, τόπος ἔνθα καταλύουσι τῆς ὁδοιπορίας τὰ στρατόπεδα: *Aplectum, locus vbi à viâ quiescunt legiones.* Quis alius ille locus, quàm castra? Est & in Constantino Porphyrogenetâ id verbi: οὗτοι, inquit, τὰ τῶν βασιλέων ἄπληκτα διατιθοῦσι, καὶ τὰς ὁδοὺς ἐκκαθαίρουσι: *Isti & castra Imperatorum disponunt ac dirigunt, & vias mundant*: de officij certo genere.

Instaurata iterùm munitio.

Lib. XXIIII

Lib. XIX.

Aplecta pro castris.

DIALOG. VII.

SED excessimus, in viam redimus & ad Polybium nostrum, cum quo etiam ratiunculæ aliquid subducendum de castris. Nam quia mutari in iis solet pro numero militum maiore, imò sub duobus Ducibus geminari: hæc quoque addit, non aliâ in re, fateor, quàm in hac castrensi, serius magis & accuratus. Nec omnino de nihilo, qui hunc libellum *De metatione castrorum* inscripserunt: quia plurima certè pars de istis. Verba hæc lege:

POLYB.

Ἐὰν δέ ποτε πλεονάζῃ τὸ τῶν συμμάχων πλῆθος, ἢ τῶν ἐξ ἀρχῆς συστρατευομένων, ἢ τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ προσγινομένων. τοῖς μὲν ἐκ τοῦ καιροῦ πρὸς τοῖς προειρημένοις, καὶ τοὺς παρὰ τὸ στρατήγιον ἀναπληροῦσι τόπους, τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ταμιεῖον συναγαγόντες εἰς αὐτὸν τὸν κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρείαν τόπον. τοῖς δ᾽ ἐξ ἀρχῆς συνεκπορευομένοις, ἐὰν ᾖ τὸ πλῆθος ἱκανώτερον, ῥύμην μίαν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῶν ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας προστιθέασι. πάλιν δὲ τῶν τεττάρων στρατοπέδων, καὶ τῶν ὑπάτων ἀμφοτέρων εἰς ἕνα χάρακα συναθροισθέντων, οὐδὲν ἕτερον δεῖ νοεῖν, πλὴν δύο στρατείας κατὰ τὸν ἄρτι λόγον παρεμβεβληκυίας ἀντεστραμμένας αὐταῖς συνηρμόσθαι, συναπτούσας κατὰ τὰς τῶν ἐπιλέκτων ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβολάς. οὓς ἐπ᾽ οὐρὰν μὲν εἰς τὴν ὀπίσω βλέποντες ἐπιφάνειαν τῆς ὅλης παρεμβολῆς. ὅτε δὴ συμβαίνει γίνεσθαι τὸ μὲν σχῆμα παραμῆκες, τὸ δὲ χωρίον διπλάσιον τοῦ πρόσθεν, τὴν δὲ περίμετρον ἡμιόλιον. ὅταν μὲν οὖν συμβαίνῃ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέ-

Quòd si aliquando maior sit Sociorum multitudo vel ab initio comitantium, vel posteà fortè superuenientium: his quidem qui posteà, præter loca dicta, etiam eum qui ad Prætorium est complent, Forum ipsum & Quæstoriũ, si res exigat, in vnum conferentes. Iis verò, qui ab initio simul egreßi fuerunt, si iusta multitudo sit, Strigam vnam parte alterâ legionum addunt versus vallum. Omnibus autem quattuor legionibus, ab vtroque Consule, in vna castra conductis, nõ aliud mente concipere oportet, quàm duos exercitus, modo quem suprà dixi, pariter metatos, atque inuicem sibi obuersos esse: iunctos & sese contingentes, quâ parte Extraordinarij vtriusque exercitus locantur. quos feci scilicet metari ad castrorum tergum. Ita fiet, vt Figura quidem sit oblonga, locus priore duplo maior, ambitus sesquialter. Cùm igitur Consules vnà

ρους ὁμοῦ στρατοπεδεύειν, οὕτως ἀεὶ χρῶνται ταῖς στρατοπεδείαις. ὅταν δὲ χωρὶς τ' ἄλλα μὲν ὡσαύτως, τὴν δ' ἀγορὰν, καὶ τὸ ταμιεῖον, καὶ τὸ στρατήγιον, μέσον τιθέασι τῶν δυεῖν στρατοπέδων.	*metantur, eiusmodi semper vtuntur metaturâ: cùm seorsim, alia quidem sunt similia, Forum verò, Quæstorium, & Prætoriū in medio vtriusque exercitus ponunt.*

Duo proponit, & exponit, quæ morari lectorem possint. Prius, de Sociis. Nam ij aliquando plures aut superueniunt (puta à regibus aut sociis gentibus missi:) aut simul lecti & egressi sunt. quod crebrum, cùm è Latio aliquando duplicem numerum aut sesquialterum, vt docui, capere solerent. Quid tum igitur factum? ordine explicat. & pro aduentoribus quidem, inquit,

,, *Præter loca dicta.*] Quæ ista? Vacua, vt opinor, post Extraordinarios relicta. Nam hoc disertè dixit, spatij ibi aliquid redundare, aduenientibus implendum. Sed si ea non sufficiant; addit,

,, *Etiam qui ad Prætorium est, complent.*] Nimirum spatium illud centum pedum & viam latam, anteà relictam. Quod si opus etiam sit, totum Forum ad Prætorium vsque complent. Dixeris. vbi tunc igitur Forum? respondet, in vnum locum solere cum Quæstorio conferri: id est, vt locus ille vacuus anteà vsibus Quæstoris destinatus tantùm, nunc etiam foro rerum vænalium seruiat. At verò si ab initio maior fuerit multitudo, & castris nondum positis aut vallatis: tum aliter & magis compositè rem expediunt. quomodo?

Forum & Quæstoriū iuncta.

,, *Strigam vnam parte alterâ legionum addunt.*] Castra scilicet in latitudine augent, & ad socios alios socios ponunt, prorsus formâ & modo dicto. Ita fit tunc via media, & alter Vicus. Sed hoc tantùm, si iusta multitudo, inquit, ad locum implendum. Si non, supernè scilicet locantur. Credo idem factum, si tres (quod tamen raró) sub vno Consule legiones: in latum, inquam, castra producta. Quid tamen si quattuor, & vterque ibi Consul? facilis ratio: & ait,

Castra in latum semper aucta.

,, *Non aliud mente concipere oportere, quàm duos exercitus.*] Sententia tota. Binas esse copias, & bina velut castra, vno saltem vallo clausa. Itaque dispositio tota eadem manet; dumtaxat notandum binos istos exercitus à tergo sibi iungi, & Extraordinarios limitem castrorum esse. Atque istud facile: aliud mouet, obscurius aut implexius nobis. Quid enim si vnà quidem, sed non misceri volunt castris? vterque Consul seiunctos habere suos? Tum, inquit,

,, *Alia quidem sunt similia, Forum verò, Quæstorium & Prætorium in medio.*] Videtur dicere (videtur. nam satis hæc ambigua.) quod ad legiones, omnia tunc fuisse eadem: dumtaxat Prætorium, Quæstorium & Forum admota vtrimque ad vallum, & sic communionem inter Consules

Partitio castrorū, vbi duo Impp.

fules fuiffe: fingulis tamen caftris vallo fuo difcretis. Nam hoc nifi fuiffet, iam non effet metatio, & caftra diuerfa. Hoc autem fieri potuit, vel in Oblongâ illâ figurâ iam dictâ: faltem vt Extraordinarij amouerentur, & ad latus locarentur: vel in figurâ aliâ, vt caftra velut geminarentur, fed duplici vallo fecreta: Prætorium autem & adiuncta, ad latus vtrumque circa portas Principales. Ifta ex Polybio. etfi rarò aut non leges (in libris qui hodie) Confules fic iunctis caftris, vallo tamen diuifos. Et quid opus? nifi fi auctoritatis feruandæ gratiâ: etfi & aliter ea falua. Scipio Imp. ad Pompeium venit: & vt Cæfar narrat, *receptus omnibus in vna castra legionibus, ille fuum cum Scipione honorem partitur, claßicúmque apud eum cani, & alterum iubet Prætorium tendi.* Simile Auguftus in Agrippâ. & vt Dio ait, *fiquando fimul ad bellum irent, tabernaculum fui fimile dabat, & fignum ab vtroque peti iubebat.* Diuifa quidem caftra etiam lego, fed loco etiam diuifa & abiuncta: idque vel ob numerum militum maiorem, vt apud Cannas maiora & minora fuerunt: vel ob alium vfum, vt Cæfar in Ariouiftum. Illud rari exempli, vtrumque Confulem conueniffe, & in caftris nil mutaffe: fed Haftatos ab Haftatis, Principes à Principibus, & fic ordine; itemque Centurionem à Centurione, Tribunum à Tribuno receptos. Quod Claudius Nero & C. Liuius vfurparunt, contra Afdrubalem: fed dumtaxat in vnam noctem, & ad fallendum hoftem. Difcas tamen ex eo, fatis laxè metari folere, cùm tot millia in iifdem locis poffent recipere & inferere: expulfis, nifi fallor, & in vacuum ad valla redactis calonibus & iumentis plerifque.

III. Ciuil.

Lib. LIII.

DIALOG. VIII.

De minifteriis, quæ Tribunis & Equitibus & alibi præftantur, item de Excubiis & Stationibus.

SED de Caftris ipfis denique iam peregimus, fermone & re haud illepidâ, fed longâ: & fubinde cum Pindaro vereor, *μὴ κόρος ἐλθὼν κνίσῃ. AVD. Harum quidem dapum haud fatier, te condiente: & vetus illud verum didici.

*ne fatietas veniens offendat.

Οὐ παντὸς γε παντός ἐστιν ἀρτῦσαι καλῶς:
Condire fcitè non cuilibet datum eft.

LIPS. Fortaffe nec mihi, nifi quia amor tuus ita vult, cui bella etiam non bella. Sed fedem igitur Difciplinæ quia vidimus, nunc ipfam. Tria ad eam fpectant, *Munia, Exercitia, Leges.* Quædam ex his prompta nobis in Polybio, quædam non erunt. Ipfum primò excutiamus: fi quid deerit, & tempus & hic animus ferent, pòft dabo. *Munia* appellamus excubias, minifteria, & hæc talia: quæ in his Polybij verbis habes. Lege:

Ἑξῆς δὲ τούτοις διέταξαν τὰς σημαίας ἐξ ἑκάστου στρατοπέδου	*Deinde verò ordinant manipulos ex vtraq; legione,* *Pria-*	POLYB.

τῶν πριγκίπων, καὶ τῶν ἁστάτων, δύο
μὲν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ τόπου τοῦ
πρὸ τῶν χιλιάρχων. τὴν γὰρ δια-
τριβὴν ἐν ταῖς καθημερίαις οἱ
πλεῖστοι τῶν ῥωμαίων ἐν ταύτῃ
ποιοῦνται τῇ πλατείᾳ. διόπερ ἀεὶ
σπουδάζουσι περὶ ταύτης, ὡς ῥαίνη-
ται καὶ καλλύνηται σφίσιν ἐπιμε-
λῶς. τῶν δὲ λοιπῶν ὀκτωκαίδεκα,
τρεῖς ἕκαστος τῶν χιλιάρχων δια-
λαγχάνει. τοσαῦται γάρ εἰσι τῶν
ἁστάτων καὶ πριγκίπων ἐν ἑκάστῳ
στρατοπέδῳ σημαῖαι, κατὰ τὴν ἄρτι
ῥηθεῖσαν διαίρεσιν. χιλίαρχοι δὲ
ἕξ. τῶν δὲ τριῶν σημαιῶν ἀναμέ-
ρος ἑκάστῳ τῶν χιλιάρχων λειτουρ-
γεῖ λειτουργίαν τοιαύτην. ἐπειδὰν
καταστρατοπεδεύσωσι, τὴν σκηνὴν
ἱστᾶσιν οὗτοι, καὶ τὸν περὶ τὴν σκηνὴν
τόπον ἠδάφισαν. κἄν τι περιφρά-
ξαι δέῃ τῶν σκευῶν ἀσφαλείας
χάριν, οὗτοι φροντίζουσιν. διδόασι δὲ
καὶ φυλακεῖα δύο. τὸ δὲ φυλακεῖον
ἐστὶν ἐκ τεττάρων ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν
πρὸ τῆς σκηνῆς, οἱ δὲ κατόπιν παρὰ
τοὺς ἵππους ποιοῦνται τὴν φυλακήν.
οὐσῶν δὲ σημαιῶν ἑκάστῳ χιλιάρχῳ
τριῶν, ἐν ἑκάστῃ δὲ τούτων ἀνδρῶν
ὑπερεχόντων ὑπὲρ τοὺς ἑκατόν, χω-
ρὶς τῶν τριαρίων καὶ γροσφομά-
χων (οὗτοι γὰρ οὐ λειτουργοῦσι)

*Principum & Hastato-
rum, duos ad curam loci qui
ante Tribunos est. In hac
enim latiore viâ plerumque
diem pleriq; militum terunt:
ideóque cura iis est, vt asper-
gatur verratúrque diligen-
ter. Reliquorum autem ma-
nipulorum octodecim quis-
que Tribunus tres sortitur.
tot enim sunt Hastatorum
& Principum in quaque le-
gione manipuli, Tribuni au-
tem ipsi sex. atque è tribus
istis manipulis singuli & per
vices Tribuno hoc ministe-
rium ministrāt. Cùm castra
metantur, tentorium eius
statuūt, & locum circà com-
planant: & siquid sepiēdum
aut claudēdum sit ad vaso-
rum custodiam, id præstant.
Dāt & duas excubias: excu-
bia autē est è viris quattuor,
quarum pars ante tentoriū,
pars post illud iuxta equos
agunt. Cùm autem sint cuiq;
Tribuno tres manipuli, & in
quoq; istorū viri supra centū
(Triariis exceptis & Veli-
tibus. nam hi nō ministrant:)*

leue

τὸ μὲν ἔργον γίνεται κοῦφον, διὰ τὸ παρὰ τετάρτην ἡμέραν ἑκάστῃ σημαίᾳ καθήκειν τὴν λειτουργίαν. τοῖς δὲ χιλιάρχοις ἅμα μὲν τὸ τῆς εὐχρηστίας ἀναγκαῖον, ἅμα δὲ τὸ τῆς τιμῆς, διὰ τῶν προειρημένων ἀποτελεῖται σεμνὸν καὶ προστατικόν. αἱ δὲ τῶν τριαρίων σημαῖαι, τῆς μὲν τῶν χιλιάρχων παραλύονται λειτουργίας. εἰς δὲ τοὺς τῶν ἱππέων οὐλαμοὺς ἑκάστη σημαία, καθ' ἡμέραν δίδωσι φυλακεῖον ἀεὶ τῷ γειτνιῶντι κατόπιν τῶν οὐλαμῶν, οἵτινες τηροῦσι μὲν καὶ τἆλλα, μάλιστα δὲ τοὺς ἵππους, ἵνα μήτ' ἐμπλεκόμενοι τοῖς δέσμασι, βλάπτωνται πρὸς τὴν χρείαν, μήτε λυόμενοι καὶ προσπίπτοντες ἄλλοις ταραχὰς καὶ θορύβους ἐμποιῶσι τῷ στρατοπέδῳ. μία δ' ἐξ ἁπασῶν καθ' ἡμέραν σημαία ἀναμέρος τῷ στρατηγῷ παρακοιτεῖ, ἥτις ἅμα μὲν ἀσφάλειαν παρασκευάζει τῷ στρατηγῷ πρὸς τὰς ἐπιβουλάς, ἅμα δὲ κοσμεῖ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς.

leue munus fit, nec nisi in quartum quemque diem ad manipulum redit & incumbit. Tribunis verò simul & commoditas ex hisce ministeriis, simul & dignitas atque honos imperio accedit. Triariorum porrò manipuli liberi quidem sunt à ministerio Tribunitio, sed Turmis equitum excubiam cottidie præbent, vt quisque manipulus à tergo Turmæ assidet. Atque hi curant cùm alia, tum equos maximè, ne aut vinculis impediti inque ligati lædantur, inutiles futuri ad militiam; aut soluti & ruentes turbas ac consternationem excitent in castris. Unus verò ex omnibus manipulis in diem Imperatori excubat, quæ res & tutum eum præstat ab insidiis, & ornatum speciémque magistratui addit.

Positis castris, primùm post iuramentum (de quo dicetur in Legibus) præstitum, quod curant Tribuni, est partitio manipulorum ad ministeria, & munia diurna. Attende. pulchra videbis & composita, haud aliter quàm in familiâ boni Patris.

›› *Ordinant manipulos*, inquit, *ex vtraque legione Principum & Hastatorum.*] Qui verò ordinant? Tribuni: quomodo? sorte. Quos? non om-

nes, sed Principum & Hastatorum ex vtraque legione. Triarios & Velites omittunt, quorum nullus hîc vsus. Et ex vtraque legione ita, vt tamen sex & sex Tribuni, quique nonnisi ex suâ legione manipulos capiant: nec miles extra suam legionem ministerium Tribuno præstet. Summatim hæc istis verbis primis dicuntur: quæ velim te libare oculis interdum, & eos tum ad me referre. Vix enim sermonem meum capias, nisi & Polybiana adiungas.

Quot manipuli ad primam curam. „ *Duos ad curam loci.*] Isti duo manipuli in totum sunt? an duo ex quaque legione? nempe vnus Principum, vnus Hastatorum ex quaque? Sunt verò ex quaque, atque ita quattuor simul, argumento claro ex verbis infrà, cùm *octodecim manipulos* reliquos in legione dicit. Sunt autem in quaque ex vtroque hoc Genere viginti, decem Principum, decem hastatorum.

Frequētia Principiorum. „ *Loci qui ante Tribunos est.*] Ea sunt Principia, celeberrimus & sacerrimus locus; vt suprà dictum, & hîc quoque clarè vides. Sermones enim ibi & conuentus in totum diem, atque etiam iudicia, & siquid aliud publicè agendum.

Principia versa, tersa. „ *Vt aspergatur verratúrque diligenter.*] Heus tu Bataue, qui munditiâ & politiâ prouocatis aut vincitis omnes gentes, quid Romani tibi nostri videntur? non & ipsi politi, munduli, idque in ipsis castris? Noluerunt sordium hîc aliquid: & quia frequenti itu & attritu necessum erat puluerem aut lutum fieri, iusserunt in dies viam hanc adspergi & mundari. Illud, cùm puluis; hoc, cùm lutum. Sed fortasse etiam non fallar, si cespitem hîc dispositum tessellatim dicam, instar pauimenti. Sit pro reliquâ diligentiâ Romanâ: & Tribuniciis tabernaculis ita factum mox dicet. Hoc magis adfirmem in Statiuis aut Hibernis; si ista quidem lapide aut glareâ etiam strata non fuerunt. A V D. O gratam mihi curam! & quæ alterum iniicit à te celatum. L I P S. Quid illud? profer. A V D. Verecundor. L I P S. Quid tandem? impurum aut infandum aliquid in castis his castris? A V D. Non tale. à naturâ est, sed & naturâ duce silemus. L I P S. Dic clariùs. A V D. Ea inquam quæ natura requirit, cùm tam mundi Romani tui, vbi deposuerunt? L I P S. Profectò in risum me das inopinato hoc & iocoso quæsito. Tamen certè necessaria res, videamus. Quî autem definiam? veteres silent, quod tu quoque nunc ægrè

Vbi sordes humanæ? proferebas. Coniicio, extra castra & vallum hæc fecisse, cùm liceret: id est, de die. Quòd si noctu vrgerentur; in tentoriis & vasis, ac calones aut ipsos asportasse. Discurrisse enim in tenebris per castra & excubias non opinor: & fraudi fuerit locus. Quid si etiam, vt Turcas hodie audio, in

Turcarum mundicies. fossis quibusdam hæc excreuerint, iisque terrâ repletis, alias subinde nouas foderint? Id potuit, & Turcæ maioribus tabernaculis tentoriola quædam coniuncta habent cum his scrobibus: quæ tentoriola scilicet crebrò mutant. Faciunt simile in extis aliisque reiectamentis carnium, & ea defodiunt atque humo operiunt studiosè, contra fœtores. Salubria haud dubiè castra per minutas has obseruationes. At enim Spartani libe-

ni liberiùs aut inuerecundiùs se hîc gerebant. de quorum militiâ castrisque Xenophon hoc quoque narrat: Καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπιόντας οὐ δεῖ θαυμάζειν, ὅτι οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τῶν ὅπλων πλέον, ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους, ἀπέρχονται· καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἕνεκα ποιοῦσιν: *Atque eos qui ad necessaria secedunt, non oportet mirari quòd haud longiùs ab alijs aut ab armis suis recedunt, quàm quod satis sit ne nares offendant. hoc enim securitatis caussâ faciunt, & ne excipiantur.* Sed in ministeriis nostris pergamus. Spartanorum mos.

,, *Quisque Tribunus tres sortitur.*] Hîc de sorte, antè non dixit: sed antè quoque admisi à solenni militiæ, in quâ sors assidua aut certè crebra. Ait, *quemque Tribunum tres habere*: quid clarius? Sunt reliqui octodecim manipuli, seni Tribuni: tres igitur in singulos. Quid autem isti faciunt? sequitur,

,, *Tentorium eius statuunt.*] Non ergo lautioribus hisce Tribunis proprij ministri & serui? Fuerunt, sed visum tamen hæc omnia quæ militiam tangunt per milites fieri, tum contra ignauiam & otium, tum caussâ obsequij, & vt opportuni magis imperijs atque obnoxij essent. Hodie abnuant, per malum fastum, qui in milite bonus, sed in hostem: apud Duces obsequiosi & flexi animi conueniunt.

,, *Locum circà complanant.*] In Græco, ἠδάφισαν: *pauimentabant.* Nec tamen de vero lapideoque pauimento ceperim: vnde cottidiani & subiti isti lapides? sed de cespiticio, & credo virides sic eos comportatos à milite & tessellatim dispositos. Si locus tamen vicinus præberet, aut diuturnior mora posceret (vt in Statiuis aut Hibernis) non abnuam etiam de glareâ aut lapide, quia istos homines video omnia de facili præstitisse, quæ ardua nobis & onerosa. Iulius quidem Cæsar *sectilia sua & tessellata* in hunc vsum circumtulit, vt suprà monui: sed Iulius ille, qui omnia supra vulgus, & ipse reuera non è vulgo. Hæc ministeria Vegetius quoque tetigit: *Duci Prætorium præparatur, ac Tribunis tabernacula collocantur, quibus per contubernales deputatos aqua, lignum, & pabulum ministrantur.* Quæ postrema etsi Polybius non expressit: tamen fuisse olim censeo, & aquatum, lignatum, pabulatum milites istos isse in vsum Tribunorum,

Tentoria cespite strata.

Cæsaris splendor.

Lib. III. cap. VIII.

Ministeria alia Tribunis.

,, *Dant & excubias duas.*] Præter dicta, è ternis istis manipulis ordine Tribunis sunt excubitores. Quid isti agunt? velut custodes quidam sunt aut apparitores. Imò fallor, aut cum ipsis Tribunis, si exibant, pars eorum exibat: vt honestè scilicet per castra & alibi incederent, militibus sic comitati. Hunc morem collapsum restituit Alexander Seuerus, Imperator inter optimos, siquis facta & dicta eius iustâ trutinâ librat: *Apparitores nullos esse passus est.* (ita in vitâ eius Lampridius) *Tribunis aut Ducibus nisi milites anteire noluit. iussitque vt ante Tribunum quattuor milites ambularent, ante Ducem sex, ante Legatum decem.* Ecce *quattuor* milites attribuit, quid nisi ipsam vnam Excubiam nostram? *Duci sex.* quis iste Dux, qui olim Legatus dictus, legioni nempe præpositus: ex quo colligas tres excubias eum habuisse. At ipsi *Legato decem*: id est, Legato

Excubiæ Tribunis. Comitantur eos.

gato Consulari, aut exercitus primario Duci. Ex hisce Lampridij arbitror Trebellium Pollionem castigandum in triginta Tyrannis, Balistâ decimoseptimo: *Est Valeriani epistola, in quâ docet sibi præcepta gubernandæ reip. ab eodem* (Balistâ) *data, gaudens quòd eius consilio nullum adscriptitium, id est Vacantem haberet, & Tribunum nullum stipatorem, qui non verè pugnaret.* Scribo, *& Tribunus.* Est hoc ipsum quod Alexander sustulerat, sed posteà iterùm irruperat, ne Tribuni apparitores aut stipatores proprios haberent, qui annonas scilicet acciperent, & militum salaria absumerent: sed dumtaxat verè milites ante eos irent.

Trebellius leuiter rescriptus.

Quot hominum excubiæ?

„ *Excubia est è viris quattuor.*] Notetur seriò excubiarum hic numerus. qui ipse fuit etiam Vegetij æuo: *De singulis*, inquit, *Centurijs quaterni equites, & quaterni pedites, excubitum noctibus faciunt.* In Actis Apostolicis hoc sensu scribitur, cap. XII. de Petro: *Misit in carcerem, tradens quattuor quaternionibus militum custodiendum*: id est, adiungens ei excubias quattuor.

„ *Leue munus, quoniam in quartum quemque diem ad manipulum redit, & incumbit.*] Ita est. Sunt tres manipuli, ergo ad primum quarto die munus redit. Sed in ipso Manipulo quoque, quindecim duplices tales Excubiæ: ergo quadragintaquinque in tribus: atque ita non nisi tali die ad singulos venit.

„ *Triariorum Manipuli liberi sunt à ministerio Tribunicio.*] Atque etiam Velitum, vt præmisit: sed Triariorum, ob dignitatem, istorum ob vilitatem: & quia vtrique aliò vocantur. Quò Triarij? addit,

Equitibus excubia vna.

„ *Turmis equitum excubiam cottidie præbent.*] Obserua & equitibus honorem habitum, qui primores ciuium & proximi à Tribunis. Sed nónne in vili, quòd istis ministrant Triarij? nónne dignius, si digniori? Non hîc quidem. aspectus ad locum metationemque fuit: & quia Triarij post ipsos equites, percommodum visum vt ijs ministrarent, sine molestiâ vllâ suâ, & in suis tabernaculis manentes. Nam & hoc adiungit, quemque Manipulum Excubiam dedisse Turmæ præpositæ, & cui ipse subiunctus. Hoc leue. & amplius: dedêre tantùm excubiam vnam. Nam φυλακεῖον hîc singulari numero Polybius: conuenienter id ipsum. quoniam nec equitum tanta dignitas; & quia ipsi Triarij etiam non nisi dimidiati ad alios manipulos. Vide vbique, in minimis maximis, analogiam & circumspectionem.

„ *Turbas & consternationem excitent in castris.*] Cuius rei exemplum in Tacito: *Fortè equus abruptis vinculis vagus & clamore territus, quosdam occurrentium obturbauit. Tanta inde consternatio in castris irrupisse Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas.* Et addit, sisti non potuisse, nisi quòd ipse Legatus se proiecit in limine portæ, & pudore calcandi fugam repressit. Insigne exemplum etiam hæc talia minima cauenda, vicino maximè hoste: & vides Romanos veteres fecisse.

1. Annal.

Excubia Imperatori

„ *Vnus verò ex omnibus manipulus in diem Imperatori excubat.*] Dubitare

tare aliquis possit, vnúsne ex omnibus omnino manipulus, an tantùm ex triginta vnius legionis? Nihil enim definit, etsi hactenus sermo de vnâ legione fuit. Sed posteà tamen etiã in Vigilijs vnius Manipuli accubantis Prætorio mentio tantùm fit. Ergo hoc non decido: magis quæro, Socijs quid factum? Quæro? imo queror etiam de te Polybi qui siluisti. Certè immunes & vacuos eos fuisse non ego opinor, nec ratio vlla suadet. Puto igitur tribuendos ad exemplum Legionis, vt quidam etiam Manipuli Principia munda habuerint in suâ parte: aliæ excubiæ item Præfectis, exemplo Tribunicio: denique & Imperatori manipulus fortassis vnus. Fortassis. nam hîc hæreo: sumam ex Cornibus, an ex ijs qui adiacent Prætorio Extraordinarijs ipsis? Posset non incommodè, aut indecorè sic fieri, vt Manipulus vnus ciuium excubuerit à fronte & à tergo diuisus: vnus Sociorum; ad vtrumque latus. Deinde ipsos etiam qui proximi Equitibus, siue in Cornibus siue in extraordinarijs, probabile est Excubiam vnam ijs dedisse, exemplo Triariorum. Quæro amplius, Cùm hæc ita in castris, quid ad portas & vallum, quis seruauit? nam aliquam ibi tutelam & custodiam fuisse ratio & testimonia euincunt. Passim lego de excubitu in portâ, atque etiam ante portam. In Sallustio: *Neque secus atque si hostes adessent, iter facere, castra munire, excubitum in portâ* (lego cum priscis libris, * *portas) cohortes ex legionibus, pro castris equites auxiliarios mittere.* Virgilius allusit de animalculo aëreo:

Sociorum excubiæ.

Excubiæ ad portas.

In Iug.

* plures enim in castris.

IIII. Geor.

Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti.

Atque adeò Romanus mos fuit totas Cohortes & Turmas habere & ponere quietas ante ipsas portas: non vnum aut alterum militem, vt hodie solet, quos à sentiendo *Setinellas* vocamus. Illi plures, atque etiam cùm periculum esset, alios super alios, & longiùs abiunctos. Id vocabant ab ipsâ re *Stationes*. Stabant enim. Cęsar: *Quæ in statione pro castris erant Afranij cohortes.* Palàm hîc pedites habes: at equites in Sallustio suprà, & nunc in Liuio: *Manlius super castra hostium cum turmalibus suis euasit. vt vix teli iactu ab statione proximâ abesset. Ibi Thusculani erant equites.* Hirtius: *Turmæ interim equitum, quæ pro vallo in stationibus esse solent.* Communiter & indistinctè Cæsar: *Ij qui pro portis in statione erant, Cæsari renunciarunt.* Iterùm: *Qui erant in statione pro castris collocati, acriter pugnauerunt.* Virgilius:

Stationes.

II. Ciuil.

E pedite.

Ex equite.

Lib. VIII.

IIII. Gall.

v. Gallic.

Lib. IX.

Tunc quoque communi portam statione tenebant.

Et distinguũt passim à Vigilijs, quòd hæ diurnæ essent. Liuius: *In stationes ac vigilias ordine ibant.* Tacitus: *Vigilias, stationes, ac si qua alia præsens vsus indixerat.* Iterùm Liuius: *Muros aliáque loca, in quibus stationes vigiliásque esse placuerat.* Et sunt omnino istæ, quas Græci προφυλακὰς benè & aptè vocant, quasi dicas *Procustodias*. Dio Cassius: Ἀντώνιος ἱππομαχίᾳ τινὶ πρὸς τῶν τοῦ καίσαρος προφυλακαῖς ἡττήθη: *Antonius equestri quodam prælio à Cæsaris stationibus est superatus.* Dionysius: οἱ πρὸ τοῦ στρατοπέδου τὰς φυλακὰς φυλάττοντες, suo more explicat & dilatat: *ij qui ante castra custodias agunt.* Ammianus *Stationes agrarias* aliquoties dixit,

Stationes aliæ à Vigilijs.

Lib. XXVIII

I. Annal.

Lib. L.

Lib. XI.

Agraria. xit, quòd in agris scilicet & sub diuo: Vegetius compendio, *Agrarias*,
IV. Aduer. cap. VII. quæ vox sæpe apud eum in *Angarias* mutauit, malè. Hadr. Turnebum vide. Atque hæ Stationes olim quidem totum diem habitæ: sed muta-
Lib. XLIIII uit Æmilius, ob caussas. Liuius: *Stationum quoque morem mutauit, ar-*
Bina in diē. *mati omnes, & frænatis equis equites, diem totum perstabant. Id cùm æsti-uis diebus, vrente assiduo sole fieret, tot horarum æstu ac languore ipsos equósque fessos, hostes integri sæpe adorti, vel pauci plures vexabant. Itaque ex matutinâ statione ad meridiem decedi, & in postmeridiem succede-*
Lib. III. cap. VIII. *re alios iussit.* Mansit in æuum Vegetij: *Castris*, inquit, *positis alij manè, alij post meridiem, propter fatigationem hominum equorúmque agrarias faciunt.* Istæ igitur Stationes: &, meo iudicio, vtiles, quòd numquam hostis imparatos aut paucos deprehendebat, imò qui essent resistendo do-
Stationem nefas deseri nec succurreretur. Anxiè autem seruatæ: & omnino capitale (nisi magnâ vi abriperentur potiùs, quàm pellerentur) deseruisse. Polybius:
Lib. I. Πρόστιμον παρὰ ῥωμαίοις θάνατός ἐστι τῷ προϊεμένῳ τὸν τόπον, καὶ φυγόντι τὸ παράπαν ἐξ ἐφεδρείας: *Pœna mortis apud Romanos, illi qui locum deseruisset aut omnino fugisset ex statione.* Suidas ex hoc siue alio eius loco: παρὰ ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόστιμον τῆς ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν: *Apud Roma-*
Lib. XXIIII *nos mors pœna, siquis liquisset locum stationis.* Liuius: *Apud Romanos, præsidio decedere, capitale esse, & nece liberorum etiam suorum parentes eam*
cap. XXIV. *legem sanxisse.* Suetonius de Augusto: *Centuriones statione desertâ, itidem vt manipulares, capitali animaduersione puniit.* Mitior posteà militia
Lib. III. De re mil. facta, & Modestinus de hoc delicto: *Qui stationis munus relinquit, plusquàm emansor est. Itaque pro ratione delicti castigatur, aut gradu militiæ*
Modus Stationum. *deijcitur.* Sed qui igitur istas, quo numero, quo ordine subierunt? Asseueranter non dixero: sed ex omni genere militum (exceptis Velitibus) suspicor obiisse. Quot? ad singulas portas non minus Cohorte, & Turmâ vnâ: interdum & plures, cùm iuxtà hostis. Quattuor autem portæ, in vniuersum quadraginta cohortes, & totidem turmæ (exceptis iis qui ad Prætorium Extraordinarij aut Selecti:) ergo munus redijt decimo quoque die: imò quinto die, si illum medium diuidis (quod ab Æmilio institutum) & secas. Ab hac re Extraordinarij immunes? fortasse, quia Imperatorem exeuntem comitabantur, eique præsidio erant. Si non; tum Prætoria porta custodiæ illorum esto: sed non sine ciuibus. Dixi plures interdum aut geminatas cohortes fuisse: & verum est. In Hirtio, de bello Africo: *Opera interim ipse cottidie* (de Cæsare) *circumire, & al-*
Hirtius correctus. *ternas cohortes in statione habere, propter hostium multitudinem.* Vbi vetus editio *alteras cohortes*: vt significet duas fuisse. Nam *alternas* profectò non conuenit, & fuerit hoc releuandis militibus, at non pellendis magis hostibus. In libro autem scripto Torrentij, *ad terras* compendio quodam scriptum: è quo libens fecerim, *ad ternas*. Sed de *duabus*, ostendit Cæsar sollenne fuisse, vicino præsertim hoste. *Cohortes, quæ in stationibus erant, secum in eam partem proficisci, ac duas ex reliquis in stationem succedere iussit.* Abduxit ab vnâ portâ duas, & duas iussit succedere.

Atque

Atque ita in stationibus Romani: paullò aliter Spartani, bonæ & compositæ itē militiæ homines, de quibus Xenophon: Φυλακάς γε μὴν ἐποίησε μεθημερινάς, τὰς μὲν πρὸς τὰ ὅπλα εἴσω βλεπούσας. οὐ γὰρ πολεμίων ἕνεκα, ἀλλὰ φίλων αὗται καθίστανται. τούς γε μὴν πολεμίους, ἱππεῖς φυλάττουσι ἀπὸ χωρίων ὧν ἂν ἐκ πλείστου προορῷεν: *Diurnas custodias instituit* (Lycurgus) *illas quidem quæ in castra & suorum arma versæ essent. non enim hostium caussâ, sed sociorum & amicorum eæ constituuntur. alteras quæ hostes obseruent, equitum, ídque in locis è quibus longißimè sit prospectus.* Spartani igitur asseruabant fœderatos suos & armorum socios, vnâ illâ custodiâ, alterâ hostes. Custodia in socios peditum fuit; in hostes equitum, atque ea in locis ferè montanis, aut excelsis.

DIALOG. IX.

De Vigilijs. Tessera in ijs, Tesserulæ, & Diuisio, & Circuitio, omnia distinctè.

MINISTERIA dicta sunt & diurnæ Excubiæ, ad Vigilias transit, quæ propriè sunt noctis. Sed quia tria in his ordine dicit, de *Tesseris* primò, tum de *Vigilijs* earumque numero, denique de *Circuitione*: hæc, inquam, omnia, quia ipse distinctè, ego quoque partiar & distinguam, & singillatim de his dicam. Da te mihi, quæso: vereor enim vt tenebrosum aliquid in his Vigilijs & ab ipsâ Nocte. Verba Polybij cedò:

Τὴν δὲ τοῦ νυκτερινοῦ συνθήματος παράδοσιν ἀσφαλίζονται τὸν τρόπον τοῦτον. καθ' ἕκαστον γένος τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν ἐκ τῆς δεκάτης σημαίας ταῖς τελευταίοις μέρεσι στρατοπεδεύουσιν κατὰ τὰς ῥύμας. ἐκ τούτων εἷς ἑκάστης ἀνὴρ λαμβάνεται καθ' ἐκλογήν, ὃς τῶν μὲν κατὰ τὰς φυλακὰς λειτουργιῶν ἀπολύεται. παραγίνεται δὲ καθ' ἡμέραν δύνοντος ἡλίου πρὸς τὴν τοῦ χιλιάρχου σκηνήν, καὶ λαβὼν τὸ σύνθημα (τοῦτο δ' ἐστὶ πλατεῖον ἐπιγεγραμμένον) ἀπαλλάττεται πάλιν. διαχωρήσας

Nocturni signi traditionem tutam securámque hoc modo reddunt. In quoque genere equitum & peditum, ex decimo signo, quod vltimum est & in strigarum parte extremâ, vir vnus quispiam eligitur, qui à reliquo munere excubiarum immunis sit. Is cottidie, sole iam inclinante, ad Tribuni tentorium venit, & signum accipiens (id verò est tabella latiuscula, inscripta) iterùm abit. Rediens autem POLYB.

δ' ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σημαίαν τότε ξυλύφιον παρέδωκε, καὶ τὸ σύνθημα μετὰ μαρτύρων τῷ τῆς ἐχομένης σημαίας ἡγεμόνι, παραπλησίως δὲ πάλιν οὗτος τῷ τῆς ἐχομένης, τὸ δ' ὅμοιον ἑξῆς ποιοῦσι πάντες, ἕως ἂν ἐπὶ τὰς πρώτας, καὶ συνεγγὺς τοῖς χιλιάρχοις στρατοπεδευούσας σημαίας ἀφίκηται. τούτους δὲ δεῖ τὸ πλατεῖον ἔτι φωτὸς ὄντος ἀναφέρειν πρὸς τοὺς χιλιάρχους, κἂν μὲν ἀνενεχθῇ πάντα τὰ δοθέντα, γιγνώσκει, διότι τὸ σύνθημα πᾶσι, καὶ διὰ πάντων εἰς αὐτὸν ἥκει. ἐὰν δ' ἐλλείπῃ τι, παραπόδας ζητεῖ τὸ γεγονός, εἰδὼς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐκ ποίου μέρους οὐχ ἥκει τὸ πλατεῖον. οὗ δ' ἂν εὑρεθῇ τὸ κώλυμα, τυγχάνει τῆς καθηκούσης ζημίας.

autem ad suum signum, taleolam istam, siue ligellum, tradit proximi signi duci, atque ille similiter consequentis; denique alij sic ordine, donec ad prima & prope Tribunos metata signa perueniat. Hos oportet tabellam, cùm lux nondum occidit, referre ad Tribunos. Quòd si omnes relatæ sunt quæ datæ erant, cognoscit signum ad omnes, & per omnes ad se venisse. At si quod desit, confestim inquirit in factum, noscens ex inscriptione cuius partis signum non sit perlatum: & cuius culpâ aut morâ id factum, is subit conuenientem pœnam.

,, *In quoque genere equitum & peditum, ex Decimo signo.*] Dicturus de Vigilijs, quia tota illarum ratio Tesseris constat, de his præmittit, & qui eas acceperint, dederintque. Ait igitur ex decimo quoque Signo (Manipulum, Cohortem, Turmam intellegit) vnum aliquem eligi qui à Tribuno petat, auferat, diuidatque. Quare ex decimo & vltimo signo? quia commodum diuisionem illinc fieri, vt ita ordine redeant ad Tribunos. In textu verborum habes.

,, *Vir vnus quispiam eligitur.*] Et cui vnum hoc munus: vtque ei vacet, est à reliquo munere immunis. Dictus ab ipsâ re *Tesserarius*, quod nomen in marmoribus, inter militares titulos, sæpiùs legitur: etiam in Tacito, *Tesserarius optio*: & in Vegetio, *Tesserarij qui tesseram per contubernia militum nunciant.*

Tesserarij. — 1. Hist. — Lib. II. cap. VI.

,, *Ad Tribuni tentorium venit.*] Ergo à Tribuno signum petitur? ita, sed non primò. Ille ab alio accipit, & acceptum transfundit. Nam

summi

summi Ducis hoc est, & consensu refertur inter imperij notas. Scipio *Signum à Duce, sed*
cùm seditiosos increpat, hoc ijs obiicit: *In Prætorio tetenderunt Albius* *per Tribu-*
& Atrius, signum ab ijs petitum est? Tacitus de Tiberio verbis abnuen- *nos.* Lib. XXVIII
te, re Principatum arripiente: *Signum tamen Imperatorijs cohortibus, vt* 1. Annal.
Imperator dederat. Dio cùm notat honorem Agrippæ habitum, & com-
municatum ab Augusto, vt Imperatori: Τότε σύνθημα παρ' ἀμφοτέρων Lib. LIII.
αὐτῶν ἐδίδοτο: *Et signum ab vtroque eorum dabatur.* Sed dabatur, nempe
ipsis Tribunis atque ita Suetonius Claudio: *Excubitori Tribuno signum,* Cap. XLII.
de more, petenti. Idem Nerone: *Signum excubanti Tribuno dedit, Opti-* Cap. IX.
mam matrem. Appianus de L. Antonio, qui se Octauiano submisit, &
Tribunos, inquit, *misit tesseram militarem accepturos à Cæsare. Illi autem* V. Ciuil.
& numerum copiarum ei attulerunt: vti & nunc in more est, Tribunum
petentem signum, dare Imperatori pugillares qui numerum contineant mi-
litis præsentis. Attende quod inibi est, de numero militum cottidie rela- *Mos de an-*
to. Quis præter Appianum tradidit? nisi quod Seneca tamen tetigit, De *numerando*
Tranquillitate cap. VIII. De Pompeij liberto Demetrio agit, eiusque opi- *milite.*
bus: *Numerus illi quotidie seruorum, vt Imperatori exercitus referebatur,*
cui iamdudum diuitiæ esse debuerant duo vicarij & cella laxior. Stomacha-
tur in seruum, ita seruorum diuitem, vt ei, exemplo castrensi, cottidie re-
ferretur numerus superstitum. Vtile sanè hoc in militiâ, & omnino cau- *Valdè lau-*
to Duci imitandum. vt quoniam multi per cômeatus, aut quâ aliâ caus- *dabilis.*
sâ, diffluunt; multi casu aut ferro pereunt: sciat cottidie suas vires, &
quid militum ad manum. Ruunt multi in pericula, fiduciâ virium quas
habere putant, nec habent: & fraudes quæ hîc hodie, non est ignotum,
cùm nomina magis Centuriarum quàm numeri constant. Ergo pete-
bant & capiebant Tribuni ab ipso primo Duce: at à Tribunis deinde mi-
lites. Liuius de seditione in Scipionem, quam tetigi: *Constabat tamen* Lib. XXVIII
forma castrorum, quòd Tribunos iura dare in Principijs sinebant, & si-
gnum ab ijs petebant. Nec pugnat cum eo quod Scipio dixit, *Albium &*
Atrium dedisse: quia id quoque, vt dixi, factum. Hæc ita olim: Vegetij
tempore dabat Præfectus legionis. Scribit inter eius munia: *Vigiliarum* Lib. II. cap. IX.
vel profectionis tessera ab eodem petebatur.

» *Id verò est tabella latiuscula, inscripta.*] Quia Synthema nominauit, *Signum aut*
& sæpius iterandum est, quid & quale sit meritò dicit. Est, inquit, *tabella* *tessera mili-*
paullò latior. Græcè vno verbo, πλατεῖον. *Tabellam* quidem & è ligno esse, *taris.*
ipse statim dicit, cùm ξυλύφιον siue ligellum appellat. Sed & Plinius: *Li-* Lib. XVI.
gustrum tesseris aptissimum. In ambiguo tamen, an non lusorias intelle- cap. XVIII. *Quis rep-*
gat. Sicut & in eodem, cùm scribit, *Signi dationem, tesseras, vigilias, Pa-* *perit?*
lamedem inuenisse bello Troiano. Dixeris quidem ex adiunctis, eum has Lib. VII. cap. LVI.
nostras militares intellegere; sed suspendunt assertionem nostram Græci,
qui Palamedi non nisi illas ad lusum assignant. Sophocles: *Palamedes lusorias.*

——— χρόνου τε διαιρέσεις σοφωτάτας,

Πεσσοὺς, κύβους τε, τερπνὸν ἀργίας ἄκος

Ἐφεῦρε.

—— catés-

—— catósque temporis furunculos,
Scrupósque tesseràsque, fallendo otio,
Inuênit.

Gorgias in Oratione pro Palamede, inter alia quæ repperit, enumerat πεσσοὺς χολῆς ἄλυπον διατριβὴν: *calculos, otij sine fastidio transactionem.* Alcidamas contrà Palamedem, πεσσοὺς καὶ κύβους inuenisse item tradit. Hoc Pausanias, & alij: sed de militari isto synthemate, quod sciam, nemo. Nam φρυκτοὶ siue *ignes excubiales*, quos ad eum quoque referunt, alij sunt ab isto signo. Quisquis tamen inuentor, res vetus, & historicis ac poëtis nominata. Virgilius:

Lib. VII. *Classica iámque sonant, it bello tessera signum.*

Lib. X. Statius: *—— dat tessera signum*
Excubijs, positæq́; vices.

Mandata per tesseras. Lib. XXVIII. Nec ad ipsas Vigilias solùm, sed ad mandata adhibuerunt, quæ Tesseris sic inscripta. Liuius: *Scipio tesseram vesperi per castra dedit, vt ante lucem viri equique curati & pransi essent, armatus eques frænatos teneret equos.* Hirtius bello Hispaniensi: *Tesserâ datâ* (à Cæsare) *extra vallum omnes* Cap. VI. *concisi sunt Mundenses duces.* Suetonius de Galbâ: *Sollenni spectaculo plaudentes milites inhibuit, tesserâ datâ, vt manus penulis cohiberent.* Atque ex his vides, Tesseras grandiusculas sæpe fuisse, & quibus inscribi Cap. XVIII plura possent. Imò *libellos* Suetonius appellat in Tiberio: *Præcepta sequentis diei omnia, & siquid subiti muneris iniungendum esset, per libellos dabat, additâ monitione, vt de quo quisque dubitaret, se neque alio interprete, quacumque vel noctis horâ, vteretur.* Hoc ille in bello Germanico fecit, etsi reuera hæc talia Tesseræ non semper erant, non propriè quidem illæ nostræ. Mandata potiùs, & securitatis caussâ, nequis quid excusaret, data in scripto: quæ tamen cùm omnes tangerent, sic vespere data & transmissa, isto Tesserarum exemplo, quid impediat? quia nempe tutò sic data sub noctem, & sine periculo reuelationis, vigilijs iam ponendis. Denique & celeriter sic transmissa, ordine noto. Statius hac mente: *—— longo fugit ordine velox*
Tessera. Velocem appellat, & Polybius mox ostendit. Sed mandata igitur: atque adeò sæpissimè quæ ad Iter. Ammianus:

Tessera ad iter. Lib. XXI. *Per tesseram edicto itinere.* Idem: *Tesserâ datâ sollenni, armatos omnes* Lib. XXIII. *celeri eduxêre procursu.* Et idem: *Missâ per Prouinciales numeros expeditionali tesserâ, cunctos transire iussit Eufratem.* Vides ad absentes etiam *Absentibus etiã missa.* missam: nec aliud, quàm mandatorium hunc libellum. Idem scriptor: *Missam ad se tesseram finxit, redeundi cum milite Gallicano.* Iterumque: *Militem diffusum per prouinciales leui tesserâ colligere.* Sed de his vialibus tesseris Sidonius etiam:

—— nec tessera castris
In Ctesiphonta datur.

Dolet & tangit imminutas imperij vires, nec iam, inquit, tessera expectanda, *Pete Ctesiphontem.* Silius de Asdrubale:

—taci-

——— *tacitum dat tessera signum,*
Dimissâ, in colles, pugnâ, siluásque ferantur,
Dispersi. Lib. xv.

Quod ille Dux industriè fecit, & occulrè præcepit ordinum ductoribus, vt si vincerentur, dispersi quisque suos ducerent ad Pyrenæum. Allusit & Hegesippus: *Miles tesseram expectat, seruus imperium. siquis horum sine præcepto exierit, alter desertor, alter fugitiuus est.* Atque addo, astutiæ vel cautioni potiùs, locum etiam hîc fuisse. Dabant enim interdum signatas, nec nisi tempore & loco reserandas. Cæsar in more habuit, vt magis celaret suum iter, auctore Hirtio: *Neque certum locum gubernatoribus quem peterent, neque vt mos ipsius consuetudóque superioribus temporibus fuerat, tabellas signatas dederat, vt in tempore ijs perlectis locum certum peterent vniuersi.* Simile olim Hamilcar Pœnorum dux: qui *vt in Siciliam inopinatus appelleret, non pronunciauit quò proficisceretur, sed tabellas, in quibus scriptum erat quam partem peti vellet, signatas gubernatoribus tradidit, præcepítque nequis legeret, nisi vi tempestatis à cursu Prætoriæ nauis abductus esset.* Sed redeo ad verba Polybij, qui addit, πλατεῖον hoc *inscriptum fuisse.* Nempe ipso nocturno signo aut dicto, quod esse vellet Imperator. Sæpe vnum, alterum verbum erat; interdum mandatum, aut sententiam habebat, aut versum. Claudius quidem à Suetonio, in coniuratione dedisse scribitur *excubitori Tribuno haud temerè signum aliud, quàm* Ἀνδρ' ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ. Qui integer Homeri versus est. Et Imperator quidem ipse ore dabat & pronunciabat (in hoc, alijsque exemplis:) sed Tribuni tum inscribebant, & diuidebant. Modus diuidendi iam sequitur:

[Margin: Lib. III. cap. XVII. — Stratagema in Tesseris. — De Bello Afric. — Lib. I. cap. I. — Inscriptio Tesseræ.]

„ *Rediens ad suum Manipulum, ligellum istud siue taleam tradit proximi Manipuli duci.*] Tesserarius acceptâ tesserâ à Tribuno, non loci aut dignitatis ordine dabat, incipiens à primis manipulis: sed contrà, redibat ad suum & vltimum Manipulum, & Centurioni dabat: ille acceptam proximi Manipuli Centurioni, iste iterùm proximi: donec ad primos manipulos peruentum esset. Bonus hic ordo dupliciter. tum, vt Vigiliæ in vltimis castris & hosti propinquis statim constituerentur; tum vt tessera sic viâ rectâ, & sine flexu, ad Tribunos rediret.

[Margin: Tessera ab vltimus diuisa.]

„ *Hos oportet tabellam, cùm lux nondum occidit, referre ad Tribunos.*] Vides celeritatem. Luce ambiguâ, & sole occiduo, Tesseræ à Tribuno datæ; ante eundem occasum oportuit relatas. Quid si mora aut culpa? inquiritur, punitur. Et culpa quidem sic cognoscitur:

„ *Siquid desit, confestim inquirit in factum, noscens ex inscriptione, cuius partis tessera non sit perlata.*] Ecce, pono tesseram vnam ad Tribunum non rediisse: inter plures, vnde sciet ipse cuius partis aut classis desit? Ait Polybius, ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, *ex inscriptione.* Quid? nónne inscriptio eadem in omnibus? ita, quod ad symbolum aut signum nocturnum attinet; vnum & idem omnibus, in vnam noctem: sed præter hoc, alia etiam inscriptio quæ notaret partem aut genus. Exempli caussâ, tesse-

[Margin: Inscriptio generum in Tesseris.]

rarius Hastatorum, Principum, Triariorum, Equitum, quisque suam Tesseram accipiebat, cum notulâ H. P. T. E. aut tali, quæ initialibus aut pluribus litteris notaret genus. Quo fine? ne longè quærendum esset, si fraus aut delictum: sed statim constaret in tali parte peccatum. De ipsâ peculiari notâ, nihil certum habeo: sed probabile talem aliquam fuisse. Quæro amplius. in ipsâ illâ classe, vbi peccatum, quid si neget aliquis sibi datam? si Thusco quodam, vt dicitur, iurgio, alter alterum culpet? Non potuit. nam testibus adhibitis consignatam, hoc est præsumendum: exemplo à Circuitoribus, qui in exploratione idem faciebant, Polybio mox teste. In re cuiusque capitali, credo hanc diligentiam & cautionem vsurpatam. Facile id autem: quia Centurionibus in tabernaculo, præsentibus militibus data. Hæc ratio Tesserarum, mihi proba & firma, præ nostrâ & hodiernâ. In aures saltem insusurramus, quàm facili lapsu aut veniâ, si neges intellectam? Discursu datur: nihil hîc opus, & distribuitur in summâ quiete. Et ipsi quidem Centuriones legunt, & porrò tradunt: sed lectam ijs enunciant, quorum sunt vigilandi vices. Ita omnia ordine. à summo Imperatore Tribunus; ab isto Centurio; ab hoc miles in manipulo suo quisque accipit. Denique ratio sic imperitandi aliud etiam aliquid proba, & quæ ad omnes it sine tumultu. Sequitur de ipsis Vigilijs. Lege:

Laudata Tessera.

POLYB. Τὰ δὲ περὶ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς οὕτως οἰκονομεῖται παρ' αὐτοῖς. τὸν μὲν στρατηγὸν, καὶ τὴν τούτου σκηνὴν ἡ παρακοιτοῦσα σημαία φυλάττει. τοὺς δὲ τῶν χιλιάρχων καὶ τοὺς τῶν ἱππέων οὐλαμοὺς, οἱ διατεταγμένοι, κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, ἐξ ἑκάστης σημαίας. ὁμοίως δὲ καὶ παρ' ἕκαστον τάγμα πάντες ἐξ ἑαυτῶν τιθέασι φυλακὴν, τὰς δὲ λοιπὰς ὁ στρατηγὸς ἀποτάττει. γίνονται δὲ ὡς ἐπίπαν τρεῖς φυλακαὶ παρὰ τὸν ταμίαν, καὶ παρ' ἕκαστον τῶν πρεσβευτῶν, καὶ συμβούλων δύο.

Ea verò quæ ad vigilias nocturnas spectant, sic ab iis administrantur. Imperatorem & Prætorium accubans manipulus custodit; Tribunos & Equitum turmas, ij qui è quoque manipulo constituti sunt, vt diximus. Similiter etiam per singulos manipulos omnes ex seipsis Vigiliam disponunt, reliquas ipse Imperator ordinat. Fiunt autem plerumque tres Vigiliæ apud Quæstorem, & apud quemque Legatorum duæ.

Exte-

τὴν δ' ἐκτὸς ἐπιφάνειαν (4) γροσφομάχοι πληροῦσι, παρ' ὅλην καθημέραν τὸν χάρακα παρακοιτοῦντες. αὕτη γὰρ ἐπιτέτακται τούτοις ἡ λειτουργία. ἐπὶ τῶν εἰσόδων ἀνὰ δέκα ποιοῦνται τούτων αὐτῶν τὰς προκοιτείας. τῶν δ' εἰς τὰς φυλακὰς ἀποταχθέντων ἀφ' ἑκάστου φυλακείου, τῶν τὴν πρώτην μελλόντων τηρεῖν, εἷς ἐξ ἑκάστης σημαίας οὐραγὸς ἄγει πρὸς τὸν χιλίαρχον ἑσπέρας. ὁ δὲ δίδωσι τούτοις πᾶσι ξυλήφια κατὰ φυλακὴν, βραχέα τελέως, ἔχοντα χαρακτῆρα.

Exteriorem verò aspectum castrorum Velites complent, per totum vallum de die accubantes. Hoc enim munus iis incumbit. In portis singulæ eorum decuriæ excubant. Qui verò ad Vigilias destinati sunt, ex singulis eorum excubiis, vnus cuiusque manipuli Tergiductor, ducit vespere ad Tribunum qui primas sunt acturi. Is verò dat omnibus istis Tesserulas planè exiguas iuxta Vigiliam, habentes characterem.

Iam ipsas Vigilias enumerat atque ordinat, quas νυκτερινὰς φυλακὰς *nocturnas custodias* dicit. Latini vno verbo *Vigilias*, & distinguunt ab *Excubiis*, quæ diurnæ etiam sunt. Isidorus non malè: *Excubiæ autem diurnæ sunt, Vigiliæ nocturnæ*: etsi illæ quoque pro istis vsurpatæ, & est generale nomen; at non contrà. Ait: *Excubiæ à Vigiliis discretæ.* *Lib. IX.*

„ *Prætorium accubans manipulus.*] Vti & in diurnis excubiis: & in numero nihil, sed homines mutantur.

„ *Per singulos manipulos.*] Græcè est, παρ' ἕκαστον τάγμα. quod *per quamque legionem* sonare etiam potest: sed Polybius *Ordinem* & *Manipulum* ferè sic appellat, & res vult de istis capi. Quantulum enim esset, vnam Vigiliam in quaque legione excubare? at illud bonum & ad securitatem dispositum, esse ordine per singulos manipulos, in longum latumque castrorum: atque ita nihil vsquam incustoditum. Sunt autem in quaque legione manipuli triginta: ergo excubabant homines *centum viginti.* Quid in Turmis equitum? non ponit, nec credimus fuisse. Iuncti enim iis Triarij dabant, & ipsi equites districti in circuitione. Si tamen aliter, nihil mali. De Sociis, paria dicenda. *Vigiliæ per manipulos.*

„ *Reliquas ipse Imperator ordinat.*] Quas reliquas? An omnes, præter eas quas ex se ipsi manipuli? vix apparet. nam de more & sorte, vt in diurnis, probabile est in orbem iuisse. An istas reliquas quæ sequuntur, Quæstori & Legatis? Haud absurdum sit, dignioribus illis Vigiles ab

ipso Imperatore adsignatos: & fortasse è superiori illo corpore Extraordinariorum, qui vicini. An *reliquas* etiam intellegere est, vt istæ quidem manipulares tali numero manserint: aliæ variauerint pro libitu Imperatoris, & pro discrimine temporum? Considera. non iuuat me opinionum hanc * χύτραν ποικίλλειν.

* ollam depingere.

„ *Tres vigiliæ apud Quæstorem.*] Versio & sententia nostra valdè abeunt à Ioh. Lascaris qui sic reddidit: *Fiunt plerumque tres excubiæ, apud Quæstorem vna, binæ apud Legatos.* Quasi hoc vellet Polybius, reliquas excubias ab Imperatore disponi, atque eas ferè tres esse: vnam Quæstori, duas duobus Legatis. Ego malim capi (& verba mecum Polybij) de numero excubiarum. vt tres ipsi Quæstori fuerint, id est homines duodecim: cuique Legato binæ. Etsi suprà tamen suspicatus sum huic quoque tres fuisse. Sed reuera suspicionibus hæc constant: & cur tam curiosè rimamur nullâ industriâ fortassis indaganda?

Ambigua Polybij sententia.

„ *Exteriorem aspectum Velites complent.*] Ambigas quid velit. vtrum fuisse eos intra castra, medios inter vallū & milites, vacuo illo spatio: an extra ipsa castra, & ad fossas. Illud securitas eorum magis suaserit; istud Festus, qui ita scribit: *Procubitores dicuntur ferè Velites, qui noctu custodiæ caussâ ante castra excubant, cùm castra hostium in propinquo sunt. vt M. Cato in eo quem De re militari scripsit.* Notandus locus, & omnino huc facit. nam ait *noctu* excubasse, & *ante castra.* Sed fortasse hoc intellegit, quòd in portis, aut ante eas. Certè si ad ipsum vallum extrorsus, non absque periculo eorum fuerit: etsi video semper istos in leui habitos & in vili. Seneca: *Bona aduentitia eo nobis loco sint, quo in castris auxilia & armatura leuis. Seruiant ista, non imperent.* Etiam de die Polybius eos ad vallum locat, & videntur illìc sedes & tentoriola sua habuisse. Sed ait idem, *compleuisse exteriorem aspectum.* Ergo multos vigilasse oportet, in tantâ latitudine valli, quod fuit pedum supra *bis mille* in quoque latere, vt diximus. Sed intellego non confertim implesse & iunctos: sed sparsim, & per excubias diuisos. Pone (vt in manipulis) singulis centenis pedibus excubiam vnam: tutelæ satis erit. nempe viginti excubiæ in latere, siue viri *octoginta.* Adde eos qui in portis.

Velites vbi?

Velites projecti & viles.

De Vit. beat. cap. VIII.

„ *In portis singulæ eorum decuriæ excubant.*] An soli Velites? an nulli è ciuibus aut socijs adiuncti? Equidem vereor, vt parùm firma sit hæc custodia, & Vegetio libenter accesserim qui & equites apponit. *Equites,* inquit, *extra vallum nocturnas excubias facere debent.* Id esset ab exemplo diurno, quo Stationes posuimus ante portas. Certè firmiorem aliquam manum ad ipsos aditus vt locemus, ratio inducit: & puto etiam manipulos, an cohortes potiùs excubasse. Toties illud *Puto*? Quid enim faciam? vacillandum est, cùm scipio noster Polybius deserit, ille qui olim ipsius Scipionis.

Portarum Vigiliæ.

Equites ibi.

Lib. III. cap. VIII.

„ *Ducit vespere ad Tribunum qui primam sunt acturi.*] Ex his alijsque certum est, Vigiles quaternos se diuisisse in quattuor partes, ita vt singuli

Diuisio Vigilum.

guli vigiliam vnam noctis obirent, sorte diuidente. Ad quam sortem Virgilius aspexit:

Omnis per muros legio sortita periclum
Excubat, exercétque vices quod cuique tuendum est.

Ad vices autem & mutationem Vegetius: *Quia impoßibile videbatur in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere, ideò in quattuor partes ad clepsydram sunt diuisæ vigiliæ, vt non amplius quàm tribus horis nocturnis necesse sit vigilare.* Bona & commoda ratio. Erant quattuor vigiles, atque ij vnà. sed vnus ex ijs suâ vigiliâ quisque perstabat intentus & verè vigil, alij adiacebant aut accubabant. Itaque his quies aliqua; & ille stans si auxilium posceret, ad manum habebat. Multo melior hæc ratio quàm nostrorum Sentinellarum, qui prorsus solitarij, aut certè à suis abiuncti. Itaque facilè intercipiuntur, imò & occiduntur, sine aliorum sensu. Sed iam ad Polybium, ait: Tergiductorem siue Optionem, ducere primos quosque Vigiles ad Tribunum, quis ergo secundos, tertios, quartos? Nemo, nec vllus vltrà discursus in castris: sed probabile est, ipsos istos primos Tesserulas quoque eorum vicem accepisse. Castra quidem noctu omnino quieta: ideoque statuendum, Vigiles primos, etsi depenso suo penso, tamen non abiuisse ad tentoria, sed illîc reliquum noctis mansisse. Idem in secundis & tertijs, non pòst venisse sub suam horam: sed illîc eam otio exspectasse. Quærere lubet de Velitibus. an non ijs Tesserulæ? si fuerint, quis deduxit? Non enim ijs Optio aut Centurio. Fuisse Tesseras tamen, necessarium videtur pro fide Vigiliarum: & arbitrari liceat Optionem deduxisse manipuli eius, cui pars quæque Velitum adtributa. In Ordine suprà declaratum.

Lib. III. cap. VIII.

Per ternas quique horas.

„ *Dat omnibus tesserulas, planè exiguas, iuxta Vigiliam.*] Vide ne te confundant aut turbent iteratæ istæ Tesseræ. Nunquid enim anteà habuimus, & Tesserarius ipse eam à Tribuno accepit? Ita planissimè. sed nempe diuersam ab istis. Illa vniusmodi fuit, & signum aut dictum nocturnum, quo sese ab hoste internoscerent: istæ diuersiformes, & propriè cuique Vigiliæ. Etiam in modulo discrimen. Illa *tabella latiuscula*, vt dixit: istæ *planè exiguæ*, & vt appellat, χαρφη aut velut *taleolæ*. Omnino non aliud fuisse videntur quàm ligneola, cum notâ duplici impressa: alterâ manipuli, alterâ Vigiliæ ipsius. Id hoc fine, vt Tribunus eâ redditâ, statim conspiceret quis in quoque manipulo, & quotâ Vigiliâ, munus fecisset aut non fecisset. Puta igitur fuisse insculptum. H. P. T. cum numeris *primi, secundi, tertij, quarti* manipuli: itemque V. I. V. II. aut talia, id est, *Hastati, Principis, Triarij* ille & ille manipulus: & *Vigilia prima, Vigilia secunda*, sic deinceps adiunctum. Sed iam de ipsâ *Circuitione* Polybium nobis lege:

Tesserulæ à prioribus aliæ.

Ἡ δὲ τῆς ἐφοδείας πίστις, εἰς τοὺς ἱππεῖς ἀνατίθεται. δεῖ γὰρ	*Fides circuitionis equitibus committitur. Oportet enim*

POLYB.

primum

τὸν πρῶτον ἰλάρχην καθ' ἕκαστον στρατόπεδον ἑνὶ τῶν οὐραγῶν τῶν αὑτοῦ παραγγεῖλαι πρωῒ παράγγελμα τοιοῦτον, ἵνα τέτταρσιν οὗτος ἐμφανίσῃ νεανίσκοις τῶν ἐκ τῆς ἰδίας ἴλης πρὸ ἀρίστου τοῖς μέλλουσιν ἐφοδεύειν. μετὰ δὲ ταῦτα τῷ τῆς ἐχομένης ἴλης ἡγεμόνι δεῖ τὸν αὐτὸν ἀφ' ἑσπέρας παραγγεῖλαι, διότι τούτῳ καθήκει τὰ περὶ τῆς ἐφοδείας φροντίζειν εἰς τὴν αὔριον. τοῦτον δ' ἀκούσαντα παραπλησίως ταὐτὰ δεῖ ποιεῖν τοῖς προειρημένοις εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἑξῆς. οἱ δὲ προκριθέντες ὑπὸ τῶν οὐραγῶν, ἐκ τῆς πρώτης ἴλης τέτταρες, ἐπειδὰν διαλάχωσι τὰς φυλακὰς, πορεύονται πρὸς τὸν χιλίαρχον, καὶ γραφὴν λαμβάνουσι, πόστην καὶ πόσας ἐφοδεῦσαι δεῖ φυλακάς. μετὰ δὲ ταῦτα παρακοιτοῦσιν οἱ τέτταρες, παρὰ τὴν πρώτην σημαίαν τῶν τριαρίων. ὁ γὰρ ταύτης ταξίαρχος τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ κατὰ φυλακὴν βουκανᾶν. συνάψαντος δὲ τοῦ καιροῦ

primum Turmæ Præfectum, aut Decurionem in quaque legione, vni Tergiductorum suorum præcipere manè præceptum huiusmodi. vt quattuor iuuenibus Turmæ suæ indicet atque edicat ante prandium, iis qui debebunt circuire. Deinde sequentis Turmæ Præfecto oportet eũdem vesperè indicare, quòd ad eum sequentis diei circuitionis cura pertineat. Qui cùm audierit, oportet consimiliter iam dictis eum facere in sequentem diem: pariter & eos qui sequuntur. Qui verò ordinati ab Tergiductoribus fuerint, ex primâ Turmâ quattuor, postquam sortiti fuerint Vigilias, eunt ad Tribunum, & scriptum accipiunt, quotam & quot debeant obire. Post quæ illi quattuor accubant ad primum Manipulum Triariorum, siue Primum pilum. Eius enim Centurio curam habet ad quamque Vigiliam buccinâ signum dandi. Cùm verò tempus appetierit, primam

τὴν πρώτην ἐφοδεύει φυλακὴν ὁ ταύτην λαχών, ἔχων μετ' αὐτοῦ μάρτυρας τῶν φίλων. ἐπιπορεύεται δὲ τοὺς ῥηθέντας τόπους, οὐ μόνον τοὺς περὶ τὸν χάρακα καὶ τὰς εἰσόδους, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατὰ σημαίαν ἁπάσας, καὶ τοὺς κατ' οὐλαμόν. κἂν μὲν εὕρῃ τοὺς φυλάττοντας τὴν πρώτην ἐγρηγορότας, λαμβάνει παρὰ τούτων τὸ κάρφος. ἐὰν δ' εὕρῃ κοιμώμενον, ἢ λελοιπότα τινὰ τὸν τόπον, ἐπιμαρτυράμενος τοὺς συνέγγις, ἀπαλλάττεται. τὸ δὲ παραπλήσιον γίνεται καὶ ὑπὸ τῶν τὰς ἑξῆς φυλακὰς ἐφοδευόντων. τὴν δ' ἐπιμέλειαν τοῦ κατὰ φυλακὴν βυκανεῖν, ὡς ἀρτίως εἶπον, ἵνα σύμφωνον ᾖ τοῖς ἐφοδεύουσι πρὸς τοὺς φυλάττοντας, οἱ τῆς πρώτης σημαίας τῶν τριαρίων, ἐξ ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου ταξίαρχοι, καθ' ἡμέραν ποιοῦνται. τῶν δ' ἐφόδων ἕκαστος ἅμα τῷ φωτὶ πρὸς τὸν χιλίαρχον ἀναφέρει τὸ σύνθημα, κἂν μὲν ᾖ πάντα δεδομένα χωρὶς ἐγκλήματος, ἀπαλλάττονται πάλιν. ἂν δέ τις ἐλάττω φέρῃ τοῦ πλήθους τῶν φυλακείων, ζητοῦσιν ἐκ τοῦ χαρακτῆρος, ποῖον ἐκ τῶν φυλακείων λείπεται. τούτου δὲ γνωσθέντος, καλεῖ τὸν ταξίαρχον. οὗτος δ' ἄγει

primam Vigiliam circuit is qui eam sortitus est, habens apud se testes aliquos ex amicis. Perlustrat verò dictos locos, non solùm circa vallum & portas, sed etiam circa manipulos & turmas. Quod si reperit qui Primam agunt vigilantes, capit ab iis tesserulam. sin aliquem dormientem, aut loci desertorem, testificatus proximos abit. Idem fit & ab iis qui sequentes vigilias lustrant. Curam verò buccinandi ad quamque Vigiliam, vt circuitoribus conueniat cum vigilibus, Centuriones primi manipuli Triariorum in quaque legione per dies curant. Quisque autem circuitorum vnà cum luce ad Tribunum defert Tesseram. & si omnes redditæ sint, sine culpâ abeunt. Quòd siquis pauciores fert quàm pro numero Vigiliarum, inquirunt ex charactere quænam Vigilia defecerit. Quo cognito, vocat Centurionem, qui ducit

τοὺς ἀποταχθέντας εἰς τὴν φυλακήν, οὗτοι δὲ συγκρίνονται πρὸς τὴν ἔφοδον. ἐὰν μὲν οὖν ἐν τοῖς φύλαξιν ᾖ τὸ κακόν, εὐθέως δῆλός ἐστιν ὁ τὴν ἐφοδείαν ἔχων, ἐπιμαρτυράμενος τοὺς σύνεγγυς. ὀφείλει γὰρ τοῦτο ποιεῖν. ἐὰν δὲ μηδὲν ᾖ τοιοῦτο γεγονός, εἰς τὴν ἔφοδον ἀναχωρεῖ τὸ ἔγκλημα. καθίσαντος δὲ παραχρῆμα συνεδρίου, τῷ χιλιάρχῳ κρίνεται. κἂν καταδικασθῇ, ξυλοκοπεῖται.

eos quorum Vigilia fuerat. ij disceptant cum circuitore. Et si Vigilum delictum est, statim ostendit circuitor adhibitis testibus è proximis. id enim facere tenetur. Si nihil horum; in ipsum cadit culpa. Statímque consilio aduocato, Tribunus iudicat, & si damnatus fuerit, fuste percutitur.

Posuit Vigilias, non est satis: firmandæ sunt, alioqui in noxam ituræ, adeò non in bonum. Dum infidis aut incautis vigilibus fido, parùm ipse caueo, & obijcior hosti. Absit, absit à Romanâ prudentiâ: benè & tutò muniemus. Ait ergo.

,, *Fides circuitionis.*] Græcè ἐφοδείας, passim in re istâ: quod est, *obitus aut lustrationis*. Placet vox *Circuitionis* destinata in hanc rem olim, vt euincunt exempla. Magis tamen prisci aliter, dixeruntque (auctor Festus) *Fraxare, vigiliam circuire.* — *Circuitio*

,, *Equitibus committitur.*] Optimâ ratione. quiescant paullùm Tribuni & Centuriones, fessi diurnis curis: succedant isti, dignitate & fide proximi, aut pares. Hoc ante Polybium obtinuisse, etiam Liuius docet, qui inter prodigia memorat bello primo Annibalico: *Circumeunti vigilias equiti scipionem, quem manu tenebat, arsisse.* Quem scipionem? fortuitum, opinor, & per tenebras ad fulcrum: nisi quis signum aliquod imperij fuisse vult, ritu Centurionum: quod non probo. Allusit ad hanc equestrem circuitionem & Statius: — *Equites circumeunt.* — *Lib. XXII. Liuio lux.*

———monitu ducis acer agebat
Amphion equites, noctem vigilatáque castra
Explorare datus. — *Lib. X.*

Hæc de more. nec tamen nescias ipsos interim Tribunos circumiuisse, si propius discrimen. Liuius: *A custodibus probra in circumeuntes Vigilias Tribunos iacta* Quin & ipse Imperator interdum. quod de Tito in obsidione Hierosolymorum, Iosephus prodit: & de Mario Sallustius: *Vigilias ipse circuire.* Idem & Legatos iungit, de Metello: *Vigilias crebras ponere, & eas ipse cum Legatis circuire.* Posteriore æuo dixeris hac in re aliquid etiam Centurionibus fuisse. ex Tacito: *Deflagrante paullatim seditione addit consilium, vetitis obire vigilias Centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur.* Sed hoc magis sit intellegi de — *Tribuni aliquando idem. Lib. XXVIII. Et Imperator aut Legati. An & Centuriones? II. Hist.*

initiis

initijs vigiliarum, quæ Centuriones procurant: itemque de Tubâ, quâ solent Primipili singulas ordiri. Est etiam in eodem Tacito: *Initia vigiliarum per Centurionem nunciari*. Quod ille inter sollennia Romanæ militiæ refert, & ea quæ Teridates mirabatur. Credo autem fuisse, vt Centurio (an non ille ipse Primipili?) nunciaret Imperatori Vigilias iam positas, & castra in quiete esse. At sub Vegetij æuum *Circitores* proprium munus fuit, & vt ipse loquitur, *militiæ gradus*. xv. Annal. *Circitores.* Lib. III. cap. VIII.

" *Primum Turmæ Præfectum.*] Turmæ, non *Alæ*, vt Lascaris vertit. In quaque Turmâ tres Præfecti siue Decuriones: nunc ait, hanc curam fuisse primi è tribus. Idque per vices iuisse in orbem: ergo vndecimo die redibat ad Turmam circumeundi munus. si tamen è quaque legione Circuitores capti, quod Polybij verba hîc ostendunt. Ergo octo fuerunt in vnam noctem, & partiti sunt lustrationem, quod nunc dicet.

" *Scriptum accipiunt, quotam, & quot debeant obire.*] Si quattuor modò Circuitores fuissent, atque ij tota castra lustrassent: quid opus scripto, aut designatione? nullâ. Sed quia octo, & bipertitò obibant: ecce cuique parti adsignant Tribuni Vigilias quas lustrent. Sed an per legiones? id est, vt cuiusque legionis equites, suos lustrauerint? hoc nescio. Sed siue illud, siue aliter, vtile tamen scriptum. Si enim quique in suâ legione obibant, sciebant quidem Vigilias in manipulis: sed quis, cuius partis, ad Prætorium, Quæstorium, Legatos, portas excubarent, id haud certò sciebant. Optimè Tribunus, qui ideò scribebat. Sin autem Tribunus ipse castra diuidebat, & partes lustrandas, ne certum esset vnde inciperent, aut quos obirent: multo magis sanè hoc opus. Sed dices, cur *quotam* etiam scribit? Nam id iam constabat, & inter ipsos, vt Polybius dixit, sortiti erant. Maioris firmitatis causâ, & vt quisque cum notâ suæ Vigiliæ omnes eas haberet. In re, vnde salus castrorum pendebat, nolebant quæstioni aut excusationi locum vllum esse. Posses etiam in Græcis interpretari & legere πόσην καὶ πόσας: *quantam & quàm multas*. Quod esset, vt non solùm numerum Vigiliarum, sed modum & magnitudinem scirent. Nam hæc variabant: & alibi vna erat, alibi duplices, triplices, alibi manipulus totus. Hæc autem scienda, vt non de certitudine tantùm, sed de numero quoque referrent. *Inquisitionis ratio lustrandi.*

" *Accubant ad Primumpilum.*] Bonâ caussâ, vt proximi sint ad audiendum Signum, atque eiipsi attendendum vt in tempore detur. Sed & honestum decorumque id Aquilis; ante ipsas, velut equestres excubias illas esse. Vno enim abeunte, reliqui tres accubabant. *Circuitores ad Aquilam adiacent.*

" *Cuius Centurio curam habet.*] Cur ille? quia magna hæc res: & ideò commissa capiti Centurionum.

" *Ad quamque Vigiliam.*] Quæ quattuor erant, & singulæ diuisæ in horas ternas. Lucanus clarè: *Vigiliæ quaternæ.*

——— iam castra silebant,
Tertia iam vigiles commouerat hora secundos. Lib. v.

Quies, inquit, in castris erat, & tertiâ horâ parabant se Vigiles secundi. In Ausonio hic Griphus:

In Ausonio salebra.
In Gripho Ternario.

——— *noctísque per umbram*
Tergemini vigiles.

Mihi quidem griphus, & ipse carmen sic inscribit. Vir doctissimus explicat: *Cùm sint quattuor Vigiliæ, in singulis ternos vigiles fuisse, quemque pro suâ horâ excubasse.* Id verò numquam factum, vigilijs quas Polybius & nos hactenus explicamus. Sed nec Vegetij temporibus aliter, qui Vigilias disertè *quattuor virorum* facit; & singulos *tribus horis* excubasse. Confusio fuisset illa* toties mutandi: & quo signo? quis de horâ indicasset? Nam buccina dumtaxat tertiâ quaque horâ sonabat. Aliud est in Ausonij versu, & nisi quis explicat, muto: *noctísque per umbram Tergeminam.* Vmbra inquam *tergemina*, non ipsi vigiles: id est, horæ ternæ in vigilijs: quod clarum. Poëtica quidem illa phrasis, eoque audacior; cur offendar? Nisi quis censet tres propriè Noctis vigilias hîc dici, & quartam relinqui adscribique diei. Siue quis etiam ad priscos Græcos referet, qui secuisse Noctem videntur non nisi in tres partes. In Homero & Theocrito sunt loca. Sed Romanis, & Ausonij æuo, tot, quot dixi, Vigiliæ: & Primipilus Clepsydris eas discernebat. Habebat vascula aquaria, siue *mensuras ex aquâ*, vt Cæsar appellat quibus quattuor illa tempora æqualiter distinguebant. Vegetius: *In quattuor partes ad clepsydram sunt diuisæ vigiliæ.* Cæsar de Britanniâ: *Certis ex aquâ mensuris breuiores esse noctes quàm in continente videbamus.* Agnitum id & obseruatum è vigiliarijs hisce clepsydris significat, quæ castra comitabantur.

Lib. III.
Vigiles per ternas horas.
* præsertim breuioribus horis æstiuis.
Clepsydra ad Vigilias.
Lib. V.

Buccina ad Vigilias.
Lib. VII.
Lib. XXVI.

,, *Signum buccinâ dandi.*] *Tubâ* dixit Lascaris: sed est in Græco clarè βυκανᾶν: nec aliter factum. Buccina huic rei seruiit. Liuius: *Vbi secundæ Vigiliæ buccinâ signum datum esset.* Idem: *Vt ad tertiam buccinam præsto essent.* Propertius:

Lib. IIII. *Et iam quarta canit venturam buccina lucem.*

Lib. VII. Silius: ——— *mediam somni cùm buccina noctem*
Diuideret, iámque excubias sortitus iniquas
Tertius abruptâ vigil iret ad arma quiete.

Vbi attende item de sorte ad vigilias, & mediam noctem, id est tertiam iniquissimam habitam, quia turbaret totam quietem. Nam reliquis, bonam partem primæ aut sequentis noctis licebat dormire. Hauris etiam, dormisse Vigiles cùm eorum sors & vices non essent. Sed de buccinâ, item Frontinus: *Sulla bello sociali nocte profectus, relicto buccinatore, qui vigilias ad fidem remanentium diuideret, & quartâ vigiliâ commissâ eum sequeretur, incolumes suos perduxit.* Idem astus in Cæsare, quem Varus instituit contra Curionem, II. Ciuil. *Buccinatore in castris, & paucis ad speciem tabernaculis relictis, de tertiâ vigiliâ exercitum silentio in opidum reduxit.* Ad hunc morem Cicero aspexit: *Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.* Sallustius communi verbo, & multitudinis numero, est vsus: *Marius quàm maximum silentium haberi iussit, ne signa quidem, vti*

Lib. I. cap. V.
Orat. pro Mur.
In Iug.

vti solent per vigilias, canere. An quia reuera plura, an quia pluries. Istud Ausonius significat:

> ——— *ter clara instantis Eoï*
> *Signa canit serus, depenso Marte, satelles.*

At illud è Vegetio firmes: *A tubicine,* inquit, *omnes vigiliæ committuntur, & finitis horis à cornicine reuocantur.* (Lib. III. cap. VIII.) Itaque tubam adhibet ad initia, Cornu siue buccinam ad finem. (*An & Tuba adhibita?*) Tacitus quoque in verbis suprà datis tangit, *Omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur.* (II. Hist.) Tubâ, disertè. Sed & Iosephus: Τὰς φυλακὰς καὶ τὰς ἐξεγέρσεις *σάλπιγγες προσημαίνουσιν: *Vigilias & excitationes, Tubæ præsignificant.* (*Sed Græca ea vox communior est.) Et certum est iam olim signa omnia cecinisse initio Vigiliarum, aut potiùs paullò ante ipsas, cùm scilicet Prætorium dimitteretur. (*Signa omnia sub Vigilias.*) Polybius, de Scipionis strategemate, quo castra Syphacis incendit: Ἐστι γὰρ ἔθος ῥωμαίοις κατὰ τὸν τοῦ δείπνου καιρὸν τοὺς βυκανίτας καὶ σαλπιγκτὰς πάντας σημαίνειν παρὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴν, χάριν τοῦ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἵστασθαι: (Lib. XV.) *Est enim mos Romanis, sub tempus cænæ buccinatores & tubicines omnes canere ad Prætoris tabernaculum, vt tunc vigiliæ nocturnæ constituantur.* Liuius ipsum illud narrans: *Vbi Prætorio demisso signa concinuissent.* (Lib. XXX.) An & ideò Propertius?

> *Nil tibi sit rauco Prætoria classica cornu*
> *Flare, nec Aonium cingere Marte nemus.*

Nam *Prætoria* classica signatè appellat. Atque hoc est illud signum imperij, quod Cæsar tangit: *Pompeius receptis omnibus in vna castra legionibus, suum cum Scipione honorē partitur, classicúmque apud eum cani, & alterū illi iubet Prætorium tendi.* (III. Ciuil.) Haud dubiè hoc ipsum est: sed ambigo an Liuius item eò aspexerit, siue Asdrubal apud Liuium: (*De Liuij sententiâ.*) qui suspicione iniectâ de aduentu alterius Consulis in castra Liuij, *attendi iubet, semel bísue signum canat in castris.* (Lib. XXVII.) Et statim addit: *Illud veterem ducem, & assuetum Romano hosti mouit, quòd semel in Prætorijs castris signum, bis in Consularibus referebant cecinisse. Duos profectò Consules esse.* Putarem de ipso isto classico intellegendum: sed Liuius singulariè *signum* dicit: & Silius in eâ re *Buccinam* nominat:

> ——— *bis clarum buccina signum* (Lib. XV.)
> *Præterea, gemino prodebat iuncta magistro*
> *Castra regi.*

Vt fortasse ad Vigilias ipsas hæc sint referenda: & in vnis castris Buccinam vnam sonuisse: nisi cùm duo Prætoria, & duo duces. In Tacito autem quod legitur, (*De Taciti.*) inter sollennes militiæ ritus: *Initia vigiliarum per Centurionem denunciari, conuiuium buccinâ dimitti:* (XV. Annal.) referebam olim ad hoc classicum. Sed resisto: quia ante cænam videtur illud cecinisse: hæc Buccina finit cænam. Sed & ea hîc sola; in Polybio omnia signa. An non magis hic mos & sensus? Ante cænam classicum cecinisse: eo signo Prætorem aliosque cænasse: tum Centurionem nunciasse Vigilias incipere: & mox ad primam Buccinam conuiuium dimissum. vt quis-

que scilicet ad se iret, nec vltrà discursu vllo castra inquietarentur. Hoc nunc placet.

„ *Testes aliquos ex amicis.*] Primùm fidei caussâ, vt si culpam alicui ingerat, non ille regerat aut abnuat: deinde decori etiam caussâ & periculi, quia nec honestum, nec tutum fortasse, solos ita circuire. Ergo aliquem aut aliquos ex amicis assumebant: sæpe eiusdem illius ordinis, & quibus operam hanc in simili reddebant.

„ *Attestatus proximos abit.*] Tam illos, quos apud se amicos habet, quàm Vigiles proximos.

„ *In quaque legione per dies curant.*] Hoc ille de Primopilo iterùm, qui signum dat Vigilijs. Atque ait, *ex vtraque legione Centuriones per dies fecisse.* Ita vertere malo illud Græcum καθ' ἡμέραν, quàm cum Lascari *cottidie.* Non enim, opinor, bis signum datum, & ab vtroque Centurione, sed per vices id factitatum: & cùm quattuor essent (duo in quoque Manipulo) munus haud graue fuisse in quintum quemque diem. Si vt Lascaris, profectò graue, & singulis, aut alternis noctibus peruigilandum ad curam, in quâ nihil remissè aut otiosè agendum.

„ *Vocat Centurionem.*] Eius manipuli, in quo culpa. Cetera clara, vtique si vnà cum meis iungas: quod semel te hortor. Finem Vigiliarum habes: nihil omissum? quædam. Primùm de *Armis* nihil dixit: sed sciri etiam eo silente potest, armatos vigilasse. Tacitus de instauratâ disciplinâ à Corbulone: *Stationes, Vigiliæ, diurna nocturnáque munia in armis agitabantur.* Quod tunc omissum scilicet, per longam pacem. Æmilius Paullus tamen olim sine scuto ire eos censuit: *& nouo more*, ait Liuius, *scutum in vigiliam ferre vetuit.* Caussam dedit: *Stare enim galeatos, deinde vbi fessi sint innixos pilo, capite super marginem scuti posito, sopitos stare.* Seneca hoc ipsum euenisse testatur: *Vt si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis.* Etsi hoc de scuto non mansisse arbitramur: & in monumentis lapideis Vigiles cum scuto ante se deposito stare cerno. Sed de pilo aut lanceâ, cum eo stetisse etiam Tertullianus approbat, qui sic de milite Christiano, libro De Coronâ: *Et excubabit pro templis, quibus renunciauit, incumbens & requiescens super luncho, quo perfossum est latus Christi?* In eodem etiam Senecâ lectum moneo, qui illo die in expeditione fuissent, ne vicibus quidem suis vigilasse. *Miles*, inquit, *vigilias diuidit: at nox immunis est ab expeditione redeuntium.* Caussa ab humanitate, & quia tales egent quiete. Secundùm. Nihil de *Vigilum vocibus* in Polybio: at Tacitus iniecit. *Inualidi ignes, interruptæ voces*: de nocte quam Romani egerunt in angore, obsidentibus Germanis. Iterùm clariùs: *Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem eius turbarent. Ita intermisso signo & vocibus, se quoque in somnum lapsos.* Duo adhibita ostendit ad excitandum, *Signum* siue buccinam, & *Voces.* Et de his Dionysius iam olim. cùm Sabini castra Romana tentarent noctu, & illi

Vigiles cum armis.
XI. Annal.
Scutũ olim ademptum.
Lib. XLIIII
Epistol. XXXVI.
Posteà redditum.
Cap. XI.
De Tranq. cap. vlt.
Voces Vigilum.
I. Annal.
V. Hist.

& illi de composito neglegentiam & somnum præferrent: οἱ πρῶτοι πορευόμενοι, inquit, οὔτε φέγγη λαμπτήρων ἑώρων, οὔτε φωνὰς φυλάκων κατήκουον: *Qui primi (Sabinorum) progreßi sunt, neque splendores facium videbant, neque voces vigilum audiebant.* Nota ibi & Faces, de quibus statim. Lego & in Polyæno, Clearchum cùm timeret incursuros noctu hostes, iussisse suis ἐν τοῖς ὅπλοις διατελεῖν, καὶ τὰς ἐγέρσεις ποιεῖσθαι πυκνάς: *in armis permanere, & excitationes crebras facere.* Ad voces has referendum videtur, quibus Vigiles cum clamore proximos & successuros excitabant. Ambrosius & eò respicit de gruibus: *Pòst vbi vigiliarum munus fuerit completum, perfuncta munere in somnum se, præuio clangore componit, vt excitet dormientem, cui vices muneris traditura est.* Et quæ autem voces? opinor, ex ipsâ re: *Vigila, vigila.* Tale aliquid in Seruio, qui sacerdotes ad templum Martis iuisse, instante bello, & *motis ancilibus dixisse, Mars vigila,* scriptum reliquit: quasi illum, more militiæ, adexcubandum prouocantes. Facit magis, quòd hodie apud Turcas ille mos, & in arcibus opidisque excubias ita agunt, vt altâ voce inuicem appellent se & responsent. Petrus Bellonius diligens vtilisq. obseruator monuit: itemque amicus noster Carolus Clusius, Pannones idem factitare, qui clarè & mutuò sibi accinunt *Szolaÿ Szolaÿ virratzto, Szolaÿ*, id est, *Vigila vigila vigil., vigila.* Et cùm sub auroram se recipiunt., canunt: *Haynal vagÿon szeppyros, haynal haynal-vagÿon.*, hoc est, *Erumpit iam elegans rubens* (scilicet aurora aut dies) *erumpit iam.* Sed & Persę cantitare soliti in Vigilijs laudes sui regis *. Ammianus: *Nostri obtruncarunt vigiles omnes, ex vsu moris gentici iustitiam felicitatémque regis sui canoris vocibus extollentes.* Quæ omnia bona & vtilia contra somnum nemo neget. Atque istæ olim voces Græcis etiam Tintinnabula siue Campanulæ, ad excitandum. In Thucydide: Τοῦ γὰρ κώδωνος παρενεχθέντος, οὕτως ἐς τὸ διάκενον, πρὶν ἐπανελθεῖν τὸν παραδιδόντα αὐτόν, ἡ πρόσθεσις ἐγένετο: *Tintinnabulo enim prolato, priusquam rediret is qui tradiderat, ita in vacuum locum scalarum admotio facta.* De Brasidâ loquitur, qui Potidæam conatus capere noctu, dum is qui circuit tintinnabulum porrigit, atque ita locum paullisper deserit. Ibi Scholiastes: Ἕως γὰρ ὁ περιιὼν μετὰ τοῦ κώδωνος ἄλλῳ παρεδίδου τὸν κώδωνα, χρόνου ἐγγινομένου, ἔλαθε προσθεὶς τὴν κλίμακα: *Intereà dum is, qui circuibat cum tintinnabulo, alteri illud traderet, tempore aliquo medio, fefellit scalas admouens.* Hoc ipsum tempus (apud Plutarchum) Aratus insidiis legit, cùm Sicyonem caperet: Αναβαινόντων δὲ τῶν πρώτων, ὁ τὴν ἑωθινὴν φυλακὴν παραδιδοὺς ἐφώδευε κώδωνι, καὶ φῶτα πολλὰ καὶ θόρυβος ἦν τῶν ἐπιπορευομένων: *Ascendentibus primis., is qui matutinam vigiliam tradebat, transibat cum tintinnabulo, erántque lumina multa & strepitus ingredientium.* Dio Cassius Romanis Vigilibus in vrbe videtur ea dare. cùm scribit Augustum somnio monitum, *Iouem Tonantem quasi προφύλακα, procubitorem Iouis Capitolini fecisse, eóque tintinnabulum ei appendisse* οἱ γὰρ, addit, τὰς συνοικίας νύκτωρ φυλάσσοντες, κώδωνι χρῶνται, ὅπως σημαίνειν σφίσιν ὁπόταν βουληθῶσι, δύνωνται: *qui enim vicos noctu custodiunt,*

Lib. I. Lib. II. Stratag. Lib. V. Hexaëmer. cap. XV. *Quæ eæ fuerint?* *Turcæ his vocibus vtuntur.* *Et Pannones.* *Et Persæ.* *Idem hoc in Zosimo, Lib. III. *Tintinnabula Græcis.* Lib. IIII. Lib. LIIII

stodiunt,

stodiunt, campanulâ vtuntur, vt significare inter se, cùm voluerint, poßint.
In κωδωνοφορῶν. Etsi haud prorsus eadem ibi caussa. Sed Suidas de illo ritu: Οἱ περίπολοι οἱ τὰς φυλακὰς περιπολοῦντες καὶ περισκοποῦντες ἐρχόμενοι ἐπὶ τὰς φυλακάς, κώδωνας εἶχον, καὶ τούτοις ἐψόφουν πειράζοντες τὸν καθεύδοντα, καὶ ἵνα οἱ φυλάσσοντες ἀντιφθέγγονται: *Circuitores, qui vigilias circuibant & explorabant, euntes ad Vigiles, tintinnabula habebant, atque ea concutiebant explorantes siquis dormiret, & vt vigilantes voce responderent.* Quod nec hodie prorsus exoleuit, & in arcibus plerisque ad campanulam Vigiliæ ex-
Ignes Vigilum. citantur. Satis de istis: addo aliquid & de *Ignibus*, quos reperio crebrò. In Propertio:

Lib. IIII. *Ignes castrorum, & Tatiæ prætoria turmæ.*

Lib. IIII. In Statio: ——— *noctísque per vmbras*
Nunciat excubiis vigiles arsisse plateas.

1. Annal. In Tacito: *Apud Romanos inualidi ignes.* In Liuio: *Pluribus ignibus,*
Lib. XXI. *quàm pro numero manentium, in speciem factis.* Ac possis ad ignes referre,
Ij sub canã structi. quibus cænæ & corporum curandorum caussâ vtebantur. quò Diodorus ducit, de Eumene:
Lib. XIX. *Iußisse suos luculentam flammam facere, per interualla circiter viginti cubitorum, tamquam ad cænam curámque corporis; secundâ vigiliâ minorem; tertiâ minimam; vt procul spectantibus vera castra viderentur.* Quos scilicet ignes ita structos, in noctem & Vigilias producebant, donec paullatim exstinguerentur. Etsi tamen de Facibus
Tamen & Faces alia. propriè ad Vigilias, aliquid ex Dionysio suspicere, qui suprà φέγγη λαμπτήρων signanter dixit, id est *Facium lumina*. Item Statio, qui & ipse verbo Facium vsus:

Lib. VIII. *Incertæq; faces, & iam malè peruigil ignis.*

de languidis excubiis & remissis, vti Tacitus *inualidos ignes.* Atque idem Statius, vbi crebras excubias & densas notat,

Lib. XII. *Contractæq; vices, & crebrior excubat ignis.*

Quin & in Columnâ Traiani, vbi Vigiles ponuntur, video super eos in turris fenestrâ exsertam facem: quid? ad illucendum, & vt accedentes noscerent? opinor.

Etsi

Etsi alio etiam fine ignes in turribus aut speculis fuisse, probè scio: nempe ad indicandum aliquid aut significandum. Cæsar: *Ignibus significatione factâ, ex proximis castellis eò concursum est.* Tale hoc genus Græci dicunt φρυκτοὺς. Suidas inter alios: *Phrycti, faces quædam è ligno factæ, quas super muros ferentes significant vicinis aut sociis cùm vident hostes aduentantes. Atque etiam cùm socios vel auxilium vident: sed cùm istos, gestant faces quietas; cùm hostes, quatiunt & mouent.* Talia Scholiastes Thucydidis: & res ab ipso Thucydide aliquoties memorata, & crebrò alibi in Græcorum actis. Conuenit quod Polybius *διὰ τῶν πυρσῶν σημαίνειν, per faces significare* dicit: & varium vsum eius rei explicat, & posse pro litteris etiam esse. Cur hodie ignorant aut neglegunt? & alia vsurpant magis molesta, & minùs certa. Sed ille scriptor diffusè exsequitur Decimi libri fine, quem vide. Inuentum hoc Sinoni adtribuit Plinius: *Specularem significationem Troiano bello Sinon inuenit.* An verius de Palamede? cui plerique Græci. vt Sophocles:

Φρυκτοὶ Græcorum.

Eorũ vsus pro litteris.

Quis inuenerit?

Lib. VII.

—— ὃς στρατῷ φρυκτωρίαν,
Τήν τε φυλάξεις, τὰ θοὰ σημαντήρια
Ἔδειξε.

Vt Alcidamas Oratione in Palamedem: Πυρσοὺς αὖ ἐσοφίσατο, ἀλλ' ἐφ' ἡμετέρῳ κακῷ: *Faces inuenit, ſed in noſtrum malum.* Ipſe Palamedes apud Gorgiam ait, ἐξευρηκέναι πυρσοὺς, κρατίστους καὶ ταχίστους ἀγγέλους: *inueniſſe faces, optimos & celerrimos nuncios.* Et quod tamen Plinius de Sinone, cauſſam habet, quòd illum volunt ſuſtuliſſe facem quâ Græcos aduocabat. Q. Calaber:

> *Δὴ τότ' ἄρ' αἰθαλόεντα Σίνων ἀνὰ πυρσὸν ἄειρε*
> *Δεικνὺς ἀργείοισι πυρὸς σέλας:*
> *Tunc Sino flagrantem faculam ſublime leuauit,*
> *Oſtendens Græcis ignis decus.*

Romani interdum vſi. Romani etiam vſurparunt. vt Scipio apud Numantiam, quem Appianus ſcribit *diuiſiſſe caſtra & per partes aſsignaſſe Tribunis, cum præcepto, vt ſi impeterentur ab hoſte, de die panno rubro in haſtâ ſublato ſignificarent; de nocte, igne.* Vt Cæſar: *Celeriter, vt antè imperauerat, ignibus ſignificatione factâ, ex proximis caſtellis eò concurſum eſt.* Vegetius inter vſitata refert: *Si diuiſæ ſint copiæ, per noctem flammis, per diem fumo ſignificari ſocijs.*

In Iberic.
11. Gallic.

DIALOG. X.

De imperiis caſtrorum, & adminiſtratione in his talibus. Tribuni per vices faciunt. Et Salutationes ducum.

TANDEM, tandem, de Vigilijs abſoluimus, & ad *Exercitia* imus. AVD. Nec nunc quidem plenè. LIPS. Quid autem abeſt? AVD. De Tribuno ſiue Tribunis, quos crebrò Polybius & tu nominaſtis, & ferè duos, aut vnum. Quis igitur iſte? certus, an quem caſus dabat? LIPS. Ille verò certus, & nihil hîc à caſu. Commodè autem petis: & dabo. quia facit non ad dicta ſolùm, ſed dicenda. Ordo in hac adminiſtratione certus fuit, nec omnes Tribuni ſimul imperitarunt, nequa confuſio aut diſſenſio etiam, eſſet. Scis illud vetus, * Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. Quâ ſerie & diſcretione, iſta Polybij verba dicent: recita.

**Multorũ imperium non vtile.*

POLYB.

Τὴν δὲ καθόλου δοκιμασίαν τῆς πλευρᾶς, δύο τῶν χιλιάρχων· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν τὴν κατὰ τὸ στρατόπεδον ἐπιμέλειαν οὗτοι ποιοῦνται. κατὰ δύο γὰρ σφᾶς αὐτοὺς διελόντες ἀνὰ μέρος τοῦ ἑξαμήνου τὴν δίμηνον ἄρχουσι, καὶ πάσης οἱ λαχόντες τῆς ἐν τοῖς ὑπαίθροις προΐστανται

Vniuerſam lateris probationem duo Tribuni faciunt. Similiter aliam etiam caſtrẽſem curam hi ſunt qui gerunt. Nam in binos & binos ſe diuidentes, ſemeſtris ſpatij duos menſes imperant, & quos ea ſors tangit, vniuerſæ adminiſtrationi caſtrenſi

χρείας. ὁ δ' αὐτὸς τρόπος τῆς ἀρχῆς μὲν καὶ τῶν πραιφέκτων περὶ τοὺς συμμάχοις. οἱ δ' ἱππεῖς καὶ ταξίαρχοι, πάντες ἅμα τῷ φωτὶ παραγίνονται πρὸς τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς. οἱ δὲ χιλίαρχοι πρὸς τὸν ὕπατον, κἀκεῖνος μὲν τὸ κατεπεῖγον ἀεὶ παραγγέλλει τοῖς χιλιάρχοις, οἱ δὲ χιλίαρχοι τοῖς ἱππεῦσι καὶ ταξιάρχοις. οὗτοι δὲ τοῖς πολλοῖς, ὅταν ἑκάστων ὁ καιρὸς ᾖ.

castrensi tunc præsunt. Idem imperitandi modus Præfectorum in socios. Equites verò & Cēturiones cum primâ luce veniūt ad tentoria Tribunorum, Tribuni ad Consulis: atque ille quidquid agendum Tribunis edicit: Tribuni equitibus Centurionibúsque: isti vulgo militum, cùm tempus cuique rei venit.

,, *Vniuersam lateris probationem.*] Hoc ad castrorum munitionem spectat, de quâ dictum.

,, *Duo Tribuni.*] E quaque legione vnus, vt iam audies.

,, *Aliam etiam castrensem curam.*] Nempe vigilias disponere, circuire; tesseras & signum dare; denique, quidquid ad vsum, imperare. Sed inprimis etiam ius dicebant, & caussas siue lites militares cognoscebant. Liuius: *Tribunos & iura reddere in principiis sinebant, & signum ab eis petebant.* Imò puniebant etiam, & de capite cognoscebant. in Polybio infrà. *Munera Tribunorū.* Lib. XXVIII.

,, *In binos & binos se diuidentes.*] Totum hoc ita exaudio, vt velit vnius legionis sex Tribunos in tres se partes diuisisse, & binos imperasse per binos menses. Ita, cùm duæ legiones in castris, quattuor erant qui imperabant: sed nec ij continuò, diebusque, nisi fallor, alternis. Id à Consulibus quoque factum, cùm vterque in vnis castris, vt imperia in dies demutarent. Caussa sic censendi non vno loco Polybius (in totâ hac re castrensi:) qui ferè ad vnum Tribunum omnia refert. Ad vnum dico, cùm de vnâ legione; ad duos, cùm de duabus. Nisi obseruas, hærebis sæpè in eius verbis. Ista diuisio commoda fuit & prudens: commoda ad alternam requiem; prudens ad concordiam. Quisque enim suis diebus & mensibus, in suâ legione, imperium inhibebat. Ad hanc diuisionem spectauit Liuius: *Secundæ legionis Fuluius Tribunus militum erat, is suis mensibus dimisit legionem.* Disertè ait *menses*, multitudinis numero: & Polybius hîc *duos menses.* Alioqui potuisset diuisio institui, vt è quaque legione vnus in mensem. Sed non est ita. & quæ ratio in Centurionibus duobus valuit, ea hîc: vt altero ægro aut impedito, alter nihilominus munia obiret. Libet etiam quærere, cur in *semestre* tantum? cur non discreti sic in totum annum? Ratio fuit, quòd annus actionibus & negotijs *Diuisio Tribunorū. A Consulū exemplo. Vnus in diē imperabat.* Lib. XXXIV. *Alia diuisio reiecta. Cur semestris ea fuerit?*

inæqualis. Æſtas tota in expeditione & opere; hiems pigra & otioſa. Nequis ergo queri poſſet, aut honoratum ſe parùm, aut nimis oneratum; omnes ad res aut otium admittebant, prout tempora erant. Cogitandum etiam, an non hæc ſemeſtris diuiſio occaſionem dederit *Tribunis Semeſtribus*, de quîs dixi.

,, *Idem imperitandi modus Præfectorum in ſocios.*] Qui Præfecti Tribunis vbique adæquantur.

Equitum nomine Decuriones.

,, *Equites verò & Centuriones.*] Omnéſne equites? indefinitè dicit: ſed Decuriones intellegi tantùm, ratio & exemplum dictare videntur: vt iuerint modò ij, qui in imperio. Certè alius ille numerus prægrandis.

Centuriones & Decuriones ad Tribunos.

Tribuni ad Imperatorem.

Lib. III. Excid.

,, *Cum primâ luce veniunt ad tentoria Tribunorum.*] Ita me Deus, hoc pulchrum. Ecce ſexaginta Centuriones, triginta Decuriones (in vnâ legione ſupputo.) veniunt agmine, & compoſitè, ad Tribunos: (omnéſne? an eos modò, quorum illis menſibus imperium? hoc verius.) veniunt, inquam, ad Tribunos, per ſpeciem officij, vt ſalutent & vt deducant. Quid tum? ipſi Tribuni cum hoc comitatu ad Imperatorem ſummum. Nónne decorè omnia & vtiliter, ad dignitatem imperantium augendam? ad imprimendam ſubditis venerationem? Ioſephus de totâ iſtâ re: Ὑπὸ δὲ τὴν ἕω, τὸ στρατιωτικὸν μὲν ἐπὶ τοὺς ἑκατοντάρχας ἕκαστοι, πρὸς δὲ τοὺς χιλιάρχας οὗτοι συνίασιν ἀσπασόμενοι, μεθ' ὧν πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν ὅλων οἱ ταξίαρχαι πάντες: *Manè & ſub auroram, milites quidem ſinguli ad Centuriones, ad Tribunos porrò iſti conueniunt ſalutaturi: cum quibus ad Ducem primarium omnes deinde ordinum ductores.* Eadem dicit quæ Polybius: ſed hoc amplius de militibus, quòd ij quoque venerint è ſuâ quiſque centuriâ ſalutatum ducem. Iam addit noſter:

Signum manè datum Tribunis.

Lib. III.

,, *Ille quidquid agendum, Tribunis edicit.*] Non otioſa hæc aut honoraria tantùm ſalutatio, ſed viſio, *Numquid vellent?* Itaque Imperator tunc ijs *Signum dabat*, atque alia pro tempore edicebat agenda. De Signo, clarè ita Ioſephus: Ὁ δὲ αὐτοῖς τό τε ἐξ ἔθους σημεῖον, καὶ τὰ ἄλλα παραγγέλματα δίδωσι διαφέρειν εἰς τοὺς ὑποτεταγμένους: *Ipſe verò* (Imp.) *tunc illis ex more Signum dat & alia mandata perferenda ad ſubiectos.* Cur tamen tam manè ſignum? nam illud * nocturnum opinor intellegi, & vigiliarum. Ideò, quia & Tribuni plerumque diem occupati; & ipſe Imperator huc illuc diſtrahi poterat, & abire. Prouidè igitur & maturè: atque ipſi tamen apud ſe habebant, donec promendi tempus, & veſpere peterent Centuriones. Sed vide mihi etiam pulcherrimum imperandi modum. Imperator Tribunis edicit; iſti Centurionibus; Centuriones ſuis. Qui ipſe apud Spartanos, vt ſcribit Thucydides: Βασιλέως ἄγοντος ὑπ' ἐκείνου πάντα ἄρχεται. καὶ τοῖς μὲν πολεμάρχοις αὐτὸς φράζει τὸ δέον, οἱ δὲ τοῖς λοχαγοῖς, ἐκεῖνοι δὲ τοῖς πεντηκοντατῆρσιν, αὖθις δὲ οὗτοι τοῖς ἐνωμοτάρχαις, καὶ οὗτοι τῇ ἐνωμοτίᾳ: *Rex cùm ducit, ab eo omne imperium. & ipſe quidem Polemarchis* (velut Tribuni ſunt) *quod opus eſt edicit; iſti Centurionibus; hi Quinquagenarijs; hi Decanis; hi Decuriæ.* Prorſus idem ordo, niſi quod pluſculum etiam ſectus. At in illo Romano leuiter innouaſſe Paullus Æmi-

* Niſi & in diurnis excubijs velimus fuiſſe.

Ordo in imperijs.

Lib. V.

Æmilius videtur, de quo ita Liuius: *Vt ordine ac sine tumultu omnia in agmine, ad nutum imperiúmque Ducis fierent, prouidit. Vbi omnibus simul pronunciaretur quid fieret, neque omnes exaudirent, incerto imperio accepto, alios ab se adijcientes plus eo quod imperatum sit, alios minus facere. clamores deinde dissonos oriri omnibus locis, & priùs hostes quàm ipsos quid pararetur scire. Placere igitur Tribunum militum Primopilo legionis secretum edere imperium, illum & dein singulos proximo cuique in ordine Centurioni dicere quid opus facto sit: siue à primis signis ad nouissimum agmen, siue ab extremis ad primos perferendum sit.* Seneca huc spectauit, Epist. LX. *Quod in exercitibus his, quos magni Imperatores ordinant, fieri videmus, vt imperium ducis simul omnes copiæ sentiant, sic dispositæ vt signum ab vno datum peditem simul equitémque percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis.* Othonis etiam illud apud Tacitum huc refero: *Ita se Ducum auctoritas, & sic rigor disciplinæ habet, vt multa Centuriones Tribunósque tantùm iuberi expediat.* Sic enim rectè scripsimus, cùm anteà vulgatum esset; *multa per Centuriones.* Quis nescit autem per Centuriones omnia iuberi? sed hoc Otho ait, quædam secreta imperia esse, & ipsis tantùm Tribunis Centurionibusque edita: qui cùm opus, promant.

Lib. XLIIII

I. Hist.

Tacitus explicatus.

DIALOG. XI.

Ad Exercitia transitum. Ea diuisa, & primò dictum de Oneris exercitiis. Tulisse cibos, vallos, sarcinas, præter arma.

SED heus, vel nunc denique Labyrinthum hunc euasimus, & ventum ad *Exercitia*, alteram Disciplinæ partem. Absoluimus, an producimus? Longiuscula enim est, & licebit Augurum verbo, *Alio die.* Hoc magis, quòd dum castra & Vigilias ambimus, vrbem ambiuimus, & ad locum venimus vnde digressi. Ergóne domum? Quid rides? AVD. Nam tu mihi facere, quod fæminæ in amantes, videris. LIPS. Quâ causâ? AVD. Subducere te paullùm, vt magis incites. Quid autem opus? famem meam vides, quæ ipsâ auditione crescit. Res enim magis magisque allicit. & vt in puteis quò plus sumitur, melior dulciorque aqua euadit: sic in hac militari re, ad meum quidem gustum. Perge, & suggere. LIPS. Sed enim ipse puteus noster deficit, Polybius inquam: nec ille de Exercitijs verbum. AVD. Tu Polybius esto, & è pectore isto prome. Ibi quoque Musarum fontes saliunt. LIPS. Theatrum hoc, vt video, iterùm reserandum est, & fabella tota pergenda. Ergo porrò ambulemus paullùm, vel extra hanc vrbem. De Exercitiis autem vt ordine dicam, triplicia ea facio: *Oneris, Operis, Armorum.* De primis, succurrit M. Tullium aliquid scripsisse, quod vsui erit, & pro Polybio vicarium hunc dabo. Verba sunt è Tusculanâ secundâ, cùm laborem dilaudat & commendat ab exemplo militari.

Nostri exercitus primùm, vnde nomen habeant, vides. CICERO.

„ *deinde quis labor & quantus Agminis? Ferre plus dimi-*
„ *diati mensis cibaria, ferre siquid ad vsum velint, ferre val-*
„ *lum. Nam scutum, gladium, galeam nostri milites in onere*
„ *non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. Arma*
„ *enim membra esse militis dicunt, quæ quidem ita geruntur*
„ *aptè, vt si vsus foret, abiectis oneribus, expeditis armis vt*
„ *membris pugnare poßint.*

Romani laboriosissimi. *Facti tolerare.* In Mario.

Pleraque hîc omnia, quæ ad *Oneris* exercitia spectant; vsurpata Romanis præter & supra plerasque gentes. Quid simile vsquam, quale hîc legis, & audies? Atque eius rei fructus, indurescere, & corpus habere cuique labori ferendo. Plutarchus quidem de Romanis nostris tradidit, *eos sic fuisse laboribus suetos factósque* (διαπόνους vno verbo) *vt nec sudantem, nec suspirantem quemquam cerneres: ídque in diuturnâ illâ pugnâ cum Cimbris magno æstu & acri concursu, Q. Catulum notasse, & ad Senatum sic scripsisse.*

Lib. II. cap. I. *Fructus exercitij.* Lib. II. de Diæta. Ibid.

„ *Nostri exercitus vnde nomen.*] Clarum, quòd ab exercendo. Vegetius: *Exercitus ex re ipsâ atque opere exercitij nomen accepit.* Varro: *Exercitus, quòd exercitando fit melior.* Planè melior, fortiorque. Hippocrates: οἱ γὰρ ἀγύμναστοι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ παντὸς κοπιῶσι πόνου: *Inexercitati homines ab omni labore fatigantur.* Et idem generatim prolocutus: Ῥᾳθυμίη ὑγραίνει, καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα ποιέει. πόνος δὲ ξηραίνει, καὶ τὸ σῶμα ἰσχυρὸν ποιέει: *Desidia humectat, & imbecillum corpus fluidúmque reddit; labor siccat, & robustum strictúmque corpus facit.*

„ *Qui labor & quantus agminis.*] Alia enim exercitia omittit, illa sola agminis, id est Oneris diducit. Quæ profectò magna, & Virgilij verbo, pænè iniusta. Ille sic de istâ re:

III. Georg.

Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce viam dum carpit, & ante
Hosti exspectatum positis stat in ordine castris.

Lib. XI. cap. III. *Onera in Fasce.*

Eius exemplo Fabius: *Assueta gymnasiis & oleo corpora, quamlibet sint in suis certaminibus speciosa atque robusta, si militare iter fascésque & vigilias imperes, deficiant & quærant vnctores suos.* Fasces & ipse dixit, quia sic alligatas ferebant velut in fascem sarcinas: & malè atque imperitè qui hîc *Falces*.

Cibos ferunt. Lib. XLIIII. Lib. LVII. II. Ciuil.

„ *Ferre plus dimidiati mensis cibaria.*] Quattuor Oneris genera militibus imponit, *Cibum, Vtensilia, Vallum, Arma.* De cibo, ait, *Ferre plus dimidiati mensis.* Omnino *plus*: & sæpe etiam totius mensis. Liuius: *Prætore dimisso Consul, menstruum iusso milite secum ferre, profectus est.* Idem in Epitoma, de Scipione Numantino: *Militem triginta dierum frumentum ferre cogebat.* Paullò minus in Cæsare de Afranianis: *Frumenti copiam legionarij nonnullam habebant, quòd dierum vigintiduorum ab Ilerdâ*

frumen-

frumentum iussi erant efferre: cetrati auxiliaresque nullam, quorum erant & facultates ad parandum exiguæ, & corpora insueta ad onera portanda. Tot dierum portasse legionarios vides, sed solos. Auxiliares, inquit, insoliti erant & rudes ferendi. Mansit hæc durities etiam molliore æuo, & in Principum inferiorum rebus onera ista legis. In Alexandro Lampridij: *Milites expeditionis tempore sic disposuit, vt in mansionibus annonas acciperent, nec portarent cibaria decem & septem, vt solent, dierum, nisi in barbarico: quamuis & illîc mulis eos & camelis adiuuerit.* En illo quoque æuo septemdecim dierum (id est, *plus dimidiati mensis*, vt in Cicerone) cibaria ferebant: idque etiam inter socios & amicos. nisi quod remisit & laxauit paullùm Alexander. Remisit, sed non dissoluit. nam & posteà dierum hunc numerum reperio in Ammiano: *Tutum ex annonâ decem & septem dierum, quam in expeditionem pergens vehebat ceruicibus miles.* Sed an isto æuo frumentum ipsum datum & latum, an verò panis excoctus, quem Buccellatum (quia sectus in bucceas) vocabant, ambigo: imò potiùs iste. Spartianus in Piscennio: *Pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato iubens milites, & omnes, contentos esse.* Dat intellegi, Buccellatum communem cibum fuisse: sed delicatiores quosdam asperitatem illam aut siccitatem refugisse, & habuisse in exercitu pistores ad panem recentem. Ille vetuit, & iussit milites, imò & omnes (Legatos, Duces, honestiores) eo cum alijs vti. Ammianus in Iuliani rebus: *Viginti dierum frumentum ad vsus diuturnitatem excoctum, Buccellatum, vt vulgò appellant, humeris imposuit libentium militum.* Atque vt verum fatear, posterior ista ratio veteri vtilior & prior: quia ponderis minus, in mensurâ & modo eodem frumenti. Procopius de Iohanne quodam Præfecto Prætorij sub Iustiniano: *Panem qui in exercitu fertur, bis est consuetudo in clibanum ponere, vt diligenter coctus diu duret, neu citò corrumpi posset: verùm eumdem pondere à primo deficere, pro quartâ minimum parte, necessum est.* Addit deinde, varum & vafrum illum Iohannem, *vt pondus hoc lucri sibi faceret, nec sumptus tamen ad ignem adderet, panem hunc in blaneis iussisse siccari, vt in speciem coctus videretur: sed eumdem in naues illatum (maritima tunc fortè expeditio erat) statim in farinam solutum, eámque olidam & rancidam, cuius esu milites inciderunt in morbos.* Sed panis igitur talis, *bis* inquam *coctus*: quod nomen hodie retinet, atque ita olim Græcis. Δίπυρον enim dicebant, *bis ignitum.* Suidas: Δίπυρος ἄρτος, ὁ παρὰ ῥωμαίοις λεγόμενος παξαμᾶς: *Biscoctus panis, qui Romanis dicitur Paxamas.* Intellegit Græculos illos Romanos in imperio Byzantino, qui sic dixêre: siue *Paxamadium*, vt in Leone Imp. lego: *Commeatus paxamadij siue biscocti habeas viginti aut triginta libras.* Fragmentum super hoc pane in eodem Suidâ est incerti scriptoris: Σισύρας ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντες, ἐν αἷς δὴ ἄλλο οὐδὲν, ὅτι μὴ διπύρους ἄρτους οἴκοθεν ἐμβεβλημένοι ἀφίκοντο: *Saccos pelliceos in humeris ferentes, in quibus nihil aliud quàm panes biscoctos domi imposuerant, abibant.* Simile olim, quod ad saccos, quas πήρας, *peras* Polybius appellat. Eius quoque hoc fragmētum:

Auxiliares non ferunt.

Lib. XVII.

Buccellatum ferunt.

Lib. I. Bell. Wandal.

Bis coctus panis.

Cap. X.

Cibi in peris aut saccis.

Μηδ' ἐπὶ ὑποζυγίων, ἀλλ' ἐν σπυρίσι δέκα ἡμερῶν ἔχειν ἐφόδια: *Neque in iumentis, sed in saccis decem dierum habere cibaria.* Atque habes de onere frumenti. AVD. Quæro. ipsius olim frumenti an farinæ? LIPS. De frumento memini legere tantùm. AVD. Vnde igitur panis, cùm opus, & qui comminuebant? LIPS. Aut tundebant pinsebantque, aut molis manuariis frangebant. Certè istas quoque inter instrumenta militaria fuisse, & comitatas castra, dicas ex Liuio. apud quem varij Italiæ populi Scipioni ituro in Africam conferunt, *scuta, galeas, hastas, secures, rutra, falces, alueolos, molas.* Sed & Plutarchus auctor, Antonij exercitum è Parthiâ reducem, fame tentatum, *quòd ægrè frumentari liceret, & deficerentur molis: quæ relictæ omissæq́; fuerant, iumentis partim mortuis, partim ad ægros ferendos translatis.* Ergo & in Iumentis hæc ferebantur.

Mola in exercitu.

Lib. XXIX.

„ *Ferre siquid ad vsum velint.*] Hæc sunt, quæ Vtensilia dixi. quæ illa? Partem eorum Iosephus dat: *Ferunt,* inquit, Romani pedites *hastam & scutum:* Πρὸς δὲ τούτοις, πρίονα καὶ κόφινον, ἄμην τε καὶ πέλεκυν. πρὸς δὲ, ἱμάντα καὶ δρέπανον καὶ ἅλυσιν: *Præter ista, serram, & corbem, rutrum, & securim; amplius, lorum, falcem, & catenam.* Multa sanè hæc onera, & pertinent pleraque ad lignandum, pabulandum, muniendum: postremum, id est *Catena,* ad captiuos vinciendos. Sed tu me respicis, & vultu rogas an hæc tulerint omnia? Ista, & plura etiam. nam vbi olla, veru, & talia ad victum? Atqui tulisse ista cùm Appianus in Ibericis dicit, tum ipsa res vult & monumenta antiqua ostendunt. In columnâ Traiani militem sic videas:

Vtensilia Romanorũ.

Vallorum numerus.

„ *Ferre vallum.*] Tertium id onus. Sed vallum, an vallos tulere? Sæpè & plurimùm vallos. In Liuio de septenis, vbi Scipio disciplinam reformat ad Numantiam: *Triginta dierum frumentum ac septenos vallos ferre cogebat.* In eodem de duodenis. *Armati cum cibariis in quinque dies, vallisque duodenis Martio in campo adessent.* Sed hæc rariora: ex vsu & more fuit, ferre ternos aut quaternos. Ipse Polybius, vbi ex professo de Vallis, libro XVII. Εἷς ἀνὴρ φέρει τρεῖς καὶ τέτταρας συνθεὶς ἐπ' ἀλλήλους: *Vnus vir fert tres aut quattuor, simul eos componens.* Isti autem ferebantur, vt statim liceret vallare se & munire, si castra subitò locanda, aut alia necessitas esset. Cogita numerum militum, qui fuêre in Consulari exercitu supra *sedecim millia:* ter aut quater tot vallos: profectò densa & firma munitio statim strui potuit, contra equitem peditemque. Ita nec in agmine facile fuit eos opprimere aut dissipare.

Epist. LVII · *Lib. III.* · *Eorum vtilitas.*

„ *Nam scutum, galeam.*] Quartum onus, Arma. Imò non onus, ait Cicero, & habent milites quasi sua membra. Tale de Annibalis veterano milite Silius, aspectu & imitatione non dubiâ Ciceronis:

Arma pro membris.

Ac ne nocte quidem clypeíue ensésue reposti,
Non pharetræ aut iacula, & pro membris arma fuêre. Lib. XI.

Simile Hegesippus, apud quem sic Romani: *Alijs arma oneri sunt, nobis integumento quia vsu leuantur.* Sed addit Cicero, *aptè gesta fuisse.* quod videre est in imagine suprà positâ è columnâ Traiani. Pendet galea ab dextro humero ad pectus; scutum in sinistrâ; in eadem, pertica cum sarcinis. Polybius tamen ait, *scutum ab humeris loro reuinctum pependisse, manibus tulisse pila & vallos.* Sed Galea cur non in capite? id quoque ad duritiem, vt incederent eo nudo. Sed tu quid ad ista? siles? AVD. Stupore quidem defixus. Tot & talia vt vir vnus tulerit? mihi non vir, sed iumentum. LIPS. Rectissimè dicis. & sic Iosephus comparat, qui scribit ὀλίγον ἀποδεῖν τῶν ἀχθοφορούντων ὀρέων τὸν πεζόν: *Parum abesse à mulis sarcinarijs peditem* Romanum. Itaque & *Mulos* ioco etiam vocabant, an ipsos milites, an Furculas eorum? Festus: *Muli Mariani dici solebant C. Marij instituto, cuius milites in furcâ interpositâ tabellâ, varicosiùs onera sua portare adsueuerant.* Frontinus: *C. Marius recidendorum impedimentorum gratiâ, quibus maximè agmen oneratur, vasa & cibaria militum in fasciculos aptata furcis imposuit, sub quibus & habile onus & facilis requies esset. Vnde & in prouerbium tractum est, Muli Mariani.* Tales istas Furculas appellarunt *Aerumnulas*: quod Festus in eâ voce notat.

Lib. III. · *Ratio ferendorum.* · *Lib. XVII.* · *Romani muli.* · *Lib. IIII. cap. I.*

Et sic quidem onusti milites, quod admirationem tuam intendat, iter grande sæpe conficiebant. Vegetius tirones suos adsuefacit, *pondus baiulare vsque ad *sexaginta libras, & iter facere gradu militari: quibus in arduis expeditionibus, necessitas imminet, annonam pariter & arma portandi.* Ait *gradu militari*: qui scilicet grandior. atque ita quasi prouerbialiter Plautus:

Onusti diu ambulant. · *Lib. I. cap. XIX.* · *Credo in veteri onere plus fuisse.

Quin hinc metimur gradibus militarijs?

Sed quod istud iter & quantum, dignum sit inquiri. Vegetius ita definit: *Horis quinque æstiuis, vigintiquinque millia passuum, militari gradu confici.*

Cæsaris celeritas.

*fici.*Et sunt pro hoc modo,aut supra eum(vbi celeritate opus) exempla. Vt in Hirtio,de Cæsare,bello Africo:*Tertiâ vigiliâ egressus ab Agar,sedecim millia passuum nocte progressus,ad Thapsum castra ponit.* En tot illa millia conficit nec sex totis horis,idque nocturnis,& (quod notes) æstiuis.Eæ autem sanè noctu breuiores,pro more Romano : atque hæc sub Iunium mensem gesta.In ipso Cæsare,ad Gergouiam nuncio accepto de Æduorum defectione,post mediam noctem *legiones quattuor expeditas, & equitatum educit*:*passuum millia* XXV. *progressus*, agmen Æduorum conspicit,moratur,in deditionem accipit : *tribúsque horis nocturnis exercitui ad quietem datis,summo studio militum, ante ortum solis,in castra redit.*Ita quinquaginta millia conficit à mediâ nocte ad diei alterius initium:sed,quod sanè mirum,rebus gerendis & hoste impeditus. Sed & idem Cæsar,periclitante Q. Cicerone, cum M. Crassus horâ tertiâ diei aduenisset,*eo die circiter viginti millia passuum progreditur.* Nec longè aliter Macedones,de quibus Polyænus : *Philippus exercebat vnà cum armis trecenta sæpe stadia ambulare,ferentes galeas,peltas,ocreas, sarissas, & prætereà commeatum,& quæcumque vasa cottidiani vsus.* Reddidi fideliter ipsa verba:& nónne hæc sunt milliaria *trigintaseptem* amplius? Vide & sarcinas,& arma,haud longè abeunt à duritiâ Romanâ. Imò verò in frumenti modo paria fecisse etiam lego,& menstruum tulisse.Frontinus: *Philippus cùm primùm exercitum constitueret,vehiculorum vsum omnibus interdixit,equitibus non amplius quàm singulos calones habere permisit,peditibus autem denis singulos,qui * molas & funes ferrent.In æstiua exeuntibus triginta dierum farinam collo portari imperauit.*O eximium regem, & dignum filio Alexandro! cuius felicitas tamen & magnitudo fuit à virtute & seminibus paternis. Nec Macedones ista solùm,sed de Cattis Tacitus : *Omne robur in pedite. quem super arma ferramentis quoque & copiis onerant.* Quin & Turcas hodie, *ollam æneam, scutellam, securim, igniarium, sacculum cum annonâ*, & talia quædam ferre, scimus per eos qui vidêre. Quid nostra ad hæc ignauia? refragatur,aut ridet : & tantùm ab onere ferendo absunt, vt vix sua arma. quid arma? imò vix sese ferũt, & pedites etiam videas in equo vehi. Quàm malè memores dicti illius Scipionis! qui tales quosdam ignauos cùm in agmine suo vidisset,equis iussit detrahi, & addidit : *Nihil ab eo milite boni exspectandum, qui pedibus suis ambulare non posset.* Appianus in Ibericis: AVD. Quidquid adfers,non desino admirationis, nec video quî tot onera iis lata. LIPS. Commodè & facilè,sed doctore vsu. Nam à primo tirocinio condiscebant,& assiduò deinde vsurpabant. *Nihil autem est*, ait verè Vegetius, *quod non assidua meditatio facillimum reddat.* AVD. Sed quæro tamen, an non Serui iis & Iumenta? Si hæc fuerunt, quid opus illa ipsos ferre? LIPS. Respondebo distinctè. Habuêre seruos, sed nec multos, nec vulgò. Tribuni,Centuriones,& digniores militum habebant:gregarij non habebant.Sallustius,de Metello:*Ne lixæ exercitum sequerentur. ne miles gregarius in castris,néue in agmine,seruum aut iumentum haberet.* Vides

Macedones ad Romanã militiam.

Lib IIII. cap. I.

* Nota de molis, vt suprà.

Etiam Catti prisci.

Turpe militem in equo vehi.

Calones etiã pauci.

In Iug.

ampu-

amputata hæc adiumenta inertiæ, & neutrum gregariis licuisse. Sed addit idem etiam Sallustius: *ceteris arctè modum statuisse.* id est, dignioribus quoque præfinisse, vltra quos & quot non haberent. Nec aliter in veteri militiâ: in sequenti, hoc & alia solutiora. Tacitus de Vitelliano exercitu: *Sexaginta millia armatorum sequebantur licentiâ corrupta. Calonum numerus amplior.* Grandis numerus, & supra ipsum militum: quod probo nostro Censori non probum, & inter corruptelas militiæ habet. Iosephus tamen aliter, qui de numerosis istis calonibus recenset, & parte aliquâ probat. *Erāt*, inquit, *Vespasiano ad sexaginta millia militum, præter calones, qui multi admodum sequebantur, vsu & peritiâ militari vix infra dominos ponendi. Nam & in pace, assiduè exercitijs eorum intersunt; & in bello cum ijs versantur & periclitantur. adeò vt nec peritiâ nec robore à quoquam, nisi à solis dominis vincantur. In quo admirari est Romanorum prudentiam, qui famulos ita assuefaciunt & instituunt, vt non solùm ad vitæ officia, sed ab belli munia sint apti.* Discis ex eo Calones istos grandiores fuisse, & bello quoque bonos. quod Iosephus laudat & prudentię ascribit; me dissentiente, qui puto turbam hāc semper corrumpendæ disciplinæ esse. Sed de Seruis tātùm est: à quibus *Lixæ* diuersi, qui velut negotiatores, quæstus sui caussâ castra sequebantur. De quibus aliâs. Nunc de Iumentis, dico. ea quoque in castris plura fuisse, sed gregarijs militibus non nisi ad vsum communem: nempe vt tentoria, vt molas, & siquid tale ferrent. Digniores sibi quædam habuêre & ad proprium vsum. Reperies & his & vehiculis modum etiam positum: imò rarenter vehiculis eos vsos. quia hæc scilicet impediunt aut morantur iter, præsertim per angusta aut confragosa. Mei iudicij siquid est, malim & in nostrâ militiâ frequentiora iumenta *Sagmaria* esse, quàm currus: excipio quod ad Tormentorum vecturam.

Posteà increbuerunt.

II. Hist.

Calones illi militares planè.

Iumenta multa publica.

DIALOG. XII.

De Agmine toto. tum de metatione castrorum, & metatoribus.

SED illud etiam opportunè hîc monebo (non enim ad lancem aut dimensum verba damus) compositos & ordinatos sub his oneribus iuisse, nec viæ tantùm sed pugnæ aptos. Mira eorum hîc prouidentia & dispositio, quam licet è Polybio cognoscas. Puer librum reddito, & tu legito: ego paullùm hîc consido.

Τὰς δ' ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἀναστρατοπεδείας ποιοῦνται τὸν τρόπον τοῦτον· ὅταν τὸ πρῶτον σημήνῃ, καταλύουσι τὰς σκηνὰς, καὶ συντιθέασι τὰ φορτία πάντες.

E castris suis discedunt hunc in modum. Cùm primum signum datum est, tabernacula sua detendunt, & sarcinas componunt omnes.

POLYB.

οὔτε δὲ καθελεῖν ἔξεστιν, οὔτ' ἀναστῆσαι πρότερον οὐδενὶ τῆς τῶν χιλιάρχων καὶ τοῦ στρατηγοῦ σκηνῆς. ὅταν δὲ τὸ δεύτερον, διαπιθέασι τὰ σκευοφόρα τοῖς ὑποζυγίοις. ἐπὰν δὲ τὸ τρίτον σημήνῃ, προάγειν δεῖ τοὺς πρώτους, καὶ κινεῖν τὴν ὅλην παρεμβολήν. εἰς μὲν οὖν τὴν πρωτοπορείαν, ὡς ἐπίπαν, τάττουσι τοὺς ἐπιλέκτους. τούτοις δὲ τὸ τῶν συμμάχων δεξιὸν ἐπιβάλλει κέρας. ἑξῆς δὲ τούτοις ἕπεται τὰ τῶν προειρημένων ὑποζύγια. τῇ δὲ τούτων πορείᾳ τὸ πρῶτον τῶν ῥωμαϊκῶν ἀκολουθεῖ στρατόπεδον, ἔχον ὄπισθεν τὴν ἰδίαν ἀποσκευήν. ἔπειτα κατακολουθεῖ τὸ δεύτερον στρατόπεδον, ἑπομένων αὐτῷ τῶν ἰδίων ὑποζυγίων, καὶ τῆς τῶν συμμάχων ἀποσκευῆς, τῶν ἀπὸ τῆς οὐραγίας τεταγμένων. τελευταῖον γὰρ ἐν τῇ πορείᾳ τάττεται τὸ τῶν συμμάχων εὐώνυμον κέρας. οἱ δ' ἱππεῖς ποτὲ μὲν ἀπουραγοῦσι τοῖς αὑτῶν ἑκάστοις μέρεσι, ποτὲ δὲ παρὰ τὰ ὑποζύγια πλάγιοι παραπορεύονται, συνέχοντες ταῦτα, καὶ τὴν ἀσφάλειαν τούτοις παρασκευάζοντες. προσδοκίας δ' οὔσης κατὰ τὴν οὐραγίαν, τὰ μὲν ἄλλα

Sed nec detrahere, nec cõstituere cuiquam tabernaculũ fas, priusquam Tribunorum & Imperatoris erigatur deponaturue. Cùm verò secundũ signum sonuit, imponunt sarcinas iumentis. Cùm tertium, procedere oportet primos & mouere tota castra. Ad primũ autem agmẽ plerũque ponunt Extraordinarios. his succedit sociorũ cornu Dextrum. Post istos sequuntur iumẽta prædictorũ. Horum agmini succedit & consequitur Romana prima legio, à tergo habẽs vasa sua & impedimenta: tum secunda legio, cui subsequuntur iumenta sua, & sociorum itẽ impedimenta, qui ad tergum locati sunt. Ultimum enim in agmine est sociorum cornu Sinistrum. Equites porrò interdum à tergo sunt quisque suæ parti, interdum ad latera iumentis adequitant, continentes & coërcentes ea & securitatem item præstãtes. Cùm autẽ suspicio à tergo est, reliqua quidem

παρ' αὐτοῖς τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον. αὐτοὶ δ' οἱ τῶν συμμάχων ἐπίλεκτοι, τὴν οὐραγίαν ἀντὶ τῆς πρωτοπορείας μεταλαμβάνουσι. παρὰ δὲ μίαν ἡμέραν τὰ μὲν ἡγεῖται τῶν στρατοπέδων καὶ τῶν κεράτων, τὰ δ' αὐτὰ πάλιν ἕπεται ταῦτα κατόπιν, ἵνα τῆς περὶ τὰς ὑδρείας καὶ σιτολογίας ἀκεραιότητος πάντες ἐπίσον κοινωνῶσι, μεταλαμβάνοντες ἀεὶ τὴν ἐπὶ τῆς πρωτοπορείας ἐναλλὰξ τάξιν. χρῶνται δὲ καὶ ἑτέρῳ γένει πορείας ἐν τοῖς ἐπισφαλέσι τῶν καιρῶν, ἐὰν ἀναπεπταμένους ἔχωσι τόπους. ἄγουσι γὰρ τριφαλαγγίαν παράλληλον τῶν ἁστάτων καὶ πριγκίπων καὶ τριαρίων, τάττοντες τὰ τῶν ἡγουμένων σημαιῶν ὑποζύγια πρὸ πάντων. ἐπὶ δὲ ταῖς πρώταις σημαίαις τὰ τῶν δευτέρων, ἐπὶ δὲ ταῖς δευτέραις τὰ τῶν τρίτων. καὶ κατὰ λόγον οὕτως ἐναλλὰξ ἀεὶ τιθέντες τὰ ὑποζύγια ταῖς σημαίαις. οὕτω δὲ συντάξαντες τὴν πορείαν, ἐπειδὰν προσπίπτῃ τι τῶν δεινῶν, ποτὲ μὲν παρ' ἀσπίδα κλίναντες, ποτὲ δ' ἐπὶ δόρυ προάγουσι τὰς σημαίας ἐκ τῶν ὑποζυ-

eodem modo atq; ordine manent, ipsi tantùm Extraordinarij pro fronte tergum curãt, eóque traducuntur: alternis autem diebus altera legio & alterum cornu præcedunt, eadémque rursus sequuntur. vt commodi scilicet, quod ex aquatione aut pabulatione integrâ & illibatâ euenit, æqualiter omnes participes fiant, mutantes semper ordinem, vt alternatim primi incedant. Vtuntur & alio genere agminis tẽporibus intutis, cùm patẽtes habent locos. Ducunt enim triplicem phalangem siue aciem æquidistãtem, Hastatorum, Principum, Triariorum, iumenta primorum manipulorum omnibus præponentes; post autem primos manipulos, iumenta secundorũ; post secundos, tertiorum: atque hoc modo semper alternatim iumenta collocantes. Ita agmine constituto, siquid hostile incidit, aliâs ad scutum inclinantes, aliâs ad hastam, producunt manipulos ex iumentis & impedi-

γίων πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἐπιφάνειαν. λοιπὸν ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ μιᾷ κινήσει τὸ μὲν τῶν ὁπλιτῶν σύστημα λαμβάνει παρατάξεως διάθεσιν, ἐὰν μήποτε προσεξελίξαι δέῃ τοὺς ἀστάτους, τότε τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν παρεπομένων τούτοις πλῆθος ὑπὸ τοὺς παρατεταγμένους ὑπεσαλκὸς ἔχει τὴν καθήκουσαν χώραν πρὸς τὸν κίνδυνον. ὅταν δὲ κατὰ τὰς πορείας ἐγγίζωσι στρατοπεδεύειν, προπορεύονται χιλίαρχος καὶ τῶν ταξιάρχων οἱ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἀεὶ προχειρισθέντες. οἵτινες ἐπειδὰν συνθεάσωνται τὸν ὅλον τόπον, οὗ δεῖ στρατοπεδεύειν, ἐν αὐτῷ τούτῳ πρῶτον μὲν διέλαβον τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴν, οὗ δεήσει θεῖναι κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, καὶ παρὰ ποίαν ἐπιφάνειαν καὶ πλευρὰν τῆς περὶ τὴν σκηνὴν περιστάσεως παρεμβαλεῖν τὰ στρατόπεδα. τούτων δὲ προκριθέντων, διαμετροῦνται τὴν περίστασιν τῆς σκηνῆς. μετὰ δὲ ταῦτα τὴν εὐθεῖαν, ἐφ' ἧς αἱ σκηναὶ τίθενται τῶν χιλιάρχων. ἑξῆς δὲ τὴν ταύτης παράλληλον, ἀφ' ἧς ἄρχεται τὰ στρατόπεδα παρεμβαλεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐπὶ θάτερα μέρη ταῖς τῆς σκηνῆς καταμετρήσαντες γραμμαῖς, περὶ ὧν

*In Græco lego ἔχειν.

*pedimentis in hostium aspectum. Ceterùm breui tempore armatorum corpus accipit pugnæ ordinem: nisi quòd euoluere Hastatos oporteat, & iumenta ac subsequentem iis multitudinem * habere conuenientem locum ad discrimen. Cùm verò appropinquauerint vbi castra ponenda, præeunt Tribunus & Centurionum illi, qui ad hoc munus semper electi sunt. Hi cùm totum locum conspexerint vbi metari oportet, in eo primum capiunt & designãt Prætorium, vbi id ponere oportebit iuxta ea quæ diximus: & ad quod latus aspectúmque loci Prætorio adiacentis ponere legiones. His electis & captis, dimetiuntur Prætorij ambitum: deinde lineam rectam, ad quam tabernacula Tribunorum locantur: tum aliam lineam æquidistantem, à quâ incipiunt metari legiones. Consimiliter & latera vtrimque ad Prætorium dimetiuntur & describunt lineis, de quibus*

ὑπεδείξαμεν ἄρτι διὰ πλειόνων κατὰ μέρος. γινομένων δὲ τούτων ἐν βραχεῖ χρόνῳ, διὰ τὸ ῥᾳδίαν εἶναι τὴν καταμέτρησιν, ὡς ἁπάντων ὡρισμένων καὶ συνήθων ὄντων διαστημάτων. μετὰ δὲ ταῦτα σημαίαν ἔπηξαν μίαν μὲν καὶ πρώτην, ἐν ᾧ δεῖ τόπῳ τίθεσθαι τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνήν, δευτέραν δὲ τὴν ἐπὶ τῆς προκριθείσης πλευρᾶς, τρίτην ἐπὶ μέσης τῆς γραμμῆς, ἐφ᾽ ἧς οἱ χιλίαρχοι σκηνοῦσι, τετάρτην παρεντίθενται τὰ στρατόπεδα. καὶ ταύτας μὲν ποιοῦσι φοινικᾶς, τὴν δὲ τοῦ στρατηγοῦ λευκήν, τὰ δ᾽ ἐπὶ θάτερα ποτὲ μὲν ψιλὰ δόρατα πηγνύουσι, ποτὲ δὲ σημαίας ἐκ τῶν ἄλλων χρωμάτων. γενομένων δὲ τούτων, ἑξῆς τὰς ῥύμας διεμέτρησαν, καὶ δόρατα κατέπηξαν ἐφ᾽ ἑκάστης ῥύμης, ἐξ ὧν εἰκότως ὅταν ἐγγίσῃ τὰ στρατόπεδα κατὰ τὰς πορείας, καὶ γίνεται εὐσύνοπτος ὁ τόπος τῆς παρεμβολῆς, εὐθέως ἅπαντα γίνεται πᾶσι γνώριμα, τεκμαιρομένοις καὶ συλλογιζομένοις ἀπὸ τῆς τοῦ στρατηγοῦ σημαίας. λοιπὸν ἑκάστου σαφῶς γινώσκοντος ἐν ποίᾳ ῥύμῃ, καὶ ποίῳ τόπῳ τῆς ῥύμης σκηνοῖ, διὰ τὸ πάντας ἀεὶ τὸν αὐτὸν τόπον ἐπέχειν τῆς στρατοπεδείας. γίνεταί τι παραπλήσιον οἷον ἂν εἰς

bus diximus vbertim & distincté. His in breui absolutis, quoniam facilis dimensio, omnibus interuallis definitis iamantè & consuetis: tum Vexillum defigunt, vnum quidem & primum in loco vbi Prætorium ponendum; secundum in latere electo; tertium in mediâ lineâ vbi Tribuni tendunt; quartum, vbi legiones. Et hæc quidem faciunt punicea, illud autem Imperatoris album: ad latera porrò interdum tenues hastas defigunt, interdum vexilla coloris alterius. His factis, Strigas dimetiuntur, & hastas in quaque eâ defigunt: è quibus, cùm appropinquarunt copiæ & in conspectu habent castra, statim omnia omnibus innotescunt, indicio & ratiocinio vsis à Prætorij signo. Et cùm quisque sciat in quâ Strigâ, & quâ parte tendat, (semper enim in eâdem:) fit quiddam simile, vt si exercitus in notam & suam

vrbem

πόλιν εἰς τὴν στρατόπεδον ἐγχώριον. καὶ γὰρ ἐκεῖ διακλίναντας ἀπὸ τῶν πυλῶν, εὐθέως ἕκαστοι προάγουσι, καὶ παραγίνονται πρὸς τὰς ἰδίας οἰκήσεις ἀδιαπτώτως, διὰ τὸ καθόλου καὶ κατὰ μέρος γινώσκειν, ποῦ τῆς πόλεώς ἐστιν αὐτοῖς ἡ κατάλυσις. τὸ δὲ παραπλήσιον τούτοις καὶ περὶ τὰς ῥωμαϊκὰς συμβαίνει στρατοπεδείας, ἢ καὶ δοκοῦσι ῥωμαῖοι καταδιώκοντες τὴν ἐν τούτοις εὐχέρειαν, τὴν ἐναντίαν ὁδὸν πορεύεσθαι τοῖς ἕλλησι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. οἱ μὲν γὰρ ἕλληνες ἐν τῷ στρατοπεδεύειν ἡγοῦνται κυριώτατον τὸ κατακολουθεῖν ταῖς ἐξ αὐτῶν τῶν τόπων ὀχυρότησιν, ἅμα μὲν ἐκκλίνοντες τὴν περὶ τὰς ταφρείας ταλαιπωρίαν, ἅμα δὲ νομίζοντες οὐχ ὁμοίας εἶναι τὰς χειροποιήτους ἀσφαλείας, ταῖς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἐπὶ τῶν τόπων ὑπαρχούσαις ὀχυρότησιν. διὸ καὶ κατά τε τὴν τῆς ὅλης παρεμβολῆς θέσιν, πᾶν ἀναγκάζονται σχῆμα μεταλαμβάνειν, ἑπόμενοι τοῖς τόποις, τά τε μέρη μεταλλάττειν ἄλλοτε πρὸς ἀλλήλους καὶ καταλλήλους τόπους. ἐξ ὧν ἀνάστατον ὑπάρχειν συμβαίνει καὶ τὸν καθ' ἰδίαν, καὶ τὸν κατὰ μέρος ἑκάστῳ τόπον τῆς στρατοπεδείας. ῥωμαῖοι

vrbem ingrediatur. Illic enim statim à portis declinantes procedunt, & quisque veniũt ad suas ædes sine ambage aut errore: quoniam & vniuersè & in parte cognoscunt, quâ regione vrbis iis diuertendum. Simile igitur & in Romanis metationibus euenit: eóque videntur Romani, facilitatem hanc spectantes, contrariam Græcis hac in parte viam instituisse. Græci enim in metatione præcipuum censent, sequi & captare ex ipsis locis firmitatem: simul & laborem muniendi detractantes, tum & censentes haud pares esse naturalibus manufactas munitiones. Itaque & in vniuersâ castrorum positurâ, quamlibet formam assumunt necessariò, locis obsequentes, & partes ipsas commutare aliter atque aliter pro situ. E quibus incertum accidit locum esse & priuatim cuique & in partibus aßignandum. Romani

verò

δὲ τὴν περὶ τὰς τάφρους ταλαιπωρίαν, καὶ τἆλλα τὰ παρεπόμενα τούτοις ὑπομένειν αἱροῦνται χάριν τῆς εὐχερείας, καὶ τοῦ γνώριμον καὶ μίαν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν ἀεὶ παρεμβολήν.

verò illam quæ circa fossas est ærumnam & laborem, quæque alia adhærent, subire eligunt, caussâ facilitatis & aptitudinis, & vt notam atque vnicam eamdémque semper habeant metationem.

Pluscula hæc verba sunt, & ideò in plerisque clara. Summa eorum est (vtiliter enim contraham:) duplex genus agminis esse. Prius commune, & cùm sine motu incedunt: quod est tale. Præeunt & exeunt *Extraordinarij*, & agmen ducunt. Cur illi? quia portæ Prætoriæ vicini, per quam ferè egressus: atque etiam quia ordine pænè illo exeunt, quo metati. Secundi, *Cornu Dextrum* Sociorum: tertij, *prima legio*: quarti, *secunda*; vltimi, *læuum cornu*. Ad latera *equites*, aut quisque post suorum agmen: id est, Sociorum post socios, Romani post legiones. Habet enim quæque legio suam Alam, & item Cornu. Media his singulis ordinibus sunt impedimenta. Si consideras, pulcher est, & pænè idem qui castrorum ordo: præsertim cùm equites medij incedunt. Alterum genus non ita commune, & cùm in hostico, & vicino periculo incedunt. Id tale. Præeunt impedimenta Hastatorum, ipsi sequuntur: tum iterùm impedimenta Principum, & mox ipsi: idem in Triarijs. Est igitur tum quasi composita ad pugnam acies, nisi quòd euoluere se oportet ab impedimentis: quod fit, ad latus alterum declinando, & in hostem eundo, illis subsistentibus, aut retrò subductis. Summatim hæc sententia: nisi quòd adtexit de ratione metandi & delineandi castra. Nunc verba lustremus. Ait: *Duplex agmen.*

„ *Cùm primum signum datum est.*] Id *Itinerarium sonare* Ammianus dixit: *Extractâ quiete nocturnâ, itinerarium sonare lituos iubet.* Ad primum autem hoc signum vasa colligantur, & ad secundum mulis imponuntur, vt mox in Iosepho. Inde serui apud Plautum dictio: *Cor colligatis vasis expectat meum.* *Classicum ad iter.* Lib. XXIIII

„ *Cùm tertium.*] Nota ergo ter sonuisse signum, vt nihil trepidè aut confusè: & cuique signo actionem suam adnexam. Iosephus ita prorsus: *Ter signum sonuit.* Ἐξεῖναι δὲ τοῦ στρατοπέδου δέον, ὑποσημαίνει μὲν ἡ σάλπιγξ, ἠρεμεῖ δὲ οὐδείς, ἀλλὰ ἅμα νεύματι τὰς μὲν σκηνὰς ἀναιροῦσιν, πάντα δὲ ἐξαρτύονται πρὸς τὴν ἔξοδον. πάλιν δὲ αἱ σάλπιγγες ὑποσημαίνουσιν παρεσκευάσθαι. οἱ δὲ ἐν τάχει τοῖς τε ὀρεῦσι καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπιθέντες τὴν ἀποσκευήν, ἑστᾶσιν ὥσπερ ἐφ' ὕσπληγος ἐξορμᾶν ἕτοιμοι, ὑποπιμπρᾶσί τε ἤδη τὴν παρεμβολήν, ὡς αὐτοῖς μὲν ῥᾴδιον ἐκεῖ πάλιν τειχίσασθαι, μὴ γένοιτο δὲ ἐκεῖνο ποτὲ τοῖς πολεμίοις χρήσιμον. καὶ τρίτον δὲ ὁμοίως αἱ σάλπιγγες προσημαίνουσι τὴν ἔξοδον, ἐπισπέρχοντες τοὺς δι' αἰ-

τίαν τινὰ βραδύνοντας, ὡς μή τις ἀπολειφθείη τάξεως. ὅτε κῆρυξ δεξιὸς τῷ πολεμάρχῳ παραστὰς, εἰ πρὸς πόλεμόν εἰσὶ ἕτοιμοι τῇ πατρίῳ γλώσσῃ τρὶς ἀναπυνθάνεται, κἀκεῖνοι τοσαυτάκις ἀντιβοῶσι μέγα τι καὶ πρόθυμον, ἕτοιμοι λέγοντες. φθάνουσί τε τὸν ἐπερωτῶντα, καί τινος ἀρηΐου πνεύματος ὑποπιμπλάμενοι, τῇ βοῇ συνεξαίρουσι τὰς δεξιάς. ἔπειτα προϊόντες ὁδεύουσιν ἡσυχῇ, καὶ μετὰ κόσμου πάντες, ὥσπερ ἐν πολέμῳ τὴν ἰδίαν τάξιν ἕκαστος φυλάσσων: *Cùm castris egrediendum est, significat quidem id Tuba, nemo autem quiescit, sed vel solo nutu moniti* (fortasse in Græco meliùs ἅμα πνεύματι, quod esset, *vnà cum tubæ flatu & spiritu*) *tabernacula tollunt, atque omnia ad exitum aptantur. Iterùm verò tubæ significant paratos esse. atque illi mulis & vehiculis imponentes impedimenta, stant velut in carceribus exire parati & auidi: incendunt verò tunc sua castra, vt quibus facile est iterùm ea construere, & ne hostibus quandoque ea vsui sint. Et simul tertiò tubæ dant signum, quæ vrgent & excitant ob caussam aliquã tardantes, nequis ordinẽ deserat. At præco dexter Imperatori adsistens, an ad bellũ parati sint, patrio sermone ter percunctatur: atque illi toties contrà acclamant altâ & alacri voce, paratos se esse. Occupant autem & præueniunt interrogantem, & Martiali quodam spiritu repleti vnà cum voce dextras attollunt. Tum progredientes viam faciunt, silentio & quietè, decenter omnes, tamquam in bello, proprium ordinem asseruantes.* Pulchrè ista narrat & explicatè; vt pleraque ille scriptor mente & iudicio bonus. Sed ait in primo signo σάλπιγγα siue *Tubam* singulatiter sonuisse: in altero tertioque, σάλπιγγας, *Tubas*. Et credo sic fuisse: ac secũdò tertioque classicum cecinisse. Nam etsi in Iosepho σάλπιγγες dicuntur siue tubæ, totũ genus tamen intellegit: vt & Ammianus in verbis datis *Lituorum* voce. Liuius II. *Classico signum profectionis dedit.*

Mos singularis. Singulare autem hoc, quod adnotat *Præconem ter interrogasse, An parati ad bellum?* mos quem non alibi ego lêgi: sed nec temerè de Præcone in Romanis castris. Sed etsi κῆρυξ illi est, tamen licet intellegere & vertere, *Accensum*, aut *Apparitorem*: & de ipso ritu, censeo rogasse, *An in procinctu essent*? Et fortassis hic ille clamor est respondentium, quem Cæsar alijque tangunt, cùm *Vasa* aiunt *clamari*: & id inter sollennia ponunt. Signum nempe alacritatis ac fiduciæ erat, nec clàm se subducentium. Cæsar III. Ciuil. *Scipio, ne conclamatis quidem vasis flumen transijt.* Idem: *Cæsar legiones præmisit, paruóque intermisso spatio, vt & militare institutum seruaretur, & ne citissimè eius profectio cognosceretur, conclamari iussit.* Porrò quod ad tria signa, simile à Clearcho factum

31. Anabas. iussumque Græcis, cùm iret in Persas, de quo Xenophon: Ἐπειδὰν δὲ σημήνῃ τῷ κέρατι ὡς ἀναπαύεσθαι, συσκευάζεσθε. ἐπειδὰν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνατίθεσθε ἐπὶ τὰ ὑποζύγια. ἐπὶ δὲ τῷ τρίτῳ, ἕπεσθε τῷ ἡγουμένῳ: *Cùm signum cornu datum fuerit, vt solet ad quietem, tum vasa collígite; cùm secundò, imponite iumentis; cùm tertiò, sequimini vestrum Ducem.*

Ad scutum inclinare. ,, *Aliâs ad scutum inclinantes.*] Id verò non aliud est, militari Græcanicâ phrasi, quàm *ad sinistram deflectere* & sese obuertere: sicut contrà, *ad hastam*, valet *ad dextram*. Ratio sermonis, quia in alterutrâ eâ

manu

manu Scutum vel Hasta. Phrasis, quâ creberrimè Polybius, Diodorus, Xenophon vsi. qui etiam dicunt ἐπιστρέφειν ἐπὶ δόρυ, περικλᾶν ἐπὶ δόρυ: item ἐκ δόρατος παρεμβάλλειν, & talia quæ nihil opus subtiliùs hîc explicare.

„ *Romana prima legio, à tergo habens vasa sua & impedimenta.*] Hæc est consuetudo, de quâ Cæsar II. Gallic. *Quidam ex Belgis, eorum dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspectâ, nocte ad Neruios peruenerunt, atque his demonstrarunt, inter singulas legiones impedimentorum magnum numerum intercedere: neque esse quidquam negotij, cùm prima legio in castra venisset, reliquæque legiones magnum spatium abessent, hanc sub sarcinis adoriri.* Hæc ita Belgæ haud vanè obseruarant, & retulerant: sed fefellerat, quod Cæsar mox mutauit, vicinus hosti: & Agmen instituit alterum, de quo Polybius addit.

„ *Euoluere Hastatos oporteat.*] Ita accipio (etsi obscura vel ambigua) vt velit nihil rei aut operæ esse; nisi vt conspecto hoste, subsistant impedimenta, & ad latus explicent se, & libero loco statuant Hastati: quod idem Principes deinde ac Triarij: & sic pugna legitima instructa. Sed vbi, inquies, Velites? ego verò miror Polybium in neutro genere Agminis meminisse. Credibile est locum iis fuisse qui in Acie, id est in fronte aut lateribus iuxta equites ipsos. Malim tamen nunc in fronte, & præmissos ad explorandum hostem: quod factitatum aliàs legi. Ad hæc porrò duplicia Agmina pertinet, quod Seruius ex Varrone notat: *Duo sunt genera agminum: Quadratum, quod immistis etiam iumentis incedit, vt vbiuis possit considere: Pilatum alterum, quod sine iumentis incedit, sed inter se densum est, quò faciliùs per iniqua loca tramittatur. Scaurus de vitâ suâ: In agrum hostium veni, pilatim exercitum duxi, id est, strictim & densè.* Ita quidem Seruius. & videtur in altero genere nulla prorsus interponere iumenta: quod haud video quî verum esse possit. Nam vt Polybius quidem describit, non immixta iumenta fuerunt, sed tamen intersita: sic vt ordines non turbarent, & triplex modò agmen omnium copiarum esset: haud aliter quàm in acie structâ suprà à me est ostensum. Nam cùm dixit Hastatos præiuisse, capere non Legionarios tantùm, sed & Socios debes: idemque in Principibus & Triarijs: Imperatorem deinde & Extraordinarios cum Ablectis agmen clausisse, aut loco suo (si mauis) ante Triarios incessisse. Vera igitur hæc acies, nisi quòd interposita iumenta, in fronte & grandioribus illis transuersis interuallis. Amoueantur: ad manus imus. Habet me & hoc dubium, quòd idem Seruius prius agmen *Quadratum* appellat: non magis alterum? imò hoc verius. Certè de isto in hostili agro Sallustius sensit, cùm de Mario scripsit: *Neque tamen victoriâ secors aut insolens factus, sed pariter atque in conspectu hostium, quadrato agmine incedere.* Item Seneca epist. LX. *Ire quadrato agmine exercitum, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum.* Prius quidem illud quadrum est, sed in longum magis magisque extensum. Itaque Appianus cum laterculo comparat, in Iberico: Lucullus, inquit, *metu hostium,* τετράγωνον ἐν πλινθίῳ τὸν στρατὸν ἄγων: *quadratum,*

Euolutio quid?

Velites à Polybio neglecti.

Seruij locus ad Agmina.

Dubitatio super eo.

Quadratū agmen.

Variatũ in Agmine. *dratum, in formam laterculi, agmen ducens.* Moneo etiam, etsi hæc sola duo Seruius cum Polybio commemorat: tamen aliter atque aliter agmina sæpè incessisse. A lectione & obseruatione res pendet, ad quam te remitto. Vnde omnia mihi prompta sic ambulanti & fabulanti? Occurrit tamen Ammiani de Iuliano Imperatore, qui in Perside, haud malo consilio, *sarcinas & calones & apparitionem imbellem, impedimentorúmque genus omne, inter vtrumque latus instituit procedentium ordinum, nequà vi subitâ raperentur, vt sæpe contigit, improtecta.* Quæ dispositio fuit, vt vtrimque à lateribus miles esset, in mediâ serie atque ordine iumenta. At verò in Iosepho ordo totus alius, quem ille bis, vt sollennem, pariformiter describit. Breuiùs de Tito, qui Hierosolyma ibat: *Progredientẽ in hostilem terram Titum præibant regia auxilia & omnes sociales copiæ: post quos Munitores viarum, & metatores castrorum: deinde Ducum iumenta: ac post eorum armatos ipse Titus, cùm alios selectos tum lancearios* (siue Speculatores) *habens. Post ipsum equites legionum, qui machinas anteibant: & post has, vnà cum selectis Tribuni & cohortium Præfecti. Secundùm istos, circa Aquilam signa, & ante eam Æneatores. Post istos ipsa phalanx* (siue legionum agmen) *senûm virorum ordinibus dilatata. Seruitia autem & calones cuiusque legionis retro eam, & ante ipsa iumenta. Vltimi verò omnium, Mercenarij, eorúmque custodes * Vragi, siue agminis coactores.* Diffusiùs de Vespasiano: sed quid verba adnumerem? quin tu è libro tertio eius pete. Ego pergo in reliquis quæ Polybius addit. Nam in occasione redit ad figenda castra, quod solet scilicet post iter: atque ita dicit vtiliter quædam anteà non dicta.

Iuliani agmen. Lib. XXIIII

Iosephi ordo diuersus a dictis. Lib. VI. Excid.

*Hic enim *Vragi* eâ notione.

„ *Præeunt Tribunus & Centuriones.*] Vnúsne Tribunus, an duo? ex quaque scilicet legione vnus, vt antè dictum in administratione totâ castrensi? istud opinor. Hoc etiam, Legatum aliquando aut tales adiunctos, cùm periculum maius esset & diligentiùs ponenda castra. Ita Statius in Bolani laudibus ponit, qui Legatus, quòd eum Corbulo sæpe dilegerit ad hanc curam:

Tribuni ad castra metanda. Vel Legati.

I. Silu.

> ——— *Bolanus iter prænosse timendum,*
> *Bolanus tutis iuga commoda quærere castris,*
> *Metari Bolanus agros.*

„ *Centurionum illi, qui ad hoc munus electi sunt.*] Ostendit munus fuisse in hominibus certis, quod & Vegetius ostendit: qui appellat eos *Metatores.* Sed credo eius æuo distinctos à Centurionibus fuisse. Ipse describit *Metatores, qui præcedentes locum castris idoneum eligunt.* Metari sanè non aliud, quàm diuidere, secare suis finibus & metis, *Vineas metari,* in Columella: *agros metari* in Virgilio leges, ad sationem: *Metata porticus* in Horatio, *mensurata, disposita* explicatur à Scholiaste. Tertullianus ita vocat *Tempus, arbitrum & metatorem initij & finis.* Separat enim & abiungit. Ipse *metator agrorum,* Ciceroni in Agrariâ est *Finitor.* Huic rei *Groma & Decempeda* seruiebat. Vnde in Lucilliano versu veteri: ——— *viámque Vis degrumari, vt castris mensor facit olim.* In

Metatores. *Metari.* *Groma quid.*

Glossis:

Glossis: *Gruma* (nam & sic scribitur) γνώμων, βασιλικὴ γνώμη, διόπτρα. Eædem: *Grumat*, μετρεῖ, ἐξισοῖ: *metitur, exæquat*. Festus: *Groma, genus machinulæ quâ regiones agri cuiusque cognosci possunt, quod Græci dicunt γνώμωνα*. Est scilicet ὄπτρα τεκτονική, quadratum duabus rectis se intersecantibus sectum: cuius forma suprà, in Prætoria sede. At Decempedam Cicero etiam huc aduocat: *Peritus metator & callidus decempedâ suâ Saxa diuiserat*. Inde pro Metatore *Decempedator*, in eodem: *Aequißimus agri priuati & publici decempedator*. Porrò Metandi vox, vt solet, fusa latiùs, & à castris in vrbem iit. Hospitia, mansiones, & quidquid tale adsignatum, *Metari* dicunt, & *Metata*. Primò quidem ipsorum militum, aut Palatinorum: sed mox & aliorum. In libris legum hæc exstant, & iam olim tibi innotuêre. In Cedreno est, *Theodosij milites turbasse Thessalonicæ* διὰ μιτάτα, *ob* metata*. Latinam ipsam vocem Græculus non insolens vsurpat. Sic in Suidâ, μιτάτωρ, ὁ προαποστελλόμενος ἄγγελος πρὸς τοῦ ἄρχοντος: *Metator, præmissus nuncius à Principe*, nempe ad loca designanda: *Forrerius* nostro verbo. Cyprianus honestè transtulit, ad Martyres: *Hospitium vobis in carcere præparauit, & metator quodammodo vester nunc quoque vos antecedit*. Et Sidonius: *Metatoriam paginam, quasi cum Musâ præuiâ, misi*. Metator Musa fuit, & charta eius rei index. In Isidoro est vniuersè: *Hospitium, vbi quis ad tempus inhabitat, vnde & Metatum, quia mutatur*. In re nihil peccat, in etymo pueriliter, vt sæpe. Tertullianus: *Nostra metatio, totum versiforme est*. Id est, mundus in quo hospitamur assiduè mutat. Sic *Metatura* Nouatiano: *Eius metaturæ regio ad meridianam respicit plagam*. *Metatorium* in Ecclesiæ historijs, pro domo aduentoribus paratâ. *Metacula deorum*, Marciano Capellæ, domicilia & sedes ab Astrologis datæ. Simili sensu, idem, *Apollinem Zodiaca hospitia præmetari*, id est Solem. In eâdem cælesti re Ouidius:

Nos quoque sub ducibus cælum metabimur illis.

Diuidemus, & domos suas diis adtribuemus. Obscurius in Ammiano. qui de mollibus & ad ostentationem diuitibus, cùm anulis depositis in balneo, eosdem abituri resumunt, scribit: *digitis vt metatis abire*. Quiáne loca sua & sedes cuique anulo in digitis certæ? Sed ad rem meam redeo. Metator in militiâ, qui vel castra vel hospitia designat. Ille apud Lucanum ferox ad Cæsarem:

Signa super Thusci si ponere Tibridos vndas,
Audax Hesperios veniam metator in agros.

Si in ipsâ Italiâ, imò ad vrbem matrem ponere me, inquit, signa iubeas & castra: en ego metator. Optatus Mileuitanus: *Cùm ante venturos milites, metatores, vt fieri solet, mitterentur*.

[Marginalia: *Et Decempeda.* — Philip. XIV. — Phil. XIII. — *Metari, de hospitiis.* — * ob hospitia. — Lib. IIII. Epist. I. — Lib. VIII. epist. XI. — *Isidori nugamentum.* — De Pace. cap. II. — De Trinit. Cap. XI. — *Ammianus fortè explicatus.* — Lib. III.]

„ *Vexillum vnum statuunt.*] Græcè est σημαίαν: sed ita verti, quia vela quædam & pannulos paruos fuisse diuersicolores ad indicium, ex Polybio ipso discis. In militum tamen metaturis nudæ Hastæ. Súntne hæc quæ *Metas* vocat Festus? *Metari dicuntur castra, quia metis diriguntur*. Etsi ad lineas aliasque partitiones potes ducere.

„ *Quartum in eâ, ad quam ponunt legiones.*] Hoc obſcurè, imò prauè in Græco, nec Laſcaris expediuit. Emendo : Παρ' ἣν τίθενται τὰ στρατόπεδα : ſenſu quem Latinè expreſſi, & res ipſa præfert.

Lib. I. cap. XXI. *Caſtra inſtar vrbis.* „ *Vt ſi exercitus in notam & patriam vrbem ingrediatur.*] Pulchra imago & apta, quæ ſic etiam in Vegetio: *Si rectè constituta ſunt caſtra, quaſi ciuitatem muratam videntur ſecum portare.* Et res ipſa eſt. A deſte omnes non periti ſolùm, ſed ſapientes : nego aliquid aptius, & per omnes partes effectius, cogitari à vobis poſſe. Xenophon vt magnum in Cyri caſtris laudat, quòd εἶχον καὶ σημεῖα πάντες οἱ ἄρχοντες ἐπὶ ταῖς σκηναῖς, *habebant ſigna quædam omnes Duces in ſuis tabernaculis.* Ex quo efficiebatur, inquit, *vt quemadmodum in opidis induſtrioſi magis ſerui variorum domicilia norunt, & eorum maximè quorum opera crebra aut opportuna : ita in Cyri caſtris miniſtri eius & ſigna Ducum noſſent, & ſi quo eorum conuento opus eſſet, nihil quærerent, ſed rectâ statim ad eum irent.* At enim hîc non Duces ſolùm noti aut nobiles, & perpetuæ eorum ſedes: ſed ſinguli pænè milites, in quâ claſſe aut manipulo quiſque eſſet. Polybij igitur comparatio veriſſima. Sunt hîc portæ, ſunt directæ viæ, ſunt fora, ſunt omnia dimenſa & diſpoſita, vt in ordinatiſſimâ ciuitate ſolent.

Lib. VIII. Pæd.

DIALOG. XIII.

De Exercitio Operis. Exempla aliquot eiuſmodi illuſtria.

ET de Agmine quidem iſta in occaſione, vtiliter an neceſſariò, dicta ſunto : ad *Opera* vocamur, ſecundam Exercitij partem. Quis ea quoque ſuggeret? quis Theſeus filum ſermonis huius diriget? non reperio, niſi quod ſparſim tangunt & vniuerſè. Vniuerſè quidem ita Liuius:

Lib. IX. *Iam in Opere quis par Romano miles? quis ad tolerandum laborem melior?*

Macedones, operarij. Atque hoc ille, vbi Romanos cum Macedonibus comparat, & hac parte longè anteiuiſſe adfirmat. Tamen & illi profectò hîc laudabiles. &

Lib. V. Polybius eos deſcribit λειτουργοὺς, περὶ τὰς ταφρείας καὶ χαρακοποιίας, καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην ταλαιπωρίαν φιλοπονωτάτους: *operarios, & circa foßiones & caſtrorum munitiones, & omnem eiuſmodi ærumnam, laborioſiſſimos.* Sed haud dubiè ſuperarunt Romani: nec fuerunt, aut erunt, iſtâ re iis milites comparandi. Horreſcit mihi animus (vero verbo vtor) cùm opera illorum video, nec à magnâ manu, nec in magno tempore facta. Gygantes fabulata eſt vetuſtas, & Perſicos quoſdam reges, qui montes ſtruxerunt, aut complanarunt? hîc veros eos habes. Iſti patrarunt, quidquid fidem ſuperat, & fieri humanâ manu vix poſſe videatur. Longus aut ſuperfluès ſim, ſi omnia colligam : rem aſſeram in paucis & illuſtribus exemplis.

Cæſaris opus in Atuaticos. Cæſar dum in Galliâ eſt, præter alia, Atuaticorum opidum obſidens, *vallo pedum duodecim, in circuitu quindecim millium paſſuum, crebríſque caſtellis circummuniuit.* Vide & ſpatium, quod eſt *quindecim milliarium*, & valli continui altitudinem *pedum* XII. & pro ratâ latitudinem : amplius tot turres ligneas in ambitu exſtructas: admiratio te tanget in pau-

cis

cis diebus, solâ militari manu hæc confecta. Quid idem Cæsar, ingressu Heluetiorum in Prouinciam excitatus? is verò *cum vnâ legione quam secum habebat, militibúsque qui ex prouinciâ conuenerant, à lacu Lemano ad montem Iuram, millia passuum nouemdecim, murum in altitudinem pedum sedecim, fossámque perducit. Eo opere perfecto, præsidia disponit, castella communit, quò faciliùs, si se inuito transire conarentur, prohibere posset.* Id quoque opus non multis diebus confecit, & Heluetios consilio & aditu deiecit. Grande mehercules spatium *nouemdecim milliarium*: non tam grandis munitio quæ ad Alesiam eiusdem Cæsaris, sed operosa magis & multiplex. Ipsa enim *in circuitu vndecim millia passuum tenebat:* sed (posteà addit) *fossa fuit pedum viginti directis lateribus ducta.* Iterùm *ab eâ fossâ pedes quadringentos recedens,* reliquas munitiones instruxit. *Eæ erant, duæ fossæ quindecim pedes latæ, eâdem altitudine: quarum interiorem aquâ ex flumine deriuatâ impleuit. Post istas, aggerem & vallum pedum duodecim exstruxit: siue loricam pinnásque adiecit, grandibus ceruis eminentibus, qui adscensum hostium tardarent. Et turres toto opere circumdedit, quæ pedes octoginta inter se distarent.* Omittas alias minores fossas, *Cippis* consitas; & scrobes *Stimulis* repletas. Quid amplius? certè amplius. Nam iterùm, *His rebus perfectis, pro loci naturâ quattuordecim millia passuum complexus, pares eiusdem generis munitiones, diuersas ab his contra exteriorem hostem fecit.* Vides duplicatum totum opus, & post tot illas moles contra opidanos, alteras tantas adiectas contra externum hostem si adueniret. Ita inclusus vtrimque Cæsar opidum clausit, & vim sustinuit *ducentorum quadraginta millium* peditum, equitum *octo millium,* qui subsidio veniebant: & erant in ipso opido hominum *millia ad octoginta.* Addo eiusdem Cæsaris munitionem, quâ Pompeium ad Dyrrhachium clausit, omnia omnium opera superantem: *quâ millia passuum octodecim in circuitu erat complexus.* Ita enim in Cæsare ipso scribitur; et si in Floro paullo minus, & *sedecim millia* reperies. Sed fas mihi dubitare in his numeris, & ex Appiano valdè etiam augere. Nam ille de hac re: *Cæsar, inquit, aggressus est difficile & inopinatum opus, vt vno muro omnes Pompeij copias circumplexus, à mari ad mare eum duceret: etiam si cœptis excideret, magnam apud posteros super hac audaciâ gloriam laturus. Erant enim stadia ducenta & mille.* Hæc ita verbatim ex Appiano. Quæ si vera, abesse non potest quin ambitus operis fuerit, non *octodecim* aut *sedecim,* sed ad *centum quinquaginta* circiter milliarium. O rem incredibilem! sed vix mihi. præsertim cùm verba Appiani attendo τόλμημα, *magnum facinus*: itemque δυσχερὲς καὶ παράλογον, *arduum & supra fidem atque opinionem*: denique *tantæ gloriæ* apud posteros appellantis & asserentis. Quorum nihil est, si non nisi inuulgata illa magnitudo: quæ in eodem Cæsare, & ab eodem, alibi maior. Lucanum etiam qui inspicit, (poëtam in his talibus non poëtam. fideliter agit.) iudicabit pro numero illo maiore. Nam ipse grandi ore hoc opus attollit:

Franguntur montes, planúmque per ardua Cæsar

Eiusdem in Heluetios. I. Gallic.

Item ad Alesiam VII. Gall.

Item contra Pompeium. III. Ciuil.

Ambigui numeri. II. Ciuil.

Aucti ex Appiano.

Item ex Lucano.

Ducit

Ducit opus, pandit fossas, turritáque summis
Disponit castella iugis, magnóque recessu
Amplexus fines, saltus nemorosáque tesqua,
Et siluas, vastáque feras indagine claudit.
Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
Castráque Cæsareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot cursus illic exorta fatigant,
Illic mersa suos: operúmque vt summa reuisat,
Defessus Cæsar, medijs intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribátque Deis: fragili circumdata testâ
Mænia mirentur refugi Babylonia Parthi:
En, quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
Assyrijs quantum populis telluris Eöæ
Sufficit in regnum, subitum bellíque tumultu
Raptum clausit opus. quanti periêre labores!

Et alia etiam præmisit & subserit, eiusdem admirationis & magnificentiæ: frustrà, si non nisi vulgare aliquod in obsidiis opidorum opus. Considera verò quod ait, *magno recessu saltus, tesqua, siluas* inclusisse: & Magnum sic clausum *castra* tamen *mutasse*, pabuli copiam habuisse. Quî potuerunt hæc à tot legionibus in vulgato illo spatio? Amplius, *Flumina* in eo spatio *oriri & desinere* dicit: ridiculè, in eo minuto. Etiam Cæsar vno die extrema & *summa operis* sui non videt: mansio nocturna interponi debet: nec id potest, nisi in numeris Appiani. Denique extra controuersiam, comparat hoc spatium cum terris quas Orontes aut Tigris ambit: quâ non dicam fide, sed fronte, si tam exiguum? Imò tota regna, inquit, in Oriente vix sunt maiora. Hæc nisi ad vastum illud spatium refers, non ineptè solùm dicta, sed stultè. AVD. Heu, res miras & nouas! alia iudicia induere cogor & sensus. LIPS. Quidni in rebus veteribus? quas ab ignauiâ aut impotentiâ nostrâ metiri, desipere est. Sed tu iam Appiano accedis? AVD. Pede timido. & Orosius etiam retinet, in quo (si commemini) *quindecim milliaria* legi. LIPS. Vt voles, non te *vltrà impello: sed hoc superaddo, nihil magni miri in istis octodecim fore, cùm Licinius Crassus opus struxerit altero tanto maius. Leges in Plutarcho, bello Spartacio, *Cùm fugitiui peninsulam Brutiorum insedissent quæ circa Regium, Crassum insecutum assedisse, & eum in breui tempore* (verba & hæc nota) *fossam à mari ad mare duxisse, per ceruicem peninsulæ, stadiorum trecentorum, latitudine & altitudine quindecim pedum. Super fossam verò vallum struxisse altitudine & firmitate mirandum.* Sunt totidem in Græco pænè Plutarcho verba. Atque ecce, si hæc fossa *trecentorum stadiorum*: ergo milliarium *triginta septem cum dimidio*: duplo maius Cæsariano illo opus, præsertim cum vallo tam firmo & alto. AVD. Eia, iam credo, manum tollo. Sed addoce, posteà etiam in vsu hæc Opera? LIPS. Posteà. Augustus certè aut eius Legati vsurparunt: vt bello

*Vide Analecta.

Crassi opus in Spartacum.

vt bello in Cantabros Florus auctor, *Medullum montem perpetuâ quindecim milliarium fossâ obsidione cinctum.* Magis magna Appianus de eodem isto Octauiano, ciuili bello ad Perusiam. Facit eam vrbem circumuallatam ab eo primùm *quinquagintasex stadiorum spatio*, nec longiore ob tumulos qui impediebant: sed brachia inde ducta ad Tiberim, quæ vsum fluminis eriperent: posteà alias fossas vallumque structum, *additis mille quingentis ligneis turribus, quæ sexaginta pedes inter se distarent.* Ex hac turrium distantiâ, valli vtriusque (duplex enim fuit) magnitudinem dimetiare. Quid Hadrianus Imp. & Seuerus, qui vallo & fossâ Britannos per multa milliaria à barbaris seiunxerunt? Plura etiam exempla: atque ea operæ & structuræ melioris: vt pontium, basilicarum, theatrorum, aquæductuum: & quæ talia peritè & adfabrè facta. Non quia olim in ipsis legionibus seorsum fabri: sed quia ipsi milites, aut aliqui inter eos, longo vsu sic docti, & mixti fortassis aliqui ex professo tales, denique præerat & dirigebat Præfectus fabrûm. At tempore Vegetij & suprà, quæque iam legio *habebat fabros lignarios, structores carpentarios, ferrarios, reliquósque artifices* ad hos vsus. Itaque etiam in pace & otio, sed contra otium, militari manu mansura multa struebant. Flaminius Consul apud Liuium; *ne in otio militem haberet, viam à Bononiâ perduxit Aretium.* Apud Frontinum: *P. Nasica in hibernis, quamuis classis vsus necessarius non esset, ne tamen desidiâ miles corrumperetur, naues ædificare instituit.* Augustus in Suetonio, *Fossas Nili manu militari detersit.* Domitius Corbulo apud Tacitû, *ne segnem militem attineret, inchoatum à Druso aggerem, Rheno coërcendo, absoluit.* Vopiscus de Probo Imp. *Milites otiosos esse numquam est passus. Exstant apud Aegyptum eius opera, quæ per milites struxit in plurimis ciuitatibus. Pontes, templa, porticus, basilicas, labore militum struxit, ora fluminum multa patefecit, paludes multas siccauit, atque in his segetes agrósque constituit.* Varia, imò omnis generis, opera vides à manu militum: quid si opida etiam tota? Dio Cassius Lugdunum illud hodie nobile à militibus structum in otio testatur: & quid si pleræque coloniæ ab iis qui in eas deductæ? ego nihil ambigo. O pulchras, ô salutares has curas! & quibus haud vanè adscripserim cultum & politum nostrum hunc orbem. Maiores nostri imitari in bello cœperant. & de Neruiis Cæsar: *Vallo pedum vndecim, & fossâ pedum quindecim: hiberna cingunt. hac superiorum annorum consuetudine à nostris didicerant.* Sed mox desierunt, & nostro æuo quod specimen? Guicciardinus prudens ille ab Italiâ historicus, pro magno & mirando refert, *Prosperum Columnam, obsidione arcis Mediolanensis, fossas duas duxisse, ad intercludendum hostem, spatio milliaris vnius.* Rideo. & quid hîc noui? certum est, Romana castra cottidie latiùs & operosiùs munita.

Lib. IIII. cap. vlt.

Octauiani opera.

Et varia passim.

Fabri in legionibus.

Lib. II. cap. XI.

Lib. XXXIX.

Lib. IIII. cap. I.

XIII. Ann.

V. Gallic.

DIALOG. XIIII.

Armorum exercitia, quàm crebra, & quàm paßim? Tum ordine quædam data.

AT de Operibus satis esto: ego exsurgo, & porrò ambulo, & simul ad Exercitia venio *Armorum*. Diligenter hæc quoque pars ab ijs habita: & est sanè proprium militis, arma peritè tractare & habere, ad defendendum aut offendendum. Quid in hac re Romani, memoriâ teneo Iosephum, & narrare & laudare. Eius sensus, & fortasse verba:

Lib. III. Excid.

IOSEPH.

Quòd siquis alium Romanorum ordinem in militiâ in-
„ *spexerit, videbit hoc grande imperium eos habere virtutis*
„ *meritum, non fortunæ beneficium. Non enim initium illis*
„ *armorum ipsum bellum est, nec solùm cùm vsus aut necessi-*
„ *tas est manus mouent, in pace feriati: sed tamquam congeni-*
„ *ti armis, numquam pausam Exercitij faciunt, nec exspe-*
„ *ctant occasiones. Meditationes autem illis siue exercitia ni-*
„ *hil à vero vsu fortitudinis & audaciæ abeunt, sed quisque*
„ *cottidie miles omni alacritate tamquam à bello exercetur.*
„ *Quo fit vt facillimè & pænè sine laboris sensu pugnas tole-*
„ *rent. Neque enim vel confusio eos à consueto ordine amouet*
„ *& dissipat, vel metus reddit attonitos, vel labor fatigatos.*
„ *Sequitur verò victoria semper eos, cùm in hos pugnent qui*
„ *non pariter confirmati. Nec sanè errauerit qui dixerit, Ex-*
„ *ercitia eorum pugnas sine sanguine, Pugnas exercitia cum*
„ *sanguine esse.*

Primùm magnificat Romanos, & iudicat eos Orbem terræ habere non Fortunæ beneficium, sed Virtutis meritum. idque maximè docet ab exercitijs, quæ tam assidua, vt necessariò robur & peritia, ideoque & Victoriæ ijs adsint. Dicit:

In pace exercitia. Epist. XVIII.

„ *Non enim illis initium armorum, bellum est.*] Non hercules, sed ante bellum cogitant & præparantur ad bellum. Pulchrè Seneca: *In ipsâ securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in mediâ pace sine vllo hoste decurrit, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessario poßit. Quem in ipsâ re trepidare nolueris, ante rem exerceas.* Ita sapiens noster scriptor, quem supra omnes Socratas veneror & miror. AVD. Indignantibus

multis,

multis, & Agellios aut Diones tibi opponentibus. LIPS. Nunc ista & istos mitte. ego ex animo ita censeo, qui cum scriptorem non amat, non ipsam Virtutem. De nostrâ re, Theodericus rex apud Cassiodorum: *Discat miles in otio, quod proficere posit in bello. Animos subitò ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos, præmissâ exercitatione confidunt.* Hæc mera oracula sunt. & miror acutum illum doctorem ab Etruriâ noluisse artem esse militiam, idque ob caussas quasdam: sed leues aut nullas, præut est vtilitas ab vsu, & per eum arte.

„ *Numquam pausam exercitij faciunt.*] Toto die exercentur, omni ætate exercentur. Vegetius: *Iuniores & noui milites, manè & post meridiem, ad omne genus exercebantur armorum: veteres autem & eruditi, semel in die exercebantur.* En discrimen. Tirones bis die, Veterani semel. Quid de militibus dicam? Ipsi duces faciebant, vt scientiam ostentarent, & in exemplum. Talis Scipio, qui pòst Africanus, describitur à Silio: *Iuniores senésque exercentur.* *Ipsi Imperatores.* Lib. VIII.

Ipse inter medios venturæ ingentia laudis
Signa dabat, vibrare sudem, transmittere saltu
Murales fossas, vndosum frangere nando
Indutus thoraca vadum, spectacula tanta
Ante acies virtutis erant. sæpe alite plantâ
Ilia perfossum & campi per aperta volantem
Ipse pedes præuertit equum. sæpe arduus idem
Castrorum spatium & saxo transmisit, & hastâ.

Laudat & P. Valerium Consulem Liuius: *Non alius militi familiarior dux fuit, omnia inter infimos militum munia haud grauatè obeundo. In ludo præterea militari, cùm velocitatis viriúmque inter se æquales certamina ineunt, comiter facilis, vincere ac vinci vultu eodem, nec quemquam aspernari parem qui se efferret.* Et de Pompeio Sallustius: *Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vecte certabat.* De eodem Plutarchus: *in bello ciuili iam senem & duodesexaginta annos natum, peditem atque equitem, se inter suos adsiduè exercuisse.* Ipsi Imperatores postea fecerunt, & de Traiano Plinius: *Quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? cùm tecum inediam, tecum ferrent sitim, cùm in illâ meditatione campestri militaribus turmis Imperatorium puluerem sudorémque misceres, nihil à ceteris nisi robore ac præstantiâ differens. cùm libero Marte nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata susciperes; alacer virtute militum, & lætus quoties aut caßidi tuæ aut clypeo grauior ictus incideret. Laudabas quippe ferientes, hortabarísque vt auderent: & iam audebant. Cùm spectator moderatórque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quod durius accipienti videretur, ipse vibrares.* Ergo omnes exercebantur, atque etiam in dies. Quo sensu additur. *Vt Valerius.* Lib. VII. *Vt Pompeius.* In Pópeio. *Et Traianus.* In Panegyr.

„ *Quisque cottidie miles.*] Iam diximus, quòd in dies. sed addo, quòd id maximè in Statiuis aut Hibernis, cùm quies scilicet à vero certamine & ab hoste. Ideò in Plinio ad Traianum: *Cùm die Statiuorum proximum* *In quiete exercitia maximè.*

Lib. II. cap. XXIII. *campum alacritate, discursu, puluere attolleres.* Vegetius notat, nec pluuiis & hiemantibus diebus cessasse: sed ei rei porticus quasdam & basilicas leuiter cannâ aut stramine tectas habuisse, in queis equites peditesque exercerentur. Aliâs, in campo. Inde *Campestres exercitationes* in Suetonio: *Meditatio campestris* suprà in Plinio: *Campidoctor* ipse ὁπλοδιδάκτης (ita Glossæ reddunt) siue *Doctor armorum*, vt Vegetius. Certum hoc officium inferiore æuo; non certum veteri. sed tunc Centurio aliquis aut miles annorum armorumque vetus docebat. Plinius Panegyrico: *Postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut ciuica, sed Græculus magister adsistit.* Ego verò talem elegissem, præ omnibus iis qui officio doctores. Vniuersè de Exercitio dictum: licuisset & decuisset forsitan partitè adiungere eius species & genera. sed quæ sermonum finis? & vt ij qui opido aut metæ accedunt quam destinant, magis properè properant: sic ego, mi Auditor, præceptâ iam quiete festino. AVD. At ne nimis. Ego ex meo & militari vsu censeo paullum te illa saltem libare. LIPS. Libare igitur. cape. Exercitia pleraque omnia Vegetius suppeditat, etsi haud vno loco. Ex ipso aliisque colligam, & disposita (ita amo) subiecta oculis tuis sunto. Primum, ad Ordinem facit, & gradum sub signis: dicebatur

Sub tecto hieme: Sereno, in campo.

Campidoctor.

Lib. I. cap. XI. AMBVLATIO. Vegetius: *Nihil magis in itinere vel in acie custodiendum est, quàm vt omnes milites incedendi ordinem seruent. Quod aliter non potest, nisi vt assiduo exercitio Ambulare celeriter & æqualiter discant.* Ecce, duo in hoc Exercitio spectantur, *Celeritas* in ordinato incessu, sub signis & sub armis; tum etiam *Aequalitas*, vt suis iustisque interuallis. Idem alibi ostendit curæ hanc rem fuisse bonis Imperatoribus: & *Vetus*, inquit, *consuetudo permansit, & D. Augusti atque Hadriani constitutionibus præcauetur, vt ter in mense, tam equites quàm pedites educantur Ambulatum. hoc enim verbo hoc exercitij genus nominant. Decem millia passuum armati instructiq. omnibus telis pedites, militari gradu ire, ac redire in castra iubebantur. ita vt aliquam itineris partem cursu alacriore conficerent.* Insigne & vtile factum. & in quo notes *decem millia passuum*: quæ tamen vereor vt accipienda sint *viginti*. AVD. Corrigas igitur? LIPS Minimè. non dixi: sed accipienda, nec inuitis Vegetij verbis, vt ego distinxi. Sic enim sonare ea volo, vt iuerint decem millia, eademque redierint: fiunt viginti. AVD. Nam quo argumento? valdè ad laborem addis. LIPS. Ex ipso Vegetio, qui libro primo, capite illo ipso de Ambulatione: *Militari gradu viginti millia passuum horis quinque, dumtaxat æstiuis, conficienda sunt. Pleno autem gradu, qui citatior est, totidem horis vigintiquattuor.* Hæc seriò notanda, vt scias quid in Cæsare aliisque sit, *Eo die iustum iter confectum*: quod est, quantum militari gradu vulgò solet, aut certè circà: sic tamen, vt horas semper aliquot sumas ad quietem. Ad Ambulationem hanc pertinet Spartiani locus in Hadriano: *Exemplo virtutis suæ ceteros adhortatus, cùm etiam vicena millia pedibus armatus Ambularet.* Vtitur enim & Ambulandi verbo, & totidem illa millia vicena

Lib. I. cap. XXVII.

Vegetius illustratus.

Iustum iter diurnum.

cena exprimit. In Tertulliano item obseruo: *In pace, labore & incommodis bellum pati iam ediscunt, in armis Deambulando, campum Decurrendo, fossam moliendo, testudinem desudando.* Legerim hoc vltimum, *desidendo.* quia is habitus multorum in testudine, inclinantium se & subsidentium, vt fiat imbricatum illud decliue tectum. Alibi explicandum. Nunc secundum inter exercitia, Ad martyr. cap. III. *In Tertulliano notula.*

DECVRSIO. Haud longè ab Ambulatione est, & fit in armis, & sub signis. Finem & fructum Vegetius pandit: *Ad cursum præcipuè assuefaciendi sunt milites, vt maiore impetu in hostem procurrant; vt loca opportuna celeriter occupent; vt ad explorandum alacriter pergant; vt fugientium terga faciliùs comprehendant.* Nominauit Tertullianus suprà: & Seneca: *Miles in mediâ pace decurrit sine vllo hoste, & vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessario poßit.* Item Liuius inter militaria exercitia ludosque quos Scipio instituit: *Primo die Legiones in armis quattuor millium spatio decurrerunt.* Spatium & illic habes, grande profectò si attendis cursum non itum fuisse. Capitolinus de hac ipsâ, in Maximinis: *Quintâ quaque die iubebat milites decurrere.* Suetonius Nerone: *Indictâ decursione Prætorianis, scutum suâ manu prætulit.* Idem in Galbâ: *Ipse maximè insignis, quòd campestrem decursionem scuto moderatus, etiam ad essedum Imperatoris per viginti millia passuum cucurrit.* Notanda hæc exempla, & rimanda vt admiremur. Cucurrit, inquit, viginti milliaria ad essedum, nempe incitatiùs: idque cùm iam prælato scuto etiam decurrisset. Magnum robur, & spiritus Galbæ, fateri oportet. Sed quid de scuto ibi laudatur? Puto tale esse. quòd viri Principes & Duces armigeros haberent, qui scuta ferrent: & quamquam in exemplum decurrerent, tamen plerumque sine onere scuti. At Nero & Galba contrà. & vterque scutum suâ manu prætulit, sic extensum. Hæc Decursio ad Tubam facta, & ad eandem reuocata. quod Vegetio scriptum libro II. cap. XXII. Tertium Lib. I. cap. IX. Epistol. XVIII. Lib. XXVI. Cap. VII. *Scuti prælatio aut prætentio.*

SALTVS. Eius vtilitas in Vegetio: *Ad saltum etiam exercendus est miles, quo vel fossæ transiliuntur, vel impediens aliqua altitudo superatur. vt cùm eiusmodi difficultates venerint, poßit sine labore transire.* Silius suprà de Scipione: —— *transcendere saltu Murales fossas.* Et Sallustius de Pompeio: *Cum alacribus saltu certare.* Quartum Lib. I. cap. IX.

NATATIO. Aperta vtilitas. Vegetius de ipsâ re: *Seu mare seu fluuius vicinus est* sedibus, æstiuo tempore ad natandum cogendi sunt omnes.* In ipsâ vrbe, aut ad vrbem, hoc olim factum. & *Romani veteres* (ait alio loco idem Vegetius) *Campum Martium vicinum Tiberi ideò delegerunt, in quo iuuentus post exercitium armorum, sudorem puluerémque dilueret, ac cursus laßitudinem natandi labore deponeret.* An non *læuore deponeret*? nec labor sanè lassitudinem sedet. Fuit & Piscina huic rei, in Festo: *Piscinæ publicæ hodiéque nomen manet, ipsa non exstat, ad quam & natatum & exercitationis alioqui caussâ veniebat populus.* Cum curâ res habita, imò parentes quidam ipsi liberos suos docebant. vt Cato Priscus apud Plutarchum, Lib. III. cap. IIII. * Ipsis castris. *In Tiberi natabant.* *In Piscinis.*

In Caton. tarchum, *Filium suum praeiuit & docuit ipse, non solùm iaculari, aut armis depugnare, & equitare, sed & pugillatum exercere, & aestum ac frigus ferre, ac fluminum verticosa aut rapida natando superare ac transmittere.* Ergo iam sero in Suetonio legi, de Augusto: *Nepotes & litteras, & natare, & alia rudimenta per se pleraque docuit.* Etsi *notare* ibi aliquando arrisit: nec nunc prorsus aspernor. Cogito enim Augustum splendore & aestimatione sui supra Catonem fuisse, & vix illum iam senem ad haec externa se demisisse. Tamen esto. errauerim: quid noui aut mali in his talibus? Peruicacia aut assertio odio esto; aberratio risui, aut veniae. Vetus est:

Cap. LXIV.

Αν πολλὰ βάλλῃς, ἄλλοτ᾽ ἀλλοῖον βαλεῖς.

Si multa iacias, aliter aliâs ieceris.

Quintum in exercitiis,

PALARIA. Ampliter de his Vegetius lib. I. cap. XI. quem lege. Quid fuêre? non aliud quàm armorum exercitium & pugnae, quae in manibus esset. Statuebatur palus in terram rectus & fixus, qui sex pedes emineret ad modum hominis: eumque hinc illinc tyro assiliebat, & variis ictibus, astante magistro, petebat. *In qua exercitatione,* ait Vegetius, *seruabatur illa cautela, vt ita tiro ad inferendum vulnus insurgeret, nequâ ex parte ipse pateret ad plagam.* Meminit huius exercitij Seneca: *Exerceamur ad palum, & ne fortuna imparatos deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris.* In Spartiani Hadriano legitur: *Equitauit ambulauitque* (nota de Ambulatione) *plurimùm, armisque & pilo se semper exercuit.* At ego verò *palo* mauelim: & duplex genus exercitij intellegi, *Armaturam*, & *Palaria.* Est tamen iterùm in Vopisci Aureliano: *Nullum praetermisit diem, quamuis festum, quamuis vacantem, quo non se pilo & sagittis ceterísque armorum exerceret officiis.* Sed nec ibi religio mihi sit in vicinam vocem *Pali* demutare. Sanè Pilum & Iacula aliorsum pertinuêre, nempe ad id quod subiungam. Nunc de Palo, etiam in Iuuenali (ô Venus specta & ride) cùm de faeminis:

Epistol. XVIII.

Spartianus explicatus.

Quis nescit aut quis non vidit vulnera pali?

Quem cauat assiduis sudibus scutóque lacessit.

Pro *Sudibus*, *Rudes* ibi mallem, & mecum vetus interpres, qui *Ferulas* interpretatur. Quae in Saturnalibus scripsi, huc adtexe. Sextum,

ARMATVRA, quod leuium fuit, vti Palaria grauium. De eo Vegetius: *Illo exercitij genere quod Armaturam vocant, & à Campidoctoribus traditur, imbuendus est tiro.* Adde sequentia capita: disces, non aliud quàm hastilium, iaculorum, pilorum, sagittarum missionem sub hoc nomen venisse. Caussa, quòd ipsi leues milites dicti tunc *Armaturae.* Olim quidem, iuncto nomine altero *Leues armaturae*, Liuio atq; aliis: sed compendio posteà, sic vt posui. Vegetius: *Post hos erant ferentarij & leues armaturae, quos nunc Exculcatores & Armaturas dicimus.* Aliae sunt ab istis, de quibus Graecorum scholia: Ὁπλορχήσται, οὓς καλοῦσιν Ἀρματοῦρας, οἷοί περ εἰσὶν οἱ μεθ᾽ ὅπλων ὀρχούμενοι: *Armisalij, quos dicunt Armaturas, quales sunt qui*

Lib. I. cap. XIII.

Armatura de Leuibus.

Lib. II. cap. XV.

De saltatoribus armatis.

qui cum armis saltant. Credo hoc intellegi ab Artemidoro, & ὅπλον simpliciter dici: Τὸ δὲ ὅπλον τὸ λεγόμενον, παρολκὰς σημαίνει. τελευταῖον γὰρ καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ ἆθλον: *Quod Arma dicunt, dilationes & moras significat, est enim vltimum & post alia præmiũ.* Inter Agones ponit, siue ludos Gymnicos; & Plato recẽset lib. VIII. De Legibus. Non id ad nos, & est Pyrrhica quædam, aliena à seriâ militiâ: ad nostram Seneca: *Iuuentutem maiores nostrĩ rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare.* In Silio suprà: *—vibrare sudẽ.* Fortasse & hoc Festi: *Sub vineam iacere dicuntur milites, cùm ed stantibus Cẽturionibus iacere coguntur sudes.* Item istud priori explicando: *Sub vitem hastas iacere dicitur veles, cùm eas sub manu sursum mittit.* Nota autẽ & hîc adstitisse Centuriones (in Festi verbis) quasi arbitros & doctores. An nõ huc propriè faciunt Iuuenalis versus isti? *Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit* *De Iuuenalis versibus disceptatio.*

Qui tegitur parmâ & galeâ, metuénsque flagelli
Discit ab hirsutâ iaculum torquere capellâ.

Quidam, imò plerique volunt: etsi iam diu litigatur super germanâ sententiâ in Senatu nostro litteratorum. Nuper consularis vnus censuit, legendum in postremo versu, *hirsuto Capellâ*: vt viri nomen sit, nempe Centurionis alicuius aut armorum doctoris. Ille hirsutus & pilosus, vt solent fortes & minimè molles. Fundus & auctor huic sententiæ Scholiastes vetus, in quo est: *Capellâ, sene magistro, campi doctore.* Sed nulla inuidia sit censere aut sapere aliquid etiam præter veteres: ego hîc facio, & aliorsum totam rem traho. Primùm, si de tirone ij versus: cur illum maximè in exemplum aduocat vilium ciborum? cur parmâ tegit, quæ iam desierat? cur poma in castra transfert, quæ ibi rarissima? Sed respondent de pomis è Plinio, & stabiliunt sententiam eo fulcro. Nam ille sic de Ziziphis & Tuberibus: *Sex. Papinius, quem Consulem vidimus, primus vtraque attulit* (in Italiam) *Diui Augusti temporibus, in castrorum aggeribus sata, baccis similiora quàm malis, sed aggeribus præcipuè decora, quoniam & in tecta iam siluæ scandunt.* Vbi nihil equidem pro hac re video, imò contrà. Plinius ait seri iam & arbores in aggeribus castrorum: sed quas? peregrinas, & quæ in deliciis: atque ipse in eâ re indignatur. Quid censes igitur vilia illa poma hîc intellegi à poëtâ? Imò in pretio fuerunt: etsi reuera vix poma, & similia baccis, vt ait Plinius: sed exotica erant, & vmbræ ac decori magis caussâ in castris hibernis sata. Quin istæ aut similes erant *Trichilæ* & vmbracula castrorũ, de quibus * postea monebo. Tamen demus etiam de vilibus ibi pomis: an quod sequitur cadere in tironem potest? Ait, *metuentem flagelli.* Nemo liber ei subiectus, aut eius metuens, nedum miles. Vitis aut fustis eos puniit, non flagrum. Quid ergo est? pro meo sensu, Venator hîc describitur & bestiarius, qui feras iaculari condiscit in capellâ. Quod talis, omnia addocent. Tegitur parmâ & galeâ; vt solent iaculatores illi & leues. metuit flagellum; sub eo enim arenarij & totum hoc genus erat, infimæ conditionis serui. Docui in Saturnalibus nostris: & addesis propriè de Venatoribus locum

Lib. XV. cap. XIIII.

* Dial. XVI.

Ad Mart. locum Tertulliani: *Alij inter venatorum taureas patientißimis scapulis inambulauerunt.* De Christianis loquitur, qui damnati ad bestias, fortes & alacres sustinuerant verberari taurinis istis tergis, id est flagellis. Claudianus etiam de hisce ludis:

——— insonuit cum verbere signa magister.

& noti sunt Mastigophori, Græcis in hac re dicti. Iam de vilitate cibi, in tenues istos & inopes conuenit, famelicos semper, nec in gladiatoriâ saginâ. Leue enim hoc genus & strictum esse debebat. Denique *in Aggere* conuenit. quo? non illo castrensi, ne erres: sed vrbano, & qui Romæ. Illinc vicinum & in oculis exemplum Satyricus mutuatur. Nam fuit à Tarquinio rege structus agger, *opere imprimis mirabili*, ait Plinius. quem magis explicat Dionysius: *Vrbs*, inquit, *ab Esquilinâ portâ Collinam vsque opere munita est. nam fossâ cingitur latâ centum pedes, & supra fossam muro siue aggere alto & lato.* Strabo item libro v. in descriptione Romæ: vbi Aggerem hunc in *sex stadia* producit. Scholiastes Iuuenalis nominat: *Iuxta Aggerem primus castra posuit Seianus, id est iuxta Diocletianas.* Ipse Iuuenalis alibi:

Agger Roma.

Lib. ix.

Sat. vi.

Plebeium in Circo positum est & in Aggere fatum.

Sat. x. Iterumque: *Aut qua ventoso conducta sub Aggere texit.*

Vtrobique ostendit viliores & paupertinos illic egisse. Nominat & Victor, ac ponit, *Campum Viminalem sub Aggere.** Plures alij. sed signanter Horatius:

* Suet. in Calig. Lamprid. in Eligab.

Nunc licet Esquilijs habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari.

Lib. I. Sat. VIII.

Et ostendit ambulationes illic & circulos fuisse. Idem Fabius de Voce: *Adducit animos naturali voluptate vox omnis, neque aliunde isti per fora atque Aggerem circuli.* Scito igitur & iuniores nouitiosque Bestiarios illic exercitos & à magistris doctos. AVD. Mihi verò in fronte sententia tua ridet: à tergo est quod displicet. Quomodo enim didicit *à Capellâ iaculari?* nisi tu explicas. LIPS. Iam explicaui, sed breuiter, & te fugit. Ecce, discere debebat rectâ ferire feram aut bestiam currentem, emisso iaculo. itaque discebat & experiebatur in capellâ. Nam in leone aut vrso periculum facere: id verò periculum. nec aut soluere feras istas expediebat, aut lædere, imò nec lacessere: denique integræ seruabantur ad ipsos ludos. Ne vltrà de istis; tepidi iecoris es, si hæc non capis. AVD. Capio. sed de Capellâ argutum est, fateor: etiámne omnibus probandum? LIPS. Vt volet quisque. & si *hirsutum Capellam* aliquis mauult, facito; sed cum sensu tamen à me dicto. Superest inter Exercitia

SALITIO. Ea ad equites spectat: discebantque celeriter & expeditè, ab vtrauis parte, gladiis etiam strictis, aut contum tenentes saltare in ligneum equum. Res tota descripta Vegetio lib. I. cap. XVIII. quem vide. Necessarium hoc illi æuo, quod adiumenta ad scandendum in equis nulla habuit. AVD. Non aliud in exercitio equitum? LIPS. Imò verò, cursus, flexus, orbes, aliaque didicêre. etsi scorsim Vegetius non

dixit.

dixit. Nostri equites tenuêre concursus quosdam ludicros, quos* *Torneamenta & Giostra* vocant: sed ij ad delicias ferè versi & oblectamenta aulæ. Si vis de iis iam ante sæcula aliquot videre quid fuerit; lege Nicephorum Gregoram, & Nicetam Choniatem in Græcorum rebus. sed hunc maximè, qui floridè & vbertim descripsit, an depinxit? *Otho Frising. *Tirocinia* vocat.

DIALOG. XV.

Ad leges itum, ac primò de eâ quæ Furta tangit, tum quæ prædam.

ME seria nostra vocant, & veni ad vltimam Disciplinæ partem LEGES. Euge, recreor, aura à terrâ adflat. Dico Leges, *instituta militiæ scripta aut non scripta.* Ea multa & varia fuisse scio, sed pauca Polybius suppeditat, quæ persequamur. Primum est, quod *Furta* tangit. Eorum quia magna occasio & materies in castris, vbi pleraque aperta & incustodita; placuit seuerè cohibere & punire. Verba in hanc rem Polybij habes:

Μετὰ δὲ τὴν στρατοπεδείαν συναθροισθέντες οἱ χιλίαρχοι, τοὺς ἐκ τοῦ στρατοπέδου πάντας ἐλευθέρους ὁμοῦ καὶ δούλους ὁρκίζουσι, καθ' ἕνα ποιούμενοι τὸν ὁρκισμόν. ὁ δ' ὅρκος ἐστὶν, μηδὲν ἐκ τῆς παρεμβολῆς κλέψειν, ἀλλὰ κἂν εὕρῃ τις τοῦτ' ἀνοίσειν ἐπὶ τοὺς χιλιάρχους.

Post metationem castrorum, Tribuni conuocantes omnem copiam, tam liberos quàm seruos, iuramento adigunt viritim, quod tale est: Nihil è castris furto tollere, imò siquis inuenerit quidpiam, id ad Tribunum relaturos. POLYB.

„ *Post metationem castrorum.*] Intellege, primam: & statim vt Dilectus habitus est, & educti sunt in campos.

„ *Tam liberos quàm seruos.*] Valde notandum, hoc iuramentum calones & seruitia etiam astrinxisse, & quidquid humanorum capitum in castris.

„ *Adigunt viritim.*] Quò maior religio & firmior, nec per centurias aut manipulos hîc iuratur.

„ *Quod tale est.*] An ipsa igitur illa verba quæ ponit? Sed Cincius apud Agellium pleniùs & distinctiùs reponit, quæ antiquæ prouidentiæ caussâ opus est recitari: *Cùm dilectus, inquit, antiquitus fieret, & milites scriberentur, iusiurandum eos Tribunus militaris adigebat in verba hæc:* IN MAGISTRATV *C. Lælij C. F. Consulis, L. Cornelij P. F. Consulis, in exercitu decémque millia passuum prope, furtum non facies dolo malo, solus neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies singulos, extráque ha-* Lib. XVI. cap. IIII.

stam, hastile, ligna, pomum, pabulum, vtrem, follem, faculam, siquid ibi inueneris sustuleríſue quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, vti tu ad C. Lælium C. F. Consulem, L. ue Cornelium P. F. Consulem, siue quem ad vtrum eorum ius erit, proferes aut profitebere in triduo proximo, quidquid inueneris sustuleríſue, sine dolo malo; aut domino suo, cuium id esse censebis, reddes, vti quod rectum factum esse voles. Accurata & pulchra formula, digna examinari, si otium nunc esset. Sed ad Polybium me recipio. & quæ autem pœna, siquis in hac culpâ? neuter hîc expressit: sed Polybius infrà clarè dicit, *Fuste percussum qui furto aliquid abstulisset è castris.* Hem? nō hic quadrupli, aut alia mitior pœna? nulla, sed abscissa omnia, vt in cetero delicto militari. Exempla hercules etiam posteriore æuo reperio. vt in Suetonij Tiberio: *Is, inquit, militem Prætorianum ob surreptum è viridario pauonem, capite puniuit.* Esto de pauone, quid in vili vno gallinaceo? Spartianus auctor, *Pescennium Nigrum ob vnius gallinacei direptionem, * decem commanipulones, qui raptum ab vno comederant, securi percuti iussisse.* Ista nostris moribus miracula & mera monstra sunt, sed, Deus bone, pulchra: & laudare liceat, si non lubet imitari.

Furta seuerè punita.

Cap. LX.

In Pescennio.

* Nota tot in Contubernio fuisse, vt dixi.

A v d. Ista profectò sunt * παλαιοῦ κόμματος, vt Græci dicunt: eiusmodi nummos non cudit nostra Moneta. Sed aueo quærere. furta si sic vetita, an etiam in hostico? non licuit prædari, rapere, res hostiles? L i p s. Dubito, an sic passim, & sparsim. In Sallustio lego inter flagitia militiæ relatum, quòd Albiniani milites *ab signis aberant, lixæ permisti cum militibus diu noctúque vagabantur; & palantes, agros vastarent, villas expugnarent, pecoris & mancipiorum prædas certantes agerent.* Hæc, inquam, inter turpia & dedecora, quæque aduenienS Metellus recidit. Non ergo liberum ius sic prædari: sed credo per manipulos, cohortes, legiones sæpe missos milites, vt agerent ex hostili terrâ & ferrent: sed cum lege, quam ex Polybio iam dicam, vt communis nempe ea præda esset. Sæpè dico, non semper: nec istud studium bonos vmquam milites aut fecerit, aut seruarit. Romani igitur auaritiæ huic, & quæ assita est, iniustitiæ coërcendæ, Prædam omnem in publicum ferè vindicabant, & ad Quæstorem iubebant deferri. Plautus alludens. *Nunc hanc prædam omnem iam ad Quæstorem deferam.* Atque is diuendebat. & ex pecuniâ militi persoluebat. Decius quidam in accusatione M. Coriolani, apud Dionysium hoc sic exprimit: *Scitis omnes, quòd spolia & prædæ ex hostibus, quamcumque nostrâ virtute adipiscimur, eam lex iubet publicam omnem esse. Nec solùm gregarius miles aut priuatus aliquis ius in hanc non habet, imò nec ipse Imperator. Sed Quæstor eam accipiens diuendit, & pecuniam in ærarium publicum refert. Quam legem, ex quo vrbem hanc incolimus, nemo non dicam soluit, sed nec culpauit.* Pulchrè & clarè Dionysius: & in eius verba passim in historiis sunt exempla. Præda igitur plurimùm relata in publicum: & siquando militi concessa, ad excitandum eum in re aliquâ arduâ, id quoque sub lege & diuisionis normâ. Siqua res, prudenter & hæc à Romanis aduersa, prudentissimè cauta. Quot victores exercitus

* *antiqua moneta.*

Prædatio non libera.

In Iug.

Præda publica erat.

Lib. VII.

Præda æqualiter diuisa.

citus prædæ sectatio hæc afflixit? illâ & victoriâ simul exuit? nota & assidua exempla sunt. Cauerunt Romani hac lege vel instituto, quod ipsis Polybij verbis dicam. Ille in libro Historiæ suæ decimo, cùm Carthago Noua capta à Scipione esset, & in eâ magna præda.

Est Romanis eiusmodi mos & administratio in expugnationibus opidorum. Aliâs enim singulis diebus diuidunt copias iuxta vrbis magnitudinem; aliâs per manipulos distribuunt. sed sic, vt numquam plus dimidiâ parte ad hanc rem adsumant. Reliqui in ordinibus suis manentes sunt in subsidiis, interdum extra vrbem, interdum in ipsâ, ita vt semper tamen se ostendant. Copiis verò plurimùm diuisis in duas legiones Romanas, in duas alas Sociales (raro enim omnes quattuor legiones simul conueniunt) omnes qui ad prædam & raptus destinati sunt, ferunt quisque ea quæ ceperint ad suas Legiones vel Alas. Quo facto, Tribuni æqualiter omnibus diuidunt, non solùm iis qui in præsidiis aut subsidiis fuerunt, sed & qui castra seruauerunt: itemque ægris, sauciis, aut ad munus aliquod aliò missis. Quòd verò nihil fraudaturi sint aut subducturi è prædâ, id omnes iurant cumprimùm in castra veniunt ituri ad bellum. quâ de re pluribus dictum est nobis in iis quæ De republicâ scripsimus. Ceterùm, cùm sic dimidia militum pars ad prædam discurrit; dimidia, seruatis ordinibus, iis curat & subsidiatur; numquam euenit periclitari Romanos de summâ rerum. Spe enim lucri certâ inter omnes, siue maneant siue prædas agant, nemo locum ordinémque deserit. quæ res sæpe noxæ aliis solet esse.

Vides Romanum laudabile institutum, perpetuum in omni prædâ. Imò verba paullùm scrutemur. Ait:

Aliâs singulis diebus diuidunt copias.] Id est, interdum cottidie permutari milites qui maneant, qui rapiant: interdum minimè, sed semel per manipulos seponi & secerni. Puta, ex quaque legione vel alâ, quinque cohortes mitti, quinque ad signa retineri.

„ *Numquam plus dimidiâ parte.*] Prouidè & ex tuto. in hostem profligatum quidni dimidia pars victorum sufficiat? abundè.

„ *Copijs plurimùm diuisis in duas legiones Romanas.*] Sententia est: cùm duæ sint partes totius exercitus, Ciues & Socij: horum iterùm duæ, Legio duplex, Ala duplex: seruari, vt qui ad raptus missi, quisque sua ad suos ferat, ciues ad ciues, socij ad socios. nec id tantùm, sed ad talem legionem suam, ad talem alam: omnia confusioni vitandæ, & vt noti veniant ad notos. Cur verò Socij æqualiter sic mixti? quia pars eorum æqualis. Dimidium prædæ in omni diuisione habebant, idque ex veteri inter ipsos pacto. Dionysius promit in fœdere icto anno Vrbis CCLXI. *Auxilia inuicem sibi ferunto* (Romani & Latini) *si qui bello petantur, totis viribus. Spoliorum & prædæ ex bello æquam partem sorte vtrique accipiunto.* Nota etiam de *sorte*, quam interuenisse vbi res diuidebant intellegimus, non vbi manubias siue pecuniam ipsam. Hæc res vna est inter præcipuas, quæ Socios tot sæculis tenuit in fide, lucellum, & gloria, ex assiduis & felicibus bellis.

Socij æquas partes capiunt.

Lib. VI.

„ *Quòd verò nihil fraudaturi sint.*] Memorat iuramentum nunc contra subtractiones aut fraudes: iuramentum illud ipsum, quod iam explicatum. Et nota, quòd hoc scriptum suum (quod nunc commentamur) aduocat, & germanum suum ostendit. De Furtis satis esto. à quibus quàm casti Romani, & quàm manus eorum continentes, exemplo illustri docuerit Frontinus; *Vniuersi quoque exercitus notabilis sæpe fuit continentia: sicuti eius qui sub M. Scauro meruit. Nam memoriæ tradidit Scaurus pomiferam arborem, quam in pede castrorum amplexa fuerat metatio, postero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* Iustitia vbi es? ride è cælo, & si terras iterùm inhabites, non aliter fiat.

Lib. IIII. cap. III. *Mira abstinentia Romanorum.*

DIALOG. XVI.

De stipendio militum, eius origine & auctu. De Frumenti modo, & hordei. de iis quæ ad victum.

AVD. Stipes sit, qui non stupeat, fateor: sed tamen, si hîc ita continentes, an igitur aliunde lucra magna quæ implerent? an non stipendium pingue & largum? LIPS. Ducis me quò iter affectabam. Nam id quoque mirabile, quàm exiguo ære meruerint; etiamtunc cùm publicè diuites, priuatim in re angustâ. Et ego Philosophis seriò hoc assentior, opes esse quæ vitiant, quæ effæminant, de quarum capite semina malorum orta. Vide igitur de Stipendiis, quod doctor noster ita dicit:

POLYB. Ὀψώνιον δ' οἱ μὲν πεζοὶ λαμβάνουσι τῆς ἡμέρας δύο ὀβολοὺς, οἱ δὲ ταξίαρχοι διπλοῦν,

Stipendium pedites accipiunt in diem duos obulos, ductores Ordinum duplum, equites

οἱ δ' ἱππεῖς δραχμήν. σιτομετροῦνται δ' οἱ μὲν πεζοὶ πυρῶν ἀττικοῦ μεδίμνου δύο μέρη, μάλιστά πως. οἱ δ' ἱππεῖς κριθῶν μὲν ἑπτὰ μεδίμνους εἰς τὸν μῆνα, πυρῶν δὲ δύο. τῶν δὲ συμμάχων οἱ μὲν πεζοὶ τὸ ἴσον, οἱ δὲ ἱππεῖς πυρῶν μὲν μέδιμνον ἕνα καὶ τρίτου μέρος, κριθῶν δὲ πέντε. δίδοται δὲ τοῖς μὲν συμμάχοις τοῦτ' ἐν δωρεᾷ, τοῖς δὲ ῥωμαίοις τοῦ τε σίτου καὶ τῆς ἐσθῆτος, κἄν τινος ὅπλου προσδεηθῶσι, πάντων τούτων ὁ ταμίας τὴν τεταγμένην τιμὴν ἐκ τῶν ὀψωνίων ὑπολογίζεται.

equites drachmam, id est triplum. Frumenti modū accipiūt pedites Attici medimni duas partes admodum; equites hordei septem medimnos in mensem, frumenti duos. Socij, pedites capiunt par Romanis, equites verò frumēti medimnum vnum & trientem, hordei quinque. Datur hoc autem sociis muneri, Romanis verò & frumenti & vestium, & siquibus armis egeant, omnium horum nomine Quæstor certam definitámque pecuniam de Stipendio deducit.

Stipendium triplex, in *Pecuniâ, Frumento, Veste*: quæ omnia aut tractat, aut tangit. Primùm de Pecuniâ, *Accipiunt*, inquit,

„ *Stipendium pedites in diem duos obulos.*] Quod nos *Stipendium*, ipse ὀψώνιον dixit. Sed certum est pecuniam tamen hîc signari, sicut à Thucydide aliquoties & Dionysio Halicarnassæo, qui & ὀψωνιασμὸν appellat: credo ideò, quòd velut in obsonium pecunia ea primò data. Est etiam in laudatissimis illis Glossis: *Stipendium*, ὀψώνιον στρατιωτικόν. Simile quod Latini inferiores dixêre *Annonas*. nec enim ipsum quod esui modò, sed mercedem militarem & pecuniam intellexerunt. Video Græcos infimos *ῥόγας, rogas* appellare: an ab *erogando*? Nam & ipsam rem ῥογεύεσθαι etiam dicunt. Leges in Cedreno plus semel, atque etiam Suidâ: qui tamen pro Donatiuo Principis capit & interpretatur.

ὀψώνιον pro mercede Græcis.

Rogæ.

„ *In diem duos obolos.*] Modum habes diurni stipendij antiqui, de cuius origine & progressu in Electis scripsi. Scis me non amare ταυτολογίαν: addam aliquid non ibi scriptum, aut non sic scriptum. Olim certum est Romanos nullo publico ære militasse, idque annis plus trecentis. Festus ita adnotat: *Priuato sumptu se alebant milites Romani, penè ad id tempus quo Roma capta est à Gallis.* Ait *penè*, & iure addit, quia Stipendium institutum *septemdecim* circiter annis ante vrbem captam. Liuius hoc

Sine stipendio olim Romani.

Quando cœperit?

docet libro quarto, statim post Anxur captum: *Additum, inquit, vt stipendium miles de publico acciperet, cùm ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset.* Liuius dicit *de suo* militasse, Festus *priuato sumptu*: quid clarius? Et tamen hîc quæro & iniicio, an igitur nihil è publico?

An non antea frumentum? *Lib. V.*

non arma, non frumentum? Ambigo, & sunt quæ inducunt accepisse. Dionysij ista in bello cum Sabinis: *Τούτων δὲ πραθέντων δημοσίᾳ, τὰς κατ᾽ ἄνδρα γενομένας εἰσφορὰς αἷς ἔστειλαν τοὺς στρατιώτας, ἅπαντες ἐκομίσαντο*: *Iis diuenditis* (prædâ scilicet) *publicè, collationes quæ viritim factæ erant in milites, eas omnes receperunt.* Nónne clarè satis collatum aliquid in milites dicit? & quo fine aliàs tributa, quæ Romani ex censu dabant? Amplius, in eodem Dionysio, cùm Veientes pacem peterent, scribitur

Lib. IX.

frumentum eos obtulisse exercitui in duos menses, pecuniam in stipendium sex mensium, vti victor imperarat. Hîc verò & frumentum in menses datum habes, sed & pecuniam in stipendium (Græcè *χρήματα ἐς ὀψωνιασμὸν*) definitam. Etsi de pecuniâ, non opinor sed scio, oblatam eam non ad modum stipendij viritim capti (nullum enim fuit) sed in belli sumptus & militum singulorum, pro æstimatione victoris. Atque hæc talia aliquoties in Dionysio leges, sed benignè semper & æquiter capienda,

Modus primi stipêdij. * Aut vtiustissimè, *cum triête.*

stipendio nondum constituto. Idipsum cùm fuit, sanè exiguum, & *duo oboli* etiam Polybiano æuo: id est *tres asses.* Haud aliter Latinè extuleris: cùm duo oboli sint tertia pars Drachmæ. At Drachma vincitur leuiter à Denario Romano: etsi alternant hæc & confundunt scriptores. Quantulum istud est? in mensem *decem denarij*, id est Philippæus noster.

Vetus restrictio & frugalitas.

En lucrum, quo obiecto tanto opere gauisi milites (in Liuio habes) & visi rem suam stabiliuisse. Sed ita tunc scilicet parcimonia & mores, quibus magis quàm opibus res Romana stetit. Lubet Liuianum elogium

Lib. I. initio.

opportunè addere: *Nulla vmquam respublica nec maior* (quàm Romana) *nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam seræ auaritia luxuriáque immigrauerint, nec vbi tantus ac tam diu paupertati ac parcimoniæ honos fuerit.* Benè & verè Liuius: ista res docet, & in tot victorijs ac triumphis, imperio tam latè propagato, nihil additum ad stipendij modum reperio ante Iulianum æuum. Quis non miretur? vbi tot Tribuni populares, & per publica damna ad priuatam gratiam aut commoda grassantes, nullum ex iis auxisse, aut (quod proditum exstet) co-

Cæsar stipendium auxit. Cap. XXVI.

natum augere? Iulius ille fuit, qui per milites magnus, hîc quoque leges fregit, & *legionibus stipendium*, ait Suetonius, *in perpetuum duplicauit.*

Item Augustus. Cap. XLIX.

Res semel mota non hîc stetit, sed magis Augustus auxit, qui *omnes vbique milites ad certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit*, vt in vitâ eius Tranquillus. Eum modum fuisse, *decem diurnos asses*,

Vel potiùs firmauit.

ex Tacito liquet. Hæc ita scripta: etsi suspicio mihi est, per bella illa diuturna ciuilia, magis etiam auxisse stipendia: sed recisa, rebus iam tranquillis, ab Augusto, & in summam eam firmiter redacta. Mansit tamen non diu. sed siue Nero siue Claudius, siue potiùs Otho aut Vitellius, aliquid imò multum addidêre: & iam Domitiani æuo, stipendium

men-

menstruum erant *aurei terni*. Ij essent in diem *vigintiquinque asses*: quibus ipse Domitianus iterùm addidit menstruum *aureum vnum*, id est denarios *viginti quinque*. Tanti enim Romanus aureus, & res hęc tota è Iohanne Zonarâ ad liquidum à nobis reducta. Ille sic de Domitiano: *Domitianus auxit.*
Καὶ τοῖς στρατιώταις τὴν μισθοφορὰν ἐπηύξησε τάχα διὰ τὴν νίκην. πέντε γὰρ καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἑκάστου λαμβάνοντος, ἑκατὸν ἐκέλευσε δίδοσθαι. μεταμεληθεὶς δὲ, τὴν ποσότητα οὐκ ἐμείωσε, τὸ δὲ πλῆθος τῶν στρατευομένων συνέστειλε: *Militibus stipendium auxit, scilicet ob victoriam. nam cùm septuaginta quinque drachmas singuli acciperent, ipse iussit centenas dari. Pœnitens verò posteà summam non imminuit, sed multitudinem militantium recîdit.* Ex quibus certum, in Suetonio rectè nos olim emendasse: *Addidit & quartum stipendium militi, * aureis ternis*. Inferiore æuo quid fuerit, non vltrà repperi, nec dicam. A v d. Ista quidem Domitiani summa pinguiuscula, sed & Augusti tolerabilis: illa Polybiana quid habuit *Cur quisquam caput vnctius referret?* vt iocer cum poëtâ. Nam certè exigua: & cur tam multi tamen ad militiam prompti? L i p s. Ipsa illa summa exigua, non nego: sed frumentum additum cogita, tum crebras etiam in triumphis donationes. Liuius hoc te docuerit, quoties & in quo modo, donati. Amplius, cogita promotiones, & quòd per virtutem ad altiores ordines venirent; ergo & ad stipendia meliora. Multi enim duplicarij, vt audiemus: & addit,

Domit. cap. VII. * Aut si velis, insertâ voculâ *ad aureos ternos*. *Alia commoda militia.*

„ *Ductores ordinum duplum.*] Ταξίαρχοι sunt in Græco, quos licet Centuriones etiam reddere: sed hîc conspectè *Ductores* magis feci. Non enim solos Centuriones opinor intellegi, sed & Succenturiones siue optiones, fortasse & Signiferos ipsos. In Liuio quidem lego, cùm Appius in fugacem suum exercitum animaduertit: *Ad hoc Centuriones duplicariósque, qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit*. Ergo duplicarij aliqui præter ipsos Centuriones, vt palàm vides. Sed vnde, inquies, iam tum illo æuo, haud longè à regibus exactis? cùm stipendium nondum institutum esset. Ergo memento quorum diximus, frumentum videri è publico militibus iam olim datum. Varronem aduoco: *Duplicarij, quibus ob virtutem duplicia cibaria vt darentur institutum*. Ostendit quosdam etiam è grege milites fuisse, sic honestatos ob egregia facta. Et tale in Liuio: *Milites qui in præsidio simul fuerant, duplici frumento in perpetuum, in præsentiâ singulis bobus donati*. Quod factum etiam diu post stipendium pecuniæ institutum. Mansit hic vsus, & in Cæsare legas: *Cohortem posteà duplici stipendio frumentóque, speciarijs, militaribus donis amplissimè donauit*. In Vegetio: *Armaturæ duplares, quæ binas consequuntur annonas*. Sed & *Sesquiplares* in eodem, *qui vnam semis*.

Duplicarij. Lib. II. *Nodus in Liuio exsolutus.* IIII. de L. L. Lib. VII. III. Ciuil. Lib. II. cap. VII.

„ *Equites drachmam.*] Id est, stipendium triplex. Itaque super Centuriones erant; tum quia genere digniores, tum quia onerum plus ferebant. Ipse hic modus in Liuio: *Æquè impudens postulatum fuit, vt de stipendio equitum (merebant autem eâ tempestate triplex) æra demerentur*. Hoc ille aliquot annis post stipendia instituta: & vides vulgò inuidio-

Equiti triplex in stipendio. Lib. VII.

ſam hanc ſummam fuiſſe. Poſtularunt igitur minui, ſed non impetrarunt: an non factum poſteà? ſed diu, inquam, poſteà? Ex Liuij commatio *Penſitata Liuij verba.* ſuſpicor, quod hîc inſerit, *eâ tempeſtate meruiſſe:* non ergo tuo æuo? Appâret: fruſtrà alioqui ſubmonuiſſet. Et hercules cùm recogito, ſtipendia à Iulio ab aliis aucta; ingens hæc ſumma & prægrandis in equitum fuiſſet, ſi pariter creuiſſent. Accedit, quòd dignitas equitum non iam tanta, poſt Socios ciuitate donatos. Illi enim cùm equitatu abundarent, ferè ad bellum ibant, paucioribus paullatim è digniori & ciuili illâ ſtirpe. Sed ſuſpiciuncula eſt, quam ſperni tam facilè à te volo, quàm à me prodi. *Tribunorũ ſtipendia.* Iſta Polybius de diſcrimine ſtipendiorum. Sed heus in Tribunis quid fuit? cur ij omiſſi? Magna eorum ſalaria, vt video, & ſic celebrantur à Iuuenali:

——— *alter enim quantum in legione Tribuni*
Accipiunt, donat Caluinæ vel Catienæ.

Lib XXXIV. cap. III. A Plinio: *Nec pudet Tribunorum militarium ſalarijs emere.* Vterque de productiore ſummâ, & velut per adagionem vſurpat. Quanta igitur? Appiani locus eſt, niſi erro, qui ſcitiores nos eius faciat, iſte. De Cæſare IV. Ciuil. ſcribit, eiuſque triumpho quadruplici. Καὶ διένειμε, inquit, στρατιώτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἀττικὰς, λοχαγῷ δὲ αὐτοῦ διπλάσιον, καὶ χιλιάρχῳ καὶ ἱππάρχῳ τὸ ἐπὶ διπλάσιον: *Diuiſit deditque militi ſuper quinque mille drachmas; Ductori ordinum eius duplum; Tribuno militum & Præfecto equitum, iterùm eius duplum.* Ex analogiâ hac donorum, iuſtè & probabiliter inferas de Stipendiorum tali modo. Ergo Tribunus & Præfectus alæ quadruplum ſalarij vulgaris habuit, & alia vberiora in veſte, frumento, ſpeciebus. Hæc talia in Lampridio, Capitolino, Vopiſco videre tibi fas: vbi epiſtolæ aliquot Principum ad litteram poſitæ, cum Tribuniciis iſtis commodis aut donis. Haud diſſimile apud Græcos. & ſcribit Xeno- *Græcorum ſtipendia.* phon, *Seuthen regem Thraciæ, cùm Græcos mercede iungere ſibi vellet, ob-* VII. Anabaſ. *tuliſſe & pollicitum,* τῷ μὲν στρατιώτῃ κυζικηνὸν, τῷ δὲ λοχαγῷ διμοιρίαν, τῷ δὲ στρατηγῷ τετραμοιρίαν: *militi Cyzicenum, Cẽturioni duplum, Prætori quadruplum.* Hi Prætores, velut Tribuni Romanorum erant, aut noſtri Colonelli. Fecerunt idem Lacedæmonij in iiſdem copiis (quarum laus inclyta, & propagata per inclytum ſcriptorem) alliciendis, & inter pro- Ibid. infrà. miſſa, hæc ſunt: δαρεικὸν ἕκαστος οἴσει τοῦ μηνὸς ὑμῶν, λοχαγὸς δὲ τὸ διπλοῦν, στρατηγὸς δὲ τὸ τετραπλοῦν: *Darîcum feret quiſque veſtrûm in menſem, Centurio duplum, Prætor quadruplum.* Vbi pariter obſerues, in ipſo ſtipendio *A Romanis vix diuerſa* haud longè à Romanis abire, præſertim ſub Auguſti æuum. Nam etſi Darîcus non niſi viginti drachmis æſtimabatur; tamen alibi lego pluſculum etiam accepiſſe, & Drachmam habuiſſe diurnam. Thucydides de Lib. VII. Athenienſibus: Δραχμὴν γὰρ τῆς ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν: *Drachmam in* Lib. III. *diem quiſque accipiebat.* Iterùm idẽ διδράχμους ὁπλίτας nominat in cuſtodiâ Potidææ: *qui binas drachmas* ferrent, ſed (ne diſſimulem) exra ordinem & ſolitum morem. Idem cenſeo ſuprà. Paullùm igitur infra drachmam meruerunt vulgò. A V D. Contra te cenſere Demoſthenes

me

me hîc iubet. Ille in Philippicarum primâ definit quæ opus sunt militi: Στρατιώταις δισχιλίοις τετταράκοντα τάλαντα, ἵνα δέκα ἑκάστου μηνὸς ὁ στρατιώτης δραχμὰς σιτηρέσιον λαμβάνῃ. Τοῖς δὲ ἱππεῦσι διακοσίοις οὖσι, ἐὰν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τοῦ μηνὸς, δώδεκα τάλαντα: *Bis mille militibus talenta sunto quadraginta, ita vt quisque decem drachmas in mensem accipiat: equitibus verò ducentis talenta duodecim, si quisque triginta accipiat in mensem.* Alia hîc definitio, minor tuo dicto. Lips. Particulam verborum affers, plura inspexisse oportuit. Redeo autem in memoriam, Oratorem illîc suadere & dicere, vt dumtaxat in annonam (Græcè σιτηρέσιον) tot talenta & menstruas drachmas dent: at reliquam pecuniam in stipendium, bellum ipsum suppeditaturum. Hæc ibi posteà, atque ita nihil dissentit. Imò, quod valdè notes, in triplici equitum Annonâ cum Romanis consentit.

Demosthenes explicatus.

» *Frumenti modum accipiunt.*] Cuius distributi sæpè mentio. vt in Cæsare: *Diem instare, quo die militibus frumentum metiri oporteret.* Iterùm: *Post diem septimum se reuersurum confirmat, quam ad diem legioni, quam in præsidio relinquebat, deberi frumentum sciebat.* Ac vides etiam certo die datum, & cum curâ ne is laberetur. Bonum & vtile institutum, militi semper victum esse, nec inopiâ cogi ad rapiendum, aut deserendum. Si pecunia in hunc vsum, potuisset ire in alium vsum: igitur maluerunt rem dare ipsam. Atque ita, vt nefas etiam haberetur vendere. Sallustius inter militaria probra recenset: *Frumentum publicè datum vendere, panem in dies mercari.* Itáne culpa mercari, aut vendere? hodie nec rapere, & Vis aut Iniuria ferè est quæ militem alat. Sed quis finis, si nostra incomposita cum illo ordine componam? & verbo fortasse lædam, qui ferro possunt. At in ipsâ re, exemplum seueritatis quâ Galba vsus, apud Suetonium: *Militi, inquit, qui per expeditionem annonâ arctissimâ, residuum cibariorum tritici modium centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit simulatque indigere cibo cœpisset, à quoquam opem ferri. atque is fame extabuit.*

Frumenti datio. I. Gallic. VII. Gallic. *Ea laudata.* *Non vendebant.* Cap. VII.

» *Attici medimni duas partes.*] Suidas, & Nepos vitâ Attici, sex modios in Medimno ponunt: & ita est: ergo nunc militi, Romano modo & sermone, damus Modios quaternos. Quídni tantum, cùm ipsi serui eos acceperint in Dimenso? Donatus in Terentium: *Serui quaternos modios accipiebant frumenti in mensem, & id Dimensum dicebatur.* Liceret & de quinis suspicari ex Senecâ: *Seruus est, quinque modios accipit, & quinque denarios.* Sed arbitror hoc ita ibi in vtiliore & honestiore seruo fuisse, nempe actore scænico: cui & pecuniola præter morem accessit. Aut si modij etiam quini dati? Sallustius tangere videtur Oratione Marcij Tribuniplebis: *Nisi fortè Frumentariâ istâ lege munia vestra pensantur, cùm tamen quinis modijs libertatem omnium æstimauere.* Dicas alludere ad seruile dimensum, & ideò indignari libertatem sic taxatam. Sed hoc incertum: de militibus nostris, è Polybio firmum. Magno & multo igitur frumento opus ad plures legiones: & vnde hæc copia? Nam eguisse

Militũ dimensum, vt seruorum. Epistol. LXXX.

Vnde Frumenta Romanis.

Romanos, aut per hanc inopiam ab incœpto aliquo destitisse, raro aut non leges. Censeo è prouincialibus frumenta hæc coacta, & è Decimis quas hoc fine aratoribus imponebant. Quid si ergo in hostili? etiam tum è vicinis prouinciis, aut ex ipso hostico: sed sic, vt non in commune & sibi miles raperet, sed desecta aut inuenta frumenta deferret ad Quæstorem, In publicum omnia seposita, & tum cum modo & ordine distributa. Magnæ considerationis res, & summi ad bellum vsus, de quo Politici vidento.

„ *Equites hordei septem medimnos, frumenti duos.*] De hordeo, peculiare hoc equiti ad iumenta: pro quo & æs aliquando accepêre, quod *Hordearium* appellat Festus. Sed in frumento, inquies, cur tanto plus accipit? Nam duo medimni sunt modij duodeni. Triplo igitur peditem excedit: quid miraris? fit idem quod in pecuniâ, quod in donatiuis, & triplum vbique capit. Neque ambigo in Ordinum ductoribus simile fuisse, & semel dictâ analogiâ duplum quoque frumenti eos cepisse. Cui tamen vsui equites tantum? vt ne venderent? negauimus. vt absumerent? quî potuêre soli? Ne censeas: non enim soli. Seruū aut seruos potiùs habuêre, & iustum est hoc Dimēsum in capita terna. De hordeo, satis etiam largiter: sed certum est, præter equum militarem, iumenta alia habuisse.

Frumētum triplex equiti.

Est in Plutarchi Catone Censorio, quod huc faciat, & illustretur aut illustret. Narrat in ceterâ abstinentiâ eius, ὅτι στρατηγῶν ἐλάμβανεν ἑαυτῷ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν, οὐ πλέον εἰς τὸν μῆνα πυρῶν, ἢ τρεῖς ἀττικοὺς μεδίμνους, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν κριθῶν τοῖς ὑποζυγίοις ἔλαττον τριῶν ἡμιμεδίμνων: *quòd etiam in imperijs & Præturis accipiebat sibi, & ijs qui apud se, frumenti in mensem non plus tribus medimnis Atticis, in diem verò hordei iumentis suis minus sesquimedimno.* Si cōstaret de numero familiæ Catonianæ, facile esset aptare modum. etsi pænè etiam constat, & in eodem Plutarcho lego *quinque* eum seruos in Hispaniam duxisse. Ipse ergo sextus: & habuere singuli modios non nisi ternos. Hoc ad astruendam frugalitatem Catonis recenset: & ideò certum, accepisse eum intra legitimum modum. Sed, inquies, lictoribus suis & apparitoribus nihil accepit? Discas hinc eos sibi & in capita seorsim è publico accepisse. Addo, quosdam Imperatores laxiùs hîc se gessisse. quod de Cæsare quidem lego: qui (ait Suetonius) *frumentum quoties copia esset, etiam sine modo mensuráque præbuit militibus, & singula interdum mancipia & prædia viritim dedit.* O virum magni benigníque animi, sed non nati ad priscam & strictam Disciplinam! quæ ab illo profectò magis magisque est lapsa.

Catonis abstinētia.

Cæsar extra disciplinam.

„ *Socij pedites capiunt par Romanis.*] Meritissimò. nam & tantum capiebat eorum venter. At non tamen equites, de quibus subdit:

„ *Equites verò frumenti medimnum vnum & trientem.*] Isti enimuerò minus quàm Romani, ab hac caussâ quòd minùs digni aut opulenti: eoque nec à familiâ sic instructi. Singulis ergo famulus vnus suffecerit: & est mensura hæc in duo capita, modiorum scilicet octo. Simile in hordeo, & habuêre pauciora impedimenta. A v d. Delectantia verò ista, &

mihi

mihi non nisi confusè adhuc audita aut nota. Sed voluo tamen in animo, an frumento tantùm ad cibos vsi? Nihil adiungis obsoniorum, aut alius alimenti? L i p s. Adiungam, etsi Polybius non fecit. Primùm dico, salem & leguminum aliquid militibus etiam datum, atque hæc fortassis venisse in frumenti dictum illum modum. In Plutarchi Crasso huic rei scriptum, inter omina tristia: Συνέπεσε μετὰ τὴν διάβασιν μετρουμένοις τὰ ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις, πρῶτα πάντων δοθῆναι φακοὺς καὶ ἅλας, ἃ νομίζουσι πένθιμα ῥωμαῖοι: *Simul euenit, vt post transitum fluminis, cùm emetirentur necessaria exercitui, primùm omnium darent lentem & salem, quæ Romani habent funebria.* De sale quidem vix ambigi potest, sine quo vita non est. Sed & legumina aut pisa reperio. vt in Cæsare: *Non illi hordeum cùm daretur, non legumina recusabant:* quæ tunc scilicet pro frumento, in illâ necessitate. Aliâs, pro obsonio. vt in Synesio, de Caro Imp. militariter cænante: Τὸ δὲ δεῖπνον ἦν, πίσινον ἕωλον ἔτνος, καὶ ἐν αὐτῷ τεμμάχια ἄττα ταρίχη κρεῶν ὑείων: *Cæna autem erat, è pisis pulmentum pridianum, & in ipso frusta aliquot salitæ suillæ carnis.* Atque amplius, in eodem habes & Suillam: an ex vsu castrensi? prorsus, illius quidem, & superioris etiam, æui. Nam Spartianus de Hadriano ita scribit: *Cibis etiam castrensibus in propatulo libenter vtens, hoc est larido, caseo, & poscâ.* Nominat & Vulcatius in Auidio, inter legitimos cibos: *Præter laridum, ac buccellatum, atque acetum, militem in expeditione quidquam portare prohibuit.* Vbi acetum scilicet ad potum militarem conficiendum, & iam dictam poscam. At de larido, mirum ni Polybij etiam tempore fuerit in hos vsus. Scribit certè inter Galliæ Cisalpinæ laudes, *glandes & porcos in eâ abundare,* & dat argumentum: *quod cùm plurimi in Italiâ cædantur, tum ad vsus vitámque priuatam, tum ad ea quæ in exercitus legionésque præbentur, his tamen omnibus sufficere Galliæ illam regionem.* Quid aliud intellegas, τὰς εἰς τὰ στρατόπεδα (ita verba eius sunt) παραθέσεις: quàm reposita & salita in militares vsus? Atque hi tales sunt, quos *Militares cibos* scriptores appellitant. Vt Spartianus in Pescennio: *In omni expeditione militarem cibum sumpsit ante papilionem.* Lampridius de Alexandro: *Apertis papilionibus prandit atque cænauit, cùm militarem cibum cunctis videntibus atque gaudentibus sumeret.* En virum, dignum titulo & loco Principali! Et obserua indidem, bis eos die cibum sumpsisse, suâ horâ quemque, & addo etiam suo cibo. Prandium enim tenuius, & sine vllo apparatu. Didici è Polyæno, qui partitè describit restitutam disciplinam militarem à Scipione ad Numantiam, atque inter alia: ἐκέλευσεν ἀριστᾶν ὀρθοὺς ἄπυρον ὄψον, δειπνοῦντας δὲ προσφέρεσθαι καὶ κρέας ὀπτὸν καὶ ἑφθόν: *Iussit prandere stantes sine igne cibum* (id est, incoctum;) *in cænam verò proferre & addere carnem assam vel elixam.* A v d. Heus tu, mira hæc correctio, & satis equidem benigna, cùm delicias etiam præscribit carnis assæ aut elixæ. Atquin ego longè secius opinabar, & in Sallustio legeram Metellum edixisse, *Ne quisquam castris panem, aut quem alium cibum coctum venderet.* Ecce, alius iste Censor, qui arcet ab omni cibo cocto. L i p s. Adolescens,

Legumina militi.

Orat. de Regno.

Suilla militibus.

Lib. II.

Militares cibi, viles.

Lib. VIII.

Stantes prandent.

Considerata Polyæni scriptio.

Ne propera, neque enim igni tangeris.

cens, cum Theocrito: * μὴ σπεῦδ'· οὐ γάρ τοι πυρὶ θάλπεαι. Aliorsum & mea & Sallustiana illa trahis. Intellege. Iussit Scipio in prandio leuiter stantes cibum capere: at in cœnâ indulsit (non sanè iussit, ne sic accipe) si copia esset, carnem assam addere aut elixam. Metellus non in hæc, sed pro his pugnat. Nam ipse lixas, coquos, & totum id genus castris eiecit:

Cibos coctos vendi non fas.

vetuitque, non *sumere* cibum coctum (verba notabis) sed *vendere*. Hoc nempe fuit, noluit prostare cibos tales, & facilitate parandi gulam irritari: sed si quis haberet, è prædâ aut pecuniâ, ipse pararet & vesceretur. Germana ea sententia. eóque intentiùs Frontini hæc consideranda super eâdem re & viro:

Lib. IIII cap. I.

Q. Metellus bello Iugurthino similiter lapsam disciplinam pari seueritate restituit, cùm insuper prohibuisset aliâ carne, quàm aßâ elixâue, milites vti. O risu rem dignam! & ô cumulum seueritatis, si *insuper prohibiti aliâ quàm aßâ aut elixâ carne vti!* Quid, malùm, igitur crudis anteà vsi? Considerare te iussi, imò nunc emendare (nec aliter

Frontinus forsitan correctus.

euoluo:) *aliâ carne quàm à se aßâ elixâue.* Vox aut voculæ duæ inserendæ, quas eduxi è consimili verbo. Id planè iam consonat vero, & Sallustianis item illis: *Ne quis cibum coctum venderet.* Itaque coctis vti licuit,

Militi veru & olla. Lib. VIII.

vendere aut emere non licuit. Hoc fine, inter instrumenta militis *Verua & ollas* inuenio vt in Polyæno, de eodem Scipione: Προσέταξε δὲ ἀποπέμψασθαι καινὰς τραπέζας, ἐκπώματα καὶ σκεύη πάντα, πλὴν χύτρας καὶ ὀβελίσκου καὶ ποτηρίου: *Iußit amplius, amoueri nouas mensas, scyphos & vasa omnia, præter ollam, & veru, & pocillum.* Atque ipsum est, quod Appia-

In Iberic.

nus de hoc Scipione: Καὶ σκεῦος οὐκ ἐξῆν ἐς δίαιταν ἔχειν οὐδενὶ, πλὴν ὀβελοῦ καὶ χύτρας χαλκῆς, καὶ ἐκπώματος ἑνός: *Et vasum non licuit militi vllum haberi ad victum, præter veru, & ollam æneam, & poculum vnum.* Et iam hæc credo tenes. AVD. Non elabentur. adde, sodes, de Pane etiam quem vetuit Metellus vendi coctum. Quid ergo? singuli ipsi pistores, & è prosapiâ atque artificio Plauti? LIPS. Ita verò, & hîc sua ratio. Nole-

Miles ipse pistor sibi.

bant curiosè & ab professo opifice panem coctum edi, sed subitarium & quem suâ manu miles parasset. Scio me omnia mira loqui: sed quid faciam, si in tantum mores nostri & prisci diuertunt? Suâ manu, dico, coquebant illi ingenui, illi ciues. quid? imò ipse aliquis Imperator, nec ex Curiis aut Fabriciis, sed nouitiis Antoninis. Herodianus nobis auctor, Antoninum Caracallam, cùm duritiem & robur præferret, omnia militariter egisse. atq; etiam, inquit, ἄρτον προσεφέρετο αὐτοσχέδιον. σῖτον γὰρ ἀλέσας τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ, ὅσον ἤρκει μόνῳ, μᾶζάν τε ποιήσας καὶ ἐπ' ἀνθράκων ὀπτήσας, ἐσιτεῖτο: *Panem addebat subitarium & neglegenter factum. Triticum enim suâ manu molens, quod ipsi satis esset, massámque ex eo conficiens & in carbonibus coquens, eo vescebatur.* Singularem huic rei locum, & ad molendum & ad coquendum, sæpe apud me quæsitum. Ergo manuarias quasdam molas circumferebant, vt tetigi anteà, aut in lapide tundebant: denique sine furni aut clibani operâ, subitò sic in carbonibus aut sub cine-

Panis militaris. Lib. XVIII. cap. IX.

re coquebant. Panis igitur ille grauis, madidus ideoque Plinio scriptum: *Legem certam naturæ esse, vt in quocumque genere pani militari tertia por-*

tio ad grani pondus accedat. Militarem, talem subitum & subcineritium appellat, nec bene aut diu excoctum. Sed & sine pane, frumento suo sæpe vsi in pulte. Notum à Plauto *pultifagos* Romanos appellari: & in Ammiano est, de Iuliano Imperatore, iam in castris: *Et Imperatori non cupediæ ciborum ex regio more, sed sub columellis tabernaculi cænaturo pultis portio parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario.* Ita ille Imperator militariter cænatus, inter bonos aut potiùs optimos, si non abiisset à pietate. Et dic tu meus, iam expleui te tam lautis epulis? A V D. Propemodum, sed lubet interbibere. Sine potu hoc conuiuium: quis is fuit? L I P S. Tetigi verò anteà. & quid censes, vinum aliquod Chium aut Falernum edentulum fuisse? Imò is pro cibo reliquo fuit, Aqua. Spartianus de Piscennio: *Cùm apud Aegyptum ab eo limitanei milites vinum peterent, respondit, Nilum habetis, & vinum quaritis?* Plutarchus de Catone Censorio: Ὕδωρ δὲ ἔπινεν ἐπὶ τῆς στρατείας, πλὴν εἴποτε διψήσας περιφλεγῶς, ὄξος ᾔτησεν, ἢ ἰσχύος ἐνδιδούσης ἐπιλάβοι μικρὸν οἰνάριον: *Aquam bibit in militiâ, nisi si in acri siti & calore acetum posceret, aut viribus defectus exiguum aliquod villum sumeret.* Hæc Cato, inter equites, inter nobiles, inter duces. Benè, quod signatis tabulis ago; vt vultus tuus est, vix nunc mihi habes fidem. Sed Cato igitur aquâ merâ vulgò vsus; interdum aceto, non solo, sed cum aquâ scilicet mixto, quod suprà diximus *Poscam*, vel vt quidam scribunt *Puscam*. Eâ sententiâ Spartianus iterùm, in Pescennio: *Iussit vinum in expeditione neminem bibere, sed aceto vniuersos esse contentos.* Vniuersos, inquit, etiam igitur ipsos Duces. Seruorum hic potus olim, vt id quoque commune cum iis habeant, sicut Dimensum. Plautus:

Lib. XXV.

Aqua militibus.

Aut posca.

Exemplo seruorum.

Sed hic rex cum aceto pransurus est & sale. Rudente.

Iocosè, vt assolet. cùm rex diceretur seruus; ô bone, inquit, hic rex poscam bibet, & salem pro obsonio delinget. In eodem Plauto reponendum hoc verbi olim mihi visum:

Alij ebrij sunt, alij poscam potitant. Milite.

Constat ita versus, & sententia. Alij seruorum, ait, vino ebrij, alij misselli poscam bibunt. A V D. Fateri volo, non ad meum gustum hîc Romani: & si ego Imperator, vinum non exsulet è meis castris. Nónne viribus & animo addit? L I P S. Nouitium sapis. alia mens iis, à quibus cottidie discimus sapere. Aristoteles te reformet: Καὶ ἐπειδὴ ἡ τοῦ οἴνου πόσις καὶ τοὺς ἐλευθέρους ὑβριστὰς ποιεῖ, καὶ πολλὰ ἔθνη ἀπέχεται καὶ τῶν ἐλευθέρων· οἷον Καρχηδόνιοι ἐπὶ στρατιᾶς· φανερὸν ὅτι τούτου ἢ μηδὲν, ἢ ὀλίγον μεταδοτέον: *Ac quoniam vini potio etiam liberos homines ad ferociam & iniuriam propellit, & multæ gentes etiam liberæ eo abstinent (vt belli tempore Carthaginienses) palàm est, quod eius nihil aut parum seruis dandum.* Vini malitiam vniuersè notes; & propriè ad rem nostram, Carthaginienses, bonam & compositam olim rempublicam, eo per militiam abstinuisse. Habes cibos, habes potus: vis instrumentum fortasse & apparatum mensæ dem? condigna omnia epulis. Mensæ an fuerint, vix scio. imo in

I. Oecon. cap. v.

Polyæni verbis ſuprà, vbi eſt Scipionem remouiſſe *καινὰς τραπέζας*, *nouas menſas*: aliter ac veriùs ſcribitur, *καὶ τὰς ξαπέζας*. vt menſas dicat
Ceſpites pro menſis. prorſus remotas è caſtris. Nam *noua* illæ quæ eſſent? & pro menſis plerumque iis elatior ceſpes. Lucanus, cùm Afranij & Cæſaris milites colloqui & concænare facit:

Lib. IIII. *Pax erat, & caſtris miles permiſtus vtriſque*
Errabat, duro concordes ceſpite menſas
Inſtituunt.

Cap. XVIII Suetonius de Tiberio, exercitus ductore: *Trans Rhenum eum ordinem vitæ tenuit, vt ſedens, in ceſpite nudo cibum caperet.* Ad has menſas Varro
IIII. de L. L. reſpicit: *Menſam eſcariam Cibillam appellabant. ea erat quadrata, vt etiamnunc in caſtris.* Ceſpes enim iſte aut ceſpites, quadri. Sed eſt etiam in Suetonio, *ſedentem eum* cibum cepiſſe. Non ſcilicet iacentem delicatè aut recubantem, ciuili illo promiſcuo ritu. Imò ſtetiſſe, præſertim in
Lib. XXV. prandio, ſuprà adnotaui. & ita de Iuliano Principe Ammianus: *Stans interdum, more militiæ, cibum breuem vilémque ſumere viſebatur.* Mamertinus in Panegyrico, quem Iuliano dixit: *Qui ſæpiùs ſtatarium prandium ad neceſſitatem humani corporis capiat, gaudens caſtrenſi cibo, miniſtro obuio, & poculo fortuito.* Nullæ igitur hîc menſæ meliores, aut triclinia. atque ita Hadrianus Imp. cùm iam irrupiſſent (narrante Spartiano) *Triclinia de caſtris, & porticus & cryptas, & topia diruit.* Quæ ſcilicet ille ferre nec in Hibernis caſtris voluit: de quibus hîc ſermo. Eſt & in Cæſare, cum
III. Ciuil. exprobatione Pompeianæ luxuriæ, ſcriptum: *In caſtris Pompeij videre licuit triclinia ſtrata, magnum argenti pondus expoſitum, recentibus ceſpitibus tabernacula conſtrata.* Etſi veteres ibi libri (inter hos Torrentij) *tri-*
Trichilæ. *chilas ſtratas* habent. Ac ſunt Latinis Trichilæ, vmbroſæ iſtæ pergulæ, Græcis σκιάδες. In Virgilianâ Copâ:

Et trichila vmbriferis frigida arundinibus.

Vſus & Columella ſic eâ voce:

At qui ſub trichilâ manantem repit in vndam.

Significabit ergo tunc Cæſar paſſim vmbracula iſta (æſtiuo tempore) ad cænationem inſtrata fuiſſe, lectos diſpoſitos, argentum expoſitum: omnia cum certâ victoriæ fiduciâ, & quaſi in reditum dominorum. Eſt ibidem, *tabernacula ceſpitibus conſtrata*: quod refer ad dicta ſuprà, de pauimentando. Nec id damnat Cæſar (in vſu fuit) ſed quòd *recentibus ce-*
Argentum rarum in caſtris. *ſpitibus*, quaſi in lætum & feſtum apparatum. Carpit etiam *argentum expoſitum.* id meritiſſimò, nec olim admittebat frugalitas caſtrenſis. Certè non copioſum. In Liuio pro hac re, de Annibale ſpolia & prædam
Lib. XXII. Cannenſem colligente: *Præter equos viróſque, & ſiquid argenti, quod plurimum in phaleris equorum erat (nam ad veſtiendum facto perexiguo, vtique militantes, vtebantur) omnis cetera præda diripienda militi data eſt.*
Liuius emendatus. Legito cum libris, *ad veſcendum facto.* & notat Liuius, iis temporibus & moribus rarum fuiſſe menſarium argentum, præſertim in caſtris. Sci-
Lib. VIII. pionem ſanè edixiſſe ad Numantiam video, ἀργυροῦν ἔκπωμα (Polyæni verba)

verba) μὴ ἔχειν πλέον δικοτύλου, καὶ λούεσθαι μηδένα: *argenteum vas maius duabus cotylis neminem habere, itémque neminem lauare*, siue balneis vti. Pescennius simile, apud Spartianum: *Cùm milites quosdam in caueo argenteo, expeditionis tempore, bibere vidisset, iussit omne argentum submoueri de castris, addito eo vt ligneis vasis vterentur.* Sed & Plinius de Spartaco, *interdixisse castris suis nequis aurum haberet vel argentum.* additque: *Tanto plus animi fuit fugitiuis nostris*: significans iam irrupisse, & à diuitibus ac mollibus illis haberi. Quæ igitur vulgò pocula? lignea, quod ex Spartiano iam obseruaueris. & ex Herodiano, qui de Caracallâ Antonino militem imitante: Τράπεζάν τε εὐτελῆ παρετίθετο, ἔσθ' ὅπη καὶ ξυλίνοις ἐς πόσιν καὶ ἐδέσματα χρώμενος σκεύεσιν: *Mensam vilem apponebat. atque etiam interdum ligneis vasis ad potum cibúmque vtebatur.* Omnia ad victum dedi: pro clausulâ, etiam de Horâ. Nemini fas prandium aut cænam sumere, nisi ad signum. Iosephus: Οὔτε δεῖπνον ἢ ἄριστον ὁπότε θελήσειαν, αὐτεξούσιον ἑκάστῳ: πᾶσι δὲ ὁμοῦ: *Nec cæna aut prandium, cùm visum, cuique libera; sed omnibus ea simul.* Sed nos libero pede vagati per stipendia sumus, & per hæc frumenta: in quibus tamen pars etiam lustranda in agro Polybiano. Addebat:

Lib.XXXIII cap.III.

Pocula è ligno.

Lib.IIII.

Cibi tempora certa.

Lib.III.

» *Datur autem hoc socijs muneri.*] Benè & ratione factum. Cùm enim pecuniæ stipendium à suis acciperent, quid minus â Romanis debuêre quàm victum? illorum certè vsui & gloriæ militabant.

» *Romanis verò & frumenti, & vestium, & siquibus armis egeant.*] Contrà ait fuisse in Romanis, & iis nec muneri frumentum quidem datum: minùs arma aut vestem. Sed pro his omnibus, inquit, certa aliqua pecunia de stipendio detracta. In quo ego resisto leuiter, & miror. Miror, an & vicem militum indignor? Nam age, stipendij exiguum aliquid in diem mihi porrigis, pretium sanguinis & forsitan vitæ: de eoipso in victum, vestitum, arma, detrahis: dic sodes, quid apud me reliquum? Ludis, & ianuâ datum, quod dicitur, postico ad te redit. Non ita est, & placat nos Polybius consideratè lectus. nam scribit *certum definitúmque pretium deductum.* Certus igitur esto, pauxillum aliquid, nec pro arbitrio Quæstorum, aut grauitate annonæ, sed semper idem & semel definitum decessisse. In exemplum. Ecce vel Romæ & apud otiosos, plebs frumentum habuit aliâs *in modios aßibus* æstimatum; aliâs (vt Gracchi lege) *semisse & triente*: cur non magis simile in laborioso milite? Omninò hoc fuit: nec aliter in veste aut armis, quæ ipsa clementi pretio addicta. Ego arbitror, militem vix diei vnius stipendium, in menstruum frumentum impendisse. At de veste, fortasse iam nec impendisse: & miror à Polybio sic scriptum. Nónne tu, ô noster, Gracchorum æuo vixisti? imò sub illud ipsum tempus & annos scripsisti? certum est. Atqui C. Gracchus legem tulit, quâ iussit ἐσθῆτά τε δημοσίᾳ χορηγεῖσθαι, καὶ μηδὲν εἰς τοῦτο τῆς μισθοφορᾶς ὑφαιρεῖσθαι τῶν στρατευομένων: *vestem è publico suppeditari, & nihil hoc nomine de stipendio militantium deduci.* Ita Plutarchus in Gracchis: palàm contrà hîc à te scripta. Quid ergo est?

Dubitatio in Polybio.

Exsolutio.

Iterùm dubitatio.

Responsio.

est? an nondum tulerat legem hanc Gracchus? an iam lata, sublata iterùm fuit? Alterum dicendum est, & fortasse posterius, præsertim cùm in Tacito milites querantur, de stipendio suo & *decem aßibus, vestem, arma, tentoria redimenda esse.* Quæ consentanea sunt iam dictis. De Frumento tamen inibi non queruntur, & dixeris publicè datum posteà, ac verè datum: vtique post institutas etiam in vrbe Frumentationes, de quibus nos in Electis. AVD. Multa hercules & varia à te dicta, atque etiam recondita: Plutarchi locum tamen cur omisisti, qui eximiè huc facit? LIPS. Quis is est? prome. nec ego profectò omnia habeo in numerato. AVD. Est in eius Pompeio, hac sententiâ & pænè verbis: *Pompeius duas prouincias habebat, Hispaniam & Africam, quas absens gubernabat, mittens eò Legatos, & Legiones inibi alens. quibus accipiebat è publico ærario mille talenta quot annis.* LIPS. Quid efficis? obscurus is locus est huic rei, & inualidus. AVD. Clarissimus. Numerum dumtaxat legionum quas Pompeius habuit si inuenio & addo; nónne palàm impensa annua in quamque vnam legionem? LIPS. Eià, rectè hoc insistis: perge. AVD. Atquin decretæ tunc Pompeio (eodem Plutarcho auctore) legiones *quattuor*: absumpta igitur in singulas talenta *ducenta quinquaginta.* LIPS. Iustissimè. & ij essent nostrates Philippici *centum quinquaginta millia.* Cùm examino, magna sit hæc summa in militaria nuda stipendia: sed frumēti & vestis nomine aliquid detrahatur, & armorum: tum in Tribunos, Legatos, ipsum Imperatorem satis largiter: denique in mulos, vasa, & talia quæ exercitui adhærebant. Benè profectò monuisti, opportunus locus est: & ô nostri Reges, quanto plus impenditis in legiunculas incompositas vestras? Sed vestra hæc cura, mea nec monitio: & in re pergo.

(Margin: I. Annal. — Plutarchi locus ad stipendia.)

DIALOG. XVII.

Præmia militaria, Hastæ, Armillæ, Torques, Phaleræ, Spolia.

DE Stipendiis peregimus, consequēter de Præmiis subtextam. Nam hæc pars quæ omnem vitam & societatem continet, vinculum & coagulum rerum publicarum, inprimis studiosè à Romanis habita fuit: *Præmia* dico & *Pœna.* Sed de illis lætioribus præmitto, & adhærent, vt lacinia, Stipendiis: quia & hæc militiæ aliqua commoda aut honos. Polybius sic exsequitur:

POLYB.

Καλῶς δὲ καὶ τοὺς νέους ἐκκαλοῦνται πρὸς τὸ κινδυνεύειν. ἐπειδὰν γὰρ γένηταί τις χρεία, καί τινες αὐτῶν ἀνδραγαθήσωσιν,	*Pulchrè autem iuuenes excitant ac prouocant ad pericula subeūda. Cùm enim occasio se dat, & aliqui eorum fortiter aut animosè fecerunt, conuo-*

συναγαγὼν ὁ στρατηγὸς ἐκκλησίαν τοῦ στρατοπέδου, καὶ παραστησάμενος τοὺς δόξαντάς τι πεπραχέναι διαφέρον, πρῶτον μὲν ἐγκώμιον ὑπὲρ ἑκάστου λέγει, περί τε τῆς ἀνδραγαθίας, κἄν τι κατὰ τὸν βίον αὐτοῖς ἄλλο συνυπάρχῃ τῆς ἐπ᾽ ἀγαθῷ μνήμης ἄξιον. μετὰ δὲ ταῦτα, τῷ μὲν τρώσαντι πολέμιον γαῖσον δωρεῖται. τῷ δὲ καταβάλλοντι, καὶ σκυλεύσαντι, τῷ μὲν πεζῷ φιάλην, τῷ δ᾽ ἱππεῖ φάλαρα. ἐξ ἀρχῆς δὲ γαῖσον μόνον. τυγχάνει δὲ τούτων οὐκ ἐὰν ἐν παρατάξει τις ἢ πόλεως καταλήψει τρώσῃ τινὰς, ἢ σκυλεύσῃ τῶν πολεμίων, ἀλλ᾽ ἐὰν ἐν ἀκροβολισμοῖς, ἢ τισιν ἄλλοις τοιούτοις καιροῖς, ἐν οἷς μηδεμιᾶς ἀνάγκης οὔσης κατ᾽ ἄνδρα κινδυνεύειν, αὐτοί τινες ἑκουσίως καὶ κατὰ προαίρεσιν αὑτοὺς εἰς τοῦτο διδόασιν. τῆς δὲ πόλεως καταλαμβανομένης, πρώτοις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβᾶσι, χρυσοῦν δίδωσι στέφανον. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπερασπίσαντας καὶ σώσαντάς τινας τῶν πολιτῶν, ἢ συμμάχων, ὅτε στρατηγὸς ἐπισημαίνεται δώροις. οἵ τε χιλίαρχοι τοὺς σωθέντας, ἐὰν μὲν ἑκόντες ποιῶσιν,

conuocans Imperator in concionem omnes copias, & circumponens sibi eos qui auctores egregij facinoris, primùm quidem laudes eorum edisserit, & super hoc facto, & siquid aliud in omni vitâ gesserint, laude & memoriâ dignum. Post hæc ei quidem qui hostem percusserit, hastam donat; qui verò deiecerit & spoliauerit, pediti quidem phialã, equiti phaleras, olim autem hastã tantùm. Ista verò consequitur, non qui iustâ acie, aut vrbis expugnatione percusserit aut spoliauerit hostem, sed qui in excursione aut velitatione, aut tali tempore in quo nulla necessitas fuerit viritim periclitandi, qui tunc, in quã, se sponte & vltro eò dederint. Vrbe autẽ captâ, primis qui murum conscenderint, donãt aureã coronam. Similiter & qui ciuem aut sociũ defenderit ac seruauerit, eũ & Imperator donis honestat, & Tribuni cogunt seruatos (nisi id quidem vltrò faciant)

εἰ δὲ μή, κρίναντες συναναγκάζουσι τὸν σώσαντα στεφανοῦν. σέβεται δὲ τοῦτον καὶ παρ' ὅλον τὸν βίον ὁ σωθείς, ὡς πατέρα, καὶ πάντα δεῖ τούτῳ ποιεῖν αὐτόν, ὡς τῷ γονεῖ. ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης παρορμήσεως, οὐ μόνον τοὺς ἀκούοντας καὶ παρόντας ἐκκαλοῦνται πρὸς τὴν ἐν τοῖς κινδύνοις ἅμιλλαν καὶ ζῆλον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν οἴκῳ μένοντας. οἱ γὰρ τυχόντες τῶν τοιούτων δωρεῶν, χωρὶς τῆς ἐν τοῖς στρατοπέδοις εὐκλείας, καὶ τῆς ἐν οἴκῳ παραχρῆμα φήμης, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν εἰς τὴν πατρίδα, τάς τε πομπὰς ἐπισήμως πομπεύουσι, διὰ τὸ μόνοις ἐξεῖναι περιτίθεσθαι κόσμον τοῖς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ τετιμημένοις, ἔν τε ταῖς οἰκίαις κατὰ τοὺς ἐπιφανεστάτους τόπους τιθέασι τὰ σκῦλα, σημεῖα ποιούμενοι καὶ μαρτύρια τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς. τοιαύτης δ' ἐπιμελείας οὔσης καὶ σπουδῆς, περί τε τὰς τιμὰς καὶ τιμωρίας τὰς ἐν τοῖς στρατοπέδοις, εἰκότως καὶ τὰ τέλη τῶν πολεμικῶν πράξεων ἐπιτυχῆ καὶ λαμπρὰ γίνεται δι' αὐτῶν.

seruatorem suum coronare. Colit autem hunc qui seruatus est per omnem vitam, vt parentem, & omnia ei conferre ac deferre debet vt si genuisset. Hac tali incitatione porrò non solùm præsentes & coràm audientes prouocant ad certamen & æmulationem in periculis, sed & eos qui domi hærent. Nam qui adepti eiusmodi dona, præter gloriam in exercitu & domi etiam famam; cùm redierint in patriam, ludos pompásque conspicui ineunt. quoniam solis iis licet ornamenta hæc gestare & imponere, qui ab Imperatore, virtutis caussâ, donati sunt. In ædibus verò, conspectissimâ earum parte, ponunt Spolia, indicia & testimonia suæ virtutis. Itaque tali curâ & diligentiâ cùm circa præmia, tum circa pœnas in castris, meritò etiam successus militiæ apud eos felices & illustres exsistunt.

Ista Polybius. & diuidit, si attendisti, Præmia in duo genera, *Minora & maiora*. *Minora* sunt, quæ præmisit, ob læsum aut deiectum hostem, Hastæ, Phaleræ, & talia: *Maiora*, ob seruatum ciuem, vt Coronæ, & quæ in sermo-

ſermone dilatabo. Noſter enim, vt ſolet, carpit, & res velut per tranſennam oſtendit. Ait:

„ *Pulchrè iuuenes excitant.*] Nulla res magis quàm iſthæc. & vis bonum, fortem, ex voto militem? præmiare: ſed & eundem, cùm opus, puni. Vt in equo regendo calcaribus vtendum, ſed & fræno: ſic in milite, imò omni ciue, prẹmiis ad virtutem incitandi, pœnis à vitijs reuocandi. Lycurgus hoc pulchrè, Oratione in Leocratem: Δύο γάρ ἐστι τὰ παιδεύοντα τοὺς νέους, ἥ τε τῶν ἀδικούντων τιμωρία, καὶ ἡ τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς διδομένη δωρεά. πρὸς ἑκάτερον δὲ τούτων βλέποντες, τὴν μὲν διὰ τὸν φόβον φεύγουσι, τῆς δὲ διὰ τὴν δόξαν ἐπιθυμοῦσι: *Duo ſunt quæ iuuentutem inſtruunt ac formant, delinquentium caſtigatio, & bonorum præmiatio. Ad vtrumque enim horum aſpicientes, illam quidem ob metum fugiunt: hanc ob gloriæ ſtudium concupiſcunt.* *Præmium & Pœna opus.*

„ *Conuocans Imperator in concionem omnes copias.*] Cogita cum animo tuo ipſam hanc ſcænam rerum. ſtare Imperatorem in tribunali, loco edito, te iuxta illum; à tergo, à latere, duces; antè & circà immenſam multitudinem, notos ignotoſque. vnum te illic conſpicuum voce Imperatoriâ laudari, mox donari: cuius animus non creſcat? cuius pectus ad virtutem non incaleſcat, cui modò ſcintilla ſit à meliori igne? Hæc igitur ita fiebant, & in hiſtoriis exempla leges. *Forma & pompa in donando.*

„ *Ei quidem qui hoſtem percuſſerit, haſtam donat.*] Quid? omnibus, qui hoſtem? infinitum ſit. Sed ſtatim reſtringit, & addit, hæc talia non dari ob facinus in legitimâ & communi pugnâ (cuius manus ibi torpeant?) ſed ſiquis extra ordinem, aut in ſingulari pugnâ eiuſmodi facinus ediderit, eum donari haſtâ. *Haſtâ* dico & verto: etſi in Græco eſt γαίσῳ. quod iaculi genus eſſe ſcimus: ſed hîc communiter ſumit pro Haſtâ. Latini quidem præmium hoc non aliter efferunt. vt Feſtus: *Romani viros fortes ſæpè haſtâ donarunt.* Cato apud eumdem: *Haſtas donaticas, alióſque honores.* Iſtæ ſine ferro erant, eoque *Puræ* Latinis dictæ: ſicut *Argentum purum*, cui nihil inſculptum; *Veſtis pura*, cui nihil è purpurâ adtextum. Suetonius Claudio: *Quem Britannico triumpho inter militares viros haſtâ purâ donauit.* Propertius: *Haſta in præmio.* *In Haſtâ.* *Pura & ſine ferro.*

Sed tua ſic, domitis Parthæ telluris alumnis,
Pura triumphantes haſta ſequatur equos. Lib. IIII.

Virgilius: *Ille, vides, purâ iuuenis qui nititur haſtâ.*
Ibi Seruius: *ſine ferro.* Zonaras δόρατα ἀσίδηρα. rectè conuertit.

„ *Qui verò deiecerit & ſpoliauerit.*] Obſerua gradus in rebus, & præmiis. Qui læſerit, Haſtâ donatur: qui hoc amplius, deiecerit & ſpolia legerit, duplex iam hîc præmium, diuerſum pro genere militiæ. Nam pediti, inquit, *Phiala* datur, equiti *Phalera*. Sed de phialâ ſiue paterâ, etſi palàm ita ſcriptum, dubium animi & aſſenſus me eſſe non nego. Conſulo te & tuam memoriam, ſicubi inter omnia dona militaria de *Pateris* legiſti? Exſtat eorum longus & multiplex index in Valerio & Plinio, de his quæ Sicinio Dentato olim data. Omnia ille vir meruit, verus non *Phiala in præmio.*

fabulosus Hercules, & pleraque iteratò & sæpè. At in eâ omni congerie non est patella vna. Dumtaxat inferiore æuo in Probo Vopisci lego, donatum eum post alia dona, *paterâ sacrificali quinquelibri vnâ*. Sed hoc & semel legas, & inter grandiora dona, non hæc tralaticia & minora.

Diuinatio in nostro. Quid igitur adfero? audaciam, & telum quo multa concutimus aut euertimus, Correctionem. Vide num legendum: * ψάλιον. quod esset

* Scribebāt & ψέλλιον. *Armillam*. Valdè mihi placet (sic solent nouitiæ inuentiunculæ) & est sa-

Armilla in præmiis. nè pro re ipsâ, & creberrima hęc inter dona. Festus: *Armillas ex auro, quas viri militares ab Imperatoribus donati gerunt, dictas esse existimant, quòd antiqui humeros cum brachiis Armos vocabant.* Tertullianus: *Armillas ex virorum fortium donis.* Plinius: *Armillas ciuibus dedêre, quas non habent externi*: & nota ciuibus proprium fuisse hoc donum. Denique au-

Obex aliquis. reas & argenteas armillas reperies passim. Sistit tamen leuiter & coërcet, quod in Polybio hîc est, *peditis* proprium fuisse: at ego etiam equiti

Lib. x. reperio. vt in Liuio: *Equites omnes, ob insignem pluribus locis operam, cor-*

Sed is remotus. *niculis armillísque argenteis donat.* Sed sistit, vt dixi, leuiter. quia Polybius quod plurimùm factum, id inspexit: negatum non voluit, quin aliter liceret aut soleret. Ipsum quod de Phaleris subiungit, equiti tantùm: falsum rigidè ita sit. cùm *L. Sicinius*, vel *Sicius* in Dionysio, simul vtrasque acceperit, & *phaleras, & armillas*. Et sæpe misceri deprehendes. vt in lapide prisco: C. GAVIO. L. F. DONATO. A. DIVO. CLAVDIO. BELLO. BRITANNICO. TORQVIBVS. ARMILLIS. PHALERIS. CORONA. AVREA. Nec puto militiam tamen mutasse, aut à pedite ad equitem transisse, aut contrà. Sed pergo:

Phaleræ in donis. „ *Equiti phaleras.*] Silius inter dona Scipionis:

Lib. xv. ——— *Phaleris hic pectora fulget,*

Hic torque aurato circumdat bellica colla.

Sat. vlt. Iuuenalis: *Vt læti phaleris omnes, & torquibus omnes.*

Distinctæ à Torquibus. Et distinguit vterque à Torquibus: sicut & Dionysius in Siccij donis

Lib. x. discretè posuit, στρεπτοὺς καὶ τὰ φάλαρα: *torques & phalera*. Quod ergo discrimen? nam Polybius miscuisse videtur, & de Torque certè non fecit verbum. Sed discrimen aliquod, è Silij suprà versibus hauriendum: quòd

* *Vt scutula.* vide Suidam in φάλαρα. Phaleræ demissæ ad pectus pendebant, Torques stringebant magis & ambibant ipsum collum. Diuersitas etiam in formâ, quòd illæ * planiores & magis iacentes; istæ contortæ (vox Latina & Græca indicat) & ex

Catellæ. anulis aut catellis plexæ. An non ipsæ, *Catellæ* dictæ? In Liuio est: *C. Cal-*

Lib. xxxix. *purnium donasse equites suos phaleris, Quinctium alterum Prætorem, suos catellis ac fibulis.* Postponit Catellas Phaleris, & minoris habet: quia, quod ex narratione videas, minùs laudabilis opera Quinctianorum.

Torques. Idem iudicium de Torque, si tamen est idem. Frequens eius mentio. vt

I. Annal. in Tacito, Flauius Arminij frater iactat *aucta stipendia, torquem, & co-*

Bello Hisp. *ronam, aliáque militaria dona.* In Hirtio: *Cæsar ob virtutem turmæ Cassianæ donauit millia tredecim, & Præfecto torques aureos duos,* Credo

Lib. xxxiii hunc inter ciues fuisse. etsi tamē Plinius prodidit, *Auxiliares & externos*

torquibus

torquibus aureis donatos, at ciues non nisi argenteis. Aliter Augustus, qui *C. Asprenatem* (in Suetonio) *lapsu equi debilitatum aureo torque donauit.* cap. 11.
Ille verò ciuis. In Vegetio etiam: *Torquati simplares, quibus torquis aureus solidus virtutis præmium fuit.* Lib. 11. cap. VII. Mansit ad infimum æuum hoc præmium, & in Suidâ scriptor, de Belisario, sub Iustiniano: Ἐς μὲν τοὺς στρατιώτας φιλοδωρότατος ἐγεγόνει ἀνθρώπων ἁπάντων. τούς τε γὰρ ἐν ξυμβολῇ ἠτυχηκότας χρήμασι μεγάλοις παρεμυθεῖτο τὰ τραύματα, καὶ τοῖς εὐδοκιμήσασι ψέλιά τε καὶ στρεπτοὺς ἆθλα παρεῖχε: Belisarij laudatio. *In milites omnium mortalium beneficentißimus fuit. nam & eorum, qui infeliciter pugnauerant, vulnera multis pecuniis solabatur; & qui prosperè, armillas & torques præmia donabat.* Et quamquam non nesciam, Torques Gallorum iam olim gestamina propria & patria fuisse; tamen ab hoc militiæ ritu manasse magis arbitror, quòd hodie nobilitas Europæa tam passim sibi vindicat torques. Nec aliud de *Minoribus* donis Polybius: qui siluit etiam de *Vexillis.* Quid? Vexillum inter dona. an veteri illo æuo non fuerunt? in Siccij profectò donis non recensentur, qui vir tamen omnia adeptus quæ mereri virtus potuit. At ipsius Polybij æuo fuisse, vincam ex ipso. qui apud Suidam scribit: τοὺς δὲ ἐτίμησε χρυσοῖς ὑφάσμασιν καὶ λόγχαις, βουλόμενος ἀκόλουθον εἶναι τοῖς ἔργοις τὴν διὰ τῶν λόγων ἐπαγγελίαν: In voce ἀκόλουθον. *Istos verò donauit aureis Vexillis & Hastis, cùm vellet facta respondere promißioni verbis conceptæ.* Sed & Marius apud Sallustium inter vsitata recenset: *Hastas, vexillum, phaleras*; & se ea accepisse. In Iug. Marmor antiquum: DONATO. HASTIS. PVRIS. V. VEXILLIS. VIII. In Vopisco dantur Aureliano: *Hastæ puræ decem, vexilla bicolora quattuor.* In Aurel. In eodem, Probus bello Sarmatico, donatur *vexillis puris quattuor, armillis aureis duabus.* In Probo. Pura appellat, quæ vniusmodi & fortasse albi coloris, nec tincta. At illa Aureliani *bicolora* fuerunt: vtra honestiora? Augustus verò, Agrippæ *post naualem victoriam, cæruleum vexillum donauit*, ait Suetonius: qui color maris. Fuisse autem vulgò argenteis vel aureis filis & textu dixerim, ex Polybio, qui ὑφάσματα χρυσᾶ expressit: *vexilla aurea.* Item ex Asconio. *Quædam, inquit, præmia & honori & lucro sunt, vt hastæ, vexilla, phaleræ, coronæ ciuicæ; at anuli aurei ingenuitatis signa.* Nisi & hoc pro lucro deputat, quòd sic donati, stipendiis etiam fuerint aucti. quod sæpe euenisse scio, nec puto tamen semper.

„ *Similiter ei qui ciuem aut socium defenderit.*] Tangit *Maiora* dona, sed verè tangit. Ea sunt coronæ, atque eæ plures, ob plures caussas. Ipse duas modò nominat *Muralem* & *Ciuicam*: ego & has, & alias, breuiter recensebo & illustrabo. Sit prima *Ciuica*: quæ data illi, *qui ciuem seruauerat, & eodem tempore etiam hostem occiderat.* Corona ciuica. Quod ita ex Massurij sententiâ Agellius putat addendum. E quercu siue ilice fuisse idem notat, Lib. v. cap. VI. & Festus: *Ciuicam coronam ciuis salutis suæ caußâ seruatus in prælio dabat, quæ erat ilignea frondem habens perennem.* Claudianus:

Mos erat in veterum castris, vt tempora quercu De laud. Stilic. III.
Velaret, validis fuso qui viribus hoste,

Casurum potuit morti subducere ciuem.

Lib. vi. Inde Augusti iocus apud Fabium: *Cùm ei Galli torquem aureum cen-
tum pondo dedissent, & Dolabella per iocum, tentans tamen ioci sui euentum
dixisset, Imperator torque me dona, Malo te, inquit, ciuicâ donare.* Cetera
quæ ad coronam hanc pertinent, in Polybio habes, Caussas cur è quer-
Quæst. Rom. xcii cu, apud Plutarchum etiam, si lubet, vide. Plinius cetera quæ ad hanc
Lib. xvi. cap. iiii. coronam suppeditabit, qui exequitur curiosè. Sed ait: *Auxilia, quãuis re-
ge seruato, decus hoc non dant.* Quippini ciuica est, & dicitur, ab ciue nõ ab
extero seruato. Tamen Polybius comprehendit πολίτας καὶ συμμάχους,
ciues & socios: sed nempe priscos illos Latini nominis, qui cum ciuibus
tunc æquati. Plinius autem non de hisce *Socijs*, sed de *Auxiliaribus* exte-
risque definit. Iam altera vel potiùs prima est (superat enim dignitate
Corona obsidionalis. Ciuicam) *Obsidionalis, quam ij qui liberati sunt*, ait Agellius, *dant ei duci
qui liberauit.* Nulla est hac nobilior, vt inquit Plinius: & meritò, cùm
non vnus, sed plures ciuium morte erepti. E gramine hæc fuit, decerpto
Lib. xxii. cap. iiii. è loco intra quem obsidebantur: *quia summum victoriæ indicium erat,
herbam porrigere victos.* Caussam eam dat Plinius: & Festus etymon
Gradiui quosdam ait petere, *quia gramine sit ortus. quod interpretantur,
quia corona graminea in re militari maximæ est honorationis.* Hanc ipsi
quoque dant qui seruati sunt, vt in Ciuicâ factum: Liuius de P. Decio
Lib. vii. Tribuno militum: *Legiones gramineam coronam obsidionalem, clamore
donum approbantes, Decio imponunt.* Eadem Q. Fabio Maximo à Senatu
Obsidionalis, aliter in Ammiano. populoque data, & aliis paucis quos in Plinio vide. Non omitto, abu-
sum, aut nouiter vsum; hoc nomine Ammianum: qui cùm opidum
Lib. xxiiii quoddam Persicum captum à Romanis scribit, addit deinde, *eos qui fe-
cêre fortissimè, obsidionalibus coronis donatos, & pro concione laudatos ve-
terum more.* Nouiter hoc profectò, nec ista *Obsidionalis* sed *Muralis* fuit,
Muralis corona. de quâ in Polybio hîc, nec est ignota. Agellius: *Muralis est, quâ donatur
ab Imperatore, qui primus murum subiit, inque opidum hostium per vim
Castrensis. ascendit.* Vicina est *Castrensis*, quæ eius, qui primus hostium castra pu-
gnans introiuit. Vtraque hæc aurea fuit. & de illâ Polybius, cùm Scipio
Lib. x. suos adhortatur ad oppugnandam Carthaginem Hispanicam: Λοιπὸν
χρυσοῦς στεφάνους ἐπηγγείλατο τοῖς πρώτοις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβᾶσι: *Deinde coro-
nas aureas pollicitus est iis, qui primùm murum conscendissent.* Festus de
alterâ: *Castrensi coronâ donabatur, qui primus hostium castra pugnando in-
troisset: cui insigne erat ex auro vallum.* Vallis igitur distincta ista fuit, &
Vallaris eadem. ideò *Vallaris* quoque dicta: sicut illa prior habuit & prætulit murorum
pinnas. Adfirmat de auro etiam Agellius: *Et Muralis autem, & Castren-
sis, & Naualis, fieri ex auro solent.* Eò mirum, quid Suetonius sibi velit
Cap. xxv. in his verbis, de Augusto: *Dona militaria aliquanto faciliùs, phaleras &
torques, quidquid auro argentóque constaret, quàm vallares ac murales co-
ronas, quæ honore præcellerent, dabat.* Nam omnia hæc profectò auro con-
stabant: quid ergo mirum minus indulsisse, quod & pretio & honore
In Suetonio coniectura. anteibat? Haud facilè expedio, nisi si sic: *quidquid auro argentóque con-
staret,*

staret, vallares ac murales coronas, quàm quæ honore præcellerent, dabat. Retrahenda particula illa videtur, & antithesis facienda vbi posui. Libentiùs dabat, inquit, inter minora præmia phaleras & torques & quidquid è metallo; itemque inter maiora coronas vallares ac murales, quàm ciuicas, aut si fortè obsidionales. Sed, inquies, ergo Imperator etiam istas? * anteà dictum, seruatum seruatori imposuisse. Imposuisse, an obtulisse? nec id sine cognitione & decreto Imperatoris. Atque adeò in Tacito lego, ne Proconsulem quidem ius sibi vindicasse donandi, sed Principi (vt vnico & summo tunc Imperatori) seruasse. *Rufus Heluius gregarius miles seruati ciuis decus retulit, donatúsque est ab Apronio torquibus & hastâ. Cæsar addidit ciuicam coronam, quòd non eam quoque Apronius iure Proconsulis tribuisset, questus magis quàm offensus.* Spectat huc illud Suetonij in Tiberio: *Corripuit Consulares exercitibus præpositos, quòd de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, quasi non omnium tribuendorum ius ipsi haberent.* Fortassis autem inter eas, *quæ honore præcellerent*, Suetonius etiam *oleagineas* intellexit: quas, inter magna præmia, comperior illo æuo datas. Nam etsi Agellius scripserit: *Postremam coronam esse Oleagineam, quâ vti solent, qui in prælio non fuerunt, sed triumphum procurant:* etsi inquam ille (quos auctores aut quod æuum aspiciens, nescio:) tamen contra, virtutis causâ inuenio militibus donatam. Dio Cassius de Augusto præmia tribuente in Siciliâ. Sex. Pompeio victo: Καὶ πᾶσι μὲν πεντακοσίας δραχμὰς, τοῖς δὲ δὴ ναυκρατήσασι καὶ στέφανον ἐλαίας ἔδωκε: *Et omnibus quidem* (militibus) *quingentas drachmas, iis verò qui nauali certamine vicissent, etiam coronam oleagineam dedit.* Et antè à Senatu ipso id factum tradit, bello & victoriâ Mutinensi: qui cùm nollet omnes milites Octauiani præmiis afficere, ne efferrentur superbiâ, nec omnes prætermittere posset, auderétue: διὰ μέσου, inquit, ἐποίησαν, τοὺς μὲν ἐπαινέσαντες αὐτῶν, τοὺς δὲ οὔ· καὶ τοῖς μὲν στέφανον ἐλαίας ἐν ταῖς πανηγύρεσι φορεῖν δόντες, τοῖς δὲ οὔ: *mediâ viâ ingressi sunt, hos laudantes, illos minimè; hos coronis oleæ donantes vti per ludos ferrent, illos nequaquam.* Hæc de Oleagineâ: cui tamen quis locus aut pretium fuerit, non assigno. & suspicor in locum *Aurearum communium* venisse, de quibus mox addam. Sed est & *Naualis* corona ex auro, vt tetigi. eius; *qui primus in hostium nauem armatus vi transiliuit.* Re igitur & materie non abit à Murali aut Castrensi. Nominatur in Vopisci Aureliano, quem facit accepisse *duas coronas nauales.* Rostris nauium hanc distinctam non equidem opinor, & diuersam facio à *Rostratâ.* Nam ecce hæc in summo pretio, & non iis data qui in nauim aliquam transscendissent (sæpe id factum) sed qui naualc aliquod magnum decus, magnâ industriâ peperissent. Data dico Ducibus ipsis, & assimilanda aliquatenus Obsidionali. Plinius cedere eam soli Ciuicæ facit: *Cedunt huic & Rostratæ, quamuis in duobus maximè ad hoc æui celebres, M. Varrone, piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itémque M. Agrippâ, tribuente Cæsare, Siculis.* Hinc clarus Dionis lapsus & improuida affirmatio: Τῷ

Ἀγρίππᾳ

* In ipso Polybij textu.

Imperator coronas imponebat.

III. Annal.

Cap. XXXII

Oleaginea corona.

Lib. XLIX.

Lib. XLVI.

Naualis corona.

Agell.

Distincta à Rostratâ.

Lib. XVI. cap. IIII.

Lib. XLIX. Ἀγρίππᾳ στέφανον χρυσοῦν ἐμβόλοις ἠσκημένον ἐδωρήσατο. ὃ μὴ πρότερον, μήτ' αὖθις ἄλλῳ τῳ ἐγένετο: *Agrippæ coronam auream rostris distinctam dedit, quod nec anteà nec posteà alij cuiquam contigit.* Ista de Coronis, dictu quidem digna, habeo. nisi quòd addo, communiter sæpe donatam *Co-*
Corona aurea. *ronam auream* sine alio agnomine, virtutis ergô. De Siccij donis Vale-
Lib. III. cap. II. rius, & alij: *Præferebantur aureæ coronæ octo, ciuicæ quattuordecim, murales tres, obsidionalis vna.* De Manlio, posteà Torquato, cùm Gallum oc-
Lib. VII. cidisset, Liuius: *Dictator coronam auream addidit donum, mirísque eam pugnam laudibus tulit.* De Lælio, idem: *Ante omnes Scipio C. Lælium, Præfectum classis, & omni genere laudis sibimetipse æquauit, & coronâ aureâ ac triginta bubus donauit.* Idemque à Marcello factum Sosidi & Merico, etsi exteris, quorum operâ Syracusæ maximè captæ. De triumpho
Lib. XXVI. eius Liuius: *Non minimum fuère spectaculum, cum coronis aureis præcedentes, Sosis Syracusanus & Mericus Hispanus.* Sed & exercitus obsi-
Lib. III. dione à L. Quinctio ereptus, *coronam ei auream libræ pondo decreuit*: in eodem Liuio scriptum. Vt *communis* ea fuisse videatur, in quocumque egregio facto. A Græcis hoc manasse videtur, & maximè Atheniensibus, qui viritim & populariter sic donabant. Ita Demosthenes coronâ
Lib. XXXI. aureâ insignitus: ita *Rhodiorum populus* (in Liuio) *coronâ aureâ virtutis ergô donatus*: & quæ plura talia legas. Illud non omittendum, Pœnos quoque videri hoc de Coronis vsurpasse. Liuius quidem, vbi Annibal
Lib. XXIII. Casilinum oppugnat, ita suggerit: *Postero die omnium animi ad oppugnandum accenduntur, vtique posteaquam corona aurea muralis proposita est.* Etsi factum id esse potuit exemplo & imitatione Romanâ. Quæ sin-
Zonaræ locus de donis plerisque omnibus. gillatim de Donis dixi, pleraque ea iunctim Zonaras alicunde transscripsit, & operæ est audire. De triumpho narrat, & qui in eo ritus, atque
Tom. II. Annal. inter plura, ait: Καὶ ἐπαινέσας τοὺς συστρατευσαμένους αὐτῷ, καὶ κοινῇ, καὶ ἰδίᾳ τινὰς, ἐδωρεῖτο μὲν σφίσι χρήματα. ἐτίμα δὲ καὶ κόσμῳ, περιβραχιόνια τοῖσι, καὶ δόρατα ἀσίδηρα παρείχε, καὶ στεφάνους τοῖς μὲν χρυσοῦς, τοῖς δὲ ἀργυροῦς ἐδίδου, ὄνομά τε ἑκάστου καὶ τῆς ἀριστείας φέροντας τὸ ἐκτύπωμα. εἰ γὰρ τείχους τις πρῶτος ἐπέβη, καὶ τείχους ὁ στέφανος εἶδος ἐφέρετο. ἢ καὶ ἐξεπολιόρκησέ τι, καὶ τοῦτο κἀκεῖνος εἰκόνιστο. ἐναυκράτησέ τις, ναυσὶν ὁ στέφανος ἐκεκόσμητο. ἱπποκράτησέ τις, ἱππικόν τι ἐξετετύπωτο. ὁ δὲ πολίτην τινὰ ἐκ μάχης, ἢ ἑτέρου κινδύνου, ἢ ἐκ πολιορκίας σώσας, μέγιστόν τε εἶχε τὸν ἔπαινον, καὶ ἐλάμβανε στέφανον γινόμενον ἐκ δρυὸς, ὃς πολὺ πάντων καὶ τὸν ἀργυροῦν καὶ τὸν χρυσοῦν ὡς ἐντιμότερος προετετίμητο. καὶ οὐ κατ' ἄνδρα μόνον ἀριστεύσαντα ταῦτα ἐδίδοτο, ἀλλὰ καὶ λόχοις καὶ στρατοπέδοις ὅλοις παρείχετο: *Et is qui triumphaturus erat, cùm laudasset communiter, & viritim quosdam, dabat iis pecunias. Honestabat etiam ornamentis & donis; & Armillas quibusdam, & Hastas puras dabat; & Coronas aliis aureas, aliis argenteas, nomen cuiusque & strenui facti specimen atque imaginem referentes. Si enim murum aliquis primus ascendit, & muri speciem corona ferebat. Siquid expugnasset,* (puta castrum aut vallum) *id quoque corona assimilabatur. Si mari vicisset, aut nauim scandisset, nauibus corona ornabatur. Si equo vicisset,*

equestre

equestre aliquid insculpebatur. Qui verò ciuem in prælio, aut alio periculo, siue & obsidione liberasset, maximâ in laude erat, donabatúrque coronâ è quercu factâ, quæ longè & aureis & argenteis honoratior digniórque habebatur. Atque hæc non singillatim modò & viritim conferebant, sed in manipulos aut legiones totas. Hæc ista Zonaras. qui tamen *Ciuicam* largè satis donat, & qui ciuem non solùm in prælio, sed & *alio periculo aut obsidione* seruasset: præter alios, qui de solo prælio adfirmant, & leges addunt satis arctas, *Ciuem seruare, hostem occidere: vtq; eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die: vtq; seruatus fateatur, aliâs testes nihil prosunt.* Quæ sic in Plinio scripta, & consimilia in Agellio quædam. Lib.xvi. cap.iiii. Ostendit amplius Zonaras, imaginem facti insculptam fuisse, aut expressam coronis. Expressam interdum ipsâ formâ, vt in Vallari, Murali, Rostratâ: interdum in auro ipso insculptum aliquid & depictum, sicuti siquis in equo strenuum aliquid fecisset (quod hîc ait) equestre aliquid exsignatum. Sed & addit Zonaras, hæc præmia totis manipulis aut legionibus etiam data. Vetus in Liuio exemplum de Papirio Cursore. qui *quattuor Centuriones, manipulúmque hastatorum, armillis aureísque coronis donat.* Lib.x. Armillas ad totum manipulum, coronas ad Centuriones putem referendas. Atque hîc mihi nota Armillas disertè peditibus datas, ad superiorem nostram emendationem, an coniecturam?

„ *Ludos pompásque conspicui ineunt.*] Commoda sunt adiuncta his donis, sed quæ honore ferè constant. *Ludos spectat cum coronis.* Vt primum istud, quòd ludos ita ineunt. Quo exemplo, Pompeio etiam lege concessum, *vt is ludis Circensibus* (Velleius tradidit) *coronâ laureâ & omni cultu triumphantium vteretur.* Lib. II. Et suprà in Dionis verbis, aliquid in hanc rem dictum. Secundum (quod tempore tamen primum) vt in triumpho ornati sic incedant. *In triumpho transeunt.* Liuius de Papirij triumpho: *Pedites equitésque insignes donis transîere, ac transuecti sunt: multæ ciuicæ coronæ, vallarésque, ac murales conspectæ.* Lib.x. Idem de triumpho Manlij: *Multi omnium ordinum, donati militaribus donis, currum secuti sunt.* Lib.xxxix. Quòd si plures etiam aliquis coronas aut dona meruisset, tulissetque: eaipsa præferri moris fuisse videtur. Valerius de Siccio, vel Sicinio (variè scribunt:) *Nouem triumphales Imperatorum currus secutus, totius ciuitatis oculos in se numerosâ donorum pompâ conuertit. Præferebantur enim aureæ coronæ octo, ciuicæ quattuordecim, murales tres, obsidionalis vna, torques centum octogintatres, armillæ centum sexaginta, hastæ octodecim, phaleræ vigintiquinque: ornamenta etiam legioni, nedum militi satis multa.* Lib. III. cap. II. Tertiò, equites equo publico in Transuectione annuâ donis istis vsi: in verbis Dionysij, suo loco datis. *In Transuectione.* Quartò, solent in iudicium quoque aut discrimen hæc introducere interdum, virtuti ostentandæ. *In iudiciis.* Liuius de Manlio Capitolino: *Decora quoque belli non commemorasse tantùm, sed protulisse etiam conspicienda, spolia hostium cæsorum ad triginta, dona Imperatorum ad quadraginta, in quibus insignes duas murales coronas, ciuicas octo.* Lib. VI. Opportunè ibi de spoliis, de quibus iam Polybius:

Spolia hostilia.

„ *In ædibus verò, conspectißimâ earum parte, ponunt Spolia.*] Appellant Spolia, arma & exuuias detractas cæso hosti. Nam id iam olim, apud Græcos etiam solent, & ostendere monumentum virtutis. Honori ea res apud Romanos. & apud Valerium legas, de militibus ignominiâ notatis: *Recursum autem iis ad pristinum militiæ ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset.* Apud Liuium, cùm Senatum legeret & suppleret M. Fabius Dictator: *lêgit qui Aediles, Tribuni, Quæstorésue fuerant, tum ex iis qui spolia ex hoste fixa domi haberent aut ciuicam coronam accepissent.* Aduerte, pænè pro magistratu hæc decora fuisse, & lectos è priuatis quique honorem nullum cepissent, eos eximiè quibus spolia, aut corona. Ait autem *domi fixa.* Rectè. nam solent postibus ipsis & foribus suspendi, in transeuntium aspectum. Id est, quod Polybius dicit, *in conspectißimo ædium loco posita*: etsi poëta Silius in atriis etiam locat:

Lib. II. cap. VII.

Lib. XXIII.

Suspensa in ædibus.

Lib. VI.

——— vos atria raptim
Nudate, & clypeos in bella refigite captos.

Sed in postibus magis, & exempla euincunt. Festus: *Antipagmenta, valuarum ornamenta, quæ antis adpanguntur, id est adfiguntur. Antas* autem idem explicat *latera ostiorum*, siue postes. Liuius: *Spolia eius vrbis ante currum laturus, & fixurus in postibus suis.* Vides triumphales quoque vsurpasse, atque eos in primis. Silius de Regulo:

Lib. XXXVIII.

Etiam à triumphalibus.

Lib. VI.

Affixi clypei, currúsque, & spicula nota
Aedibus in paruis, magni monumenta triumphi.

Tibullus ita ad Messallam:

Lib. I.

Te bellare decet terrâ Messalla maríque,
Vt domus hostiles præferat exuuias.

Propertius ad Mæcenatem:

Lib. III.

Cùm tibi Romano dominas in honore secures,
Et liceat medio ponere iura foro,
Vel tibi Medorum pugnaces ire per hostes,
Atque onerare tuam fixa per arma domum.

Virgilius aspexit:

Barbarico postes auro spoliísque superbi.

Iterùm: *Multáque prætereà sacris in postibus arma,*
Captiui pendent currus, curuæque secures,
Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra,
Spiculáque, clypeíque, ereptáque rostra carinis.

Epistol. LXXXV.

Nec aliter Senecam interpretabere: *Præteri istos gradus diuitum, & magno aggestu suspensa vestibula.* Vides etiam in Virgilij postremis versibus Rostra suspensa fuisse, id est spolia marina. Quò facit hoc Tullij in Antonium: *An tu illa in vestibulo rostra & hostium spolia cùm aspexisti, domum tuam introire te putas?* Pompeij enim domum ille possidebat, in quâ hæc insignia purgati maris. Ipsa illa est, quam Capitolinus in Gordianis intellegit: *Exstat silua eius memorabilis, quæ picta est in domo rostratâ Cn. Pompeij, quæ ipsius, & patris eius, & proaui fuit.* Nam Gordiani

Rostra in ædibus.

ex

ex Antoniis, & habuêre à M. illo Antonio. Nacta autem nomen à Rostris, quæ etiamtunc extitisse si dicam, quid mirum? Certè ex ære fuerunt, quod fert ætatem, & illa lex in Spoliis, quam Plinius memorat, *vt nec ædibus abalienatis liceret emptoribus refigere ea aut tollere.* Tempore labi debebant. iterumque alia lex, siue obseruatio, vt nefas censerent sic collapsa reficere aut instaurare. Plutarchus hoc docebit in Caussis. Hic Spoliorum honos. & quia magnus, multi ambitiosè, nec meriti affectabant. Cautum Cato Priscus olim iuit, & Orationem scripsit cui titulus, *De spoliis, ne figerentur nisi quæ de hoste capta essent.* In Festo reperies, verbo *Resignare.*

Spolia non fas reuellere.

Lib. XXXV. cap. II.

Quæst. XXXVII.

DIALOG. XVIII.

De Pœnis, quis inflixerit, & quas: tum etiam de varijs Ignominijs.

A PRÆMIIS ad *Pœnas* ordo ducit, & quia hæc vnà semper in bonâ rep. etsi in diuersos. De iis Polybij ista leguntur:

Δεῖ δὲ προσέχειν τοὺς μὲν στρατιώτας τοῖς χιλιάρχοις, τούτους δ' ἐπὶ τοῖς ὑπάτοις. κύριος δὲ μὲν καὶ ζημιῶν ὁ χιλίαρχος, καὶ ἐνεχυράζων καὶ μαστιγῶν· τοὺς δὲ συμμάχους οἱ πραίφεκτοι. ξυλοκοπεῖται δὲ καὶ ὁ κλέψας τι τῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου. καὶ μὴν ὁ μαρτυρήσας ψευδῆ, παραπλησίως. καὶ ἐάν τις τῶν ἐν ἀκμῇ παραχρησάμενος εὑρεθῇ τῷ σώματι. πρὸς δὲ τούτοις, ὁ τρὶς περὶ τῆς αὐτῆς αἰτίας ζημιωθείς. ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἀδικήματα κολάζουσιν. εἰς δ' ἀνανδρίαν τιθέασι καὶ στρατιωτικὴν αἰσχύνην τὰ τοιαῦτα τῶν ἐγκλημάτων, ἐάν τινες ψευδῆ περὶ αὑτῶν ἀνδραγαθίαν ἐπαγγείλωσι

Oportet attendere & auscultare milites Tribunis, Tribunos Consulibus. Tamen & Tribunus ius habet poténsque est mulctandi, pignoris capiẽdi, & verberandi. Idem in socios Præfecti. Fuste autem percutitur, & is qui furto aliquid abstulit è castris, & qui falsum testimonium dixit, & qui in flore ætatis, corpore suo deprehenditur abusus, itemq; qui ter ob eamdem culpam multatus fuerit. Hæc talia vt crimina puniunt: at ignauiæ & militari probro adscribunt ista. Siqui falsò strenuum aliquod factum suum referũt

POLYB.

τοῖς χιλιάρχοις, ἕνεκεν τοῦ τιμὰς λαβεῖν. ὁμοίως δὲ κἄν τινες εἰς ἐφεδρείαν ταχθέντες, φόβου χάριν λίπωσι τὸν δοθέντα τόπον. παραπλησίως ἐάν τις ἀπορρίψῃ τι τῶν ὅπλων κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον διὰ φόβον. διὸ καί τινες μὲν ἐν ταῖς ἐφεδρείαις προδήλως ἀπόλλυνται, πολλαπλασίων αὐτοῖς ἐπιγινομένων, οὐ θέλοντες λιπεῖν τὴν τάξιν, δεδιότες τὴν οἰκείαν τιμωρίαν. ἔνιοι δὲ κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον, ἐκβαλόντες θυρεὸν, ἢ μάχαιραν, ἢ τι τῶν ἄλλων ὅπλων παραλόγως, ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς πολεμίους, ἢ κυριεύειν ἐλπίζοντες ὧν ἀπέβαλον, ἢ παθόντες τι, τὴν πρόδηλον αἰσχύνην διαφεύξεσθαι, καὶ τὴν τῶν οἰκείων ὕβριν.

ad Tribunos, honoris præmiíque causâ. Siqui in præsidio aut statione positi, per metum deseruerunt locum. Siquis abiecerit armorum aliquid in ipso discrimine per metum. Eóque fit, vt quidam in præsidiis certò pereãt, pluribus ingruentibus, dum locum verentur deserere metu huiusce pœnæ. Quidã etiam in ipso conflictu, excusso scuto aut gladio, alióue ex armis, casu fortuito, iaciunt se ipsi in hostes certi aut recuperare quod amiserint, aut occumbentes effugere manifestam ignominiam & opprobria suorum.

Pœnas dicturus præmittit de iis qui irrogant, & ostendit Tribunorum id fuisse.

Tribuni ius in castigando.

„ *Tribunus ius habet, potênsque est mulctandi.*] Tria recenset quæ imperij eorum & iuris. quòd mulctam dicunt, quòd pignus capiunt, quòd verberibus castigant. An & capite puniunt? non hîc addit. Suprà tamen, vbi de Vigiliis, scribit: *Si nihil tale factum, redit in circitorem culpa, statímque aduocato consilio à Tribuno caussa cognoscitur, & si damnatus fuerit, fustuarium subit.* Ex quo dixeris, etiam capitis caussas Tribunum cognouisse, atque adeò in equites Romanos (tales Circitores) animaduertisse, si ij in culpâ. Neque nimis id negauerim, cum lege, si Consilium adiunctum, & vnà cognoscant. At ea quæ hîc recenset, videntur fuisse in arbitrio Tribuni vnius. Tamen, cùm res capitis, sæpiùs legas ipsum Ducem cognouisse, damnasse. Sallustius ita de Turpilio, qui opidi Præfectus turpiter amiserat: *Iussus à Metello caussam dicere, postquam sese parùm expurgat, condemnatus, verberatus, atque capite pœnas soluit.* Metellus ibi Consul, & primus Dux, cui etiam sine caussæ dictione (nempe vbi res liquida) fas condemnare. Dionysius me docuit & exempla. Ille

Quatenus capite puniat.

Dux summus capitis inquirit.

In Iug.

Etiam solus.

sic:

ſic: Ὅ, τε νόμος ἔδωκε ἀποκτείνειν τοῖς ἡγεμόσιν ἐξουσίαν, τοὺς ἀπειθοῦντας, ἢ τὰ σημεῖα καταλιπόντας, ἀκρίτως: *Lex dedit Ducibus facultatem interficiendi eos qui non obediunt, aut ſigna deſerunt, ídque cauſſâ indictâ.* Exempla etiam, vt in Floro de Atilio Regulo: *Nec deerant qui ipſo Punici maris nomine deficerent, augente inſuper metum Tribuno Nannio. in quem, niſi paruiſſet, ſecuri diſtrictâ Imperator metu mortis nauigandi fecit audaciam.* In Liuio de Papirio Curſore, qui in Prætorem Præneſtinum: *Lictore expedire ſecurim iuſſit, ſed metu vltimi ſupplicij perfuſum, multâ dictâ, dimiſit.* Sed & Torquatus Imp. apud eumdem, filium ſuum, qui inter equites merebat, ſtatim & ſine conſilij aduocatione vllâ, capite puniit. Plura exempla. atque adeò rigidum hîc ius, vt prouocatio etiam nulla eſſet. Cicero: *Militiæ, ab eo qui imperabit, prouocatio ne eſto: quódque is qui bellum gerit imperaſſet, ius ratúmque eſto* è more veteri lex, vt eius pleræque. quem morem & Liuius tangit: *Neque enim prouocationem eſſe longiùs ab vrbe mille paſſuum.* Significat in vrbe, etiam militem lectum, prouocare potuiſſe, & Tribunos auxilio fuiſſe: at tanto illo ſpatio extra vrbem, minimè, & fuiſſe omnia in manu imperantis. Hoc tam liberum ius valdè ſubmiſit militem, & ad omnia promptum volentemque fecit. Sed tamen ambigi poteſt, an poſt legem Porciam non aliquâ id imminutum, nec capite ſed exſilio in ciuem animaduerſum. Conſtat legem ſic fuiſſe: ſed an militiæ etiam valuerit, quæro. Valuiſſe, argumentum aliquod è Salluſtio. qui poſt damnationem illam Turpilij, & cùm *verberatum & capite pœnas dediſſe* ſcripſiſſet, ſtatim addidit: *Nam is ciuis ex Latio erat.* quaſi in veteres veroſque ciues non idem ius. Sed Polybij tamen tempore aliter fuiſſe videmus, & de morte hîc paſſim, atque alij etiam ſcriptores. Illud fateor, à Principibus nouatum, quibus non ex vſu aut dignitate ſuâ viſa tam libera hæc poteſtas, & circumciderunt. Gregales puniri à Ducibus permiſerunt, Centuriones alioſque primores ſibi adſeruarunt. Dio Caſſius Mæcenatem ita ſuadere facit Auguſto: *Legatum Prætorium militibus præficito, exceptis iis qui mortem aut ignominiam ſpectant. Hæc enim ad ſolum Conſularem Legatum pertinebunt, exceptis etiam Centurionibus & primariis militibus aliis. Hos enim vtroſque nulli permittere debes puniendos, ne quemquam iſtorum ſic metuant, vt & contra te aliquid auſint.* Rem & vnà cauſſam habes. Duplices Legati exercituum illo æuo, Prætorij & Conſulares. Illi ius in vitam non habent; iſti habent, ſed cum exceptione, vt ne in digniores. Iterat hoc ipſum in fine Suaſionis: *De his cauſſis, & equitum, Centurionúmque è legionibus, & priuatorum primariorum, tu ipſe cognoſces, vbi caput aut infamia agetur. nam hæc ad te ſolùm debent referri, ac nemo alius de iis iudicare.* Quin idem ſcriptor poſteà tradit, *Legatis Cæſareis conceſſum, vt plus quàm annum in imperio eſſent, & militarem habitum* (Paludamentum) *geſtarent, gladiúmque & ius capitaliter animaduertendi militis haberent. Neque enim aliter vlli Proconſuli aut Præſidi gladio ſe accingere licebat, quo ipſo ius necãdi militis negabatur.* Atque hæc haud dubiè valuerunt.

Lib. XI. — Lib. II. cap. II. — Lib. VIII. — *Et ſine prouocatione.* — III. de legibus. — Lib. III. — *An idem poſt legem Porciam?* — *Principes minuerunt.* — Lib. LII. — Lib. LIII.

Suet. cap. xxx. runt. eoq́ue exemplo ad Tiberium missus fuit *Præfectus alæ, de vi & rapinis reus.* quem tamen ille, vt quasi maiestatem Curiæ attolleret, *caussam in Senatu dicere coëgit.* Sic Centurio adulterij reus apud Plinium memoratur, in vxore Tribuni. Lib. VI. epist. XXXI. *Iste Legato Consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar excussis probationibus centurionem exauctorauit, atque etiam relegauit. Cæsar & nomen Centurionis, & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adiecit, ne omnes eiusmodi caussas reuocare ad se videretur.* Considera. Adulterij caussa erat, apud ordinarium tribunal meritò disceptanda: sed reus Centurio erat. accusatus ergo apud Legatum Consularem, sed ille gnarus suæ potestatis, Cæsaris sententiam exposcit. Hîc damnat, & adiicit in sententiâ disertè, *Centurionem*, & memorat institutum militiæ: nec de gregariis aut talibus velle cognoscere. Sed vt ad Polybium redeamus, dat igitur ille Tribunis ipsis potestatem *Mulctandi*, &

„ *Pignoris capiendi.*] Nisi mulctam scilicet soluerent. An facit eò hoc Festi? *Censio hastaria dicebatur, cùm militi mulctæ nomine, ob delictum militare, indicebatur, quòd hastas daret.* Priuabatur igitur parte armorum, eaq́ue pecuniâ debebat luere.

„ *Verberandi.*] Ad castigationem, vitibus aut virgis. Sed & ad mortem, fuste: de consilij tamen sententiâ.

„ *Fuste autem percutitur.*] Intelligit *Fustuarium*, Latinis ita dictum, quod ipse Polybius paullò antè descripsit. Nam vigiliis aut circuitioni Fustuariũ. neglectæ pœnam fuisse tradidit ξυλοκοπίαν, *fustuarium:* & addit, *Ea pœna est talis. Fustem capiens Tribunus condemnatum leuiter tangit & delibat. quo facto, omnes qui in castris sunt, ferientes alius fustibus, alius lapidibus, plerosque in ipsis castris* (nota ibi supplicium sumptum, & opinor in ipsis Principiis) *occidunt. Quòd si quis euaserit, nec sic saluus erit. quomodo enim? cui nec in patriam reditus, nec quisquam è necessariis tecto eum receperit. Itaque planissimè pereunt, quos ea calamitas attigit.* Vides Sine carnificis operâ. modum sumpti eius supplicij, & effectum. Neque hîc lictores vlli administri, aut carnifex, sed Tribunus signum modò dat, & obiicit multitudini militari. An quia honestior illa mors? an quia tristior, & magis in animos penetrabat id exemplum? Profectò enim triste, commilitonum & commanipularium manibus interfici. Seruatum posteà, & bello Hispaniensi (Hirtius tradit) *miles qui fratrem suum in castris iugulasset, interceptus est à nostris, & fuste percussus.* Apud Tacitum, Dolabella III. Annal. sub Tiberio, *Decimum quemque ignominiosæ cohortis fuste percussit.* Etsi Gladiis obiici. alia etiam tunc ratio, nec absimilis, puniendi. Obiiciebant enim & militum gladiis. I. Annal. In Tacito: *Stabant legiones pro concione districtis gladijs, reus in suggestu per Tribunum ostendebatur. si nocentem adclamauerant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles tanquam semet ab-* Lib. XXIX. *solueret.* Ammianus: *Quid de istis nefarijs proditoribus fieri oportere contubernales deuoti censetis? secutúsque adclamationem rogantium sanguine vindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more, militibus*

bus dedit occidendos. Simile apud Macedonas. Curtius: *Omnes à Nicomacho nominati, more patrio, dato signo saxis obruti sunt.* Arrianus in aliâ coniuratione: Τοῦτον μὲν δὴ αὐτὸν καὶ τοὺς ξὺν αὐτῷ ξυλληφθέντας καταλευσθῆναι πρὸς τῶν παρόντων: *Hunc* (Hermolaum) *& reliquos cum eo comprehensos lapidibus obrutos ab iis qui aderant.* Vt videatur lapidatio Macedonum hac in re fuisse, quam & Romani adhibuerunt, Polybio hîc indicante. Sed quæres, solum Fustuarium tunc inter pœnas quæ ad mortem? Polybius non aliam recenset: sed alibi inuenio. Tu quoque notasti, non dubito. nam quid promptius, quàm etiam securi percussos, aut gladio? De securi, Liuius, statim liberâ republicâ: *Appius Consul Centuriones duplicarió sque, qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit.* Apud eumdem, seditione ad Sucronem, auctores eius *deligati ad palum, virgisque cæsi, & securi percussi sunt.* Quinetiam *legio vniuersa* (in Epitomâ Liuij) *quæ Rhegium occupauerat, obsessa, deditione factâ, securi percussa est.* At Securi Gladium sub Principum tempora successisse, ad Tacitum memini me notare. Quæ caussa tamen discriminis? an arbitrarium fuit? an de more Consul & supremus Dux securi puniebat, cùm ipse iudicabat, quia lictores scilicet habebat & securim & fasces? Tribuni autem aliter, quibus nulli tales administri nec instrumenta: eóque fuste puniebant, peculiari castrensi pœnâ? De Tribunis autem, eorúmque ordinariis iudiciis, Polybius hîc agit. Adiungo, *Fustuarium* hoc nominari Ciceroni. *Nam si ille Consul, Fustuarium meruerunt legiones, quæ Consulem reliquerunt.* Liuio: *Fustuarium meretur, qui signa relinquit, aut præsidio decedit.* Est & alia Fustium pœna, castigando, non occidendo, (caue misceas) de quâ statim.

Lib. VI. — *Saxis occisi.* — *Lib. IIII.* — *Securi percussi.* — *Lib. II.* — *Lib. XXVIII.* — *Lib. XV.* — *Gladio percussi.* — *Phil. III.* — *Lib. V.*

» *Et is qui furto aliquid abstulit.*] Vigiliæ aut excubiæ neglectæ aut perperàm habitæ Fustem merentur: sed præter ea, inquit, etiam ista dicenda. Sunt autem quattuor: primò *Furtum*, quod Polybius palàm dicit: at Catoni non ea, sed manuum resectio est pœna. Ita enim in Frontino: *M. Cato memoriæ prodidit in furto comprehensis, inter commilitones dextras esse præcisas, aut si leniùs animaduertere voluissent in principes, sanguinem missum.* Emenda, *in principiis sanguinem missum.* Nam ibi exactæ pleræque pœnæ, vt dixi. Quod autem ait de sanguine misso, id ita in Agellio legitur: *Fuit hæc quoque antiquitus militaris animaduorsio, iubere ignominiæ caussâ militi venam solui & sanguinem dimitti. cuius rei ratio in litteris veteribus, quas quidem inuenire potui, non exstat: sed opinor factum hoc primitus in militibus stupentis animi, & à naturali habitu declinatis, vt non tam pœna, quàm medicina videretur. Postea tamen ob pleraque alia delicta idem factitatum esse credo per consuetudinem, quasi minus sani viderentur omnes qui delinquerent.* Ita Agellius cum caussâ subtiliùs quæsitâ, & quæ M. Antonio Mureto non proba. Ipse magis censet factum, vt sanguinem quem cum gloriâ fundere pro patriâ noluerant, eum cum ignominiâ amitterent. Sed rogo te Marce, in furto sic castigato (Cato dixit) quis sanguis pro patriâ fundendus fuit? Quin ego etiam

Catonis, vt videtur, à Polybio dissensus. — *Sanguis missus.* — *Lib. X. cap. VIII.* — *Lib. XIII. Var. cap. vlt.*

etiam ſeorſum cenſeo, id fuiſſe notam meritæ ſummæ & vltimæ animaduerſionis; quam cùm clementia remiſiſſet, ſpeciem tamen eius vſurpabat in pauculo ſanguine fundendo.

Falſum teſtimonium fuſte punitum. ,, *Qui falſum teſtimonium dixit.*] Amo vos Romani ob cultam etiam inter arma pietatem. Cur hoc capitale? quia religio mixta, & læſum aut ſpretum potiùs (lædere quis poteſt?) periurio ſupremum numen. Supremâ igitur pœnâ luant.

Corruptela iuuenum capitalis. ,, *Qui in flore ætatis corpore ſuo abuſus.*] Nec id crimen olim capitale in togâ ante Scantinium: fuit tamen in caſtris. Quid ita? quia occaſio eius magna, nullo fæmineo ſexu, & multis iuuenibus in ipſo vigore formæ, ſub annum decimumſeptimum. Cauent igitur, puniunt: ſed in liberis maximè, vix arbitror in ſeruis. Notum illud ſub Mario factum. cùm Tribunus militum blanditiâ & mixto imperio iuniorem militem tentaſſet, ille generoſi ſanguinis, Tribunum ſtricto gladio interfecit, *Virum*, inquiens, *me ſcito.* Cauſſâ dictâ & probatâ, Marius iuuenem collaudatum abſoluit. A V D. Moram tibi iniecisti vno alteroque verbo, quod non demitto. *Fæminæ exſules à caſtris.* Peto? annuis. Dixti *nullum fæmineum ſexum* in caſtris fuiſſe: poſſum credere? L I P S. Debes. poëtam Vmbrum non meminiſti ſcribere?

Romanis vtinam patuiſſent caſtra puellis.

Atqui non patebant. nec de amicis aut ſcortis loquor: apage has turpitudines: nego ius fuiſſe habendi ibi vel vxores. idque etiam primariis viris. *III. Annal.* Tacito noſtro volo te hoc accredere, apud quem Seuerus Cæcina cenſuit, *Ne quem magiſtratum, cui prouincia obueniſſet, vxor comitaretur.* Veteres mores aduocat, & ait, *Haud fruſtrà placitum olim ne fæminæ in ſocios aut gentes exteras traherentur.* Dat & rationem mihi probiſſimam: *Ineſſe enim mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad ſimilitudinem barbari inceſſus conuertant.*

Etiam ſcorta. Oracula ille vir loquitur, nec vltrà opus firmari. A V D. Non de vxoribus, id fateor: ſed de ſcortis etiamnum hæreo, & en Liuium in Epitomâ, *Epit. LVII.* qui admiſcet. Nam ſcribit Scipionem ad Numantiam, *duo millia ſcortorum è caſtris reieciſſe.* *Lib. II. cap. XVIII.* Simile in Floro hac in re & viro: *Scorta, calones, ſarcinæ niſi ad vſum neceſſariæ amputantur.* Vt ergo dixeris in ſtrictâ Diſciplinâ non fuiſſe; tamen vides in laxiore, nec tam nouum id crimen. L I P S. Nouum, nouum, inauditum. nec patior vltrà te errare (etſi pudor prohibet:) illa ſcorta, non mulieres ſed mulieroſi fuerunt. Nec vltrà reuelo. Enimuerò non Romani ſolùm hîc ita caſti, ſed Macedones & *Simile in Græcis.* Græci: ac de Philippo rege proditum, *quòd is bello in Thebanos, cùm duo iuuenes pſaltriam mercede conductam in caſtra induxiſſent, re cognitâ, ambos extra fines regni ſui relegarit.* Totidem hæc pænè verbis reperire eſt in Polyæno. Iterùm ad noſtra iudicia & mores prouocabis: quis vetat? non imitari hoc licet, non licet negare. Etſi qui hîc mores? nuperi, & non ante multa ſæcula ipſa Germanorum natio, quæ maximè nunc iſtic peccat, morem aut legem hanc habuit in caſtris. Exſtat in Ligurino

Gunthe-

Guntheri poëtæ, qui tum vixit, inter res Friderici primi Imperatoris in Italiâ gestas, exstat inquam ista lex: *Friderici Imp. in hac re lex.*

Non erit in nostris nobiscum fæmina castris,
Qui reus exstiterit, spolijs nudatus abibit
Turpiter, & naso mutilabitur illa resecto.

Res ita fuit, non verba. & quicumque vir in culpâ, nudus eiectus militiâ & castris; quæ mulier, facie perpetuùm dehonestata. Abi nunc, & mores prætende. AVD. Sileo. nec vltrà iam Isidorum subsanno aut rideo, qui *Castra dicta* vult *quasi casta, quòd castraretur in ijs libido.* Olim verum, nunc exserto cachinno rideamus. LIPS. Sequitur in Polybio:

„ *Qui ter ob eamdem culpam mulctatus.*] Videsis & nota. Etiam leuiores & pecuniariæ culpæ, capitales fiunt, si ter repetitæ. Caussa. quòd talem prauo ingenio censebant, & factum ad peccandum. Fortasse & contumacia iis visa punienda, & quòd quasi per contemptum ludibriumque legis peccaret. Hæc & talia sunt illa leuia, de quibus Iosephus: Προτασκεῦνται δὲ καὶ τῷ φόβῳ. οἵ τε γὸ νόμοι παρ' αὐτοῖς οὐ μόνον λειποταξίου, ἀλλὰ καὶ ῥᾳστώνης ὀλίγης θανατικοί: *Prædocentur & metu. nam leges apud eos non solùm desertionis, sed etiam leuiculæ negligētiæ capitales sunt.* Benè factum. nihil satis adstricti aut seueri inter armatos, & terrent nisi timent. *Tergemina pœna capitalis.*

„ *Hæc talia vt crimina puniunt.*] Videatur alicui hæc à sequentibus pœnâ distinguere: quod non ita est, sed genere & colore. Quæ nunc dixi, inquit, crimina apud omnes sunt, etsi non sic punita: quæ addam, propria militiæ, atque illi adhærent. Omnia tamen pariter capite sancita. Est ipsa distinctio, quæ in Arrio Menandro I.C^to: *Militum delicta siue admissa, aut propria sunt, aut cum ceteris communia. Proprium militare delictum est, quod quis vti miles admittit.* Hæc igitur posteriora nunc adiungit, & enumerat quattuor. Primò, *Culpæ militares, propriæ.* l. 11. De re milit.

„ *Si qui falsò strenuum aliquod factum referunt.*] Cur hoc iterat, & an non antè in Falso testimonio dictum? Non. discrimen aliquod: quia illîc periurium & impietas est; hîc non nisi mendacium & praua ambitio, quam tamen morte castigant. Ratio fuit. quòd in militiâ eorum varia & multa præmia virtuti posita (audiuisti:) ad quæ ne indigni aspirarent & decus hoc polluerent, rigidè fraus punita. Eò magis hoc factum, quòd nuda professio præmium capiebat. Exemplum illustre in Liuio, cuius hic sensus si non verba. Scipio Carthaginem nouam ceperat suâ fortunâ pariter & militum virtute. Sedit pro tribunali, vt mos, præmia cuiusque operæ daturus. Coronam muralem proposuit ei, qui primus murum ascendisset. *Duo professi sunt, Q. Trebellius Centurio, & Sex. Digitius socius naualis.* Magno certamine res gerebatur, cùm sui cuique corporis fautores & suffragatores adgregarentur. Scipio vt litem decideret, tres recuperatores dedit, qui testibus auditis cognoscerent statuerentque. Id verò non remedium, sed augmentum motus fuit. Stabant vtrimque *per omnes deos parati iurare, magis quæ mallent quàm quæ scirent* *Præmij falsa petitio.* Lib. XXVI.

vera esse; per signa, per aquilas, & per quidquid esset religionis. Lælius ille Sapiens, mali exempli rem censens, & non longè à seditione: ad Scipionem venit, prospicere monuit & temperare. Ille igitur pro tribunali sic pronunciat, *Se satis compertum habere, Q. Trebellium & Sex. Digitium pariter in murum ascendisse, sèque eos ambos, virtutis caussâ, coronis muralibus donare.* Ita finem ea res habuit, & dissimulata alterius fraus siue error (nam & is potuit) pacis caussâ.

Dial. VIII huius libri.

Præsidium deserere, capitale.

„ *Siqui in præsidio aut statione positi.*] * Suprà huic rei aliquid dictum, & quàm nefas deserere stationem, ordinem, locum. Licet addere hoc Suidæ: Φρουρὰ, τάξις ἐστὶν ἐκ διαδοχῆς ἱσταμένη περὶ τοῦ στρατοπέδου μετὰ τῶν ὅπλων. καὶ δεινὸς ἐπ' αὐτὴν ῥωμαίων νόμος τὸν ὑποχωρήσαντα καθ' ἣν δήποτ' οὖν αἰτίαν θνήσκειν. οἱ δὲ μετὰ κολάσεως τὸν μετ' ἀρετῆς θάνατον προκρίναντες ἵστανται: *Statio, ordo est per vices ante castra stantium in armis. Et seuera in eo lex est Romanorum, vt moriatur qui caussâ quacumque excesserit. At illi præoptantes per virtutem, quàm per supplicium mori, persistunt.* In quo tamen est, *quacumque caussâ* deserentes puniri: in Polybio arctiùs, qui *ob metum*. Arctiùs, & nisi fallor, veriùs. Quid enim si impetus hostilis pepulit, & vis violenta? omnis ratio est ignosci.

Arma amittere, capitale.

Lib. II.

Lib. III.

„ *Siquis abiecerit armorum aliquid in ipso discrimine, per metum.*] Miles vitam amittit, si sua arma: cum duplici restrictione, si in acie, si per metum. Idem in Signiferis, qui signa. Liuius de Appio: *Vbi arma, vbi signa essent? singulos rogitans, inermes milites, signo amisso signiferos, virgis cæsos securi percussit.* Modestinus: *Miles qui in bello arma amisit vel alienauit, capite punitur, humanè, militiam mutat.* Huc spectat factum Scæuæ, qui contra Britannos in scopulo solus relictus, diu vniuersis resistens; ad extremum impar, galeâ discussâ, scuto absumpto, *profundo se credidit*, & (verba Valerij) *viso Imperatore, armis non amissis, sed benè impensis, cùm laudem mereretur, veniam petiuit*: legem scilicet hanc in oculis habens militarem. Quæ ipsa, aut similis, apud quasdam gentes. Græcis ῥιψάσπιδες prouerbio infames sunt: & apud Germanos, ait Tacitus, *scutum reliquisse præcipuum flagitium, nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas.*

Lib. III, cap. II.

De mor. Germ.

Catonis filij virtus.

„ *Quidam in ipso conflictu.*] Credo inter hos intellegi Catonis Censorij filium, qui in prælio cum Perse Macedonum, equo delapsus, dum se recolligit, gladium amisit: ad quem recipiendum inter medios mucrones hostium se immersit, & multis vulneribus acceptis ad suos rettulit. Hoc Plutarchus, Valerius, Iustinus, Frontinus inter insignia facta prodiderunt. Hactenus de singulorum pœnis Polybius, & quæ ad eas culpæ: nunc adiungit, de plurium peccatis, & quæ ratio puniendi, si exercitus aut pars eius deliquisset. Vide verba:

POLYB.

Ἐὰν δέ ποτε ταὐτὰ ταῦτα περὶ πλείους συμβῇ γενέσθαι, καὶ σημαίας	*Quòd si plures peccasse contingat, & manipulos aliquot*

τινὰς ὁλοσχερῶς πεισθείσας λιπεῖν τοὺς τόπους, τὸ μὲν ἅπαντας ξυλοκοπεῖν ἢ φονεύειν ἀποδοκιμάζουσι. λύσιν δὲ τοῦ πράγματος εὑρίσκονται, συμφέρουσαν ἅμα καὶ καταπληκτικήν. συναθροίσας γὰρ τὸ στρατόπεδον ὁ χιλίαρχος, καὶ προαγαγὼν εἰς μέσον τοὺς λελοιπότας, κατηγορεῖ πικρῶς. καὶ τὸ τέλος, ποτὲ μὲν πέντε, ποτὲ δ᾽ ὀκτώ, ποτὲ δὲ εἴκοσι, τὸ δ᾽ ὅλον πρὸς τὸ πλῆθος ἀεὶ στοχαζόμενος, ὥστε δέκατον μάλιστα γίνεσθαι τῶν ἡμαρτηκότων. τούτους ἐκ πάντων κληροῦται τῶν ἀποδεδειλιακότων, καὶ τοὺς μὲν λαχόντας ξυλοκοπεῖ κατὰ τὸν ἄρτι ῥηθέντα λόγον ἀπαραιτήτως. τοῖς δὲ λοιποῖς τὸ μέτρημα κριθὰς δοὺς ἀντὶ πυρῶν, ἔξω κελεύει τοῦ χάρακος καὶ τῆς ἀσφαλείας ποιεῖσθαι τὴν παρεμβολήν. λοιπὸν τοῦ μὲν κινδύνου καὶ φόβου, τοῦ κατὰ τὸν κλῆρον, ἐπ᾽ ἴσον ἐπικρεμαμένου πᾶσιν, ὡς ἂν ἀδήλου τοῦ συμπτώματος ὑπάρχοντος, τοῦ δὲ παραδειγματισμοῦ κατὰ τὴν κριθοφαγίαν ὁμοίως συμβαίνοντος περὶ πάντας, τὸ δυνατὸν ἐκ τῶν ἐθισμῶν εἴληπται, καὶ πρὸς κατάπληξιν, καὶ διόρθωσιν τῶν συμπτωμάτων.

aliquot simul locum deserere: omnes quidem fuste percutere aut occidere nolunt, modum autem rationemq́ reppererunt & commodam pariter, & terribilem. Exercitum enim aduocans Tribunus, & in medium noxiis productis, acriter eos incusat, & interdum quinque, aliâs octo aut viginti, & ut semel dicam, ad multitudinem semper respiciens, vt decima ferè pars delinquentium sit, hos ex omnibus ignauis sortitur: & in quos ea sors cecidit, sine vllâ deprecatione, fuste percutit ad modum iam dictum. Reliquis hordeum pro tritico admetiens, iubet extra vallum tendere & tutelam castrorum. Ita periculo & metu à sorte æqualiter omnibus impendente, & exemplo item dati hordei ad omnes perueniente, plurimum ex eo more capitur & terroris & correctionis.

„ *Rationem reppererunt & commodam pariter & terribilem.*] Pulcherrimum non dubiè inuentum, quicumque eius auctor. Vetustum ego video, & an non ab regibus ipsis? Enimuerò statim post exactos eos in Liuio lego (nec anteà) de Appio Consule, cuius exercitus cùm fugisset, capita capite puniit, sed *Cetera*, inquit, *multitudo sorte decimus quisque ad suppliciū lecti*. Propria Romanis ista lex, & *Patria* à Dionysio dicta. Ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου πλήθους ἀπὸ δεκάδος ἑκάστης εἷς ἀνὴρ ὁ λαχὼν κλήρῳ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπέθνησκεν. αὕτη ῥωμαίοις πάτριός ἐστι κατὰ τῶν λιπόντων τὰς τάξεις ἢ προεμένων τὰς σημείας ἡ κόλασις: *Ex aliâ multitudine, cuiusque decuriæ vir vnus quem sors designasset, ante ceteros periijt. Ea Romanis patria quædam punitio est in eos, qui ordines reliquerunt aut signa deseruerunt.* Etiam Appiano, vt ego velim scribi. cùm Cæsarem alloquentem turbidos milites facit: χρήσομαι τῷ πατρίῳ νόμῳ, καὶ τοῦ ἐννάτου τέλους, ἐπειδὴ μάλιστα τῆς στάσεως κατῆρξε, τὸν δέκατον διακληρώσω θανεῖν: *Vtar lege patriâ, & Nonæ legionis, quoniam ea seditionem maximè cœpit, decimum quemque sorte ad mortem ducam.* Vulgò tamen ibi, τῷ πετρείῳ νόμῳ: quasi *Petreius* aliquis eius auctor, veteri illo æuo nusquam notus. Sed & Plutarchus in Crasso: πάτριόν τι κόλασμα, *patriam punitionem* hoc ipsum appellat. Vides rationem totam, & decimum quemque sorte captum. decimum dico: nec fallent Polybij mox verba, qui ait *interdum quinque, aliàs octo aut viginti* periisse. non quasi quintus aut octauus interfecti: sed pro numero delinquentium, vult ex iis interdum tot & tot occisos. Pone quinque decurias peccasse: quinque punientur; pone octo, octo; viginti, viginti: atque hic est sensus. Non tamen nego etiam Vicesimationem interdum adhibitam, imò & Centesimationem: cuius vtriusque rei in posteriore historiâ exemplum. Capitolinus in Opilio Macrino: *Cùm seditiones militares pateretur, multo sæpius decimauit, aliquando etiam centesimauit, quod verbum proprium ipsius est, cùm se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decimatione atque vicesimatione.* Discis & ex Macrini, & suprà ex Cæsaris facto, sic quoque de more punitos qui turbidi aut seditiosi in ducem essent. Quid si hodie? an hæc fieret, quæ videmus? Sed profectò periit ducum auctoritas, quia seueritas: nec alia res militem in turbas & scelera soluit, quàm solutæ leges. In sanguine & cæde qui versantur, ferociam & contemptum induunt; nec nisi sanguine & cæde coërceantur.

Decimatio vetus. *Lib. II.* *Patrium institutum.* *Lib. IX.* *Correctus Appianus.* *Vicesimatio. Centesimatio.* *Seditiosi sic puniti.*

„ *Ita periculo & metu à sorte æqualiter omnibus impendente.*] Vtilitatem huius supplicij, & quæ eò duxit rationem, exponit. Periculum, inquit, omnibus super caput est, atque imminet ob incertam sortem: atque inde metus. qui ferè inhærere solet iis, qui semel seriò admoti ad extremam illam metam. Cicero caussam hanc ipsam expressit: *Statuerunt maiores nostri, vt si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur, vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret.* Plutarchus, præter hoc, considerat & scænam ipsam faciemque terribilem, cum ignominiâ adiunctâ. Καὶ γὰρ, inquit, αἰσχύνη τοῦ θανά-

Vtilitas decimationis. *Pro Cluent.* *In Crasso.*

θανάτου τρόπῳ πρόσεστι, καὶ δρᾶται πολλὰ φρικώδη καὶ σκυθρωπὰ περὶ τὴν κόλασιν ἁπάντων θεωμένων: *Nam & dedecus tali morti ineſt, & fiunt multa, quæ terrorem & triſtitiam gignant, circa ipſam punitionem, in omnium aſpectu.* Indubiè ita eſt. Stant ſub ictu mortis omnes, ſuſpenſi & anxij, quæ tamen paucos tangit & excipit: atque ij mox ipſi manibus ſuorum perituri. Adde increpationem ducis, & publicam mæſtitiam, & nihil ſolatij, vix miſerationis. imò occulti aliquid gaudij, dum quæ ſibi quiſque timuit, conuerſa vident in capita paucorum. Nec plura de Pœnis Polybius. A V D. Non tu etiam? L I P S. Non ego. A V D. Sed certum & obuium eſt plura eſſe, & Vites, Fuſtes, Ignominias paſſim legi. L I P S. Si obuia & paſſim, quid me poſcis aut aſpicis? à te & induſtriâ tuâ pete. A V D. Imò dum in ſermone es, exſequere. Mihi colligenda, tibi collecta: & valet in te illud vetus:

* Ὁ γὰρ φρονῶν εὖ πάντα συλλαβὼν ἔχει. ** Nam qui benè ſapit, omnia in collecto habet.*

L I P S. In fine haud difficilem aut tenacem me præſtabo, ne priorum etiam beneficiorum (ita homines ſumus) gratia pereat. Accipe, & aperi ſinum. Duo ſunt hîc etiam conſideranda; *Caſtigatio* & *Ignominia*. Illa verberibus facta, & Polybio quoque tacta cùm ſcripſit Tribunum ius habuiſſe *verberandi*. Ipſe μαστιγοῦν dixit, quod etiam *flagellare* reddas: ſed caue nunc feceris, nec ſeruilia Flagella admoueris ad corpus ingenuum & militare. Fuerunt in hac re *Fuſtes* aut *Virgæ*: illi honeſtiores, iſtæ acerbiores. Sed Fuſtes iterùm duplices, è Vite aut aliâ materie. E vite, ciuibus reſeruati. & hac mente Plinius: *Vitis in delictis pœnam ipſam honorat.* Liuius diſcrimen apertius ingerit, aut eius epitoma de Scipione ad Numantiam: *Quem militem extra ordinem deprehendit, ſi Romanus eſſet, vitibus; ſi extraneus, fuſtibus cecîdit.* Sic Catilina apud Q. Tulliũ militariter: *M. Marium, inſpectante populo Romano, per totam vrbem vitibus cecîdit.* Ita enim libri vetuſtiores, non vt editi, *virgis.* Ex hoc ritu Tacitus: *Centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedò alteram, indiderant. quia fractâ vite in tergo militis, alteram & alteram poſcebat.* Et Iuuenalis de Mario:

Vitis in caſtigatione. Lib. XIIII. cap. I. Lib. XVII. Libello de petit. conſ. I. Annal.

Nodoſam poſthac frangebat vertice vitem.

Significat gregalem fuiſſe, & vite Centurionis inter operandum ſæpè percuſſum. Appellat inibi *nodoſam*: quia talem eligebant ad validiorem ictum. Apuleius: *Miles è legione obuius, inuerſâ vite, deuaſtiore nodulo cerebrum diffindere conatus.* Militem appellat, ſed oportuit aut Centurionem fuiſſe, aut Euocatum, quorum hoc geſtamen & inſigne. Euſebius in Eccleſiaſticâ hiſtoriâ: Τιμὴ τίς ἐστιν παρὰ ῥωμαίοις τὸ κλῆμα, καὶ τοὺς τυχόντας φασὶν ἑκατοντάρχους: *Honos quidam Romanis eſt geſtare vitem; & qui adepti, dicunt Centuriones.* A Libero patre Scholiaſtes vetus Iuuenalis hoc petit, in verſum —*aut vitem poſce libello. Vt Centurio fias*, inquit. *Vitis nam inſigne Centurionum eſt, à Libero patre inuentum, qui primus triumphauit, & inuentor vitis eſt.* Plura de hac vite exempla: atque adeò in lapidibus paſſim Centurionum dignitas notatur bifurcatâ aut in-

Lib. IX. *Centurioni Vitis.* Lib. VII.

Græcis baculus. curuâ vite. Addo, Græcorum quoque ducibus baculum in manu (sed de vite non arbitror) gestamen & insigne fuisse. Clearchus à Xenophonte ita describitur, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ δόρυ ἔχων, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ βακτηρίαν: *in manu sinistrâ hastam tenens, in dextrâ scipionem.* Astyochus
Lib. VII. etiam dux apud Thucydidem, dum Hermocrati minatur, ἐπανήρατο τὴν βακτηρίαν: *sustulerat scipionem.* De Vite tantùm. de communibus
Fustes ad castigandũ. Fustibus, Isidorus: *Fustes quibus iuuenes pro criminibus feriuntur, dicti ab eo quòd præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant.* Iuuenes, sæculi illius more, appellat milites ipsos. Lampridius in Alexandro: *Siquis militum de viâ in alicuius possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subijciebatur, aut virgis, aut condemnationi.* Vbi Fustium pœna (per gradus enim scandit) leuior illâ Virgarum. Valerius quidem appellat, *Virgarum contumeliosa verbera*: & raró etiam in militiâ legas: raró inquam, nisi vbi mors consecuta, & hæ sollenni-
Lib. II. cap. VII. ter tunc præiuerunt. Tamen in eodem Valerio est, de P. Aurelio: quem *C. Cotta virgis cæsum gregalis militiæ munere inter pedites fungi coëgit*: sed hoc ob atrocem & capitalem pænè culpam, atque inibi vide. Fustes crebriores, & inferiore æuo vbique leges. Retinuerunt & nunc Turcæ ac plerique Orientales, in publicâ cottidianâ castigatione. Transeo
Ignominiæ militares. ad *Ignominias*, quibus boni honestique animi haud minùs coerciti,
Hordeum in cibum. quàm pœnis. Eæ multiplices Romanis fuêre, & ordine dabo. Primùm, quod in Polybio hîc est, pono, *Hordeum pro tritico datum.* In Liuio ex-
Lib. XXVII emplum: *Cohortibus quæ signa amiserant, hordeum* Marcellus *dari iussit.*
Lib. XLIX. In Dione: *Antonius legionibus suis, cùm Partho cessissent,* κριθὴν ἀντὶ τοῦ σίτου ἔδωκε, καὶ ἐδεκάτευσέ τινας: *hordeum pro frumento dedit, & quosdam*
Cap. XXIIII *decimauit.* Suetonius de Augusto: *Cohortes, siquæ cessissent loco, decima-*
Lib. XLIX. *tas hordeo pauit.* Quod vsurpasse cum bello Dalmatico in Dione leges.
Lib. I. cap. XIII. Sed & Vegetius notat, *tirones si parum in prolusione & exercitio profecissent, pro frumento hordeum coactos accipere.* Caussa huic rei, vt indigni viderentur communi militum cibo, sed reiicerentur potiùs iungeren-
Aere dirui turque cum iumentis. Alterum, cùm *ære priuantur*, & stipendium non
Lib. II. cap. VII. procedit. Valerius: *Age, quàm grauiter Senatus tulit, quòd Q. Petillium Consulem fortissimè aduersus Ligures pugnantem occidere milites passi essent! Legioni enim neque stipendium anni procedere, neque æra dari voluit.* Duplex hîc ignominia, quòd annum eum militiæ nolunt in numerum venire, ad emeritum; & quòd æs dari vetant. Festus: *Resignatum æs dicitur militi, cùm ob delictum aliquod iussu Tribunimilitum, ne stipendium ei detur, in tabulas refertur. Resignare enim antiqui pro rescribere in-*
In Centonis Præfat. *terdum dicebant.* Varro in Fragmentis: *Stipendium appellatur, quod æs militi, semestre aut annuum dabatur. cui datum non sit propter ignominiam, Aere dirutus est.* Ad Varronis mentem Ausonius: *Procedere mihi inter frequentes stipendium iubebis; sin aliter, Aere dirutum facies.* Benè, *inter frequentes*. nam qui Infrequens, patiebatur hanc pœnam. Fronti-
Lib. IIII. cap. I. nus: *Decreuit Senatus vti ea legio tota infrequens referretur, stipendium ei an-*

ei annuum non daretur, æráque rescinderentur. Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodosium: *Gothus ille & Hunnus, & Alanus, respondebat ad nonen, & alternabat excubias, & notari infrequens ferebat.* Seu potiùs, vt Cuspianus edidit, *notari infrequens verebatur.* Quam sententiam ipsam versibus ita Sidonius expressit:

Ibant pellitæ per classica Romula Turmæ, Panegyr. ad Socer.
Ad nomen currente Getâ. timet Aere vocari
Dirutus, opprobrium non damnum barbarus horrens.

Infrequens autem, ait Festus; *appellabatur miles, qui abest absuítue à signis.* *Infrequens miles.* Cornificius ad Herennium: *Prætereo quòd militiæ te infrequentem tradidisti.* Lib. IIII. Plautus alibi: *Hunc pro infrequente mittas militiâ domum.* Tertium, cùm *extra vallum & castra iubentur tendere.* *Extra castra tẽdere.* Caussam habuit, quasi indigni essent qui inter verè milites agerent, proiecti & obiecti hosti: idque interdum sine tentoriis. Liuius: *Cohortes, quæ signa amiserant, extra vallum sine tentoriis destitutas inuenit.* Lib. X. Valerius de iis qui capti, remissi à Pyrrho fuerant: *Decreuerunt ne quis eorum intra castra tenderet; néue locum extrà aßignatum vallo aut fossâ cingeret, néue tentorium ex* pellibus haberet. Recursum autem iis ad pristinum militiæ ordinem proposuerunt, siquis bina spolia ex hostibus tulisset.* Lib. II. cap. VII. * Licuit igitur è cãnis aut stramine. Puto hoc ipsum in Velitibus fuisse. Fecit & Corbulo apud Tacitum, XIII. Annal. qui *Pactium & Præfectos, militésque tendere omnes extra vallum iußit*: quia fugerant hostem. Quartum, *Discinctos & turpi habitu prostitui,* nempe vt parum viros. *Discingi.* Liuius de Marcello: *Centuriones manipulorum, quorum signa amissa fuerant, districtis gladijs, discinctos destituit.* Lib. XXVII. Suetonius de Augusto: *Pro cetero delictorum genere varijs ignominijs affecit, vt stare per totum diem iuberet ante Prætorium, interdum tunicatos, discinctósque.* cap. XXIV. Valerius de Calpurnio Pisone, qui *iußit Titium togâ lacinijs abscißis amictum, decinctáque tunicâ indutum, â manè in noctem vsque ad Principia adesse.* Lib. II. cap. VII. Plutarchus de Lucullo: *quosdam notauit, vt discincti fossam foderent, reliquo exercitu spectante.* Zosimus denique de Iuliano Cæsare: Amictos veste muliebri per castra duxit, *ratus militibus, qui viri essent, eam pœnam grauiorem morte futuram.* Lib. III. Quinctum, *Mutare militiam.* *Militiam mutare.* quod est ab honestiori genere in humilius transscribi. Valerius de captiuis à Pyrrho redditis: *Decreuerunt vt ex ijs qui equo meruerant, peditum numero militarent; qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur.* Lib. II. Ad hoc ipsum factum fugitiui Cannenses respexerunt, oratione ad Marcellum (in Liuio:) *Nunc deteriore conditione sumus, quàm apud patres nostros fuerant captiui. quippe illis arma tantùm, atque ordo militandi, locúsque in quo tenderent in castris est mutatus.* Lib. XXV. Iterùm Valerius de Pisone, *qui turmas equitum ademptis equis, in funditorum alas transscripsit.* longiùs etiam eos abiiciens, quàm ad ordinem secundum. Tale in Ammiano: *Reliquos ex eâ cohorte ad pedestrem compegit militiam, quæ onerosior est, dignitatibus imminutis.* Lib. XXIIII. Iterumque: *Equites quartæ Sagittariorum cohortis, omnes contrusit ad infimum militiæ gradum.* Lib. XXIX.

Imò

Imò aliquando extra omnem ordinem proiecti. vt Iulianus (in Ammiano) *Tertiacorum equestrem numerum, ademptis signis hastísque diffractis, inter impedimenta & sarcinas & captiuos agere iter imposuit.* Sunt & alia quædam minora, vt* *Stantes cibum potúmque capere*: quod Gracchus imposuit Volonum parti: & siquid tale, per te obseruandum. Atque hæc in Romano ritu, similia quædam in Græco. Charondæ lex de iis qui arma pro patriâ non cepissent, aut in bello ordines deseruissent: προσέταξε τοὺς τοιούτους ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐφ' ἡμέρας τρεῖς καθῆσθαι ἐν ἐσθῆσι γυναικείαις: *statuit hos tales in foro per tres dies sedere in vestibus muliebribus.* Diodorus Siculus hoc tradidit, & subiunxit: *humaniorem eam legem aliis, quæ mortem inferunt; sed occultâ vi penè validiorem esse, cùm metu tantæ infamiæ viros absterret, quibus mors optatior.* Et quî scimus an non à* vicino populo mutuati hoc Romani? Iam Spartani eos qui ignauiæ in bellis comperti essent, variè notabant. οὐ γὰρ μόνον (ait Plutarchus in Agesilao) ἀρχῆς ἀπείργονται πάσης, ἀλλὰ καὶ δοῦναί τινι τούτων γυναῖκα καὶ λαβεῖν ἄδοξόν ἐστι. παίει δὲ ὁ βουλόμενος αὐτοὺς τῶν ἐντυγχανόντων. οἱ δὲ καρτεροῦσι περιιόντες αὐχμηροὶ καὶ ταπεινοί, τρίβωνάς τε προσγεγραμμένους χρώματος βαπτοῦ φοροῦσι. καὶ ξυρῶνται μέρος τῆς ὑπήνης, μέρος δὲ τρέφουσι: *Non enim solùm arcentur omni magistratu & imperio, sed & dare alicui horum vxorem, aut ab eo accipere, infame est. Percutit autem & cædit eos, siquis vult, obuiorum: at illi ferunt, squalidi & humiles, palliáque gestant colore aliquo tincta & inscripta. Partem etiam barbæ, quæ est ad labrum superius, siue mustaca, radunt; partem verò alunt.* Ecce hi & tales stimuli, apud varias gentes, excitandæ Virtuti, Secordiæ comprimendæ. AVD. Multi, & duri quidem apud Romanos: & quæ patientia ferre potuit? LIPS. Semper tu mirator; & plures, credo, tecum. quia reuera multa in totâ hac militiâ, de quibus cum Mercurio Termaximo dixerim: ταῦτα μὲν ἐννοοῦντι ἀληθῆ δόξειεν, ἀγνοοῦντι δὲ ἄπιστα: *Hæc scienti quidem vera videantur, ignoranti incredibilia.* Sed tu iam scis, & paullatim ad fidem te ipse forma.

Lib. XXV.

Lib. XXIIII
*In cænâ nēpe aliâs vsitatum.

Græcorum ignominiæ.

*Locrensiū quibus ille dedit leges.

Spartanorum notæ.

DIALOG. XIX.

De Missione quadruplici, Honestâ, Caussariâ, Gratiosâ, Ignominiosâ: & de Commodis missorum.

NAM ego quidem te dimitto, & vnà meos milites. *Quirites*, quò lubet, abite. AVD. Quid autem facis? LIPS. Quod res iam poscit, finem sermoni toti impono, & ad *Missionem* venio; quæ labore militem & me soluet, ad quietem ducet humanarum actionum finem. Nam post confecta stipendia, mittebatur miles, liber deinceps & immunis. Dixi *confecta stipēdia*, quia lege certus annorum numerus definitus, nec sumere aut ponere militiam volentibus erat. *Ea legitima stipendia* vocat Liuius, de milite ex Cannensi fugâ: *Nullo præstituto militiæ tempore, nisi quod legitimorum stipendiorum esset.* Ea viginti annorum in pedite fuisse, decem in equite, suprà in Dilectu verè definiui. Perpetuum

Legitima stipendia.
Lib. XXIII.

id mansit: etsi sub bellum Cimbricum aliquid immutatum (credo per Tribunos) sed mox antiquatum. Cicero tetigit in eâ pro Cornelio: *Vt Q. Cæcilio M. Iunio Consulibus, quæ leges rem militarem impedirent, vt abrogarentur.* Ad ea verba Asconius: *Ipse quoque hic Iunius aduersus Cimbros malè rem gesit, ac plures leges quæ per eos annos, quibus hæc sic gerebantur, populo latæ erant, quibus militiæ stipendia minuebantur, abrogauit.* Sanè viginti isti anni ad Imperatores vsque venerunt, & sub iis quoque (excipio Prætorianos, quibus sedecim) manserunt. Nauticos etiam milites deteriore conditione fuisse, & annos vigintiquinque militasse, è lapidibus Domitiani æuo dicas. Atque his confectis mittebantur: siquis aliter se subduxisset, mors aut seruitus pœna. In Liuij epitomâ: *C. Matienus, quòd exercitum in Hispaniâ deseruisset, damnatus, sub furcâ diu virgis cæsus est, & sestertio nummo væniit.* Ad hoc ipsum factum, fragmentum refero (Polybij, nisi fallor) in Suidâ: Ἐμαστιγοῦτο ῥάβδοις, εἶτα ἐπ' ἐξαγωγῇ ἐπιπράσκετο, δειλίας καὶ ἀποδράσεως τίμημα φερόμενος δοῦλος εἶναι: *Virgis cæsus est, deinde sub eductionis lege* (id est, vt foris seruiret) *væniit, timoris & fugæ pœnam hanc ferens, vt seruus esset.* Nec dubium quin pro Desertore puniretur, siquis sine iustâ missione recessisset. De quâ ipsâ Censores etiam Romæ cognoscebant, ex Liuio: *In censu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quàm multi abessent ab signis census docuit, in prouinciam cogebant, caussas stipendiis missorum cognoscebant, & cuius nondum iusta missio visa esset, ita iusiurandum adigebant: Ex tui animi sententiâ, ex edicto C. Claudij, Ti. Sempronij Censorum, in prouinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris?* Iusta autem Missio duplex: *Honesta, Caussaria.* Honesta, quæ emeritis stipendiis datur: Caussaria, quæ ob vitium, defectum, morbum. Puta aliquem manu truncatum, oculis captum, valetudine aut aliter inutilem militiæ factum, mittebatur. Suprà tetigi. & Apuleius ad hanc aspexit: *Rebar enim me iam prorsus exanimatum ac debilem mereri caussariam missionem.* Hæc quia iustam caussam habebat, etiam præmiis interdum *Honestæ* æquata. Vt in lege Valentiniani & Valentis: *Alij verò qui honestas missiones siue caussarias consequuntur, singula paria boum & quinquaginta modios vtriusque frugis accipiant.* In aliâ Constantini: *Intra viginti etiam stipendia dimissus, quoniam imbecilli & debiles censibus non dedicantur, eodem beneficio vtantur.* Iniusta item missio duplex: *Gratiosa,* & *Ignominiosa.* Gratiosa, quam Liuius ita nominat, per gratiam aut ambitum ab Imperatoribus impetratâ: sed sæpe inualida, & Censores rescindebant. Liuius: *Missorum quoque caussas sese cognituros esse, & quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi visa esset, eos milites fieri iussuros.* At *Ignominiosa* est, quâ ob delictum aut crimen militiâ quis solutus. Et ideò sic dicta, quia nominis notam & infamiam adferebat. Iurisconsulti quoque hoc testati: & exemplum huius elegans, atque ipsa formula, in Hirtij, de bello Africano: *Cæsar postero die de suggestu,*

Pœna temerè abeuntium.

L. V.

De missione censoriâ notio.

Lib. XLIII.

Honesta missio.

Caussaria.

Lib. IIII.

Lib. VII. cod. Th. tit. XX.

Gratiosa.

Lib. XLIII.

Ignominiosa.

conuocatis omnium legionum Tribunis, Centurionibúsque, C. Auiene, inquit, quòd in Italiâ milites populi R. contra remp. instigasti, rapinásque per municipia fecisti, quódque mihi reíque publicæ inutilis fuisti: ob eas res, ignominiæ caussâ, ab exercitu meo te remoueo, hodiéque ex Africâ abesse, & quantum potest, proficisci iubeo. itémque te A. Fontei, quòd Tribunus militum seditiosus, malúsque ciuis fuisti, ab exercitu dimitto. Ipsa verba sic cum dignitate in aspectu omnium de Tribunali prolata, æterno vulnere eos sauciabant. Atque hæc ita olim: sub Augusto duplex
Exauctoratio. Missionis genus factum, *Exauctoratio & Missio.* Illa fuit, cùm expletis stipendiis soluebantur onere omni militiæ, nisi pugnæ in hostem. Nec iam sub signis aut aquilis erant, vt alij milites, sed sub vno Vexillo habebantur seorsim: dicebanturque Veterani. Id repertum, quia plena Missio commoda & præmia sua habebat, instituta ab Augusto, quæ non statim solui & repræsentari à rep. poterant: atque ideò exspectabant ea sub Vexillis, vnde & *Vexillarij* dicti. Sed fraus sæpè in hac re, & de
cap. XLIII. industriâ protrahebantur. Ita Suetonius de Tiberio: *Missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans.* Bono enim fisci id fiebat. & inde querelæ sub eodem Tiberio
1. Annal. ipsorum militum, apud Tacitum: *Quòd tricena aut quadragena stipendia senes tolerent.* Item: *Ne dimissus quidem finem esse militiæ, sed alio vocabulo eosdem labores perferre.* Ideoque petunt à Principe: *Ne vltrà sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecuniâ solueretur.* Volunt in pecuniâ præmium, quia specie agrorum, & vt ij adsignarentur, eludebantur. Tota hæc ratio, vt dixi, ab Augusto. & docet
Cap. XLIX. Suetonius: *Quidquid vbique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorúmque formulam adstrinxit: definitis, pro gradu cuiusque, & temporibus militiæ, & commodis missionum: ne aut ætate aut inopiâ, post missionem solicitari ad res nouas possent.* Ecce duo instituit, & Stipendia, &
Commoda missionis. Præmia: atque hoc de præmiis, ostendit missioni adhæsisse, alioque verbo *commoda missionum* dicit. Ita Ouidius:
Lib. 1. de arte.

Romule militibus scisti dare commoda solus,
Hæc mihi si dederis commoda, miles ero.

Cap. XXXII Suetonius Nerone: *Ita exhaustus & egens, vt stipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi ac differri necesse esset.* In libris legum, *Commoda primipili.* & alibi pluries. Miror quid ita in Suidâ: Κόμμοδα, δόσις ἐπὶ τοῦ σεισμοῦ παρεχομένη: *Commoda, donatio in terræmotu facta.* Equidem scio, & memini, liberalitate Principum opida quassa interdum sustentata: sed id *Commoda* dictum peculiariter, haud legi. Vide an non aptius: ἐπὶ τοῦ σιτισμοῦ, *in annonâ*: & vt huc trahamus. Ista Commoda
Lib. LV. quanta fuerint, expressum à Dione: *Quoniam*, inquit, *milites ægrè tunc*
Quanta ea fuerint. *ob præmiorum paruitatem ad bella irent, extra tempus definitum: factum decretum à Senatu, vt Prætoriani post sedecim annos quinque millia drachmarum caperent, alij post viginti annos, tria millia.* Id sub Augusto institu-

tum. & conatus minuere Caligula: qui, vt Suetonius ait, *Commoda emeritæ militiæ ad sexcentorũ millium summam recîdit.* Sed immanis & falsa illa *sexcentorum millium* summa, recidatur, fiatque *senûm millium*: quæ scriptio fortassis errori fuit. Id verissimum, & conuenienter ad Dionem, qui vult Commoda sub Augusto *trium millium* drachmarum fuisse, siue *duodecim mille sestertiûm*: at à Caligulâ accisa & ad medium reducta. Medietas autem quam dixi, *sena millia*. Nec plura de omni Militiâ, in eius fine esto finis.

Cap. XLIV.

Correctus Suetonius.

DIALOG. XX.

Conclusio sermonum quinque, & militiæ veteris cum nostrâ breuis comparatio.

AVD. O quæ gratia condigna tibi à me erit? nisi vt olim Socrati Æschines, me tibi donem. LIPS. Accipio, & æternùm meus esto. Nunc in vrbem rectà & domum. Sol deserit. AVD. Inter eundum hoc vnum, nisi graue est, sermonis totius fastigium & culmen. LIPS. Quid amplius? AVD. Summatim vt conferas, veterem illam cum hac nostrâ, & vtra atque vbi præponderet, dicas. LIPS. *Ἀρκαδίαν μ' αἰτεῖς. Egóne? ab vmbrâ & togâ?

Οὐκ ἔστ' ἐμὸν τὸ πρᾶγμα, πολλὰ χαιρέτω:

Non est meum negotium. facescat hinc,

Sagati nostri non ferant, & vocibus aut manibus me tangant. AVD. Meliora. non sic periit pudor. Atque ego commemini, quòd Michael Montanus ille, quem æstimas, de Hadriano Turnebo scripsit: virum fuisse rerum ciuilium aut militariũ, tractatione & vsu rudem, tamen bonitate quadam & rectitudine iudicij de his quoque optimè & peritissimè censuisse. Cur non idem de te sperem, qui instituto & professione iuxta Turnebum es? LIPS. O bone, sed aliis impar. In illum conuenit:

——— * ἀνὴρ περιώσια εἰδώς,

Ὃς δὴ μήκιστον πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον:

in nos, quid nisi optimarum rerum amor & studium? AVD. Imò. LIPS. Sile, sile. tu, quod dicitur, claudus pilam retines: & mos tibi iterùm gerendus, nec aliter eludam. Ergo audi à capite, sed calculus albus aut niger penes milites aut duces potiùs esto. Quinque in Militiâ Romanâ, totidem diebus, consideraui: *Dilectum, Ordinem, Arma, Aciem, Disciplinam.* De Dilectu, non videtur ambigendum quin optimus ille ex optimis honestissimisque apud eos fuerit: hodie tamen, vt mores & instituta sunt, ægrè imitandus. Nisi si fortè in aliquâ republicâ. Sed apud nos eæ paucæ, aut impotentes: & vna Venetorum quæ potest polletque, ob caussas quasdam suas, à militiâ ferè suos arcet. excipio naualem. Principes aut reges, ad hanc Romanam formulam ægrè adstringantur:

* *Arcadiã me poscis,* id est, difficilia.

* *-- vir qui compluria nouit, Et qui diuitias mentis congesserat amplas.* Empedocl. de Pythag.

De Dilectu iudicium. Vix reuocari possit.

ij quoque ob caussas. Difficile sit, non aliâ descriptione aut censu: vix etiam tutum, promiscua sic esse arma. Sed hæc talia in Politicis. Nunc illud tamen teneo, vtiliter à quocunque Principe rationem aliquam Dilectuum instituendam, aliam à vulgatâ. Quid Turca in Ianizaris suis faciat, non est ignotum: ego velim legiones plures aut paucas; (vt opes cuiusque sunt aut regna) conscribi ex idoneis, & ab adolescentiâ in certum tempus Militiæ obstringi & formari. Ars quædam est tractandorum armorum, nec professio nominis, & vultus aut cultus immutata, militem statim reddunt. Sed iterùm remitto te ad Politica nostra, & quas dabo Notas. Alterum est *Ordo*: ô ille bonus in re Romanâ, quacunque consideres! Sectio partium apta, corpus legionum grandius, membra cohortes, artus manipuli ipsi. Vide Duces & Centuriones dispositos, Signiferos, Optiones: nihil abest, nihil superat: sic vt vsui omnia, non vt oneri sint aut pompæ. Considerentur quæ dixi: multa cum bono totius militiæ, cum * bono etiam ærarij vsurpanda. Tertium *Arma*: & hîc, inquiunt, iacemus. Irrident cùm ventum est ad hos sermones, & Fundas, Iacula, Sagittas pedibus calcant & trahunt, præ vnis nostris Bombardis. Hoc fulmen & tonitru nullam Romanam aciem sustinere potuisse: vtique si grandiora illa accederent, & quassatoria tormenta. Hæc & plura ita disserunt: quid rerum veterum aliquis benè gnarus? Habeat fortasse quod reponat, & quo refellat. Primùm, quòd missilia illa omnia eleuant; vereor vt vim eorum benè norint. Fundæ, quantulum à nostris bombardis vi & effectu (nam forma diuersissima) abierunt? Ridiculum hoc in primo auditu: sed mecum examina. E plumbo vtrumque telum est, nec magnitudine aut modo glandes valdè dispares: nec impetu aut violentiâ valdè vincantur Fundæ. Credere me iis oportet, qui viderunt, qui interfuerunt militiæ priscæ, & cùm hæc arte & vsu valebant: ij ergo scribunt, quæ componant cum bombardis eas, aut anteponant. De impetu, is tantus in emisâ peritè fundâ, vt glans sæpe liquesceret in medio cursu, concepto igne. Lucretius:

Nisi in selectâ aliquâ & perpetuâ manu.

De Ordine iudicium.

Posse in multis vtiliter assumi.

*Ne Duces & Duplicarij sic redundent.

De armis iudicium.

Vulgi sensu reiecta vetera.

Nostro, asserta & defensa.

Fundarũ vsio.

Impetu adsimiles bõbardis

Lib. VI.

——— *plumbea verò*
Glans etiam longo cursu voluenda liquescit.

Ouidius: *Non secus exarsit, quàm cùm Balearica plumbum*
Funda iacit. volat illud, & incandescit eundo,
Et quos non habuit, sub nubibus inuenit ignes.

Lucanus: *Inde faces & saxa volant, spatióque solutæ*
Aëris, & calido liquefactæ pondere glandes.

Statius: ——— *arsuras cæli per inania glandes.*

Imò idem cum fulmine comparat:

——— *volucres imitantur fulgura glandes.*

Nat. quæst. II. cap. LVI.

Poëtis fortasse fidem non habes? Philosophus accedat, noster Seneca: *Aëra motus extenuat, & extenuatio accendit. Sic liquescit excussa glans fundâ, & attritu aëris velut igne distillat.* Et tale in Aristotele alibi scriptum.

ptum. Nec id tamen perdit vim teli, sed sic igneum veniebat in corpus. Virgilius: *Vis Fundæ.*

Et media aduersi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.

Vno ictu ecce, interficit. nec miror de Dauide, qui iuuenis & inter funditores, hoc telo immanem Goliathum deiecit. Atque vt semel & plenè vim eius noris, accipe Diodori Siculi ista, de Balearibus: Βάλλουσι λίθους πολὺ μείζους τῶν ἄλλων, οὕτως εὐτόνως, ὥστε δοκεῖν τὸ βληθὲν ὑπό τινος καταπέλτου φέρεσθαι: *Iaciunt lapides* (scis enim & hos, nec solum plumbum *Instar tormẽti venit.* fundâ missum) *multo maiores quàm alij, ita intentè & robustè, vt videatur ictus à catapultâ quapiam deferri.* Cum tormento, vt vides, comparat. atque addit: Τούς τε θυρεοὺς καὶ τὰ κράνη καὶ πᾶν σκεπαστήριον ὅπλον συντρίβουσι: *Et scuta, & galeas, & omne armorum tegumentum perfringunt.* Nego, nego *Arma omnia rumpit.* bombardis his nostris maiorem vim esse posse, fortasse nec tantam: excipio *Musquetta* quæ vocant. Iam parte vnâ certò vincunt Fundæ, *Cursus eius longinquus.* quòd multò longinquiùs ferantur & lædant. Quæ nostra bombarda vltra *ducentos aut trecentos* pedes tenorem & vim seruat? languescit aut aberrat, si protendis. At Fundæ telum ad *sexcentos* pedes vim pertulit & permisit. quod ita in Vegetio clarè scriptum. *Sagittarij vel funditores,* inquit, *scopas hoc est fruticum vel graminum fasces pro signo ponebant, ita vt sexcentos pedes remouerentur à signo, vt sagittis vel certè lapidibus ex fustibalo destinatis signum sæpiùs tangerent.* Iungit hìc cum sagittis, & spatium vtrisque dat, quod dixi: at alij ante sagittas etiam ponunt, & longiùs volunt permeare. In Strabone leges, μακροβολωτέραν τὴν σφενδόνην τοῦ τόξου: *Longinquiùs iacere fundam, quàm arcũ.* In Dione: οἱ σφενδονῆται μακρότερον τῶν τοξῶν ἱέντες, πάντα καὶ τοὺς καταφράκτους ἰσχυρῶς ἐλυμαίνοντο: *Fũditores longiùs quàm sagittarij iaculantes, omnes etiam cataphractos lædebant.* Hoc ille in rebus M. Antonij contra Parthos: quos tamẽ benè armatos fuisse constat, & eosdem sagittis scientissimè vsos. Sed præualebant tamen iis fundæ. quod & Xenophon disertè scribit in Græcorum suorum rebus: μακρότερον γὰρ οἵ τε Ῥόδιοι τῶν Περσῶν ἐσφενδόνων, καὶ τῶν πλείστων τοξοτῶν: *Longiùs enim Rhodij quàm Persæ funditores eiaculabantur, atque adeò quàm pleriq. sagittariorum.* Longè igitur iaculantur: an & certò? Omnes adfirmant, præsertim de Balearibus, & ab infantiâ didicisse destinatos istos ictus. Quinetiam in Bibliis sacris lectum: *Habitatores Gabaa ad septingentos, sic fundis lapides ad certum iecisse, vt capillum quoque possent percutere.* De fundis satis, & tu nobis credis? AVD. Debeo. quæ frons contra tot talesque testes? tamen præter fidem opinionemque meam hactenus id esse non nego. At terrore nihilominus & sonitu Bombardæ vincunt. LIPS. Hoc damus. quid? vt aues terreant? Nam veros milites aut sono aut aspectu illo igneo motum iri, non opinamur: nisi fortè in nouitate. Et sanè existimo, si Romani primò cum nostris conflixissent, terrendos sub initia specie & strepitu fuisse: sed sub initia dumtaxat, re perspectâ,

Margin notes: *Lib. II. cap. XXIII.* — *Vel sagittã superat.* — *Lib. VIII.* — *Lib. XLIX.* — *Lib. V. Anabas.* — *Rectissimè iacit.* — *Lib. Iudic. cap. XX.*

futuros qui fuissent. Præsertim qui sic armati, scuto proiecto, leues aut vanos reddidissent istos ictus. A V D. Quid tamen de maioribus tormentis? totas legiones nónne prosternimus? L I P S. Scilicet vt hodie. & periti narrant, nullam aciem vidisse hoc telo solutam. Leuis colliculus, agger aut margo fossæ interiacens, vim elidit aut directionem terribilis machinamenti. Nota hæc militaribus: & excipio oppugnationes oppidorum; plus in speciem quàm in summam belli confert hoc tormentum. Incommoda autem quæ adiuncta, omitto: nec machinas Romanorum parte alterâ oppono aut libro: longior sit ille sermo, & alio reseruatur. Transeo ad Iacula, quæ item eludunt. Atqui bonitas in iis hæc, quòd facilè & citò mitterentur, quòd in omni tempore & loco. Non ita in Bombardis, quæ & moram aliquam habent vt impleantur; trepidationem vt emittantur; impedimentum, à pluuiâ aut quo alio casu. An non & iacula longiùs permeant? Obseruo sagittarum cursui æquari ab Homero; apud quem de se Vlysses:

Tormenta nostra sæpe inutilia.

In iaculis & missilibus quid boni.

Longè eunt.

Odyss. θ.

Δουρὶ δ' ἀκοντίζω, ὅσον οὐκ ἄλλος περ ὀϊστῷ:

Hastâ autem iaculor, quantum vel nemo sagittâ.

Etsi hoc in Vlysse dictum, non communiter tamen verum, & præuolabat Sagitta. Quanto? ipse modus expressus in Statio:

Quàm longè?

Lib. VI.

Quale quater iaculo spatium, ter arundine vincas.

Circum metitur ad ludos & describit. & is fuit tantus, inquit, quantum vel quater iaculo transmittas, vel ter sagittâ. Ergo parte cursus quartâ Sagitta vincebat. & si illa *sexcentos* pedes ibat, vt vidimus: ista suprà *quadringentos*. Vt ridere meritò debeam in affirmatione scriptoris Itali, harum rerum tamen periti, qui constanter negat, lacertum vllum tam validum, vt saxum aut telum aliud iaciat, ad *quadraginta* passus. Desine homo, & in vulgatâ tunc re veteribus crede. Atqui Iacula ista vim etiam habuerunt? vidisti in Pilo, de quo *diximus: vis & in alio? Tragula in vsu fuit Hispanis & Gallis, & aliquando Romanis. De eâ sic in Suidâ scriptor aliquis: Κόττας ἐχρήσατο τῷ ὅπλῳ ὃ τραγόλας ἐλέγετο, μεθ' οὗ τὴν βίαιαν ἀφίει πληγὴν, ὥστε τὸν βληθέντα διά τε τοῦ θώρακος καὶ τῶν πλευρῶν διαπεῖραι καὶ τῇ γῇ προσπελάσαι: *Cotta vtebatur telo quod Tragula dicitur. quo ille tam validam plagam infligebat, vti eo percussum per loricam, per latera, terræ velut clauo affigeret.* Sed & in Plutarcho scriptum, *Philopœmenem per vtrumque femur simul, iaculo amentato transfixum.* Per Deum, quæ istæ manus? aut viribus aut peritiâ validæ, quam assiduum exercitium dabat. Aliquid de Sagittis dicam? & patrum æuo in pretio fuerunt, & fortasse non bono consilio prorsus sic omissæ. Reperio Parthorum sagittas *arma omnia penetrasse*, in Plutarchi Crasso. In Agathiâ Historico, *Aligerni Gothi manu sagittas emissas, statim totum hominem per scutum & loricam traiecisse.* & quod mirêris, *si in saxum aut aliud quiddam durum fractúque difficile incidissent, totum illud impetus violentiâ diffregisse.* Quæ Procopius de sui æui Sagittariis diffusè scri-

*Lib. III. Cap. proprio.

Vis iaculorum.

Vis sagittarum.

Lib. I.

sè scribat, apud ipsum, si vis, vide. hoc tantùm excerpo, *tanta vi emissam sagittam, vt ei neque thorax vllus neque scutum posset resistere.* Satis de leuibus armis: quæ tamen præcipua in nostrâ militiâ sunt: & quàm rarò aliter pugnatur? Illa pugnam omnem decernunt, capiunt victoriam statim, aut cedunt: veræ & statariæ pugnæ, tantùm nunc leguntur. AVD. Sed tuo iudicio igitur, vetera illa tela meliora, aut vsurpāda? LIPS. Meo, non spernenda prorsus: imò & quædam assumenda, ac cum nostris istis miscenda. Pulchrè & vtiliter fieret, sed à præexercitatis. Alioqui tela futilia. Iam grauis armatura Romanorum, quid dici potest quin optima? Homo à capite ad calcem in armis, ipsa crura non intecta: & præcipuum munimentum, pediti atque equiti prægrande scutum. Aio vtilius non esse inter arma: sed nostra ignauia, an audacia, è militiâ omni eiecit. Vicini aliquot retinent, vt Pannonij equites, & Turcæ: nos, vt dixi, ignauè remisimus, vel etiam confidenter, quasi vel sic tuti. Nec hîc insisto: video qui nostro æuo de Militiâ scripsêre, culpam agnoscere, & hortari ad emendandum. Certè nostri isti plerique omnes inermes, & quid nisi cum Velitari manu componendi? expositi ad ictus, & ideò trepidi, quod natura sui anxia cogit. AVD. Mi doctor, bonæ fidei esto, vt soles. Nostri omnes Velites? quid ergo Hastati aut Sarissophori, quos laudabili Macedonum ritu habemus? LIPS. Paucos habemus, nos quidem Belgæ aut Galli. Plures Hispani, fateor, qui *Hastam* etiam prouerbio appellant, *reginam armorum*: plurimos Heluetij, qui olim hac pugnâ clari, & veri phalangitæ. Sed & nunc cœperunt rarescere, & alia arma leuia miscere. Quæ autem nostra hîc sententia? omisi, quia Polybius pro me adfatim dixerat, vbi Romana arma cum Macedonicis ex professo confert. Quid prudentius aut firmius illo possim? Tamen sententia mea hæc est. Romanos, etsi bonos & faciles bona imitari, non vsurpasse Hastas, imò quas Triarij olim habuerint, sub Marij & Cæsaris æuum omisisse. Caussæ, quòd non conueniens hoc telum distinctæ & diuisæ per manipulos aciei. Grande & cohærens debet esse corpus, vbi vim hastæ habeant: sparsæ sunt inutiles. Item. pauci in magno corpore qui habent vtiles: cùm primi modò ordines eas possint exserere, reliqui non nisi nixu & corporibus iuuare. Amplius. immobilis ferè & vniformis est talis acies, in frontem valida: subitò vertere se & stabilire, ægrè potest. Postremò. qui habet eam, vnum modò id telum efficax ferè habet (etsi Macedones tamen iaculatoriam etiam hastam:) & in primis scutum grandius gestare aut vti aptè non potest. Hæc, & forsan plura, Romani considerauere. & quamquam sæpe phalangis periculum fecissent, atque etiam cum suo interdum periculo (vti Paullus Aemilius scribitur *exhorruisse ad confertam & hastis protentis irruentē phalangem*:) tamen sua pluris fecère, & putarunt in totam rationem belli meliora. Ipsi enim quocumq; loco pugnare vtiles, quacumq; formâ, à frōte, à lateribus, à tergo: & omnes vtiles, cùm res ferret. Vt in corpore hoc optimum, omnia membra agilia esse & implere

Lib. I. Bell. Pers.

Leues pleraque nostra pugna.

Panoplia Romanorū.

Scutum optimum armorum.

Contrà hodie.

De Sarissis iudicium.

Lib. XVII. vide.

Romani spreuerunt.

Ob caussas.

A Plutarcho in Aemilio.

Lib. ix. implere suum munus: sic in acie. Enimuerò, ait Liuius, *Illa phalanx immobilis, & vnius generis; Romana acies distinctior, ex pluribus partibus constans, facilis partienti quacumque opus esset, facilis iungenti.* Adde, quòd in locis salebrosis aut inæqualibus, instruere se Romanus potest: phalanx cum fructu vix potest. quæ densitate & connexione constat: eoque si fossa, cliuus, sepes, aut aliud medium sit, facilè diducitur, & manipularis illa acies insinuat se per abrupta. Tum actum. Nec tamen negem, nostris moribus & pugnis perutiles esse hastas, præsertim contra equitem, cuius vim & impetum sistunt egregiè aut repellunt. At in Romanâ armaturâ quid opus? cùm Velites in fronte ferè procurrerent, & telis suis equitem arcerent: ac si non ipsi, legionarius facilè tardaret aut fugaret coniectis pilis. Graue & efficax hoc telum, & quod singuli duplex gestabant; vt vel incurrentem etiam equitem obiectu scuti maioris, itemque protensione pili alterius facilè (vt meus est sensus) refutarent: præsertim firmi sic & densati. Illud quidem certè scio, rarò ab incursu * equitis solius Romanam aciem dissipatam, quod hodie est crebrum. An non, inquies, à Parthis? Ita, sed obserua quod *incursu* dixi: Parthi autem sagittis eminus ferè obruebant Romanos, in manus aut propiùs non succedebant. Itaque non proterebant eos, sed lentè conficiebant & vulnerabant, more suo scilicet refugientes & accedentes. Idem Sarissophoris nostris accideret per Bombardarios, si à simili auxilio aut equite destituerentur. De Hastis igitur sic sentio. Romanis non necessarias; nobis haud inutiles esse, nec fore, etiam si Romana in parte arma assumantur. Vidi qui * misceri vellet, & manipulos partim gladiis scutisque instrui, partim Hastis. Ipsi Duces, & vsu callidi, talia vidento. Quartum in Militiâ *Acies*. quam si vndique tutam & compositam in Romanâ instructione dixero, ratio mihi addicet. In fronte Hastati, imbecilliores; pòst Principes, robustiores; tum Triarij, robustissimi. vt per gradus fatigaretur hostis. Iam ad latera equites, qui circumueniri vetent aut cingi: & si à fronte hostium equites inuadant, ipsi ab aperto latere eos incurrant. Multa, quæ ex prioribus meis haurire liceat, nec opus repetere: sed illud pulcherrimum, & victoriæ patrandæ: quòd diuisi per interualla, & in iis aut ante ea Veles. ita vt statarius miles receptui iis sit, & ipsi securè aut desinant pugnam, aut resumant. Age, profligata aut inutilis iam omnis Velitum manus: quid mali? Constant ordines: & callido consilio, cùm mixti aut inserti iis non sunt, nihil isti putant sibi periisse. Itaque quasi integri pugnam ineunt, animis & corporibus nihil imminuti: denique cum tuto & certo semper receptu in sua interualla Considerate Duces, magnum hoc arcanum est, fidere militem, pugnare cum spe victoriæ, cedere sine metu ignominiæ aut periculi, si res cogat. In Romanis ita factum, triplici istâ acie per Hastatos, Principes, & Triarios: qui vltimi, molem totam excipiebant, & sustinebant validis præsidiis fulti. Ibi Duces, ibi Signa præcipua, ibi veteranus miles: & in summâ,

Bona tamẽ in equitem.

Romanis huic rei Pila.

* Imò soli ipsi equitẽ pellebāt. vt Cęsaris pugnâ cū Pōpeio, sex illę cohortes.

Conclusio dissertatiūculæ.

* Is est Marchiauellus.

De Acie iudicium. Romana adproba.

Interualla laudatissima.

Accessus & recessus per ea.

summâ, ibi Victoria quia Virtus. Abite Turcæ, cum Ianizaris vestris: qui imaginem aliquam vsurpatis militiæ priscæ, sed falsam. vera illa si sit, nos iam non simus. Nam illud pro certo habeo, si cum nostris istis nouitiis armis vetera iungantur, & simul Ordo & Acies: orbis vetus & nouus eat breui sub vnius leges. Sed diuina illa dispositio supra nostram est, & aut non dici hæc vult aut non credi, cùm intempestiuum. O arcanum verè cæleste! quod suspicamur magis homines, quàm intellegimus, & quod mirâ temperie mundum hunc gubernas! Frænas impios, aut prouehis: & bonos attollis, deiicis, vt ad te, aut à te iuerunt. Non pando pennas propiùs ad hunc Solem, ne liquescam aut amburar: sed libero ore clamo, qui gloriam aut imperium vult, flectendum ad antiqua. Enimuerò si nostri isti Leues (Bombardarios sic appello) mixti per manipulos & ante manipulos grauium sint, cum interuallis & receptu: idque contra equitem, contra grauiorem peditem: quæ acies inuadat, imò quæ resistat? Nam nostri aptissimi sic impetere, & resilire ad iterùm impetendum: quæ omnia tamen consuetudine & longo exercitio facienda sunt, ne in re turbent. Vos, vos appello Duces, me vera dicere: per Fidem imitamini, sed contra eos, qui oppugnant Fidem. Iam in particulari instructione multa sunt, sed gustum dare potuimus, præcepta non potuimus, & pendent ab ingenio verè Martiali, id est igneo & excelso. Qui capit, capiat; qui non, succumbat & vapulet. Illud moneo, Stratagematum hîc latum campum esse: & non aliâ re plures victorias aut trophæa parta. Quidquid inopinatum est, hostem turbat: modò tale sit, vt non tuos turbet. Ea sit cautio: nec quælibet inuentiuncula fructuosa statim aut efficax est, sed cui circumspectio & lustratio adiuncta. Argum esse oportet, qui Dux est, in tergo, in fronte, in capite, in pedibus oculos habere: & tamen omnia facilia dispositu, vbi semel proba communis illa dispositio præcessit. Da cohortes, da manipulos, sic subsitos, sic dissitos, sic solitos iungi aut disiungi: præstabo tibi in omni occasione velut corpus Aciei, quale tu aut res volet. Vltimum, *Disciplina*. Me miserum, quid componam! vtinam color aut species sit, quâ possim! Sed qualisqualis illa veterum; hodie nulla est, & fatebuntur ipsi qui militiæ se dederunt. O pudor, ô dedecus! Barbari & Scythæ hac parte nos superant, & leges ij aliquas habent, nos nullas. Quid ergo comparem? Disciplinam Romanam laudem, aut suadeam? illa verò non bona, sed optima est, quot fuerunt, quot erunt: data diuinitus in exemplum. Conueniant & consideant aliquot sapientes, mente & scripto non concipient pleniorem, meliorem. Hanc igitur suadeo? vt nostri mores & homines sunt, vix ausim. Satis si vniuersè Disciplinam aliquam, sine quâ Militiæ non dicam bonitas aut felicitas non constat, sed vix nomen. Latrocinia ista sunt, quæ sine lege, iure, modo exercentur: nec velim appellare equidem talia hæc nostra (nec debeo, caussa cùm bona est:) sed bonâ fide, lineam eorum tangunt. Medêre, medêre tu aliquis Prin-

Temperanda militia vtraque.

Prouidētia hæc dirigit.

Mixtio vtriusque armaturæ.

Stratagemata præcipua ad victoriam.

De Disciplinâ iudicium.

Id dilatum.

Disciplinæ necessitas.

ceps, tu qui in animo mihi es, quem magnum & ad magna genuit Deus. Exemplo aliis præi, qui opibus præes. Nec plura de Disciplinâ, in quâ perdidisse me censeo hæc pauca ipsa verba. AVD. Siccine desperas? an ars hæc tua est, vt sermonem facias compendi? Quin tu exsequere, de effectu in aliorum manu esto. LIPS. Quid si offendam, aut vapulem? tu succidaneum tuum tergum dabis? AVD. * Δέδιας δέος ἀδεὲς, vt cum Græcis hoc dicam. Noui modestiam & prouidentiam tuam. Denique esto, aliquid quod improbetur dixeris: quis mali consilij pœnas vmquam luit, si ipse non malus? Fides vbi constat, caligo & imbecillitas ingenij excusanda sunt. LIPS. Impellis, permittam me vel cum metu lapsus. Tres igitur partes fecimus Disciplinæ veteris, *Munia, Exercitia, Leges*. Singulæ videndæ sunt, & siquid in iis nobis boni. *Munia* sunt, *Excubiæ, Ministeria, Opera*, & hæc quæ diffusè sum exsecutus. Et de *excubiis* quidem, aliqua nec improba apud nos species: credo tamen quædam meliora aut tutiora olim fuisse. Vt de Stationibus ante portas, vt de Tesseris, de Circuitione assiduâ, de interpolatis Vigiliis & discrimine horarum: & talia, quæ industrius Dux animaduertat & *excerpat. *Ministeria* aut cessant apud nos, aut voluntaria sunt, & sine lege. Tamen decorè (quis neget?) Tribunis & Ducibus talia quædam præstentur, sine incommodo aut vexatione militum, cùm res it in orbem. At *Opera* præcipua & vtilissima, imò necessaria pars, nec ad victoriam solùm, sed ad salutem. Castrorum tamen munitio cur tota omissa est? aperti considemus, & sine certo ordine: ac siquando cautioribus esse visum est, *Carrago* vsurpatur re & voce Barbarorum. At vide mihi illa Romana castra sic digesta, sic composita: quàm pulchra aspectui, apta vsui, tuta ab incursu omni & vi hostili? Quot exercitus nostri aut alieni, per hanc incuriam cæsi aut fugati sunt? & iamnunc pulcherrimus ille ad Danubium, cùm inopinato transitu superuenisset immanis ille hostis. Dic sodes, si Romana ibi castra & custodiæ, hæc euenissent? Atqui non lubet, imò pudet, operariis esse. Miles manum ad ligonem? ignominia sit, apage, mercede conducantur qui id præstent. Hæ voces: & quorum? credas regali stemmate & opibus esse: tamen inspice, mendicabula ferè hominum sunt, quos inopia & desperatio ad militiam redegit. Homuncio, te pudeat facere, quod tot inclyti olim viri, imò Senatores? Opiniuncula est quâ ignauiam suam tegunt, depellenda vnâ admonitiunculâ Principis aut edicto. Nemo turpe habebit, quod in commune fiet, quod à melioribus fiet, & interdum à Ducibus ipsis in exemplum. Polybius mihi in mente est, qui alibi scripsit, *Hominem censeri prudentißimum animalium, at sibi stultissimum videri.* quid ita? Nam ceteræ animantes vbi semel offenderint, cauent; non vulpes ad laqueum, lupus ad foueam, canis ad fustem temerè redibunt: solus homo ab æuo in æuum peccat ferè in iisdem. Ad nos & nostra hæc nunc accommodem. quæ clarior quàm operum hæc vtilitas? quid magis expositum

Margin notes:

* *Times inanem timorem.*

Resumptũ hoc iudiciũ.

Imitanda quædam in excubiis vtrisque.

*Ex ijs quę prædicta.

Ministeria commendata.

Opera maximè. Castra munienda.

Obiectiuncula nostrorum.

Opinio vilitatis detrahenda.

Homo pertinax, aut fatuus.

positum in scriptis & libris? Neglegimus, & salutem abiicere malumus, quàm opinationem. Atqui ea ipsa Opera, quàm extra castra vtilia etiam sunt? ad oppugnandum è tuto, contra nostra hæc Tormenta vnicum remedium & certum. Ad opida ipsa claudenda, ad hostem à nobis, ab illis arcendum, Opera eximia sunt, & quibus præstes quod nec magnâ manu militari. Iam in ipsâ Acie iis locus. vel vt parte aliquâ subitò munias te contra hostem, vel vt ipsum *inducas, aut te subducas. Fossas à Sullâ contra Mithridatis copias & amplissimum equitatum subitò ductas leges, ne circumueniri posset: & simile à Cæsare in aliâ occasione aut re factum. Quid verbis opus? Domitij Corbulonis dictum res probabit: *Dolabrâ (id est operibus) vincendum hostem esse.* Vtinam animus sit experiundi, & militem leuiter huc ducendi, nec alij alienæ ignauiæ exemplo peccemus! Sed alterum in Disciplinâ, *Exercitium*: id quoque neglectum nobis. Vbi campidoctores nostri sunt? vbi cottidianæ meditationes armorum? Quin cùm nemo artem profiteatur quam non didicerit; sola hæc militaris est, quam vnà sumere & scire se arbitrantur. Tympanum sonuit, concurrunt: nomen apud scribam professi sunt, in veste aliquid mutant, ferociùs incedunt, bacchantur, potitant: ecce iam miles. Hæc ridenda, an miseranda sunt? sed fiunt. Ito, ito, qui sapis, ad illos veteres, & eorum exemplo milites tuos in omni genere armorum forma, & assiduò forma. *Neque enim*, vt ait Vegetius, *longitudo ætatis, aut annorum numerus, artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio. Post quanta voluerit stipendia, inexercitatus miles semper est tiro.* Vltimum, *Leges.* Adeste mei Duces, date vestras: examinem paullum cuiusmodi sint, & componam cum Romanis. Quid mussatis? an nullæ, an paucæ sunt? illæ ipsæ quæ sunt, irritæ & pro nullis? Profectò ita viuitur: libido pro lege est, — *iurísque locum sibi vindicat ensis.* Furta quis hodie punit? imò quis raptus? imò quis cædes? Nam stupra & adulteria, iam inter facinora militaria censentur, & quæ poscant aliquam coronam. Scilicet de abstinentiâ aut frugalitate in victu agam: exertis linguis irridebor. de iuramento aut periurio: manibus propellar. O pudor, ô honos, quò iuistis! quàm exsules facti estis militiæ pleræque in Europâ! Iterùm testor, querela aut accusatio mea in bonos non conuenit: gaudeant hæc dici, qui non sunt tales. Vos flagitia hominum insequor, vos maculæ & vibices generosi Martis: qui scelerum confugium & asylum bella habetis. Quàm aliter apud Romanos nostros, satis dixi. vbi Iustitia, Castitas, Innocentia habitabat in castris: & nusquam violenti aut feroces, nisi in hostem, erant. Non deduco quæ in recenti memoriâ habes: sed profectò sunt talia, quæ in animo suo tacitus laudet, qui linguâ etiam culpet. Quis tamen ille furiosus, qui vel hoc ausit? Non dicunt. sed abiisse illa tempora, alios mores aliud hoc æuum velle. O boni & suaues! quasi alij nunc homines, aut alia quæ gubernet ratio: & non omni æuo iustum, iustum sit; tale iniustum.

Vtilitas operum.

* Decipias, palis fixis, vallo cæco structo, aut, talibus.

Nota.

Exercitij hodie neglectum.

At cottidie vsurpandum.

De Legibus iudicium.

Nobis pauca, & vana.

Scelera impunita.

Temperies meo scripto.

Romani boni & modesti

Vox vulgi reiecta.

Virtus volẽti facilis. Nempe ad difficilia vocantur. abstinere à vi & vitiis; manus in hostes, non in ciues vertere; vires non Veneri sed Marti reseruare: denique *Ratio adseruandi stipendia. Lib. II. cap. XX.* stipendia sua non prodigere, aleâ, pene, ventre. De quibus sanè Stipendiis incidit opportunè hîc monendum. veteribus cautionem fuisse, ne tota ea essent in manu militari. sed, vt ait Vegetius, *diuinitus hoc institutum, vt dimidia pars sequestraretur apud Signa, & ibidem ipsis militibus seruaretur, ne per luxum aut inanium rerum comparationem à contubernalibus posset absumi.* O verè præclarum, & vt ipse vult, diuinum institutum! *Dupliciter vtilis.* cum duplici eoque aperto fructu. vt & continentior astrictiorque miles esset, minus in lasciuiam, epulas, & denique turbas pronus: & vt maiore animo pro Signis suis dimicet, *more humani ingenij*, ait idem scriptor, *vt pro illis habeat maximam curam, in quibus suam videt positam esse substantiam.* Quod equidem â Græco etiam Imperatore *Iphicratis factum. Lib. III.* vsurpatum video, Iphicrate. De illo Polyænus: Ἐν τῇ δώσει τοῦ μισθοῦ καθ' ἕκαστον μῆνα ὑφαιρῶν τὸ τέταρτον μέρος, ὥσπερ ἐνέχυρον ἑκάστου κατέχων, ἵνα μὴ λίποιεν τὸ στρατόπεδον, οὕτως ἄρα καὶ πολλοὺς εἶχεν ἀεὶ τοὺς στρατευομένους καὶ εὐπόρους: *In mercedis ac stipendij solutione, quoque mense subducens quartam partem, velut pignus militum retinebat, ne facilè desererent exercitum. atque ita & multos semper frequentésque habuit milites, & eosdem diuites.* Quis non videt hoc etiam in solutis istis moribus posse, aut potiùs debere fieri? cùm alioqui miles, velut per gloriam prodigus, post quantauis stipendia pauper & egenus semper est? imò, nisi rapto viuatur, victus diurni expers? Talia atque alia quàm facile, quàm laudabile imitari, si mens altior nobis sit, & vt poëta loquitur, *incoctum generoso pectus honesto*? *De Præmiis & Pœnis.* Iam *Præmia* & *Pœnæ* notum est quàm excitent, aut reprimant: per malam secordiam & indulgentiam omnia nunc omissa. *Promotio reuocãda.* Præmia Promotionum si repetantur, bonum mirificè sit, & sine ærarij vllo sumptu. Ea dico, cùm miles gradatim per virtutem ascendit, & in ipsis ordinibus Centurionum (id enim quoque debet) est discrimen. Exiguum aliquod lucellum ad hos locos adiunctum, quàm inferiores milites inflammet? ista perueniendi spes, quàm multos trahat ad militiam, & in eâ libentes teneat? *Insignia virtutis vsurpãda.* Denique ipsæ coronæ, aut torques, & à me singillatim dicta, cum laudationibus publicis, ingenuos animos non ad discrimina solùm impellant, sed ad ipsas mortes. *Pœna imprimis.* Pœnas tamen etiam adiungo. Virtus assurgere non potest, vbi vitium libero passu comitatur: & abscisso ac seuero castigationis genere turba militaris coërcenda. Vnde tot rebelliones hodie ac tumultus? minæ aut arma in suos duces? *Licentia militiæ corruptrix.* ab impunitate & licentiâ: & quamquam aliæ caussæ prætexantur, istæ veræ & intimæ sunt. Coërceantur, & vno verbo; plus ducem suum miles timeat quàm hostem. Satis composui, præsertim tam inæqualia. *Finis comparationis, etiam sermonis.* iterùm hortor, vt adsumantur? quem? vtinam adsit & audiat, cuius interest, quem animi istis oculis iamdiu designo. Sed in cælesti Prouidentiâ hoc est: audiat non audiat, Ius Fasque hæc audiet, & comprobabit

in iis

in iis qui facient, vindicabit qui contemnent. At ecce mea domus, intro, & iam spatium omne de Militiâ decurri. Non quin aliquid supersit dicendum alibi, sed in FACE HISTORICA, si Deus volet, hoc fiet. Omnia simul, nec potuit, nec oportuit, vitandæ confusioni. AVD. O illa Fax quando lucebis! *ἔξεχ' ὦ φίλε ἥλιε. LIPS. Breui. & si non toto vultu & corpore, at per partes & velut radios emicabit. Sed quod dicebam, *De militiâ ad Polybium* iam decurri: in quo salebras aut cliuos complures fuisse, vt cum Platone loquar, *οὐκ οἴομαι, ἀλλ' εὖ οἶδα. Si peruasi aut complanaui pleraque, gratia mihi esto: si quædam minimè, venia. & illud vetus cogitetur,

*Exorere ô care Sol.

*Nō puto, sed scio.

*Καλὸς Θεόκριτος οὐ μόνος ἀνθρώπων ὁρᾷ:

*Pulcher Theocritus haud solus hominum videt.

Sed nec omnia videt. & ideò siquis post me aliquid (nec dubito) moneat, vel ipse diuulget. Nihil æmulor aut inuideo, imò vltrò excito & adhortor. Quid sibi volunt ij, qui velut locum in balneis, sic scriptorem aliquem occupant? iniuriam suam putant, ab alio tangi? Abite. mihi alia mens: & quicumque es, doce, dirige, corrige, auidis auribus & supinis manibus accipiam facientem. Liuor tantùm aut conuicia absint, ad quæ ferri video hodie scribentium mentes. Pudet, pudet, & Senecam nostrum sæpè ruminor, qui dictum hoc protulit, *Postquam docti prodierunt, boni esse desierunt*: hactenus dictum, vereor vt mox oraculum, vti sunt mores. At ipsi viderint, ego de me testor, pacis mihi ingenium esse, & cum Hesiodo,

*Μηδὲ κακῶν ἕταρον, μηδ' ἐσθλῶν νεικεστῆρα.

*Nec prauis socium, obtrectatorémue bonorum.

& in hoc ipso sermone bellico, nihil tamen spirare bellicum. Tu Deus, qui Pax & amor es, da consentire & conspirare in commune bonum; da te, virtutes, honesta studia amare; & hæc iuuare pro viribus & copiâ, quam dedisti: aut dabis. Nos quid sumus? humiles, imò humus: tu super omnes, tu omnia; & à te, quidquid boni est, Summo bono. Hoc ama, me dilige, mi AVDITOR, & vale. AVD. O tu quoque longùm mi doctor, mi parens, nec aliter te appellem.

BREVIARIVM
LIBRI VLTIMI.

DISCIPLINÆ *sedes sunt*
- CASTRA. Ea dispoſita, & dimenſa:
- *Pratoris, Quæstoris, Legatorum, Tribunorum, & Militum metaturæ.*
- *Valli & Portarum deſcriptio, & enumeratio.*

Partes ſunt
- MVNIA. *quæ continent Miniſteria, Excubias, Circuitiones, & alia in caſtris.*
- EXERCITIA. *quæ ſunt Oneris, vt in Agmine (& per occaſionem Agmen deſcriptum:) aut Operis, aut denique Armorum.*
- LEGES. *quæ variæ ſunt. nos è Polybio explicauimus eas quæ tangunt Furta, Stipendia, Præmia, Pœnas, Miſsionem.*
- *In clauſulâ, Comparata militia noſtra cum priſcâ.*

FINIS.

IVSTI LIPSI
ANALECTA
siue
OBSERVATIONES RELIQVÆ AD MILITIAM ET HOSCE LIBROS.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
M. D. XCVIII.

Cum Priuilegiis Cæsareo & Regio.

AD LECTOREM.

ADIVNXIMVS etiam, Lector, reliqua Obseruationum quædam, & vt verè appellamus, ANALECTA. Cur autem recolligo? cur non in Opere ipso dedi? Caussæ sunt, quas boni æquique consules, quisquis es talis. Primùm, verebar ne nimis à re interdum abirem, aut certè diutiùs in eâ sisterem; si quidquid eò facit, concinnarem. Polybius quæ non tetigit, aut quibus ansam non dedit vt apprehenderem, passus sum abire paullulum, mox reprehendenda. Ordo etiam ita visus melior, nec in omni occasione mens abducenda lectoris. Fit cum noxâ eius, adeò non cum fructu. & vt oculus qui variè se inflectit, intentè nihil videt: sic mens, quæ auocatur. Denique & tertiò, curiosa quibusdam quædam ex his visum iri censebam, & velut πάρεργα. qui igitur sic affecti, prioribus illis contenti, ad hæc ne veniant: & qui aliter, quibusque cupido est scitè aliquid scire, leui diuerticulo huc deflectant. An & quartam caussam addam à meâ fortassis incuriâ? prodam, nec dissimulabo. quædam mihi ex dictis illustranda magis visa, quædam firmanda, fortasse & alibi adducenda & restringenda. Ea omnia decorè mihi facturus videbar in hoc adtextu. Siquid etiamnunc neglexi, aut non correxi: veniam da, quisquis memor es tuæ & meæ conditionis. Quid ambo sumus? homines, id est labi faciles. quid ego seorsim? æger, & in decennali amplius languore. Ah, quoties per eum in cali-

gine esse me sentio, & velut nube? quàm quæ volo, non volo; quæ possum, non possum? Sed prorsus, vt ij qui vincti & impediti sunt, membra habent ad vsum, nec vtuntur: sic mens, lingua, stilus, adstricta ad morbi hanc catenam. Solue me eâ Deus, cùm tibi visum: aut potiùs his totis vinculis solue, si visum; vt liber & solutus te, apud te, fruar, in æternâ illâ luce despector aut irrisor eorum quæ nunc miramur. Intereà dum hoc fit, in statione maneo, & nec saucius eam desero: vt si manu & operâ haud multum, animo tamen iuuem & exemplo. Interpretare sic Lector, & hæc accipe, quædam etiam eius generis opportunè in FACE nostrâ habiturus.

IVSTI LIPSI
ANALECTA
siue
OBSERVATIONES
LIB. I. DIAL. II.

DE Dilectu.] *Dilectus Græcis est*, στρατολογία, *itemque* κατάλογος, *&* καταγραφή. *Dicunt passim* κατάλογον ποιεῖσθαι, καταγραφὴν ποιεῖσθαι: legere militem, scribere militem: *sicut & Romani. De scripturâ ideò, quia sic lecti in tabulas & codices referebantur, vt memoria nominum & stipendiorum publicè exstaret. Itaque* κατάλογος *etiam pro ipso tali indice. vt in Suidâ*: Κατάλογος, ὁ πίναξ ἐφ' οὗ ἐνέγραφον τῶν στρατευομένων τὰ ὀνόματα: Catalogus, liber aut breuis, in quo militantium nomina scribebant. *Dio Cassius peculiari quodam sensu vsurpat, pro ciuilibus tantùm & legionariis copiis. vt libro* LII. ἑκατοντάρχης ἐκ τοῦ καταλόγου: Centurio è catalogo, *siue è legione. Iterùm libro* LV. τὰ τείχη τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου στρατευομένων: legiones eorum qui ex catalogo & dilectu militant. *Opponit auxiliis, & copiis non perpetuis ac firmis. Tertiò idem, libro* XL. *de Crasso Diuite: quem scribit* vt pauperes miserari solitum, τοὺς μὴ δυναμένους στρατόπεδον καταλόγου οἴκοθεν τρέφειν: eos qui non possent legionem catalogi à se & domesticis copiis alere. *Quod dictum Plinio effertur, libro* XXXIII. *cap.* X. M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui redditu annuo legionem tueri posset. *Haud dissimiliter in Basilio, de quadraginta martyribus*: Εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἐτάχθησαν καταλόγους: In militares legiones relati sunt. *Eoque sensu reperies in Iustiniani Nouellis. Vox etiam alia huic rei, æuo illo sequenti*, Adnumium, *vel* Adnumius. *In Suidâ*: Ἀννούμιος, ἀπογραφὴ ὀνομάτων παρὰ Ῥωμαίοις. οἱ δὲ ἀδνούμιόν φασι: Annumius, descriptio nominum apud Romanos; alij autem Adnumium dicunt. *Est in Cedreno ea vox, rebus Iohannis Comneni: & interpres vir industrius & doctus fatetur ignorare quid vocis esset. Est & in Leone, Cap* VI. Tempore rogæ & adnomij, id est descriptionis nominum. *Sed ne dissimulem, non tam in Dilectu fortasse locum habet, quàm in recensu & adnumeratione militum sub tempus stipendij aut largitionis. Ad hanc ipsam rem reperies*, Pittacia, Breues, Laterculum, Matriculam. *Sicut autem scribebantur iam milites, ita delebantur non milites & reiecti. Plautus aspexit*: Pagina 13. linea 20.

Pulchrè miles centuriatus ibit expuncto in manipulo.

Et explicabit Scholiastes vetus in hoc Persij: Proximus expungam.] Tractum à militibus, qui expuncti dicuntur, dum foras à militiâ emittuntur. *Solent & mortuos ibi notare, & Theta suum adfigere. Ruffinus in Hieronymum*: Quod tale esset, quale siquis accepto breuiculo in quo militum nomina continentur, nitatur inspicere quanti ex militibus supersint, quanti in bello ceciderint: & requirens, qui inspicere missus est, propriam notam, verbi caussâ, vt dici solet, Θ. ad vniuscuiusque defuncti nomen adscribat, & propriâ rursus notâ superstitem signet.

„ Tenuiores ad militiam non vocari.] *De bonâ illâ & compositâ rep. verum est: etsi posteà remissum. Adeò, vt non libertini solùm, sed serui etiam adscripti; sed ferè per ciuilia bella, cùm Virtus & Honos ius suum ægrè seruant. Exemplum tamen ab æuo Annibalis, cùm necessitas id expressit. Tunc enim non solùm* octo millia seruorum *in militiam empta, quod Liuius aliique produnt: sed etiam pastores aliquot ferociores in equites adsumpti. Docet Valerius (quod alij silent) libro* VII. Ex Apuliâ quoque & Fidiculis septuaginta atque ducenti ad supplementum equitatus sunt empti. *Atque hos ipsos statim appellat* à pastoralibus casis col- Pagina 19. linea 5.

lecta mancipia. *Sanè multi in Apuliâ & feroces pastores. ac Pompeius etiam bello in Cæsarem, eodem illo tractu*, seruos pastores armat, atque his equos adtribuit: *quod ita in Cæsare scriptum Ciuilium primo. Repetit & occultè obiicit idem Commentario tertio: cùm in equitibus Pompeij recenset* octingentos, quos ex seruis suis pastorumque suorum coëgerat. *Qui tamen locus vitij suspectus: nec* pastorum serui *conscripti videntur* (*id verò vile & ridiculum, seruorum seruos*) *sed ipsi pastores. Itaque vide num scribendum*: quos ex seruitiis pastoribusque suorum coëgerat. *Ita in eodem Cæsare, libro eodem*, M. Cælius Milonem in Thurinum, ad solicitandos pastores, misit. *Ita & Domitius* colonis pastoribusque, quos secum adduxerat, naues Massiliensium complet, *Commentario primo.*

DIALOG. III.

Pagina 24. linea 11. „ L. Atius Tribunus primus.] *Per honorem ita dicitur; qui crescit, si* Primus in Legione primâ. *Est in Festo*: Primanus Tribunus, qui primæ legioni tributum scribebat. *Sed non de istis legionum, ne erres: de Tribunis ærariis id capiendum.*

DIALOG. VII.

Pagina 39. linea 28. „ Eorum vicem Auxilia fuisse, quæ variis gẽtibus solent imperare.] *Plenæ huius rei Principum historiæ, &* Socias cohortes Hispanorũ, Germanorum, Tũgrorum, Batauorum, *aliarum gentium, vbique leges. Creberrimè item*, Auxiliares, & Auxilia. *Isti verò omnes è prouincialibus; & certis quibusdam bellicosisq; gentibus, non aliud loco tributi, quàm militiam & viros imperabant: quod de Batauis scriptum Tacitus reliquit. Sed alij diffusiores populi & ditiores, vtrumque sæpè dabant, & Pecuniam & Militem: adeoq; robur in his & numerus, vt idem Tacitus audeat dicere*: Nihil validum in exercitibus, nisi quod externum. *Sed & alibi idem scribit*: Prouinciarum sanguine prouincias vinci. *Etsi autem miles è subditis, non tamen dilectu eorum aut arbitrio capiendus. Romani, Centuriones aut tales aliquos peritos legendi, mittebant: qui sæpè vsui suo & compendio, magis quàm publico seruiebant. Tacitus fraudes & quæstum hac in re indicat, & inter caussas ponit rebellionis Batauicæ*: Iussu Vitellij Batauorum iuuentus ad dilectum vocabatur. quem suapte naturâ grauem, onerabant ministri auaritiâ ac luxu: senes aut inualidos conquirendo, quos pretio dimitterent; rursus impuberes, sed formâ conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. *Sed &, cùm hæc aberant, dilectus ille per se grauis. quod iidem Bataui ibi apud Tacitum effantur*: Instare dilectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut supremùm diuidantur. *Trahebantur enim in diuersas terras, vt magnitudo imperij erat; atque illic longâ militiâ ferè consumebantur. Galgacus Britannorum Dux apud Tacitum, inter grauissima Romani dominij ponit*: Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit; hi per dilectus alibi seruituri auferuntur.

Pagina 40. linea 29. „ Habuisse eos proprios suos Tribunos ærarios.] *Tangit hoc Cicero, cùm Verri obiicit quæstum eum fecisse in classe contra prædones comparandâ: & ait, cùm antiquitus institutum esset, vt ipsi socij pecuniam hanc tractarent; eum ad se transtulisse, & prædatum esse. Verba sunt quinto in Verrem*: Cognoscite nunc nouam prædandi rationem, ab hoc primùm excogitatam. Sumptum omnem in classem, frumento, stipendio, ceterisque rebus, nauarcho suo quæque ciuitas dare solebat. is neque vt accusaretur à nautis committere audebat, & ciuibus suis rationem referre debebat. Erat hoc, vt dico, factitatum semper, nec solùm in Siciliâ, sed in omnibus prouinciis, etiam in Sociorum & Latinorum stipendio ac sumptu, tum cùm illorum auxiliis vti solebamus. *Postrema hæc propriè faciunt, & notabis inibi Socios iam ante Ciceronem desijsse.*

DIALOG. VIII.

Pagina 42. linea 10. „ Ex beneficiariis superiorum exercituum.] *Cæsaris verba sunt; & dat intellegi plerosque Euocatorum è* Beneficiariis *solere esse. Quod hoc genus? eorum qui beneficio Imperatoris ad gradus aut commoda promoti. Cæsar apud Hirtium in bello Africo*: Ordines in meo exer-

exercitu, beneficio non virtute consecuti. *Suetonius Tiberij cap.* XII. Venit in suspicionem per quosdam beneficij sui Centuriones. *Vegetius lib.* II. *cap.* VII. Beneficiarij ab eo appellati, quòd promouentur beneficio Tribunorum. *In lapidibus priscis*: BENEF. TRIBVN. *Meminit Cicero libro* V. *epist.* XX. *& ostendit etiam in pecuniâ Beneficia hæc fuisse: de quibus & in Synodo Nicænâ, can.* XVIII. damnantur ij, qui militiam & zonas deponentes, posteà ad vomitum redeunt, ὡς βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύεσθαι: vt beneficiis feliciùs militiam resumant & instaurent. *Festus ad eos quoque refert, qui* munere in militiâ vacabant, beneficio Imperatoris. *In prouinciis etiam* Beneficia, *in eos qui agris aut immunitate donati. Ita Cæsar* Pompeij magna beneficia & clientelas in citeriore prouinciâ *commemorat*: *Hirtius*, maiores Numidarum vsos beneficio C. Marij.

DIALOG IX.

" Suspicor tamen nomen Imperatoris.] *Imò iam penè scio, Is qui orationem funebrem scripsit (D. Ambrosium auctorem faciunt) Valentiniano Imperatori*: Charactere domini inscribuntur & seruuli, & nomine Imperatoris signantur milites. *Duplex ritus, & de seruis, qui compungi solent dominico nomine, vt ignoscerentur; & de militibus, qui præferre Imperatorem. Locus hic in scidis meis delitescens commodùm se nunc obtulit.* Pagina 45. linea 10.

ANALECTA
LIB. II. DIAL. II.

" Etsi raró tamen in agmine aut acie sic incessêre.] *Id verum est, & in agmine ferè præmitti solent ad incerta aut occulta viarum exploranda. In acie quoque aliter locari, & abiungi à grauioribus, in loco dictum. Sed addo, distributionem hanc, de quâ Polybius, videri ad Cohortes maximè pertinere: in quas certum est Velites fuisse relatos* centum viginti: *id est ter quadraginta, quot in in singulis manipulis colligimus fuisse. Cohors igitur si alibi in præsidio, aut diuisa; habuit suos Velites, & huic rei adtributio illa seruiit.* Pagina 52. linea 26.

" Ab eo quòd iunctis manibus pariter dimicabant.] *Hinc aliquis colligat, in acie stetisse ferè per Decurias in quâque centuriâ: & quia tales in vno contubernio etiam erant, Vegetius voluit* Manipulum *ab eâ ratione simul pugnandi dictum. Etsi de etymo tamen aliter est, sed res notetur.* Pagina 52. linea vlt.

DIALOG. III.

" Etsi habuit suas caussas.] *Suspicionem, quæ dominantibus ferè innata: & ne turbare Latini possent, putauit Tarquinius melius misceri eos ac confundi cum Romanis. Posteri aliter.* Pagina 55. linea 14.

" Vt in vno Ordine duo sint Centuriones.] *Id nego factum; & rectè, si pro more & vero loquaris. Cùm tamen in omnia me verso, ne quid frustrà aut temerè mutem; succurrit posse excusari fortaßis, si Optiones etiam & Succenturiones venire velimus in hoc principale nomen. Fecisse videtur Liuius lib.* X. Quattuor Centuriones manipulumque hastatorum armillis aureisque coronis donauit, quia primi portam murumque Aquiloniæ ceperant. *Vnius enim manipuli facinus hoc facit, nec credo admixtos Centuriones ex aliis fuisse. Etsi nec argumentum, nec numerus fortasse, satis certa.* Pagina 55. linea 42.

" Earum vnamquamque primam, pilum vocabant.] *Est nostra ita correctio, & multa suadere videntur: tamen Turnebus, aliiq;,* Earum vnam, quam Primumpilum vocabant: *voluntq; totum illum ordinem* Primumpilum *dici. Sed abnuit, quòd* Pilani *dicantur, quòd ante eos positi,* Antepilani. *Tamen iudicia in re dubiâ libera sunto.* Pagina 57. linea 5.

DIALOG. V.

" Legio.] *Quæ variis nominibus Græcis Latinisq; etiam postmodum dicta. Græci veteres* στρατόπεδον, στράτευμα, *& creberrimè* τάγμα *dixerunt: nouelli etiam* θέμα, *scilicet quòd in loco & limite* Pagina 60. linea 40.

limite certo solent poni. In Glossis illis bonis: Legio, Τάξις, θέμα. *In Cedreno* θεματικοί, *ipsi Legionarij: & Constantini Porphyrogenetae libellus est titulo,* περὶ θεμάτων, de Legionibus, *vt illo aeuo erant. Produxit Cedrenus etiam ad equites, &* θέματα καβαλλαρικὰ *in eo sunt* Equitum alae. *Iidem Graeci dixere &* τέλος: *vti Plutarchus & Appianus. quo sensu fortasse Dio (verba dedi in Transuectione equitum, libro primo)* ἱππεῖς ἐκ τοῦ τέλους: legionarij aut ordinarij equites: *etsi paullo aliter id fuit. Reperio &* τεῖχος, *pro legione: nec audiam viros doctos qui vertunt in* τέλος. *Ita enim Dio lib.* LIIII. *post recensum legionum:* Τοσαῦτα τείχη τῶν ἐκ καταλόγου στρατευομένων: Tot legiones sunt, quae ex ordinario catalogo & dilectu militant. *Iterum idem in Eclogis, quas vulgauit vtiliter Fuluius Vrsinus, Eclogâ vltimâ:* τοῦ τετάρτου τοῦ σκυθικοῦ τείχους: legionis quartae, cognomento Scythicae. *Et infrà:* πολεμικώτατον τεῖχος: bellicosissima legio: *Cur verò abhorream? nam & Latini posteriores* Murum *sic vsurparunt. Vegetius:* Antiquos murum dixisse pedestrem exercitum: *& alibi in eodem. Notabis &* Numeros *pro legionibus, quod exemplis ad Tacitum firmaui. Item* Ordines: *imitatione scilicet Graecorum, quibus sunt* τάγματα. *Hegesippus ita:* Connexis ordinibus Quinto & Decimo: *& pluries idem, ne cumulem è superuacuo verba.* Virtutes *etiam in Paullo Diacono legi; sed communiùs, pro copiis & robore militari.*

Pagina 61. linea 35. „ Variatum in occasionibus ostendit.] *Instabilis omnino hic numerus, cùm Patres sub initium anni prouincias & exercitus ornarent: id est, legiones describerent, quot quantisque, bellum geri ex vsu videretur. Saepè ad eos magistratus hoc referunt, apud Liuium. vt lib.* XXII. De bello deque rep. Dictator retulit, quibus quótue legionibus victori hosti obuiam eundum esse censerent patres. *Idem libro* XXVI. Consul Senatu in Capitolium vocato, de administratione belli, de prouinciis exercitibusque Patres consuluerunt. *Inibi obiter nota locum, in quem vocati: nempe Capitolium, vbi de bello ferè actum monuimus libro* I. *ex Appiano. Nunc pro nostrâ re etiam Claudianus, qui Stiliconem docet imaginem prisci & desiti ritus retulisse.*

Neglectum Stilico tot iam per saecula morem
Rettulit, vt ducibus mandarent proelia Patres,
Decretoque togae felix legionibus iret
Tessera.

Pagina 62. linea 10. Tessera, *nimirum ad iter, & quò copiae dirigendae.*

„ Quadratam dictam.] *Infrà, in Acie, de caussâ huius cognominis. Sed lubet alia quoque agnomenta legionum exsequi, quae in scriptoribus prompta. Si curiositas videbitur; transi cui sic videtur: tu lege, cui aliter. & vt pessimè, quid nisi iactura atri liquoris alicuius & chartae? Vtinam meum illum omnem hîc effundam. Communis igitur & receptissima agnominatio legionum à numeris fuit, idque discretionis caussâ. Si enim* Legio *tantùm; de quâ intellegam? & interest saepè ob facinus aliquod egregium, aut aliam notitiam, sciri. Ergo à numeris,* Prima, Secunda, Tertia, *vsque ad* Vigesimam, Trigesimam, *& quot fuêre. Id ab ordine temporis & dilectus, quo conscriptae. Dio Cassius libro* XXXVIII. Τὰ πολιτικὰ στρατόπεδα πρὸς τὴν τῶν καταλόγων τάξιν ὠνομάζετο, ὅθεν περ καὶ νῦν ὁμοίως τὰ μὲν ὄντα ἐπικλήσεις ἔχει: Ciuiles legiones iuxta ordinem dilectuum appellabantur, sicut & nunc eae quae exstant agnominationes habent. *Quot autem aeuo eius, itemque Augusti exstiterint, & quibus cognominibus (nam & alia, praeter numeralia illa, ex occasione dabant) ipse fusè ita scribit libro* LV.

„ Tres tunc (*Augusti aeuo*) & viginti legiones, aut vt alij volunt, quinque & viginti
„ alebantur. Nunc verò nostro aeuo, nouemdecim modò ex iis supersunt. Legio Se-
„ cunda Augusta, quae in Britanniâ superiore hibernat: & tres Tertiae. quarum vna in
„ Phoenice Gallica cognomento; altera in Arabiâ, Cyrenaica; tertia in Numidiâ, Au-
„ gusta. Iam Quarta Scythica in Syriâ agit, Quinta Macedonica in Daciâ. Sunt &
„ Sextae duae, quarum vna in Britanniâ inferiore, cognomento Victrix; altera in Iu-
„ daeâ, Ferrata. Est & Septima in Mysiâ superiore, quae plurimùm Claudia dicitur.
„ Octaua Augusta, in Germaniâ superiore. Decima in Pannoniâ superiore, dicta

Gemina,

Gemina, atque altera Decima in Iudæâ. Vndecima in Mysiâ inferiore, Claudia » dicta. Ita enim hæ duæ legiones à Claudio cognominatæ, quoniam in rebellione » Camilli contra eum non steterunt. Duodecima in Cappadociâ, Fulminatrix. Ter- » tiadecima Gemina, in Daciâ. Decimaquarta Gemina in Pannoniâ. Decimaquinta » Apollinaris in Cappadociâ. Et Vigesima, Valens & Victrix dicta, in Britanniâ supe- » riore. quam ipsam, vt mihi videtur, cum eâ quæ & ipsa Vigesimæ nomen habet & » in Germaniâ superiore hiemat (etsi etiam, nec tamen ab omnibus, Valens appelle- » tur: neque nunc eo cognomine vtitur) accipere oportet. Hæ ex Augusti legionibus » saluæ sunt. Reliquarum aliæ prorsus exstinctæ, aliæ aliis quibusdam vel ab ipso Au- » gusto vel à secutis Imperatoribus sunt permixtæ: vnde & Geminæ cognomen sol- » lemne habent. Quoniam verò semel in hunc sermonem de legionibus veni, etiam » alias quæ deinceps à Principibus conscriptæ sunt edisseram, vt promptum sit vo- » lenti in vno loco hæc videre & discere. Nero igitur primam Italicam dictam scri- » psit, quæ in Mysiâ inferiore hibernat: Galba Primam Adiutricem, quæ in Panno- » niâ inferiore; & Septimam, quæ in Hispaniâ. Vespasianus Secundam Adiutricem, » quæ in Pannoniâ inferiore; & Quartam Flauiam, in Syriâ. Domitianus Primam » Mineruiam, quæ in Germaniâ inferiore. Traianus Secundam Ægyptiacam, & » Trigesimam Germanicam, quas & à seipso agnominauit. M. Antoninus Secun- » dam, in Norico. »

Ecce hîc habes & numerum legionum, quæ sub Principibus ordinariæ, & cognomina, & loca earum siue castra. Percurram ipsa verba, & inferam (quia opus) alibi nostram facem. Ait: Vt alij volunt, quinque & viginti.] *Dissensum inter scriptores tangit, quorum alij vigintitres Augusti æuo legiones faciunt; alij vigintiquinque. Inter hos posteriores Tacitus est, inquisitionis & fidei notæ scriptor. In rebus enim Tiberij, cùm ex occasione vires & copias imperij recenset, ita infit;* Italiam vtroque mari duæ classes, Misenum apud & Rauennam, proximumque Galliæ littus rostratæ naues præsidebant, quas Actiacâ victoriâ captas Augustus in opidum Foroiuliense miserat, valido cum remige. Sed præcipuum robur, Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ recens perdomitæ tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, domum populi Romani: cetera Africæ per duas legiones, parique numero Ægyptus. Dehinc, initio ab Syriâ vsque ad flumen Eufratem, quãtum ingenti terrarum sinu ambitur, quattuor legionibus coercitum: accolis Hybero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine nostrâ proteguntur aduersum externa imperia. At Thraciam Rhœmetalces & liberi Cotyis; ripámque Danubij legionum duæ in Pannoniâ, duæ in Mœsiâ attinebant. totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis à tergo illis, & si repens auxilium Italia posceret, haud procul accirentur. Quamquam insideret vrbem proprius miles, tres vrbanæ, nouem prætoriæ cohortes. At apud idonea prouinciarum sociæ triremes, alæque & auxilia cohortium. neque multo secus in iis virium, sed persequi incertum fuit, cùm ex vsu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero, & aliquando minuerentur. *Insignis & delectabilis locus, iis quidem qui animo intueri & concipere non solùm magnitudinem viresq; Romani imperij, sed & ordinem dispositionemq; volunt. Habes igitur vigintiquinque legiones hîc in prouinciis (adnumera:) præter cohortes alasq; sociales, & classes. Habes in ipsâ Italiâ legiones duas classicas Rauennatem & Misenatem, præter copias Foroiulienses: & in ipsâ vrbe duodecim cohortes, ferè millenarias, id est legionum item instar duarum. Sed de Sociis, excusat quòd non numeret, quia aliquando, inquit, hîc illicque erant; & numero maiores aut minores. Tamen certum est, haud infrà ciuiles copias fuisse, ex prisco illo & perpetuo ritu quo Socij æquabant; & ex Taciti hîc assertione,* haud multo secus in iis virium fuisse: *quod est, haud minus. Fuerunt igitur tunc ciuiles copiæ, legionum circiter triginta: quæ essent (in legionem quinque millia sumendo)* centum quinquaginta millia *hominum. Adde Socios tantundem. Is modus tunc virium, nec aliter ferè Dionis æuo, & hîc verbis. Nam*

numerat superfuisse nouemdecim ex Augustais, & alias deinde nouem accenset. At, quod mireris, Agathias Scholasticus copias istas immensum auget. Nam cùm Hunnorum irruptiones, Iustiniani æuo, in Thraciam Græciamq; denarrat & deplorat: culpam conicit in copiarum paucitatem, quas Principes tunc alebant. τὰ γὰρ (*inquit libro quinto Historiæ*) τῶν ῥωμαίων στρατεύματα οὐ τοσαῦτα διαμεμενηκότα ὁπόσα τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν πάλαι βασιλέων ἐξεύρηται, ἐς ἐλαχίστην δέ τινα μοῖραν περιελθόντα, οὐκ ἔτι τῷ μεγέθει τῆς πολιτείας ἐξήρκουν. δέον γὰρ εἰς πέντε καὶ τεσσαράκοντα καὶ ἑξακοσίας χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν τὴν ὅλην ἀγείρεσθαι δύναμιν, μόλις ἐν τῷ τότε εἰς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν περιειστήκει. καὶ τούτων αἱ μὲν ἐν ἰταλίᾳ ἐτετάχατο, αἱ δὲ κατὰ τὴν λιβύην, ἕτεραι δὲ ἐν σπανίᾳ, καὶ ἄλλαι περὶ τοὺς κόλχους, καὶ ἄλλαι κατὰ τὴν ἀλεξάνδρου καὶ θήβην τὴν αἰγυπτίαν. ἐκάθηντο δὲ ὀλίγοι καὶ πρὸς τὰ ἑῷα τῶν περσῶν ὅρια, οὐ γὰρ δήπου ἔδει ἐκεῖσε πλειόνων, διὰ τὰς σπονδάς: Romanorum enim copiæ non tantæ iam permanserant; quantæ sub prioribus olim Principibus fuerant, sed ad minimam quandam partem redactæ, non iam vltrà magnitudini imperij sufficiebant. Cùm enim ad sexcenta & quadragintaquinque millia virorum militarium, vniuersas copias colligere oporteret; vix tunc in centum quinquaginta millibus constabant. Atque harum aliæ in Italiâ locatę erant, quædam in Libyâ, item in Hispaniâ; aliæque circa Colchos, & aliæ circa Alexandriam & Theben Ægyptiacam. Considebant & paucæ ad Orientales Persarum limites: quia pluribus nondum opus ibi erat, ob fœdera & pacem. *En tibi & hîc breuiter statum imperij, cuiusmodi sub Iustiniano, & circà, fuit. Sed quod ait de tam immensis olim copiis: quando id fuit? non Augusti, aut Dionis etiam æuo, id est sub Alexandro Seuero: imò nec Traiani, cùm florentissima (quod ad militiam) videtur fuisse res Romana. Nam columella in Italiâ Romæ exstat in ipso Capitolio, vbi nomina & numerus tunc legionum. Sunt in vniuersum vigintinouem, sic desculptæ.*

NOMINA LEG

II. AVG.	II. ADIVT	IIII. SCYTH
VI. VICTR	IIII. FLAV	XVI. FLAV
XX. VICTR	VII. CLAVD	VI. FERR
VIII. AVG	I. ITALIC	X. FRETE
XXII. PRIM	V. MACED.	III. CYREN
I. MINER	XI. CLAVD	II. TRAI
XXX. VLP	XIIII. GEM	III. AVG
I. ADIVT	XII. FVLM	VII. GEM
XIII. GEM	III. GALLIC	III. ITALIC
I. PARTH	II. PARTH	III. PARTH

Sic Capitolinus cippus: cui adsimilis alter apud Maffæos, nisi quòd versu antepenultimo tres istas etiam inserit:

X. GEM	XV. APOL	II. ITALIC

Sed nec sic longè suprà triginta. quem numerum velut sollennem etiam Fauorinus ioco vsurpat apud Spartianum in Hadriano: arguentibus amicis, malè eum cedere Hadriano de verbo, quod idonei auctores vsurpassent; Non rectè, inquit, suadetis amici, qui non patimini illum me doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones. *Nec aliter reperio, nisi quòd in lapide quodam prisco:* L. SERGIVS. L. F. LEPIDVS. ÆD. TR. MIL. LEG. XXXX. *Vbi* quadragesima *legio exprimitur, non sine mendi suspicione, nisi si per bella ciuilia sic fuit. Sed in Dione iam pergamus. Ait amplius:*

,, Legio secunda Augusta.] *Sic dicta quòd ipse eam legisset; siue etiam per honorem, quasi eo digna. Lego in Dione eodem*, Legionem totam Augustam vetitam hoc cognomine amplius vti, *quòd ignauiter se gessisset. Ita in rebus Augusti, libro* LIIII. *Sed cùm tres fuerint hoc cognomine: de quâ, ignoro. Ampliùs:* ,, Gallica cognomento.] *Dio hîc* γαλατικὸν *dixit: at ipsâ Latinâ voce* τὸ τρίτον στρατόπεδον γαλλικόν, *in Eclogis Fuluianis. Hæ tales autem agnominatæ videntur à locis Hibernorum.* ,, Quinta Macedonica.] *Ita & in marmo-*

marmoribus aliquoties reperio. tamenetsi in Tacito est Quarta. *Lib.* III. *Hist. acie Vitelliana,* Quartam Macedonicam dextro cornu locat: *sed rescribendum fortè* Quintam. „ Cognomento Victrix.] *In Græco est*, Victorum, τῶν νικητόρων : *& est in Ammiano* Legio Victorum, *sed nouella magis: atque illa vetus cognomen* Victricis, *habuit, quod lapides docent.* „ Ferrata.] *Dicta, vt videtur, ab armorum præstantiâ, & quæ tota è ferro. Fuit &* FRETENSIS, *freto aßita, in lapidibus.* „ Ita enim hæ duæ legiones à Claudio.] *Nec Claudiæ solùm dictæ, sed Piæ*, Felices. *quod ipse Dio in Claudio ita scribit:* Iussit duas legiones, Septimam & Vndecimam, Claudias, & Fideles, & Pias, etiam à Senatu agnominari. *Sed postremis his cognominibus video & alias gaudere. vt in lapide:* SCHOLA. SPECVLATORVM. LEGIONVM. I. ET II. ADIVTRICVM. PIARVM. FIDELIVM. SEVERIANARVM. *In alio:* PRIMIP. LEG. X. GEM. PIÆ. FIDELIS. *Ratio collaudandi prisca, & in Liuij* XXV. Viginti millia armatorum fortia, fidelia. „ Duodecima Fulminatrix.] *Itaque vetus hoc cognomen, & ab insigni fortasse scutorum sumptum. Valerius Flaccus de Bisaltis, lib.* VI.

Cuncta phalanx insigne Iouis, cælataque gestat
Tegmina, dispersos trifidis ardoribus ignes.
Nec primus radios miles Romane corusci
Fulminis, & rutilas scutis diffuderis alas.

Fortasse dixi. quia vulgò videntur fulmen sic per scuta diffudisse, quod monumenta prisca ostendunt. Magis igitur ab impetu, & quòd fulminis in morem rueret, prosterneret. Nam Christiani scriptores, etsi consensu tradunt, dictam legionem Fulminatricem *vel* Fulmineam, *quæ precibus suis fulmen & nimbos sub Marco Imp. impetrauerit: tamen constat diu ante cognomen hoc fuisse, sed in legione scilicet aliâ, & ob aliam caussam. Solent autem & alia quædam insignia scutis inscribere, vt elephantes in Appiano: vt leones in Claudiano, de Bello Gethico:*

Neruius insequitur, meritusque vocabula Felix,
Dictaque ab Augusto legio, nomenque probantes
Inuicti, clypeoque animosi teste leones.

Atque ibi quod est de Felice; *in Aureliano Vopisci* Tertia *sic cognominatur:* Tecum habebis legionem tertiam Felicem. *Amplius:* „ Valens & Victrix dicta.] *Sic verti: etsi in Græco est*, οὐαλέριοι καὶ νικήτορες: Valerij & Victores. *Sed certum est ita Latinis appellatam, vel ex lapidibus. vt illo, qui Parmæ visitur:* PRÆF. LEG. XX. VALEN. VICTR. *Item in Faliscis:* LEG. XX. V. V. *interpretari sic postrema hæc oportet.* „ Quam ipsam, vt mihi videtur.] *Hæc confusa valdè in Græco, imò & corrupta sunt. Verba nunc sonant, eandem illam Vigesimam esse cum superiore: quod falsum est. nec sic* nouemdecim *legiones Augustæas fecerit, Dioni anteà assertum, sed* octodecim *tantùm. Adde, quòd hibernis diuersæ cùm fuerint, ipsas oportuit diuertisse. Græcis igitur negatio immittenda est, siquis id curat.* „ Primam Mineruiam.] *Græcè* τὸ ἀθηναῖον στρατόπεδον. *Errauerat Xylander, qui* Atheniensem *fecerat: & columellæ suprà docent. Dicta est ab ipsâ illâ Deâ, quam Domitianus eximiè coluit, & nomine eius legionem honestauit. Simile antè de* Apollineâ: *quam ab Augusto, cui peculiaris ille Deus post pugnam Actiacam, probabile sic dictam. Satis de istis: quæ passim in Tacito, Spartiano, Capitolino occurrent, pleraque his consona; interdum cum dissensu. Vt in Vopisci Aureliano,* Tribunus *ille scribitur* legionis sextæ Gallicanæ, apud Maguntiacum: *quæ aut diuersa est à* Tertiâ *hîc* Gallicanâ; *aut in hanc reformanda. Talia per te, cui studium, indagaueris: ego modum seruo.*

DIALOG. VII.

„ Ea est, Ala.] *Dico cornu Sociorum* Alam *appellatam: & quamquam satis docui, tamen accedat Vegetij imitatio, qui non semel* Alam *pro* Cornu *dixit. vt lib.* III. Dextram alam tuam sinistræ illius alæ iunge: *& ibidem iterat.* Pagina 67. linea 40.

„ Nam Vegetius longè in aliam mentem.] *Cuius verba & sensum super Centurionum* Pagina 83. linea 27.

turionum numero atque ordine operæ est ponere: quia & diuersa valdè à priscis, & in ipso intricata. Verba sunt hæc, libro II. *cap.* VIII.

„ Centurio Primipili non solùm Aquilæ præerat, sed etiam quattuor centurias, „ hoc est quadringentos milites in primâ acie gubernabat. Item primus Hastatus „ duas centurias ducebat in acie secundâ, quem nunc Ducenarium vocant. Princeps „ autem primæ cohortis centuriam semis gubernabat. Item secundus Hastatus cen„ turiam semis, id est, centum quinquaginta homines. Triarius prior centum homi„ nes gubernabat. Sic decem centuriæ cohortis primæ à quinque Ordinariis rege„ bantur, quibus magnę vtilitates & magnus honor est à veteribus constitutus. Erant „ & centuriones, qui singulas centurias curabant, qui nunc Centenarij vocantur. Se„ cunda cohors habebat Cēturiones quinque, similiter tertia, & quarta vsque ad De„ cimam cohortem. In totâ autem legione erant Centuriones quinquagintaquinque.

Ista Vegetius. & ponit in singulis cohortibus Centuriones quinque: ergo quinquaginta *in vniuersum. At enim* quinquagintaquinque *in fine numerantur. Falsò, & induxit Modestus qui* decem *in primâ cohorte recensuit, sed præter verum & Vegetij claram mentem. Sunt igitur pauciores denis, quàm olim: hoc ideò quia non iam manipuli, vt olim: & in quoque bini: sed centuriæ, & cohortes: & in quaque cohortium, quini centuriones. Prima autem cohors plenior: sed tamen idem numerus, sed plures centuriæ vni. Ipsa verba iam perlustro. Ait:*

„ Quattuor Centurias in primâ acie gubernabat.] *Planè præter morem veterem, idq; dupliciter. Quòd & quattuor, cùm olim non nisi vnam; & quòd in primâ acie, cùm ille in extremâ.*

„ Primus Hastatus duas centurias.] *Iste Primopilo subiungitur, & dignior habetur Principe primo. Non aliter ex Vegetio dixeris; vel claro indicio, quòd duas centurias etiam habeat, cùm alter non nisi vnam semis. Itaque comparatur cum Hastato secundo. Omnia hæc nouitia, & ab ordine atque armis immutatis nata. Nam Hastati iam inter firmos, & qui contis pugnabant.*

„ Triarius prior.] *Ecce hîc inter vltimos suæ cohortis, re & nomine dignitatis nouo.*

„ A quinque ordinariis regebantur.] *Hoc mihi nota, sic vocatos communiter quinque illos primæ cohortis centuriones. Vegetius Capite anteriore:* Ordinarij dicuntur, qui in prœlio primos ordines ducunt. *Vopiscum an non sic intellegam in Bonoso?* Militauit primùm inter ordinarios, deinde inter equites. *Et magis certè Capitolinum in Clodio Albino:* Sæpè & ordinarios Centuriones in crucem tulit. *Alio sensu ista vox in Festo, & Catonis ibi verbis:* In eâ oratione quam scribit de suis virtutibus, contra Thermum. Quid mihi fieret, si non ego stipendia in ordine omnia, ordinarius meruissem semper? Sunt quidam qui manipularem, eum qui infimi ordinis sit, appellatum credant Ordinarium. *Non ego Feste, & puto mentem Catonis, sese nullâ ambitione aut gratiâ in contuberniis Imperatorum, extrà ordinem & immunem, militasse: sed semper inter alios. Frontinus ita.* Q. Metellus Consul, quamuis nulla lege impediretur, quia filium contubernalem haberet, maluit eum in ordine merere.

DIALOG. XII.

Pagina 94. linea 7. „ Color in Imperatorio eximius, è cocco.] *Hunc traho Cæsarianum illud, Commentario septimo:* Accelerat Cæsar, vt prœlio intersit. eius aduentu ex colore vestitus cognito, quo insigni in prœliis vti consueuerat, hostes committunt prœlium. *Etsi an germana illa Cæsaris, quis cui nasus est, non dubitet? Quid enim opus monere* insigni colore vsum in prœliis, *cùm id fuerit vulgatissimi moris? Sed hoc & alia pro Celsi ingenio diffusa aut mixta sunt, & parùm in totis illis Commentariis meris.*

ANA-

ANALECTA
LIB. III. DIAL. I.

" Rorarij, Accensi.] *Lubet hoc semel aperire, quia posteà etiam iteramus. Est igitur commune nomen leuis armaturæ,* Ferentarij. *Sallustius vsurpauit in Iugurthino:* Postquam eò ventum est, vnde à ferentariis prœlium committi posset. *Explicat Festus:* Ferentarij, in bello auxiliares, à ferendo auxilio dicti; vel quia fundis & lapidibus pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur. *Posterius etymon verius videtur, & est Varronis:* Ferentarij, *inquit*, equites dicti qui ea modò habebant arma quæ ferrentur, vt iaculum. Huiuscemodi equites pictos vidi in Æsculapij æde vetere, & Ferentarios adscriptos. *Sunt igitur Varroni leuiores equites & iaculatores, etiam Ferentarij: etsi alij ad pedites ferè adstringunt. Id genus olim in Romanâ militiâ duplex,* Rorarij & Accensi. *Liuius vtrosque sic recenset, & locis etiam ordinibusq; disiungit in pugnâ cum Latinis. Festus de prioribus:* Rorarij qui è leui armatura primi prœlium committebant, quòd vt ante imbrem ferè rorare solet, sic illi ante grauem armaturam prodibant. *Et ait disertim*, prodisse ante graues: *quod etiam Liuius indicat, dum ait* inter Antepilanos procurrisse, & vires addidisse Hastatis Principibusque. *Moneo sedulò, quia idem Liuius (loco dicto, id est libro octauo) in fine & tergo agminis vtrumque genus collocauerat, sed cum hoc sensu, vt ibi starent, donec pugna cœpta, tum procurrerent, & eminus inter ordines pugnarent. Ad eum ipsum situm Lucillius spectasse videtur:* Pagina 100. linea 26.

Ponè paludatus stabat rorarius velox.

Malè veles *reponunt: & est distinctum hoc genus. Ponè igitur stabant, id est post Triarios. Hæc vox corrupta leuiter in Symmacho, qui amat Plautina & vetera inspergere, epistola* XLVII. *lib.* VIII. Soles in scribendo esse prolixus, pro ingenij tui viribus. Postquam te honor aulicus in procinctum vocauit, tu quoque verba succingis. Tanquam leuis armaturę miles rurarius æmularis. *Scribo,* rorarios, *& explico: facis quod Rorarij olim, pauca quasi verborum tela iacis & lacessis, mox te subducis & post Triarios sistis. De iisdem Glossæ:* Rorarij, ἀκροβολισαί. *Genus alterum*, Accensi: *quos Plautus quoque à Rorariis discernit, in fragmento apud Varronem:*

Vbi rorarij estis? en sunt. vbi accensi? ecce.

Festus diffusè satis explicat, & nonnihil confusè: Adscripticij velut quidam scripti dicebantur, qui supplendis legionibus adiiciebantur. hos & Adcensos dicebant, quòd ad legionum censum essent adscripti. quidam Velatos, quòd vestiti inermes sequerentur exercitum. nonnulli Ferentarios, quòd fundis lapidibusque prœliaturi, ea modò ferrent quæ in hostes iacerentur. alij Rorarios, quòd id genus hominum, priusquam acies coirent, in modum rorantis tempestatis dimicarent. *Varia promit, vera aut iuxta verum. Vera, de Adscriptiuis & Accensis, qui iidem videntur, aut similes: de Velatis & Ferentariis, conuenit etiam in alios: de Rorariis, fallit, nec sunt iidem. Sanè de Adscriptiuis etiam Varro:* Adscriptiui dicti, quòd olim adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus siqui deperissent. *Simile Festus loco alio:* Adcensi, qui in locum mortuorum militum subitò subrogabantur, dicti ita quia ad censum adiiciebantur. *Et Plautus:*— extra numerum es mihi. PEN. Idem istuc aliis adscriptiuis ad legionem fieri solet. *Itaque horum sententiâ supernumerarij sint & extraordinarij; quod tamen è Liuio minimè dixeris, qui & Ordines dat, & numero certo legionibus miscet. Vidi qui vellent eos armatos pariter vt Graues fuisse, hoc argumento: quòd in Liuio scribitur,* Manlium accensos ab nouissimâ acie ante signa procedere iussisse. Qui vbi subière, extemplò Latini, tanquam idem aduersarij fecissent, Triarios suos excitauerunt. *Qui enim, inquiunt, impositum ita Latinis, nisi armorum & aspectus paritas fuisset? At negamus ita esse, &*

Vegetius mecum libro III. Quibus scuta deerant, siue lapidibus manu iactis, siue missilibus, in hoc ordine dimicabant: quos Accensos, tanquam iuniores & posteà additos vocabant. *Vides ne Scuta quidem habuisse, & fundis aut iaculis modò pugnasse. Sed & Festus suprà inermes posuit, & veste solâ velatos. Quid ipse Liuius?* minimæ fiduciæ *hanc* manum *appellat, & infra ipsos Rorarios ponit. Apage igitur de Armis. Nec ea conspecta Latinis imposuerunt à similitudine aliquâ; sed ipse motus & progressus nouæ manus, vt oculi & sensus facilè falluntur in puluere illo campestri. Adde, quòd iacula fortasse primi prætenderint, velut Triariorum hastas. Ista de vtroque genere: quod desiisse natis iam Velitibus dixi, sed posteà tamen iterùm in Funditoribus & Sagittariis quasi resurrexisse. Nam Romani, promoto iam imperio, sociis in ciuitatem acceptis, prouinciis variis subiectis, Velites è suis scribere omiserunt: eorum loco vsi funditoribus, sagittariis, iaculatoribus, quos Baleares, Cretenses, Numidæ, & id genus nationes subministrarent. Itaque posteà crebra horum iterùm mentio: qui tamen inermes fuêre plurimùm, vt illi prisci. Suidas hoc adspectu verè scripsit:* Οἱ ῥωμαίων ψιλοὶ ἐφαπτίδας εἶχον, καὶ ζώσματα πρὸ τῶν μηρῶν: Romanorum leues milites sagula habebant, & cingula super femora. *Talem ego descriptum aut desculptum potiùs Funditorem adnoto, in monumento vetere: qui sagulo aut chlamydulâ reductâ, lapides sinu præfert. Tamen & alium etiam diligentiùs paullò ornatum, cui Galea, Scutum lunatum, & Ocreæ. Raros fuisse tales credo: etsi tamen in Suidâ etiam scriptor aliquis:* Οἱ ῥωμαίων ψιλοί, ἕκαστος αὐτῶν εἶχον ἐφαπτίδας, καὶ κνημίδα τε καὶ λογχάδιν, καὶ ἀκόντιον δι' ὅλου σιδήρου πεποιημένον: Romanorum leues sagula habebant quisque, & ocream *(nota singularè* vnam)* & lanceam, & iaculum totum è ferro. *Sed id aut inferiore alio æuo fuisse debuit, aut in facinore aliquo & expeditione semel sic vsurpatum. De Sagulo quidem, etiam Lucillius suprà docuerit, vbi* paludatus rorarius *dicitur, sic ornatus.*

*Sic & in alterâ figurarum hic obserues. Adde quæ de Ocreis. Pagina 101. linea 37.

„ An & Cæsaris, atque illo æuo.] *Noto Cæsarem discrimen ponere inter* Leues, *itemq;* Sagittarios *&* Funditores, *vt* III. *Ciuil.* Primùm sagittariis funditoribusque circũiectis, posteà leuis armaturæ magnâ multitudine missâ. *Iterùm alibi:* Magnum numerum leuis armaturæ & sagittariorum. *Sunt ergo* Leues *ei, nisi fallor,* Iaculatores.

,, Afrorum pleraque scuta sic fuisse.] *Quæ dicebant* Cetras, *aut* Citras: *vtramque enim scripturam inuenio. Virgilius:* Pagina 103. linea 33.

Læuas cetra tegit, falcati cominus enses.

Et in Appiani Lybico, Masanissa rex gestat ἐλεφάντινον, *id est* scutum è corio elephanti: *quod haud dubiè firmum, nec facile penetrari. Quid hodie Mauri? nónne vsum seruant, & habent lorea ista scuta, sed maiuscula & formata ferè in cor humanum? Atque ea calare aut pingere variè solent. quod etiam olim factitatum Silius indicat, libro* III.

Versicolor contrà cetra, & falcatus ab arte
Ensis Adyrmachidæ.

Versicolorem enim appellat, à variante hac picturâ. Britannis etiam Tacitus hæc scuta tribuit, & pugnare eos facit ingentibus gladiis, breuibus cetris. *Ostendit paruas fuisse: cuiusmodi & Hispanorum, qui vel maximè iis vsi. Strabo de Lusitanis:* Ἀσπίδιον δὲ αὐτοὺς δίπουν ἔχειν τὴν διάμετρον φασὶ, κοῖλον εἰς τὸ πρόσθεν, τελαμῶσιν ἐξηρτημένον: Clypeolum eos habere dicunt bipedali diametro, cauum antrorsus, loris suspensum. *Sed & in Diodoro Siculo etiam paruitas expreßè valdè ingeritur, de iisipsis:* Φοροῦσι δὲ ἐν τοῖς πολέμοις πέλτας μικρὰς παντελῶς, διαπεπλεγμένας νεύροις: Ferunt peltas in bellis omnino paruas, neruis intertextas. *Atque has addit scitè eos, contra ictus aut tela incidentia, circumferre: quod idem in Velite nostro est suspicandum. Itaque leuitatem iisdem Curtius iure tribuit, libro* III. Armati bipennibus leuibusque scutis, cetræ maximè speciem reddentibus. *Et in Suidâ legas:* Ὁ δὲ θυρεὸς τῶν Ἰβήρων εὔφορος: At scutum Hispanorum gestatu facile. *Sed erat etiam in Diodori verbis,* è neruis eas textas: *quod hodieq; fieri didici in Hispaniâ, munimine satis firmo. Simile, quod Strabo quosdam Lusitanorum,* νευρίνοις κράνεσι, neruinis galeis *vti scribit. Capimus Tacitum igitur, qui de Germanis, eorumq; arma abiiciens:* Ne scuta quidem ferro neruóue firmata: *& ostendit neruos solere intexi aut adtexi, tortos & duratos in ictum. Hispani itaque cetris vsi, nec tamen omnes. Cæsar quidem distinguit Commentario* I. *Ciuilium:* Præterea scutati citerioris prouinciæ, & cetratæ vlterioris Hispaniæ cohortes. *Pro iam dictis distinguit, & Lusitanis finitimisq; dat cetras; aliis, qui Gallis viciniores, scuta. Ea ipsa facie etiam Gallicana, ex Liuio, libro* XXII. Gallis Hispanisque scuta eiusdem formæ fermè erant, dispares gladij. *Idem Polybius, libro* III. Τῶν δὲ Ἰβήρων καὶ Κελτῶν ὁ μὲν θυρεὸς παραπλήσιος: Hispanorum & Gallorum scutum quidem adsimile. *Sed hoc vniuersè haud verum (quî potest? Gallorum scuta longa, Lusitanorum cetræ breues:) sed dumtaxat de Celtiberis, & consinibus eorum. Vlteriores, inquam, cetris; citeriores magis vsi scutis. Dixerat clarè Cæsar, postea reuocat: & eodem libro sequitur:* Hos leuis armaturæ Lusitani, peritique earum regionum cetrati citerioris Hispaniæ consectabantur. *Quid definiam? mutare, si ausim, & scribere:* cetrati vlterioris. *Nisi si alio adspectu* citeriorem *ibi dicit, quod potest. Addo, Hispanos qui cetris vsi, pulsasse eas rythmicè & cum cantu saltuq; hostem sic inuasisse. Mira & laudanda alacritas in periculo, viribusq; attollendis. Silius* III.

——misit diues Gallæcia pubem,
Barbara nunc patriis vlulantem carmina linguis,
Nunc pedis alterno percussâ verbere terrâ,
Ad numerum resonas gaudentem plaudere cetras.

Idem X. ——ac ritu moris Iberi
Carmina pulsatâ fundentem barbara cetrâ
Inuadit.

Diodorus pariter: Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις πρὸς ῥυθμοὺς ἐμβαίνουσι, καὶ παιᾶνας ᾄδουσιν, ὅταν ἐπίωσι τοῖς ἀντιτεταγμένοις: In prœliis ad rythmos incedunt, & pæanas cantant, cùm inuasuri sunt oppositos. *Nónne penè Laconum ritui respondet, qui ad tibiam & numeros ingreßi & congreßi? Et de cantu ac saltatione, etiam Gallos Germanosq; scio adhibuisse. Hæc de Cetrâ, quæ paullò aliter in Glossis optimis explicatur:* Ἄσπις λῃστική, citra. *Ita enim scribitur. quasi velint* Latronum *fuisse id scutum. Pro Peltâ paßim etiam sumunt, & pro eâ Latini reddunt. vt Liuius, libro* XXXI. Nocte cetratos, quos peltastas vocant, in insidiis abdiderat. *Vt contrà*

Plutar-

Plutarchus, qui cetratos *Lusitanorum*, πελταστὰς *Græcè conuertit. Nam vt ait idem Liuius, libro* XXVIII. Pelta cetræ haud dissimilis est. *Et de communi quidem Græcorum Peltâ hoc accipio, de quâ in occasione istâ dicam. Inuentum eius ab Iphicrate. vt Æmilius Probus in eius vitâ:* Cùm ante illum Imperatorem maximis clypeis, breuibusque hastis, minutis gladiis vterentur; ille è contrario Peltam pro Parmâ fecit, à quo posteà Peltastæ pedites appellati, vt essent ad motus concursusque leuiores. *In quibus verbis notes,* Parmam *eum reddere* τὴν ἀσπίδα, *aspicientem scilicet non ad modum, sed ad rotundam formam. Alioqui (mox dicam) ipsa* Pelta *Latinis, creberrimè* Parma. *Sed de inuentore illo etiam Diodorus libro* XV. Τῶν ἑλλήνων μεγάλαις ἀσπίσι χρωμένων, καὶ διὰ τοῦτο δυσκινήτων ὄντων, συνεῖλε τὰς ἀσπίδας, καὶ κατεσκεύασε πέλτας συμμέτρους: Græcis anteà magnis clypeis vtentibus, & ob id ad motus parùm aptis, ipse contraxit eos, & effecit modicas Peltas. *Hoc ita Iphicrates, & ob caussam dictam: contrà Philopœmenes posteà, qui grandiores clypeos reduxit, & spreuit Peltas. In vitâ eius apud Plutarchum leges: & hoc quoque, fecisse eum* μόνιμον καὶ βεβηκυῖαν μάχην ἀντὶ δρομικῆς καὶ πελταστικῆς: stabilem & gradu progredientem, pro cursoriâ illâ & peltasticâ. *Hæc Græcorum Pelta, formâ, nisi fallor, haud longè à Romanâ & velitari parmâ: etsi fortasse haud vsquequaque sic rotunda. Profero dubiè. quia iam dicta hoc euincere videntur, alia abnuere & contrà ire. vt apud Suidam:* πέλται, ἀσπίδια τετράγωνα: Peltæ, clypei quadranguli. *Apud Thucydidis Scholiastem:* Πέλτη, ἀσπὶς τετράγωνος. *Itaque hæreo: etsi Plutarchus etiam rotundam facere videtur in Numâ, vbi de Ancilibus:* Κύκλος γὰρ οὐκ ἔστιν, *inquit,* οὐδὲ ἀποδίδωσιν, ὡς πέλτη, τὴν περιφέρειαν, ἀλλ' ἐκτομὴν ἔχει γραμμῆς ἑλικοειδοῦς: Non enim circuli formâ sunt, nec reddunt, vt pelta, circumferentiam, sed incisionem habent lineæ flexuosæ. *Omnino parum claret mihi de communi Græcanicâ Peltâ: magis de* Thraciâ, *quam reperire est crebrò. Imò propriè velut istis adtributam. vt in Hesychio:* πέλτη, θράκιον ὅπλον: Pelta, Thracia armatura. *Latini* Parmam *ferè reddunt. & est in Glossis:* Parma, θρᾳκικὸν ὅπλον. *In Festo:* Thraces gladiatores, à similitudine Thraciarum parmularum. *Iis enim gladiatores certi Romæ armabantur. Martialis:*

Hæc quæ sæpè solet vinci, quæ vincere rarò
Parma, tibi scutum pumilionis erit.

Non ipse parmularius, nec Thracum fautor; eoq; illudit obiter iis, & simul ostendit paruam fuisse, & velut scutũ pumilioni. De eâ paruitate in omni Peltâ, opinor, sensit Statius, libro VII. *cùm dixit,*

Sæuaque difficiles excludere vulnera peltas.

Sed quæ forma huius? an quæ communis illius? minimè, nec opus fuisset agnominatione discernere. Ad ancilia accessit, etsi lateribus minus, nisi fallor, incuruis aut reductis. Accessisse quidem Dionysius satis indicat, cùm Saliis adsignat πέλτην θρᾳκίαν, peltam Thraciam: *quos pro comperto est ancilia gestasse. Pergit etiam describere:* ἡ δέ ἐστι ῥαβδωειδεῖ θυρεῷ, στενωτέρους ἔχοντι τοὺς λαγόνας, ἐμφερής: Ea verò est virgato scuto, quod latera arctiora habeat, adsimilis. *Atquin Ancilia à Peltâ abiunxit suprà Plutarchus. Scimus, sed à communi: nec eam vult omnino repræsentasse. Porrò Ancilia cuiusmodi, adi Festum qui doceat: tum etiam vide hunc ab antiquitate Nummum. Sed amplius etiam aliquid in Thraciâ Peltâ noto. non fuisse videlicet sic incisas tantùm, sed etiam leuiter sinuatas & introrsum curuantes. Planæ, inquam, non fuerunt. Id colligas è Plinianis istis, libro* XXXIII. *de Speculis:* Multumque refert, vtrùm concaua sint, & poculi modò, an parmæ Threcidicæ. *Faciunt differentiam in aspectu, inquit, specula, plana & concaua: iterumq; concaua, siue vt poculum protuberantia extrorsum, siue vt parma Thracia, introrsum. Estne illa mens, an de cauitate aliâ poculi aut scyphi sentit? sed tamen dissimili à cauitate parmæ. Hæc ita posita, sed timidiùs: magis certò adfirmare habeo de Amazonicâ Peltâ. Ea enim & à prioribus distincta. Virgilius nominat:*

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Orientis & Occidentis: & si fuisset, non militi priuatim congruebat. Puto indicari, è legione gemellâ fuisse: quoniam duæ velut aquilæ in vnam sic mixtæ. Hæc insignia aliis etiam gentibus nota. Silius de Saguntino quodam, libro primo:

Centum angues idem cælatum insigne gerebat
In clypeo.

Idem libro IIII. de Chryxo quodam, Gallo:

———in titulos Capitolia capta trahebat,
Tarpeioque iugo, demens, & vertice sacro
Pensantes aurum Celtas vmbone ferebat.

De iisdem quidem Gallis etiam Diodorus suprà scribebat, scuta habuisse πεποικιλμένα ἰδιοτρόπως: variegata insigni aliquo proprio. *Bene, de proprio. nam & communia quædam gentibus, legionibus, cohortibus erant: quod in Notitiâ imperij disces. Item è Vegetio, libro II. cap.* XVIII. Ne milites in tumultu prœlij à suis contubernalibus aberrarent, diuersis cohortibus diuersa in scutis signa pingebant, vt ipsi vocant, δίγματα, sicut etiamnunc moris est fieri. *Porrò ab illis peculiaribus nata insignia & argumenta hæc familiarum, quæ in vsu esse dicam, an abusu? Ignauissimi vsurpant. & quos meliore iure increpes, quàm suum illum Africanus Scipio. qui* cùm ornatum scutum *(verba Frontini)* elegantiùs cuiusdam vidisset; dixit non se mirari, quòd tantâ curâ ornasset, in quo plus præsidij, quàm in gladio haberet. *Ista de Insignibus: addo de Inscriptionibus. Nam & ea Romanis fuit, & soliti ferè nomina quædam in iis scribere. Primò Imperatorum, sub quibus merebant. Hirtius de bello Alexandrino:* Cn. Pompeio se prouinciam recuperare velle præ se ferebat. Id quâ mente fecerit, coniecturâ sciri non potest. Certè hoc præ se Thorius ferebat: milites adeò fatebantur, vt Cn. Pompeij nomen in scutis inscriptum haberent. *Atque ita Dio Cassius vt rem nouam scribit, Antonium adeò addictum nexumq; Cleopatræ fuisse,* vt milites Romanos in satellitio haberet, omnesque in suis scutis nomen eius inscripserint. *Hoc libro L. scribit, & alibi (libro XLVIII.) eundem ritum tangit, de M. Titio. Secundò, Centurionum etiam nomina inscribebant, atque adeò & sua. Vegetius loco dicto:* Præterea in aduerso scuto, vniuscuiusque militis, literis nomen erat adscriptum, addito ex quâ esset cohorte, quáue centuriâ. *Dio in Domitiano:* Ἰουλιανὸς τ᾽ ἄλλα τε παρεσκευάσατο εὖ, καὶ τοὺς στρατιώτας τότε ἑαυτῶν ὀνόματα καὶ τὰ τῶν ἑκατοντάρχων ἐπὶ τὰς ἀσπίδας ἐπιγράψαι ἐκέλευσεν, ἵνα ἐκφανέστεροι οἵ τι ἀγαθὸν αὐτῶν ἢ κακὸν ποιοῦντες γένωνται: Iulianus cùm alia benè instituit, tum & milites iussit sua & Centurionum nomina scutis inscribere, vt nobiliores essent qui strenuum aut ignauum aliquid fecissent. *Talia igitur & insignia, & indicia, cùm in Scutis; non mirum ea curiosè cauteq; habita, & contra nimbos, puluerem, talesq; iniurias tecta. Id Cæsar nos docet, Commentario II.* Hostiumque tam paratus ad dimicandum animus, vt non modò ad insignia accommodanda, sed etiam ad galeas induendas, scutisque tegmenta detrahenda tempus defuerit. *Vbi* Insignia *acceperim quibus miles à Centurione, aut inter se, distinguitur, & maximè* Cristas. *Ita enim idem Cæsar Comment. VII.* Cæsar tectis insignibus suorum, occultatisque signis militaribus. *Insignia à Signis disparat, & commodè acceperis illa eminentia & conspecta. Sed ad* tegmenta *(Cæsar palàm sic appellat) vt redeam: idem Plutarchus clarissimè, in Lucullo. qui cum exiguis copiis in Tigranem iens, cùm rex ille fastu cæcus fugere eum putaret & iter ingredi; Taxiles quidam, gnarus Romanæ militiæ,* Ἀλλ᾽ ὦ βασιλεῦ, ἔφη, οὔτ᾽ ἐσθῆτα λαμπρὰν οἱ ἄνδρες λαμβάνουσιν ὁδοιποροῦντες, οὔτε θυρεοῖς ἐκκεκαθαρμένοις χρῶνται, καὶ κράνεσι γυμνοῖς, ὥσπερ νῦν, τὰ σκύτινα τῶν ὅπλων σκεπάσματα περισπάσαντες. ἀλλὰ μαχουμένων ἐστὶν ἡ λαμπρότης αὕτη, καὶ βαδιζόντων ἤδη πρὸς τοὺς πολεμίους: At ô rex, inquit, neque vestem nitidam viri isti capiunt iter ingredientes, neque scutis splendentibus, & nudis galeis vtuntur; vti nunc, cùm coriacea detraxerint armorum tegimenta, sed reuera pugnaturientium hic splendor est, & in hostes iam euntium. *En clarè tibi totum ritum, & cuiusmodi etiam quáque materie illa tegmenta. Tangit Frontinus IIII. Stratag. cap. I. de Manio Curio:* Quattuor legiones eduxit armatas, & consistere, omnibus detectis armis, velut in acie, iussit. *Ante aciem igitur, siue in viâ, siue*

siue in castris tegebant. Iosephus libro v. *Excidij, cùm Romani, iussu Titi Vespasiani, lustrarentur, vt pecuniam acciperent:* Οἱ δὲ, *inquit,* ὥσπερ ἔθος, ἀποκαλύψαντες τὰ ὅπλα θήκαις ἐσκεπασμένα τέως, κατάφρακτοι προσῄεσαν: Illi verò, vt mos est, arma sua detegentes, thecis hactenus inclusa & tecta, vndique armati prodibant. *Sed nescias, an illic non tam viatoria hæc inuolucra, quàm Armamentarium aut similia repositoria intellegat in castris: quia nominat* θήκας. *In Cæsare* II. *Ciuilium similis ambiguitas:* Cùm, *inquit,* alius discessisset, alius ex diutino labore quieti se dedisset; arma verò omnia reposita contectaque essent: portis se foras hostes erumpunt. *Et sanè in Tacito etiam lego, in castro Prætorio recondita arma, nec nisi iussu capta. De Othone,* I. *Historiarũ:* Aperire deinde armamentarium iussit, capta statim arma, sine more & ordine militiæ, vt prætorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur. *Nota hîc quoque de* Insignibus, *quod prædixi. Cùm autem sic reposita in vno loco arma, etsi per centurias manipulosq́;, opinor, digesta, non tamen frustrà militum nomina inscripta scutis, ne qua fraus vel error in recipiendis. Nam potuit & hæc ritus eius esse caussa. Sed de tegminibus istis, breuiter etiam Cicero libro* II. *De naturâ deorum:* Scitè autem Chrysippus, vt clypei causâ inuolucrum, vaginam autem gladij; sic, præter mũdum, cetera omnia aliorum esse causâ generata. *Quod cùm è Chrysippo sumpserit, liquet Græcis fuisse quoque talem morem. In Curtio quidem lego, cùm in viâ milites essent,* Patronem, Græcorum ducem, præcepisse suis, vt arma quæ in sarcinis anteà ferebantur, induerent, ad omne imperium suum parati.

DIALOG. III.

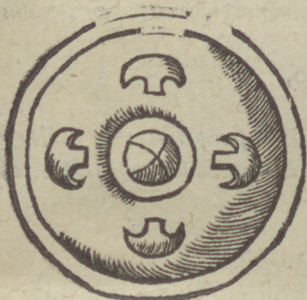
Pagina 114. linea 23.

„ Minorem alium, quem Pugionem Latinâ voce Tacitus.] *Taciti verba* XI. *Annalium:* Ferunt militem, quia vallum non accinctus, atque alium quia pugione tãtùm accinctus foderet, morte punitos. *Hunc minorem gladium ad sinistram latum video in imaginibus quibusdam, aliter ac Iosepho dictum: more scilicet toto eo, vt monui, variante. Sed en militem è columnâ Antonini, vtrimque sic cinctum. Hunc gladiolum Græci* παραμήριον *vocant, quia pendulus sic ad femur. Leo Imperator:* Habeant spathas Romano more ab humeris pendentes, & parameria. *In Glossis:* μάχαιρα, παραμήριον; sica. *Iunctim hoc malim, & rescribi:* μάχαιρα παραμήριος. *Nam de omni machærâ, falsum sit. Ita in iisdem restrictè,* παραζώνιος μάχαιρα, sica. *Sozomenus in Ecclesiasticâ historiâ, de Gerontio quodam Romano:* σπασάμενος τὸ παρὰ τὸν μηρὸν ξιφίδιον: distringens gladiolum, qui ad femur. *Et nostri aliquot hodie pugiunculos ita ferunt. Iidem Græci* παραζώνιον *dicunt, quia ad zonam, & ab eâ pendet. In Martiali Lemma est,* Parazonium, *& subscriptum:*

Militiæ

Et Seneca Tragicus: ——lunatâ latus Protecta peltâ. *Isidorus:* Pelta, ſcutum breuiſſimum in modum lunæ mediæ. *Nota in eo paruitatem obiter : & ſpeciem, quæ eſt dimidiatæ lunæ. Satin' certò? nec aliud diſcrimen? Imò eſt, nec leuiter debebat ſic defungi. Poëtæ, qui lunatas dicunt, excuſandi ſunt ſi non magis exprimunt, nec commodè poſſunt. Ego faciam, & didici ex lapidibus aut monumentis priſcis, bilunem fuiſſe hanc Peltam: id eſt, duplici ſemilunâ inſignem. Hoc cùm marmor quoddam in Pontificiis hortis docet, vbi Amazonum pugna expreſſa, & cum eiuſmodi ſcutis: tum clarè Marcianus Capella, libro* VI. *qui partem Italiæ extremam, quæ Brutios habet*, læuorſum ſe flectere *ſcribit*, & duobus promuntoriis peltæ Amazonicæ formam reddere: dextro autem cornu Leucopetram tendere, læuo Lacinium. *Adi, ſodes, vel Ptolomæi vel alias tabulas, videbis duplicem ibi ſinum reddi, cum medio diſcrimine & eminentiâ, vti in formis ſubiectis reddo. Dicit quidem ibidem paullo antè Capella*, Italiam lunatam & quodam hemicyclo in promuntorium memoratum (*Brutiorum*) circumferri. *Sed ne imponat, ſemicirculi igitur ſimplicis formâ Peltam eſſe: alius enim ibi adſpectus, & ſinum totum reſpicit qui Brutios à Salentinis ſeiungit, ſiue etiam extremum Brutiorum litus. Vtrumque eſt tale: at noſtra hæc Pelta, ſic in dicto marmore expreſſa. Item altera ſuprà pariformis, ſed paullò magis diffuſa, in Funditore quem dedimus: denique & pluſculæ in Notitiâ imperij, inter inſignia quibus numeri aut cohortes vſæ. vt* VESONTES, MENAPII, *aliiq; Nec plura nunc de Peltis, niſi quòd moneo è collo pependiſſe loris: quod etiam Strabo in Cetris dixerat ſuprà. Plutarchus in Æmilio:* Τῶν μακεδόνων τὰς πέλτας ἐξ ὤμων περισπασάντων: Macedonibus peltas ex humero detrahentibus, & demittentibus. *quod fiebat, cùm aptarent ſe pugnæ. Talia & Xenophon de Thracibus fugientibus, lib.* VII. reieciſſe Peltas in dorſum.

DIALOG. II.

„ Anſa remanſerat ſola.] *Vnam Anſam nominat; atqui duæ plerumque fuêre in ſcuto grandiore. Græci* ὄχανον *dicunt, à tenendo. Euſtathius:* Ὄχανον, τὸ τῆς ἀσπίδος, κράτημα. *Herodotus id inuentum Caribus aſſignat lib.* I. Καὶ ὄχανα ἀσπίσι οὗτοί εἰσι οἱ ποιησάμενοι πρῶτοι. τέως δὲ ἄνευ ὀχάνων ἐφόρεον τὰς ἀσπίδας, τελαμῶσι σκυτίνοισι οἰηκίζοντες περὶ τοῖσι αὐχέσι τε, καὶ τοῖσι ἀριστεροῖσι ὤμοισι περικείμενοι: Anſas ſcutorum hi ſunt qui primi fecerunt. Eouſque enim ſine anſis ferebant clypeos, vinculis è loro ſuſpendentes circà collum, & humeris ſiniſtris circumponentes. *E ferro iſtas facit Suidas:* Πόρπαξ, ὁ ἀναφορεὺς τῆς ἀσπίδος. ὡς δέ τινες τὸ δῆκον μέσον τῆς ἀσπίδος σιδήρειον, ᾧ κρατεῖ τὴν ἀσπίδα ὁ στρατιώτης: Porpax, lorum quo ſcutum ſuſtollitur. vt alij dicunt, ferrum paruum quod ſcutum medium tranſit, & quo tenet ipſum miles. Pagina 109. linea 12.

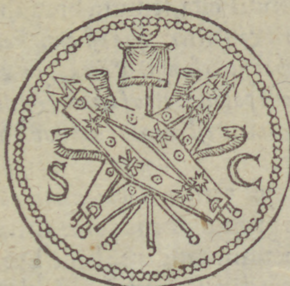
„ Germani habuêre.] *Quorum ſcuta grandia, vti & Gallorum. Tacitus:* Immenſa ſcuta, enormes haſtæ. *Sed de longitudine id maximè capiendum. vt de Gallis Diodorus:* Θυρεοῖς χρῶνται ἀνδρομήκεσι, πεποικιλμένοις ἰδιοτρόπως: Scutis vtuntur ad hominis longitudinem, pro cuiuſque ingenio pictis. *Virgilius de hiſdem:* Pagina 110. linea 4.

——ſcutis protecti corpora longis.

Et Ouidius VI. *Faſtorum:*

Iacta ſuper galeas ſcutaque longa ſonant.

Strabo: Θυρεὸς μακρὸς, καὶ λόγχαι κατὰ λόγον: Scuta longa, & lanceas ad proportionem: *Sed longa tamen magis, quàm lata. ex Liuio clarè, lib.* XXXVIII. Scuta longa, ceterùm ad amplitudinem corporum parùm lata, & eaipſa plana, malè tegebant Gallos. *Polybius hoc ipſum libro* III. Τὸν γαλατικὸν θυρεὸν οὐ δυνάμενον τὸν ἄνδρα περισκέπειν: Scutum Gallicanum, parùm aptum, hominem totum tegere. *Tacitus & alterum illud de planitie*

indicat, dum scribit Germanis fuisse pro Scutis, tenues & fucatas colore tabulas. Ita isti: Plutarchus tamen Cimbris Theutonisq; dat θυρεοὺς πλατεῖς, scuta lata. Sunt nummi ad illam formam:

Pagina III. linea 33.

„ Ferreus vmbo.] Cùm de Vmbone aliisq; accuratè ita Polybius, cur silet de ornatu Scuti & picturâ? Solent enim Græci, Romani, Barbari varias formas aut colores scutis addere; siue ad insigne vt cognobiles essent, siue ad decorem. Vetus ritus. & quem heroicis quoque temporibus video obtinuisse. Plutarchus Vlyssem ait Delphina in scuto habuisse, libello De sollertiâ animalium: Lycurgus tridentem adsignat Palamedi. Herodotus originem rei ad Cares refert libro I. Κᾶρές εἰσι, inquit, οἱ καταδέξαντες ἐπὶ τὰς ἀσπίδας τὰ σημεῖα ποιέεσθαι. Cares sunt qui ostenderunt signa scutis imponere. Strabo idem libro XIIII. & Ἐπίσημα ipse appellat, Insignia seu Notas. Sequenti æuo multa exempla. vt in Græcis, Plutarchus scribit, eum qui Lysandrum interfecit, insigne clypei draconem habuisse: eoque oraculum monuisse, vt Draconem vitaret. Idem de Spartano quodam, qui clypei insigne Muscam haberet, viuâ nihilo maiorem: cumq; irrideretur ab aliis, quasi ab ignauiâ & metu ita faceret, ne hosti conspicuus esset: Imò, inquit, vt agnoscar. Vsque eò enim accedo, vt cernere cominus possint signi mei modum. Athenæus de Alcibiade, scutum ex ebore & auro confectum habuisse, & in eo Cupidinem pro insigni, qui brachiis fulmen complecteretur. Ad poëtas si abeam, quis finis? Ij deos, homines, animantes, alia intexunt, & penè quidquid in rerum naturâ. Sed Romanos videamus. quos vetustos Propertius negat ita cultos fuisse, libro IIII. eleg. XI.

Lib. XII.

Picta nec inducto fulgebat parma pyropo,
Præbebant cæsi baltea lenta boues.

Non vult pro temporis sui luxu, pyropo scuta ornata; siue lapide ipso, siue potiùs colore rutilo & flammante. Talis enim in fulmine, quod crebrum valdè, & quasi de more, in Romanis scutis. Sed tamen antè de Tatio rege Sabino, idem poëta scripserat:

Pictaque per flauas arma leuare iubas.

Et scutum intellegit. in quo iam olim imagines etiam Iuuenalis agnoscit:

Pendentesque deos perituro ostenderet hosti;

Romulum & Remum de lupâ pendentes: & ostenderet, nempe admoto scuto. Sed & maiorum facta expressa. vt de Scæuolâ quodam Silius libro VIII.

Scæuola, cui diræ cælatur laudis honorâ
Effigie clypeus. flagrant altaribus ignes,
Tyrrhenûm valli medio stat Mucius, irâ
In semet versâ.

Aut imagines eorum. vt de Scipione Africano idem libro XVII.

Terribilem ostentans clypeum, quo patris, & vnâ
Cælarat patrui spirantes prœlia dira
Effigies.

Sed & proprias fortasse laudes & facta cælabant: quod liber de bello Hispaniensi, etsi parùm integer, subiicit, de singulari congressu insignium duorum militum: Cùm ad dimicandum in planitiem se contulissent, scutorumque laudis insignibus præfulgens opus cælatum. Quinetiam oculis intueri est, in columnâ Traiani, scuta quædam coronis variis ornata. quas equidem donaticas fuisse arbitror, & eo indicio latas. Adnotaui & alibi (puto columnâ Antonini) duplicem aquilam, concorporatam sic vt in imperij insignibus hodie solet. Quâ caussâ? nec enim tunc duplex illud imperium

Orientis

Græci hoc genus Copidas vocarunt? Dubius sum, & hæreo an non potiùs alio & inuerso fuerint flexu. Ita enim Curtius describere videtur, & cum falcibus componit, libro VIII. Copidas vocabant gladios leuiter curuatos, falcibus similes, quîs appetebant belluarum manus. *Claudianus eos intellexit, de laudibus Stiliconis libro* I.

——non falce Gelonus,
Non arcu pepulêre Getæ.

Ij enim populi, & finitimi, talibus de more vsi. Statius poëta II. *Achilleidos:*

——quo turbine cestum
Sauromates, falcemque Getes.

Ecce Getis tribuit, id est Dacis. & in columnâ Traiani non aliis gladiis isti pugnant. Vide & hunc typum.

Quod autem in Statij versu cestum *legitur, fateor mihi incertum esse. & aliâs* contum *supponere volui, aliâs* restim. *Cestuum profectò in acie rem esse, nondum mihi lectum. at contis eos pugnasse, indubium: & in Silio,* pondera conti Sarmatici: *etiam apud historicos, in eorum rebus. Sed de* resti, *id est laqueo, magis placeat: & peculiare hoc iis & finitimis videtur. Pausanias de Sarmatis, libro* I. Καὶ σειρὰς περιβαλόντες τῶν πολεμίων ὁπόσοις ἂν τύχοιεν, τοὺς ἵππους ἀποστρέψαντες ἀνατρέπουσι τοὺς ἐνσχεθέντας ταῖς σειραῖς: Et laqueos iniicientes in quemcumque hostium possunt, equos deinde auertentes deiiciunt detrahuntque implicitos sic & illaqueatos. *Sozomenus de Scythâ quodam, libro* VII. *Eccles. Hist. cap.* XXV. Parato in hoc laqueo, ad scutum alligato, sicuti solet in hostes, alteri cuidam dum loquitur, sublatâ manu dextrâ funem immissurus erat, vt ad se traheret. *De Scythis Alanis, hoc ipsum Iosephus, libro* VII. *Excidij. narratque Alanos istos in Mediam irrupisse. quibus obuius factus rex Teridates, pænè viuus in eorum venit potestatem.* Βρόχον γὰρ, *inquit*, αὐτῷ τὶς πόῤῥωθεν περιβαλὼν ἔμελλεν ἐπισπάσειν, εἰ μὴ τῷ ξίφει θᾶττον ἐκεῖνος τὸν τόνον κόψας, ἔφθη διαφυγεῖν: Laqueum enim aliquis procul cùm ei iniecisset, tracturus ad se erat, nisi ille gladio celeriter abscidisset funem, & occupasset fugere. *Hegesippus de iisdem, libro* V. *cap.* I. Laqueos iacere, atque hostem innectere, ars Alanis bellandique mos est. *Valerius Flaccus aliam eius oræ gentem, Anchates, facit sic bellare, libro* VI.

Doctus & Anchates patulo vaga vincula gyro
Spargere, & extremas laqueis adducere turmas.

Denique & Persarum quibusdam simile adscribit Herodotus, quos Sagartios *appellat.* Ij, *inquit libro* VII. reste vtuntur è loris confectâ, & cum hoste congredientes iniiciunt eas, in summo laqueum habentes, quibus aut equum aut ipsum implicantes, ad se trahunt. *Notus Statiano illo æuo mos fuit, & in multo sermone, ob pugnas tunc cum iis gentibus. eoque & in Amphitheatra deductus, & gladiatores dati hoc exemplo. Isidorus*: Laquearij, quorum pugna erat fugientes in ludo homines, iniecto laqueo impeditos consecutosque prosternere. *Addes Suidam in voce* Σειραῖς.

DIALOG. IIII.

» Et credo reuera æuo hæc talia mutasse.] *Adeò vt in monumentis priscis vix putem conspici priscum hoc & Polybianum Pilum. Fortasse leuiora illa Vegetiana, sed & perrarò: nec miror. nam ipse Vegetius desiisse iam pœnè suo æuo ostendit; & post descriptionem illam Pili (libro* I. *cap.* XX.) *addit*: Cuius generis rara apud nos iam sunt tela. *Nominant scriptores inferioris æui, fateor: sed videndum, ne in alium sensum. Vt in ipso Vegetio, cùm scribitur libro* II. *cap.* XV. Quod pilum vocabant, nunc spiculum dicitur: *satis indicat Pili vocem aliò iuisse. Item libro* I. *cap.* XX. Sciendum cùm missilibus agitur, sinistros pedes inantè milites habere debere: sed cùm ad pila, vt appellant, venitur, & manu ad manum *Pagina* 121. *linea* 10.

gladiis

gladiis pugnatur, tunc dextros. *Pila missilibus opponit, & in pugnâ statariâ vsurpat. Quid te trabo? credo hastas tunc sic dictas. Vide quæ noto infrà libro* IIII. *Dial.* I. *pag.*xxvj. *& adde Panegyricum Iuliano dictum* : Iuuenes cum gladiis atque pilis, non custodiæ corporis sunt, sed quidam Imperatorius ornatus. *Illi verò custodes Cæsarei, non pila sed hastas ferebant, ex Suetonio aliisq;. Moneo hodie tamen perseuerare apud nos Belgas vocem Pili, qui sagittam sic vocamus.*

DIALOG. V.

Pagina 124. linea 13. „ Argenti aliquid mixti in cristis, vel auri.] *Ita Silius de Chryxo Celtâ, libro* IIII.

Auro virgatæ vestes, manicæque rigebant
Ex auro, & simili rutilabat crista metallo.

Pagina 126. linea 7. „ Maiores nostri studiosè.] *Ita est. & galeæ istæ quæ scutis imponuntur, familiarum antiqua digmata, originem habent à multifariis istis cristis. Mira enim lasciuia. & alius* cornua *sumebat, quasi ad impetendum & terrendum: vt de Pyrrho rege in textu rettuli. Addo & de Philippo Macedone: de quo Liuius libro* XXVII. In arborem illatus impetu equi, alterum cornu galeæ ad eminentem ramum perfregit. *De cornu isto, pro insigni, capio. sicut Afri cuiusdam, in honorem Ammonis, ornatus describitur à Silio libro* XV.

Casside cornigerâ dependens infula.

Sed & in Virgilio est, libro XII.

Ensemque, clypeumque, & rubræ cornua cristæ.

aliâ tamen fortassis mente, & cristæ ipsæ plumeæ sectæ & diuisæ intelleguntur velut in cornua. Suidas tale : Κέρας οἱ παλαιοὶ τὴν τρίχωσιν ἐκάλουν : Cornu, veteres capillos aut iubas vocabant. *At in nostris hodie Galeis quàm crebra cornua? aliæ animalium partes? sæpè capita? Quæ omnia olim in Gallorum & Germanorum cottidiano ritu. Diodorus de Gallis*: Κράνη χαλκᾶ περιτίθενται, μεγάλας ἐξοχὰς ἐξ αὐτῶν ἔχοντα, παμμεγέθη φαντασίαν ἐπιφέροντα τοῖς θεωμένοις. τοῖς μὲν γὰρ πρόσκειται συμφυῆ κέρατα, τοῖς δὲ ὀρνέων ἢ τετραπόδων ζώων ἐκτετυπωμέναι προτομαί : Galeas æreas capiti circumponunt, quæ magnas eminentias verticesque habent, & magnificam opinionem spectantibus obiiciunt. Aliis enim naturalia cornua apposita sunt, aliis auium aut quadrupedum animalium expressæ effigies. *Plutarchus de Germanis, in Mario*: Κράνη μὲν εἰκασμένα θηρίων φοβερῶν χάσμασι καὶ προτομαῖς ἰδιομόρφοις ἔχοντες, ἃς ἐπαιρόμενοι λόφοις πτερωτοῖς εἰς ὕψος, ἐφαίνοντο μείζους : Galeas habentes quæ assimilarent terribilium ferarum rictus, aut alias peculiares facies, easque cristis pennatis exstruentes, maiores, quàm erant, apparebant. *Etsi hoc paullò diuersum est à Diodoro. & vult iste, vt verba sunt, galeas ipsas fuisse aut è feris, aut in eas formatas. Id enim quoque solent, detractas ita exuuias ferinas, ipsosq; biantes rictus capiti imponere. Apud Suidam scriptor* : Οἱ δὲ πάρθοι τὰς κεφαλὰς τῶν θηρίων ἁρμόσαντες τοῖς κράνεσιν, ἐχρῶντο τοῖς τῶν θηρίων χάσμασι : Parthi capita ipsa ferarum galeis adaptantes, vtebantur earum rictibus. *Statius libro* III.

——ore ferarum
Et rictu horrificant galeas.

Pagina 126. linea 15. „ Cristas aliquot è monumentis vide.] *Non tamen hîc Polybianæ illæ expressæ, nec triplices. Polybij verba siquis attendit, dixerit magis pennas erectas fuisse, altas sesquipedem: cuiusmodi & Turcæ hodie gestant.*

DIALOG. VI.

Pagina 131. linea 14. „ A Dousâ nostro emendatus, ærato.] Nec aurato *tamen sperno: quoniam & loricas auratas lego, & Parthia metalli eius diues.*

„ Exstat

Militiæ decus hoc, & grati nomen honoris,
Arma Tribunitium cingere digna latus.

Cui non is sensus, quasi soli Tribuni gestassent (errant qui arbitrati sunt:) sed laudat illud suum parazonium, & ita fabrum cultumq́ vult, vt vel Tribuno sit dignum. Ornare enim auro & argento solent, quisque pro fortunâ. Herodianus de Seueri militibus: Τά τε ξιφίδια περιαιροῦσιν αὐτῶν ἃ παρηώρηντο τῷ ἀργυρίῳ καὶ χρυσῷ κεκοσμημένα: Et gladiolos iis (*Iuliani militibus, Prætorianis*) abstulerunt, quos suspensos gestabant auro & argento cultos. *Abstulerunt, inquam, tanquam militiâ iam exauctorarent, discingerentq́. Idem* παραζωστρὶς *Hesychio*: παραζωστρὶς, μικρὰ μάχαιρα: Parazostris, parua machæra. *Vegetio hoc ipsum est* Semispatha. Habebant (*inquit lib.* I. *cap.* XV.) gladios maiores, quos Spathas vocabant, & alios minores quos Semispathas. *Nec verò Romani sic tantùm, sed veteres etiam Græci. In Homero est, de Agamemnone, Iliad.* γ.

——ἐρυσσάμενος χείρεσσι μάχαιραν,
ἥ οἱ πὰρ ξίφεος μέγα κουλεὸν αἰὲν ἄωρτο:
——manibus strinxitque machæram,
Quæ iuxta gladij vaginam dependebat.

Eustathius pro nostrâ re explicat, & vult intellegi Παραξιφίδα *siue* ἐγχειρίδιον, *Herodotum aduocat*: καὶ ἐγχειρίδια παρὰ τὸν δεξιὸν μηρόν: Et pugiones ad dextrum femur. *Nam & Persæ vsi, estq́ eorum Acinaces. Iulius Pollux ita docet*: Ἀκινάκης, περσικὸν ξιφίδιόν τι τῷ μηρῷ παρηρτημένον: Acinaces, Persicus gladiolus quidam, femori adaptatus. *Moschopulus item, in vocibus Atticis*: Ἀκινάκης, ἐγχειρίδιον βαρβαρικὸν, ὃ φασὶν οἱ ἕλληνες παραμαχαιρίδιον: Acinaces, pugio barbaricus, quem Græci dicunt Paramachæridium. *Denique in Suidâ exponitur,* μικρὸν δόρυ περσικόν: *etsi malè. Non ergo magnus ille gladius, quo Turcæ atque Orientales hodie vtuntur, ex istorum quidem mente. Hispani iisdem etiam vsi, vt monet Diodorus lib.* VI. ξίφη δὲ ἀμφίστομα, καὶ σιδήρῳ διαφόρῳ κεχαλκευμένα φοροῦσιν, ἔχοντες σπιθαμιαίας παραξιφίδας, αἷς χρῶνται κατὰ τὰς ἐν ταῖς μάχαις συμπλοκάς: Gladios ferunt ancipites & vtrimque incidentes, ferro præstantissimo factos; habentes & gladiolos duodecim digitorum adiunctos, quibus vtuntur iunctâ pugnâ & in complexu. *Et an non Romani, vt maiorem gladium, sic minorem ab Hispanis? maximè cùm & modus ille Spithamæ vtrobique sit, quem Iosephus dixit. Ab illis, an à Gallis: cùm & hi vsi. Claudium Quadrigarium sic exaudio, apud Agellium libro* IX. Gallus quidam nudus, præter scutum & gladios duos. *Nam duos tribuit, & puto alterum minorem. De Germanis quidem (& mores plerique tunc iidem) Dio clariùs hoc asserit, pugnâ Cæsaris in Ariouistum*: Adeò autem cum impetu Romani eos inuaserunt, vt nec contis, nec gladiis illis longioribus vti possent. imò multi etiam vsu breuiorũ gladiorum (τῶν βραχυτέρων ξιφῶν) priuati, manibus & dẽtibus depugnarent.

» Ab humero, non à medio cingulo pendebant.] *Veteri & heroico ritu. Homerus*: Pagina 115. linea 13.

Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον:
Circum humeros iecit clauis gladium argentatis.

Virgilius: Tum lateri atque humeris Tegeæum accommodat ensem.

Ideò Festus Arma *dicit* appellata, quòd ex armis, id est humeris pendêrent, vt gladius. *Sed & vetera monumenta passim ostendunt, & procaciores militum hodie vsurpant. Loris autem latioribus dependebant, & id* Baltei, *vel* Baltea. *Virgilius*:

—humero cùm apparuit alto
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis.

Sidonius libro IIII. *epist.* XX. Penduli ex humero baltei. *Silius libro* X.

——tergo quà balteus imo
Sinuatur, coxaque sedet munimen vtraque.

Qui versus tamen indicat cingulum etiam commune, & quo in orbem ambimur, Balteum *item appellari. quod verum est: & de vtroque Isidorus*: Balteus dicitur non tantùm quo cingimur, sed etiam à quo arma dependent. *Ab hac similitudine zona illa cælestis*, Balteus *Manilio*:

Sed nitet ingenti stellatus balteus orbe.

Hunc autem singularie milites ornabant, eoq; velut militiæ præcipuo insigni superbiebant. Bullis honestari plerumque solet, ex argento, auro, interdum & gemmis. Inde Varro Balteum *format,* quòd cingulum è corio habebant bullatum. *Virgilius de illo Pallantis.* ——— notis fulserunt cingula bullis. *Calpurnius in Bucolicis:*

Alternat vitreas lateralis cingula bullas.

Cingulam *dicit, nouo genere. vt & Glossæ:* ζωςὴρ, cingula, balteum, cingulum. *Bullæ autem istæ quid, ex Isidoro discas:* Bullæ, *inquit,* quòd similes sint rotunditate bullis, quæ in aquâ vento inflantur. *Et tales Plauto sunt:* Iussin' bullas has foribus dari in splendorem? *Item Ciceroni in Verrem. Sed illæ forium ex ære, & vt capita clauorum: hæ meliore, vt dixi, metallo. Liuius de Samnitibus:* Auratæ vaginæ, aurata baltea illis erant. *Plinius:* Capuli militum, ebore fastidito, cælantur argento, vaginæ batillis, baltei laminis crepitant: *Virgilius:* ——— phaleras Rhamnetis, & aurea bullis Cingula. *Ausonius in Cupidine suo:* ——— auratâ fulgentia cingula bullâ. *Trebellius Pollio in Salonino:* Cùm cingula sua plerique militantium ponerent horâ conuiuij, Saloninus puer his auratos constellatosque balteos rapuisse perhibetur: atque hinc tractum, vt deinceps cum Imperatore cincti discumberent. *Constellatos ibi accipio, stellulis, aut stellarum in modum lineis decussatis sparsos. Simile autem furtum in Taciti Historiarum* II. Incuriosos milites, vernaculâ vrbanitate, quidam spoliauere, abscissis furtim balteis, An accincti forent? rogitantes. *De hisdem Bullis & Flori hoc potest accipi, lib.* II. *cap.* VI. Opes suas Senatus libens in medium contulit, nec præter quod in bullis, singulisq. anulis erat, quidquam sibi auri reliquêre. *Etsi non abnuo ad pueriles quoque posse duci. Dixi & gemmis ornari. En Trebellius de Gallieno:* Gemmato balteo est vsus. *Tertullianum sic accipe, De habitu virginum:* Latent in cingulis smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit. *Parthi maximè sic luxuriati. Claudianus, libro* II. *de raptu.*

Parthica quæ tantis variantur cingula gemmis,
Regales vinctura sinus?

Tertullianus, De cultu fæminarum: Vt ex auribus grana nescio quę penderent, quæ Parthi planè per omnia quæq. sua bullarum vice inserunt. *Atque tales ornatiores baltei, ornatiorum militum. Ideò in Suidâ:* Μονόζωνοι, οἱ τίμιοι τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὴ τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις ζωστῆρα φοροῦντες: (Monozoni singulariter cincti,) digniores militum dicuntur, qui non eundem aliis balteum gestant.

Pagina 116. linea 26. „ Ad Orietalem aut Turcicam formam.] *Conspiciuntur ita in columnâ Antonini, atque alibi, sed omnino rariùs. Vide militem, qui indidem effictus. An non*

» Exstat descriptio plena in libello qui Notitiæ.] *Ne petere graue sit, en repræsento.* Pagina 134. linea 21.

» Librarum vtraque, an vtralibet?] *Ambiguum enim Plutarchi verbum,* ἑκάτερος. *Sed magis est, de vtraque accipi, vt singulæ pepẽderint libras vicenas. Scribitur ibidem, solum* Alcimum quemdam, valentissimum virum, centum viginti pondo armorum tulisse, cùm alij non nisi sexaginta. *Hæc ita interpres, cùm in Græco sit:* διταλάντῳ πανοπλίᾳ ἐχρῆτο, τῶν ἄλλων χρωμένων ταλαντιαίᾳ: duorum talentorum armaturâ vtebatur, cùm alij non nisi vnius talenti. *Et sanè minus talentum* sexaginta *minarum aut librarum est: sed Hesychius, Vitruuius, alij, in re ponderali* talentum *ferè accipiunt, pondo* centum viginti. *de quo cogitetur. Etsi enim grande hoc pondus: tamen exemplum singularis roboris est, tum & Romani militis cottidiana onera haud longè infrà istæc.* Pagina 135. linea 20.

DIALOG. VII.

» Dextris cruribus.] *Non vana sunt hæc Vegetij, nec mea quæstio. Sanè pro eius mente funditor, quem expreßi suprà (in Dial. I. lib. III.) sinistrum crus tectum palàm habet: contrà Legionarius, quem item expreßi (Dialog. III. lib. III.) dextrum modò crus ferro tegit.* Pagina 137. linea 8.

» Sellarum equestrium fulcra.] *Tale in Panegyrico Nazarij quem Constantino dixit, vbi de Cataphractis equitibus ab eo cæsis:* Tunc ire præcipites, labi reclines, semineces vacillare, aut moribundi sedilibus attineri. Pagina 143. linea 13.

» Velitares istas hastas plures donat.] *Lapis quoque antiquus est, quem exscriptum misit ad me Ioannes Viuianus, vir elegantißimi ingenij & doctrinæ, qui positus est* ALBANO VITALI. EQ. ALÆ INDIANÆ: *& in eo ipse miles expressus; dextrâ equum fræno retinens, in læuâ colligata hastilia, adiacente scuto. Raræ alioqui, quod sciam, spectiones eiusmodi aut exempla.* Pagina 145. linea 20.

ANALECTA

LIB. IIII. DIAL. I.

Pagina 151. linea 27. „ Extrema verò Triariorum.] *Nihil hoc more notius aut certius. imò seruabant & in nauali certamine, quod ex eodem Polybio dicas. Ille enim libro 1. cùm pugnam Romanorum classicam in Pœnos describit, ait* exercitum diuisisse in quattuor partes. Τὸ δὲ, *inquit.* μέρος ἕκαστον διττὰς εἶχε προσηγορίας. πρῶτον μὲν γὰρ ἐκαλεῖτο στρατόπεδον, καὶ πρῶτος στόλος, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ λόγον. τὸ δὲ τέταρτον καὶ τρίτον, ἐπωνυμίαν ἐπὶ οὐ προσειλήφει. τριάριοι γὰρ ὠνομάζοντο, κατὰ τὴν ἐν τοῖς πεζικοῖς στρατοπέδοις συνήθειαν: Quæque autem pars duplicem agnominationem habebat. Dicebatur enim Prima legio, & Prima classis, & sic deinceps. Quarta autem & tertia pars, agnominationes non habebant: sed Triarij dicebantur, iuxta consuetudinem in pedestribus copiis. *Sciendum igitur, copias ita diuisas locatasq; fuisse, vt duæ postremæ partes ad latera sibi iunctæ fuerint, eoq; Triarij dicti: non autem Tertia illa in medio ponenda. Hic Polybij locus tenebras alioqui habeat.*

Pagina 152. linea 16. „ Eoque hîc rescribendum, infirmis.] *Nisi quis Ammiani mentem tamen hanc elicit:* Præstitutos, *id est præpositos firmos pedites ante mediam aciem: quod esset in principio ipso. Sed quid tamen hoc ad Homerum? qui equites inibi ponit.*

Pagina 154. linea 24. „ Liuius mirificè obscurat.] *Vide an & sic intelligas. Cohortis signum in extremo manipulo Triariorum fuisse: atque ita dici instructam quamq; ante suum signum.*

DIALOG. II.

Pagina 157. linea 14. „ Rorarij procurrebant inter Antepilanos.] *Simile Vegetius in suâ dispositione notat, libro* III. *cap.* XIIII. Sciendum ergo est, stantibus duobus primis ordinibus, tertium & quartum ordinem, ad prouocandum, cum missilibus & sagittis, primo loco semper exire. Qui si hostes in fugam vertere potuerint, ipsi cum equitibus persequuntur: sin verò ab hostibus pulsi fuerint, redeunt ad primam & secundam aciem, & inter ipsas recipiunt se ad loca sua. *Ita illo æuo vides reditum penè fuisse ad priscum & diu desitum morem.*

DIALOG. V.

Pagina 167. linea 6. „ Defigi in terra solere.] *Ita olim factum, & ipsa hasta sic solo infixa. At posteà (ad custodiam, an ad delicias?) non ipsa hasta, ne macularetur aut absumeretur, sed loculi aut thecæ ferreæ in terram defixæ, & in eas immissa ima hastæ cuspis. Conspicitur ita clarè & desculpitur in lapide marmoreo, ædibus quæ Cæsiorum sunt Romæ: vbi quadrati isti loculi ferrei, in acutum desinentes, introrsum vacui, efformantur, & aquila ac cohortium Prætoriarum signa imponuntur. Lapis inscriptus est* M. POMPEIO. PRIMOP. LEG. III. *& pluribus titulis.*

Pagina 170. linea 35. „ E purpura fuisse.] *Trahunt huc & Ciceronis locum quidam è* II. *de Legib.* Color albus præcipuè decorus deo est, maximè in textili. Tincta verò absint, nisi à bellicis insignibus. *Sed Ciceronis sermo de templorum cultu deorumq; est: ideò verius, hoc ad Martem & eiusmodi Deos, eorumq; insignia referri.*

DIALOG. VI.

Pagina 176. linea 30. „ Dextraque vt læuum teneat] *Alij legunt*, Dexterque v.l. teneat, dextrumque sinister miles: *sed consimilis est mihi sensus.*

DIALOG. VIII.

Pagina 183. linea 12. „ Vt in genua primi subsiderent.] *Simile in Silio, effectu non modo, lib.* IX.

Queis astare loco dederat fortuna secundo,
Contorum longo & proceræ cuspidis ictu,
Ceu primas agitent acies, certamina miscent.
At quos deinde tenet retrorsum inglorius ordo,
Missilibus certant pugnas æquare suorum.

Quod planè est pro locatione Vegetij, de quâ dixi, cùm Hastati & Sagittarij secundo tertioq; ordine consistunt. Itaque à suo æuo hoc Silius (vt solent poëtæ) ad priscum traxit.

„ Acies erat Afraniana duplex.] *Correctionem nostram vides, facilem nec longinquam, si per notas (vt solet, & editur vulgò) numeros istos scribas. Subit tamen nunc propius veriusq; fortasse legere:* legionum II. & III. *id est*, duarum & trium. *Ita velit aciem duplicem fuisse, id est in duo cornua diuisam: vno stetisse duas legiones Petreij, cum ipso; altero, tres Afranij, item cum ipso. Tot enim quisque eorum legiones proprias habebat, vt ex Cæsare suprà clarum. Tum post eas, subsidia cohortium.* Pagina 185. linea 37.

„ Ex ternâ acie singulas cohortes.] *Monui legendum* senas cohortes: *sed hoc amplius alij, ex* tertiâ acie *volunt. nec malè, si duas subsidiarias etiam acies facis. Sanè Cæsar ipse* Tertiam aciem *&* Quartam *nominare videtur pro hoc situ.* Pagina 189. linea 15.

DIALOG. XI.

„ Quis autem clamor ille, aut in quæ verba.] *Addo, reperire me etiam gentis aut Patriæ nomen acclamatum, vt nunc à quibusdam solet. Nam Hispani, Hispaniam ingeminant in concertatione aut rixâ, & cùm auxilium cient. Plutarchus in Mario, hoc scribit:* Ambrones, cùm pugnam cum Romanis incœptarent, siue quò sese cohortarentur, siue vt hostes terrerent, nomen suum idemtidem intonasse AMBRONES. *In eodem lego, Romanos etiam vsurpasse crebrò illud,* Feri, *in acie, & cùm sese mutuò adhortarentur.* vnde etiam, *inquit, (in Marcello)* quidã Feretrij Iouis nomen deriuant. *Sed hoc in ipsâ acie, non ante eam.* Pagina 203. linea 41.

„ Videntur cum cantu aut rythmo quodam fuisse.] *Idem ex Paullo Diacono dicas libro* XVIII. *de Heraclio Imp. qui tirones exercebat opere & arte militari:* Clamorem bellicum, & carmina & iubilum, & impetum in alterutrum surgendi habere hos docebat: vt reperti in bellis nil mirarentur, sed fidenter proficiscerentur in hostem. Pagina 206. linea 14.

ANALECTA

LIB. V. DIAL. I.

„ Locus, qui Gnoma appellabatur.] *Hoc de Foro ipso Suidas. Et* Gnoma *ac* Groma *sanè idem, quod vel ex Glossis liquet: dixerisq; totum illud spatium vti Gromâ primum secuerunt (id in Pratorio)* Gromam *dictum,* Κατ' ἐξοχὴν. *Imò & locum adsitum, vt Forum.* Pagina 222. lin. penult.

DIALOG. V.

„ In tentoriorum scilicet vsum, & si fortè scutorum.] *Vtrumque fuit. atque ita Cicero L. Pisoni obiicit, Proconsuli Macedoniæ:* Quid? illam armorum officinam ecquid recordaris, cùm omni totius prouinciæ pecore compulso, pellium nomine, omnem quæstum illum domesticum paternumque renouasti? Videras enim grandis iam puer, bello Italico, repleri quæstu vestram domum, cùm pater armis faciendis tuus præfuisset. Pagina 243. linea 17.

DIALOG. VII.

„ Si tres sub vno Consule legiones.] *Quod Polybij quidem æuo haud crebrum; increbuit sub Principibus, atque etiam antè, cùm socij tam remoti. Tum igitur metatio latior, & Principia per vias suas magis diuisa. Tacitum sic interpretor* II. *Annalium, de Germanico qui* Pagina 254. linea 28.

 cum

cum copiis ad infelicem locum venit vbi Varus cæsus: Prima Vari castra, lato ambitu, & dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant. *Id est, cùm principia dimensi essent, repperérunt tribus legionibus locum.*

DIALOG. IX.

Pagina 274. linea 19. „ Fraxare, vigiliam circuire.] *Dubitabat Claudius Dausquius, vir vtriusque linguæ benè sciens, an non à Græco ductum esset, παρὰ τὸ φράξαι: quia sic muniuntur Vigiliæ. Prudentius eâ formâ ἐκ τοῦ χαράξαι, fecit* Charaxare. *Idem Claudius suprà, vbi in Græco est πληρῶσαι τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν, de Velitibus, suspicabatur τηρῆσαι: vti Polybius in hac ipsâ re loquitur.*

Pagina 276. linea 11. „ Aliud est in Ausonij versu, & nisi quis explicat, muto.] *Atque iam repperi, ecce, qui explicaret, & vellet referri ad triplicem noctis sectionem, quæ apud Græcos fuisse videtur, ex Homero & Theocrito. Notauit, & me quoque in sermone monuit, vir pietate, doctrinâ, & amore in me singulari M. Antonius Delrius, ad Senecam.*

Pagina 280. linea 9. „ De Ignibus, quos reperio crebrò.] *Et palàm ac certò in Cæsare,* III. *Ciuilium*: Cùm animaduertissent ex ignibus, nocte cohortes nostras ad munitiones excubare, vniuersi in multitudinem sagittas coniiciebant, & se confestim ad suos recipiebant. Quibus rebus nostri hæc reperiebant remedia, vt alio loco ignes facerent, alio excubarent. *Nota obiter, & incommodum quod oriri ex ignibus iis potest, & in facili remedium.*

DIALOG. XII.

Pagina 298. linea 26. „ An parati ad bellum?] *Verè dixi rarum in scriptis morem, & in re tamen assiduum. An non tamen odoror in Paulo Diacono, libro* XVII? Philippicus, *inquit*, egressus è regiâ vrbe, hostili sumpto apparatu, ad ciuitatem Amidam properat. Et collectis armatis percontabatur, Si in promptu haberent properandi ad bellum? *Simile profectò est, an tamen tunc sollemniter ita factum ignoro. Suspicetur etiam aliquis lasciuos vernulas eo respexisse in Tacito* (III. *Hist.*) *cùm milites abscisis furtim baltheis spoliatos, interrogarent*, An accincti forent? *quasi Imperatorium illud imitantes.*

Pagina 300. linea 2. „ Aliter atque aliter agmina sæpe incessisse.] *Vt in Cæsare sectio & diuisio Agminum ferè fit per legiones ipsas, non per Hastatos, Principes, Triarios: quod obserues. Hirtius in* VIII. *Gallicor.* Agminis ordinem ita constituit, vt legio VII. VIII. IX. ante omnia irent impedimenta: deinde omnium impedimentorum agmen cogeret XI. Hac ratione pænè QVADRATO Agmine instructo, in conspectum eorum venit. *Simile ipse Cæsar* II. *Gallic.* Sed ratio ordoque Agminis aliter se habebat, ac Belgæ ad Neruios detulerant. nam quòd hosti appropinquabat, CONSVETVDINE SVA Cæsar, sex legiones expeditas ducebat: post eas totius exercitus impedimenta collocabat: inde duæ legiones totum agmen claudebant, impedimentisque præsidio erant. *Itaque consuetudo hæc Cæsaris erat, vt ipse ait, impedimenta in medium recipi, tutò asseruanda: & legionum maximam partem expeditam præire, aliam sequi. Idem factum à se in re subitâ ostendit,* VII. *Gallic.* Pugnatur vnà omnibus in partibus, consistit agmen, impedimenta inter legiones recipiuntur.

DIALOG. XIII.

Pagina 304. linea 24. „ Denique extra controuersiam.] *Hæc ita è Lucano, & Appiano: sed finem controuersiæ, quid si ita ipse Cæsar dicit & præit? Mihi apertè, cùm notat: Pompeium territum hoc cœpto Cæsaris, cùm tamen neque prohibere posset, nisi prælio vellet decertare; nec à Dyrrhachio aut mari discedere, vbi apparatum omnem belli habebat*: relinquebatur, *inquit*, vt extremam rationem belli sequens, quamplurimos colles occuparet, Cæsarisque copias quàm maximè distineret. Idque accidit. Castellis enim* XXIIII. effectis, quindecim millia passuum in circuitu amplexus, hoc spatio pabulabatur. *Obserua verò, ipsum Pompeium* XV. M. *passuum in spatio interiore amplexum, quanto igitur amplius, & longè amplius oportuit esse spatium atque ambitum Iulianum, quo is cingebatur? Analogia clamat, & aperta est. Hoc autem de Pompeio, Lucanus ita ex fide narrat, vt solet:*

*Credo plura fuisse in tanto spatio.

Ac

Ac tantum septi vallo sibi vindicat agri,
Parua Micenææ quantum sacrata Dianæ,
Distat ab excelsâ nemoralis Aricia Româ.

Sunt ipsa quindecim milliaria, *quæ posuit Cæsar. At virum doctum, & alia cautum, etiam nunc legi) hæc referre ad ipsum Cæsaris vallum, supinitas est & aberratio larga in legendo Lucanus videatur. Quòd etiam idem Strabonem aduocat, & vult Ariciam distare Româ* viginti milliaria: *non ita est, & Strabonis scriptura falsa imposuit, nec ibi* stadia centum sexaginta *legenda, sed* centum viginti. *Nota altera immutetur in Græcis Vult Cæsar hîc, cum Lucano compositus: vult palàm Dionysius libro sexto, qui* centum viginti stadiis, *sine vllâ notâ numerali, distare Ariciam à Româ scripsit. Idem cum eo Philostratus in vitâ Apollonij libro* IIII. *Idem denique in Antonini Itinerario: nisi tamen quòd illic vnitas additur,* & XVI. M. P. *leguntur.*

DIALOG. XIIII.

„ Palus in terram rectus & fixus] *Quem palum more & Latinitate sui æui Diaconus* lanceam *dixit, in his verbis libri* XVII. Phocas Macrobium Scribonium iussit sagittari apud Septimium, pendentem in lanceâ, in quâ tirones exercebantur. Pagina 310. linea 16.

„ A Tarquinio rege structus Agger] *Adde ad dictos auctores Strabonem libro* V. *in descriptione vrbis, vbi Aggerem hunc in* sex stadia *protendit.* Pagina 312. linea 11.

DIALOG. XVI.

„ Pro donatiuo Principis.] *Ita Diaconus:* Anastasius timens rogam multam iecit in populum. *Idem etiam pro Stipendio:* Mauricius Imperator iussit Petro Prætori, vt tertiam portionem rogæ in auro Romanus acciperet, & tertiam in armis, & aliam tertiam in vestimentis diuersis. Pagina 317. linea 29.

„ Tribunus & Præfectus alæ quadruplum] *Hoc probabilius puto, quàm quod Hermolaus Barbarus, vir summus, censuit talentum esse. Induxit eum Strabonis locus, scribentis libro* XII Tigranem regem Pompeio & militibus varia dona largitum, & Tribunis talentum. *Atqui non pro Stipendiorum modo id fuit, sed ex regiâ & liberâ benignitate. Si ad stipendia trahis, quid ergo Centurioni stipendium erit* decem minæ, *siue mille drachmæ? militi* dimidiata mina, *siue quinquaginta drachmæ? Ita enim diuisit eâdem illâ donatione Tigranes, ex Plutarcho & Appiano. Fallax aut nullum hoc argumentum est.* Pagina 320. linea 23.

„ Aristoteles te reformet] *Ante eum Plato, qui & hoc de Carthaginiensibus notauit, & lege complexus est,* Nequis in militiâ vinum gustet, sed aquam omni eo tempore bibat. *Vide librum* II. *De Legib.* Pagina 325. linea 35.

APPROBATIO.

I. Lipsij, clarissimi Louaniensis Academiæ Professoris, de Romana militia libros quinque, *quos ad priscam illustrandam historiam eruditè conscripsit, probo, & prælo dignos censeo. Louanij, Idibus Martijs* 1594.

Henricus Cuyckius D. Petri Louanij Decanus, & Pontificius ac Regius librorum Censor.

INDEX DIALOGISMORVM

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

LIBRI QVARTI.

In

LIBRI QVINTI.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quę DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in literis ac disciplinis operam ponunt, præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Literis possint, acceperimus, insignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuę ita literarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisti, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitarit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub vtilia scribere, quæq. à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assiduè verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haud quaquam prætermittere voluimus, quin Reipub ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis animandum magis patricinioq. nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcunque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq. ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmve hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimum cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, hæredibúsue tuis, auxilio Magistratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici: alter verò semissis, tibi heredibúsue tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, presertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscunque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M.tis proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M.tis in cerâ rubrâ.

Tibi IOANNES MORETE, *pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos libros* DE MILITIA *& ad eos* ANALECTA *typis tuis excudas ac diuulges. Ne quis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar dixit.*

Iustus Lipsius.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

REGIÆ Maiestatis Priuilegio cautum est, Ne quis *Iusti LipsI de Militiâ Romanâ Libros quinque, vnà cum Analectis siue Obseruationibus*, citra voluntatem Ioannis Moreti Typographi Antuerpiensis, intra nouennium vllo modo imprimat, vel alibi impressos importet, distrahat, venalésue habeat per omnes ditionum eius fines; qui secus faxit, confiscatione librorum, & graui pœna mulctabitur: vt latiùs patet in litteris datis Bruxellæ, XVI. Maij. M. D. XCIIII.

Signat.

I. de Buschere.

&

D'Enghien.

